LEERWERKBOEK FLEX | NEDERLANDS | 6E EDITIE | 4-5-6 VWO

Nieuw Nederlands

Noordhoff

Dit boek is van jou:

NAAM

KLAS

Nieuw Nederlands

Vormgeving binnenwerk: Grafisch ontwerp Duko Hamminga
Conceptontwerp omslag: nu:amsterdam/nu:rotterdam
Omslagontwerp: Grafisch ontwerp Duko Hamminga

Eventuele op- en aanmerkingen over deze of andere uitgaven kunt u richten aan:
Noordhoff Uitgevers bv, Afdeling Voortgezet onderwijs, Antwoordnummer 13, 9700 VB Groningen of via het contactformulier op www.mijnnoordhoff.nl.

FSC www.fsc.org
MIX
Papier van verantwoorde herkomst
FSC® C118189

8 / 21

ISBN 978-90-01-90050-2

Nieuw Nederlands

4-5-6 vwo

Eindredactie:
Willem Steenbergen

Auteurs:
Hans Frank
Jan Erik Grezel
Margreet Kooiman
Willem Steenbergen
Marit Vos
Hinke Zetstra

Noordhoff Uitgevers Groningen

Zo werk je met Nieuw Nederlands

Aan de slag

Met Nieuw Nederlands Tweede Fase kun je op verschillende manieren werken. Je kunt het beste starten met de cursus Basis. Daarna kun je de verschillende vaardigheden oefenen of meteen met de Praktijkopdrachten aan de slag gaan. Nieuw Nederlands Tweede Fase bestaat in totaal uit tien cursussen met een bijbehorende online omgeving:

1 Basis
2 Lezen
3 Schrijven
4 Spreken, kijken en luisteren
5 Woordenschat
6 Argumenteren
7 Formuleren
8 Spelling
9 Praktijkopdrachten
10 Eindexamen

Basiscursus

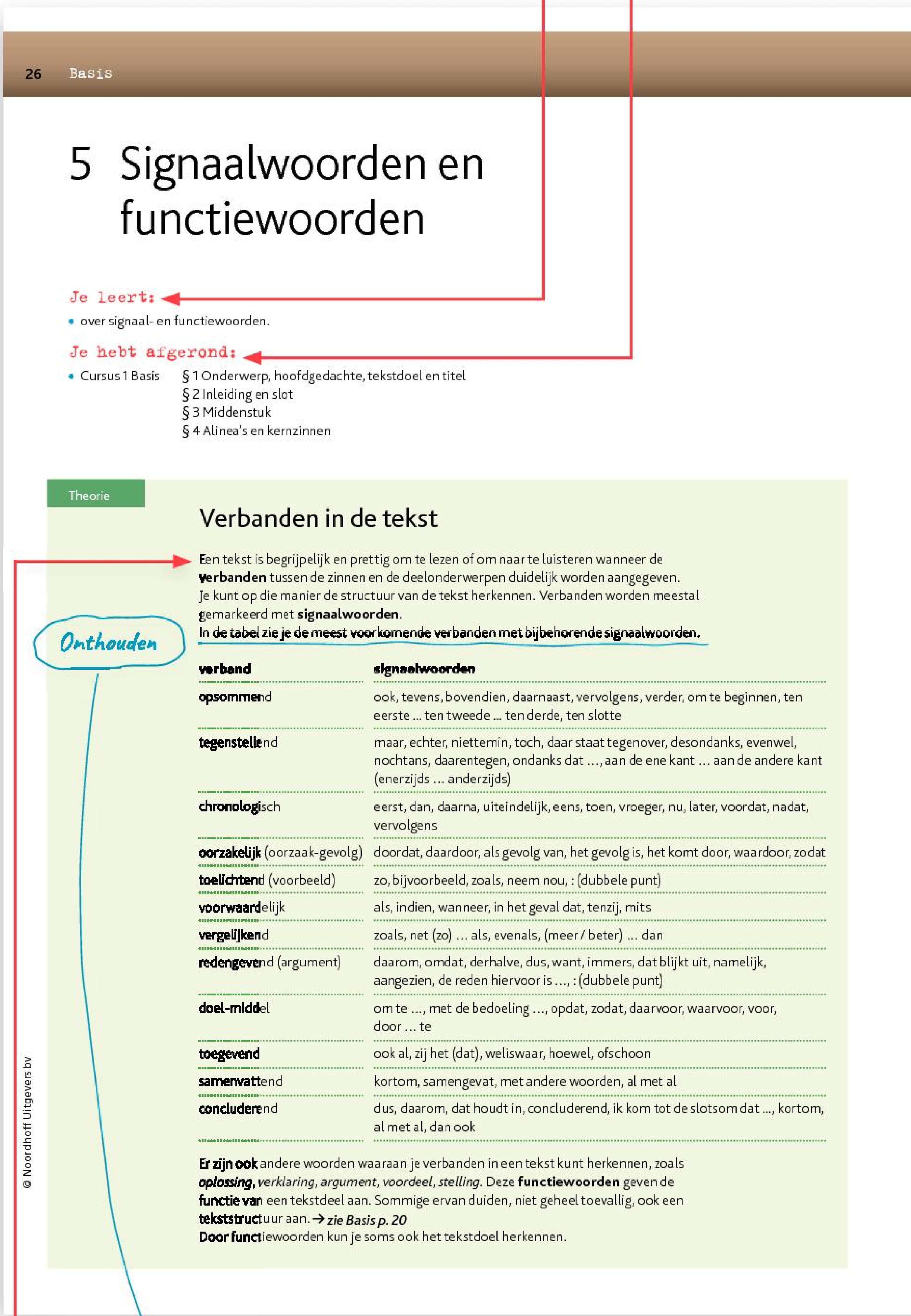
Veel kennis die je hebt opgedaan bij het vak Nederlands gebruik je voor zowel Lezen en Schrijven als Spreken, kijken en luisteren. De cursus Basis gaat over alle teksten, of ze nu gesproken of geschreven zijn. In deze startcursus behandel je de belangrijkste bouwstenen die je nodig hebt om de hoofdvaardigheden goed te beheersen.

Praktijkopdrachten

De cursus Praktijkopdrachten bestaat uit een set betekenisvolle opdrachten waarin verschillende vaardigheden samenkomen. Per opdracht wordt duidelijk aangegeven welke vaardigheden aan bod komen. Als je niet weet hoe je de opdracht moet aanpakken, kun je de bijbehorende theorie makkelijk in het boek of online opzoeken.

Nieuw Nederlands online

Op Nieuw Nederlands online kun je alle opdrachten uit het boek maken en teksten laten voorlezen. Je vindt er alles wat bij de opdrachten hoort, zoals video's en formulieren. Daarnaast kun je er terecht voor extra opdrachten (op verschillende niveaus), overhoren en oefentoetsen. Met de losse module Examensprint kun je online trainen voor je examen.

26 Basis

5 Signaalwoorden en functiewoorden

Je leert:
- over signaal- en functiewoorden.

Je hebt afgerond:
- Cursus 1 Basis §1 Onderwerp, hoofdgedachte, tekstdoel en titel
  §2 Inleiding en slot
  §3 Middenstuk
  §4 Alinea's en kernzinnen

Theorie

Verbanden in de tekst

Een tekst is begrijpelijk en prettig om te lezen of om naar te luisteren wanneer de **verbanden** tussen de zinnen en de deelonderwerpen duidelijk worden aangegeven. Je kunt op die manier de structuur van de tekst herkennen. Verbanden worden meestal gemarkeerd met **signaalwoorden**. In de tabel zie je de meest voorkomende verbanden met bijbehorende signaalwoorden.

Onthouden

verband	signaalwoorden
opsommend	ook, tevens, bovendien, daarnaast, vervolgens, verder, om te beginnen, ten eerste … ten tweede … ten derde, ten slotte
tegenstellend	maar, echter, niettemin, toch, daar staat tegenover, desondanks, evenwel, nochtans, daarentegen, ondanks dat …, aan de ene kant … aan de andere kant (enerzijds … anderzijds)
chronologisch	eerst, dan, daarna, uiteindelijk, eens, toen, vroeger, nu, later, voordat, nadat, vervolgens
oorzakelijk (oorzaak-gevolg)	doordat, daardoor, als gevolg van, het gevolg is, het komt door, waardoor, zodat
toelichtend (voorbeeld)	zo, bijvoorbeeld, zoals, neem nou, : (dubbele punt)
voorwaardelijk	als, indien, wanneer, in het geval dat, tenzij, mits
vergelijkend	zoals, net (zo) … als, evenals, (meer / beter) … dan
redengevend (argument)	daarom, omdat, derhalve, dus, want, immers, dat blijkt uit, namelijk, aangezien, de reden hiervoor is …, : (dubbele punt)
doel-middel	om te …, met de bedoeling …, opdat, zodat, daarvoor, waarvoor, voor, door … te
toegevend	ook al, zij het (dat), weliswaar, hoewel, ofschoon
samenvattend	kortom, samengevat, met andere woorden, al met al
concluderend	dus, daarom, dat houdt in, concluderend, ik kom tot de slotsom dat …, kortom, al met al, dan ook

Er zijn ook andere woorden waaraan je verbanden in een tekst kunt herkennen, zoals *oplossing, verklaring, argument, voorbeeld, stelling*. Deze **functiewoorden** geven de **functie van** een tekstdeel aan. Sommige ervan duiden, niet geheel toevallig, ook een **tekststructuur** aan. → *zie Basis p. 20*
Door functiewoorden kun je soms ook het tekstdoel herkennen.

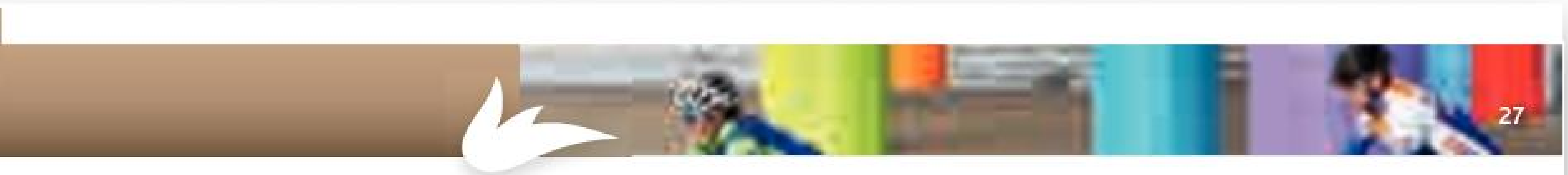
© Noordhoff Uitgevers bv

In de theorie worden de begrippen uitgelegd die je nodig hebt. Als je een begrip niet kent, kun je dat opzoeken op Nieuw Nederlands online.

Zet je aantekeningen gewoon in het boek.

'Je leert' geeft aan wat je gaat leren. Dat is het doel van de paragraaf.

'Je hebt afgerond' geeft aan welke onderdelen je al gedaan moet hebben om de paragraaf goed te kunnen maken.

Bij sommige theorieblokken vind je een voorbeeld. In het voorbeeld wordt voorgedaan hoe je de theorie kunt toepassen.

Voorbeeld

Signaalwoorden en functiewoorden

[inleiding]: Ik vind dat ... (1)

[middenstuk]: Mijn eerste (2) argument (3) is ...
Daar komt bij (2) dat ...
Wat er ten slotte ook (2) voor pleit, is ...

Een vaak genoemd bezwaar (3) is dat ... (4) Maar ... (5) (6)

[slot]: Kortom, (7) ...

1. De tekst heeft een argumentatiestructuur. Het tekstdoel is overtuigen. Aan het eind van de inleiding staat het standpunt, aangekondigd door een signaal.
2. De schrijver/spreker heeft drie argumenten; die argumenten zijn opsommend verbonden door signalen voor een opsomming.
3. De tekststructuur is ook te herkennen aan de functiewoorden 'argument' en 'bezwaar'. Er komen argumenten en één of meer bezwaren.
4. Met een structurerende zin wordt een tegenargument aangekondigd dat vervolgens (5) weerlegd wordt. De weerlegging wordt aangekondigd door een signaal voor een tegenstelling. (6)
7. Het slot begint met een signaal voor een conclusie. Die conclusie volgt in de laatste alinea in de vorm van een herhaling van het standpunt in iets andere bewoordingen.

Opdracht 1

Vul de zinsneden van het voorbeeld aan tot volledige zinnen. Kies een van de volgende standpunten of bedenk zelf een standpunt.
- Ik vind dat programmeren een verplicht vak moet worden.
- Ik vind het belangrijk dat de EU niet uit elkaar valt.
- Ik vind dat Nederland snel moet overschakelen op energieproductie zonder aardgas.

Opdracht 2

Noteer de signalen in tekst 1 en zet erachter welk verband ze aangeven.

Tekst 1

Niet schuldig, wel verantwoordelijk

(1) Zonder zich te verdiepen in de daadwerkelijke analyses van Gloria Wekker schiet Hubert Peters in een defensieve reflex door ons mede te delen dat hij zich niet schaamt voor en niet schuldig voelt over slavernij en kolonialisme. Dat is fijn voor Peters, maar inhoudelijk gezien slaat hij de plank helemaal mis.
(2) Ten eerste omdat het niet klopt dat Wekker de invloed van het verleden tot de witte Nederlanders beperkt. Zij hamert er immers juist herhaaldelijk op dat wij het cultureel archief allemaal met ons meedragen. Daarbij komt dat het in zekere zin niet eens zozeer gaat om de geschiedenis: het gaat erom welke sporen ons verleden achterlaat in ons heden en dan draait het niet om schuld en schaamte, maar om verantwoordelijkheid en reflectie.

Naar: Gregor Walz, de Volkskrant, 20 januari 2018

Bedenk dat je naar hartelust in je eigen boek woorden kunt markeren.

Opdracht 3

Kijk en luister naar het fragment, *Instructiefilmpje aanvraag vignet Gezonde School.* Noteer ten minste vijf verschillende signaalwoorden die gebruikt worden en zet erachter welk verband ze aangeven.

Dit symbool verwijst naar Nieuw Nederlands online. Het symbool staat bij opdrachten waarvoor je online moet werken of een kijk- of luisterfragment moet opzoeken.

Ik kan/weet:

- ☑ relaties als oorzaak-gevolg, doel-middel, opsomming e.d. begrijpen en herkennen. 3F
- ☑ verbanden in teksten herkennen aan de hand van signaal- en functiewoorden.

Maak de opdrachten op Nieuw Nederlands online.

'Ik kan/weet' geeft aan wat je hebt geleerd. Ook staat erbij welk referentieniveau daarbij hoort.

Vink af wat je kan/weet.

Inhoud

1 Basis

2 Lezen

3 Schrijven

4 Spreken, kijken en luisteren

5 Woordenschat

6 Argumenteren

7 Formuleren

Correct formuleren

Aantrekkelijk formuleren

8 Spelling

9 Praktijkopdrachten

10 Eindexamen

Naslag

Cursus 1

Basis

Buiten is de hele ochtend er al.

Griet Op de Beeck

Inhoud

In deze cursus vind je alle basiskennis die je nodig hebt om geschreven en gesproken teksten te begrijpen. Als je weet hoe teksten zijn opgebouwd, is het ook makkelijker om zelf goede teksten te produceren. Daarvoor moet je informatie kunnen verzamelen, beoordelen en verwerken.

1 Onderwerp, hoofdgedachte, tekstdoel en titel

Je leert:

- over het onderwerp, de hoofdgedachte, het tekstdoel en de titel van een tekst.

Je hebt afgerond:

- de stof van 3 vwo.

Theorie

Onderwerp en hoofdgedachte

Elke tekst gaat over een onderwerp en heeft een hoofdgedachte. Het **onderwerp** van de tekst is een woord dat, of een woordgroep die aangeeft waarover de tekst gaat; het is géén zin. De **hoofdgedachte** is een mededelende zin (dus geen vraag!), die het belangrijkste weergeeft wat in de tekst over het onderwerp gezegd wordt.

Voorbeeld

Van de formuleringen in de rechter kolom kunnen er maar twee de hoofdgedachte van een tekst zijn.

(1) Een woord of (2) een woordgroep kan wel het onderwerp van een tekst zijn, maar niet de hoofdgedachte.

(3) De mededelende zinnen zouden de hoofdgedachte kunnen zijn van een tekst over het onderwerp boekverfilmingen.

(4) Een vraag kan niet de hoofdgedachte van een tekst zijn. Deze vraag zou wel de hoofdvraag kunnen zijn waarop de tekst antwoord geeft.

– Boekverfilmingen (1)
– Boekverfilmingen van boeken van Harry Mulisch (2)
– De verfilming van een boek is meestal minder indrukwekkend dan de roman die eraan ten grondslag ligt. (3)
– Driekwart van de Nederlandse speelfilms is gebaseerd op een Nederlandse roman. (3)
– Zijn boekverfilmingen altijd beter dan de roman die eraan ten grondslag ligt? (4)

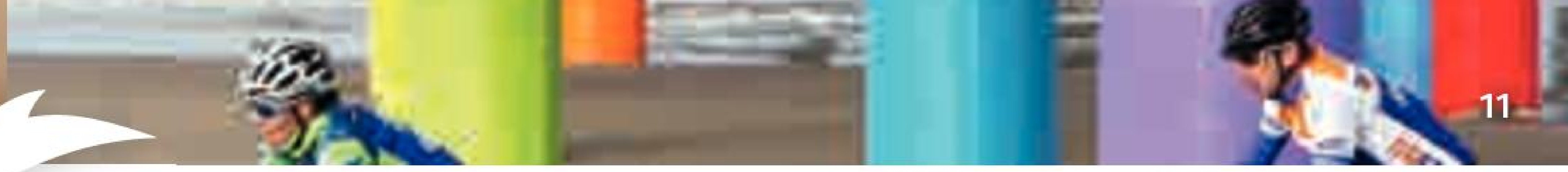
Opdracht
1

De zinnen 1, 2 en 3 zijn de hoofdgedachtes van drie teksten. Noteer van elke tekst het onderwerp.

1 Zittenblijven moet afgeschaft worden.
2 De huidige studiefinanciering heeft ertoe geleid dat veel opleidingen minder studenten hebben.
3 De invloed van Amerikaanse presidenten is minder groot dan velen denken.

De woorden en woordgroepen 4, 5 en 6 zijn het onderwerp van drie teksten. Formuleer bij elk onderwerp een hoofdgedachte.

4 de rekentoets
5 de plasticsoep in de oceanen
6 Noord-Korea

Theorie

Tekstdoel

Een schrijver of spreker wil met zijn tekst iets bereiken bij zijn publiek: hij heeft een bepaald doel. Er zijn verschillende **tekstdoelen**:
- **amuseren**: het publiek vermaken met iets wat leuk, spannend of ontroerend is;
- **informeren**: het publiek uitleggen hoe iets in elkaar zit, hoe iets is;
- **opiniëren**: het publiek zelf een mening laten vormen;
- **overtuigen**: het publiek een mening laten overnemen;
- **activeren**: het publiek aanzetten iets te gaan doen (of juist niet te doen).

Elke tekst heeft een van deze doelen als hoofddoel. Soms heeft een tekst een tweede, bijkomend doel.

Vaak geeft de hoofdgedachte aanwijzingen over het tekstdoel:
- de hoofdgedachte is een constatering: het tekstdoel is informeren of opiniëren;
- de hoofdgedachte is een mening: het tekstdoel is overtuigen en/of activeren.

Opdracht
2

Hier staan twee hoofdgedachtes bij het onderwerp *Boekverfilmingen*. Noteer bij elke hoofdgedachte het tekstdoel.
1. Driekwart van de Nederlandse speelfilms is gebaseerd op een Nederlandse roman.
2. De verfilming van een boek is meestal minder indrukwekkend dan de roman die eraan ten grondslag ligt.

Opdracht
3

Werk in tweetallen.
1. Kies twee van de volgende onderwerpen:
   - ○ vrouwenvoetbal
   - ○ studiefinanciering
   - ○ sociale media
   - ○ de Nederlandse taal
2. Formuleer bij beide onderwerpen een hoofdgedachte voor een informerende tekst.
3. Formuleer bij beide onderwerpen een hoofdgedachte voor een overtuigende tekst.

Theorie

Titel

Bij een geschreven tekst staat de titel boven de tekst. Bij een gesproken tekst wordt de titel soms genoemd in de introductie of vooraankondiging (een affiche of programmagids). Er zijn twee soorten titels:
- een **informerende titel** geeft aan waarover een tekst gaat, bijvoorbeeld *Het terugbetalen van studieschuld is een groeiend probleem.*
- een **motiverende titel** maakt de lezer nieuwsgierig naar de tekst, bijvoorbeeld *Afgestudeerden zitten op zwart zaad.*

Geschreven teksten hebben vaak de combinatie van een motiverende titel en een informerende ondertitel:

De ware ware
Hoe ziet jouw ideale partner eruit?
Naar: Quest, augustus 2017

Opdracht 4

Hieronder zie je links tien motiverende titels en rechts tien informerende ondertitels. Zoek de juiste combinaties.

1	Lol in Legoland	*a*	De voedingsindustrie moet haar producten minder hartig maken
2	Loopt Dikkertje Dap wel genoeg trap?	*b*	Denen, het gelukkigste volk van de wereld
3	Niets is wat het lijkt	*c*	Gehoorschade door harde muziek
4	Oorverdovend	*d*	Het geheim van een goed huwelijk
5	Oost west, noord best	*e*	Overgewicht bij kinderen
6	Opzouten!	*f*	Reclamefoto's bijna altijd gefotoshopt
7	Pillen, praten of hollen	*g*	Steeds meer drones in de lucht
8	Pompen of verzuipen	*h*	Trekvogels broeden steeds noordelijker
9	Tot de dood ons scheidt	*i*	Wat helpt er bij een depressie?
10	Wat vliegt daar?	*j*	Wateroverlast in Nederland

Opdracht 5

1 Wat zou het onderwerp kunnen zijn van een tekst met de titel *Als haringen in een ton*? Kies er drie:
- ○ film
- ○ Oscars
- ○ fotografie
- ○ goedkope busreizen
- ○ Lowlands
- ○ visquota
- ○ vluchtelingen uit Afrika

2 Bij welk onderwerp past de titel volgens jou het best? Leg uit.

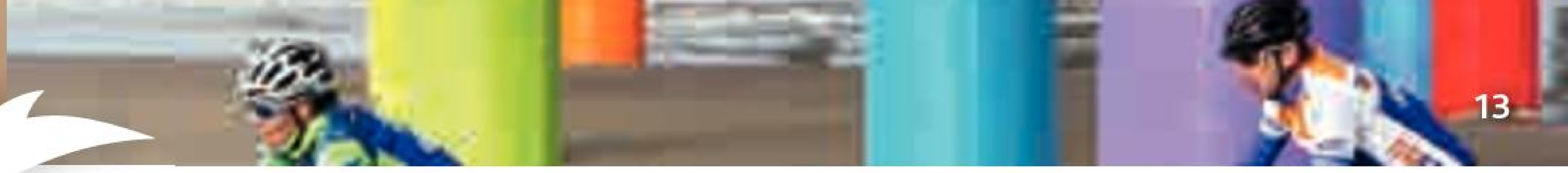
Opdracht 6

Werk in dezelfde tweetallen als bij opdracht 3.
Bij opdracht 3 hebben jullie twee hoofdgedachtes voor de informerende tekst geformuleerd. Noteer voor die twee hoofdgedachtes een informerende titel en een motiverende titel.

Ik kan/weet:

- ☐ het verschil tussen onderwerp en hoofdgedachte.
- ☐ welke doelen een tekst kan hebben.
- ☐ welke functies een titel kan hebben.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

2 Inleiding en slot

Je leert:
- over de inleiding en het slot van een tekst.

Je hebt afgerond:
- Cursus 1 Basis § 1 Onderwerp, hoofdgedachte, tekstdoel en titel

Theorie

Inleiding: de aandacht trekken

Een goede tekst bestaat uit drie delen: inleiding, middenstuk en slot. De **inleiding** van een tekst heeft twee functies:
- de aandacht van het publiek trekken;
- het onderwerp van de tekst introduceren.

De inleiding van een tekst moet de aandacht van het publiek trekken. Schrijvers en sprekers willen immers dat het publiek verder leest of aandachtig blijft luisteren. De inleiding moet dus aantrekkelijk zijn.

Manieren om de inleiding aantrekkelijk te maken:
- *naar een actuele gebeurtenis verwijzen*
  Een tekst kan beginnen met iets wat nu (in de media, onder de mensen) in de belangstelling staat. Die actualiteit vormt dan de aanleiding voor de tekst.
- *kort de voorgeschiedenis beschrijven*
  De inleiding kan kort weergeven hoe er in het verleden over het onderwerp is gedacht of hoe ermee is omgegaan. Dat maakt het publiek nieuwsgierig naar hoe het tegenwoordig zit en dat is dan het onderwerp van de tekst.
- *een aantrekkelijk voorbeeld geven*
  Een voorbeeld is een kort verhaaltje, een specifiek geval van het onderwerp van de tekst. Een bijzondere vorm is de **anekdote**: een kort, grappig (waargebeurd) verhaaltje.
- *het belang voor het publiek aangeven*
  Wanneer de inhoud van de tekst van belang kan zijn voor het publiek, kan daar in de inleiding op gewezen worden. Zo wordt de aandacht van het publiek getrokken.

Een inleiding wordt ook aantrekkelijk door een sterke eerste zin. Klassieke manieren zijn:
- een intrigerende vraag:
  – *Waarom denkt men – waarschijnlijk ook hier in de zaal – dat wiskunde heel moeilijk is?*
- 'schokkende' of opvallende cijfers:
  – *Een op de tweehonderd inwoners van de Verenigde Staten zit achter slot en grendel.*
- een paradox (een schijnbare tegenstelling):
  – *Onze kennis van de wereld wordt steeds groter en tegelijkertijd weten we steeds minder.*
- een prikkelend citaat:
  – *'Er zijn drie soorten leugens: leugens, keiharde leugens en statistieken'*, zei Benjamin Disraeli.
- een suggestieve of raadselachtige opsomming:
  – *Een geweer, een koe, een boom en een vrouw. Wat, dames en heren, hebben deze woorden met elkaar te maken?*

Opdracht
1

1. Bedenk een goede eerste zin voor een tekst met als onderwerp *Klachten over het Centraal Examen*. Gebruik een van de klassieke manieren.
2. Bedenk een goede eerste zin voor een tekst met als onderwerp *Het gebruik van laptops in de klas*. Gebruik nu een van de andere klassieke manieren.

Theorie

Inleiding: het onderwerp van de tekst introduceren

De tweede functie van de inleiding is duidelijk maken waarover de tekst gaat. Een onderwerp kan op de volgende manieren geïntroduceerd worden:
- Er worden één of meer vragen gesteld.
- Er wordt een mening (standpunt) geformuleerd.
- Er wordt een probleem geschetst.

In het middenstuk worden dan die vragen beantwoord, de argumenten bij het standpunt gegeven, of de verklaringen en/of oplossingen voor het probleem gepresenteerd.

Bij gesproken teksten kondigt de spreker in de inleiding vaak de deelonderwerpen aan die hij in het middenstuk van zijn tekst gaat bespreken.

Voorbeeld

1. De schrijver trekt in de inleiding de aandacht met enkele vragen die nieuwsgierig maken, want natuurlijk kopen we weleens wat en maken we gebruik van de openbare weg.
2. Vervolgens maakt hij duidelijk dat het in het belang van de lezer is om verder te lezen.
3. Aan het eind van de inleiding geeft de schrijver zijn mening, aangekondigd door een signaal. Dat standpunt is de hoofdgedachte van de tekst. Het tekstdoel is overtuigen. In het middenstuk kan de lezer argumenten voor het standpunt verwachten.

Voer het vak recht in op alle scholen

Hebt u een inkomen? Koopt u weleens iets in een winkel? Hebt u een woning gekocht of gehuurd? Maakt u gebruik van de openbare weg? (1) Waarschijnlijk wel. En dus krijgt u te maken met regels en wetten. Daarom ook moet u zich bewust zijn van de afspraken die binnen onze maatschappij gemaakt zijn over wat wel en niet is toegestaan en van welke rechten u heeft. (2)
Maar is iedereen zich daarvan bewust? Ongeveer 1 op de 20 studenten in het hoger onderwijs volgt een rechtenstudie. Dit betekent dat het overgrote deel van de studenten binnen het onderwijs geen (of zeer beperkt) kennis over het Nederlands recht vergaart. Dit geldt in grotere mate voor studenten in het mbo en scholieren die na de middelbare school direct de arbeidsmarkt betreden. Hierdoor ontstaat een bepaalde mate van rechtsonbewustheid bij een groot deel van de bevolking. En in een tijd waarin de rechten en plichten complexer worden, onder meer door de toenemende invloed van Europees en internationaal recht, is dit een zorgwekkend gegeven. Ik vind dan ook dat het vak recht op alle scholen ingevoerd moet worden. (3)

Naar: Levi Renneberg, NRC Handelsblad, 21 mei 2016

Opdracht
2

Lees de teksten 1 tot en met 4. Beantwoord voor elke tekst de vragen.

1. Op welke manier(en) trekt de schrijver de aandacht van het publiek?
2. Wat is het onderwerp van de tekst?
3. Op welke manier wordt het onderwerp van de tekst geïntroduceerd?
4. Wat is waarschijnlijk het tekstdoel?

Tekst 1

Op zoek naar het avontuur

(1) Eerst Rome zien en dan sterven … Met goede moed was Vincent Laurensz. van der Vinne naar Italië vertrokken. Als jonge schilder wist hij dat een reis naar Rome, waar je Rafaël en Michelangelo kon bestuderen, gold als dé manier om je kunstenaarschap te vervolmaken. Maar Van der Vinne leefde in de zeventiende eeuw, toen zo'n reis nog een avontuur was. Dat merkte hij. Hij werd in Duitsland beroofd, kwam in een boerenopstand terecht in Zwitserland, waar hij gegijzeld werd, verzwikte vervolgens zijn enkel, moest nog bergen over en kwam oog in oog te staan met een wolf. Toen besloot hij terug te keren. Dan maar geen Rome.
(2) De ontberingen die de moderne reiziger tegenkomt, zijn van een heel andere aard: een dag geen internet, een paar uur vertraging op het vliegveld of lawaaierige buren in het appartementencomplex. Is reizen nog wel avontuurlijk?

Naar: Sandra Smets, NRC Handelsblad, 4 juli 2016

Tekst 2

Het trieste gevolg: gezinnen verlaten de grote steden

(1) Ze zijn blond en ze hebben schorre, bekakte stemmen. Dat geeft niks, maar vervelend is wel dat ze ieder weekend tot diep in de nacht luidruchtig feesten. Ook op doordeweekse dagen zitten ze op het balkon. Grappig gezicht: vijf rokende, vrijwel identieke meiden van eind twintig, en dat bij zes appartementen. 'Wijntje doen?' roept er af toe een.

(2) Ik sta op het balkon aan de overkant van de binnentuin en kijk uit op het huizenblok waar wij twaalf jaar hebben gewoond. Acht jaar geleden woonden in die ruime huurappartementen nog allemaal gezinnen, zoals wij. De Amsterdamse Rivierenbuurt, met veel groen, speelruimte en scholen, is een fijne stadsbuurt voor kinderen. Nu woont er nog een enkele buur van destijds, omringd door expats en opeengepakte werkende jongeren. Studenten zijn het doorgaans niet; die kunnen geen 800 euro betalen voor een van de vijf hokken waarin de huiseigenaar de woning heeft verdeeld. In de zomermaanden rammelen in deze straat de rolkoffers; dan verhuren de meisjes hun kamer via Airbnb.

(3) De hoge huizenprijzen schieten virulent door het land: in Almere, Leiden, Lelystad en Zuidwest-Friesland stegen de prijzen afgelopen jaar meer dan 15 procent; in Amsterdam, Haarlem, Utrecht en Amersfoort nog meer. Mensen bieden als gekken op de schaarse woningen. Gewone bieders concurreren kansloos met investeerders die de boel opkopen en in miniappartementen verkavelen. Het trieste gevolg: gezinnen verlaten de grote steden. Om te beginnen Amsterdam, maar de andere steden zullen volgen.

Naar: Aleid Truijens, de Volkskrant, 17 juli 2017

Tekst 3

Wie staat er op om de waanzin in de wielersport te stoppen?

(1) Bloed, zweet en tranen. In de negende etappe van de Tour de France van dit jaar smakten Richie Porte en Geraint Thomas, renners uit de top vijf van het algemeen klassement, in verschillende afdalingen zo hard tegen het asfalt dat zij gewond naar het ziekenhuis moesten worden afgevoerd. Het verwonderde me niet, ik ken die afdalingen toevallig.

(2) Waarom wordt dit soort levensgevaarlijke afdalingen in het parcours van de Tour opgenomen? Volgens de organisatoren omdat het publiek dat wil. De niet door veel wielerkennis gehinderde sponsoren brullen het hen na. Het tekent het morele verval van de volledig door de commercie beheerste Tour de France.

Naar: Harmen Malderik, de Volkskrant, 11 juli 2017

Tekst 4

Algoritme geeft werkzoekende sollicitatieadvies

(1) Stel je voor dat bij iedere vacature die je aanklikt, staat vermeld hoeveel kans jij met jouw profiel maakt om uitgenodigd te worden voor een sollicitatiegesprek. Maak je weinig kans, dan wordt ook direct voorgesteld welke trainingen je zou kunnen volgen om je kansen te vergroten. Handig, toch?
(2) In 2018 wordt dit scenario mogelijk voor alle kandidaten van uitzendbureau YoungCapital. 'Als je weinig kans maakt op een baan, laten we je ook meteen zien bij welke andere vacatures je meer succes kunt verwachten', vertelt Rogier Thewessen, een van de oprichters van het bureau. Hun doel? Minder afwijzingen en teleurstellingen en meer blije kandidaten met een baan die goed past.
(3) De techniek die het mogelijk maakt, heet *machine learning*. Heel simpel uitgelegd betekent het dat je een computer heel veel voorbeelden voorhoudt, zodat hij patronen gaat herkennen. Bij YoungCapital laten ze de computer zien welke feedback hun recruiters in het verleden hebben gegeven op vacatures en bijbehorende kandidaten.
Naar: Christel Don, NRC Handelsblad, 27 juli 2017

Opdracht
3

Bekijk fragment 1, *Hoe bepaal je voor elke schaatser wat zijn ideale techniek is?*, en fragment 2, *Werkt een leugendetector nou wel of niet?*, en beantwoord voor elk fragment de vragen.
1 Op welke manier(en) trekt de spreker de aandacht van het publiek?
2 Wat is het onderwerp van de tekst?
3 Op welke manier wordt het onderwerp van de tekst geïntroduceerd?
4 Wat is waarschijnlijk het tekstdoel?

Opdracht
4

Werk in dezelfde tweetallen als bij opdracht 3 van paragraaf 1. → ***zie Basis p. 11***
Bij die opdracht hebben jullie bij twee onderwerpen hoofdgedachtes geformuleerd voor een informerende en een overtuigende tekst. Nu gaan jullie allebei een inleiding schrijven bij een van die hoofdgedachtes: de een schrijft een inleiding bij de informerende hoofdgedachte, de ander bij de overtuigende hoofdgedachte.
1 Kies een van de twee onderwerpen en verdeel de hoofdgedachtes.
2 Schrijf allebei een inleiding van ten minste 100 woorden. Trek in alinea 1 de aandacht van het publiek en introduceer in alinea 2 het onderwerp. Kies voor beide functies een van de besproken manieren.
3 Wissel jullie inleidingen uit. Bespreek samen het gemaakte werk:
- Hoe aantrekkelijk zijn de gebruikte aandachttrekkers?
- Is het onderwerp duidelijk geïntroduceerd?

Theorie

Slot

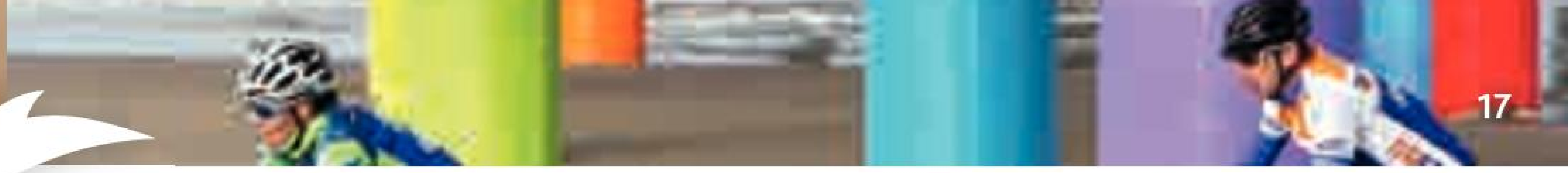
Een tekst wordt afgerond met een slot. Het **slot** bevat meestal de hoofdgedachte (de conclusie) van de tekst (meestal in één zin geformuleerd). Vaak begint het slot met een signaal, zoals *kortom*, *al met al*, *we hebben dus gezien dat* ..., *ik rond nu af met* ...

Naast de hoofdgedachte bevat het slot soms (een combinatie van):
- een samenvatting in enkele zinnen (niet bij korte teksten)
- een afweging
- een aansporing of aanbeveling
- een toekomstverwachting

De manier waarop een tekst wordt afgerond, wordt onder meer bepaald door het doel van de tekst en door de inleiding. Een activerende tekst kan bijvoorbeeld eindigen met een aansporing.

Manieren om aantrekkelijk te eindigen:
- een aansluiting bij het begin (de cirkel rondmaken): in het slot wordt teruggekomen op (de aandachttrekker uit) de inleiding;
- een **uitsmijter** (pakkende slotzin), bijvoorbeeld een retorische vraag of een citaat.

Rond niet af met clichés als *De tijd zal het leren* of *De meningen hierover zijn verdeeld en dat zal nog wel lang zo blijven.*

Voorbeeld

1 Het slot begint met een signaal voor een conclusie: *Kortom*.

2 De hoofdgedachte staat aan het begin van het slot. Het is de conclusie die de schrijver trekt.

3 'Maar … maken' herhaalt de hoofdgedachte in andere woorden.

4 In 'Laten … blijven' doet de schrijver een aanbeveling: hij zegt wat we wél moeten doen.

Kortom 1, we moeten de patiënt niet de schuld van zijn ziekte geven. 2 Het gaat bij ziekten en gezondheid zelden om eenvoudige oorzaak-gevolgverbanden. Laten we dus niet doen alsof het wel heel eenvoudig is. Natuurlijk is leefstijl belangrijk en daar mogen we mensen binnen en buiten de spreekkamer heus wel op wijzen. Maar we moeten niet doorslaan en de patiënt tot dader maken. 3
Laten we daarentegen proberen Nederland gezonder te krijgen door gezonde keuzen aantrekkelijker te maken. En laten we over wie toch patiënt wordt vooral met ontferming bewogen blijven! 4

Naar: Pieter Barnhoorn, de Volkskrant, 15 februari 2016

Opdracht 5

Lees tekst 5, het slot van tekst 3.

1 Onderstreep de hoofdgedachte van de hele tekst.

2 Welke elementen bevat dit slot nog meer?

- ○ A een aansluiting bij het begin
- ○ B een aansporing of aanbeveling
- ○ C een afweging
- ○ D een citaat
- ○ E een retorische vraag
- ○ F een samenvatting
- ○ G een toekomstverwachting
- ○ H een uitsmijter

Tekst 5

Wie staat er in het peloton eens op en heeft de moed te zeggen dat deze waanzin van levensgevaarlijke parcoursen moet stoppen voordat er in de wielersport nog meer doden en gewonden vallen? Waar zijn de tijden van Bernard Hinault gebleven? Die deed zijn mond nog weleens open als er met renners werd gesold. Er heerst in het peloton angst, angst voor de sponsoren, voor de organisaties van professionele wielerkoersen die steeds meer aan de wens van het publiek tegemoetkomen, opdat er bij het koffieapparaat weer gesproken kan worden over de 'sensationele' etappe van de vorige dag. Sensationeel ja, maar intussen liggen Richie Porte, Geraint Thomas en vele andere renners in het ziekenhuis.

Naar: Harmen Malderik, de Volkskrant, 11 juli 2017

Opdracht 6

Bekijk fragment 3, *Zijn vrouwen betere leiders dan mannen?*

1 Noteer de eerste zin van het slot.

2 Noteer de hoofdgedachte van de tekst.

Opdracht 7

Bij opdracht 4 heb je een inleiding geschreven. Schrijf bij die inleiding een passend slot van ongeveer 60 woorden. Gebruik een van de manieren uit de theorie om je slot aantrekkelijk te maken.

Ik kan/weet:

- ☐ verschillende manieren om de inleiding aantrekkelijk te maken.
- ☐ verschillende manieren om het onderwerp van de tekst te introduceren.
- ☐ verschillende manieren om een tekst af te ronden.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

3 Middenstuk

Je leert:

- over deelonderwerpen en tekststructuren.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis § 1 Onderwerp, hoofdgedachte, tekstdoel en titel
  § 2 Inleiding en slot

Theorie

Deelonderwerpen

Het onderwerp van de tekst wordt in het **middenstuk** uitgewerkt in **deelonderwerpen**: vragen uit de inleiding worden beantwoord, het standpunt wordt beargumenteerd, er worden oplossingen en/of verklaringen gegeven voor het probleem enz. Het middenstuk bevat een aantal deelonderwerpen. Zo'n deelonderwerp bestaat soms uit één alinea, maar meestal uit meerdere alinea's.
Een deelonderwerp kan worden aangekondigd door een **structurerende** (eerste) **zin** of door een (informatief) **tussenkopje**. Vaak wordt een deelonderwerp geformuleerd als vraag. De antwoorden op die vraag zijn uitgewerkt in de alinea's die samen het deelonderwerp vormen.

Voorbeeld

Onderwerp: *De videoscheidsrechter bij voetbal*

Deelonderwerpen middenstuk:

- *Welke beslissingen kan een videoscheidsrechter nemen?* (1)
  - Een videoscheidsrechter kan beslissen of een penalty terecht wordt toegekend.
  - Een videoscheidsrechter kan de daders van ernstige overtredingen die de scheidsrechter niet gezien heeft, bestraffen met een gele of rode kaart.
  - Een videoscheidsrechter kan bij doelpunten controleren of er sprake is geweest van buitenspel. (2)
- *Welke experimenten met het systeem met een videoscheidsrechter zijn er geweest?* (1)
  - In het Nederlandse bekertoernooi tijdens het seizoen 2016/2017 zijn er enkele wedstrijden gespeeld met een videoscheidsrechter. (3)
- *Wat zijn de voordelen van het systeem?*
  - Wedstrijden verlopen eerlijker.
  - Spelers accepteren makkelijker een beslissing die tegen hun elftal genomen wordt.
  - Er is minder frustratie bij de spelers, de trainers en het publiek.
- *Wat zijn de bezwaren tegen het systeem?* (4)
  - Een videoscheidsrechter kan per wedstrijd maar bij enkele beslissingen in actie komen.
  - De invoering ervan kost veel geld.

Deelonderwerpen

(1) Het middenstuk van deze tekst bestaat uit vier deelonderwerpen. Die zijn geformuleerd als deelvraag, maar ze kunnen ook als tussenkopjes geformuleerd worden, bijvoorbeeld: *De rol van de videoscheidsrechter, Experimenten, Voordelen, Bezwaren.*

(2) Op de eerste deelvraag worden in de tekst drie antwoorden gegeven. Dat deelonderwerp zal dus uit ten minste drie alinea's bestaan.

(3) Als op een deelvraag maar één antwoord gegeven wordt, kan het deelonderwerp bestaan uit één alinea.

(4) Een structurerende zin aan het begin van het vierde deelonderwerp zou kunnen zijn *Hoewel de videoscheidsrechter diverse voordelen heeft, zijn er ook een paar nadelen* of *Er zijn echter ook enkele bezwaren tegen de videoscheidsrechter.* De structurerende zin geeft in dit geval tevens (met een signaalwoord) de tegenstelling aan tussen deelonderwerp 3 en 4.

Opdracht
1

Lees tekst 1.

1 Uit welke alinea('s) bestaat de inleiding? Leg uit.
2 Uit welke alinea('s) bestaat het slot? Leg uit.

In het middenstuk van tekst 1 kunnen achtereenvolgens de volgende deelonderwerpen worden onderscheiden:

1 *Jong beginnen*
2 *Invloed op de eerste taal*
3 *Verband met alzheimer*
4 *Cognitief vaardiger*

3 Bij welke alinea begint het tweede deelonderwerp 'Invloed op de eerste taal'?
4 Bij welke alinea begint het derde deelonderwerp 'Verband met alzheimer'?
5 Bij welke alinea begint het vierde deelonderwerp 'Cognitief vaardiger'?

Tekst 1

It is a heel mooie cat, juf!

(1) Het Engels rukt op. Ook op de basisscholen. Het aantal scholen dat al vanaf groep 1 (kleuters van vier) één uur per week 'iets' aan Engels doet, neemt snel toe. Bovendien mag dat ene uurtje binnenkort, dankzij een nieuwe wet, uitgebreid worden naar drie uur per week.
(2) Daarnaast zijn er sinds anderhalf jaar achttien scholen waar geëxperimenteerd mag worden met volledig tweetalig onderwijs: de helft in het Nederlands, de helft in het Engels – vanaf groep 1.
(3) De voorstanders van meer Engels in het basisonderwijs verwijzen graag naar wetenschappelijk onderzoek. Jonge kinderen zouden dat Engels sneller leren, het Nederlands van de kinderen zou er niet onder lijden en meertaligheid zou goed zijn voor de hersenen. Sommige voorstanders beweren zelfs dat vroeg Engels leren later helpt tegen alzheimer. Maar de voorstanders zijn iets te enthousiast. Wat weten we nu?
(4) De belangrijkste gedachte achter het huidige beleid is: hoe jonger kinderen zijn, hoe sneller ze een taal leren. Inderdaad is het zo dat kinderen die vanaf hun geboorte tweetalig opgroeien, hun tweede taal beter leren dan kinderen die daar op hun twaalfde mee beginnen.
(5) Helaas is het leren van een vreemde taal op school heel iets anders dan het leren van een tweede taal in een natuurlijke omgeving. Uit een groot onderzoek in Barcelona, waar kinderen ook Engelse les krijgen op de basisschool, bleek dat kinderen van elf dat Engels sneller oppikten dan kinderen van acht. De verklaring ligt voor de hand: kinderen van elf zijn verder in hun cognitieve ontwikkeling dan kinderen van acht en daardoor kunnen ze die taal – in een schoolse situatie – sneller leren.
(6) Als kinderen één uur Engels per week krijgen, heeft dat geen meetbare gevolgen voor hun beheersing van het Nederlands. Ook niet bij kinderen die van huis uit nog een andere taal spreken (Turks, Marokkaans, Somalisch).
(7) Maar wat zijn de gevolgen op die achttien scholen die nu experimenteren met volledig tweetalig onderwijs? Een groep Nederlandse onderzoekers heeft gekeken naar een aantal experimenten met tweetalig basisonderwijs in het buitenland (Ellen van den Broek e.a., *Voorstudie Pilot Primair Tweetalig Onderwijs*, 2014). De conclusie was dat de

taalvaardigheid in de eerste onderwijstaal (in Nederland is dat het Nederlands) er, op de langere termijn, niet onder hoeft te lijden.
(8) Wel vonden de onderzoekers bij sommige van die buitenlandse onderwijsprojecten iets eigenaardigs. De taalvaardigheid in de eerste onderwijstaal bleef aanvankelijk achter bij het niveau van leerlingen die eentalig onderwijs genoten. Maar tegen het einde van de basisschool was dat verschil weer ingehaald. Hoe kan dat? Dat is speculeren. Het uit elkaar houden van twee taalsystemen levert in het begin misschien wat vertraging op. In een latere fase zou het beheersen van de ene taal juist weer een gunstige invloed kunnen hebben op het beheersen van de andere taal.
(9) Maar het zou ook kunnen gaan om een indirect effect. Tweetalig onderwijs daagt de leerling meer uit, en als zo'n uitdaging tot succes leidt, kan dat een positief effect hebben op andere onderwijsprestaties.
(10) Er zijn aanwijzingen dat bepaalde vormen van tweetaligheid bij mensen die aanleg hebben voor alzheimer het begin van de ziekte kunnen vertragen, met zo'n vier jaar. Maar dat effect is alleen gevonden bij mensen die al vanaf heel jonge leeftijd dagelijks twee talen hanteerden. Voor →

mensen die op school een vreemde taal leren en daar later in hun leven af en toe wat mee doen, is dat effect niet gevonden. Het kan dus nooit een argument zijn voor meer vreemdetalenonderwijs.

(11) Hoe het verband tussen tweetaligheid en alzheimer precies in elkaar steekt, is nog niet goed opgehelderd. Het positieve effect werd in 2006 gevonden (Ellen Bialystok, publicaties op haar website lcad.lab.yorku.ca), in een spraakmakend onderzoek bij Canadezen die naast Engels van jongs af aan ook een immigrantentaal spraken, bijvoorbeeld Duits, Pools of Hongaars. Het zou kunnen dat tweetaligheid iets met de hersenen doet, waardoor die hersenen later de negatieve effecten van alzheimer nog een paar jaar kunnen compenseren. Dat is vooralsnog niet meer dan een hypothese.

(12) In latere onderzoeken, in andere landen en bij andere bevolkingsgroepen, werd dit gunstige effect niet altijd teruggevonden. In een later Canadees onderzoek bijvoorbeeld deed het effect zich niet voor bij volledig tweetalige Canadezen die Engels als eerste en Frans als tweede taal spraken. In een Amerikaans onderzoek, waarin gekeken werd naar tweetalige Amerikanen met Spaans als eerste en Engels als tweede taal, werd het effect alleen gevonden bij laagopgeleiden.

(13) Er is één positief effect gevonden (eveneens door Ellen Bialystok), maar opnieuw bij mensen die vanaf de babyleeftijd en heel hun leven lang met twee talen in de weer zijn geweest.

(14) Je kunt die mensen bepaalde cognitieve testjes laten doen: je laat ze kijken naar een beeldscherm en vraagt ze zo snel mogelijk te reageren op wat ze daarop te zien krijgen. Je maakt het de proefpersonen lastig door tegelijkertijd andere, storende informatie aan te bieden. De tweetaligen kunnen daar beter mee uit de voeten dan de eentaligen. Ze kunnen hun aandacht net iets beter concentreren op de relevante informatie en ze kunnen de storende informatie gemakkelijker negeren.

(15) Uit ander experimenteel onderzoek is duidelijk geworden dat bij mensen die volledig tweetalig zijn, beide talen continu actief zijn in het brein, ook als er maar in één taal wordt gesproken. Er moet dus een mechanisme zijn dat de niet-relevante taal tijdelijk blokkeert. Men vermoedt nu dat dit mechanisme samenhangt, of misschien zelfs samenvalt, met het cognitieve vermogen om niet-relevante informatie te negeren.

(16) Veel studies hebben overigens óók laten zien dat de vaardigheden waarover volledig tweetalige mensen in elk van die twee talen beschikken, meestal wat lager zijn dan de vaardigheden die een eentalige in zijn taal heeft. De passieve woordenschat (het aantal woorden dat je begrijpt) is bij tweetaligen wat kleiner. Ook zijn ze net even wat trager in het benoemen van plaatjes en een heel klein beetje langzamer in het herkennen of produceren van woorden.

(17) Al met al is wat voorstanders van meer vreemdetalenonderwijs vaak beweren – dat meertaligheid alleen maar voordelen heeft – dus niet helemaal waar. Het ligt allemaal wat genuanceerder: er zitten voor- en nadelen aan.

Naar: Berthold van Maris, NRC Handelsblad, 6 februari 2016

Opdracht
2

Bekijk fragment 1, *Wie is verantwoordelijk bij een ongeluk met een zelfrijdende auto?*
Welke deelonderwerpen behandelt Merel Noorman?

Opdracht
3

Werk in dezelfde tweetallen als bij opdracht 4 van paragraaf 2. **→ *zie Basis p. 16***

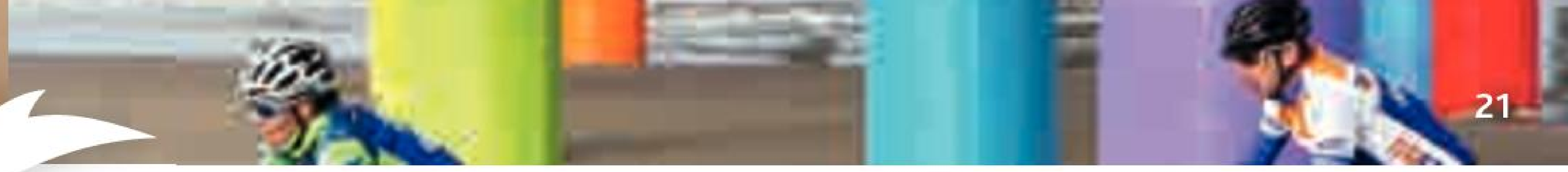
1. Kies een van de inleidingen die jullie gemaakt hebben bij opdracht 4 van paragraaf 2.
2. Bedenk bij die inleiding drie deelonderwerpen. Formuleer ze als vraag.
3. Beantwoord de drie vragen. Geef in totaal ten minste zes antwoorden. Zoek zo nodig informatie.

Theorie

Tekststructuren

Voor de opbouw van een tekst in inleiding, middenstuk en slot bestaan verschillende **tekststructuren**. De structuur van een tekst hangt vaak samen met het tekstdoel en de deelonderwerpen. Zo heeft een betogende tekst meestal een argumentatiestructuur of een voor- en nadelenstructuur.

We onderscheiden de volgende tekststructuren:
- argumentatiestructuur;
- aspectenstructuur;
- probleem-oplossingsstructuur;
- verklaringsstructuur;
- verleden-heden(-toekomst)structuur;
- voor- en nadelenstructuur;
- vraag-antwoordstructuur.

argumentatiestructuur

inleiding	stelling, standpunt (eventueel als vraag)
middenstuk	argumenten voor de stelling
	tegenargumenten (+ weerlegging)
slot	herhaling stelling (of beantwoording vraag)

NB Vanaf 2021 wordt het begrip 'weerlegging' niet meer gebruikt in het Centraal Examen. In plaats daarvan wordt 'tegenargument' gebruikt.

aspectenstructuur

inleiding	aankondiging onderwerp
middenstuk	diverse aspecten van het onderwerp
slot	samenvatting (maar niet altijd)

probleem-oplossingsstructuur

inleiding	probleem
middenstuk	gevolgen (waardoor is het een probleem?)
	oorzaken
	oplossingen
slot	de beste oplossing

verklaringsstructuur

inleiding	bepaald verschijnsel
middenstuk	kenmerken / voorbeelden
	verklaring(en) / oorzaak/oorzaken / reden(en)
slot	samenvatting of conclusie

verleden-heden(-toekomst)structuur

inleiding	introductie onderwerp
middenstuk	situatie vroeger
	situatie nu
slot	conclusie of voorspelling over de situatie in de toekomst

voor- en nadelenstructuur

inleiding	vraag of stelling
middenstuk	voor- en nadelen
slot	afweging en conclusie

vraag-antwoordstructuur

inleiding	vraag
middenstuk	antwoord(en)
slot	samenvatting of conclusie

Opdracht
4

1 Welke tekststructuur past het beste bij de tekst *De videoscheidsrechter bij voetbal* uit het voorbeeld op pagina 18?
2 Welke tekststructuur heeft tekst 1 *It is a heel mooie cat, juf!*?

Opdracht
5

1 Kies een van de volgende onderwerpen of bedenk zelf een onderwerp.
- studentenverenigingen
- het Nederlandse leger
- de examens

2 Vul de zinsneden aan tot volledige zinnen. Vul in de eerste zin het gekozen onderwerp in.
   a De laatste jaren gaat er steeds meer mis bij …
   b Dat komt onder andere door …
   c Ook een rol speelt dat …
   d Dat heeft ervoor gezorgd dat …
   e Een maatregel die deze ontwikkeling kan keren, is …
   f Een andere mogelijkheid is …
   g Uiteindelijk is wel iedereen het eens met het idee dat er iets aan … moet gebeuren, alleen over de manier waarop verschillen de meningen.
3 Van welke tekststructuur is sprake?
4 Welk tekstdoel hoort daarbij?

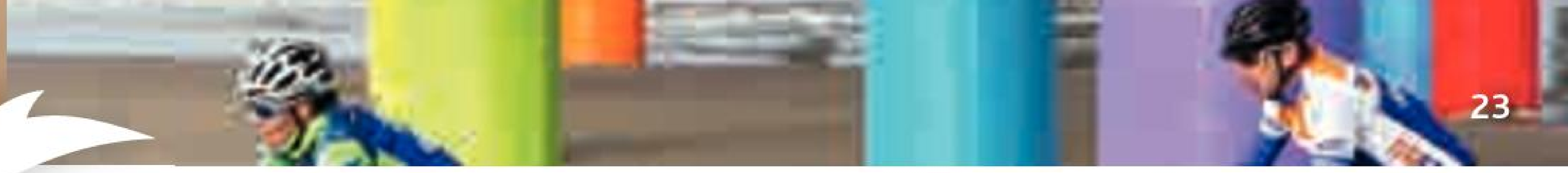
Opdracht 6

1 Kies een van de volgende onderwerpen of bedenk zelf een onderwerp:
   - Amerikaanse presidentsverkiezingen
   - de Chinese bevolkingspolitiek
   - nationalisme
   - robots in de zorg
2 Formuleer bij het onderwerp een informerende hoofdgedachte.
3 Kies bij de hoofdgedachte een geschikte tekststructuur.
4 Formuleer bij de hoofdgedachte en de tekststructuur drie deelonderwerpen in vraagvorm.

Ik kan/weet:

- ☐ deelonderwerpen in een tekst onderscheiden.
- ☐ tekststructuren herkennen en gebruiken.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

4 Alinea's en kernzinnen

Je leert:

- over alinea's en kernzinnen.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis §1 Onderwerp, hoofdgedachte, tekstdoel en titel
  §2 Inleiding en slot
  §3 Middenstuk

Theorie

Kernzinnen

Elke tekst is opgebouwd uit alinea's. Een goede **alinea** bevat één hoofdgedachte die in één zin geformuleerd is: de **kernzin**. De kernzin is meestal de eerste zin van een alinea, soms de tweede zin als de eerste een structurerende (of verbindende) zin is. In een enkel geval is de kernzin de laatste zin.

Voorbeeld

Deelonderwerp en alinea's

Deelonderwerp als vraag: *Wat zijn de voordelen van het systeem met een videoscheidsrechter?*

Drie antwoorden:

- Wedstrijden verlopen eerlijker.
- Spelers accepteren makkelijker een beslissing die tegen hun elftal genomen wordt.
- Er is minder frustratie bij de spelers, de trainers en het publiek.

(1) De eerste zin is een structurerende zin die het deelonderwerp noemt. Dit deelonderwerp is uitgewerkt in drie alinea's.

(2) De kernzinnen geven de antwoorden op de vraag die in dit deelonderwerp behandeld wordt.

(3) Signaalwoorden:
- *eerste, ander* en *ook* zijn signalen voor een opsomming;
- *kortom* is een signaal voor een samenvatting/conclusie.

Uitwerking deelonderwerp *Wat zijn de voordelen van het systeem?* in alinea's:

(7) Het invoeren van de videoscheidsrechter kan positief uitwerken. (1) Het eerste (3) voordeel is dat wedstrijden eerlijker verlopen. (2) Als iemand in het strafschopgebied naar de grond gaat, kan met behulp van videobeelden gecontroleerd worden of er werkelijk een overtreding is gemaakt of dat een speler alleen maar simuleert dat hij het slachtoffer is van een charge (en dus een schwalbe maakt). Na de wedstrijd kan niemand meer beweren dat er onterecht verloren is omdat de scheidsrechter iets verkeerd of niet gezien heeft.
(8) Een ander (3) pluspunt is dat spelers makkelijker een beslissing van het arbitrale team zullen accepteren. (2) Voetballers hebben de gewoonte om bij elke 'zware' beslissing tegen hun team en masse de scheidsrechter te bestormen. Daar zal nu een eind aan komen, omdat ze weten dat de beelden de scheidsrechter gelijk hebben gegeven. In veel stadions kunnen de spelers bovendien zelf de beelden zien.
(9) Als de voetballers minder gefrustreerd reageren, zal dat ook (3) invloed hebben op de reserves en de teamleiding op de bank. Hoe vaak zien we nu niet dat er een (hulp)trainer door de scheidsrechter weggestuurd moet worden, omdat hij in woord en gebaar duidelijk laat merken dat hij het niet met de beslissingen van de arbiter eens is? En als sporters en trainers heftig reageren, reageren de supporters navenant. Op de tribune zal het er dus ook rustiger aan toegaan. Kortom (3), er is minder frustratie bij de spelers, de trainers en het publiek. (2)

Opdracht 1

Lees de teksten 1, 2 en 3. Onderstreep in elke alinea de kernzin.

Tekst 1

De witte hoofdstad

(1) Inwoners van Turkmenistan kunnen zelf kiezen welke kleur auto ze rijden, zolang die maar wit of zilver is. Sinds 1 januari haalt de verkeerspolitie auto's met donkere kleuren van de weg. Chauffeurs krijgen hun auto pas terug als ze beloven die over te spuiten in wit of zilver. Dat melden Chronika Turkmenistan en Radio Azatlyk, twee mediaorganisaties die kritisch berichten over de Centraal-Aziatische dictatuur. In 2015 schortte Turkmenistan de import al op van zwarte, blauwe en rode auto's.
(2) De kleur wit is een speerpunt in het beleid van president Gurbanguly Berdimuhamedow, aan de macht sinds 2007. Hij liet hoofdstad Asjchabad de afgelopen jaren omtoveren in 'de witte stad'. Hele woonwijken van de stad in de woestijn zijn opgetrokken uit hagelwitte stenen. Nieuwe paleizen zijn in wit marmer gehuld. En in het centrum van Asghabad liet de president een witte, marmeren rots neerzetten van ruim twintig meter hoog – met bovenop een gouden standbeeld van zichzelf op een paard.

Naar: Tom Vennink, de Volkskrant, 5 januari 2018

Tekst 2

De jonge jaren van Morrissey verfilmd

England is Mine haalde de Nederlandse bioscopen niet. Bewonderaars van zanger Morrissey (1959) moeten zich behelpen met een Britse import-dvd. De film van regisseur Mark Gill is de eerste biopic over de excentrieke zanger van The Smiths. Gill concentreert zich op vijf lange, moeizame jaren – eind jaren zeventig, begin jaren tachtig – na het einde van Morrisseys middelbareschooltijd, en vóór het begin van The Smiths, de band die in de jaren tachtig een hele generatie heeft gevormd. Wie wil weten waar de ongekende creatieve explosie van The Smiths vandaan kwam, kan in *England is Mine* zien wat zich in die jaren had opgehoopt in de jonge Steven Patrick Morrissey.

Naar: Peter de Bruijn, NRC Handelsblad, 2 januari 2018

Tekst 3

Debat? Wanvertoning!

(1) Marcel Gelauff schrijft in *NRC Handelsblad* dat de verkiezingsdebatten op tv weer inhoudelijk zijn geworden, in plaats van dat politici door elkaar gingen schreeuwen. Ik weet niet waar hij naar gekeken heeft. Wat ik zag, vond ik beschamend, de politiek onwaardig. In plaats van rustig een overwogen standpunt naar voren te brengen, zag ik politici als straatvechters elkaar op hoge toon verwijten maken, elkaar onbekommerd in de rede vallen en door elkaar praten.
(2) Wat voor beeld van openbaar bestuur roept dat op? Politici zijn mensen die niet in staat zijn redelijk met elkaar te spreken. Ze hebben kennelijk geen boodschap aan het zoeken van gezamenlijkheid. Ze gedragen zich als onvolwassen pubers die alleen maar kunnen drammen. De enigen die zich daaraan onttrokken, waren Gert-Jan Segers en Marianne Thieme. Geen wonder dat die hebben gewonnen.
(3) Is er niemand bij de NOS die een alternatief kan verzinnen voor deze wanvertoning? Een echt debat lijkt mij van groot belang voor de democratie.

Naar: Jos Kessels, NRC Handelsblad, 23 maart 2018

Opdracht
2

Lees tekst 4.

1. Onderstreep de kernzinnen van alinea 1, 2 en 4.
2. De alinea's 3 en 5 hebben geen kernzin. Formuleer voor beide alinea's een zin die als kernzin zou kunnen dienen.

Tekst 4

De online opmars van de 65-plussers: appen tegen eenzaamheid

(1) Ouderen hebben de laatste jaren massaal de sociale media ontdekt. Vooral 65- tot 75-jarigen maken meer gebruik van Facebook, WhatsApp en Twitter, blijkt uit onderzoek van het CBS. Dat doen ze vooral op hun mobiele telefoon of tablet. Inmiddels is 64 procent van deze groep online actief, terwijl dat in 2012 nog maar 24 procent was.

(2) Ook mensen van 75 jaar en ouder gebruiken internet niet alleen om informatie op te zoeken, maar zijn steeds vaker op sociale media te vinden. In 2012 ging het om 5 procent in deze leeftijdscategorie. Dit jaar is dat toegenomen tot 35 procent. Van deze ouderen gebruikt een kwart WhatsApp. 'Appen is bij de 75-plusser definitief doorgebroken', zegt een woordvoerder van het CBS.

(3) De stijging verbaast Annet van Betuw, auteur van het boek *Social media voor senioren*, niet. 'Het grootste misverstand is dat ouderen niet met sociale media kunnen omgaan.' Ze ziet dat de belangstelling binnen die groep alleen maar toeneemt. Een groot deel is volgens haar al lange tijd actief op internet en is zo ook bij sociale media terechtgekomen.

(4) Ouderen gebruiken sociale media om dezelfde redenen als jongeren dat doen: om contact te zoeken en te onderhouden met anderen, signaleert ouderenbond ANBO. 'Zeker als je wat minder makkelijk het huis verlaat, is het fijn als je online op een laagdrempelige manier mensen kunt spreken met dezelfde interesses', aldus een woordvoerder. Als ouderen hun netwerk op die manier kunnen uitbreiden, is dat volgens haar 'heel waardevol'.

(5) Van Betuw komt veel senioren tegen die een paar jaar geleden zeiden dat sociale media niks voor hen waren, maar die nu toch een smartphone hebben gekocht om te whatsappen. 'Dat komt doordat hun kinderen en kleinkinderen whatsappen en allang niet meer e-mailen.' Vervolgens gaan de 65-plussers ook andere dingen proberen, zoals Facebook. Een goede ontwikkeling, vindt Van Betuw. Ze wijst op onderzoek waaruit blijkt dat sociale media kunnen helpen om mensen met elkaar in contact te brengen. 'Sociale media kunnen eenzaamheid niet opheffen, maar ze zijn wel een hulpmiddel.'

Naar: Maaike Vos, de Volkskrant, 30 december 2017

Opdracht
3

Bij opdracht 3 van paragraaf 3 op p. 20 heb je drie deelonderwerpen bedacht. Je hebt ze geformuleerd als vraag en vervolgens antwoorden op die vragen gezocht. Werk een van deze deelonderwerpen uit in twee alinea's (samen ten minste 100 woorden).

Ik kan/weet:

- ☐ kernzinnen van alinea's herkennen en gebruiken.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

5 Signaalwoorden en functiewoorden

Je leert:

- over signaal- en functiewoorden.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis § 1 Onderwerp, hoofdgedachte, tekstdoel en titel
  § 2 Inleiding en slot
  § 3 Middenstuk
  § 4 Alinea's en kernzinnen

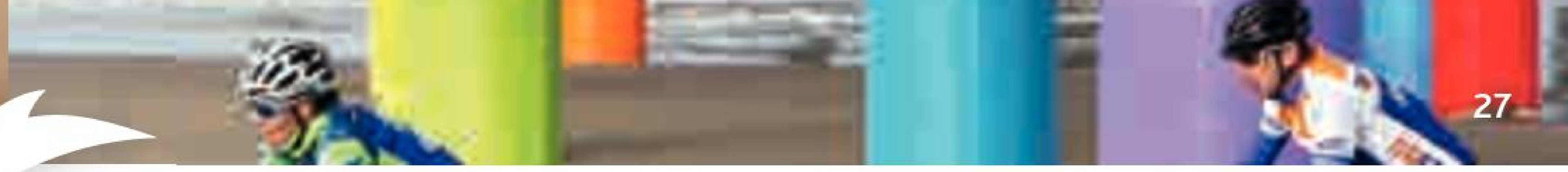
Theorie

Verbanden in de tekst

Een tekst is begrijpelijk en prettig om te lezen of om naar te luisteren wanneer de **verbanden** tussen de zinnen en de deelonderwerpen duidelijk worden aangegeven.
Je kunt op die manier de structuur van de tekst herkennen. Verbanden worden meestal gemarkeerd met **signaalwoorden**.
In de tabel zie je de meest voorkomende verbanden met bijbehorende signaalwoorden.

verband	signaalwoorden
opsommend	ook, tevens, bovendien, daarnaast, vervolgens, verder, om te beginnen, ten eerste … ten tweede … ten derde, ten slotte
tegenstellend	maar, echter, niettemin, toch, daar staat tegenover, desondanks, evenwel, nochtans, daarentegen, ondanks dat …, aan de ene kant … aan de andere kant (enerzijds … anderzijds)
chronologisch	eerst, dan, daarna, uiteindelijk, eens, toen, vroeger, nu, later, voordat, nadat, vervolgens
oorzakelijk (oorzaak-gevolg)	doordat, daardoor, als gevolg van, het gevolg is, het komt door, waardoor, zodat
toelichtend (voorbeeld)	zo, bijvoorbeeld, zoals, neem nou, : (dubbele punt)
voorwaardelijk	als, indien, wanneer, in het geval dat, tenzij, mits
vergelijkend	zoals, net (zo) … als, evenals, (meer / beter) … dan
redengevend (argument)	daarom, omdat, derhalve, dus, want, immers, dat blijkt uit, namelijk, aangezien, de reden hiervoor is …, : (dubbele punt)
doel-middel	om te …, met de bedoeling …, opdat, zodat, daarvoor, waarvoor, voor, door … te
toegevend	ook al, zij het (dat), weliswaar, hoewel, ofschoon
samenvattend	kortom, samengevat, met andere woorden, al met al
concluderend	dus, daarom, dat houdt in, concluderend, ik kom tot de slotsom dat …, kortom, al met al, dan ook

Er zijn ook andere woorden waaraan je verbanden in een tekst kunt herkennen, zoals *oplossing*, *verklaring*, *argument*, *voordeel*, *stelling*. Deze **functiewoorden** geven de functie van een tekstdeel aan. Sommige ervan duiden, niet geheel toevallig, ook een tekststructuur aan. → ***zie Basis p. 20***
Door functiewoorden kun je soms ook het tekstdoel herkennen.

Voorbeeld

Signaalwoorden en functiewoorden

[inleiding]: Ik vind dat ... (1)

[middenstuk]: Mijn eerste (2) argument (3) is ...
Daar komt bij (2) dat ...
Wat er ten slotte ook (2) voor pleit, is ...

Een vaak genoemd bezwaar (3) is dat ... (4) Maar ... (5) (6)

[slot]: Kortom, (7) ...

(1) De tekst heeft een argumentatiestructuur. Het tekstdoel is overtuigen. Aan het eind van de inleiding staat het standpunt, aangekondigd door een signaal.

(2) De schrijver/spreker heeft drie argumenten; die argumenten zijn opsommend verbonden door signalen voor een opsomming.

(3) De tekststructuur is ook te herkennen aan de functiewoorden 'argument' en 'bezwaar'. Er komen argumenten en één of meer bezwaren.

(4) Met een structurerende zin wordt een tegenargument aangekondigd dat vervolgens (5) weerlegd wordt. De weerlegging wordt aangekondigd door een signaal voor een tegenstelling. (6)

(7) Het slot begint met een signaal voor een conclusie. Die conclusie volgt in de laatste alinea in de vorm van een herhaling van het standpunt in iets andere bewoordingen.

Opdracht 1

Vul de zinsneden van het voorbeeld aan tot volledige zinnen. Kies een van de volgende standpunten of bedenk zelf een standpunt.
- Ik vind dat programmeren een verplicht vak moet worden.
- Ik vind het belangrijk dat iedereen een basisinkomen krijgt.
- Ik vind dat Nederland snel moet overschakelen op energieproductie zonder aardgas.

Opdracht 2

Noteer de signalen in tekst 1 en zet erachter welk verband ze aangeven.

Tekst 1

Niet schuldig, wel verantwoordelijk

(1) Zonder zich te verdiepen in de daadwerkelijke analyses van Gloria Wekker schiet Hubert Peters in een defensieve reflex door ons mede te delen dat hij zich niet schaamt voor en niet schuldig voelt over slavernij en kolonialisme. Dat is fijn voor Peters, maar inhoudelijk gezien slaat hij de plank helemaal mis.
(2) Ten eerste omdat het niet klopt dat Wekker de invloed van het verleden tot de witte Nederlanders beperkt. Zij hamert er immers juist herhaaldelijk op dat wij het cultureel archief allemaal met ons meedragen. Daarbij komt dat het in zekere zin niet eens zozeer gaat om de geschiedenis: het gaat erom welke sporen ons verleden achterlaat in ons heden en dan draait het niet om schuld en schaamte, maar om verantwoordelijkheid en reflectie.

Naar: Gregor Walz, de Volkskrant, 20 januari 2018

Opdracht 3

Kijk en luister naar het fragment, *Instructiefilmpje aanvraag vignet Gezonde School*. Noteer ten minste vijf verschillende signaalwoorden die gebruikt worden en zet erachter welk verband ze aangeven.

Ik kan/weet:

- ☐ relaties als oorzaak-gevolg, doel-middel, opsomming e.d. begrijpen en herkennen. 3F
- ☐ verbanden in teksten herkennen aan de hand van signaal- en functiewoorden.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

6 Publiek

Je leert:
- over het publiek van een tekst.

Je hebt afgerond:
- Cursus 1 Basis § 1 Onderwerp, hoofdgedachte, tekstdoel en titel
  § 2 Inleiding en slot

Theorie

Rekening houden met het publiek

Een schrijver of spreker wil met zijn tekst iets bereiken. Door rekening te houden met het **publiek**, de mensen die de tekst lezen of aanhoren, vergroot hij de kans dat hij zijn tekstdoel bereikt. Voor welk publiek een tekst bedoeld is, kun je vaak zien aan het *onderwerp*, de *bron* (publicatieplaats), het *taalgebruik* (zinslengte, woordkeuze, toon) en de *lay-out* (lettertype(n), kleurgebruik, illustraties enz.).

Als je zelf schrijft of spreekt, moet je van tevoren een paar zaken bedenken:
- Wat weet het publiek al over het onderwerp en wat nog niet? Sluit aan bij de voorkennis van de lezers of luisteraars, maar vertel niet te veel dingen die ze al weten.
- Wat is het niveau van het publiek? Stem je woordkeuze en je zinsbouw daarop af. Gebruik bij een jong publiek geen moeilijke woorden en lange zinnen; leg in een scriptie of een profielwerkstukpresentatie specialistische begrippen (vaktermen) uit.
- Welke **toon** is het meest geschikt? Afhankelijk van onder andere het onderwerp, de situatie en het doel van je tekst kun je kiezen voor een serieuze toon (bijv. neutraal, kritisch, bezorgd) of voor een luchtige toon (humoristisch, ironisch). Ook in de aanspreekvorm kun je variëren: je klasgenoten spreek je aan met 'jullie', maar tot ouders richt je je (formeler) met 'u'.

Opdracht **1**

Lees de teksten 1, 2 en 3.
Geef van elke tekst aan voor welk publiek hij bedoeld is en waaraan je dat kunt zien.

Tekst 1

Soorten baantjes

(1) In Australië is niet alleen werk te vinden in de grote steden en toeristische gebieden, maar ook in de *outback* (de wat meer afgelegen gebieden). Veel backpackers weten dat niet. In de steden heb je het voordeel van veel gezelligheid, mensen om je heen en een bruisend uitgaansleven. In de *outback* heb je het voordeel sneller te kunnen sparen. Accommodatie is daar namelijk goedkoper en ook is de verleiding om na je werk nog op stap te gaan veel kleiner. Je zoekgebied is dus zo groot als Australië zelf!
(2) De meeste backpackers werken twee à drie maanden achter elkaar, om vervolgens weer een tijdje verder te kunnen reizen. Uiteraard zijn er ook banen te vinden waarbij je drie tot zes maanden achtereen kunt werken. Daarnaast zijn er allerlei 'casual jobs' te vinden, waar je slechts een aantal dagen werk hebt om snel even wat bij te verdienen. Zie het als een tijdje 'knallen', maar je weet waar je het voor doet!
(3) Van je zuurverdiende centen kun je weer leuke dingen doen, zoals *skydiven*, op expeditie gaan in de *outback* of duiken bij het Great Barrier Reef. Misschien breid jij je reis wel uit naar Nieuw-Zeeland of Thailand!

Naar: Australianbackpackers.nl

Tekst 2

Enerverende Negende van Bruckner

(1) Daniele Gatti, chefdirigent van het Concertgebouworkest, vindt Bruckner 'moeilijk', zo zei hij enkele maanden voor zijn aantreden in Amsterdam in deze krant. De knelpunten: de onstoffelijkheid en diepe religiositeit van Bruckners noten. 'Zijn muziek speelt zich af in een soort kosmische superdimensie', aldus de dirigent. Wellicht is het daarom dat Gatti zijn Bruckners twee keer per concertseizoen tegen het licht houdt. Alsof de diepere transcendente lagen van diens symfonieën zich pas echt laten doorvorsen na een paar maanden van tussentijdse reflectie. Zo verscheen Bruckners *Vierde symfonie* meteen na Gatti's aantreden op de lessenaars om in januari 2017 te worden hernomen. Ook de *Negende* kreeg dit weekend een reprise, na een Europese minitournee afgelopen september.

(2) Bruckner componeerde de laatste symfonie in het volle besef van zijn naderende dood. Sterker: de componist overleed nog voordat hij de finale kon voltooien. De overige drie delen schipperen voortdurend tussen doodsangst en de berusting van een diep gelovig mens die zich weldra verenigd weet met zijn schepper. (Bruckner krabbelde de opdracht 'Dem lieben Gott gewidmet' (opgedragen aan de lieve God) in de partituur.)

(3) Gatti zette die innerlijke tweestrijd zondag op scherp met dwingende contrasten. Neem het openingsdeel, waarin hij het eerste deel vervaarlijk liet ronken en het lyrische tweede thema liet opbloeien in breed ademende fraseringen. Het Scherzo pookte hij met pompende strijkers en stevige koperdecibellen op tot een angstaanjagende danse macabre, terwijl je in de snel genomen Trio-sectie de engelenvleugeltjes kon horen fladderen.

(4) Ook sterk waren de dwingende climaxen in het eerste en derde deel, waarin de orkestklank zich telkens trefzeker opstapelde tot gespierde climaxen. En toch: met overrompelende klankboetseringen en dramatische tegenstellingen zette Gatti weliswaar een enerverende Bruckner neer, de onstoffelijke dimensie bleef minder hoorbaar.

Naar: Joep Christenhusz, NRC Handelsblad, 10 januari 2018

Tekst 3

Reistempo

(1) *Sunday? Then this must be Holland.* De gemiddelde pakketreis naar een verre bestemming duurt twee tot drie weken. Je krijgt alle highlights van het land mee, maar blijft nergens langer dan twee of drie dagen. Alleen, met je partner of reisgezelschap, geen probleem. Met kinderen een absolute afrader. Wij zijn tijdens onze trips diverse uitgeputte ouders tegengekomen die het wel probeerden.

(2) Kinderen vinden andere dingen leuk dan ouders. Ze zijn niet per se diep onder de indruk van prachtige berglandschappen of tempelresten, die wij als ouders met bewondering bekijken. Ze reageren veel meer op de directe omgeving en ontmoetingen. Iedere nieuwe plek is een groot avontuur met oneindige mogelijkheden en ongekende ruimte. Voor kinderen betekent dit ook onveiligheid en onduidelijkheid. Waar liggen hier de grenzen? Wat mag wel en wat mag niet?

(3) Aankomen is even hard werken. Je kunt veel reprimandes voorkomen als je even kamer, huis of camping, zwembad en restaurant doorloopt met de kinderen en duidelijk maakt wat wel en niet mag. Maar dan nog zul je merken dat het iedere dag relaxter wordt als je ergens langer blijft. Pas na een paar dagen is er voldoende duidelijkheid, is de omgeving niet meer onbekend en onveilig en zijn er nieuwe patronen die vastigheid creëren. Kinderen hebben er baat bij als je ergens langer dan twee of drie dagen blijft.

(4) Dus ... Pas je reistempo aan. Om de paar dagen verkassen kan prima maar kost wel veel energie. Als je ergens een week of langer blijft, kun je namen vragen van het personeel en kunnen de kinderen vriendjes maken. Je kinderen hechten veel sneller aan iemand als ze weten hoe hij heet. Daar voelen ze zich veiliger bij. Obers, kamermeisjes, baliepersoneel, ze vinden het vaak juist reuzeleuk als je hun zo een eigen identiteit geeft. Het mes snijdt op die manier aan twee kanten.

Naar: verrereizenmetkinderen.nl

Opdracht 2

Bekijk de fragmenten 1, 2 en 3.
Noteer van elk fragment voor welk publiek het bedoeld is en waaruit je dat hebt opgemaakt.

Opdracht
3

Lees de teksten 4 en 5.
Noteer van beide teksten voor welk publiek ze geschreven zijn en waaraan je dat kunt zien. Noem voor elke tekst ten minste drie kenmerkende zaken.

Tekst 4

Misdaden oplossen met schilderijscanner

(1) Wat hebben de schilderijen van Rembrandt en de kleding van een boef met elkaar gemeen? Ze kunnen onderzocht worden met hetzelfde apparaat: de schilderijscanner van het Rijksmuseum.
(2) Bekende schilderijen uit het museum in Amsterdam worden met de scanner onderzocht. Zit er misschien nog een ander meesterwerk onder, waar de schilder honderden jaren geleden overheen heeft geschilderd?

Misdrijven oplossen
(3) Arian van Asten hoorde van de scanner en kwam op het idee voor de samenwerking. Hij is onderzoeker en werkt voor het Nederlands Forensisch Instituut. Die organisatie helpt de politie bij het zoeken naar de beste manieren om misdrijven op te lossen. ‘Ik dacht meteen aan T-shirts en spijkerbroeken onder de scanner’, vertelt hij. En dat werkte.

Stofjes opsporen
(4) Het apparaat maakt röntgenfoto’s om elke laag uit het schilderij te onderzoeken op bepaalde stofjes. De scanner

kan ook kleding laag voor laag onderzoeken. ‘Zo kunnen we heel precies zoeken. In bloed zit bijvoorbeeld ijzer. Als de bloedvlekken niet meer te zien zijn, kan er nog wel ijzer in het shirt zitten. Dat kunnen we opsporen door elk laagje op ijzer te scannen. Zo kunnen we misschien DNA-sporen vinden en daarmee mensen opsporen die bij het misdrijf betrokken zijn’, vertelt de onderzoeker.
(5) Of de politie nu ook echt zo’n scanner gaat kopen, is nog even afwachten. ‘Het scanapparaat kost wel een paar honderdduizend euro. Misschien kunnen we het af en toe van het museum lenen.’
Naar: Janine de Wit, kidsweek.nl, 17 november 2017

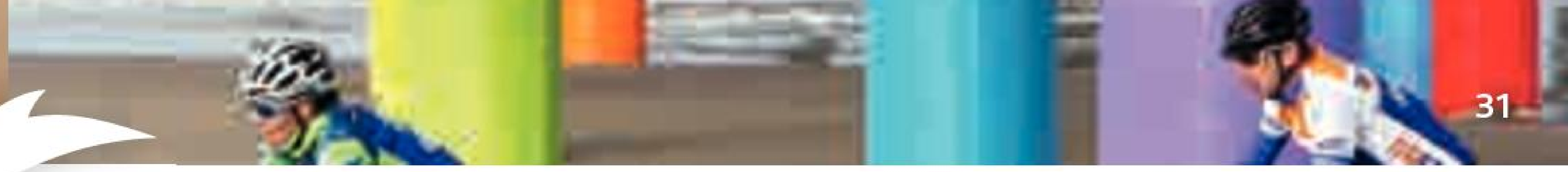
Tekst 5

Hoe de schilderijenscanner van het Rijks zomaar eens heel waardevol kan zijn bij het oplossen van misdrijven

(1) De schilderijenscanner werd in het Rijksmuseum gebruikt om een zelfportret van Rembrandt onder de ‘Oude man in militair kostuum’ en een Spaanse ridder onder het ‘Portret van Don Ramón Satué’ van Goya bloot te leggen. Uit nieuw onderzoek blijkt dat het mobiele röntgenapparaat ook moeilijk te vinden sporen kan traceren op bijvoorbeeld kledingstukken van slachtoffers en daders van misdrijven.

Eén spettertje
(2) Wetenschappers van het Nederlands Forensisch Instituut (NFI), de Universiteit van Amsterdam (UvA) en de Technische Universiteit Delft publiceerden hun resultaten afgelopen week in *Scientific Reports*. ‘Toen ik hoorde wat de XRF-scanner met schilderijen kan doen, dacht ik meteen: ik wil een spijkerbroek uit een moordzaak in dat apparaat hangen’, zegt Arian van Asten. ‘Bepaalde metalen die je in schilderijen aantreft, vinden we bijvoorbeeld ook terug in schotresten.’ De bijzonder hoogleraar forensische analytische chemie van de UvA is bij het NFI onder meer verantwoordelijk voor innovatie.
(3) In sommige gevallen zijn bewijsstukken lastig te onderzoeken, bijvoorbeeld als de dader donkere kleding droeg en slechts een spettertje bloed van het slachtoffer op zijn kleding kreeg. ‘Dat spettertje bloed kan van doorslaggevend belang zijn in een strafzaak, maar het is niet altijd zo makkelijk te vinden’, zegt Van Asten.

Bewijs veilig stellen
(4) De schilderijenscanner legt dankzij de zogenoemde macroröntgenfluorescentie-spectrometrie verschillende elementen bloot. Millimeter voor millimeter worden de objecten onderzocht op de aanwezigheid van bijvoorbeeld ijzer, zink of kalium.
(5) Volgens Peter de Knijff, DNA-expert van de Universiteit Leiden en niet bij de studie betrokken, kan deze methode zeer waardevol zijn. ‘Op dit moment zijn de tests waarmee je bijvoorbeeld de aanwezigheid van biologische sporen op kleding kunt vaststellen, nog erg onzeker. We weten dat met de huidige technieken veel kleine vlekjes worden gemist. Deze nieuwe techniek zou daarvoor

dus een goede oplossing kunnen zijn. Uiteindelijk valt en staat alles natuurlijk met praktijktests.' Een ander groot voordeel van deze methode is, volgens De Knijff, dat ze het spoor onaangetast laat.

Meerdere lagen

(6) Volgens de onderzoekers is dit het begin, en nog niet het ei van Columbus. Het apparaat heeft nu nog 'een hele nacht' nodig om bijvoorbeeld een T-shirt te scannen. Ze hopen dat dit sneller kan en dat ze een variant van het scanapparaat kunnen ontwikkelen die makkelijker te vervoeren is. 'En we willen ook kijken of er een 3D-variant mogelijk is. Dan zouden we de lagen op een schilderij kunnen onderscheiden en bij wijze van spreken tussen de oren van een kunstenaar kunnen kruipen.'

(7) Voor het NFI zou dat betekenen dat het beter kan analyseren in welke volgorde er stoffen op het bewijsstuk zijn gekomen. 'Dat zou van waarde kunnen zijn bij bijvoorbeeld onderzoek naar vervalste documenten of verfonderzoek bij het doorrijden na een aanrijding', zegt Van Asten.

(8) Het NFI beschikt vooralsnog niet over zo'n scanner, die al snel 'enkele tonnen' kost. 'Mijn wens is dat we op termijn zo'n scanner standaard kunnen gebruiken bij het vooronderzoek en op de plaats delict', zegt Van Asten. Tot die tijd zal hij niet schromen om het Rijksmuseum – waarmee het NFI een samenwerkingsverband heeft via onderzoekscentrum Nicas – te vragen of NFI'ers met lastig te onderzoeken bewijsstukken langs mogen komen in het Rijksatelier.

Naar: Elsbeth Stoker, de Volkskrant, 12 november 2017

Opdracht
4

Lees tekst 6. Je gaat die tekst herschrijven voor leerlingen uit klas 1.

1. Streep de woorden en uitdrukkingen aan die te moeilijk zijn.
2. Streep de zinnen aan die te lang zijn.
3. Herschrijf de tekst.

Tekst 6

Reactie van het LAKS op de lumpsumsystematiek

(1) Scholen worden betaald met een grote zak geld. Die zak geld noemen we de lumpsum. Zo hoeven scholen niet elk bonnetje te declareren bij de overheid en dat scheelt veel tijd en geld en levert vrijheid op. Omdat er geen bonnetjes meer zijn, is het echter niet altijd duidelijk waar de scholen het geld aan uitgeven. Soms is niet te achterhalen of het geld daadwerkelijk besteed is aan de zaken waarvoor het werd bedoeld. Daarom zoekt de Tweede Kamer alternatieven voor de bekostiging en manieren om de controle op die kosten te verbeteren. De vraag die voor ons ligt, is: wat is de beste manier om scholen te bekostigen?

(2) Het LAKS heeft het vraagstuk voorgelegd aan een panel van dertig leerlingen en binnen het bestuur gediscussieerd over de systematiek van bekostiging en de alternatieven. Ongeacht de complexiteit van het verhaal komt daar een kristalheldere visie uit voort voor de leerlingen van nu en in de toekomst.

Resultaatafhankelijke bekostiging

(3) Werken met resultaatafhankelijke bekostiging is volstrekt onwenselijk. Het is een instrument dat wellicht werkt in de commercie, maar haaks staat op de maatschappelijke aard van het onderwijs en in die sector perverse impulsen tot gevolg zou hebben (*teaching to the test,* onderschatting, onderdrukken van ambitie, inperking van onderwijsvrijheid).

(4) De druk die door resultaatafhankelijke bekostiging zou komen te liggen op besturen, sijpelt door naar schoolleiders, naar docenten, en uiteindelijk naar leerlingen. Leerlingen die moeilijker meekomen, krijgen dan te horen dat 'elke onvoldoende geld kost'. De kern van onderwijs is echter leren van je fouten. Het fout mogen doen is een recht. Je moet kunnen blijven zitten als dat nodig is. Nu worden leerlingen tegengewerkt als ze willen opstromen, omdat men vreest dat ze het hogere niveau misschien niet halen. Met resultaatafhankelijke bekostiging wordt opstromen zo goed als onmogelijk: geen enkele schoolleider gaat leerlingen nog de kans geven een hoger niveau te halen. Het systeem werkt dus niet alleen kansenongelijkheid in de hand, het creëert ook bange schoolleiders, bange docenten en bange leerlingen, die alleen nog les krijgen om het afrekensysteem zo goedkoop mogelijk te doorlopen.

Naar: Laks.nl, 18 oktober 2017

Ik kan/weet:

- ☐ hoe ik in een tekst rekening kan houden met mijn publiek.
- ☐ een register consequent toepassen: taalgebruik past binnen de gegeven situatie en is consistent in toon, doel, genre. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

7 Standpunt en argumenten

Je leert:

- over standpunten en argumenten.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis § 1 Onderwerp, hoofdgedachte, tekstdoel en titel
  § 2 Inleiding en slot
  § 3 Middenstuk
  § 4 Alinea's en kernzinnen
  § 5 Signaalwoorden en functiewoorden

Theorie

Standpunten en argumenten

Als je een **standpunt** over iets inneemt, dan geef je je mening over die zaak.
Er zijn drie soorten standpunten:

- een positief standpunt: *Ik vind het een goed idee dat Nederland minder aardgas gaat gebruiken.*
- een negatief standpunt: *Volgens mij is het niet verstandig dat Nederland minder aardgas gaat gebruiken.*
- een standpunt van twijfel: *Ik ben er nog niet uit of het slim is dat Nederland minder aardgas gaat gebruiken.*

Je kunt een standpunt soms herkennen aan signaalwoorden als *ik vind, volgens mij, ik denk dat, mijn conclusie is dat, dan ook, dus, daarom, kortom.*

Met **argumenten** kun je je eigen standpunt verdedigen of het standpunt van een ander aanvallen. Een argument kan voor het standpunt staan of erachter.
Argumenten herken je vaak aan signaalwoorden als *want*, *omdat*, *namelijk*, *aangezien* en *immers.* Ook een dubbele punt (:) kan een signaal zijn voor een argument.

– *De laatste jaren zitten de prognoses voor de Tweede Kamerverkiezingen er altijd behoorlijk naast* (argument), *dus* (signaal) *we moeten maar niet veel aandacht aan die voorspellingen besteden* (standpunt).
– *De maximumsnelheid moet weer terug naar 120 kilometer per uur* (standpunt), *want* (signaal) *uit onderzoek is gebleken dat er dan minder verkeersslachtoffers vallen* (argument).

Opdracht
1

Lees de argumentaties *a* tot en met *j*.

1. Onderstreep het standpunt en zet erachter of het een positief standpunt (p), een negatief standpunt (n) of een standpunt van twijfel (t) is.
2. Zet een stippellijntje onder de argumenten.
3. Omcirkel het signaal (als dat er is).

a Tijdens marathons krijgen sommige deelnemers hartklachten. Hardlopen is dus helemaal niet zo gezond als iedereen denkt.

b Het is begrijpelijk dat veel Russen achter Poetin staan, omdat de levensstandaard in Rusland onder zijn bewind flink gestegen is.

c Ik kan je nog niet vertellen wat ik van het nieuwe boek van Peter Buwalda vind: ik heb alleen nog maar een recensie ervan gelezen.

d Vrouwen zijn net zo snel en handig aan de bal als mannen. Vrouwenvoetbal is als kijksport dan ook net zo aantrekkelijk als mannenvoetbal.

e Ik twijfel erg over welke vervolgstudie ik wil gaan doen. Misschien dat ik daarom wel een tussenjaar neem.
f Heb jij gezien hoe slecht die varkens behandeld worden! Ik eet vanaf nu geen varkensvlees meer!
g Netflix is fantastisch. Je kunt namelijk bijna voor niets heel veel films en series in hd-kwaliteit bekijken.
h In bijna alle cafés en discotheken is de muziek oorverdovend hard. Het is daarom verstandig oordopjes in te doen als je uitgaat.
i De NAM moet niet naar gas gaan boren in het Waddengebied. Het is een uniek natuurgebied.
j De Brexit is een zegen voor het Europese voetbal, want Engelse clubs kunnen nu niet meer zo makkelijk alle goede spelers wegkopen.

Opdracht 2

Lees de teksten 1, 2 en 3.

1 Onderstreep in elke tekst het standpunt.
2 Zet een stippellijn onder het argument of de argumenten.
3 Omcirkel signalen voor standpunt en argument (als die er zijn).

Tekst 1

De opmars van e-sports

(1) Het stereotype van de gamer als bleke puber op een zolderkamer klopt allang niet meer. De doelgroep is volwassen, en overal. Super Data Research becijferde dat consumenten vorig jaar 91 miljard dollar uitgaven aan interactief entertainment, vooral aan spelletjes op de smartphone, pc en consoles. Online nemen spelers van over de hele wereld het tegen elkaar op.
(2) In Azië is de populariteit als vanouds het hoogst. Vanaf 2022 worden e-sports als medaillesport toegevoegd aan de Asian Games, een variant op de Olympische Spelen. In Noord-Amerika (52,9 miljoen kijkers) en West-Europa (47,8 miljoen kijkers) groeit de sector sterk, mede door investeringen van grote merken als Intel, Gilette en VISA.

Naar: Max Veerbeek, de Volkskrant, 21 juni 2017

Tekst 2

Je ziekte is zeldzaam en je medicijn te duur

(1) Slechts zeventien Nederlanders lijden aan het Morquio-A-syndroom, een zeldzame stofwisselingsziekte. Maar de afwijzing van hun geneesmiddel Vimizim kan uiteindelijk vele Nederlanders raken.
(2) Het recente advies van het Zorginstituut Nederland (ZIN) om dit medicijn niet te laten vergoeden door zorgverzekeraars, fileert namelijk ook het hele systeem waardoor medicijnen in het basisverzekeringspakket van Nederlanders belanden. Het advies spreekt van een 'systeemfalen' en legt zoveel zwakten bloot dat radicale aanpassingen onvermijdelijk lijken.
(3) Deze harde bewoordingen zullen donderdag ongetwijfeld ook worden aangehaald in de Tweede Kamer. Dan overlegt de minister met de vaste Kamercommissie Volksgezondheid over dure medicijnen – voor de zoveelste keer.

Naar: Karel Berkhout, NRC Handelsblad, 20 juni 2017

Tekst 3

Nederland oorlogsgebied

(1) Oudejaarsdag 2016 loop ik nabij het Scheepvaartmuseum. Uitgelaten sfeer. Tussen omstanders midden op straat en ook tussen kleinere groepjes op de stoep worden om 23.00 uur wellustig vuurpijlen en knalvuurwerk afgestoken. Met grote alertheid zie ik toeristen en Nederlanders om zich heen kijken en elkaar waarschuwen. 'Kijk uit', hoor ik, gevolgd door een oorverdovende knal bij mij in de buurt. Iedereen grijpt naar zijn oren. Waakzaam lopen we verder, weg van de zich ontladende jeugd, veelal mannen.
(2) Een ijselijke schreeuw voorspelt niet veel goeds. Even later een ambulance. Een oorlogsslachtoffer met een uiteengereten hand wordt op een brancard gelegd.
(3) In 2007 volgde ik mijn huisartsenopleiding in Londen. Om 24.00 uur op 31 december dat jaar heb ik vanaf de Big Ben een overweldigend vuurwerk boven de Theems gezien. En vooral leuk was de relaxte sfeer op straat. Blije, onbezorgde gezichten, aandacht voor het spektakel, elkaar, de kinderen. Soms zoekend naar bekenden, maar niet naar de tekenen van naderend onheil.
(4) In de psychiatrie kennen dokters een gevaarscriterium: een patiënt mag worden opgenomen als hij een gevaar voor zichzelf of een ander is. Of de vuurwerkaanstekers hieronder zouden moeten vallen, is de vraag. Wel is het zo dat de overheid een gevaar is voor zichzelf of de ander. Immers, door vele honderden forse verwondingen bij burgers toe te staan, maakt ze Nederland tot oorlogsgebied. Een eendaagse oorlog, naast haar oorlog tegen IS. De overheid staat het gevaar voor anderen toe, in plaats van haar burgers in bescherming te nemen.

Naar: Raoul Hamers, de Volkskrant, 30 december 2017

Opdracht
3

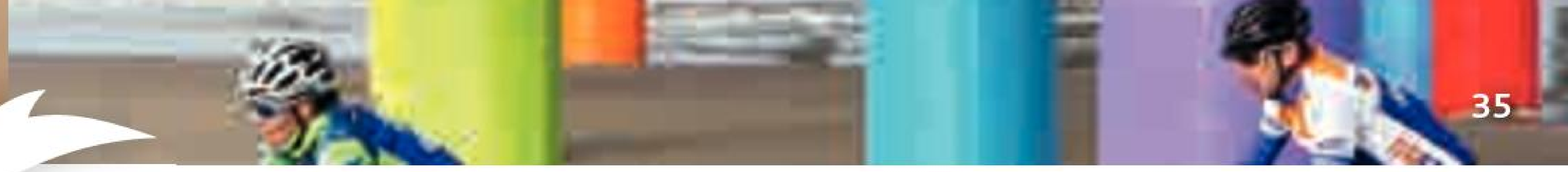
Noteer een argument vóór en een argument tegen de volgende standpunten:

1 Nederland is een veilig land.
2 De vierdaagse werkweek moet ingevoerd worden.
3 Op scholen moet een warme lunch aangeboden worden.
4 Buitenlandse stages zijn meer leuk dan nuttig.

Ik kan/weet:

- ☐ het verschil tussen positieve en negatieve standpunten en standpunten van twijfel.
- ☐ onderscheid maken tussen standpunten en argumenten. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

8 Betrouwbaarheid

Je leert:

- over de betrouwbaarheid van teksten.

Je hebt afgerond:

- de stof van 3 vwo.

Theorie

Bronnen beoordelen

De **betrouwbaarheid** van de informatie op internet is afhankelijk van de **bron**. Wat er vroeger aan materiaal te vinden was in tijdschriften, boeken en andere publicaties, werd gecontroleerd door een redactie of een uitgever. De informatie op internet daarentegen is vaak niet gecontroleerd. De kwaliteit en de betrouwbaarheid hangen dus af van de schrijver: een boekverslag van een 16-jarige op www.scholieren.com is zeer waarschijnlijk van een andere kwaliteit dan een uittreksel van dat boek op de website www.nbdbiblion.nl.

Controleer bij het beoordelen van de betrouwbaarheid van een website de *auteur* en/of de *organisatie*, het *doel* van de informatie, de *inhoud*, de *actualiteit* en de *bronnen*.

Auteur en organisatie
Niet iedereen verstrekt betrouwbare informatie. Sites van bibliotheken en universiteiten zijn betrouwbaarder dan een blog of een openbaar forum. Als je een bron niet kent, kijk dan bij websites bij 'Over ons' of in de disclaimer.
Stel jezelf de volgende vragen:

- Van wie is de site: van een particulier, een bedrijf, een organisatie, een stichting of een overheidsinstantie?
- Is de site een weblog of een forum?
- Wie is de schrijver? Heeft hij verstand van het onderwerp? Heeft hij bepaalde belangen?
- Wat is de schrijfstijl: zakelijk, persoonlijk, objectief, subjectief?
- Bevat de tekst taalfouten?

Doel
Om de auteur en daarmee de kwaliteit van de bron te beoordelen, moet je weten wat het doel is van de schrijver of van de organisatie waarvoor hij schrijft.
Stel jezelf de volgende vragen:

- Welke bedoeling heeft de auteur? Wil hij de lezer zo goed mogelijk informeren over een bepaalde kwestie of wil hij de bezoeker overtuigen van zijn standpunt?
- Worden er verschillende kanten van het onderwerp belicht?
- Is de site eigendom van een organisatie met bepaalde belangen? Dat kunnen politieke, financiële of andere belangen zijn.

Inhoud
Organisaties of bedrijven geven soms andere informatie over een onderwerp dan een overheidsinstelling, omdat hun doelen verschillend zijn. Je moet beoordelen in hoeverre de gevonden informatie objectief is. In het algemeen zijn berichten waarin veel op de emotie ingespeeld wordt, minder betrouwbaar dan die waarin dat niet gebeurt. WEES WAAKZAAM!!!!!! als de koppen van berichten veel HOOFDLETTERS en UITROEPTEKENS bevatten. Muziek bij video's is meestal ook bedoeld om de kijker te beïnvloeden.
Stel jezelf de volgende vragen:

- Voor welke doelgroep is de website bestemd?
- Is de informatie op de site zelf verkregen (primair) of in andere bronnen gevonden?
- Is de informatie controleerbaar, bijvoorbeeld op andere websites?
- Komt de informatie overeen met die op andere websites?

→

Actualiteit
Informatie op internet kan achterhaald zijn. Stel jezelf de volgende vragen:
- Hoe oud is de informatie?
- Kan de informatie achterhaald zijn? Het is niet per definitie een probleem wanneer informatie al een paar jaar oud is; dat is afhankelijk van het onderwerp.
- Komt de informatie overeen met informatie die je elders hebt gevonden?

Eenzijdige bronnen
Zoekmachines en sociale media gebruiken algoritmes om te bepalen welke zoekresultaten je krijgt en welk nieuws je ziet. Ze creëren voor iedereen een eigen *filter bubble*. Een algoritme werkt automatisch en maakt geen verschil tussen ware en fictieve 'feiten'. Als jij iets liket, een reactie plaatst of deelt, wordt op Facebook opgeslagen dat jij dit leuk vindt. Hetzelfde geldt voor wat je opzoekt met behulp van Google. Het gevolg hiervan is dat door je kijk- en zoekgedrag bepaald wordt wat je te zien krijgt en wat niet. Wat wij zien, weten, denken, geloven en vinden is dus deels bepaald door algoritmes en dat kan gevaarlijk zijn: je krijgt namelijk steeds bevestigd wat je al dacht.

Vuistregel
Als je iets hoort of leest dat te mooi, te gek, te vreemd, te onwaarschijnlijk enzovoort is om waar te zijn, dan is het zeer waarschijnlijk ook niet waar.

Opdracht
1

1 Geef bij elk bericht aan hoe jij het waarheidsgehalte inschat.
2 Vergelijk jouw resultaten met die van een klasgenoot. Als jullie bij een bericht van mening verschillen over het waarheidsgehalte, bespreek dan hoe dat komt.

bericht	bron	waarschijnlijk waar	misschien waar	waarschijnlijk niet waar
De Europese Unie is erop uit de Nederlandse economie kapot te maken.	OranjeOffensief			
De Verenigde Staten zullen over enkele jaren geen toeristen uit Europa meer toelaten.	PowNews			
Feyenoord wint van Ajax in Amsterdam.	handinhand			
In China wordt het eten van hondenvlees verboden.	RTL Nieuws			
In Rusland wordt het homohuwelijk toegestaan.	lieverrooddandood			
In verband met protesten tegen zijn seksistische uitlatingen, stopt rapper Boef voorlopig met optreden.	de Volkskrant			
Meer dan de helft van de Nederlandse jongeren zegt verslaafd te zijn aan sociale media.	Trouw			

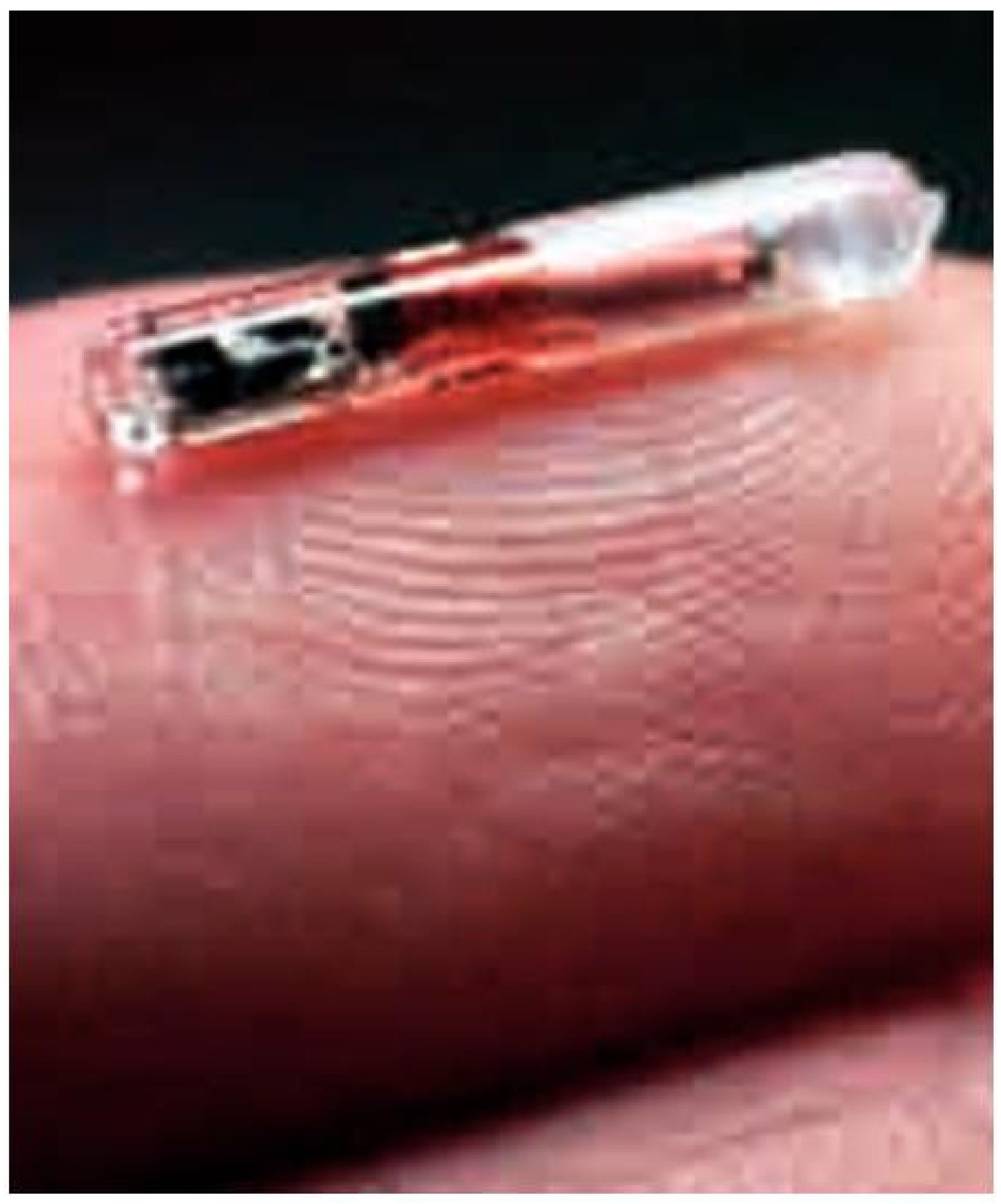
Opdracht
2

Lees de teksten 1 tot en met 4. Het zijn nieuwsberichten die niet waar zijn. Noteer bij elke tekst waardoor je zou kunnen vermoeden dat de informatie ongeloofwaardig is.

Tekst 1

Plannen voor verplichte chip vanaf geboorte steeds serieuzer

Technologie om menselijke 'evolutie' te veranderen wordt reeds getest - Einde kapitalisme brengt invoering dichterbij

(1) *Er wordt al jaren veel over geschreven: de mogelijke verplichte invoering van een geïmplanteerde chip voor alle mensen. Mede door de huidige economische crisis worden deze plannen steeds serieuzer.*

(2) Volgens de laatste editie van het *Foreign Policy Magazine*, dat wordt uitgegeven door de Washington Post en grotendeels gefinancierd wordt door de Europese Unie, worden de plannen om ieder mens al vanaf zijn geboorte te voorzien van een verplichte chip of capsule, steeds serieuzer. In deze capsule zit niet alleen een klein zend- en ontvangsteenheid, waardoor de locatie van ieder mens tot op de centimeter nauwkeurig kan worden gevolgd, maar ook een kleine dosis anti-stress hormonen, die op commando in het lichaam kunnen worden geïnjecteerd op het moment, dat de persoon agressieve neigingen of gedachten krijgt.
(3) De implantatie van de capsule, die iedere vijf jaar moet worden vervangen, zal weliswaar gratis zijn, maar wél verplicht. Het artikel stelt dat er streng op zal worden toegezien, dat iedereen de chip/capsule krijgt. Het doel is, dat geen enkel moment van het leven van iedereen ongeregistreerd blijft.
(4) Op iedere straathoek, bij de deur van elk huis en wellicht zelfs in iedere kamer en onder elk bed, zal een klein metalen doosje worden geplaatst, dat onverwoestbaar is en niet te stelen zal zijn. Elk doosje zal een zender/ontvanger bevatten, die in verbinding staat met een centrale computer. Iedere keer dat iemand langs zo'n doosje loopt, wordt er een elektronisch rapport verzonden dat bijvoorbeeld de volgende boodschap zou kunnen bevatten: *'Het stress-hormonen niveau in de bloedbaan van nummer KJ-090679883 is enigszins verhoogd. Injecteer 21 milligram van het juiste anti-middel in zijn bloedbaan, om te voorkomen dat hij gewelddadig wordt.'*
(5) Naast het feit dat de elite alle mensen van zo'n capsule willen voorzien en dus totaal willen controleren, wil men ook de evolutie van de mens beïnvloeden en veranderen. Op dat gebied worden volgens het artikel enorme vorderingen gemaakt. De meest recente ontdekkingen wijzen erop, dat men inmiddels in staat is 'een menselijke cel te manipuleren en een specifieke, gewenste functie kan geven. Het betekent dat we cellen kunnen veranderen in programmeerbare en producerende entiteiten.'
(6) Door deze technologische doorbraken zullen we binnenkort in staat zijn om bij mensen nieuwe lichaamsdelen te laten aangroeien. Bij kippen is men er reeds in geslaagd om een extra paar vleugels te laten aangroeien.

Naar: xandernieuws.punt.nl, op 21 januari 2018

Tekst 2

PAS OP MENSEN BANANEN UIT MEXICO ZIJN INGESPOTEN MET HIV BESMET BLOED

(1) Volgens diverse verhalen zouden een miljoen bananen afkomstig uit Guatemala met HIV geinfecteerd bloed zijn ingespoten. De originele berichten zijn in het Spaans geschreven, maar daarna zijn er ook berichten in het Engels op diverse sites opgedoken.
(2) er zijn ongeveer 2 miljoen trossen bananen van de week ons land binnen gekomen via Rotterdam haven waarschuwing komt van de inter ationale gezondheidszorg deel dit bericht zovaak mogelijk met al uw vrienden en familie voordat er slachtoffers vallen en later zult uw hier meer nieuws over krijgen bekijk de filmpje aub en deel dit zovaak mogelijk 1 gewaarschuwd mens telt voor 2

Naar: not100.nl, op 21 januari 2018

Tekst 3

WAARSCHUWING! LEVENSGEVAARLIJK insect opgedoken in NEDERLAND! Lees als je niet DOOD wilt!

(1) **Bij insecten Nederland denk je al snel aan een mier, of een mug of zo. De insecten Nederland waar je het meeste voor moet uitkijken zijn misschien wel wespen, of iets dergelijks, en zelfs die zijn niet levensgevaarlijk, totdat dit monster zich onder de insecten Nederland bevond.**

(2) Dit insect draagt een levensgevaarlijk huidvernietigend virus met zich mee die bij aanraking de huid hevig verminkt. Als je dit insect dus ergens ziet, zorg dan dat je het nooit in contact laat komen met je huid. Zodra dat wel gebeurt, kan het virus zich over je lichaam verspreiden.

(3) Het insect komt oorspronkelijk uit India, is al gesignaleerd in Amerika en lijkt nu ook op te zijn gedoken in Europa, inclusief Nederland. Duizenden mensen zijn in 2017 al met spoed naar het ziekenhuis afgevoerd en ongeveer 100 mensen zijn eraan overleden. Het 'India Contra Virus' is levensgevaarlijk.

Naar: geweldig.nu, op 21 januari 2018

Tekst 4

Kustwacht treft stuurloze schepen aan met bejaarden

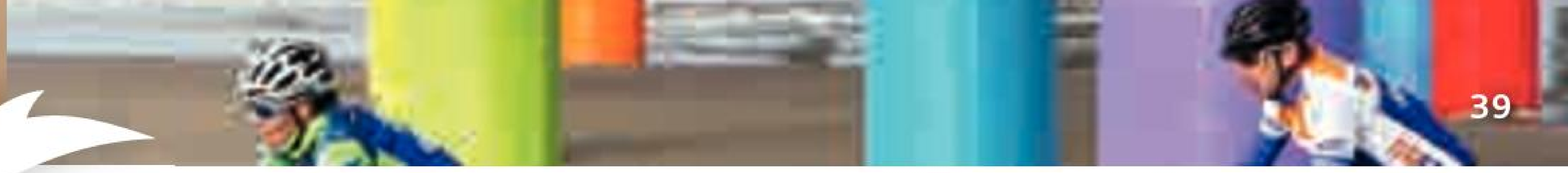
(1) Zaterdag 31 mei kreeg de kustwacht om 9:13 uur een melding binnen dat er twee stuurloze schepen op de Noordzee rond dobberden. Deze schepen bevonden zich ongeveer 20 km ten noorden van Den Helder. Met al het beschikbare materiaal zijn ze er op af gegaan.
(2) Tot hun verbazing troffen zij hier twee oude onzeewaardige schepen vol met Nederlandse bejaarden en gepensioneerden aan. De senioren zaten onder erbarmelijke omstandigheden op deze overvolle boten.
(3) De kustwacht heeft de boten naar de haven van Den Helder gesleept en de senioren ondervraagd.
(4) De oude van dagen verklaarden: Wij waren van plan om onze paspoorten overboord te gooien en ons aan te melden als asielzoekers, om op deze manier aanspraak te maken op betere voorzieningen dan we nu hebben. Denk bijvoorbeeld aan gratis wonen bij Duinrell, kleding, sporten, meubels, tv, internet, opleidingen, verzekeringen, medicijnen, gratis medische hulp en een uitkering met vakantiegeld en geen sollicitatieplicht!
(5) Hierna heeft de kustwacht, na een felle berisping en een waarschuwing, de senioren weer op de bus naar hun woonplaats gezet.

Naar: De Loermeeuw, op 8 mei 2012

Ik kan/weet:

☐ de betrouwbaarheid van teksten beoordelen. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

9 Documenteren

Je leert:

- documenteren.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis
  - § 1 Onderwerp, hoofdgedachte, tekstdoel en titel
  - § 4 Alinea's en kernzinnen
  - § 5 Signaalwoorden en functiewoorden
  - § 8 Betrouwbaarheid

Theorie

Documentatievragen

Als je gaat deelnemen aan een discussie of debat, een voordracht gaat houden of een (profiel)werkstuk moet schrijven, is het belangrijk dat je veel weet over het onderwerp. Dus moet je informatie verzamelen: je moet je documenteren. Je formuleert een aantal **documentatievragen** waarop je antwoord wilt hebben. Soms krijg je die vragen bij de opdracht, maar bij 'open opdrachten' moet je ze zelf bedenken. Het gaat daarbij niet om het aantal vragen, maar om de juiste vragen. Je moet je vragen zó kiezen dat de antwoorden de belangrijkste informatie over het onderwerp bevatten. Twee vragen die bijna altijd beantwoord moeten worden, zijn:

- Wat zijn de feiten en cijfers met betrekking tot ...?
- Wat zijn goede voorbeelden?

De voorbeelden die je vindt, kun je onder andere gebruiken voor een aantrekkelijke inleiding, als ondersteuning van een argument of als illustratie bij je uitleg. Voorbeelden maken een tekst ook aantrekkelijker.
Gebruik geen gesloten vragen als documentatievraag. Ja/nee-vragen en vragen waarop maar één antwoord zal komen, zijn niet geschikt.

Voorbeeld

(1) Je gaat debatteren over het onderwerp 'Dierproeven in Nederland'. Je hebt weinig kennis over dit onderwerp paraat. Je moet je dus documenteren.

(2) Met deze zes documentatievragen krijg je veel informatie over het onderwerp.

Onderwerp: Dierproeven in Nederland (1)

Documentatievragen: (2)

1 Wat zijn de feiten en cijfers met betrekking tot dierproeven in Nederland?
2 Welke soorten dierproeven zijn er?
3 Wat zijn de argumenten om dierproeven uit te voeren?
4 Wat zijn de argumenten tegen dierproeven?
5 Welke alternatieven zijn er voor dierproeven?
6 Wat zijn goede voorbeelden?

Opdracht **1**

Kies twee van de volgende onderwerpen. Bedenk bij beide onderwerpen ten minste vijf documentatievragen.

- (gewapende) drones
- gokverslaving
- het leenstelsel
- straffen in Nederland
- verkeersveiligheid

Theorie

Bronnen

Als je je documentatievragen hebt geformuleerd, kun je informatie gaan zoeken. Informatie kun je verkrijgen op internet, in de bibliotheek/mediatheek, via radio- en televisieprogramma's, door een interview of door een enquête. → ***zie Schrijven p. 129 en Spreken, kijken en luisteren p. 165***

Internet

Op internet zoek je het snelst via een **zoekmachine**, bijvoorbeeld Google. Het is van belang de juiste zoektermen te bedenken en gebruik te maken van de middelen die zoekmachines bieden.
Je kunt de **encyclopedie** Wikipedia raadplegen. Wikipedia wordt samengesteld door internetgebruikers. Hoewel Wikipedia daardoor geen garanties kan geven dat de informatie juist is, is de encyclopedie behoorlijk betrouwbaar.
Ook **tv- en radioprogramma's** kun je als bronnen gebruiken. Denk aan nieuws- en actualiteitenprogramma's, documentaires, interviews en debat- of discussieprogramma's. Programma's van de publieke omroep kun je op internet bekijken via www.omroep.nl, www.uitzendinggemist.nl of www.documentaire.nl. Verder hebben veel nieuws- en actualiteitenprogramma's ook zelf een archief dat je via hun eigen website kunt raadplegen. Er is veel terug te vinden via YouTube en via de digitale kanalen van de publieke omroepen.

Stel, je gaat antwoorden zoeken op de documentatievragen over dierproeven in Nederland:

1 *Wat zijn de feiten en cijfers met betrekking tot dierproeven in Nederland?*
2 *Welke soorten dierproeven zijn er?*
3 *Wat zijn de argumenten om dierproeven uit te voeren?*
4 *Wat zijn de argumenten tegen dierproeven?*
5 *Welke alternatieven zijn er voor dierproeven?*
6 *Wat zijn goede voorbeelden?*

Goede (combinaties) van zoektermen zijn dan bijvoorbeeld:
dierproeven voordelen
dierproeven voorargumenten
dierproeven tegenargumenten
dierproeven betoog
alternatieven dierproeven
regels dierproeven

Als je deze zoektermen gebruikt, doen de zoekmachines ook suggesties. Kijk daar goed naar. Als je bijvoorbeeld *alternatieven dierproeven* typt, geeft Google als suggesties: *alternatieven dierproeven medicijnen* en *alternatieven dierproeven cosmetica*.

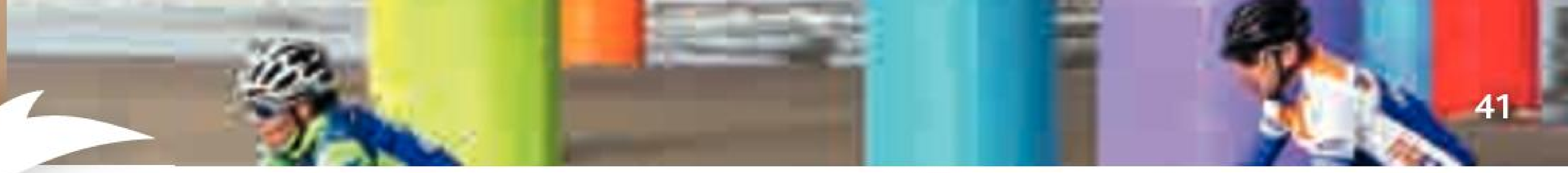
Opdracht
2

Kies een van de onderwerpen waarvoor je bij opdracht 1 documentatievragen hebt geformuleerd. Noteer ten minste vijf (combinaties van) zoektermen die je kunt gebruiken als je op internet informatie wilt zoeken.

Opdracht
3

Bekijk fragment 1, een college van Thijs Launspach met de titel *Waarom zitten zoveel millennials thuis met een burn-out?*.

1 Maak tijdens het kijken en luisteren aantekeningen die betrekking hebben op de volgende vijf documentatievragen:
   1 *Wat zijn de feiten en cijfers met betrekking tot burn-out in Nederland?*
   2 *Wat zijn de kenmerken van een burn-out?*

3 *Wat zijn de oorzaken van een burn-out?*
4 *Wat zijn de gevolgen van een burn-out?*
5 *Hoe kan een burn-out voorkomen worden?*

2 Werk je aantekeningen uit.

Theorie

Enquête

Een **enquête** is een onderzoek onder een grote groep mensen. Meestal gaat een enquête over één onderwerp, bijvoorbeeld vrijetijdsbesteding, verkiezingen, eetgewoonten. Enquêtes kunnen mondeling of schriftelijk afgenomen worden, maar in beide gevallen moeten de ondervraagden kiezen uit een aantal antwoordmogelijkheden. Het antwoord hoeven ze dan alleen maar aan te kruisen. Voor degene die de enquête afneemt, heeft dat als voordeel dat de antwoorden eenvoudig te verwerken zijn.

Voorbereiding
Een enquête kan alleen goede resultaten opleveren als hij goed is voorbereid. Daarvoor is het van belang dat je van tevoren een aantal zaken voor jezelf hebt vastgelegd:
- Hoeveel en welke mensen moet je ondervragen om een goed beeld te krijgen?
- Neem je de enquête schriftelijk of mondeling af?
- Hoe ga je de mensen vragen mee te doen?
- Welke vragen ga je stellen en uit welke antwoorden mogen de ondervraagden kiezen?
- Hoe ga je de resultaten verwerken? (in een verslag, in diagrammen, in tabellen)

Vragen en antwoorden
Er zijn twee soorten enquêtevragen: meerkeuzevragen en vragen als stelling.
Bij vragen als stelling worden de mogelijke antwoorden aangeboden op bijvoorbeeld een vierpuntschaal, zoals *onvoldoende / matig / voldoende / goed.* Soms wordt ook een vijfpuntschaal gehanteerd, zoals *geheel mee eens / een beetje mee eens / geen mening / een beetje mee oneens / geheel mee oneens.*
Je kunt vragen naar:
- feiten;
- meningen;
- waarderingen.

Doordat de mogelijke antwoorden vastliggen, zijn de vragen min of meer gesloten.

Tips voor de vragen en de antwoorden
- Stel de vragen in eenvoudige taal, zodat iedereen ze begrijpt.
- Vraag naar één ding per vraag.
- Formuleer de vraag zo dat die maar op één manier uitgelegd kan worden.
- Zorg ervoor dat de antwoorden elkaar niet overlappen.
- Zorg ervoor dat er geen belangrijke mogelijkheden ontbreken.
- Rangschik de antwoorden in een logische volgorde, bijvoorbeeld van klein naar groot.
- Bied zo veel mogelijk te verwachten antwoorden als meerkeuzemogelijkheid aan. Zo voorkom je dat de geënquêteerden veel antwoorden geven in de 'restcategorie' (Geen van deze mogelijkheden, maar ...). Een restcategorie kost veel tijd bij het verwerken van de resultaten.
- Geef per vraag aan of de ondervraagde één antwoord of meerdere antwoorden mag geven.

Enquêtegegevens verwerken
Als je de enquête hebt afgenomen, moet je de verkregen gegevens verwerken en analyseren. De verwerking kan op verschillende manieren, maar als je veel gegevens moet verwerken, kun je dat doen met Excel. Met behulp van Excel kun je je gegevens op allerlei manieren weergeven (staafdiagrammen, grafieken enz.).

→

Voorbeeld

Enquêtevragen

1 Voorbeelden van vragen naar feiten

Onderwerp: Gebruik van de mobiele telefoon

Hoe vaak per dag stuur jij een berichtje met je mobiele telefoon? 1
- O *nooit*
- O *1 tot 10 keer*
- O *10 tot 100 keer*
- O *meer dan 100 keer*

Als je een berichtje stuurt: aan wie is dat dan gericht? (meerdere antwoorden mogelijk). 1
- O *een van mijn vrienden*
- O *meerdere vrienden*
- O *mijn klasgenoten*
- O *(een van) mijn ouders*
- O *een ander, namelijk ....*

2 Voorbeelden van vragen naar een mening

	geheel mee eens	*mee eens*	*mee oneens*	*geheel mee oneens*
Ik zou geen dag zonder mijn telefoon kunnen. 2	*1*	*2*	*3*	*4*
Ik vind het prettig niet altijd bereikbaar te zijn. 2	*1*	*2*	*3*	*4*

3 Voorbeeld van een vraag naar een waardering

Geef met de cijfers 1 tot en met 8 aan waarvoor jij je telefoon het meest (1) en het minst (8) gebruikt. 3
- *bellen* ...
- *gebeld worden* ...
- *berichten sturen* ...
- *berichten ontvangen* ...
- *filmpjes bekijken* ...
- *foto's maken* ...
- *foto's versturen* ...
- *muziek luisteren* ...

Opdracht
4

Werk in tweetallen.
Jullie moeten een enquête afnemen over het verschijnsel burn-out.

1 Hoeveel mensen moeten jullie ondervragen om een goed beeld te krijgen?
2 Wat is handiger: de enquête schriftelijk afnemen of mondeling? Leg uit.
3 Noteer ten minste vier vragen naar feiten. Geef ook de antwoordmogelijkheden.
4 Noteer ten minste vier vragen naar een mening. Geef ook de antwoordmogelijkheden.
5 Noteer ten minste twee vragen naar een waardering. Geef ook de antwoordmogelijkheden.
6 Wissel je vragen uit met die van een ander tweetal. Controleer elkaars vragen:
- Zijn de vragen duidelijk geformuleerd?
- Zijn er geen vragen vergeten?
- Zijn de antwoordmogelijkheden compleet?
- Overlappen de antwoordmogelijkheden elkaar niet?
- Staan de antwoordmogelijkheden in een logische volgorde?

7 Verbeter jullie enquêtevragen zo nodig op basis van het commentaar.

Theorie

Stappenplan Documentatiemap

Om informatie op een overzichtelijke manier bij elkaar te zetten, kun je een **documentatiemap** maken. Gebruik het volgende stappenplan.

Stap 1: Noteer op de eerste pagina van je documentatiemap het onderwerp en je documentatievragen. Nummer ze en geef elke vraag een eigen kleur.

Stap 2: Selecteer aan de hand van die vragen geschikte bronnen (teksten, beeldfragmenten). Print de teksten waarin je veel antwoorden op je documentatievragen vindt.

Stap 3: Stel van de gebruikte bronnen een genummerde bronnenlijst op. De bronnenlijst wordt pagina 2 van je documentatiemap. Ook een afgenomen interview of enquête neem je op in de bronnenlijst.

Stap 4: Markeer in elke bron de antwoorden die je vindt op de documentatievragen. Gebruik voor elke vraag een andere kleur. In plaats van met kleuren te werken, kun je ook telkens het nummer van de vraag in de marge van de brontekst noteren.

Stap 5: Noteer bij de fragmenten die je bekijkt, de antwoorden op de documentatievragen.

Stap 6: Verzamel per documentatievraag de antwoorden uit alle bronnen. Noteer achter elk antwoord uit welke bron het komt. Noteer bij citaten wie de uitspraak heeft gedaan.

Voorbeeld

Onderwerp: Burn-out in Nederland (1)

(2) (4)

Documentatievragen

1 *Wat zijn de feiten en cijfers met betrekking tot burn-out in Nederland?*
2 *Wat zijn de kenmerken van een burn-out?*
3 *Wat zijn de oorzaken van een burn-out?*
4 *Wat zijn de gevolgen van een burn-out?*
5 *Hoe kan een burn-out voorkomen worden?*
6 *Wat zijn goede voorbeelden?*

(3)

Bronnenlijst

1 *Ellen de Bruin, Burn-out, wat is het nu eigenlijk?, NRC Handelsblad, 14 september 2017*
2 *nl.wikipedia.org/Burn-out, op 14 januari 2018*
3 *www.gezondheidsplein.nl/aandoeningen/burn-out, op 18 november 2017*
4 *Marjon op de Woerd, Vrouw en jonger dan 36? Pas op voor een burn-out, Trouw, 17 november 2017*
5 *Henk Steenhuis, De schuld van een burn-out wordt nog steeds bij de zieke gelegd, Trouw, 24 mei 2017*
6 *Martine Kamsma, Baas luister! Zo bespaar je ons een burn-out, NRC Handelsblad, 22 september 2017*
7 *Thijs Launspach, Waarom zitten zoveel millennials thuis met een burn-out?, Universiteit van Nederland, op 14 februari 2018*

Stap 1:
(1) Noteer het onderwerp van de documentatiemap.
(2) Noteer je documentatievragen. Nummer ze.

Stap 2:
(3) Selecteer geschikte bronnen.

Stap 3:
(3) Stel van de gebruikte bronnen een genummerde bronnenlijst op. Zie ook Stap 5.

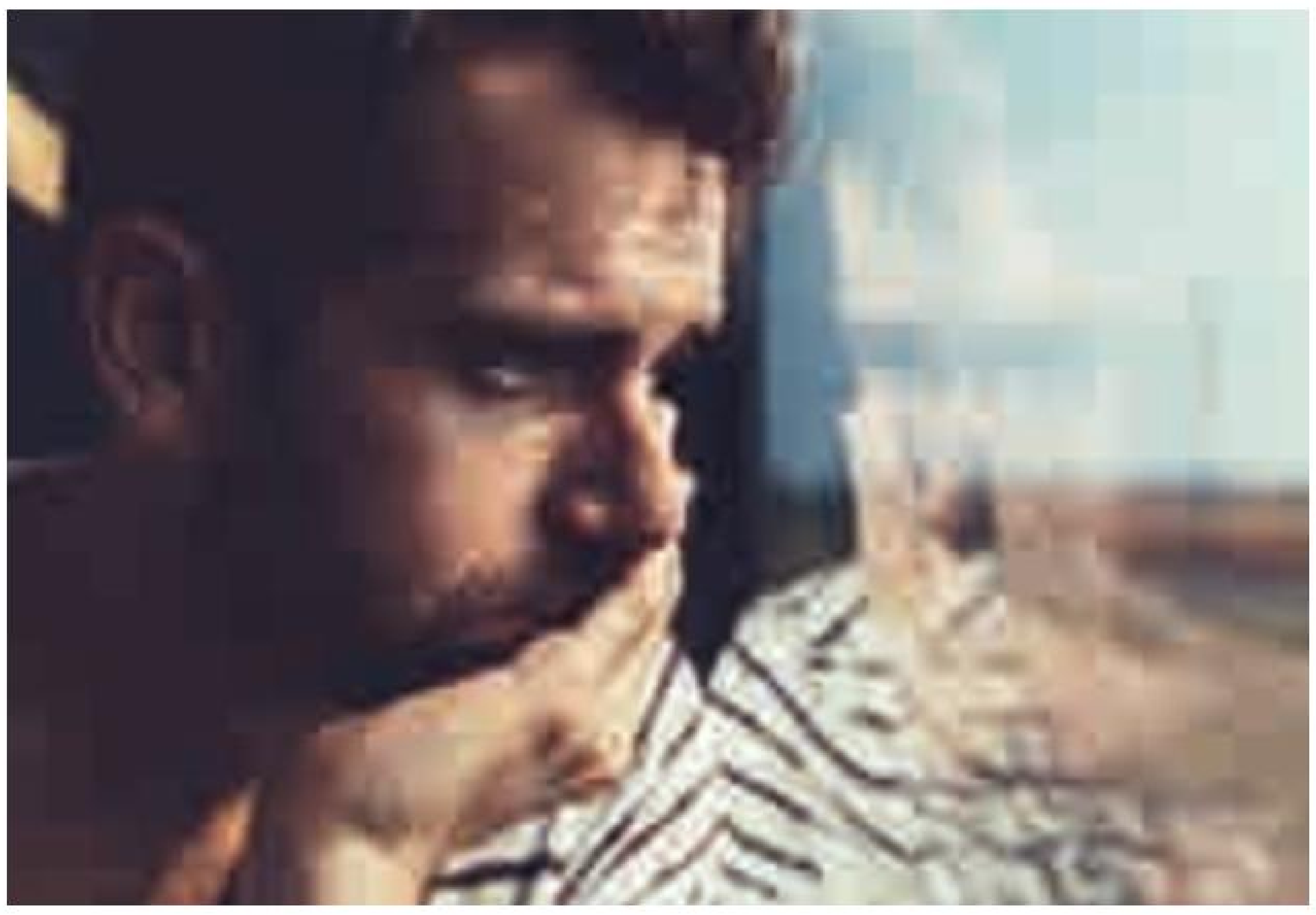
Stap 4:
(4) Markeer in elke bron de antwoorden die je vindt op de documentatievragen. Gebruik voor elke vraag een andere kleur.

→

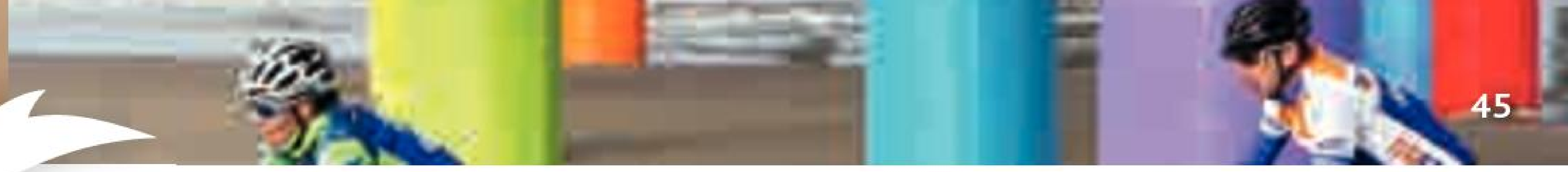
Bron 1

Burn-out, wat is het nu eigenlijk?

Soms lijkt het wel alsof er een epidemie van burn-out over ons land trekt. Is net de ene collega weer voorzichtig aan het werk, valt de volgende om. Vaak tot hun eigen verbazing. Want je hóórt wel veel over burn-out – het onderwerp staat in de bladen en er zijn vele boeken over volgeschreven – maar dat zijn vaak verhalen van mensen die over hun eigen ervaringen vertellen. Die mensen zagen het allemaal niet aankomen, anders hadden ze er wel iets aan gedaan, maar ineens konden ze niets meer.
Wat is een burn-out eigenlijk? Wat is er wetenschappelijk bekend over de oorzaken? En zitten we nu echt midden in een epidemie?
Volgens een oude dooddoener is het IQ datgene wat een IQ-test meet. Datzelfde kun je zeggen over burn-out: een burn-out is datgene wat een burn-outvragenlijst meet. En veel wetenschappers zéggen dat inderdaad.
In de wetenschappelijke literatuur wordt een burn-out namelijk vaak gedefinieerd als een combinatie van drie dingen: uitputting, een cynische houding tegenover het werk en het gevoel dat het niet meer lukt om het werk goed te doen. En die driedeling komt uit de internationaal meest gebruikte vragenlijst voor burn-out: de *Maslach Burn-out Inventory* (MBI), in 1981 gepubliceerd door de Amerikaanse psycholoog Christina Maslach.
Maar de *Multidisciplinaire richtlijn overspanning en burn-out*, die Nederlandse bedrijfsartsen, eerstelijnspsychologen en huisartsen – praktijkmensen dus – in 2011 publiceerden, hanteert een definitie waarin die drie factoren niet centraal staan en waarin cynisme zelfs geen noodzakelijk symptoom is. Burn-out wordt in die richtlijn gedefinieerd als een vorm van overspanning die meer dan een half jaar duurt en waarbij de nadruk ligt op vermoeidheid, maar waarbij zich ook symptomen als prikkelbaarheid, labiliteit en concentratieproblemen kunnen voordoen.
Zo op het oog lijkt die definitie goed te vangen wat er gebeurt als mensen een collega (of zichzelf) zien 'omvallen' op het werk. Beter dan de op Maslachs werk geïnspireerde constatering: aha, die is kennelijk uitgeput, cynisch, en kan niks meer.
Wilmar Schaufeli werkt samen met Steffie Desart en Hans De Witte van de KU Leuven aan een nieuwe wetenschappelijke definitie van burn-out. Ze hebben bedrijfsartsen, coaches, huisartsen en psychologen geïnterviewd over de symptomen van burn-outpatiënten. Ze concludeerden dat algehele uitputting het kernsymptoom is, waaruit drie andere soorten symptomen voortkomen: cognitief controleverlies (bijvoorbeeld geheugen- en concentratieproblemen), emotioneel controleverlies (bijvoorbeeld huilbuien, woedeaanvallen) en mentale distantie (bijvoorbeeld weerstand tegen het werk, cynisme).
'Doordat je zo moe bent, kun je je eigen gedachten en emoties niet meer reguleren', legt

Schaufeli uit. 'En dan wil je in een poging tot zelfbescherming afstand nemen tot je werk en de mensen daar, maar dat maakt het alleen maar erger. Want dan worden de relaties met die mensen slechter, dus je werk wordt slechter. Dat maakt het nog zwaarder.'
En dat leidt weer tot depressieve klachten en spanningsklachten, denken de wetenschappers. Burn-outpatiënten zijn vaak somber, slapen slecht, piekeren en rapporteren een heel scala aan lichamelijke klachten: hoofdpijn, buikpijn, spierpijn, hartkloppingen, huiduitslag, vatbaarheid voor ontstekingen en nog veel meer.
Waarschijnlijk werken al die symptomen ook op elkaar in en kunnen ze elkaar versterken: wie steeds vage klachten heeft, kan daar slecht van gaan slapen en raakt nog vermoeider.
Vermoeidheid is een lastig concept, zegt Schaufeli. Is vermoeidheid psychisch, is het lichamelijk? 'Ik denk dat je dat niet kunt onderscheiden, en ik denk ook dat er nooit een stofje gevonden zal worden dat vermoeidheid veroorzaakt.'
Daar hebben onderzoekers wel naar gezocht, net zoals er gezocht is naar objectieve manieren om de diagnose burn-out te kunnen stellen, met 'biomarkers', zoals hormonen. Maar dat lukt dus (nog) niet. Helaas. 'Mensen willen graag horen dat er een hormonaal probleem is', zegt Schaufeli. 'Ze willen dat het niet aan hen ligt.' En dat is ook niet zo – het ligt in elk geval niet *louter* aan hen.
In de wetenschap wordt als belangrijkste oorzaak van een burn-out meestal een verstoorde balans genoemd tussen enerzijds wat iemand allemaal moet op het werk (van de baas of van zichzelf), en anderzijds wat diegene allemaal terugkrijgt van het werk, bijvoorbeeld autonomie, waardering, gezellige collega's, een goed salaris, prettige werkroosters, zien dat het werk resultaat oplevert. 'Er zijn heel veel mensen die hard werken en nooit burned-out raken', zegt Schaufeli. 'Je kunt meer hebben naarmate je meer compensatie krijgt. Het gaat om de balans.' Dat geldt trouwens ook, zegt hij, voor het evenwicht tussen inspanning en herstel: wie niet uitrust, wordt steeds vermoeider.
Het is wel zo dat sommige mensen meer kans lopen op een burn-out dan andere. Bij perfectionisten en mensen die moeilijk 'nee' kunnen zeggen, raken bovenstaande evenwichten bijvoorbeeld makkelijker verstoord. Mensen die 'bevlogen' zijn, zoals psychologen dat graag noemen, dus die

erg genieten van hun werk, lopen juist minder risico – mits ze het werk ook kunnen loslaten. Workaholics die niet werken, daarentegen, voelen zich nutteloos, zegt Schaufeli. 'Dan is het dwangmatig, die mensen lopen juist een verhoogd risico op burn-out.'
Volgens de Amerikaanse psycholoog Christina Maslach, die ook nog steeds over burn-out publiceert, moeten we de oorzaak vooral niet louter bij de persoon zoeken; de rol van de werkomgeving negeren verergert het probleem. Zij is dan ook blij dat burn-out niet in de DSM staat als psychologische tekortkoming of ziekte. Eerder dit jaar schreef Maslach over het gevaar dat mensen niet over hun vermoeidheid durven praten op het werk uit angst om zwak gevonden te worden. In organisaties met zo'n angstcultuur lopen mensen een hoger risico op burn-out. Als mensen een burn-out willen voorkomen, moeten ze hun eigen grenzen goed bewaken, zodat ze niet te veel van zichzelf vragen. Daarnaast dienen ze voldoende rustmomenten in te bouwen om te voorkomen dat ze ongemerkt toch hun grenzen overschrijden. En, zoals voor bijna alles belangrijk: ze moeten veel bewegen.
Er bestaat onduidelijkheid over de hoeveelheid mensen in Nederland die een burn-out hebben. De bekendste cijfers zijn waarschijnlijk die van de jaarlijkse Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden (NEA) van TNO en het CBS onder ruim 46.000 werkende Nederlanders: in 2015 en 2016 kampte ongeveer 1 op de 7 werknemers met burn-outklachten. Maar ten eerste is dat onderzoek gedaan onder werkenden; de opgebrande thuiszitters zijn dus niet meegerekend. De NEA vraagt wel naar de reden van het laatste ziekteverzuim; 4,5 procent vulde daar 'psychische klachten, overspannenheid, burn-out' in. Daar zitten dus ook andere psychische klachten bij. De aantallen mensen met een burn-out worden nergens goed bijgehouden. Arbodiensten en bedrijfsartsen zouden het aan het Nationaal Centrum voor Beroepsziekten (NCvB) moeten doorgeven, maar volgens het NCvB gebeurt dat niet consequent. Dat maakt hun cijfers moeilijk te interpreteren. Sinds 2014 waren er steeds tussen 700 en 800 meldingen van burn-out en circa 1200 meldingen van overspannenheid per jaar, terwijl Nederland zo'n 7 miljoen werknemers telt. Volgens uitkeringsinstantie UWV hadden in 2016 in totaal 4965 mensen met een burn-out een arbeidsongeschiktheidsuitkering (WAO of WIA), op een totaal van 546.311 uitkeringsgerechtigden. Bijna de helft van hen is al tien jaar of langer ziek. Die kunnen trouwens nog een andere aandoening náást hun burn-out hebben. Het is overdreven om van een epidemie te spreken, zegt Irene Houtman, de burn-outspecialist bij TNO. De burn-outklachten waarnaar de NEA vraagt, zijn de laatste jaren amper toegenomen. Het percentage werknemers met burn-outklachten stijgt weliswaar licht sinds 2013, maar het is de vraag of die stijging doorzet. En het aantal mensen dat overspannen de huisarts bezocht, daalt sinds 1990 zelfs nog steeds een beetje, is te zien op de site volksgezondheidenzorg.info van het RIVM.

Naar: Ellen de Bruin, NRC Handelsblad, 14 september 2017

Stap 5:

Deze stap is hier niet van toepassing.

Stap 6:

❶ Verzamel per documentatievraag de antwoorden uit alle bronnen. Neem voor elke vraag een apart A4'tje en noteer die bovenaan het blad.

❷ De gevonden antwoorden staan daaronder: puntsgewijs en in eigen woorden.

❸ Noteer achter elk antwoord het nummer van de bron en (zo nodig) de naam en de persoon die in die bron het antwoord gegeven heeft. Deze informatie heb je nodig voor bronverwijzingen in je uiteindelijke tekst. Als meerdere bronnen (ongeveer) hetzelfde antwoord geven, schrijf het antwoord dan één keer op en noteer de verschillende bronnummers erachter.

Documentatievraag 1: *Wat zijn de feiten en cijfers met betrekking tot burn-out in Nederland?* ❶

❷
- In 2015 en 2016 kampte ongeveer 1 op de 7 werknemers met burn-outklachten. (bron 1) ❸
- Sinds 2014 zijn er tussen 700 en 800 meldingen van burn-out en circa 1200 meldingen van overspannenheid per jaar. (Nederland heeft 7 miljoen werknemers.) (bron 1)
- In 2016 hadden in totaal 4965 mensen met een burn-out een arbeidsongeschiktheidsuitkering (WAO of WIA), op een totaal van 546.311 uitkeringsgerechtigden. (bron 1)
- Bijna de helft van hen is al tien jaar of langer ziek. (bron 1)
- Het percentage werknemers met burn-outklachten stijgt licht sinds 2013. (bron 1)
- Het aantal mensen dat overspannen de huisarts bezocht, daalt licht sinds 1990. (bron 1 en 2) ❸
- Twaalf procent van de huisartsbezoeken heeft te maken met burn-out en andere stressklachten. (bron 2)
- …

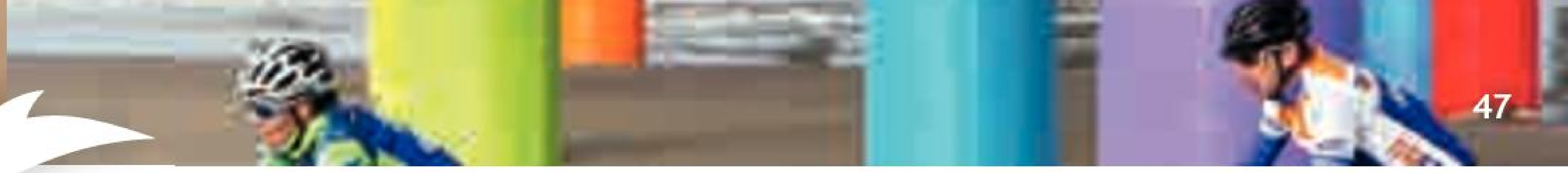
Opdracht
5

Maak een documentatiemap over *Burn-out in Nederland*. Gebruik de zes gegeven documentatievragen en de aangestreepte antwoorden uit bron 1. Je krijgt van je docent nog vijf artikelen of je downloadt ze op *Nieuw Nederlands online*. Verwerk bij stap 5 het college van Thijs Launspach uit opdracht 3 (bron 7).

Ik kan/weet:

- ☐ documentatievragen formuleren.
- ☐ antwoorden op documentatievragen in teksten vinden.
- ☐ informatie verzamelen en verwerken via het houden van een vraaggesprek. 2F
- ☐ een documentatiemap maken.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

10 Samenvatten

Je leert:

- samenvatten.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis
  - § 1 Onderwerp, hoofdgedachte, tekstdoel en titel
  - § 2 Inleiding en slot
  - § 3 Middenstuk
  - § 4 Alinea's en kernzinnen
  - § 5 Signaalwoorden en functiewoorden
  - § 7 Standpunt en argumenten

Theorie

Stappenplan Samenvatting maken

Een samenvatting maak je in drie stappen:
1. de tekst verkennen;
2. de hoofdzaken vaststellen;
3. de samenvatting uitschrijven.

Stap 1: De tekst verkennen
- Kijk naar de titel.
- Lees de eerste alinea's.
- Bepaal het onderwerp.
- Lees de laatste alinea's.
- Bepaal de hoofdgedachte.

In de inleiding zegt de schrijver *waarover de tekst gaat*. Als de tekst een **informerende (onder)titel** heeft, is ook daaruit het onderwerp op te maken. In het slot geeft de schrijver vaak een *conclusie* en/of een *samenvatting*.

Stap 2: De hoofdzaken vaststellen
- Lees het middenstuk precies.
- Markeer van elke alinea de kernzin.
- Onderstreep de signaalwoorden.
- Bepaal de deelonderwerpen: welke alinea's vormen samen één deelonderwerp?
- Noteer van elk deelonderwerp de hoofdgedachte.

Alinea's en kernzinnen
Het middenstuk van een tekst bestaat uit alinea's. De belangrijkste informatie van een alinea staat in de **kernzin**. Die vind je vaak op een **voorkeursplaats**. Het is meestal de eerste en soms de tweede of de laatste zin van de alinea. Een enkele keer heeft een alinea geen kernzin: dan moet je die zelf formuleren. Soms kun je twee zinnen uit de alinea combineren, bijvoorbeeld een vraag en een antwoord.

Deelonderwerpen
Het middenstuk bevat meestal een paar deelonderwerpen van één of enkele alinea's. Soms worden deelonderwerpen aangekondigd door **structurerende zinnen**. De verbanden tussen de alinea's binnen zo'n deelonderwerp worden vaak aangegeven door signaalwoorden, bijvoorbeeld voor een opsommend, tegenstellend, chronologisch of oorzakelijk verband.

→

Als een deelonderwerp uit meerdere alinea's bestaat, kijk dan of je een van de aangestreepte kernzinnen kunt gebruiken als hoofdgedachte van het hele deelonderwerp. Als dat niet kan, ga dan na of er een andere zin is die de hoofdgedachte van het deelonderwerp weergeeft. Meestal staat zo'n zin op een voorkeursplaats: aan het begin of aan het eind van het deelonderwerp. Vind je zo'n zin niet, formuleer dan zelf de hoofdgedachte van het deelonderwerp, op basis van de kernzinnen van de verschillende alinea's.

Stap 3: De samenvatting uitschrijven
Wanneer je van de diverse alinea's en deelonderwerpen de belangrijkste zinnen onderstreept hebt, kortom, wanneer je de hoofdzaken van de tekst hebt vastgesteld, ga je de samenvatting uitschrijven in goedlopende zinnen. De tekst moet in ieder geval voor jezelf begrijpelijk zijn, maar soms ook voor anderen, bijvoorbeeld studiegenoten.

Let bij het schrijven van je samenvatting op het volgende:
- Noteer boven je samenvatting de titel, de schrijver en de bron.
- Blijf met je formuleringen zo dicht mogelijk bij de oorspronkelijke tekst.
- Formuleer zo kort mogelijk, maar wel in correcte, 'hele' zinnen. Maak er geen **telegramstijl** van. Dan lijkt het net of je krantenkoppen aan elkaar plakt.
  Schrijf niet:
  – *Doel onbemande wapensystemen: minder slachtoffers.*
  Maar:
  – *De invoering van onbemande wapensystemen heeft tot doel dat er minder slachtoffers vallen.*
- Vermijd het gebruik van het woord 'ik', omdat dan onduidelijk wordt wie met 'ik' bedoeld wordt: de schrijver van de samengevatte tekst of jijzelf.

Voorbeeld

Tekst 1

Robots kunnen onze oorlogsvoering juist humaner maken

(1) Robots die zich tegen de mens keren, robots die de wereld overnemen, het zijn scenario's waarover al decennia sciencefictionfilms worden gemaakt. In essentie verschillen blockbusters als *Terminator* en *The Matrix* weinig van het verhaal van de Golem die al in de vroege Talmoed opduikt. Rode draad is dat de mens wordt verslagen door iets wat hij zelf heeft gecreëerd, iets wat geen last geeft van een geweten. De angst daarvoor is dus al heel oud. De afgelopen weken kon je bijna gaan denken dat dit schrikbeeld werkelijkheid was geworden. Want precies dit soort Terminator-achtige scenario's werden in de media geschetst in artikelen over de toekomst van oorlogsvoering. ❶

[deelonderwerp 1: gevaar van geautomatiseerd leger] ❺
(2) Er woedt al langer een discussie over de risico's van automatisering in defensieorganisaties, en die beperkt zich niet tot het gevaar van hacken. Een deels geautomatiseerd leger zou volgens sommigen tot kille, onmenselijke beslissingen leiden.

[deelonderwerp 2: de Reaper]
(3) Het voorbeeld ❹ bij uitstek dat hierbij keer op keer van stal wordt gehaald, is de Reaper, een drone die door de Verenigde Staten in uiteenlopende gebieden wordt ingezet. In de beeldvorming over de Reaper is de piloot van het vliegtuig de menselijke maat compleet uit het oog verloren, omdat hij het bestuurt vanuit een container, ver weg van het slagveld. Hij tuurt naar een monitor en drukt op een knop met alle gevolgen van dien, behalve voor hemzelf. Als zijn vrouw bij het avondeten vraagt: 'Hoe was het op het werk vandaag, schat?', dan zegt hij: 'saai' en aait zijn kinderen nog een keer over de bol. Zijn werk is een computerspel geworden, vrij van morele dilemma's.
(4) Dit klopt echter helemaal niet. Een Reaper is erop gebouwd om langdurig te hangen boven een gebied, bijvoorbeeld een dorp. Met behulp van sensoren registreert hij wie er allemaal in dat dorp komen, en welk verkeer erdoorheen rijdt. Het vliegtuig hangt daar om vijanden te traceren en eventueel uit te schakelen. Maar wat de Reaper ook registreert, het zijn altijd mensen die naar die beelden kijken en ze interpreteren. Het zijn vervolgens ook mensen die de beslissing nemen om bijvoorbeeld tot bombarderen over te gaan. Dan gaat het dus niet over één piloot. Want naast hem zit de zogeheten 'sensor operator', die de sensoren bestuurt en kan inzoomen en uitzoomen. Hij functioneert als beeldanalist, en het is zijn taak te bepalen of de persoon op zijn scherm een riek vasthoudt of een kalasjnikov.
(5) Ten onrechte wordt de Reaper vaak met emotionele afstandelijkheid en afstomping geassocieerd. Omdat de drone zo lang boven een dorp kan vliegen, kunnen de bemanningsleden in de container nauwgezet volgen wanneer bijvoorbeeld de school in het dorp uitgaat, en zien hoe ouders hun kinderen ophalen.

(6) Die bemanningsleden gaan 's avonds na hun dienst gewoon weer naar huis, terug naar hun eigen leven. Dat verschilt vaak niet zoveel van wat ze die dag op hun schermen hebben gezien. Juist daardoor is van afstomping geen sprake.

[deelonderwerp 3: voordeel onbemande systemen]
(7) Een belangrijk voordeel van onbemande systemen is dat meerdere mensen kunnen meekijken en meedenken. Dat kunnen juristen zijn die de juridische consequenties van een militaire beslissing kunnen afwegen, maar ook kenners van een bepaalde cultuur, die onbekende gebruiken kunnen duiden. Resultaat: beter getoetste en dus nauwkeuriger besluiten.
(8) Duidelijk is dat mens en machine uitstekend kunnen samenwerken. En het zou enorme militaire voordelen opleveren als we slimmer gebruik leren maken van de enorme hoeveelheden data die onbemande systemen kunnen opslaan. De camera van de Reaper bijvoorbeeld kan in een stad ter grootte van Den Haag alle auto's waarnemen. Omdat geen mens in staat is al die auto's op een beeldscherm te volgen, wordt er nu onderzoek gedaan naar algoritmes die dat wel kunnen. In de toekomst zouden we de computer dan een opdracht kunnen geven als: geef mij een melding als je een auto met een noodvaart op het Binnenhof ziet afgaan. Het systeem analyseert dan zelf de gegevens (snelheid, locatie, richting), trekt daaruit een conclusie, en pling! Een analist kan vervolgens beoordelen wat er aan de hand is: komt de koning onverwachts op bezoek of is dit een terrorist?

[deelonderwerp 4: autonome systemen]
(9) Dergelijke algoritmes worden nu al ingezet om militairen te helpen beslissingen te nemen. Maar wat nu als je ernstig bedreigd wordt en geen tijd hebt om alles en iedereen te raadplegen? Dan zou je een systeem willen dat zelf redeneert en razendsnel tot het juiste besluit overgaat.
(10) Een consequentie van de keuze voor autonome systemen is dat mensen van tevoren moeten bedenken hoe een wapen zich dient te gedragen. Bij een autonoom wapen spelen kwesties als: in welke situatie moet het ingrijpen, en op welke manier? Hoeveel is een mensenleven waard? Deze vragen hebben dan ook een sterk ethisch karakter.
(11) Over de antwoorden op deze vragen moeten we het met z'n allen eens worden, want Defensie is een uitvoerende organisatie, die alleen doet wat haar door de politiek wordt opgedragen. We moeten de totstandkoming van de regels voor autonome wapens niet alleen overlaten aan robotbouwers.

(12) Als het ons lukt over het gebruik van autonome en onbemande wapensystemen ❶ een intelligente discussie te voeren, zonder fabels en horrorverhalen, kunnen deze systemen ons helpen te bereiken wat we met z'n allen zo graag willen: minder oorlogsslachtoffers. ❷ Door vroegtijdig dreiging te

herkennen. Door scherper onderscheid te maken tussen verschillende groepen, maar ook te analyseren op gedrag, niet op uiterlijk, om zo burgers beter te kunnen beschermen. Door wapens zo precies mogelijk, in te zetten met zo min mogelijk *collateral damage*. We hebben nu een kans om democratisch te bepalen wat onze toekomstige manier van oorlog voeren gaat worden. Die moeten we niet laten voorbijgaan door ons te verliezen in sciencefictionscenario's. Als het gaat om het sparen van levens, kunnen we alle hulp gebruiken. Ook die van robots.

Naar: Sietse Bruggeling, de Volkskrant, 9 september 2017

Stap 1:
Uit titel, inleiding en slot zijn onderwerp en hoofdgedachte op te maken.

❶ Onderwerp: oorlogsvoering met autonome en onbemande wapensystemen.

❷ Hoofdgedachte: Als het ons lukt over het gebruik van autonome en onbemande wapensystemen een intelligente discussie te voeren, zonder fabels en horrorverhalen, kunnen deze systemen ons helpen te bereiken wat we met z'n allen zo graag willen: minder oorlogsslachtoffers.

Stap 2:

❸ De kernzinnen van het middenstuk zijn gemarkeerd. NB Bij alinea 7 zijn twee zinnen gemarkeerd; die vormen samen de kern.

❹ De signalen zijn onderstreept.

❺ De deelonderwerpen zijn aangegeven boven de alinea's die het deelonderwerp vormen.

→

Stap 3:

6 Van de deelonderwerpen 1 en 4 zijn de kernzinnen uit de tekst overgenomen.

7 Voor het (lange) deelonderwerp 2 over het voorbeeld de Reaper zijn kernzinnen geformuleerd.

8 Voor deelonderwerp 3 zijn twee zinnen uit alinea 7 in één zin verwerkt.

9 De hoofdgedachte is bijna letterlijk uit de tekst overgenomen. Er zijn vier woorden weggelaten.

Robots kunnen onze oorlogsvoering juist humaner maken

Sietse Bruggeling, de Volkskrant, 9 september 2017

Een deels geautomatiseerd leger zou volgens sommigen tot kille, onmenselijke beslissingen leiden. 6
In de beeldvorming over drones worden deze ten onrechte met emotionele afstandelijkheid en afstomping geassocieerd. De bemanningsleden van drones herkennen namelijk veel van wat ze zien uit hun eigen leven. 7
Een belangrijk voordeel van onbemande systemen is dat meerdere mensen kunnen meekijken en meedenken en dat leidt tot betere besluiten. 8
Een consequentie van de keuze voor autonome systemen is dat mensen van tevoren moeten bedenken hoe een wapen zich dient te gedragen. 6
Als het ons lukt daarover een intelligente discussie te voeren, kunnen autonome en onbemande systemen ons helpen te bereiken wat we met z'n allen zo graag willen: minder oorlogsslachtoffers. 9
(113 woorden)

Opdracht
1

Je krijgt van je docent één of meer teksten waarvan je een samenvatting moet maken. Het maximale aantal woorden dat je voor de samenvatting mag gebruiken, staat boven de tekst.

Ik kan/weet:

- ☐ het stappenplan volgen bij het maken van een samenvatting.
- ☐ onderscheid maken tussen hoofd- en bijzaken, meningen en feiten. 3F
- ☐ een tekst beknopt samenvatten voor anderen. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

11 Schematiseren

Je leert:

- een leerschema van een tekst maken.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis
  § 1 Onderwerp, hoofdgedachte, tekstdoel en titel
  § 2 Inleiding en slot
  § 3 Middenstuk
  § 4 Alinea's en kernzinnen
  § 5 Signaalwoorden en functiewoorden
  § 7 Standpunt en argumenten
  § 10 Samenvatten

Theorie

Stappenplan Leerschema

Een **leerschema** maak je meestal voor jezelf om een tekst die je moet leren voor een toets of tentamen, beter te begrijpen én te onthouden. Een schema is beduidend korter dan een samenvatting, omdat je kunt schrijven in telegramstijl en gebruik kunt maken van pijlen, getallen, verschillende kleuren enz.

Een (leer)schema maak je in vier stappen: *1 De tekst verkennen*, *2 De hoofdzaken vaststellen*, *3 Het schema maken*, *4 Het schema controleren*.

Stap 1: De tekst verkennen
- Kijk naar de titel (en de ondertitel).
- Lees de eerste alinea's.
- Bepaal het onderwerp.
- Lees de laatste alinea's.
- Bepaal de hoofdgedachte.

Studieteksten hebben niet altijd de opbouw inleiding-middenstuk-slot. Als er geen inleiding is, lees dan wel de eerste alinea('s). Vaak wordt daar duidelijk gemaakt wat het onderwerp van de tekst is. Studieteksten leggen vaak een bepaald verschijnsel uit en hebben daardoor niet altijd één hoofdgedachte.

Stap 2: De hoofdzaken vaststellen
- Lees de tekst precies.
- Onderstreep of markeer van elke alinea de belangrijkste zinnen of zinsgedeelten.
- Markeer belangrijke woorden (vaak anders, opvallend gedrukt).
- Markeer de signaalwoorden die de verbanden in de tekst aangeven.
- Bepaal de deelonderwerpen. Let op de eventuele tussenkopjes.

Stap 3: Het schema maken
- Noteer van elk deelonderwerp zo kort mogelijk de belangrijkste informatie. Je hoeft geen volledige zinnen te gebruiken; het mag in steekwoorden. → ***zie Schrijven p. 111***
- Maak de structuur van de leerstof duidelijk met behulp van de signaalwoorden uit de tekst die de verbanden aangeven. Gebruik:
  – tijdbalken (bij chronologische verbanden);
  – pijlen: → (bij oorzakelijke verbanden);
  – tweezijdige pijlen: ↔ (bij tegenstellingen);
  – dots en/of getallen (bij opsommingen);
  – plustekens: + (voor voordelen); mintekens: - (voor nadelen);
  – isgelijktekens: = (voor 'is hetzelfde'); ongelijktekens: ≠ (voor 'is niet hetzelfde');
  – kleuren.

→

Stap 4: Het schema controleren
Als je je schema gemaakt hebt, moet je dat nog wel controleren. Dat doe je door toetsvragen te bedenken over de tekst die je moet leren en vervolgens te kijken of jouw leerschema de antwoorden op die vragen bevat.
Als je bepaalde vragen niet kunt beantwoorden aan de hand van je schema, vul het schema dan aan met de noodzakelijke informatie.

Voorbeeld

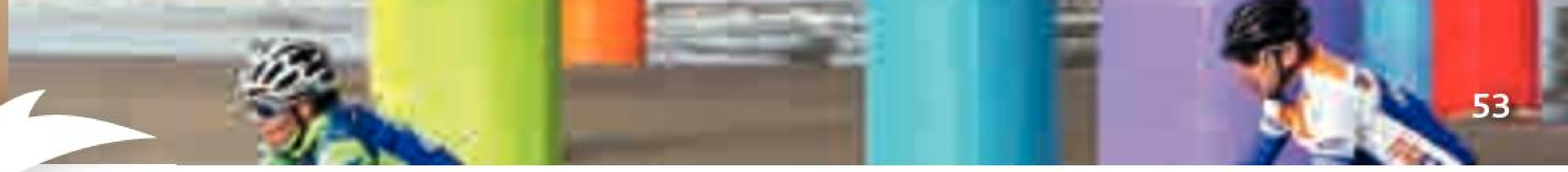
Schooltaal of thuistaal: wat leren jonge kinderen thuis?

(1) Veel Nederlandse ouders leren hun kind Nederlands. Die taal wordt ook op school gebruikt. Toch gaat het ene kind naar het vwo en het andere naar het vmbo, ook al zijn ze even intelligent. Dat komt doordat er verschillen zijn in de taal die kinderen thuis leren. ❶
(2) In Nederland zijn alle onderwijsniveaus toegankelijk voor iedereen. Als je goed kunt leren, dan kun je naar havo of vwo en daarna naar het hbo of de universiteit, of je ouders nu achter de lopende band staan in een fabriek of directeur zijn van diezelfde fabriek. Toch kunnen veel kinderen met laagopgeleide ouders – ouders die maximaal een vbo-opleiding hebben afgerond – niet zo goed meekomen op school. ❶ ❷ Die kinderen hebben thuis wel Nederlands geleerd, maar hebben desondanks een taalachterstand. ❸ ❶ Ze kunnen prima over koetjes en kalfjes praten, maar met een gesprek over bijvoorbeeld biologie of geschiedenis hebben ze veel meer moeite.

Schooltaal en thuistaal ❺
(3) De taal die je thuis met je vrienden of je ouders gebruikt om over alledaagse dingen te praten, noemen we wel thuistaal. De taal van de school heet ook wel schooltaal. Dit is vooral geschreven taal, maar je gebruikt het ook tijdens de les op school. Schooltaal verschilt op een aantal punten van thuistaal. De woorden die mensen in schooltaal gebruiken, zijn bijvoorbeeld vaak moeilijker dan die in thuistaal. Bovendien ❹ hebben woorden in schooltaal vaak een specifieke betekenis. Zo is een cel in alledaagse taal een ruimte in een gevangenis, terwijl het in de biologie juist een deeltje is van het menselijk lichaam. Ook zinnen zijn in schooltaal vaak moeilijker en langer dan in thuistaal. Een ander belangrijk verschil is dat mensen in schooltaal vaak praten over lastiger onderwerpen dan in thuistaal. Bovendien is het onderwerp meestal niet direct zichtbaar. Zo'n gesprek is daarom moeilijker dan een gesprek in de thuistaal.

Taalaanbod thuis
(4) Zoals gezegd leren veel Nederlandse kinderen thuis al Nederlands, vooral van hun ouders. Om kinderen daarbij te helpen, passen ouders hun taalgebruik aan het niveau van het kind aan. Niet alle ouders doen dat evenveel en op dezelfde manier. Sommige ouders gebruiken korte zinnetjes en makkelijke woorden als ze tegen hun kind praten. Zij praten ook vooral over het hier en nu. Andere ouders doen dat juist niet. Zij praten met hun kind over dingen die langer geleden zijn gebeurd, zoals toen ze naar de dierentuin zijn geweest. Of ze redeneren samen met hun kind over hoe dingen werken. Dit zijn allemaal kenmerken van schooltaal en vaardigheden die kinderen op school nodig hebben. Niet duidelijk is of die ouders altijd kenmerken van schooltaal gebruiken in hun taalaanbod. Het is mogelijk dat ze dat bijvoorbeeld alleen doen tijdens het voorlezen van prentenboekjes.
(5) Wetenschappers denken dat vooral kinderen met hoger opgeleide ouders thuis al kennis maken met schooltaal. Op school kunnen die zich dan meteen richten op de inhoud van de lessen. Ze denken dat kinderen met laagopgeleide ouders dat vaak nog niet kunnen. Die kinderen moeten op school dan eerst de schooltaal leren voor ze de inhoud van de lessen kunnen begrijpen. Dat kost hun al zo veel moeite dat ze niet genoeg leren van de lessen zelf.

Taalaanbod in vier Nederlandse gezinnen
(6) In een onderzoek is gekeken naar de vraag of er inderdaad verschillen zijn tussen moeders in de manier waarop en de mate waarin ze kenmerken van schooltaal gebruiken. Daarvoor is onderzoek gedaan bij vier Nederlandse gezinnen met een kind dat net of bijna drie jaar oud was. Bij die gezinnen zijn er video-opnames gemaakt van moeders terwijl ze met hun kind praatten. In twee gezinnen hadden de moeders een laag opleidingsniveau, in de andere twee een hoger opleidingsniveau.
(7) Verder ❹ is onderzocht of moeders bij bepaalde activiteiten meer kenmerken van schooltaal gebruiken dan bij andere activiteiten. Daarom zijn er opnames gemaakt bij zes verschillende activiteiten, zoals samen tafeldekken en daarna eten, het maken van figuurtjes met blokken en het praten over een praatplaat, een plaat waarop allerlei dingen te zien zijn. De opdrachten waren verspreid over twee verschillende dagen, zodat het niet te vermoeiend was voor de kinderen. De opnames bij de verschillende gezinnen duurden in totaal gemiddeld 49 minuten.
(8) Alles wat de moeders en de kinderen zeiden bij de activiteiten is uitgeschreven. Taalkundigen noemen dat transcriberen. Ook alle versprekingen en foutjes worden daarbij precies opgeschreven.

Resultaten en conclusie

(9) Alle moeders gebruikten soms kenmerken van schooltaal in hun taalaanbod. De hoogopgeleide moeders deden dat wel meer dan de laagopgeleide moeders. Ze gebruikten langere zinnen en meer verschillende woorden. En ze praatten vooral ook meer over het waarom van dingen. In het onderzoek wordt het volgende voorbeeld genoemd: twee moeders praten met hun kinderen over een praatplaat waarop een kraam van een groenteman en een omgevallen kist met appels te zien is. De eerste moeder liet haar kind nadenken waarom dat gebeurde en legde dat zelf uit. De tweede moeder liet haar kind alleen zeggen dat de kist omviel en ging toen verder met het opnoemen van allerlei soorten fruit.

(10) Kinderen met hoogopgeleide moeders maken dus ❹ thuis al meer kennis met schooltaal en met meer verschillende kenmerken daarvan dan kinderen met laagopgeleide moeders. Toch gebruiken ook laagopgeleide moeders soms kenmerken van schooltaal in hun taalaanbod. Alle moeders deden dat vooral als zij samen met hun kind praatten over een praatplaat. Samen praten over zo'n praatplaat is voor kinderen dus een goede voorbereiding op de vaardigheden en de taal die ze op school nodig hebben. Althans, als ze niet alleen benoemen wat ze zien, maar ook nadenken over waarom dingen op de plaat gebeuren. Daarbij hebben ze dan wel hulp nodig van hun moeder, die er al meer ervaring mee heeft.

(11) Het zou daarom goed zijn om moeders, en dan vooral laagopgeleide moeders, te stimuleren samen met hun kind te praten over praatplaten, zodat het kind de schooltaal leert. ❷ Daarop moeten dan veel verschillende dingen te zien zijn. Zo is er voor elk kind wel iets leuks en is er steeds iets nieuws om over te praten.

Naar: Geke Hootsen, nemokennislink.nl, op 19 januari 2018

Stap 1:
Uit titel, inleiding en slot zijn onderwerp en hoofdgedachte op te maken.

❶ Onderwerp: niet meekomen op school door taalachterstand (als gevolg van verschillen tussen schooltaal en thuistaal)

❷ Hoofdgedachte: Omdat kinderen van laagopgeleide ouders door hun taalachterstand niet zo goed meekomen op school, zou het goed zijn juist laagopgeleide moeders te stimuleren met hun kind over praatplaten te praten, zodat het kind de schooltaal leert.

Stap 2:

❸ De belangrijke zinnen en zinsgedeelten zijn gemarkeerd.

❹ De signalen zijn onderstreept.

❺ De deelonderwerpen worden aangegeven door de tussenkopjes in de tekst.

Stap 3:
Schooltaal of thuistaal: wat leren jonge kinderen thuis?
Kinderen van laagopgeleide ouders: alleen thuistaal geleerd → taalachterstand → niet meekomen op school

Verschillen thuistaal ↔ schooltaal:
- moeilijkere woorden
- woorden specifieke betekenis (bijv. cel)
- zinnen langer/moeilijker
- lastigere onderwerpen
- onderwerp vaak niet zichtbaar

} → gesprek in schooltaal is moeilijker

Bij het leren van taal: ouders passen zich aan het niveau van kinderen aan op twee manieren:
1 - korte zinnetjes, makkelijke woorden
  - over hier en nu
2 - over dingen van langer geleden
  - over hoe dingen werken } kenmerken van schooltaal!

Hoogopgeleide ouders: kind kent de schooltaal → kan zich op school meteen richten op de inhoud van de lessen
↕
Laagopgeleide ouders: kind moet eerst schooltaal leren en dan pas de inhoud van de lessen

Advies: laagopgeleide moeders stimuleren: samen met hun kind praten over het waarom van de dingen die op praatplaten te zien zijn.

→

Stap 4:

Voorbeelden van toetsvragen:
- *Hoe komt het dat kinderen van laagopgeleide ouders op school een taalachterstand hebben?*
- *Waarom is een gesprek in schooltaal moeilijker dan een gesprek in thuistaal?*
- *Op welke manieren kunnen ouders zich aanpassen aan het taalniveau van hun kinderen?*
- *Welke manier is beter en waarom?*

Opdracht
1

Je krijgt van je docent een tekst om daarvan een leerschema te maken of je downloadt die op *Nieuw Nederlands online*.

Opdracht
2

1. Formuleer aan de hand van de tekst vijf toetsvragen.
2. Wissel je vragen uit met die van een klasgenoot. Kun je de vragen beantwoorden met behulp van je leerschema? Zo nee, vul dan je leerschema aan.
3. Je krijgt van je docent een blaadje met toetsvragen bij de tekst. Welke verschillen zijn er tussen deze toetsvragen en jouw vragen?
4. Controleer of je de vragen van je docent kunt beantwoorden met behulp van je schema. Zo nee, vul dan je schema aan.

Ik kan/weet:

- ☐ een leerschema van een tekst maken.
- ☐ relaties als oorzaak-gevolg, doel-middel, opsomming e.d. herkennen en begrijpen. 3F
- ☐ onderscheid maken tussen hoofd- en bijzaken, meningen en feiten. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

Lezen

**En's avonds op het stille strand,
dan is er weer iets aan de hand**

Boudewijn de Groot & Lennaert Nijgh

Inhoud

Als lezer neem je kennis van de boodschap die een schrijver wil overbrengen. Naarmate je leesvaardigheid en tekstinzicht toenemen, begrijp je de boodschap van de schrijver beter en sneller. Een goede lezer studeert ook makkelijker. Er is dus alle reden om aandacht te besteden aan lezen.

1 Tekstsoorten

Je leert:

- over tekstsoorten en -doelen.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis §1 Onderwerp, hoofdgedachte, tekstdoel en titel

Theorie

Tekstsoorten

Er zijn veel verschillende **tekstsoorten**. Je kunt ze onderverdelen op basis van hun doel, het tekstdoel.

Tekstdoel	**Tekstsoorten**
informeren	achtergrondartikel, bijsluiter, column (soms), familiebericht, folder, gebruiksaanwijzing, handleiding, instructie, nieuwsbericht, notulen, rapport, recensie, recept, studieboek, uiteenzetting, verslag
opiniëren	beschouwing, column (soms), discussiestuk, recensie (soms)
overtuigen	betoog, column (soms), ingezonden brief, recensie (soms), redactioneel commentaar
activeren	advertentie, affiche/poster, betoog (soms), brochure, column (soms), direct mail, flyer, recensie (soms), reclamefolder
amuseren	column (soms), gedicht, mop, roman, strip, verhaal

Opdracht
1

Lees de teksten 1 tot en met 8; dit zijn korte teksten of alinea's uit langere teksten. Noteer van elke tekst het belangrijkste doel en de tekstsoort.

Tekst 1

Een club als SIRE, waarbij reclamemakers en media er duidelijk voor kiezen iets te doen voor een betere wereld, bestaat in Amerika, Nederland en Japan. 'We hebben een puur ideële drijfveer. We bundelen de krachten van reclame en media. Die creativiteit gebruiken we om onderwerpen op de kaart te zetten. De maatschappij een beetje mooier maken, dat is onze missie', aldus directeur Lucy van der Helm.
En dat gebeurt allemaal gratis. 'Er gaat in een campagne geen euro rond. Ter illustratie: voor ons nieuwe filmpje was een crew van 37 man bezig; dan is er nog een evenement, de nieuwe SIRE-site, de campagnesite en een onderzoek om de effectiviteit van de campagne te meten. Het is niet normaal hoeveel mensen er gratis meewerken en het is heel mooi dat dat nog steeds zo is.' Het SIRE-bureau zelf draait op donaties.

Tekst 2

Letterlijk boven op Station Amersfoort CS vind je onze Seats2meet-locatie. Onze twaalf meetingspaces zijn perfect voor een vergadering, workshop of training. Ook kun je (een deel van) de locatie inzetten voor jouw evenement. Ons gastvrije team zorgt daarbij voor persoonlijke aandacht en service, zodat jouw bijeenkomst succesvol en plezierig is!
Geïnteresseerd? Kom langs voor een vrijblijvende rondleiding, vraag een offerte aan of maak online je boeking op www.seats@meetamersfoortcs.com.

Tekst 3

Meer lightrail graag

Enkele deskundigen betwijfelen of de mobiliteit wel zo sterk zal groeien dat de noodkreet om lightrailverbindingen gerechtvaardigd is (Economie, 20 januari).
'Halveer het autoverkeer' was enige tijd geleden een leuze van Milieudefensie, die wat mij betreft nog steeds gerechtvaardigd is. Elke sneltram kan een rij auto's van een kilometer voorkomen, en wat voor lappen aan parkeerplaatsen kunnen er bijvoorbeeld niet in de duinen verdwijnen als reizigers naar Hoek van Holland voortaan de metro nemen?
Openbaar vervoer vraagt ook veel minder energie en grondstoffen, dus je zou toch mogen verwachten dat klimaat en aardbevingen een rol spelen bij het mobiliteitsbeleid. En wil je echt het autoverkeer, en het daarmee gepaard gaande gebruik aan ruimte, energie en grondstoffen significant beperken, dan zal het openbaar vervoer veel sterker moeten worden uitgebreid dan met de paar lightrailverbindingen die nu gepland zijn.

Tekst 4

Opnieuw wolf gesignaleerd

In Gelderland is vanochtend op verschillende plaatsen een wolf gezien. Het dier is vastgelegd op foto en video. Deskundigen van de organisatie Wolven in Nederland bevestigen dat het om een wolf gaat, meldt www. naturetoday.com.
Het is de derde keer dit jaar dat een wolf in Nederland gesignaleerd wordt. Vorige week dinsdag werd in Twente een wolf gezien en half januari zwierf een wolvin door de oostelijke provincies.

Tekst 5

Punt 3 Locatie nieuwbouw

De directie heeft een aantal mogelijkheden voor andere huisvesting bekeken en komt nu met twee voorstellen. Deze worden hier vandaag besproken, waarna het personeel een advies kan uitbrengen. De directie beslist uiteindelijk welk voorstel wordt aangenomen. Men zal niet streven naar een unaniem advies: de stemmen zullen gewoon geteld worden. De heer Rademakers krijgt het woord en presenteert de voorstellen van de directie. Hij legt uit dat er vijf criteria zijn meegewogen: leef- en werkbaarheid binnen het gebouw; de grootte; de bereikbaarheid; de financiën; eventuele mogelijkheden tot uitbreiding van de ruimte in de toekomst.

Tekst 6

De eerste keer dat Lomark van Joe en zijn familie hoorde, was toen die Scania het monumentale trapgevelpand van de familie Maandag in de Brugstraat binnen reed. Bijna tot aan zijn kont in de voorkamer, waar zoon Christof met een videospelletje voor de buis zat. Die bleef doodstil zitten toen het gebeurde. Het eerste wat hij na een tijdje zag, was een koplamp die als een woedend oog door de werveling van stof en puin prikte. Het drong maar langzaam tot hem door dat er een vrachtwagen in zijn huis stond. Al die tijd hoorde je alleen het toeink-toeink van het balletje van zijn videospel dat over het beeldscherm sprong.

Tekst 7

Shame – Songs of praise

(Dead Oceans/Konkurrent) ★★★★☆
Ze zijn met z'n vijven, komen uit Londen en leveren met *Songs of praise* een visitekaartje af waar je u tegen kunt zeggen. We hebben het over de jonge honden van Shame, die op hun debuutalbum een spannende mix brengen van postpunk, wave, britpop en noise. In Engeland wordt de band al op het schild van 'spannendste nieuwe band' gehesen, en dat is altijd gevaarlijk. Maar in het geval van Shame valt daar weinig op af te dingen. Luister naar 'Concrete', dat klinkt alsof ze Black Flag-zanger Henry Rollins hebben losgelaten bij The Sound. Agressief en tegelijkertijd melodieus klinkt ook 'Gold hole', waarin het beste van Oasis en Joy Division wordt verenigd. Zo overtuigend klinkt een debuutplaat niet vaak.

Tekst 8

Rugobservatie

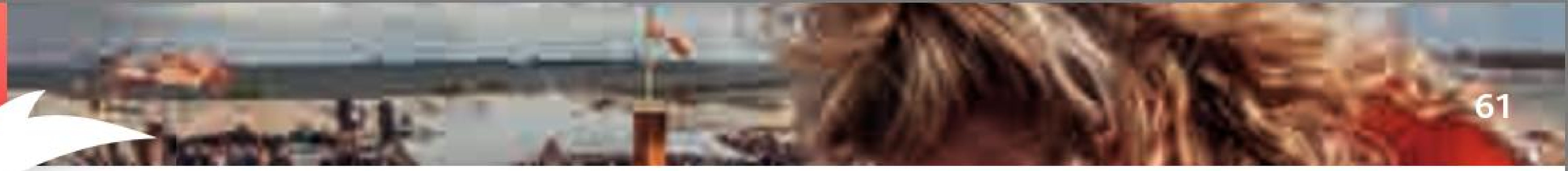
U heeft, waarschijnlijk al langere tijd, rugklachten. Door uw huisarts, medisch specialist of revalidatiearts zijn specifieke oorzaken zoals een hernia of breuk al uitgesloten, maar toch heeft u pijn. Rugklachten kunnen een lichamelijke oorzaak hebben, maar ze kunnen ook blijven bestaan of versterkt worden door andere factoren. Bijvoorbeeld door een verslechterde lichamelijke conditie, een zittend bestaan, langdurige gespannenheid of langdurige overbelasting. Binnen de rugobservatie wordt onderzocht wat bij u de voornaamste oorzaak is van uw huidige klachten en hoe u gewend bent met uw klachten om te gaan.

Wat is het doel van de rugobservatie?
Het doel van de rugobservatie is om binnen een periode van vier weken gericht advies te geven ten aanzien van een behandeling die voor u geschikt is. Er zijn zowel binnen als buiten het Westfriesgasthuis verschillende mogelijkheden.

Wie zijn bij het observatieprogramma betrokken?
Omdat aanhoudende rugpijn op veel verschillende levensgebieden invloed kan hebben, vinden wij het nodig dat er ook vanuit verschillende disciplines naar uw rugklachten gekeken wordt. U krijgt bij ons te maken met vijf verschillende disciplines, met elk een andere achtergrond: een revalidatiearts, een fysiotherapeut, een ergotherapeut, een maatschappelijk werker en een psycholoog.

Ik kan/weet:
- ☐ tekstsoorten benoemen. 3F
- ☐ het doel van de schrijver aangeven. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

2 Column

Je leert:

- over columns.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis — § 1 Onderwerp, hoofdgedachte, tekstdoel en titel
  § 5 Signaalwoorden en functiewoorden
  § 6 Publiek
  § 7 Standpunt en argumenten
- Cursus 2 Lezen — § 1 Tekstsoorten

Theorie

Column

Een **column** is een regelmatig verschijnende tekst op een vaste plaats in een tijdschrift, krant of vakblad. In een column geeft een auteur (de columnist) een persoonlijke visie op een actuele gebeurtenis of ontwikkeling. Dat kan uiteenlopen van een huishoudelijk voorval tot een incident op het wereldtoneel. De **toon** → ***zie Basis p. 28*** van een column kan luchtig zijn, maar ook serieus; dit hangt onder andere af van het doel van de auteur: informeren, opiniëren, overtuigen, activeren of amuseren.
Een columnist kent zijn publiek en het publiek kent hem. Daardoor kan hij onderwerpen aansnijden en terminologie hanteren zonder veel te hoeven uitleggen.

Een column bevat vaak:
- de aanleiding voor het schrijven van de column;
- de persoonlijke mening (invalshoek) van de columnist; die kan tegendraads zijn, dat wil zeggen: tegen de gangbare opinie in.

Opdracht
1

Lees tekst 1 en beantwoord de vragen.

1 Wat is het onderwerp van de tekst?
2 Noteer de betekenis van de volgende woord(groep)en. Pas een woordraadstrategie toe of gebruik een woordenboek.
brallerig (al. 2) – fiscaal (al. 2) – nerd (al. 2) – geuren (al. 4) – neurowetenschappen (al. 6) – geesteswetenschappen (al. 7) – op den duur (al. 7) – uitbrakken (al. 8)
3 Naar aanleiding waarvan is de tekst geschreven?
4 Wat zijn pretstudies volgens de ondervraagde studenten?
5 Wat is de mening van de auteur over 'pretstudies'? (al. 3)
6 Welke twee opvattingen bestrijdt de auteur in alinea 3?
- ○ A De wereld kan makkelijk zonder mensen die economie hebben gestudeerd.
- ○ B Geschiedenis, kunstgeschiedenis en filosofie zijn veel makkelijker dan andere studies.
- ○ C Het is niet erg als er geen historici, kunsthistorici en filosofen meer zijn.
- ○ D 'Pretstudies' zijn bedoeld om iets van de wereld en de mensen te begrijpen.
- ○ E Sommige studenten hebben een verkeerd beeld van een studie.

7 'Je kunt het best ver schoppen met een pretstudie.' (al. 4) Wat is de overeenkomst tussen de argumenten waarmee de auteur haar standpunt ondersteunt?
8 Aan welke alinea kun je zien dat de auteur haar lezers kent? Waaraan zie je dat?
9 'Leuke studies, waarmee je nooit een baan vindt.' (al. 1) Wat brengt de auteur in alinea 5, 6 en 7 hiertegen in?
10 Wat is de strekking van alinea 8?
11 Welke emotie komt bij de auteur op als ze de studenten beluistert?

12 Citeer een zinsnede uit alinea 1 of 2 waaruit je de mening van de auteur over de ondervraagde studenten kunt opmaken.
13 Citeer twee zinnen die ironie (of zelfs sarcasme) bevatten. Zoek in het tekstgedeelte van alinea 4 tot en met alinea 8.
14 Wat is de hoofdgedachte van de tekst?
15 Wat is het (belangrijkste) tekstdoel?

Tekst 1

Pretstudies afschaffen?

(1) 'Pretstudies? Van ons belastinggeld? Afschaffen!' Ik viel er middenin, een programma op Radio 1 over studie-uitval en kans op werk. Wat waren dat voor studies, pretstudies? De ondervraagde studenten, nog schor van het weekend, wisten het wel: vage studies met kunst en media. Communicatie, filosofie. Geschiedenis, kunstgeschiedenis. 'Leuke studies, waarmee je nooit een baan vindt.' De VVD wil dat pretstudies niet langer gefinancierd worden. ICT'ers hebben we nodig. Daar waren de studenten het mee eens, al wilde niemand dat studeren.
(2) Zelfs bouwkunde was een 'knutselstudie', vond een brallerig meisje met een Gooise r; na een jaar was ze overgestapt op fiscale economie. Dat verdiende beter, dus was het een topstudie. Een jongen die games ontwerpen had gestudeerd, was nu postbode. Hadden ze hem maar verteld dat het een pretstudie was! Het begon al op school, vond een Delftse nerd, daar kreeg je onzinnige vakken als ckv.
(3) Ik werd steeds nijdiger, in de auto. Geschiedenis, kunstgeschiedenis, filosofie, de universitaire oervakken, bedoeld om iets van de wereld en de mensen te begrijpen – pretstudies? Dat zou die studenten nog lelijk tegenvallen als ze er tentamen in moesten doen. Een wereld zonder economen, dat wordt lastig. Maar zonder mensen die het verleden begrijpen, cultuur doorgeven, dingen verzinnen, die nadenken over de samenleving en haar bespotten, wordt het rampzalig.
(4) Je kunt het best ver schoppen met een pretstudie. Opper-VVD'er Mark Rutte studeerde geschiedenis, Pechtold kunstgeschiedenis. Jet Bussemaker en Edith Schippers deden politicologie en Buma internationaal recht, studies die onderaan bungelen op lijstjes met kans op werk. Jesse Klaver deed hbo sociaal werk – tamelijk kansloos. Het merendeel van de mensen die deze krant volschrijven, vormgeven of illustreren, deed een pretstudie. Alle acteurs, architecten, designers, dansers en musici met wie we internationaal geuren, volgden zo'n achterlijke kunstopleiding.
(5) Een opleiding is meer dan een glijbaan naar een baan. Het is een uitvalsbasis. Niets is zo onvoorspelbaar als toekomstig werk. Er is bijvoorbeeld een tekort aan piloten of verpleegkundigen, maar als die zijn opgeleid ineens niet meer. Eén verandering bij de zorgverzekeraar en fysiotherapeuten hebben geen werk.
(6) De term pretstudie betekent niks. Biologie en neurowetenschappen zijn geen makkelijke, lollige studies, maar er is weinig werk. Rechten is niet moeilijk, maar je vindt wel werk. Taalstudenten vinden lastig een baan, maar leraren Nederlands juist wel. Afgestudeerden van de pabo krijgen werk, maar behoren tot de slechtst betaalde hbo'ers. Dat alles zou je beginnende studenten wel kunnen vertellen. Ja, tandartsen en verloskundigen hebben werk én verdienen veel; je moet er maar net zin in hebben. (Bron: SEO/ Elsevier 2017)
(7) Baanloos is niet altijd werkloos. Een reden dat studenten van kunstopleidingen en geesteswetenschappen altijd onderaan lijstjes met baankansen staan, is dat velen in die sector zzp'er zijn. Dat

telt niet als 'baan'. Creativiteit en ondernemingszin zouden bij álle studies voorop moeten staan. Een goede filmacademie leidt niet meteen tot banen, maar wel tot betere filmmakers en films. Een 'overschot' aan mensen in kunst en media kan bloeiende mediabedrijven opleveren, en op den duur banen.
(8) Zouden die studenten uit dat radioprogramma nooit uitbrakken met een fijne serie? Gaan ze nooit naar een festival? Ze dragen kleren, kopen spulletjes, willen een leuk huis. Misschien hangen ze ooit kunst boven hun bank. Dat moet allemaal eerst bedacht en gemaakt worden, door artistieke, armoedige sukkels.
(9) De wereld heeft alle soorten mensen nodig. Laat iedereen doen waar hij goed in is.

Naar: Aleid Truijens, de Volkskrant, 26 augustus 2017
Aleid Truijens is schrijver, literatuurrecensent en biograaf.

Opdracht
2

Lees tekst 2 en beantwoord de vragen.

1. Noteer de betekenis van de volgende woord(groep)en. Pas een woordraadstrategie toe of gebruik een woordenboek.
   aanslaan (al. 1) – collectieve taalgeheugen (al. 2) – geen deuk in een pakje boter slaan (al. 3) – reuring (al. 4) – verderf (al. 4) – gelazer (al. 4) – legendarisch (al. 4) – chapeau (al. 5) – quotum (al. 8) – republikein (al. 8)
2. Naar aanleiding waarvan is tekst 2 geschreven? Waaraan zie je dat?
3. *NRC Handelsblad* is een krant voor hoger opgeleide lezers met een brede algemene kennis. Noem ten minste drie voorbeelden waaruit blijkt dat de auteur haar lezers kent.
4. 'Als je de Bijbel, de oude Grieken of Shakespeare leest, is de koning eigenlijk altijd een sukkel, een man achter wiens rug van alles gebeurt zonder dat hij het doorheeft.' (al. 3) Kun je een voorbeeld bedenken van zo'n koning? Denk aan de Bijbel, de Griekse mythologie of de toneelstukken van Shakespeare, maar ook aan oude Nederlandse literatuur en geschiedenis.
5. Noteer welke vijf veranderingen de auteur wil invoeren en schrijf erachter welke argumenten ze daarvoor geeft.
6. Prinsjesdag was vroeger de dag waarop de verjaardag van 'de Prins van Oranje' gevierd werd. Tegenwoordig is het de dag waarop koning Willem-Alexander de troonrede uitspreekt. Leg met deze kennis uit wat de auteur bedoelt met 'Ik zou dan ook zeggen: we maken er weer Koninginnedag van. Op Prinsjesdag zijn er ook geen prinsjes en daar hoor je ook nooit iemand over.' (al. 7)
7. De auteur geeft volop argumenten voor haar voorstellen om dingen te veranderen. Leg uit waarom het toch niet haar belangrijkste tekstdoel is de lezer te overtuigen.

Tekst 2

Laten we stoppen met 'Koningsdag'

(1) Het is nu de zoveelste keer dat we het proberen, Koningsdag, maar ik zeg: stop er maar mee, het lukt niet, het slaat niet aan. En dan bedoel ik natuurlijk het woord 'Koningsdag'. Overal om me heen hoor ik nog steeds mensen zich vergissen en 'Koninginnedag' zeggen.

(2) In theorie was het een prima idee om er Koningsdag van te maken toen we in 2013 een koning kregen, maar in de praktijk werkt het niet. We hebben ook al sinds 1890 een koningin op de troon. Dat krijg je niet zomaar uit het collectieve taalgeheugen gepoetst. Het is ook geen fijn woord, Koningsdag. Het klinkt als iets met waterwerken, toiletpotten of een Koningslied – in ieder geval niet als iets waar je bij moet zijn.

(3) Koningen zijn ook gewoon saaier dan koninginnen, ik zeg het maar even zoals het is. Kijk de wereldliteratuur er maar op na: koningen slaan er vaak geen deuk in een pakje boter. Als je de Bijbel, de oude Grieken of Shakespeare leest, is de koning eigenlijk altijd een sukkel, een man achter wiens rug van alles gebeurt zonder dat hij het doorheeft. Of ze zijn al dood, zoals BB King, de King of Pop, de Lion King en Elvis.

(4) Koninginnen daarentegen zorgen voor reuring, verderf, gelazer, spanning, sensatie en grootsheid; ik noem een stiefmoeder van Sneeuwwitje, een Koningin van de Nacht of een Guinevere. Het is ook niet voor niets dat er wel een legendarische popgroep is die Queen heette en geen 'King'.

(5) Ik zeg niet dat dat koning Willem-Alexander een saaie man is, maar een beetje wel natuurlijk. Een hele vriendelijke, warme man die er keihard voor werkt – zoals we deze week ook weer konden zien in het steengoede gesprek met Wilfried de Jong – chapeau. Maar Máxima. Ja, dat is toch wel even een ander verhaal. Want wat een koningin hebben we, jongens. Soms denk ik weleens: wás Willem er eigenlijk wel? Bij zijn eigen huwelijk, zijn inhuldiging, de skivakanties, de feesten en de staatsbezoeken?

(6) In mijn geheugen zijn het vooral de traan van Máxima, de blauwe jurk

van Máxima, Máxima en Armin van Buuren en een hopeloos in haar ogen verdrinkende Barack Obama die om voorrang strijden; geen flauw idee meer wat Willem daar precies deed. Máxima zegt ook dingen. Dat de Nederlandse identiteit niet bestaat, dat haar man soms een beetje dom is en dat alleen een betere verdeling van geld de armoede kan verslaan.

(7) Ik zou dan ook zeggen: we maken er weer Koninginnedag van. Op Prinsjesdag zijn er ook geen prinsjes en daar hoor je ook nooit iemand over. En we voeren ook de commissaris van de Koningin weer in, dat is voor die mensen ook een veel leukere baan. →

(8) Wat zeg ik: we maken Máxima óók ons staatshoofd. Hebben we er twee, kan ons het schelen. Ook goed voor het quotum van vrouwen op topposities. En als we dan toch bezig zijn, maken we er ook weer 30 april van. Kunnen de toeristen met een Lonely Planet van 2002 ook weer meedoen, kunnen alle oude Koninginnedagspullen weer van de zolders en bij alle ambtenaren stond die datum toch al voor de komende 30 jaar als een vrije dag in de agenda's. Van 27 april maken we dan Republikeinendag. Hebben die mensen ook eens een feestje.

Naar: Japke-d. Bouma, NRC Handelsblad, 27 april 2017

Opdracht 3

Lees tekst 3 en beantwoord de vragen.

1 Noteer de betekenis van de volgende woord(groep)en. Pas een woordraadstrategie toe of gebruik een woordenboek.
macaber (al. 1) – verzengen (al. 1) – psychedelisch (al. 1) – in onbruik raken (al. 2) – intrigerend (al. 3) – fascineren (al. 3) – evolutionair (al. 3) – substantie (al. 4) – definiëren (al. 4) – essentieel (al. 5) – waarlijk (al. 5) – beklemmen (al. 6)

2 Welke twee gebeurtenissen waren aanleiding voor het schrijven van de tekst?

3 'We weten dat de dingen die je ziet, hoort, of ruikt, in een hersenkern genaamd de hippocampus worden verwerkt tot een "episode".' (al. 4) Wat zijn de drie kenmerken van een episode?

4 Leg met behulp van informatie in alinea 2 uit waaruit de 'episode' bestaat die de herinnering van de auteur vormt.

5 Noteer op basis van alinea 4 wat in het oorzaak-gevolgschema bij a, b en c moet worden ingevuld.

a	→	b	→
c	→	Er is een herinnering.	

6 'Op die manier wordt een ervaring uit het verleden gebruikt om beter voorbereid te zijn op de toekomst, een waarlijk evolutionair systeem.' (al. 5) Bedenk nog een voorbeeld van zo'n ervaring.

7 Past de herinnering van de auteur aan de oude popsongs ook in het evolutionair systeem? Leg uit.

8 Wat vraagt de auteur zich af na zijn ervaring met de teksten van de oude popsongs in combinatie met de inhoud van het *Neuron*-artikel?

9 Wat is het (belangrijkste) tekstdoel?

10 Heb je zelf ook weleens ervaren dat je iets wist waarvan je niet wist dat je het wist? Wat gebeurde er?

Tekst 3

Niet weten dat je iets weet

(1) Afgelopen zomer deed ik een ontdekking. Ik hoorde het lied *The Garden of Jane Delawney*, een macabere folksong over een tuin waar de roos die je plukt een vuur ontsteekt dat je haren verzengt en waar de beek gevoed wordt met het bloed van Janes geliefde. Ik kende het nummer goed, kon het zo meezingen, maar waar kwam het vandaan? Al snel kwam ik erachter dat het afkomstig was van een lp uit 1970, die ik had opgenomen op de band[1], van de Engelse groep Trees, die destijds bekendstond om haar psychedelische folkmuziek. Ik kwam er ook achter dat hun lp's jaren later uitgebracht zijn op cd's en toen ik die in huis had, bleek bovendien dat ik alle nummers van voor tot achter kon meezingen.

(2) Indertijd heb ik de band waarop ik de lp's van Trees had opgenomen heel vaak gedraaid, maar later raakte mijn bandrecorder in onbruik; ik heb die muziek zeker 40 jaar niet meer gehoord. Toch zaten die nummers, twee lp's lang, compleet met melodie en een groot deel van de tekst, nog ergens in mijn hersenen. Veertig jaar hebben ze daar gezeten, samen met de sfeer van mijn studentenkamer in Amsterdam, de vrienden van toen en de geur van halfzware shag. Alleen wist ik niet dat ik het wist. Als ik er niet toevallig tegenaan gelopen was, was ik doodgegaan zonder te weten dat ik de muziek van Trees kende.

(3) Dit intrigerende aspect van de werking van ons geheugen fascineerde me. Gelukkig stond er toevallig een mooi overzichtsartikel in het juli-nummer van het blad *Neuron*, een toptijdschrift op het gebied van de

neurowetenschappen. Ik werd vooral getroffen door het verhaal omdat de auteurs de werking van het geheugen analyseren vanuit een evolutionair perspectief: het geheugen helpt ons om beter te kunnen omgaan met de toekomst.

(4) We weten dat de dingen die je ziet, hoort, of ruikt, in een hersenkern genaamd de hippocampus worden verwerkt tot een 'episode'. Zo'n episode wordt gekenmerkt door een bepaalde plaats, een tijd, en een context, zoals sfeer, geluid of reuk. Vervolgens wordt die episode in je hersenen opgeslagen. Maar hoe? Het zit hem niet in bepaalde substanties, maar in het patroon van verbindingen tussen zenuwcellen. Zenuwcellen communiceren met elkaar met behulp van stroompjes, boodschapperstofjes en hormonen. Als groepen cellen vaak met elkaar actief zijn, worden de verbindingen tussen die cellen sterker en als ze eenmaal heel sterk geworden zijn doordat ze voortdurend in samenhang gestimuleerd worden, blijven de verbindingen heel lang in stand. Het patroon van verbindingen definieert de herinnering.

(5) Voor het opslaan van zo'n episode is de volgordelijkheid van dingen, de manier waarop ze achter elkaar in de tijd gebeuren, essentieel. Als je je voet stoot aan een steen is dat vervelend, maar misschien geen reden om het te onthouden; als je hem daarna weer stoot, wordt het hersencircuit dat bij die ervaring geactiveerd wordt, versterkt. Bovendien kunnen andere delen van de hersenen van de herinnering gebruikmaken als de betreffende context

zich voordoet. ('Pad in de bergen, losse steenslag? Dan uitkijken dat je je voet niet stoot.') Op die manier wordt een ervaring uit het verleden gebruikt om beter voorbereid te zijn op de toekomst, een waarlijk evolutionair systeem.

(6) Maar tegelijkertijd beklemde mijn ontdekking me. Misschien heb ik nog veel meer van die episodes in mijn hersenen zitten waarvan ik niet weet dat ik ze weet. Ik voel me als Jane Delawney, die een tuin had met dromen die ze nooit ontdekte.

Naar: Nico van Straalen, Leidsch Dagblad, 8 september 2017

Nico van Straalen is bioloog, gespecialiseerd in evolutie.

[1] band: magnetische band (voorloper van het cassettebandje) voor het opnemen en afspelen van geluid op een bandrecorder

Opdracht

4

Vergelijk de drie columns uit deze paragraaf.

1. Bij welke column(s) is een actuele gebeurtenis of een actuele situatie de aanleiding geweest voor het schrijven? Leg uit.
2. Van welke column(s) was de aanleiding tot schrijven een persoonlijke ervaring? Leg uit.
3. In welke column(s) gaat het om een serieus probleem? Leg uit.
4. In welke column(s) komt de persoonlijke mening van de auteur duidelijk naar voren? Leg uit.
5. Voor welke column(s) is het vooral belangrijk dat je als lezer (of: publiek) de auteur kent? Leg uit.

Ik kan/weet:

- ☐ de hoofdgedachte in eigen woorden weergeven. 3F
- ☐ relaties als oorzaak-gevolg, doel-middel, opsomming e.d. herkennen en begrijpen. 3F
- ☐ het doel van de schrijver aangeven. 3F
- ☐ conclusies trekken over de intenties, opvattingen en gevoelens van de auteur. 3F
- ☐ ironie herkennen. 4F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

3 Uiteenzetting, betoog en beschouwing

Je leert:

- over uiteenzetting, betoog en beschouwing.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis
  - § 1 Onderwerp, hoofdgedachte, tekstdoel en titel
  - § 2 Inleiding en slot
  - § 3 Middenstuk
  - § 4 Alinea's en kernzinnen
  - § 5 Signaalwoorden en functiewoorden
  - § 7 Standpunt en argumenten
- Cursus 2 Lezen
  - § 1 Tekstsoorten

Theorie

Uiteenzetting, betoog en beschouwing

De belangrijkste tekstsoorten zijn de uiteenzetting, het betoog en de beschouwing.

Uiteenzetting
Een **uiteenzetting** is bedoeld om de lezer te *informeren*: een bepaald onderwerp wordt objectief uitgewerkt. De auteur legt bijvoorbeeld iets uit, hij beantwoordt een vraag, hij draagt oplossingen aan voor een probleem of hij geeft een historisch overzicht van iets. In een uiteenzetting staan meestal veel feiten en toelichtingen of voorbeelden. De hoofdgedachte van een uiteenzetting is vaak een constatering (= de vaststelling van een feit of een verschijnsel), bijvoorbeeld: 'Technische studies zijn hun nerd-achtige imago kwijtgeraakt.'

Betoog
Een **betoog** is bedoeld om te *overtuigen*: de schrijver wil dat de lezers zijn mening (standpunt) over een bepaalde kwestie overnemen. Die mening is ook de hoofdgedachte van de tekst, bijvoorbeeld: 'Tweede Kamerleden die uit hun fractie stappen, moeten hun Kamerzetel afstaan.' De auteur geeft argumenten voor zijn standpunt en soms weerlegt hij argumenten die de lezers tegen zijn standpunt kunnen inbrengen: hij toont aan dat die minder zwaar wegen dan zijn eigen (vóór)argumenten.

Beschouwing
Een **beschouwing** is bedoeld om te *opiniëren*: de auteur wil zijn lezers zelf over iets laten nadenken, zodat ze zich er een mening over kunnen vormen. Hij geeft bijvoorbeeld de voor- en nadelen van een verschijnsel, verschillende meningen van deskundigen en betrokkenen over een kwestie, de oorzaken en gevolgen van een probleem, verschillende oplossingen en de voor- en nadelen van die oplossingen. De hoofdgedachte van een beschouwing is dan ook vaak een formulering als 'Hoewel de geleerden het erover eens zijn dat er iets moet gebeuren om de wereldbevolking van voedsel te voorzien, zijn de meningen verdeeld over wat dat dan precies moet zijn.'

Opdracht

1

Lees tekst 1, 2, 3 en 4. Je gaat van elke tekst de tekstsoort vaststellen.

1. Tekst 1, 2, 3 en 4 gaan over hetzelfde onderwerp. Welk onderwerp is dat?
2. Bekijk de titels. Noteer van elke titel de functie. Kies uit:
   - ○ A de lezer motiveren de tekst te lezen
   - ○ B de mening van de auteur weergeven
   - ○ C een nieuwsfeit vaststellen
   - ○ D het onderwerp van de tekst noemen
3. Noteer de betekenis van de volgende woord(groep)en. Pas een woordraadstrategie toe of gebruik een woordenboek.
   Tekst 1: *uit de gratie raken (al. 1) – in essentie (al. 2) – rieken (al. 2) – (er) part noch deel (aan) hebben (al. 3) – verdienste (al. 3) – euforisch (al. 4) – genocide (al. 4) – mores (al. 5) – extremistisch (al. 7) – sokkel (al. 7)*
   Tekst 2: *een hoog karakter (al. 1) – superlatief (al. 1) – tableau vivant (al. 5) – luister bijzetten (al. 5) – van heinde en verre (al. 5) – omstreden (al. 6) – je vingers branden (al. 6) – rechtlijnig (al. 6)*
   Tekst 3: *de gemoederen raken verhit (al. 1) – crux (al. 6) – artefact (al. 6) – organisch al. 7) – plaquette (al. 8)*
   Tekst 4: *decoreren (al. 3) – mausoleum (al. 3) – domineren (al. 3) – verguizen (al. 5)*
4. In welke tekst(en) vind je de meeste informatie over het onderwerp?
5. In welke tekst(en) geven diverse deskundigen hun visie op het onderwerp?
6. In welke tekst(en) wordt het duidelijkst een standpunt ingenomen over het onderwerp?
7. Noteer van elke tekst de hoofdgedachte.
8. Noteer van elke tekst het tekstdoel en de tekstsoort.

Tekst 1

Mogen we niet meer trots zijn op onze geschiedenis?

(1) De beeldenstorm is terug. In Amerika trekken woedende menigten standbeelden omver van historische figuren die ergens onderweg uit de gratie zijn geraakt. Nederlandse activisten volgen de Amerikanen doorgaans braaf in zulke ophef. Afgelopen oktober, al ver voor de rellen in Charlottesville, werd een standbeeld van Johan Pieterszoon Coen besmeurd. Vorige week werd in enkele Nederlandse kranten opgeroepen tot een beeldenstorm in Nederland. En een politieke partij wil het liefst alle straatnamen in Nederland 'dekoloniseren'.

(2) Geschiedenis is de manier waarop we omgaan met het verleden. Dat verleden zelf staat in essentie nooit ter discussie, de geschiedenis des te meer. Neem de wens van het CDA om het Wilhelmus verplicht te stellen op scholen, die leidde tot de gebruikelijke ophef bij mensen die tegen alles zijn wat ook maar riekt naar nationalisme. Een bekende zucht ging door het land: is er dan niets meer heilig? Mogen we dan niet eens meer trots zijn op onze geschiedenis?

(3) 'Trots' heb ik zelf altijd een wat vervreemdend begrip gevonden. Het is geen emotie die direct bij me opkomt als ik denk aan prestaties waaraan ik part noch deel had. En dat ik ben geboren uit Nederlandse ouders is ook al niet mijn verdienste. Toch is de Nederlandse geschiedenis wel spectaculair, dus 'trots' als een soort individu-overstijgende, culturele houding is begrijpelijk. De Nederlandse geschiedenis verdient het om beter te worden onderwezen en gewaardeerd. 'Gewaardeerd' bedoel ik vrij letterlijk: wij moeten de geschiedenis op waarde schatten.

(4) Het verleden – met al zijn pieken en dalen, met euforische vooruitgang en diepe ellende, met geweldige mensenrechten en gruwelijke genocides – heeft ons gebracht waar wij nu zijn. En heel slecht staan we er niet voor, toch? Met die democratie, die vrijheid, die welvaart? Dat dacht ik.

(5) Om goed te begrijpen waar wij nu zijn en wie wij nu zijn, moeten we meer weten over waar we vandaan komen. Dat doen we niet door op het verleden onze moderne mores te projecteren, met alle opgeheven vingertjes en stampende voetjes. Bescheidenheid en nieuwsgierigheid komen meer van pas. Wacht maar tot je zelf aan de beurt bent.

(6) Er schuilt ook een gevaarlijke boemerang in de moralistische geschiedsopvattingen. In een scherpe column in *HP/De Tijd* citeerde Arthur van Amerongen deze week uit George Orwells *1984*. Orwell kan niet vaak genoeg worden gelezen, daarom herhaal ik het hier:
'Every record has been destroyed or falsified, every book rewritten, every picture has been repainted, every statue and street building has been renamed, every date has been altered. And the process is continuing day by day and minute by minute. History has stopped. Nothing exists except an endless present in which the Party is always right.'

(7) Wie nu met alle geweld standbeelden en straatnamen wil zuiveren, die staat met lege handen als er ooit een extremistisch clubje Nelson Mandela of Mahatma Gandhi van hun sokkel begint te trekken. Het verleden is geen keuzemenu, maar een kostbaar en kwetsbaar bezit.

Naar: Geerten Waling, www.elsevierweekblad, op 22 augustus 2017
Geerten Waling is historicus en schrijver.

Tekst 2

Stille getuigen: het standbeeld van Jan Pieterszoon Coen

(1) Een groot man, een hoog karakter, een Nederlandse held – feestredenaar Herman Schaepman, Tweede Kamerlid voor de Rooms-Katholieken, kwam in 1893 bij de onthulling van het standbeeld van Jan Pieterszoon Coen superlatieven tekort. Vier jaar eerder, precies 250 jaar na Coens dood, had Schaepman de vaderlandse elite warm gemaakt voor het plan. De schepper van het rijk van Insulinde kon een bron van inspiratie in het heden zijn. Had Coen niet beweerd dat in Indië iets groots moest worden verricht? Een beeld in Coens geboorteplaats Hoorn kon dit ideaal levend houden.

(2) Jan Pieterszoon Coen werd geboren in 1587. Na een commerciële opleiding in Rome, waar hij leerde boekhouden en zich verschillende talen eigen maakte, keerde hij terug naar Hoorn. Daar vond hij werk als onderkoopman op een VOC-schip. Bij de volgende reis was hij al opgeklommen tot opperkoopman en nadat hij in Indië de belangrijke handelspost Bantam, in het westen van Java, had gereorganiseerd, was de VOC zo tevreden over hem, dat hij in 1617 benoemd werd tot gouverneur-generaal – de hoogste bestuursfunctie in Indië. Hij stichtte er, ook op Java, de handelspost Batavia, dat onder zijn leiding uitgroeide tot een machtig handelscentrum.

(3) In 1621 trad Coen hard op tegen de Bandanezen die onder druk van de Engelsen hun specerijencontract niet nakwamen. Hij reisde met een grote vloot naar de Banda-eilanden. Hoewel de bevolking vluchtte, ontkwamen slechts weinigen. Naar schatting overleefden slechts zeshonderd van de 15.000 Bandanezen de aanval. Coen, die het monopolie op de handel in nootmuskaatnoten en foelie veilig had gesteld, kreeg door deze gebeurtenis de bijnaam Slachter van Banda.

(4) Na een mislukte poging China te veroveren, keerde Coen terug naar Nederland, maar nadat hij plannen had ontwikkeld voor de reorganisatie van de VOC, werd hem gevraagd het gouverneur-generaalschap opnieuw op zich te nemen. Zijn komst in 1627 leidde ertoe dat de Engelsen besloten Batavia definitief te verlaten. Tijdens een Javaanse aanval op Batavia in 1629 overleed Coen, vermoedelijk aan cholera. Hij werd begraven in het stadhuis van de stad, omdat de kerk tijdens de aanval kort daarvoor was verwoest.

(5) Coen ging de geschiedenisboeken in als een van de bekendste VOC-dienaren. Op verschillende plekken zijn standbeelden van hem te vinden, waaronder dat in zijn geboorteplaats Hoorn. Na de onthulling van dit beeld in 1893 vierde Hoorn drie dagen feest. Een toneelstuk over de stichting van Batavia, tableaux vivants, vuurwerk en een bal waren aan de onthulling voorafgegaan. Een vloot van zes oorlogsschepen in de haven zette de plechtigheid luister bij met een eresaluut. Van heinde en verre waren duizenden 'vreemdelingen' toegestroomd.

(6) Toch was Coens standbeeld vanaf het begin al omstreden. Zo waren er bij de onthulling opvallende afwezigen: regentes Emma en haar dochter prinses Wilhelmina. De Oranjes wilden hun vingers niet branden. Zowel tijdgenoten als historici uitten namelijk kritiek op Coens even rechtlijnige als harde optreden tegen de lokale bevolking. Vooral zijn actie op de Banda-eilanden wekte veel afschuw. Hierom werd hij door critici gezien als de personificatie van de zwarte kant van het kolonialisme. Coen had een handelsimperium gevestigd, maar ten koste van wat?

Naar: Marcel Broersma, www.historischnieuwsblad.nl, op 20 oktober 2017 en Historiek.net, 21 augustus 2015

Tekst 3

Moeten oude helden op hun sokkels blijven staan?

(1) Overal ter wereld zijn standbeelden van historische figuren met enige regelmaat onderwerp van discussie – of zelfs van gewelddadige rellen. Ook in Nederland raken de gemoederen nogal eens verhit over monumenten voor historische helden die aan de verkeerde kant van de geschiedenis zijn beland. 'Zou er in deze stad een standbeeld van Van Heutsz staan, men moest het onopvallend maar vandaag nog slopen', dichtte J.B. Charles al in 1953. De generaal, ooit held van de Atjehoorlog (1873-1942), is voor veel Nederlanders inmiddels een hoofdverdachte in het bloedige koloniale verleden. Hetzelfde geldt voor een VOC-kopstuk als Jan Pietersz. Coen. Moeten deze oude helden op hun sokkels blijven staan?

(2) Ad Geerdink, directeur van het Westfries Museum in Hoorn, de stad waar het standbeeld van Coen staat, vindt van wel. 'Dat betekent niet dat ik Coen een held vind. Maar dit standbeeld zegt iets over het Nederland van vroeger. Dat moet je niet weghalen.' Geerdink vindt het weinig nuttig om gebeurtenissen uit het verleden langs de morele maatlat van nu te leggen. 'Dat zegt meer over de zaken waarmee we nu worstelen, zoals globalisering en nationale identiteit, dan over wat er eeuwen geleden is gebeurd.'
(3) De kantelende visie op Coen is als fenomeen op zich wel interessant, aldus Geerdink. Het standbeeld werd namelijk niet al in de Gouden Eeuw neergezet, in de tijd van Coen zelf, maar pas in 1893. 'Dat was de tijd van het imperialisme, van het oprukkend nationalisme. Daarin paste het heldenverhaal van de man die ons Nederlands-Indië had bezorgd.'
(4) Martin Sommer, historicus en journalist van *de Volkskrant*, is het met Geerdink eens. 'Al die omstreden standbeelden zeggen iets over ons eigen verleden. Ze doordringen ons ervan dat mensen er vroeger heel andere denkbeelden op na hielden dan wij tegenwoordig.' Sommer vindt dan ook dat er niets mis is met het standbeeld van Coen. 'Er is toch geen voorbijganger die erbij gaat staan juichen en roept dat we de massamoord op de Banda-eilanden nog eens over zouden moeten doen? Het begint met het neerhalen van Coen en waar eindigt het? In Den Haag staat een beeld van Willem Drees, premier van 1948-1958. Onder zijn politieke verantwoordelijkheid vonden de politionele acties in Nederlands-Indië plaats. Mag dat beeld nog blijven? En het standbeeld van koningin Wilhelmina op het Rokin in Amsterdam – kan dat nog, nu zoveel mensen vinden dat zij in de oorlog te lang zweeg over wat er in de Duitse kampen gebeurde?' Sommer noemt verder de schrijver W.F. Hermans nog, die onder de apartheid Zuid-Afrika bezocht, waarop de Amsterdamse PvdA-fractie al zijn boeken uit de bibliotheek wilde laten verwijderen. 'Dat was niet goed', meent hij. 'Wat begint met het zuiveren van de doden, eindigt immers met het zuiveren van de levenden.'
(5) Ook hoogleraar geschiedenis Beatrice de Graaf van de Universiteit Utrecht vindt een oorlog tegen standbeelden zinloos en misleidend. 'De geschiedenis vlak je er immers niet mee uit. Toch kunnen we de huidige *history wars* ook niet zomaar terzijde schuiven. Nieuwe generaties en nieuwe bevolkingsgroepen hebben het recht hun eigen geschiedenis te schrijven. Ook wanneer die botst met de oudere. Het is daarbij de uitdaging om de geschiedenis als complex en veelvoudig geheel te laten bestaan.'
(6) Als voorbeeld noemt De Graaf Duitsland. 'Daar heeft men door schade en schande geleerd hoe om te gaan met "schuldige monumenten". De Muur werd na 1989 meteen afgebroken, en alle Lenins en Stalins zijn van hun sokkel gehaald. Toch zijn er daarna op een aantal plaatsen stukjes Muur teruggeplaatst; sommige DDR-monumenten zijn expres gespaard – met het oog op het historisch besef van die nieuwe generatie. De crux is echter dat de context van deze artefacten fundamenteel is veranderd én dat dat duidelijk is aangegeven. Bij de resten van de Muur staan bordjes; Lenin en Stalin zijn opgesteld in een museale context, mét toelichting.' De Graaf wijst erop dat de Duitsers tegelijk nieuwe standbeelden hebben opgericht, voor de nieuwe helden van de revolutie. 'Naar mijn mening verdienen beide groepen hun sokkel, als het onderschrift maar helder is.'
(7) Historicus en schrijver Felix Klos is voor het verdwijnen van 'oude helden' uit het straatbeeld, maar dat zou dan volgens hem wel organisch en geleidelijk moeten gaan, met oog voor het gewicht van de geschiedenis en de behoeftes van het heden. Misschien wel zoals het recentelijk ging in het Cubaanse Havana, waar

een standbeeld van de oprichter van de eerste communistische partij in Cuba, Julio Antonio Mella, moest plaatsmaken voor een splinternieuwe Gucciboetiek. 'Het incident leek wel verzonnen als metafoor voor de opkomst van het kapitalisme in het land dat altijd enorm communistisch was. Je zou alleen nog willen dat het beeld van Mella voor het nageslacht was bewaard. We mogen geen voorbeeld nemen aan de middeleeuwse christenen, die de bronzen ruiterstandbeelden van heidense Romeinse keizers vernietigden. Daardoor hebben we nu alleen nog het standbeeld van Marcus Aurelius over – en dat alleen maar omdat ze dachten dat het een beeld van de christelijke keizer Constantijn betrof.'
(8) Klos vindt dat standbeelden symbolen zijn van de waarden van een gemeenschap. 'Beelden van historische personen die misdaden tegen de menselijkheid hebben begaan, zouden we niet moeten omsmelten, maar op een andere manier moeten presenteren. Met behulp van plaquettes en tentoonstellingen kunnen de "oude helden" worden ingezet als ontstekingsvonk voor nieuwe gesprekken over het verleden.'
Naar: Maurice Blessing, Historisch Nieuwsblad, oktober 2017 en Bart Funnekotter, NRC Handelsblad, 14 april 2012

Tekst 4

Een blijvende morele verantwoordelijkheid stelt vragen over de koloniale tijd

(1) In 2017 is het negentig jaar geleden dat oud-gouverneur-generaal J.B. van Heutsz (1851-1924) een staatsbegrafenis kreeg. Met die zeldzame eer werd hij drie jaar na zijn dood verheven tot nationale held. Nu geldt hij als de foute koloniaal bij uitstek. Waarom gaat Nederland zo krampachtig om met koloniale helden?

(2) Coen, Daendels en Van Heutsz zijn drie gevelbeelden van het Amsterdamse Gemeentearchief aan de Vijzelstraat, waar ooit het hoofdkantoor van de Nederlandsche Handel-Maatschappij was gevestigd. Je moet ver omhoogkijken om iets te zien en daar ligt het vermoedelijk aan dat ze gespaard zijn gebleven voor de huidige wegmaakwoede. Een gevaarlijke woede. Verdrongen geschiedenis wordt snel vergeten geschiedenis, en die kan als een boemerang terugkeren.

(3) Van alle koloniale helden – degenen die toen als zodanig werden vereerd en gedecoreerd – ligt Van Heutsz het dichtste bij onze tijd. Enkele generaties geleden werden voor hem grote en kostbare standbeelden opgericht, van zijn geboorteplaats Coevorden tot in het toenmalige Batavia toe. De staatsbegrafenis van 1927 resulteerde in een nationale Van Heutsz-hype, vergelijkbaar met de begrafenis van prinses Diana, en in het mausoleum dat tot op de dag van vandaag op de Oosterbegraafplaats staat. Ondanks de toenmalige kritiek domineerde de verering. De monumenten waren tekenen van bewondering, onder meer betaald door landelijke geldinzamelingsacties met steun van de elite en het vorstenhuis. Het waren tekenen van waardering voor hetgeen Van Heutsz tot stand had gebracht, op zijn manier en met zijn methoden. Die waren bepaald niet wat wij nu wenselijk en prettig vinden.

(4) Maar kan een koloniale oorlog, zoals Van Heutsz die namens de Nederlandse regering voerde, wél wenselijk en prettig zijn? Is het denkbaar dat er ook onder Van Heutsz in de kolonie goede zaken tot stand werden gebracht? Hij dwong het proces van staatsvorming af – een belangrijke factor bij het ontstaan van Indonesië.

(5) Wanneer de tijd rijp is om naar de dekolonisatie-oorlog te kijken, dan is het moment ook gekomen om naar de kolonisatie te kijken. Juist door Van Heutsz kunnen we zien dat de historische werkelijkheid ingewikkelder is dan de tweedeling held of schurk, goed of fout, vereren of verachten. Wanneer we alleen twee opties vasthouden, blijven we in de kramp van het huidige verguizen hangen. Dat is morele zelfbevrediging – meer niet. Een blijvende morele verantwoordelijkheid stelt vragen naar het hoe en waarom van de koloniale tijd en eist dat in het Nederlandse zelfbeeld het besef plaatskrijgt dat 'wij' de kolonisator waren. Niet de anderen, van wie namen en standbeelden vergeten en verdrongen moeten worden.

(6) Wij waren het. Toen.

Naar: Villan van de Loo, de Volkskrant, 10 november 2017

Ik kan/weet:

- ☐ de hoofdgedachte in eigen woorden weergeven. 3F
- ☐ onderscheid maken tussen uiteenzettende, beschouwende en betogende teksten. 4F
- ☐ een vergelijking maken met andere teksten en tussen tekstdelen. 4F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

4 Stappenplan Tekstanalyse

Je leert:

- teksten analyseren.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis
  - § 1 Onderwerp, hoofdgedachte, tekstdoel en titel
  - § 2 Inleiding en slot
  - § 3 Middenstuk
  - § 4 Alinea's en kernzinnen
  - § 5 Signaalwoorden en functiewoorden
  - § 6 Publiek
  - § 7 Standpunt en argumenten
- Cursus 2 Lezen
  - § 1 Tekstsoorten
  - § 3 Uiteenzetting, betoog en beschouwing

Theorie

Stappenplan Tekstanalyse

Tot nu toe heb je teksten leren begrijpen aan de hand van vragen. Op school, tijdens je vervolgopleiding, op je werk of gewoon als je de krant leest, wordt echter van je verwacht dat je teksten kunt lezen en begrijpen zonder dat je daarbij door vragen geleid wordt. Het volgende stappenplan is daarbij een hulpmiddel.

Stap 1: Oriënterend lezen

- Bepaal het onderwerp van de tekst: lees de titel, bekijk de eventuele afbeelding(en) en lees de eerste alinea('s).
- Vraag je af:
  – *Wat weet ik al van dit onderwerp?*
  – *Wat zal de tekst over dit onderwerp zeggen?*

Stap 2: Globaal lezen

Om alvast een idee van de inhoud te krijgen, lees je de tekst vluchtig door:

- Stel vast uit welke alinea('s) de **inleiding** en het **slot** bestaan. Zet strepen tussen inleiding, middenstuk en slot.
- Probeer **deelonderwerpen** → ***zie Basis p. 18*** te onderscheiden: lees van elke alinea het begin en het eind en ga op zoek naar **kernzinnen**. Zet strepen tussen de delen.

Stap 3: Precies lezen

Lees de tekst aandachtig van het begin tot het eind:

- Ga na of je eerdere verwachtingen over de tekst bevestigd worden.
- Markeer van elke alinea de kernzin of de zinnen die samen de belangrijkste informatie geven.
- Markeer de **signaalwoorden** die verbanden tussen alinea's aangeven.
- Noteer (in de marge) de deelonderwerpen: informerende kopjes of vragen die in het betreffende tekstgedeelte beantwoord worden.
- Noteer de betekenis van woorden die je niet kent: achterhaal die via een woordraadstrategie of raadpleeg een woordenboek.
- Markeer (als die er zijn) woorden die de **functie** van een alinea aanduiden.
- Markeer signaalwoorden die een belangrijk **verband** tussen zinnen aangeven.
- Noteer de **structuur** van de tekst (als die duidelijk herkenbaar is). → ***zie Basis p. 20***
- Markeer de **hoofdgedachte** van de tekst of noteer die in eigen woorden.
- Noteer het (belangrijkste) **tekstdoel**.
- Noteer de **tekstsoort.**

→

Voorbeeld

Voor een duidelijk onderscheid van de stappen laat het voorbeeld eerst stap 1 en 2 zien.
Daarna volgt (bij een kopie van dezelfde tekst) stap 3.

Stap 1

1 De tekst gaat over proeven en welke factoren daarbij een rol spelen. Dat blijkt uit de titel en uit alinea 1 (de eerste en de laatste regel). Over dit onderwerp weet je misschien al iets, maar het kan ook zijn dat je er nog nooit bij hebt stilgestaan en dat je ook geen andere factoren kunt bedenken die invloed hebben op je smaak. Geluid blijkbaar, gezien de titel, en de kleur en de prijs, zoals in de eerste alinea staat.

Stap 2

2 In de laatste zin van alinea 1 wordt aangekondigd dat er meer factoren zijn die onze smaak beïnvloeden. Met deze zin wordt de inleiding afgesloten.

3 Het slot begint bij alinea 9. Je herkent het aan het signaalwoord ‘Kortom’, dat een samenvatting (de functie van deze alinea) aankondigt.

4 De strepen geven de scheiding aan tussen de inleiding, het middenstuk en het slot; in het middenstuk staan ook strepen tussen de deelonderwerpen.

5 De factoren die aan het eind van alinea 1 worden aangekondigd, zijn de deelonderwerpen.

Hè? Proeven met je oren? 1

(1) Proeven doen we met meer dan onze tong alleen. Een blauwe biefstuk laten we links liggen, net als roze spruitjes. Ook de prijs is van belang: dure drankjes smaken beter dan goedkope, al komen ze uit precies dezelfde fles. Zo zijn er meer factoren die onze smaak beïnvloeden. 2 5

–––– 4

(2) ‘Eten doe je met je ogen’, zeggen Japanners. Ofwel: hoe iets eruitziet, bepaalt hoe je het vindt smaken. Dat ondervond Coca-Cola toen het in 2011 de kleur van zijn blikjes van rood in wit veranderde. Het wit diende om een ijsberenactie van het Wereld Natuur Fonds te steunen. Na een paar maanden krabde de frisdrankfabrikant zich achter de oren over de actie: coladrinkers wilden het witte blikje niet. Ze klaagden dat de cola anders smaakte, al was er niets aan veranderd. Als je lacht om zulke mensen, moet je je voorstellen in een restaurant een groene biefstuk voorgezet te krijgen. Of een blauwe. De kans is groot dat je er niets van eet.
(3) De meeste wetenschappers voeren die gevoeligheid voor de kleur van voedsel terug naar de oermens. ‘Rijpe vruchten’, schrijft bioloog Lyall Watson in *The omnivorous ape*, ‘hebben meestal een schaduw van rood of oranje; wortels en scheuten zijn geelachtig, noten en eetbare dieren vaak bruin. Al deze warme kleuren vielen waarschijnlijk op tussen het groene loof of gras.’ Dat we een afkeer hebben van groen of blauw vlees komt mogelijk doordat oermensen niet alleen jagers-verzamelaars waren, maar ook, zo vermoeden wetenschappers, aas aten. Dat kan hun geleerd hebben dat groen of blauw vlees oud is, en potentieel levensgevaarlijk. Dat overlevingsmechanisme zit in onze genen.

––––

(4) Verder speelt geluid soms een rol bij de waardering van voedsel. In de jaren tachtig maakte chipsmerk Smith’s furore met de kreet ‘Ze smaken zoals ze kraken’. Het is reclametaal, maar het is wel waar. Chips die niet kraken, zijn waarschijnlijk oudbakken, en oudbakken spullen vinden we niet lekker. Dat geldt ook voor broodkorsten en patat. Uit de textuur van voedsel trekken we blijkbaar conclusies over de versheid ervan.

––––

(5) Mensen die hun reukvermogen kwijt zijn, hebben weinig plezier in eten. Ze proeven alleen de vijf basissmaken zoet, zout, zuur, bitter en umami (het Japanse woord voor ‘hartig’). Voor hen is vanille-ijs alleen zoet, een pizza alleen zout. Proeven doe je dus ook met je neus: als je niets ruikt, proef je ook niets. Let er maar eens op als je verkouden bent en je tijdelijk niet zo goed ruikt.

––––

(6) Een taaie biefstuk vindt niemand echt lekker en slappe groente die eigenlijk stevig had moeten zijn, lusten we ook niet. Voedsel moet goed voelen, anders smaakt het niet. Culinair deskundigen, vooral wijnliefhebbers, hebben jargon ontwikkeld om het gevoel van voedsel in je mond uit te leggen. ‘Het filmt de tong’, zeggen ze bijvoorbeeld als het voelt alsof er room over je tong spoelt. Tegenover ‘filmend’ staat ‘strak’: het strak van een hap appel, van zure bessen, van zout.
(7) Voor het voelen van voedsel heeft de mond zijn eigen tastcellen. Voor vet, bijvoorbeeld: speciale neuronen voelen de textuur van vet en geven de aanwezigheid ervan door aan de hersenen. Het voelen van voedsel is een natuurkundig verschijnsel en heeft niets met chemie te maken. Dat is een van de redenen waarom vet niet tot de vijf basissmaken gerekend wordt. De vijf ‘echte’ smaken hebben hun eigen smaakcellen op de tong en in het verhemelte, de smaakreceptoren. Deze receptoren reageren op de stofjes in het speeksel, en niet op aanraking.

––––

(8) De vijfde en laatste factor die meespeelt bij het proeven, is de prijs van het voedsel. Hoe hoger de prijs, hoe beter het eten smaakt, ook als het om precies

hetzelfde product gaat. Amerikaanse wetenschappers van de Cornell-universiteit huurden in 2013 stiekem een Italiaans restaurant af, ergens in de buurt van New York. De onwetende bezoekers kregen twee keuzes: een goedkoop of een duur menu. De gasten die het dure menu kozen, waren ruim 10 procent tevredener over het gebodene dan degenen met het goedkope menu. Maar: iedereen kreeg precies dezelfde gerechten. Proeven doen we dus zelfs met onze portemonnee.

––––

(9) Kortom 3, er komt bij het genieten en waarderen van voedsel veel meer kijken dan alleen de smaak: het moet er mooi uitzien, het moet lekker ruiken, het moet goed in je mond voelen en het mag niet te goedkoop zijn. En als het moet kraken, dan graag lekker hard.

Naar: Jeroen Thijssen, Psychologie Magazine, januari 2016

Stap 3

6 De geel gemarkeerde zinnen zijn de kernzinnen van de alinea's of ze bevatten samen de belangrijkste informatie.

7 De blauw gemarkeerde woorden geven verbanden tussen alinea's, deelonderwerpen of tekstdelen aan.

8 In de eerste zinnen van alinea 2 gaat het over *de kleur van voedsel*. Dat is het eerste deelonderwerp.

9 Alinea 3 hoort bij alinea 2: ze gaan allebei over de kleur van voedsel. Alinea 3 geeft een verklaring (dit is de functie van de alinea) voor het verschijnsel dat in alinea 2 genoemd wordt; daardoor weet je dat deze alinea's bij elkaar horen en dat het volgende deelonderwerp niet eerder dan bij alinea 4 begint.

10 'Verder' is een signaalwoord voor een opsomming. Het kondigt het tweede deelonderwerp aan: *het geluid van voedsel*.

11 In alinea 5 gaat het over 'ruiken' en 'geur'. Dat is iets anders dan geluid. Hier begint dus het derde deelonderwerp: *de geur van voedsel*. Let op het signaalwoord 'ook'.

12 In alinea 6 gaat het over hoe voedsel moet voelen. Dat is iets anders dan 'ruiken' en 'geur'. Hier begint dus het vierde deelonderwerp: *het gevoel van voedsel in je mond*; het wordt niet aangekondigd met een signaalwoord.

Hè? Proeven met je oren?

(1) Proeven doen we met meer dan onze tong alleen. 6 Een blauwe biefstuk laten we links liggen, net als roze spruitjes. Ook 16 de prijs is van belang: dure drankjes smaken beter dan goedkope, al komen ze uit precies dezelfde fles. Zo zijn er meer factoren die onze smaak beïnvloeden. 17

––––

(2) 'Eten doe je met je ogen', zeggen Japanners. Ofwel: hoe iets eruitziet, bepaalt hoe je het vindt smaken. 8 Dat ondervond Coca-Cola toen het in 2011 de kleur van zijn blikjes van rood in wit veranderde. Het wit diende om een ijsberenactie van het Wereld Natuur Fonds te steunen. Na een paar maanden krabde de frisdrankfabrikant zich achter de oren over de actie: coladrinkers wilden het witte blikje niet. Ze klaagden dat de cola anders smaakte, al was er niets aan veranderd. Als je lacht om zulke mensen, moet je je voorstellen in een restaurant een groene biefstuk voorgezet te krijgen. Of een blauwe. De kans is groot dat je er niets van eet.

(3) De meeste wetenschappers voeren die gevoeligheid voor de kleur van voedsel terug naar de oermens. 9 'Rijpe vruchten', schrijft bioloog Lyall Watson in *The omnivorous ape*, 'hebben meestal een schaduw van rood of oranje; wortels en scheuten zijn geelachtig, noten en eetbare dieren vaak bruin. Al deze warme kleuren vielen waarschijnlijk op tussen het groene loof of gras.' Dat we een afkeer hebben van groen of blauw vlees komt mogelijk doordat oermensen niet alleen jagers-verzamelaars waren, maar ook, zo vermoeden wetenschappers, aas aten. Dat kan hun geleerd hebben dat groen of blauw vlees oud is, en potentieel 15 levensgevaarlijk. Dat overlevingsmechanisme zit in onze genen.

––––

(4) Verder 7 10 speelt geluid soms een rol bij de waardering van voedsel. In de jaren tachtig maakte chipsmerk Smith's furore met de kreet 'Ze smaken zoals ze kraken'. Het is reclametaal, maar het is wel waar. Chips die niet kraken, zijn waarschijnlijk oudbakken, en oudbakken spullen vinden we niet lekker. Dat geldt ook voor broodkorsten en patat. Uit de textuur van voedsel trekken we blijkbaar conclusies over de versheid ervan.

––––

(5) Mensen die hun reukvermogen 11 kwijt zijn, hebben weinig plezier in eten. Ze proeven alleen de vijf basissmaken zoet, zout, zuur, bitter en umami (het Japanse woord voor 'hartig'). Voor hen is vanille-ijs alleen zoet, een pizza alleen zout. Proeven doe je dus ook met je neus: als je niets ruikt, proef je ook niets. Let er maar eens op als je verkouden bent en je tijdelijk niet zo goed ruikt.

––––

(6) Een taaie biefstuk vindt niemand echt lekker en slappe groente die eigenlijk stevig had moeten zijn, lusten we ook niet. Voedsel moet goed voelen 12, anders smaakt het niet. Culinair deskundigen, vooral wijnliefhebbers, hebben jargon ontwikkeld om het gevoel van voedsel in je mond uit te leggen. 'Het filmt de tong', zeggen ze bijvoorbeeld als het voelt alsof er room over je tong spoelt. Tegenover 'filmend' staat 'strak': het strak van een hap appel, van zure bessen, van zout. →

13 Alinea 7 hoort bij alinea 6: ze gaan beide over hetzelfde deelonderwerp.

14 De formulering aan het begin van alinea 8 geeft aan dat er een vijfde deelonderwerp volgt: *de prijs van voedsel*. Mocht je het vierde deelonderwerp gemist hebben, dan kun je uit deze signaalwoorden afleiden dat er tussen alinea 5 en alinea 8 nog een factor besproken is.

15 Het woord 'potentieel' ken je misschien niet. Als je de betekenis ook niet uit de context kunt afleiden, moet je een woordenboek raadplegen. Dat geldt ook voor de andere roze gemarkeerde woorden.

16 De groen gemarkeerde woorden geven belangrijke verbanden tussen zinnen aan.

17 De laatste zin van alinea 1 geeft aan dat de tekst een aspectenstructuur heeft: er worden aspecten (hier: factoren) besproken die onze waardering voor de smaak van voedsel bepalen.

18 Het signaalwoord 'Kortom' kondigt een samenvatting (de functie van de laatste alinea) aan. Deze samenvatting vormt (samen met de informatie uit de inleiding) de hoofdgedachte van de tekst. Uit deze hoofdgedachte kun je het (belangrijkste) tekstdoel afleiden: informeren.

(7) Voor het voelen van voedsel 13 heeft de mond zijn eigen tastcellen. Voor vet, bijvoorbeeld: speciale neuronen voelen de textuur van vet en geven de aanwezigheid ervan door aan de hersenen. Het voelen van voedsel is een natuurkundig verschijnsel en heeft niets met chemie te maken. Dat is een van de redenen waarom vet niet tot de vijf basissmaken gerekend wordt. De vijf 'echte' smaken hebben hun eigen smaakcellen op de tong en in het verhemelte, de smaakreceptoren. Deze receptoren reageren op de stofjes in het speeksel, en niet op aanraking.

––––

(8) De vijfde en laatste factor die meespeelt bij het proeven, is de prijs van het voedsel. (14) Hoe hoger de prijs, hoe beter het eten smaakt, ook als het om precies hetzelfde product gaat. Amerikaanse wetenschappers van de Cornell-universiteit huurden in 2013 stiekem een Italiaans restaurant af, ergens in de buurt van New York. De onwetende bezoekers kregen twee keuzes: een goedkoop of een duur menu. De gasten die het dure menu kozen, waren ruim 10 procent tevredener over het gebodene dan degenen met het goedkope menu. Maar: iedereen kreeg precies dezelfde gerechten. Proeven doen we dus zelfs met onze portemonnee.

––––

(9) Kortom 18, er komt bij het genieten en waarderen van voedsel veel meer kijken dan alleen de smaak: het moet er mooi uitzien, het moet lekker ruiken, het moet goed in je mond voelen en het mag niet te goedkoop zijn. En als het moet kraken, dan graag lekker hard.

Naar: Jeroen Thijssen, Psychologie Magazine, januari 2016

Opdracht
1

Je gaat tekst 1 analyseren: je voert het *Stappenplan Tekstanalyse* uit aan de hand van de instructies.

Stap 1: Oriënterend lezen

1 Markeer in de titel en in het begin van de tekst de woorden en/of zinnen waaruit je kunt opmaken waar de tekst over gaat. Bekijk de eventuele afbeelding(en). Noteer het onderwerp.

2 Wat weet je al over het onderwerp? Noteer ten minste twee dingen. Maak zo nodig een mindmap.

3 Noteer een of meer vragen waarop de tekst volgens jou antwoord zou kunnen geven. Licht je antwoord toe.

Stap 2: Globaal lezen

4 Bepaal uit welke alinea('s) de inleiding bestaat. Zet een streep tussen inleiding en middenstuk.

5 Bepaal uit welke alinea('s) het slot bestaat. Zet een streep tussen middenstuk en slot.

6 Probeer vijf deelonderwerpen te onderscheiden: lees van elke alinea het begin en het eind. Zet strepen tussen de deelonderwerpen.

Stap 3: Precies lezen

7 Markeer van elke alinea de kernzin(nen).
8 Markeer de signaalwoorden die verbanden tussen alinea's aangeven.
9 Benoem de deelonderwerpen met een kopje of een vraag in de marge (tussen de strepen waarmee je de deelonderwerpen hebt afgebakend).
10 Noteer van onbekende woorden de betekenis die je achterhaald hebt.
11 Markeer (als die er zijn) woorden die de functie van een alinea aanduiden.
12 Markeer woorden die een belangrijk verband tussen zinnen aangeven.
13 Noteer de vaste tekststructuur (als die er is). Licht je keuze toe.

- ○ A argumentatiestructuur
- ○ B aspectenstructuur
- ○ C probleem-oplossingsstructuur
- ○ D verklaringsstructuur
- ○ E verleden-heden(-toekomst)structuur
- ○ F voor- en nadelenstructuur
- ○ G vraag-antwoordstructuur

14 Markeer de hoofdgedachte van de tekst of noteer die in eigen woorden.
15 Noteer het (belangrijkste) tekstdoel.
16 Noteer de tekstsoort.

Beantwoord nu de overige vragen.

17 Noteer op basis van alinea 7 wat er in onderstaand schema van oorzaak en gevolg bij a, b en c moet worden ingevuld.

Kinderen spelen buiten. → a →
b → c

18 Noteer op basis van alinea 10 wat er in onderstaand schema van oorzaak en gevolg bij a, b, c en d moet worden ingevuld.

a → b →
c → d →
Kinderen worden minder snel bijziend.

19 De tekst bespreekt een aantal gunstige effecten van buiten zijn. Welk effect past het minst goed in het rijtje? Leg uit.

Tekst 1

Ga toch lekker naar buiten!

(1) De meeste mensen zijn uit vrije wil minder lang buiten dan de boeven die we bij wijze van straf opsluiten. Gevangenen worden twee uur per dag gelucht. Zelfs van nature speelse zes- tot negenjarigen halen dat niet met vijf kwartier per dag buiten. Tijdens een onderzoek van Wageningen University rapporteerde 70 procent van de ondervraagden dat ze 's winters weleens een hele dag binnenbleven.

(2) Dat komt niet alleen door de videospelletjes, *Better Call Saul* en al die andere series op Netflix, de apps op de mobiele telefoon en alle sociale media waardoor je voortdurend met familie, vrienden en kennissen in contact kunt zijn. Je hoeft tegenwoordig zelfs het huis niet uit om boodschappen te doen of om nieuwe kleren te passen. Binnenblijven is echter niet verstandig: het is buiten een stuk gezonder.

(3) Zo maakt het lichaam in zonlicht vitamine D aan. Dat is meer dan een vitamine. Onderzoekers noemen het zelfs een hormoon. Elke cel heeft er receptoren voor en dat geeft aan dat het in elke uithoek van het lichaam nuttige taken verricht. Deze supervitamine kan ook uit haring komen, →

maar wordt bovenal aangemaakt in zonlicht van een specifieke golflengte (tussen 290 en 315 nanometer), het zogeheten uv-B (ultraviolet B). In huidcellen zit een vorm van cholesterol. Wanneer dit wordt gekieteld door lichtdeeltjes, transformeert het via enkele tussenstappen tot vitamine D3. Cholesterol is dus niet alleen maar slecht.
(4) Vaststaat dat de vitamine beschermt tegen verschillende aandoeningen, zoals de Engelse ziekte (rachitis). Deze ziekte is rond 1900 verdwenen, maar heeft inwoners van landen met te weinig zonneschijn eeuwen geplaagd. Verder is het waarschijnlijk dat vitamine D preventief werkt tegen multiple sclerose, diverse typen kanker en hartaanvallen. Dat komt doordat vitamine D cruciaal is voor het afweersysteem, de groei van cellen en het remmen van ontstekingen.
(5) Daarnaast is buiten zijn goed voor je afweersysteem. Kinderen die buiten spelen, komen vaak in contact met grasvelden, bomen en struiken en krijgen zo goedaardige bacteriën binnen. Men denkt dat ze hierdoor minder gevoelig zijn voor astma, allergie en eczeem. Het is al een tijd bekend dat wie op een boerderij opgroeit, minder last heeft van allergie dan stadskinderen. Het zijn geen enorme verschillen, maar ze zijn er wel: 17 versus 25 procent.
(6) Een beroemd voorbeeld is Duitsland na de val van de Muur: in Oost-Duitsland – met zijn zware luchtvervuiling, maar meer platteland – kwamen veel minder astma en allergie voor. Na de hereniging namen astma en allergie toe toen de lucht schoner werd.
(7) Dit leidde tot de hygiënehypothese (nog niet bewezen, maar wel waarschijnlijk): astma, allergie en hooikoorts hebben niets met luchtvervuiling te maken, maar met de precieze afstelling van het afweersysteem. Dat moet geregeld in contact komen met viezigheid, anders gaat het zich vervelen en zich richten op onschuldigen: de eigen cellen (denk aan auto-immuunziekten als multiple sclerose) of ongevaarlijke indringers zoals pollen (hooikoorts) of uitwerpselen van de huisstofmijt (astma). Buiten is een grote microbiële biodiversiteit. Bij kinderen die vaker buiten zijn, leert hun afweersysteem de verschillende gradaties tussen vriend en vijand en alles daartussenin te onderscheiden.
(8) De kans dat je schone lucht inademt, is buiten groter dan binnen. Zo'n vijftig jaar geleden gold dat niet: toen was er in Nederland serieuze luchtvervuiling. Dat probleem is vrijwel verdwenen. Neem SO_2, zwaveldioxide, een agressieve stof. Vijftig jaar geleden zat daarvan vijftig- tot honderdmaal zoveel in de lucht als nu. De lucht is tegenwoordig zo schoon, zelfs in de steden, dat er buiten minder vervuiling is dan binnen. In huis komen meer radon (een radioactief gas), allergenen, schimmels en bacteriën voor, die door de goede isolatie geen kans krijgen de woning te verlaten.

(9) Wie te vaak voorwerpen binnen een afstand van 30 centimeter bekijkt, moet zijn ogen te zeer inspannen. Zowel boeken lezen als op een laptop kijken, verlengt de oogbol een tikje. Daardoor wordt het beeld van een object in de verte wazig en moet een bril ondersteuning bieden. Er is een epidemie van bijziendheid (myopie, brillen met een min) gaande, zo waarschuwt de Rotterdamse hoogleraar Caroline Klaver. In Azië is inmiddels al 80 tot 90 procent van de twintigjarigen aan de bril. Europa gaat eveneens die kant uit.
(10) De verlenging van de oogbol wordt tegengegaan door de stof dopamine, die in het oog wordt geproduceerd door licht. Hoe sterker het licht, hoe beter. Binnenshuis is het licht ongeveer 500 lux sterk, buitenshuis tussen de 15.000 en 40.000 lux, ofwel dertig- tot tachtigmaal zo krachtig. Uit een Chinees onderzoek bleek dat kinderen die elke dag 40 minuten buiten moesten spelen, 30 procent minder bijziend waren dan hun leeftijdgenoten die binnenbleven. Wil je dus het dragen van een bril zo lang mogelijk uitstellen, dan kun je het beste veel onder de blote hemel zijn. Daarmee staat het aantal voordelen van buiten zijn op vier.
(11) En er is nog meer. Je wordt ook nog eens creatiever als je de deur uit gaat, beweert Ap Dijksterhuis, hoogleraar sociale en cultuurpsychologie aan de Radboud Universiteit. Hoe verder weg, hoe beter. Reizen bevrijdt ons van de dagelijkse ballast en stress en biedt aldus ruimte voor persoonlijke groei. In zijn boek *Wie (niet) reist, is gek* haalt hij dertig wetenschappelijke publicaties aan die aantonen dat hoe langer en verder je van huis bent, hoe beter het wordt. In het dagblad *AD* zei hij: 'Een dag thuis voelt als een dag, een dag Zuid-Frankrijk voelt als twee dagen, een dag Isfahan (Iran) voelt als vier dagen en een dag Dhaka (Bangladesh) voelt als een week.'
(12) Met andere woorden, in de openlucht zijn biedt zoveel voordelen dat je wel gek moet zijn om de hele dag binnen te zitten. Trek dus die deur achter je dicht en ga naar buiten!
Naar: Simon Rozendaal, Elsevier, 20 mei 2017

Opdracht
2

1 Analyseer tekst 2 volgens het *Stappenplan Tekstanalyse*.

Beantwoord nu de vragen.

2 'Natuurlijk beginnen we niet zomaar met de eerste de beste. Je moet iemand wel knap vinden.' (al. 4) Waarom is een goed uiterlijk van belang?
3 Welke drie factoren spelen nog meer een rol bij de keuze van een partner?
4 'Die verliefdheid is ook weinig meer dan een slimmigheidje van de natuur.' (al. 8) Leg dat uit.
5 Welke omstandigheid kan een rol spelen als je verliefd wordt? Baseer je antwoord op alinea 9.
6 'Verliefdheid is geen magie, maar een prima stuurbare emotie, en met dat inzicht kun je je voordeel doen.' (al. 10) Welke twee voordelen worden er genoemd?
7 Alinea 2 wordt afgesloten met twee vragen. Geeft de tekst op allebei een antwoord? Leg uit.
8 Voor welk publiek is de tekst geschreven, denk je? Noem ten minste twee kenmerken waaraan je dat ziet.

Tekst 2

Wat is liefde?

Waarom de een woest aantrekkelijk is en de ander je koud laat

(1) Wauw. De vonk slaat over. Als door een bliksem getroffen word je bevangen. Je ogen lijken wel vast te plakken aan die ander, je hart slaat een keer te veel. Dit moet de liefde van je leven zijn. Je kunt aan niets anders meer denken. Komt het door haar blonde lokken, is het zijn gulle lach? Je bent stapelverliefd, helemaal in de wolken. Je weet het zeker, jullie zullen tot het einde der tijden samen gelukkig zijn.

(2) Verliefdheid beschrijven lijkt wel een explosie van clichés. Het is natuurlijk leuk, die knetterende vonken en smeltende harten, maar hoe werkt het nou precies? Elke dag passeer je talloze knappe, geestige en charmante dames en heren, maar verliefd word je slechts op één persoon. Wie weet breng je daarmee inderdaad wel je hele verdere leven door. Waarom worden we eigenlijk verliefd? En wat maakt juist die ene voor jou de ware?

(3) 'De ware, dat is de grootste misvatting die er bestaat', verzucht Jan Hindrik Ravesloot, hoogleraar fysiologie aan de Universiteit van Amsterdam. 'Er passen namelijk duizenden deksels op een potje.' Er zijn dus genoeg mensen op wie jij verliefd kunt worden. Niet voor niets verslijten de meeste Nederlanders meerdere partners tijdens hun leven. Ze komen meer dan één persoon tegen die prima bij ze past.

(4) Natuurlijk beginnen we niet zomaar met de eerste de beste. Je moet iemand wel knap vinden. Er is al veel psychologisch onderzoek gedaan, waarin proefpersonen de aantrekkelijkheid van mensen moesten beoordelen aan de hand van foto's die steeds licht aangepast werden. Hieruit komen steeds dezelfde kenmerken terug die ons aanspreken, constateerden de Engelse psychologen Craig Roberts en Tony Little (nu verbonden aan de University of Stirling) in een overzichtsstudie uit 2007. Een knap persoon heeft een sportief uiterlijk, een symmetrisch gezicht, een gave huid en een uitgesproken mannelijk of vrouwelijk gezicht (afhankelijk van het geslacht). Het liefst zouden we, kortom, met een fotomodel trouwen. En die schoonheidsvoorkeuren blijken breed door proefpersonen te worden gedeeld.

(5) Waarom is schoonheid zo aantrekkelijk? Omdat het iets vertelt over de gezondheid van de potentiële partner, legt Ravesloot uit. 'Over verliefdheid moeten we niet te romantisch doen. Hand in hand over het strand slenteren is leuk, maar daar draait liefde niet om. Net als alle dieren zijn mensen gemaakt om zich voort te planten. Onze voorouders wisten het dankzij hun grote voortplantingsdrift tot hier te schoppen, en wij zijn uitgerust met dezelfde genen. Verliefdheid is een onderdeel van dat mechanisme. Je zoekt dus degene die de fitste kinderen kan maken en grootbrengen.' Daar is de verliefdheid op gericht. Omdat je niet weet hoe goed iemands genen zijn, ga je af op uiterlijke kenmerken.

(6) Toch valt niet iedereen op precies hetzelfde type. Waarom vindt de een blonde lokken onweerstaanbaar en wil de ander bruin haar? Om te beginnen hangt de juiste partnerkeuze deels van je eigen genen af, constateerde bioloog Jerram Brown van University at Albany (VS) in 1997. Voor de weerstand van een baby is het gunstig als beide ouders iets eigens bijdragen. Daarvoor moeten de ouderlijke genen die de weerstand regelen, niet te veel op elkaar lijken. Vrouwen blijken zulke 'andere genen' aan de geur te kunnen detecteren. De lichaamsgeur van mannen met een voor het nageslacht gunstige weerstand vinden ze aangenamer dan →

de geur van andere mannen. Daardoor valt een vrouw eerder op mannen met voor haar 'gunstige genen', is de gedachte.

(7) Het is alleen niet zo duidelijk of die genen de partnerkeuze in de praktijk sterk beïnvloeden. Dat komt doordat veel factoren meespelen. Zelfs de oog- en haarkleur van onze ouders zijn van belang, ontdekte psycholoog Little met collega's in 2002. Vaak vinden vrouwen mannen met dezelfde haarkleur als hun vader aantrekkelijker. Bij heteroseksuele mannen is moeders haarkleur in trek. Die kleur heeft iets vertrouwds, zo is het idee. Bovendien hangt onze waardering van anderen af van ons eigen uiterlijk. Minder knappe mensen blijken het uiterlijk van anderen minder streng te beoordelen, bleek uit psychologisch onderzoek aan de Schotse University of St Andrews in 2001. We passen onze eisen dus aan onze mogelijkheden aan. Zo word je minder gauw op een onmogelijk doelwit verliefd. Doutzen Kroes ligt voor de meeste stervelingen nu eenmaal buiten bereik.

(8) Die verliefdheid is ook weinig meer dan een slimmigheidje van de natuur. Met de juiste persoon in bed belanden is niet voldoende om je genen door te geven. Kinderen hebben veel zorg nodig tot het moment dat ze de volwassen leeftijd bereiken. Verliefdheid zorgt ervoor dat beide ouders hier werk in steken. Je gaat er van alles aan doen om de ander leuk te vinden, zo blijkt uit onderzoek van psychologe Sandra Langeslag aan de University of Missouri-St. Louis (VS). Ze liet verliefde proefpersonen het uiterlijk beoordelen van vrienden, vreemden en hun geliefde. 'Proefpersonen vonden hun geliefde bijna de mooiste van de wereld.' De zwijmelaars strooiden met hoge cijfers voor hun beminden, terwijl die volgens neutrale beoordelaars lang niet zo knap waren. Liefde maakt echt blind dus. 'Verliefdheid is gemaakt als bindmiddel om bij elkaar te blijven', zegt Langeslag. 'De roze bril helpt je daarbij.'

(9) Het proces van verliefdheid komt op gang als je opwinding voelt door iemands aanwezigheid. Je hartslag versnelt, je spierspanning gaat omhoog, waardoor je vlinders voelt. Natuurlijk moet je die ander leuk vinden, maar de spanning hoeft niet per se door je potentiële geliefde te komen. In 1974 deden psychologen in Canada een experiment. Daarbij liepen mannen in een natuurpark een knappe onderzoekster tegen het lijf, die hun een aantal vragen stelde. Voor meer informatie konden de mannen naderhand met de vrouw bellen. Bij sommige mannen stond de onderzoekster op een wiebelige hangbrug boven een diep ravijn, bij anderen op een veilige, lage brug. Mannen uit de eerste groep bleken veel vaker te bellen voor 'extra informatie'. Ze hadden de spanning van op de wiebelige brug lopen verbonden aan de mooie vrouw. 'De mannen verwarden hun lichamelijke opwinding met seksuele opwinding, waardoor ze zich verliefd gingen voelen', zegt Langeslag. 'Ze dachten: mijn hart klopt zo snel doordat die vrouw zo knap is.' Zo'n verkeerde toeschrijving van opwinding verklaart volgens fysioloog Ravesloot ook waarom het er in een discotheek op vrijdagavond wilder aan toegaat dan in het dagelijks leven. 'Dat is een plek waar mensen zich goed voelen. Wachtend op een metro word je niet zo snel verliefd.' Het betekent dat liefde om veel meer draait dan louter een knappe man of vrouw tegenkomen. Ook het juiste moment is van belang.

(10) Al met al wordt verliefdheid dus door willekeur geleid. De ware bestaat niet, je hoeft alleen iemand op het juiste moment tegen te komen. Het maakt niet veel uit wie dat is, zolang je er maar gezonde kinderen mee kunt maken. Als je zo redeneert, is de romantiek snel verdwenen. Maar volgens Langeslag is zo'n nuchtere, biologische blik juist handig. 'Verliefdheid is geen magie, maar een prima stuurbare emotie, en met dat inzicht kun je je voordeel doen. Zo kun je actief werken aan een succesvolle relatie. Van samen sporten of leuke dingen doen wordt je geliefde namelijk een stuk leuker. En bij liefdesverdriet hoef je niet te vrezen dat het nooit meer goed zal komen. Besef dan dat het een soort afkickreactie is. Het voelt onaangenaam, maar het gaat heus over, zodra de hormoonhuishouding in je lichaam weer op orde is.'

(11) En zodra je over je liefdesverdriet heen bent, weet je waar je wezen moet. Slijt wat avonden in een discotheek, of boek een avontuurlijke vakantie. Voor je het weet, staat je hart weer in vuur en vlam. Of pardon, zetten hormonen je voortplantingsdrift weer aan. Die rationele verklaring hoeft volgens Langeslag het plezier niet te verminderen. 'Ook al weet je wat er gebeurt, dan nog voelt het goed.'

Naar: Pepijn van der Gulden, Quest, augustus 2016

Ik kan/weet:

- ☐ onderscheid maken tussen hoofd- en bijzaken, meningen en feiten. 3F
- ☐ relaties als oorzaak-gevolg, doel-middel, opsomming e.d. herkennen en begrijpen. 3F
- ☐ het doel van de schrijver aangeven 3F
- ☐ de tekst opdelen in betekenisvolle eenheden en de functie van deze eenheden benoemen. 3F
- ☐ onderscheid maken tussen uiteenzettende, beschouwende en betogende teksten. 4F
- ☐ argumentatieschema's herkennen. 4F

→ *Maak de opdrachten op* **Nieuw Nederlands online.**

5 Mengvormen

Je leert:

- mengvormen van teksten herkennen.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis — § 1 Onderwerp, hoofdgedachte, tekstdoel en titel
  § 2 Inleiding en slot
  § 3 Middenstuk
  § 4 Alinea's en kernzinnen
  § 5 Signaalwoorden en functiewoorden
  § 7 Standpunt en argumenten
- Cursus 2 Lezen — § 1 Tekstsoorten
  § 3 Uiteenzetting, betoog en beschouwing
  § 4 Stappenplan Tekstanalyse
- Cursus 6 Argumenteren — § 1 Argumenten, tegenargumenten en weerleggingen
  § 2 Argumentatiestructuren

Theorie

Mengvormen

Niet elke tekst kun je benoemen als een uiteenzetting, een betoog of een beschouwing. Er bestaan ook **mengvormen** van tekstsoorten. Daarbij heeft de schrijver meer dan één doel met zijn tekst.

Bij een mengvorm van tekstdoelen gaat het meestal om een combinatie van:
- informeren en overtuigen;
- overtuigen en activeren;
- opiniëren en overtuigen;
- activeren en opiniëren.

Qua tekstsoort gaat het dan om een combinatie van:
- een uiteenzetting en een betoog;
- een betoog en een activerende tekst;
- een beschouwing en een betoog;
- een activerende tekst en een beschouwing.

Op het examen komen weleens andere combinaties voor. Ook worden in examenvragen soms andere termen gehanteerd, zoals 'aangeven dat' of 'laten nadenken' in plaats van *informeren* en *opiniëren* en 'analyse' of 'oproep' in plaats van *uiteenzetting* of *activerende tekst.*

Verder kan het voorkomen dat een auteur twee tekstdoelen combineert, bijvoorbeeld *overtuigen* en *informeren*, waarvan er één (bijvoorbeeld *overtuigen*) overheerst. In dit geval is dan sprake van *een betogende tekst met uiteenzettende elementen*.
Een voorbeeld van zo'n tekst is een artikel waarin de schrijver zijn lezers wil overtuigen van het standpunt dat 'kleine' talen (als het Pools en Italiaans) in de Europese Unie geen officiële functie meer moeten vervullen en we alleen nog maar moeten communiceren in het Frans, Duits en Engels. Daarvoor is het nodig dat hij veel uitleg geeft over de praktische gevolgen van zo'n taalovergang en van de voordelen die zo'n verandering oplevert. De meeste lezers weten daar immers niet genoeg van.

→

Zo bepaal je met welke mengvorm van tekstdoelen of -soorten je te maken hebt

1. Stel vast welke tekstdoelen of -soorten je herkent. Streep eventueel weg welke je helemaal niet herkent.
   Wil een schrijver je …
   – vermaken: dan is het doel amuseren;
   – iets uitleggen: dan is het doel uiteenzetten/informeren;
   – over iets laten nadenken: dan is het doel beschouwen/opiniëren;
   – zijn eigen mening laten overnemen: dan is het doel betogen/overtuigen;
   – aanzetten om iets te gaan doen: dan is het doel activeren.
2. Controleer of je vastgestelde tekstdoelen of -soorten correct zijn door er hoofdgedachtes bij te formuleren, die in overeenstemming zijn met de tekst.
   Er is immers een verband tussen hoofdgedachte, tekstdoel en tekstsoort:
   – Bij een uiteenzetting is de hoofdgedachte vaak een constatering.
   – Een betoog heeft als hoofdgedachte altijd een mening (standpunt).
   – Bij een beschouwing is de hoofdgedachte meestal dat er over het onderwerp meer oplossingen/antwoorden/meningen enz. (mogelijk) zijn.
   – Een activerende tekst heeft als hoofdgedachte dat *de lezer* iets moet gaan doen of ergens mee moet ophouden.

Zo bepaal je welk tekstdoel / welke tekstsoort overheerst

Bij een combinatie van twee tekstdoelen waarvan er één overheerst, volg je een iets andere aanpak:

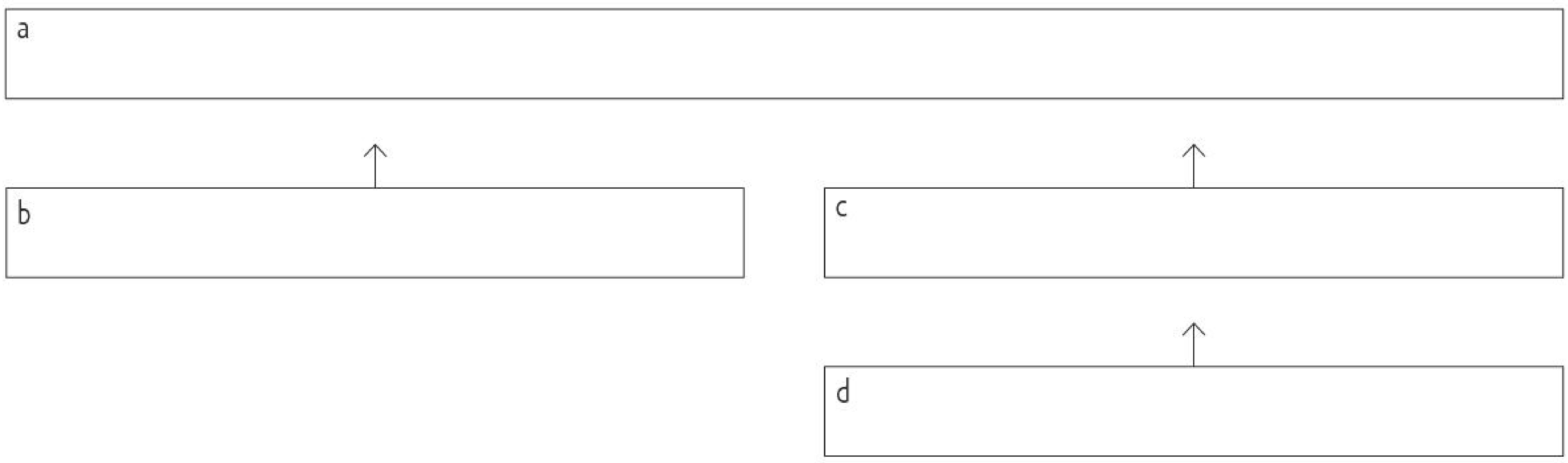
1. Stel het hoofddoel vast (en daarmee de hoofdtekstsoort): dat vind je vaak in het tweede deel van de tekst. Vraag je af wat de schrijver bij jou als lezer *vooral* wil bereiken: vermaken, iets uitleggen, over iets laten nadenken, zijn eigen mening laten overnemen of aanzetten om iets te gaan doen.
2. Kijk naar de hoofdgedachte van de tekst en controleer of je vastgestelde hoofddoel daarbij past.
3. Stel vast welke middelen (elementen) de schrijver gebruikt om zijn hoofdgedachte te ondersteunen of toe te lichten. Let vooral op de functies van tekstgedeelten:
   – Veel uitleg of toelichtingen zijn een aanwijzing voor uiteenzetten/informeren.
   – Argumenten of bewijzen duiden meestal op betogen/overtuigen.
   – Verschillende meningen, oplossingen, kanttekeningen of nuanceringen betekenen vaak dat de tekst een beschouwend/opiniërend karakter heeft.
   – Aansporingen aan de lezer wijzen vaak op activeren.

Opdracht
1

1. Analyseer tekst 1 volgens het *Stappenplan Tekstanalyse*.

Beantwoord nu de vragen.

2. Tekst 1 is een recensie. Waaraan zie je dat?
3. Noteer op basis van alinea 3 wat er in het blokjesschema bij a, b, c en d moet worden ingevuld.

4 'Overigens had Fry wel mogen vermelden dat een degelijke schoolopleiding eeuwenlang op de schouders van Griekse (en Romeinse) dichters, geschiedschrijvers en filosofen leunde.' (al. 4)
Wat is de functie van deze zin ten opzichte van alinea 3?
- ○ A conclusie
- ○ B gevolg
- ○ C kanttekening
- ○ D toepassing

5 'Fry's voorkeur voor eenvoudige taal en ongekuiste inhoud heeft nog een andere, eveneens begrijpelijke reden.' (al. 8) Wat is de eerste reden?

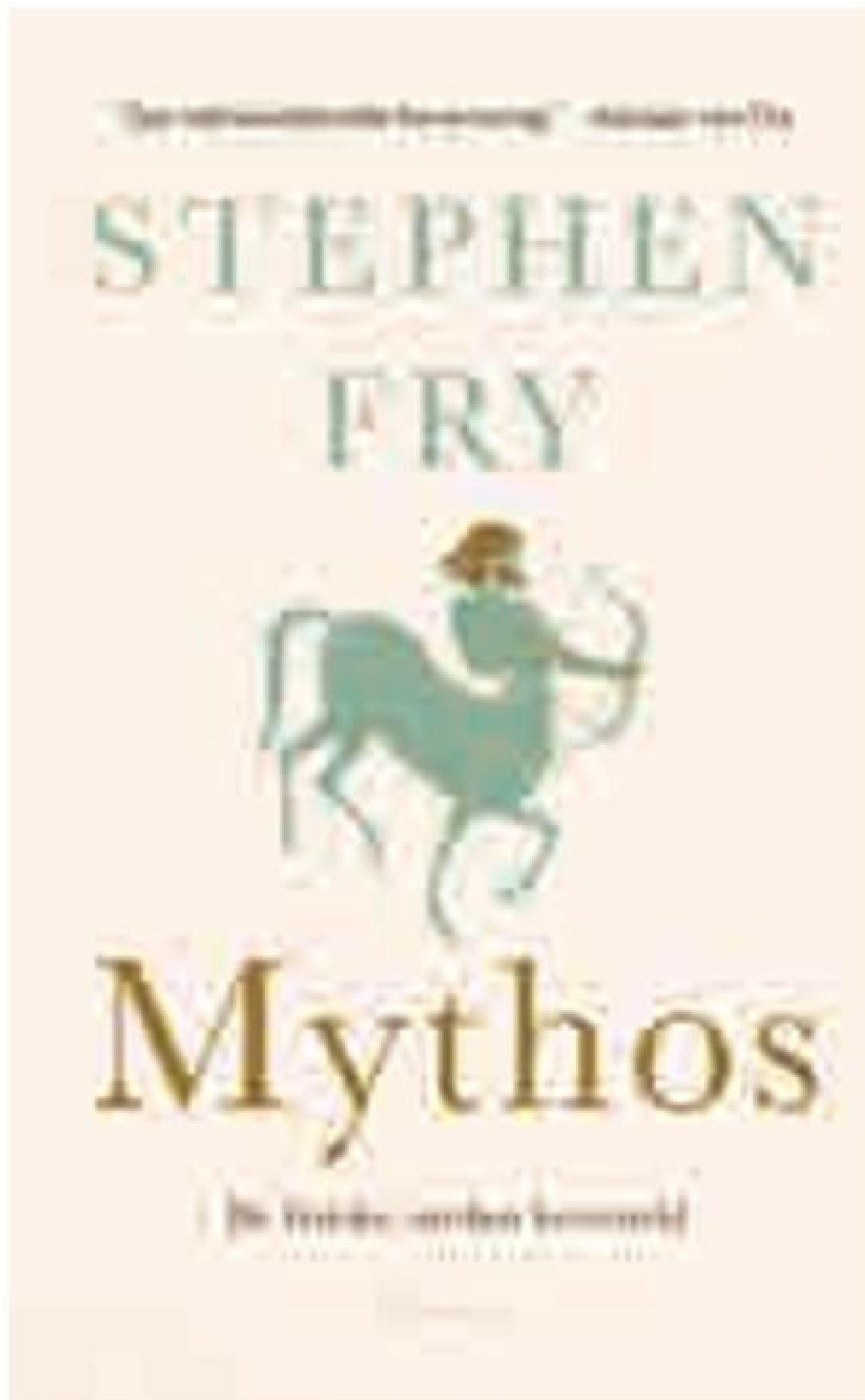
6 Wat is de tweede reden? (zie vraag 5)

7 Citeer vier zinnen waaruit blijkt dat de recensent *Mythos* een goed boek vindt.

8 Met welke zin wordt het doel van de tekst het best omschreven?
De tekst heeft als doel
- ○ A de lezer ervan te overtuigen dat Griekse goden net mensen zijn en de lezer zich een mening te laten vormen over het belang van klassieke verhalen.
- ○ B de lezer te activeren om het boek *Mythos* van Stephen Fry te lezen en de lezer te informeren over de overzichtelijkheid en de humor in het boek.
- ○ C de lezer te informeren over het boek *Mythos* van Stephen Fry en de lezer ervan te overtuigen dat het erg prettig is om het boek te lezen.
- ○ D de lezer te laten nadenken over het belang van goden en mythen en de lezer erover te informeren dat het boek *Mythos* van Stephen Fry verschenen is.

Tekst 1

Bij Zeus, wat een goddelijk boek: een pageturner over de Griekse mythen

★★★★☆

(1) 'Griekse mythen zijn verslavend, amusant, toegankelijk en verbazingwekkend menselijk', aldus Stephen Fry (1957) in het voorwoord van *Mythos*. Een boude aanhef van zijn vuistdikke voorstelling van het universum van de oppergod Zeus, diens voorouders, familie, nageslacht en schepsels. Is het immers geen titanenwerk om in de maalstroom van goden en godinnen, halfgoden, nimfen, saters, centauren, faunen, reuzen, monsters, waterdraken, helden en stervelingen het hoofd boven water te houden?

(2) Zeker, Zeus is geen onbekende. Pandora, Prometheus, Narcissus, Tantalus en Sisyphus zijn evenmin vreemden. En wellicht klinken de lotgevallen van Midas, Eros en Echo eveneens vertrouwd in de oren. Maar als iemand in staat is om de verbijsterend complexe wereld van de Griekse goden en hun nu eens doldriftige en dan weer doordachte dadendrang op aansprekende manier in beeld te brengen, is het de onvermoeibare komiek, schrijver, acteur, activist, presentator en *allround good egg* en knuffelbeer Stephen Fry. Steeds weer opnieuw drukt hij de lezers op het hart dat iedereen door Griekse mythen kan worden betoverd. We moeten ze immers louter lezen als verhalen. De kern van die verhalen? 'Het misleidende, ambigue en duizelingwekkende (en onoplosbare) raadsel van geweld, hartstocht, poëzie en symboliek.' Daarmee is meteen een directe link met het menselijk lot blootgelegd.

(3) Fry is ervan overtuigd dat de Griekse mythologie uniek is. Ten eerste waren de Grieken de eersten die hun goden, monsters en helden tot een complete literatuur hebben verwerkt. Ten tweede is deze door dichters in verhalen gevangen mythologie tot vandaag in blakende gezondheid gebleven. Zo bulkt onze taal van soortnamen en begrippen die door die mythen zijn bezwangerd. Enthousiasme? Het Griekse woord voor wanneer je door een god bezeten wordt. Een hermetisch gesloten blik sperziebonen? De god Hermes Trismegistos, de Griekse naam voor de Egyptische maangod Thot, is verantwoordelijk. Chloor en chlorofyl verwijzen naar Chloris, nimf van het groen en nieuwe groei. Hyacint, krokus, anemoon en narcis? Ze ontlenen allemaal hun betekenis aan Griekse bronnen.

(4) Overigens had Fry wel mogen vermelden dat een degelijke →

schoolopleiding eeuwenlang op de schouders van Griekse (en Romeinse) dichters, geschiedschrijvers en filosofen leunde. Dat verklaart uiteraard waarom bijvoorbeeld Noordse of Hebreeuwse mythen minder kans kregen om onze woordvoorraad aan te vullen.

(5) Griekse mythen zijn soms ook te beschouwen als verhalen die 'verklaren hoe het komt dat de dingen zijn zoals ze zijn'. Waarom weeft een spin een web? Hoe komt het dat de bij een angel heeft? Waarom is de stad Athene naar de godin Athene genoemd? Hoe ontstonden de jaargetijden? Waarom heeft de mannetjesvink rode borstveren? Hoe zijn de Sahara en de poolstreken ontstaan? Waarom kreeg een laureaat een lauwerkrans? Hoe komt het dat mensen en dolfijnen zo goed met elkaar overweg kunnen? Ook dit soort verhalen tuimelen om de haverklap uit de bladzijden.

(6) Wie bang is dat hij zijn weg in het labyrint van oorzaken en gevolgen verliest, hoeft zich geen zorgen te maken. Fry pakt alles systematisch aan: eerst beschrijft hij de vormeloze Chaos, vervolgens schetst hij de orde der oergoden, dan verklaart hij hoe de Tijd en de Vorm uit de Gedachte werden geboren, daarna legt hij uit waarom Zeus na een reeks oorlogen tussen de goden de teugels in handen kreeg, en ten slotte licht hij toe hoe de oppergod aan Prometheus de opdracht gaf om een sterveling uit klei te boetseren. Eerst alleen de man. Pas jaren later zou Zeus Hephaistos, de god van het vuur, verordenen om de vrouw leven in te blazen. Vanaf toen lag het voor de hand dat de goden zich met stervelingen zouden bemoeien en dat stervelingen de goden niet alleen zouden uitdagen, maar zich uiteindelijk ook van 'hun tirannieke greep op het leven en de beschaving van de mens' zouden willen bevrijden.

(7) Fry is er zich terdege van bewust dat een keurige classificatie niet volstaat om stokoude mythen weer een gezonde blos op de wangen te toveren. Daarom strooit hij, waar hij maar kan, geestigheden in het rond. Van een doorgewinterde humorist verwacht je natuurlijk niets anders. Die vormeloze Chaos? 'De slaapkamer van een puber, zeg maar, maar dan nog erger.' Verder boetseert hij de ontmoetingen tussen goden, halfgoden en mensen tot kleine toneelstukjes vol gladde en versimpelde dialogen. Gelukkig schuwt hij daarbij alle preutsheid. Een bewuste keuze overigens. Schrijvers in de 19e eeuw hadden immers 'de schroomvallige neiging om de erotische en gewelddadige taferelen die zo'n essentieel bestanddeel zijn van de wereld der Griekse mythen te omzeilen of te kuisen.'

(8) Fry's voorkeur voor eenvoudige taal en ongekuiste inhoud heeft nog een andere, eveneens begrijpelijke reden. In zijn voorwoord schrijft hij dat er 'helemaal niets academisch of intellectueels (is) aan de Griekse mythologie'. Daarom gaat hij ervan uit dat een banaal babbeltje hier of een gezellig kletspraatje daar de beste manier is om de lezers dichter op de huid van al die vreemde wezens en rare stervelingen te doen kruipen.

(9) De gevolgen van deze strategie? Enerzijds onderstreept hij nogmaals dat de Griekse mythologische figuren alleen door mensen en voor mensen hun gestalte hebben gekregen. Anderzijds riskeert hij de mythen hun verheven, zeg maar goddelijke aura te ontnemen. Maar dat mag geen verwondering baren. Fry is een overtuigd atheïst.

(10) *Mythos* houdt je van begin tot eind aan je stoel gekluisterd. Zelfs de met weetjes volgestouwde noten onderaan bijna elke bladzijde en de schelms pedante opmerkingen van 'Fry de schoolmeester' verhogen het leesplezier. Fry's cruciaalste conclusie van de Griekse mythen ten slotte is dat ze de mens een spiegel voorhouden. Net als de goden is ook de mens 'krijgshaftig maar creatief, wijs maar woest, liefhebbend maar jaloers, teder maar bruut, gevoelig maar wraakzuchtig.'

Naar: Joseph Pearce, De Morgen, 20 maart 2018

Stephen Fry, Mythos, Thomas Rap, 422 p., 24,99 euro. Vertaald door Henny Corver, Ineke van den Elskamp, Pon Ruiter en Frits van der Waa.

Opdracht
2

1 Analyseer tekst 2 volgens het *Stappenplan Tekstanalyse*.

Beantwoord nu de vragen.

2 'Want daar houden we van: onze morele intuïtie ruim baan geven.' (al. 1) Wat bedoelt de auteur met 'morele intuïtie'?

3 De inleiding van een tekst kan verschillende functies hebben, zoals:
- A de aanleiding noemen voor het schrijven van de tekst
- B de structuur van de tekst aanduiden
- C een verschijnsel constateren waarop in de tekst ingegaan wordt
- D een vraag stellen die in de tekst beantwoord wordt

Welke van bovenstaande functies heeft de inleiding van tekst 2 vooral?

4 Wat is de strekking van alinea 4?

5 Een schrijver kan gebruikmaken van stijlmiddelen om zijn mening overtuigender weer te geven. Citeer uit alinea 6 een zinsgedeelte of een zin waaruit ironie blijkt.

6 ‘Een eigenaardigheid van onze intuïtie is haar moreel egocentrisme.’ (al. 7) Leg op basis van informatie in de rest van de alinea uit wat ‘moreel egocentrisme’ is.
7 ‘Psychologen noemen dat Systeem 1.’ (al. 8) Wat is Systeem 1?
8 ‘Die onnatuurlijke vorm van denken heet Systeem 2.’ (al. 11) Waarom gebruikt de auteur het woord ‘onnatuurlijk’?
9 Bedenk zelf een zinnetje dat je op twee manieren kunt aanvullen: op de manier van Systeem 1 en op de manier van Systeem 2.
10 Noteer op basis van alinea 11 wat er in het blokjesschema bij a, b en c moet worden ingevuld.

Je maakt je als rechter niet populair met Systeem 2.

↑ a ← ↑ b

↑ c

11 Noteer op basis van alinea 14 wat er in het blokjesschema bij a, b en c moet worden ingevuld.

Het is onverstandig dat rechters twitteren over de rechtspraak.

↑ a

↑ b ↑ c

12 Geef op basis van alinea 15 tot en met 18 een onderbouwing van het standpunt dat er meer geld moet komen voor politie en justitie.
13 Met welke zin wordt het doel van de tekst het best omschreven?
De tekst heeft als doel

- ○ A de lezer ervan te overtuigen dat er voor politie en justitie meer geld en tijd moet vrijkomen om weloverwogen beslissingen te kunnen nemen en de lezer te informeren over het verschil tussen Systeem 1 en Systeem 2.
- ○ B de lezer te activeren om op partijen te stemmen die de rechtsstaat een warm hart toedragen en de lezer te informeren over het functioneren van onze intuïtie.
- ○ C de lezer te informeren over het morele egocentrisme van onze intuïtie en de lezer zich een mening te laten vormen over de verschillende manieren van denken in de rechtspraak.
- ○ D de lezer te laten nadenken over hoon en verontwaardiging als producten van morele intuïtie en de lezer erover te informeren dat de vele reorganisaties onze rechtspraak geen goed doen.

Tekst 2

Waarom het een slecht idee is om op je gevoel af te gaan

(1) We twitteren, facebooken en reaguren wat af. Dan doen we vooral één ding: anderen de maat nemen. We hebben minder dan 1 seconde en 140 tekens nodig om de een aardig en de ander een schurk te vinden. Want daar houden we van: onze morele intuïtie ruim baan geven.

(2) Het valt goed te observeren in de reaguursels bij opmerkelijke krantenkoppen. Zo meldde een groot landelijk dagblad onlangs dat het stoffelijk overschot van een in Turkije vermiste Nederlander was gevonden. De man had er een paar dagen gekampeerd met twee anderen, maar daarna was hij spoorloos verdwenen. Meer informatie was er niet. Toch ontlokte het korte bericht binnen 12 uur duizenden reacties. 'Vreselijk voor de nabestaanden. Die andere twee zullen er vast wel mee te maken hebben.' Andere reactie: 'Ik hoop dat die twee levenslang in Turkije in de gevangenis gaan.'

(3) Zo functioneert onze intuïtie: met minimale informatie vellen we een vergaand oordeel. Van een tragische gebeurtenis maken we direct een schuldvraag, die we vervolgens onomwonden beantwoorden. Daartoe draaien we in ons hoofd de film terug en al zijn de beelden nog zo vaag: de eersten die we tegenkomen, krijgen de schuld. Want onze intuïtie kent slechts twee smaken: *good guys* en *bad guys*.

(4) Het lijkt tegenwoordig mode om intuïtie op een voetstuk te plaatsen en haar wijsheid te roemen. Zo beweerde de Amerikaanse journalist Malcolm Gladwell in zijn bestseller *The Tipping Point* (2000) dat intuïtie betere beslissingen oplevert dan bedachtzame deliberatie. Gladwell schreef – en veel intellectuelen zeiden het hem prompt na – dat mensen daarom vaker hun intuïtie moeten laten prevaleren. Een vergelijkbaar advies geeft de Nijmeegse hoogleraar Ap Dijksterhuis: 'Voor belangrijke, heel wezenlijke beslissingen moet je vertrouwen op onbewust nadenken. Slaap er een nachtje over en laat je gevoel beslissen.' Ook juristen huldigen dat inzicht, blijkt uit onderzoek van de Leidse hoogleraar strafrecht Tineke Cleiren. De vraag hoe rechters ervan overtuigd raken dat een verdachte schuldig is, beantwoorden ze vaak 'in termen van intuïtie, fingerspitzengefühl, ervaring en praktische wijsheid'.

(5) Stel: op een kinderafdeling van een ziekenhuis werkt een verpleegster die zich wat excentriek kleedt en merkwaardige notities in haar dagboek maakt. Stel voorts dat er een paar kinderen op de afdeling overlijden terwijl zij dienst heeft – dan krijgt zij al gauw de schuld. Ze moet zich verantwoorden en tijdens haar zaak verschijnen in de krant rechtbanktekeningen, die haar typeren als een heks. Stel ten slotte dat er ook allerlei deskundigen naar de rechtszaal komen om daar in cryptische taal te verklaren dat de verpleegster de kinderen heeft vergiftigd. Dat zijn zo ongeveer de ingrediënten van een van de grootste rechtsdwalingen van de afgelopen jaren in Nederland, de zaak-Lucia de B. De rechters in eerste aanleg en in hoger beroep kwamen tot het oordeel dat zij schuldig was aan meervoudige moord. Dat oordeel, zo weten we inmiddels, was fout, want de kinderen stierven een natuurlijke dood.

(6) In de ideale wereld van Gladwell en Dijksterhuis moeten rechters er bij zo'n zaak een nachtje over slapen en dan hun intuïtie laten spreken, waarna ze een vonnis kunnen vellen. Zo ging het waarschijnlijk ook en dat is wat de zaak van Lucia de B. akelig maakt: het rechterlijk fingerspitzengefühl dat op een dwaalspoor wordt gezet door de aparte verschijning van de verdachte, de weinig flatteuze rechtbanktekeningen, en uit de heup schietende deskundigen. De rechters zullen intuïtief hebben begrepen dat op een afdeling waar een seriemoordende verpleegster werkzaam is, inderdaad doden vallen.

(7) Een eigenaardigheid van onze intuïtie is haar moreel egocentrisme. Wij zijn onberispelijk. Het zijn anderen die ellende veroorzaken en straf verdienen. Je ziet dat terug in de cijfers van de Duitse onderzoeker Hoffman, die zijn proefpersonen over een langere periode een paar keer per dag vroeg of ze gebeurtenissen met een morele lading hadden meegemaakt. Hij vond een onmogelijke asymmetrie. Zijn respondenten hoorden ruim twintig keer vaker over het wangedrag van anderen dan dat ze dat zelf tentoonspreidden. Althans, dat zeiden ze: ik gedraag me keurig en het zijn anderen die in moreel opzicht steken laten vallen. Daarom geven hoon, afkeuring, woede en verontwaardiging de toon aan in de gaarkeukens van de opiniedemocratie.

(8) Essayist Bas Heijne stelde ooit vast: 'Hoon en verontwaardiging. Kon je die emoties elimineren, dan ging Twitter vandaag nog failliet.' Hoon en verontwaardiging zijn de producten van morele intuïtie. Psychologen noemen dat Systeem 1. Het is een vorm van denken die razendsnel gaat, geen moeite kost of twijfel kent. Ze stoelt op eenvoudige patroonherkenning. Doet de verwarming het niet? Dan zit er te weinig water in de radiatoren. Gaan we deze zomervakantie naar Spanje of naar Polen? Spanje, want daar schijnt vaker de zon.

(9) Wetenschappers schatten dat we zo'n 95 procent van de tijd blindvaren op Systeem 1. Bij eenvoudige problemen – en daar zit het dagelijkse leven vol mee – werkt Systeem 1 prima. Maar zodra het wat ingewikkelder wordt, loopt het aan de grond. Maak de volgende zin af: 'Emily's vader heeft drie dochters, namelijk Mei, Juni en ...?' Systeem 1 zegt ons dat de derde dochter Juli heet. Alleen als we op de rem trappen, zien we met enige vertraging in dat het antwoord Emily moet zijn.

(10) Emily en haar zussen doen er natuurlijk niet toe. Morele kwesties doen er wel toe en vooral daar speelt intuïtieve patroonherkenning ons parten. De boeken van de wetsgeschiedenis staan vol met voorbeelden van hoe makkelijk Systeem 1 bij morele kwesties de plank misslaat. Dus zodra wij zelf de verdachte reisgenoten zijn (wat we ons slecht kunnen voorstellen), willen we liever niet dat rechters koersen op hun Systeem 1. Dan willen we dat zij haastige interpretaties terzijde schuiven, hun intuïtie opschorten en zich grondig bezinnen.

(11) Die onnatuurlijke vorm van denken heet Systeem 2. De essentie ervan is dat er uitvoerig wordt gewikt

en gewogen en pas daarna een besluit wordt genomen. Systeem 2 werkt daarom traag, kost moeite en gaat gepaard met twijfel. Juist omdat Systeem 2 een slakkentempo heeft en nogal eens conclusies oplevert die loodrecht staan op de intuïtie van leken, maak je je er als rechter niet bijster populair mee.

(12) Er zijn trouwens rechters die vinden dat ze wél moeten kunnen afgaan op hun intuïtie. Anders dan het dubben en piekeren van Systeem 2, heeft intuïtie namelijk iets heroïsch. Volgens een Amerikaanse rechter is intuïtie een mentale bliksemschicht die de vonk doet overspringen van probleem naar conclusie. Het is een inzicht dat zich niet nader laat toelichten of rechtvaardigen. In de publieke arena kun je daar goede sier mee maken. Want leken snappen intuïtieve oordelen. Die hebben ze zelf ook en ze stellen er vertrouwen in ... zolang het anderen betreft. Pas als wijzelf de verdachte reisgenoten zijn, worden we bang dat die intuïtieve vonk overspringt naar de verkeerde conclusie.

(13) Het Tweede Kamerlid Geert Wilders twitterde dat de rechters die moesten oordelen over de strafbaarheid van zijn minder-Marokkanen-uitspraak[1], 'knettergek' waren. En in mei 2016 liet het Heerlense gemeenteraadslid Christian Petermann per tweet weten dat de officier van justitie in de zaak tegen de van fraude verdachte politicus Jos van Rey[2] leek op een kampbeul. Hij wenste haar van harte een ongeluk toe.

(14) Er zijn ook rechters die twitteren. Ze proberen in 140 tekens de rechtspraak toegankelijker te maken voor het publiek en zo krediet op te bouwen. Ze willen zich aanpassen aan de rappe oordeelsvorming van de moderne mediasamenleving en de indruk wegnemen dat rechtbanken een archaïsch bolwerk zijn. Maar wie een rechterlijke uitspraak probeert uit te leggen in het formaat van Systeem 1 – dat is Twitter – bereikt het exacte tegendeel. Zo'n rechter helpt mee aan het misverstand dat rechterlijke uitspraken ook maar een haastige mening zijn, die bovendien ter instemming moet worden voorgelegd aan het publiek. Dat ondergraaft de eerbiedwaardigheid van rechtsinstanties en die is nodig als je over burgers wilt vonnissen. Dat vergt statuur, iets wat de rechter eerder zal verwerven in een fort met opgetrokken loopbruggen dan met Twitter.

(15) Want dat is wat we moeten willen: een politieapparaat dat doortastend is en een rechterlijke macht die weigert haar oren te laten hangen naar wat politici of de goegemeente vinden. Zodat slachtoffers niet in de kou staan, verdachten met respect worden behandeld, criminelen een redelijke straf krijgen en burgers hun ruzies kunnen voorleggen aan een respectabele instantie. Het duistere alternatief is een samenleving waarin mensen het recht in eigen hand nemen.

(16) Als onschuldigen worden veroordeeld en schuldigen de dans weten te ontspringen, ondergraaft dat het gezag van politie en magistratuur en daarmee het respect voor de rechtsstaat. Zulke fouten beginnen bij politiemensen of magistraten die hun intuïtie volgen. Ze zijn enkel tot een minimum te beperken als politie, officieren van justitie en rechters zich kunnen onttrekken aan de jachtigheid van Systeem 1. Maar stellen we hen daartoe in staat? Meer dan 90 procent van de Nederlandse magistraten moet overuren draaien om zaken af te handelen. Ze behandelen te veel complexe zaken en ervaren tijdsdruk.

(17) Een paar jaar geleden had Duitsland 20 rechters per 100.000 inwoners en Nederland 10. Voeg daarbij dat politici voortdurend reorganisaties opleggen aan de rechtspraak, en je snapt dat een advies aan magistraten om hun beslissingen toch vooral op Systeem 2 te enten – langzaam, bedachtzaam – makkelijker gezegd is dan gedaan. Iets soortgelijks geldt voor de politie. Vergeleken met andere Europese landen is in ons land het aantal politiemensen van 213 per 100.000 inwoners laag.

(18) Toen Geert Wilders zijn tweets over knettergekke rechters en kwaadaardige officieren verstuurde, verdrongen zijn collega-Kamerleden zich om er schande van te spreken. De trias politica zou op het spel staan. Het was de bijl aan de wortel van de onafhankelijke rechtspraak. Terechte zorgen, maar het zou mooier zijn als diezelfde politici nu eens eindelijk de beurs trekken voor de rechtsstaat.

Naar: Harald Merckelbach, www.trouw.nl, 2 september 2017

[1] Tijdens een verkiezingsbijeenkomst in 2014 vroeg Geert Wilders aan PVV-aanhangers of zij meer of minder Marokkanen wilden hebben in de stad en in Nederland. Het publiek scandeerde 'minder, minder', waarna Wilders zei dat hij dat zou regelen.

[2] Jos van Rey is een VVD-politicus uit Heerlen, die in 2016 veroordeeld werd wegens corruptie.

Ik kan/weet:

- ☐ het doel van de schrijver aangeven (alsook de talige middelen die gebruikt zijn om dit doel te bereiken). 3F
- ☐ onderscheid maken tussen uiteenzettende, beschouwende en betogende teksten. 4F
- ☐ relaties als oorzaak-gevolg, doel-middel, opsomming e.d. herkennen en begrijpen. 3F
- ☐ de tekst opdelen in betekenisvolle eenheden en de functie van deze eenheden benoemen. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

6 Wetenschappelijk artikel

Je leert:

- over wetenschappelijke artikelen.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis § 1 Onderwerp, hoofdgedachte, tekstdoel en titel
  § 2 Inleiding en slot
  § 3 Middenstuk
  § 4 Alinea's en kernzinnen
  § 5 Signaalwoorden en functiewoorden
  § 7 Standpunt en argumenten
- Cursus 2 Lezen § 1 Tekstsoorten
  § 3 Uiteenzetting, betoog en beschouwing

Theorie

Wetenschappelijk artikel

In een **wetenschappelijk artikel** wordt verslag gedaan van een onderzoek. Zo'n tekst is zakelijk, heeft een hoge informatiedichtheid en bevat vaktermen, schema's en/of tabellen. Wetenschappelijke artikelen worden (meestal in het Engels) geschreven met het doel collega's te informeren over recente ontdekkingen. Je zult er dus tijdens je vervolgstudie mee te maken krijgen.

Een wetenschappelijk artikel bestaat uit:

- Samenvatting (*Abstract*) – In de samenvatting (aan het begin van het artikel, meestal cursief) worden de belangrijkste bevindingen uit het onderzoek genoemd.
- Inleiding (*Introduction*) – De inleiding is het eerste stuk tekst onder de samenvatting. Hierin wordt het onderzoek van het artikel in perspectief geplaatst. Je vindt hier:
  - Achtergrondinformatie: Wat is er al bekend over dit onderwerp?
  - Doel van het onderzoek: Waarom wordt het uitgevoerd? Waarom is het relevant en belangrijk?
  - Onderzoeksvragen: Wat wordt er precies uitgezocht?
  - Aanpak: Hoe wordt het onderzoek uitgevoerd?
- Materiaal en methodes (*Material & Methods*) – In dit deel staan de bronnen van alle materialen die gebruikt zijn en beschrijvingen van de onderzoeksmethodes. Het onderzoek kan op basis hiervan door een andere onderzoeker precies zo nagedaan worden (voor onafhankelijke herhaling).
- Uitkomsten van het onderzoek (*Results*) – Hierin worden de resultaten gedetailleerd beschreven; ze worden gepresenteerd in tabellen en figuren.
- Discussie (*Discussion*) – In de discussie bespreken de onderzoekers de interpretatie en de relevantie van de onderzoeksresultaten en trekken zij een conclusie. Je vindt hier:
  - Onderzoeksvragen: Hoe zijn deze beantwoord met de verkregen resultaten?
  - Aanpak: Hoe sterk waren de gebruikte methodes?
  - Verklaring: Wat is de betekenis van de resultaten en waarom?
  - Achtergrondinformatie: Hoe passen deze resultaten in wat er al bekend was?
  - Doel: Hoe dragen de resultaten bij aan het oorspronkelijke doel van het onderzoek?
  - Vervolgstappen: Welk vervolgonderzoek is wenselijk/noodzakelijk?

- Literatuur (*References*) – De literatuurlijst bevat de volledige gegevens van de wetenschappelijke literatuur waarnaar in het artikel wordt verwezen. Vaak is dit literatuur waar het onderzoek in het artikel op voortbouwt (of waar het tegen ingaat); hiernaar wordt in de tekst verwezen met auteur(s) en jaartal, of met een nummer.
- Auteur(s) *(Author(s))* – Ten slotte wordt duidelijk vermeld wie de auteurs zijn en hoe je ze kunt bereiken.

Opdracht
1

Lees tekst 1 en beantwoord de vragen.

1 Noteer de betekenis van de volgende woord(groep)en. Pas een woordraadstrategie toe of gebruik een woordenboek.
lacune (samenvatting) – genereren (samenvatting) – coherent (al. 1) – hybride (al. 1) – cognitief (al. 2) – faciliteren (al. 4) – revisie (al. 6) – didactisch (al. 15) – cruciaal (al. 18) – visualiseren (Werkboekje 1, punt 3) – spenderen (al. 25) – destilleren (al. 30) – absoluut (al. 31) – prescriptief (al. 31)

2 Geef op basis van de informatie in de samenvatting aan van welke studie de onderzoekers verslag doen. Gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

3 Waarom is het moeilijk om syntheseteksten te schrijven? (al. 2)

4 De onderzoekers vinden het 'opmerkelijk dat er (...) geen feedback wordt gegeven op het schrijfproces'. (al. 5) Waarom vinden ze dat opmerkelijk?

5 Beschrijf de werking van het programma InputLog. Gebruik niet meer dan 80 woorden.

6 Waarom kun je op een schrijfopdracht beter relatieve feedback dan absolute feedback krijgen? (al. 16 en 17)

7 Het feedbackrapport bestaat uit twee werkboekjes. (al. 23-24) Waarom heb je beide boekjes nodig als je meedoet met InputLog?

8 Was de uitkomst van de studie positief of negatief? Leg uit.

9 Welke drie kanttekeningen maken de onderzoekers zelf bij hun schrijfprocesgericht feedbackrapport? Gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

10 Is het programma InputLop iets voor jou? Leg uit.

Tekst 1

Feedback op de schrijfaanpak: *de ontwikkeling van een schrijfprocesgericht feedbackrapport voor vwo-leerlingen*

Jochem Aben, Brenda van den Broek, Nina Vandermeulen, Elke van Steendam & Gert Rijlaarsdam

Samenvatting

Feedback in schrijfvaardigheidsonderwijs gaat over de kwaliteit van teksten en moet leerlingen helpen hun schrijfvaardigheid verder te ontwikkelen. Dat zal voor een deel betekenen dat zij hun schrijfproces anders aan moeten pakken: de betere hardloopcoach zegt zijn pupillen immers niet dát, maar hóé zij harder moeten lopen. In het voortgezet onderwijs is schrijfprocesfeedback nog niet bekend. In die lacune proberen wij te voorzien door voor leerlingen een feedbackrapport te ontwikkelen dat over hun schrijfproces gaat: het beschrijft het schrijfgedrag van leerlingen als zij op de computer een tekst schrijven op basis van bronnen.
We genereerden zulke rapporten voor ruim 500 leerlingen uit 4- en 5-vwo op 35 scholen. Die leerlingen schreven ieder vier teksten, zodat ze ook inzicht kregen in de mate waarin hun processen variëren over taken. Het feedbackrapport beoogt gestuurde zelfstudie: de leerlingen worden via uitleg en toepassingsopdrachten vertrouwd gemaakt met hun schrijfprocesgegevens en aangezet tot analyse en verandering. We testten het rapport in een kleinschalige studie met drie leerlingen. Het bleek dat het leerlingen inderdaad in staat stelt zelfstandig concrete acties te formuleren om hun schrijfproces te verbeteren.

Inleiding

(1) Een belangrijke vaardigheid in de studieloopbaan van havo- en vwo-scholieren is het schrijven van syntheseteksten. Dit zijn teksten waarin informatie uit verschillende bronnen wordt geïntegreerd tot een nieuwe, coherente, zelfstandig te lezen tekst. Het schrijven van een synthesetekst is een hybride taak: schrijven en lezen gaan hand in hand (Spivey, 1997). Een voorbeeld van zo'n tekst is de inleiding van een profielwerkstuk waarin de stand van zaken rondom een thema uiteengezet wordt op basis van onderzoek dat gepubliceerd is.

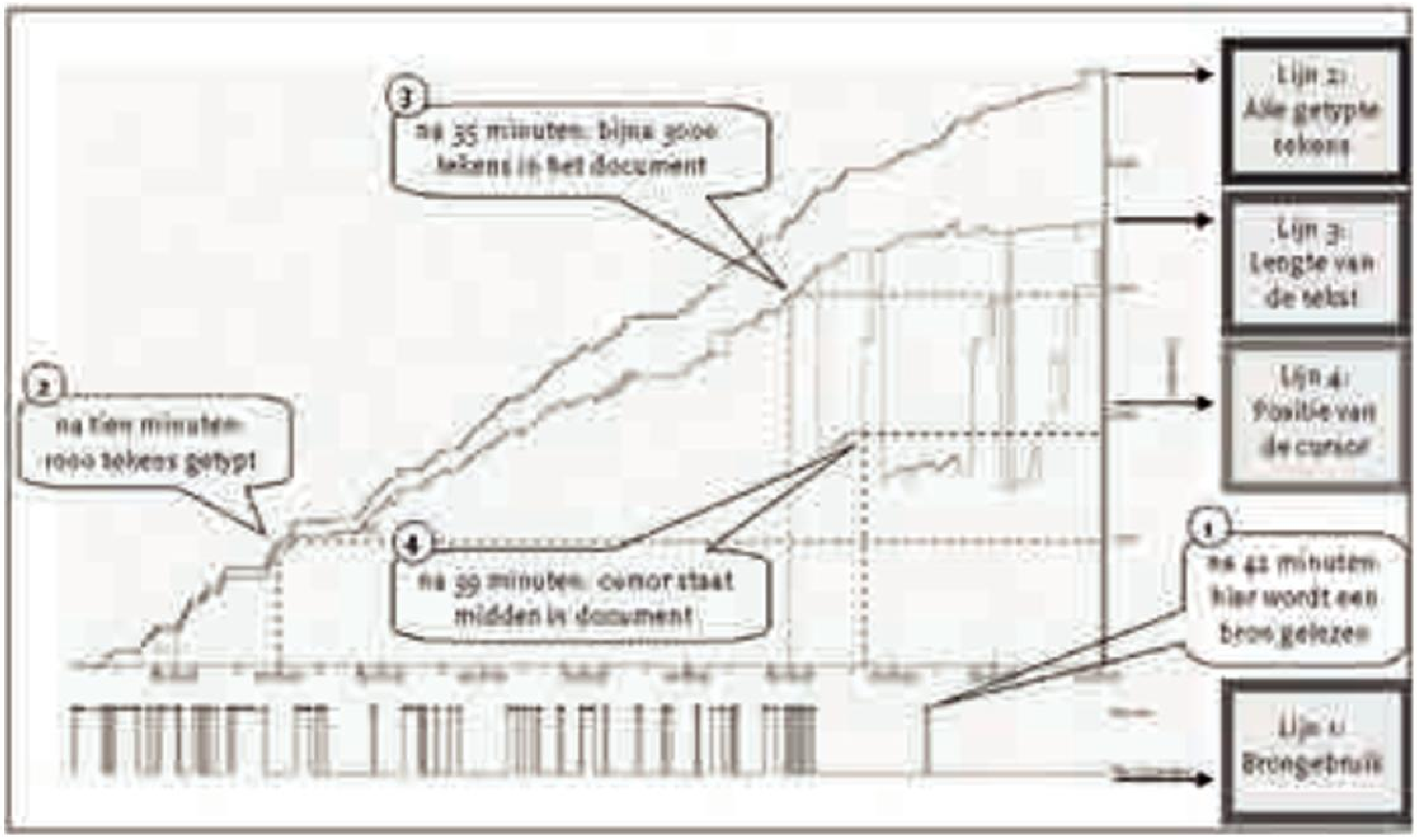
→

(2) Leerlingen vinden het moeilijk om syntheseteksten te schrijven. Dat blijkt ook wel uit hun prestaties (Mateos, Martín, Villalón & Luna, 2008). Die moeilijkheden zijn heel goed te begrijpen: het opstellen van syntheseteksten vergt veel cognitieve inspanning. De schrijver moet immers veel deelvaardigheden aanspreken, zoals lezen, selecteren en organiseren. Ieder van die vaardigheden draagt bij aan de kwaliteit van de tekst, mits die vaardigheid in voldoende mate op het juiste moment in het proces aangesproken wordt. Zo blijkt uit onderzoek, niet geheel onverwacht, dat wie veel tijd besteedt aan het lezen van bronnen in het laatste deel van het schrijfproces, een minder goede tekst aflevert dan wie daaraan minder tijd besteedde, terwijl diezelfde actie juist positief bijdraagt aan de tekstkwaliteit in het eerste deel van het schrijfproces (Breetvelt, Van den Bergh & Rijlaarsdam, 1994). Leerlingen leren hun schrijfproces effectief in te delen door veel training, instructie en gerichte en passende feedback (Rijlaarsdam, Van den Bergh, Couzijn, Janssen, Braaksma, Tillema, Van Steendam & Raedts, 2010).
(3) In dit artikel rapporteren we over een studie waarin we een feedbackrapport ontwikkelden, dat we aan 537 vwo'ers van 35 verschillende middelbare scholen stuurden om hun inzicht te geven in hun individuele schrijfprocessen, in relatie tot die van anderen. Zij schreven eerder ieder vier relatief korte syntheseteksten, met een schrijftijd van circa 50 minuten per tekst. Wij verzamelden de schrijfprocessen en de teksten. Het onderzoek maakt deel uit van een grootschalig onderzoek waarin een lesmethode wordt ontwikkeld om de vaardigheid van 4-, 5- en 6-vwo'ers in het schrijven van syntheseteksten te verbeteren.

Theoretische achtergrond
(4) Waarom is schrijfprocesfeedback nu zo belangrijk? Uit onderzoek weten we dat veranderingen in tekstkwaliteit teweeggebracht worden door veranderingen in schrijfprocessen: het schrijfproces faciliteert de tekstkwaliteit (Rijlaarsdam & Van den Bergh, 2006; Rijlaarsdam et al., 2010; Rijlaarsdam, Van den Bergh & Van Steendam, 2015).
(5) Gegeven deze relatie tussen het schrijfproces en de tekstkwaliteit is het opmerkelijk dat er, voor zover wij weten, geen feedback wordt gegeven op het schrijfproces. Het is inderdaad nogal ingewikkeld om een schrijfproces inzichtelijk te maken. Toch zijn daar inmiddels hulpmiddelen voor beschikbaar (Olive, 2010), waaronder de *dual-task* methode (bijv. Buyuktas Kara, Van Steendam, Rijlaarsdam & Kuru (in press); Groenendijk, Janssen, Rijlaarsdam & Van den Bergh, 2013; Kellogg, Olive & Piolat, 2007), de hardopdenkmethode (bijv. Rijlaarsdam, 1986; Van Weijen, Van den Bergh & Rijlaarsdam, 2011) en eye-tracking (bijv. Alamargot, Chesnet, Dansac & Ros, 2006).

Materiaal en methode
(6) Voor de terugkoppeling van schrijfprocesgegevens aan leerlingen maakten wij gebruik van *keystroke logging* software InputLog (Leijten & Van Waes, 2013). Dat programma houdt alle toetsaanslagen, schermwisselingen en muisklikken bij tijdens het schrijfproces. Het programma is tijdens het werken aan een tekst actief, op de achtergrond en onmerkbaar. De software produceert statistische gegevens, zoals het percentage van de tijd waarin bronnen geraadpleegd worden, het aantal geproduceerde en het aantal verwijderde tekens, het aantal en de duur van de perioden waarin er geen tekstproductie plaatsvindt en de revisies die aangebracht worden.

Schrijfprocesgrafiek
(7) Een van de relevante functies van het programma InputLog is het omzetten van statistische gegevens in een schrijfprocesgrafiek. Zo'n grafiek is afgebeeld in figuur 1.
(8) De x-as representeert de tijd, dus de duur van het schrijfproces. In deze grafiek is dat 50 minuten. Op de y-as (rechts) staat het aantal tekens (letters, komma's, punten, cijfers) dat er getypt is op een bepaald moment in het schrijfproces: van nul tot meer dan 4000. De tekens stapelen zich van linksonder naar rechtsboven op. De grafiek geeft vier soorten informatie: het brongebruik, de bruto tekstproductie, de netto tekstproductie en de cursorpositie.
(9) Het *brongebruik* wordt weergegeven door lijn 1. Aan deze lijn lees je twee dingen af: welk document de schrijver geopend heeft (het tekstdocument of een bron) en hoelang hij dat geopend heeft. Bij ballon 1 (figuur 1) leest de schrijver heel even een bron: de lijn is heel even 'hoog'. In de eerste tien minuten van het proces zie je dat de schrijver vaker en langer bronnen leest.
(10) De *bruto tekstproductie* wordt weergegeven door lijn 2. Deze lijn laat voor ieder moment in het schrijfproces zien hoeveel tekens er op dat moment zijn geproduceerd. Hierin zitten ook tekens vervat die inmiddels verwijderd zijn. Als je naar ballon 2 kijkt, bijvoorbeeld, zie je dat er na tien minuten in totaal ongeveer 1000 tekens zijn geproduceerd.
(11) Lijn 3 representeert de *netto tekstproductie*. Deze lijn laat zien hoeveel tekens er op een bepaald moment in het tekstdocument aanwezig waren. Dit zijn dus alle tekens die tot dan toe zijn getypt minus alle tekens die zijn verwijderd. Na 35 minuten stonden er bijvoorbeeld bijna 3000 tekens in het tekstdocument (ballon 3). Het verschil tussen lijn 2 en lijn 3 is dus wat een leerling wel getypt heeft, maar ook weer verwijderd heeft uit het document: het verschil tussen productie en publicatie.
(12) De vierde lijn laat de *cursorpositie* op een zeker moment in het schrijfproces zien. Deze lijn kun je alleen interpreteren in combinatie met lijn 3. Waar lijn 3 en lijn 4 gelijklopen (tot en met minuut 37 vrijwel de hele tijd), worden alle tekens achteraan de tekst toegevoegd: de cursor loopt dan mee met de tekstproductie. Maar zodra een schrijver teruggaat naar een eerder gedeelte van de tekst, zie je dat aan de cursorbeweging. Zo zie je dat de tekst na 39 minuten al meer dan 3000 tekens bevatte (lijn 3), maar dat de cursor op een andere plaats in de tekst stond, namelijk iets over de helft van de tekst, op de positie van 1800 tekens (lijn 4, ballon 4). Alle tekens die in minuut 39 werden getypt, werden dus ingevoegd op de plek na de eerste 1800 tekens.
(13) Een ander soort informatie in de grafiek is de fasering van het schrijfproces. We onderscheidden in de voorbeeldgrafiek (figuur 1) globaal drie fasen. In fase 1,

Figuur 1. *Voorbeeld van een schrijfproces, weergegeven als InputLoggrafiek; voor een versie in kleur zie http://tinyurl.com/LTT2017-4*

de eerste vijftien minuten, worden er vooral bronnen gelezen en tussendoor worden er stukjes tekst getypt. In deze fase oriënteert de schrijver in de figuur zich op de opdracht, leest hij zich in en maakt hij aantekeningen. In de tweede fase, tussen minuut 15 en 37, produceert de schrijver vooral tekst. Lijn 2 en 3 stijgen allebei geleidelijk, wat erop duidt dat de omvang van de tekst toeneemt. Tussendoor kijkt de schrijver nog wel geregeld kort terug naar bronnen. In de derde fase, tussen minuut 37 en 50, is de schrijver vooral aan het reviseren. Lijn 1 geeft aan dat de schrijver nagenoeg alleen maar in zijn tekstdocument aan het werk is. En de cursorpositie (lijn 4) laat zien dat er vrijwel geen tekens meer aan het eind van de tekst worden toegevoegd. Ook neemt in deze fase de lengte van de tekst nauwelijks toe (lijn 3).

Ontwerpregels voor feedbackrapport

(14) Om de informatie uit dit soort grafieken efficiënt aan leerlingen te presenteren, formuleerden we drie regels voor het feedbackrapport. De feedback is immers enkel effectief als leerlingen cognitief actief aan de slag gaan met de gegevens die zij over hun schrijfprocessen ontvangen, en de richting bepalen van hun verdere ontwikkeling.

1 Feedback moet aanzetten tot zelfregulerend leren.

(15) Dit houdt in dat de leerling actief analyseert en zijn eigen verbeterdoelen bepaalt, met hulp van de feedback (Boud & Molloy, 2013). Zelfregulerend leren blijkt niet alleen zeer effectief te zijn (Butler & Winne, 1995), maar is ook praktisch: de leerling doet het denkwerk, ook in grote groepen (wij stuurden feedback aan 537 leerlingen). Een zelfregulerende benadering maakt het mogelijk om een rapport op te stellen dat qua vorm hetzelfde is voor iedereen, terwijl het toch iedere gebruiker in staat stelt eigen conclusies te trekken, op basis van de specifieke, individuele procesdata. De didactische vraag die bij deze ontwerpregel hoort, is dus: hoe krijg je het voor elkaar dat dit zelfregulerend leren optreedt?

2 Feedback moet relatieve informatie bevatten.

(16) Feedback kan grofweg worden ingedeeld in absolute en relatieve feedback. Absolute feedback waardeert de kwaliteit van een product op zichzelf. Als het om tekstkwaliteit gaat, bevat zulke feedback opmerkingen over die specifieke tekst, en wellicht verbetersuggesties (Duijnhouwer, Prins & Stokking, 2011). De leerling die zulke feedback ontvangt, kan op basis van die feedback de oorspronkelijke tekst herschrijven: hij past de feedback dan toe. Het is de vraag wat dergelijke feedback teweegbrengt. De leerling brengt dan wel een aantal verbeteringen aan, maar neemt hij het geleerde ook mee naar een volgende schrijfpoging? Want wat geleerd is, is waarschijnlijk voornamelijk lokaal en opdrachtafhankelijk. Het is zeer de vraag of deze feedback, op deze tekst, het besef heeft vergroot van wat goede teksten zijn.

(17) Relatieve feedback, daarentegen, biedt ook informatie over een tekst, maar dan in relatie tot andere teksten. De leerling krijgt bijvoorbeeld de eigen tekst terug, met een score en heeft dan toegang tot vijf teksten in een serie van oplopende kwaliteit. De vraag aan de leerling is uit te zoeken in welke zin zijn tekst beter is dan de lager gescoorde teksten, en minder goed is dan de hoger gescoorde teksten (Van den Bergh & Rijlaarsdam, 1986).

(18) Relatieve feedback heeft op zijn minst twee voordelen: zulke feedback biedt de leerling de gelegenheid een beeld van de variatie in tekstkwaliteit op te bouwen, en het geeft richting aan het leertraject: de leerling kan zelf doelen stellen. Relatieve feedback biedt ontvangers de gelegenheid om teksten te vergelijken, wat een eerste stap is voor het stellen van doelen voor verandering. Dat is cruciaal voor een leerproces (Groenendijk, Janssen, Rijlaarsdam & Van den Bergh, 2011). Daarom kozen wij ervoor om een feedbackrapport te ontwikkelen dat relatieve informatie bevat.

(19) Leerlingen die het rapport ontvangen, maken op basis van de feedback drie vergelijkingen, zowel interne als externe. Interne vergelijkingen zijn vergelijkingen tussen de →

verschillende processen van een en dezelfde leerling. Processen van één leerling kunnen variëren, omdat ze afhankelijk zijn van specifieke condities, bijvoorbeeld kennis of motivatie omtrent een bepaald onderwerp (Van Weijen, 2009; Tillema, 2012). Externe vergelijkingen maken leerlingen door de eigen procesgrafiek te vergelijken met die van medeleerlingen.
(20) In het feedbackrapport bieden we de mogelijkheid om zo'n externe vergelijking te maken met een landelijk gemiddelde: wat doen leerlingen met een vergelijkbaar opleidingsniveau, en in hoeverre doe ik het anders? In de toekomst moet het ook mogelijk zijn om zo'n vergelijking te maken met schrijfprocessen die een (veel) betere tekst en (veel) minder goede tekst als resultaat hadden. Om hieraan tegemoet te komen, biedt het feedbackrapport de mogelijkheid om een vergelijking te maken met het voorbeeldproces van een vergevorderde universitaire student die het schrijfproces volgens een theoretisch modelpatroon vormgaf. We weten namelijk uit onderzoek dat bepaalde activiteiten en hun timing in het schrijfproces invloed hebben op de tekstkwaliteit. Het vergelijken van bronnen door te switchen van de ene bron naar de andere is bijvoorbeeld voornamelijk positief in het begin van het schrijfproces (Vandermeulen et al., 2017).

3 Feedback moet betrouwbaar en objectief zijn.
(21) Dat impliceert dat er op basis van data inzichtelijk gemaakt moet worden hoe het schrijfproces van een leerling eruitzag. Er is geen interpretatie van een docent of beoordelaar nodig om de feedback te kunnen geven.

Het feedbackrapport
(22) Het feedbackrapport dat we op basis van deze drie regels ontwikkelden, bestaat uit twee werkboekjes: een algemeen werkboekje over schrijfprocessen en een werkboekje over persoonlijke schrijfprocesgegevens. In beide delen wordt de leerling gestimuleerd actief aan de slag te gaan om de informatie over het proces te begrijpen en toe te passen. We beschrijven beide werkboekjes hieronder.

Werkboekje 1: schrijfprocesgrafieken leren interpreteren in vijf stappen
(23)
1. Introductie. De leerling volgt een uitleg over het feedbackrapport, waarin wordt verteld dat de feedback relatief en procesgericht is.
2. Leren begrijpen van procesgrafieken. De leerling ziet een schrijfprocesgrafiek (figuur 1) met een uitleg van iedere variabele in de grafiek. Na de uitleg van iedere variabele past de leerling de uitleg toe op een van de eigen procesgrafieken, die in het tweede persoonlijke werkboekje staan. Vaak voert de leerling een actie uit: hij bewerkt de eigen grafieken of omcirkelt een punt in de grafiek. Zie figuur 2 voor een voorbeeld van zo'n opdracht. Nadat leerlingen kennis hebben genomen van de vier variabelen, maken zij twee andere opdrachten over de grafiek in zijn totaliteit. Daarmee checken leerlingen in hoeverre zij de grafiek begrijpen. Deze opdrachten vormen tegelijkertijd een hulpmiddel om schrijfprocesgrafieken te interpreteren. Zie figuur 3 voor een van deze opdrachten.
3. Kennisnemen van fasering van schrijfprocessen. Leerlingen lezen dat het voorbeeldschrijfproces (figuur 1) van een vergevorderde universitaire student is en dat dit proces kan worden ingedeeld in drie fasen. De verdeling in drie fasen is gevisualiseerd en afgebeeld in het rapport (figuur 4). Onder deze afbeelding lezen leerlingen een inhoudelijke toelichting bij iedere fase uit het schrijfproces. Daarna passen de leerlingen de kennis toe op hun grafieken: ze gaan op zoek naar de fasering in de eigen grafiek.

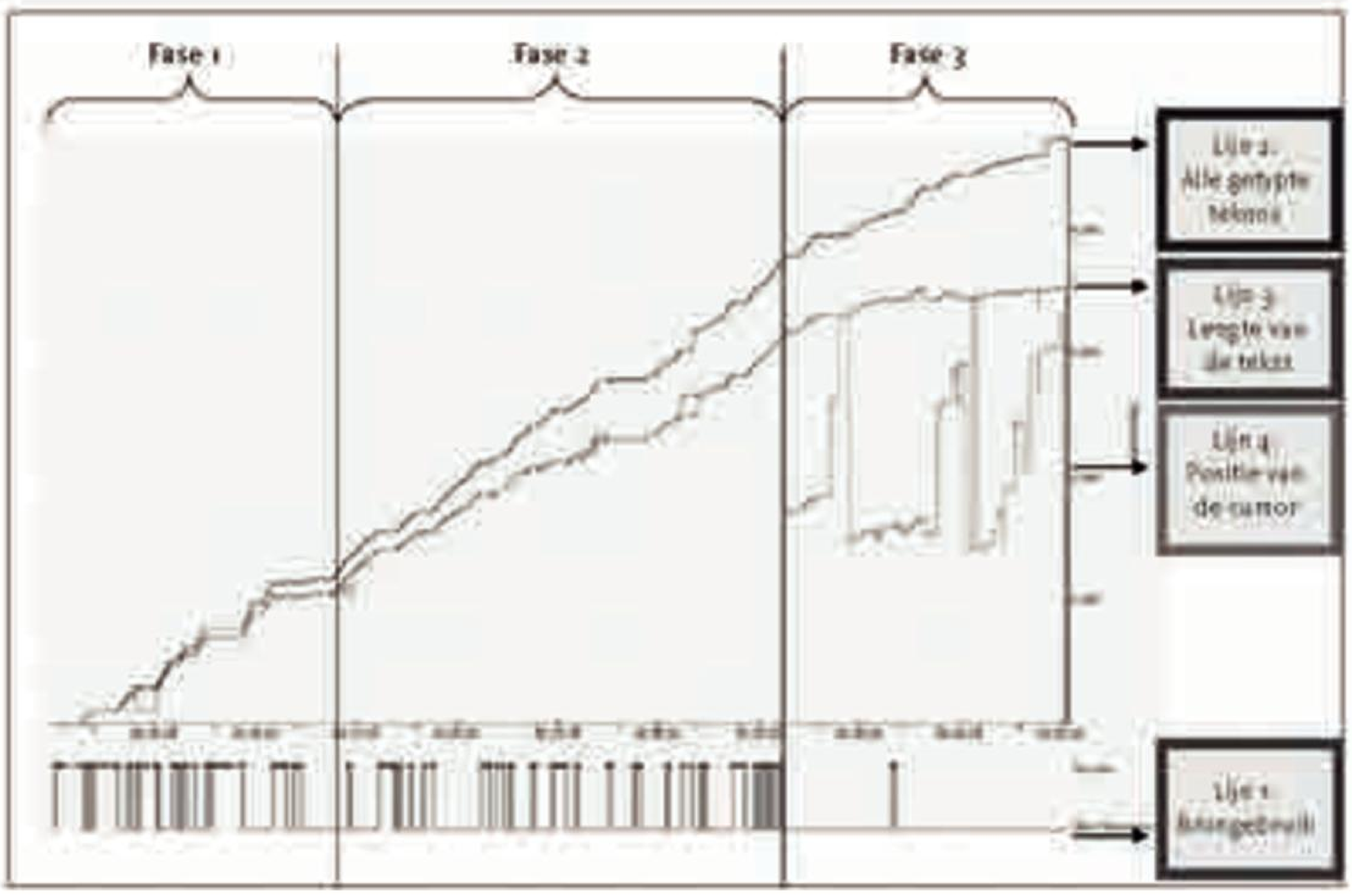

Figuur 2. *Voorbeeld van een van de opdrachten, waarin een student wordt gevraagd om de uitleg over netto tekstproductie toe te passen op een eigen grafiek*

Figuur 3. *Voorbeeld van een van de opdrachten die is gegeven nadat alle vier variabelen zijn uitgelegd*

4. Getalsmatige informatie. Leerlingen lezen een alinea met cijfers over het voorbeeldproces. Voorbeelden van dit soort cijfers zijn het totaal aantal tekens, woorden en alinea's, het aantal revisies, geproduceerde en verwijderde tekens en de percentages bron- en tekstdocumentgebruik.
5. Analyse en beschouwing. Leerlingen denken in vijf stappen na over de effectiviteit van hun schrijfproces. Tabel 1 bevat de denkacties die leerlingen achtereenvolgens zouden ondernemen.

Figuur 4. *Grafiek met verdeling in drie fasen van het voorbeeldschrijfproces; voor een versie in kleur zie http://tinyurl.com/LTT2017-4*

Stap 1	Leerlingen denken na via vragen over hun eigen schrijfproces, die zij kunnen beantwoorden met verwijzing naar de gegevens in hun schrijfprocesgrafieken. Voorbeelden daarvan zijn 'Heb je voldoende tijd besteed aan het lezen van de bronnen?' en 'Wat vind je van het aantal minuten dat je aan iedere afzonderlijke fase in je proces hebt besteed?' Zij beantwoorden die vragen voor ieder van de vier schrijfprocessen die zij produceerden. Daarmee verkennen zij de vier processen.
Stap 2	Leerlingen vergelijken hun vier schrijfprocessen onderling door de antwoorden op vragen uit stap 1 te vergelijken.
Stap 3	Leerlingen vergelijken het eigen proces met dat van een klasgenoot. Ze vertellen elkaar hoe hun eigen schrijfproces eruitzag en zoeken samen naar overeenkomsten en verschillen.
Stap 4	Leerlingen vergelijken individueel de cijfers over hun eigen proces met die over het voorbeeldproces.
Stap 5	Leerlingen bedenken of zij hun schrijfproces anders willen gaan vormgeven en wat zij dan zouden willen veranderen.

Tabel 1. Laatste sectie van het eerste werkboekje, die moet aanzetten tot analyse en beschouwing

Werkboekje 2: persoonlijke schrijfprocesdata

(24) De persoonlijke data in het feedbackrapport zijn automatisch gegenereerd door het programma InputLog. De leerlingen beschikken over grafieken en cijfers van de eigen processen. Om het voorbeeldproces en een eigen proces te kunnen vergelijken, zijn de processen van de leerlingen beschreven met dezelfde variabelen als het voorbeeldproces in het eerste werkboekje. Ten slotte is het 'gemiddelde proces' van een vwo'er beschreven, door de gemiddelde score op deze variabelen te geven van alle 537 leerlingen die tot nu toe deelnamen aan het onderzoek.

Resultaten

(25) We voerden een eerste kleinschalige studie uit om een indruk te krijgen van hoe leerlingen de feedback verwerken, wat ze ervan leren en hoeveel tijd zij eraan spenderen. Drie leerlingen kregen (zoals alle andere leerlingen) een persoonlijk rapport nadat zij vier teksten hadden geschreven. Zij werkten, geobserveerd door twee van ons, individueel hun rapport door. De leerlingen lazen informatieve blokken voor zichzelf, maar maakten opdrachten hardop, zodat wij een indruk kregen van hun verwerking. De leerlingen werkten 35 tot 45 minuten →

aan de twee werkboekjes, wat betekent dat ze deze complexe verwerkingstaak binnen een lesuur kunnen uitvoeren.
(26) De leerlingen bleken het rapport te verwerken zoals bedoeld. Ze begrepen de uitleg en de grafieken en maakten de opdrachten uitstekend. Ter illustratie: één leerling beantwoordde een vraag over horizontale delen in de lijn over de netto tekstproductie als volgt: “In de 10 minuten daarna heb ik maar twee à drie stukjes waar ik een horizontale lijn heb staan. In het kwartier daarna, korte periodes dat ik niet aan het schrijven was. *Dat komt volgens mij overeen met switchen naar bron* [cursivering toegevoegd]”. Deze laatste zin laat zien dat de leerling niet alleen in staat was om de vraag in de opdracht te beantwoorden, maar ook om de grafiek te interpreteren.
(27) Ook konden deze leerlingen de uitleg toepassen op hun eigen grafiek en schrijfproces. Een leerling merkte op: “Ik denk wel dat ik genoeg tijd heb besteed aan het lezen van bronnen, maar ik heb geen aantekeningen gemaakt *dus ik weet niet hoe effectief dat dan was* [cursivering toegevoegd]”. Het cursieve zinsdeel illustreert dat de leerling de uitleg begrepen heeft en haar eigen schrijfproces in twijfel durft te trekken.
(28) Ten derde namen de leerlingen de verwachte kennis mee uit het rapport. Ze gaven aan te hebben geleerd dat het voorbeeldschrijfproces uit drie fasen bestaat, welke fasen dat zijn en op wat voor manier hun eigen schrijfproces van het voorbeeldproces afwijkt. Op basis daarvan waren de leerlingen in staat om concrete suggesties te doen hoe ze hun schrijfproces kunnen verbeteren, zo blijkt bijvoorbeeld uit de uitspraak: “In fase 1 [moet ik voortaan] misschien wat meer steekwoorden opzetten bij verschillende bronnen, want ik heb veel bronnen opnieuw gelezen.”
(29) Ten slotte was het interessant dat de leerlingen hun schrijfproces koppelden aan hun schrijfervaring. Ze maakten alle drie opmerkingen, zoals: “Dit zie ik wel terug [bij] andere teksten die ik vaak voor Nederlands of Engels moet schrijven: dat ik eerst probeer een alinea te schrijven en als die niet lekker loopt, begin ik helemaal opnieuw totdat ik een goed begin van mijn tekst heb.”

Discussie
(30) In dit artikel beschreven we de opzet en verwerking van een schrijfprocesgericht feedbackrapport dat leerlingen moet aanzetten tot het datagestuurd nadenken over hun schrijfproces, vergelijkenderwijs, met allerlei bronnen. Een eerste kleinschalige proef liet zien dat leerlingen ermee overweg kunnen en er nuttige kennis uit destilleren. Maar er zijn nog zeker verbeteringen mogelijk en ook nodig.
(31) Ten eerste, leren kost tijd. Het kostte leerlingen 35 tot 45 minuten intensieve studie om het rapport te lezen en te verwerken. Het is goed mogelijk dat andere leerlingen, bij andere docenten, niet zoveel tijd willen of kunnen besteden aan het begrijpen en verwerken van feedback. Vergeleken met de huidige praktijk is het namelijk nogal wat. Bestaande absolute, productgerichte, veelal prescriptieve feedback verwerken leerlingen vaak in enkele minuten: kennisnemen van de aantekeningen op een geschreven tekst en dan over tot de orde van de dag. In feite hebben wij via de geleide instructie en descriptieve feedback leerlingen ertoe aangezet de feedback dieper te verwerken, en dat kost tijd.
(32) Ten tweede is het voorbeeldschrijfproces, dat bestaat uit drie fasen, gesimplificeerd. We weten uit eerder onderzoek dat er verschillende typen schrijvers bestaan, die ieder op verschillende manieren tot goede teksten kunnen komen (Kieft & Rijlaarsdam, 2005; Kieft, Rijlaarsdam & Van den Bergh, 2006). Daarom is een mogelijkheid voor toekomstig onderzoek om de adviezen in de feedback afhankelijk te maken van het type schrijver voor wie de feedback bedoeld is. Van de ruim 500 leerlingen die aan het onderzoek deelnamen hebben we ook vragenlijstgegevens over hun schrijfprocesprofiel, en we zullen nagaan of we die ook kunnen betrekken in de feedback.
(33) Ten derde kan de drempel hoog zijn om zulke schrijfprocesfeedback te implementeren in het voortgezet onderwijs. Omdat een rapport schrijfprocesdata vereist, moet er nu eenmaal een aantal handelingen uitgevoerd worden voordat de feedback aan leerlingen gegeven kan worden. Allereerst is de installatie van InputLog noodzakelijk: het is gratis te downloaden op http://www.inputlog.net/download-software.html. Vervolgens moeten leerlingen een tekst schrijven, waarvan InputLog de gegevens verzamelt. Ten slotte moeten persoonlijke data automatisch in het rapport verwerkt worden. Binnenkort zullen we de template om de data vanuit InputLog in een feedbackrapport te genereren verbeteren en beschikbaar stellen op de onderzoekswebsite www.liftwritingresearch.com. Overigens kunnen leerlingen heel goed zelf de procesgrafiek produceren als zij met InputLog hebben geschreven: het is een druk op een knop.

Conclusie
(34) We besluiten dat deze ontwerpstudie een eerste concrete stap is in de ontwikkeling van schrijfprocesgerichte feedback. De studie opent een nieuw onderzoeksveld, en heeft tegelijkertijd praktisch nut: hoewel het op dit moment misschien nog moeite kost om een persoonlijk rapport op te stellen, zijn er toch al meer dan vijfhonderd leerlingen in Nederland die de feedback hebben ontvangen. In de toekomst zou schrijfprocesfeedback voor alle leerlingen een vast onderdeel kunnen zijn van de feedback die docenten hen geven. Suggesties voor vervolgonderzoek zijn dan ook om niet alleen de effecten van procesgerichte feedback nader te onderzoeken, maar ook om een methode te vinden om de implementatie zo laagdrempelig mogelijk te maken.

Naar: Levende Talen Tijdschrift, Achttiende jaargang, nummer 4, december 2017

Ik kan/weet:

- ☐ uit welke onderdelen een wetenschappelijke tekst bestaat.
- ☐ informatieve teksten met een hoge informatiedichtheid lezen, zoals lange en ingewikkelde rapporten, en gecondenseerde artikelen. 4F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

7 Meer oefenen

Je leert:

- teksten analyseren en begrijpen.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis
  - § 1 Onderwerp, hoofdgedachte, tekstdoel en titel
  - § 2 Inleiding en slot
  - § 3 Middenstuk
  - § 4 Alinea's en kernzinnen
  - § 5 Signaalwoorden en functiewoorden
  - § 7 Standpunt en argumenten
- Cursus 2 Lezen
  - § 1 Tekstsoorten
  - § 2 Column
  - § 3 Uiteenzetting, betoog en beschouwing
  - § 4 Stappenplan Tekstanalyse
  - § 5 Mengvormen
- Cursus 6 Argumenteren
  - § 1 Argumenten, tegenargumenten en weerleggingen
  - § 2 Argumentatiestructuren

Theorie

Meer oefenen

Teksten goed begrijpen leer je alleen door veel te oefenen. Dat ga je in deze paragraaf doen, als voorbereiding op het lezen van teksten in het algemeen, studieteksten, de toetsen Leesvaardigheid en het Centraal Examen. Als je deze paragraaf én de extra teksten op *Nieuw Nederlands online* hebt gemaakt, ben je toe aan de cursus Eindexamen.

Bij het oefenen met de teksten zul je – net als eerder in deze cursus – merken dat niet iedere tekst een heldere structuur en een duidelijk tekstdoel heeft. Ook is een tekst soms niet mooi afgerond: dan ontbreekt bijvoorbeeld een echte slotalinea of er wordt in het slot een conclusie getrokken die niet goed uit de tekst volgt. Het komt in de praktijk allemaal voor.

Opdracht
1

1 Analyseer tekst 1 volgens het *Stappenplan Tekstanalyse*.

Beantwoord nu de vragen.

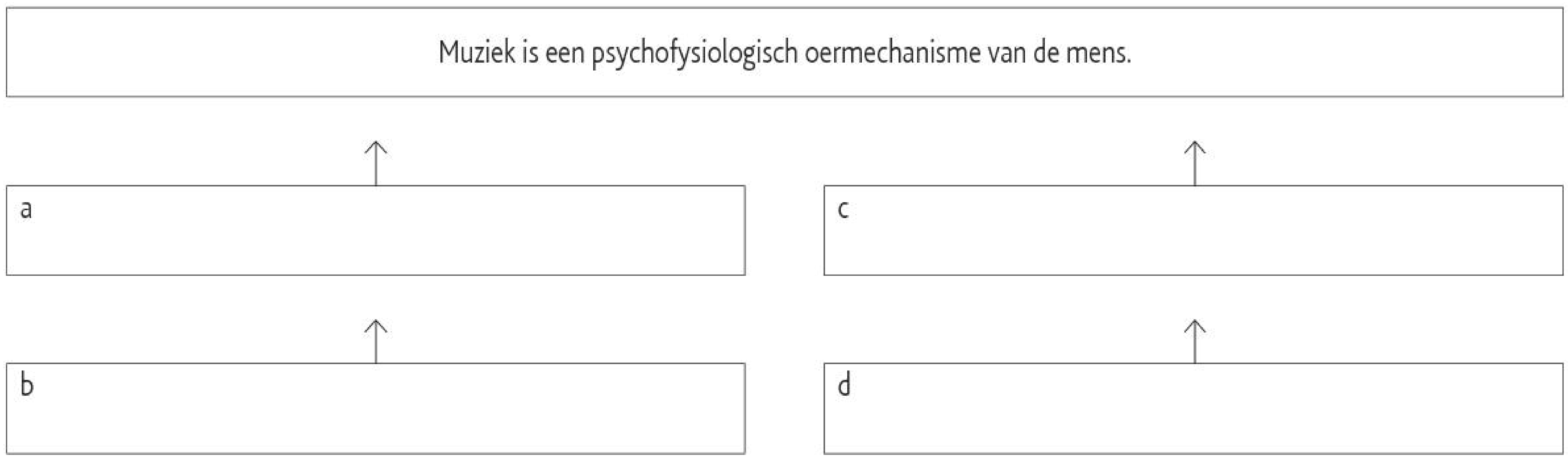
2 Welk soort aandachttrekker gebruikt de auteur in alinea 1?

3 Noteer op basis van alinea 4 wat er in onderstaand schema van oorzaak en gevolg bij a tot en met d moet worden ingevuld.

a	→	b	→
c	→	d	→

Kinderen presteren over de gehele linie beter.

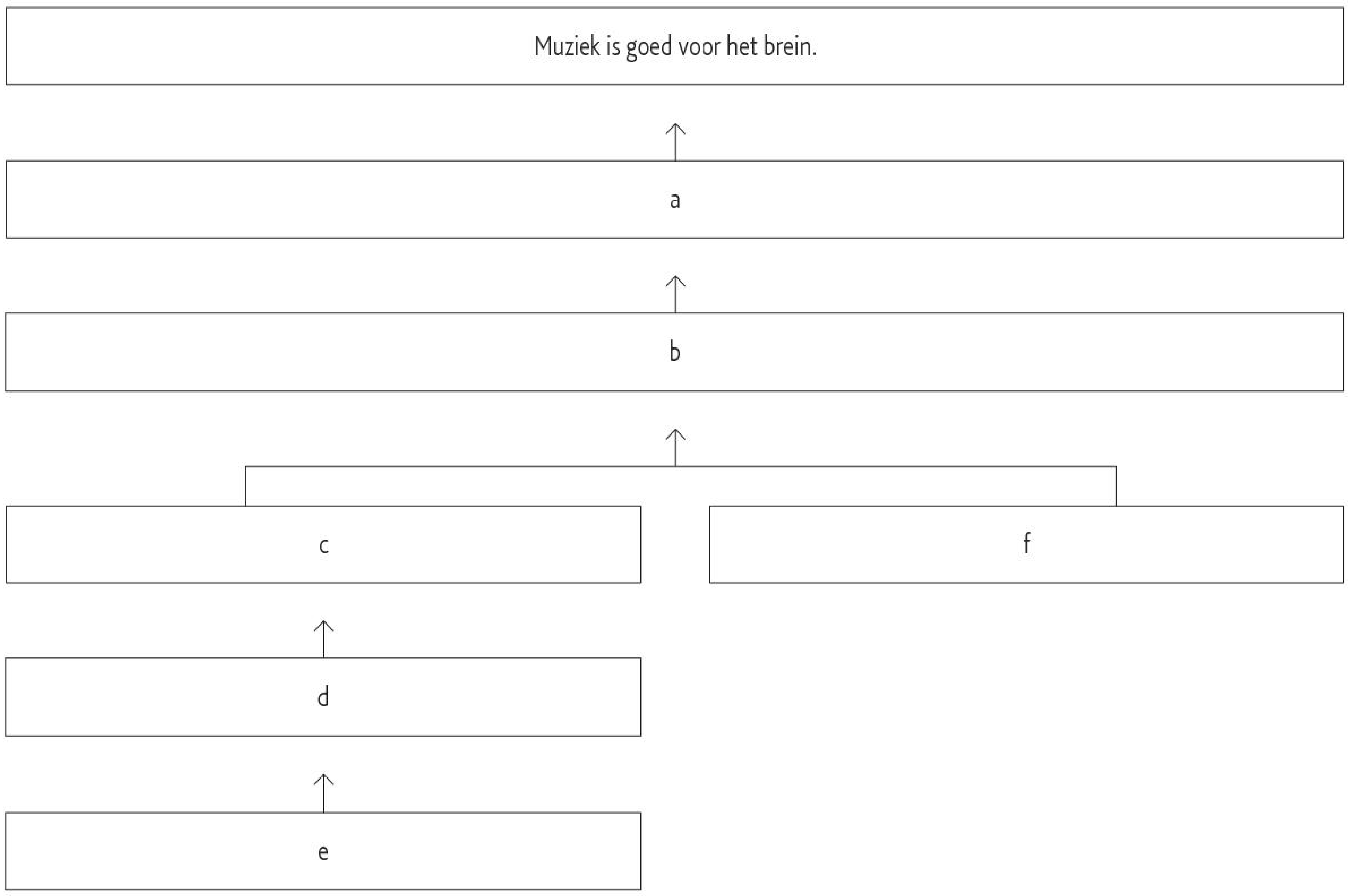
4 Noteer op basis van alinea 5 wat er in het blokjesschema bij a tot en met d moet worden ingevuld.

5 Waarin onderscheidt muziek zich van andere invloeden op ons brein? (al. 7)

6 ‘Muziek *maken* is dus nog verrijkender voor de hersenen dan muziek *luisteren*.’ (al. 7) Hoe komt dat?

7 Noteer op basis van alinea 8 wat er in het blokjesschema bij a tot en met f moet worden ingevuld.

8 ‘Veel muziek luisteren of spelen maakt je dus tot een aardiger, stabieler, positiever mens.’ (al. 9) Wat ontbreekt er aan deze conclusie? Leg uit.

9 Wat gebeurt er in onze hersenen als we muziek horen? Baseer je antwoord op alinea 10 en 11. Gebruik niet meer dan 30 woorden.

10 ‘Voor mij laat dat zien hoe diep muziek verankerd ligt in de hersenen.’ (al. 13) Waarom denkt Scherder dat muziek erg diep in de hersenen verankerd ligt?

11 Welke twee functies heeft muziek, volgens Scherder? Baseer je antwoord op alinea 15 en 16. Gebruik niet meer dan 35 woorden.

12 Wat ben je door de tekst te weten gekomen over de persoon Erik Scherder? Karakteriseer hem met ten minste twee woorden en illustreer je antwoorden met verwijzingen naar de tekst.

Tekst 1

Hoe ons brein opbloeit van muziek

(1) Hendrik heeft het. Op mijn sportschool geeft hij elke woensdagavond spinningles en dat is feest: een en al muziek en swingen. Klokslag halfacht zet hij de volumeknop lekker hoog, en onmiddellijk zijn we met z'n allen vertrokken op onze muzikale reis … Hendrik draait waar we blij van worden: *golden oldies* van Michael Jackson, Beyoncé, gevoelige songs, en het opzwepende *Encore une fois*. Af en toe stapt hij even af en loopt enthousiasmerend door de zaal, aanstekelijk bewegend op het ritme van de muziek. Hendrik *is* dan de muziek. Bij hem móét je wel beuken: geen keus meer.

(2) De ogen van breinwetenschapper Erik Scherder beginnen te glimmen als hij hoort over Hendriks spinningles. 'Prachtig, prachtig! Hieruit blijkt maar weer hoeveel invloed muziek op een mens kan hebben.' Het doet hem denken aan een experiment van de Engelse Brunel-universiteit: 'Daarbij renden mensen op de loopband op het ritme van de muziek van Madonna, Queen of de Red Hot Chili Peppers: zo hielden ze het 15 procent langer vol én hadden er meer lol in – zelfs als ze tegen de uitputting aan liepen te puffen.'

(3) Vraag Erik Scherder naar het effect van muziek op onze hersenen en hij lepelt het ene na het andere onderzoek op. Twee jaar geleden verwierf de hoogleraar landelijke bekendheid met zijn inspirerende tv-optredens over de gunstige invloed van bewegen op het brein. Door hem werden talloze Nederlanders zich ervan bewust dat ze veel te veel zitten, en dat dat knap slecht is voor hun hersenen. De afgelopen tijd werkte hij zich op de hometrainer in zijn werkkamer door stapels wetenschappelijk onderzoek naar de heilzame breineffecten van muziek – research voor zijn boek *Singing in the brain*.

(4) Scherder, aan de VU hoogleraar neuropsychologie en aan de Rijksuniversiteit Groningen hoogleraar bewegingswetenschappen, signaleert de laatste jaren een stroomversnelling in de neurowetenschappelijke ontdekkingen over de gunstige effecten van muziek. 'Neem dat mooie Amerikaanse onderzoek bij kinderen die muziekles krijgen en die van hun zesde tot negende werden gevolgd: ze blijken over de hele linie beter te presteren. Hun hersenbalk, de verbinding tussen hun beide hersenhelften, is bij hen dikker geworden door het musiceren. Linker- en rechterhelft werken dus beter samen, wat hun brein flexibeler maakt. En nog meer goed nieuws: je hoeft er niet eens goed voor te zijn in muziek – áls je maar muziek speelt, dat is al voldoende.'

(5) Verbaasde blik: 'Onvoorstelbaar toch, dat het muziekonderwijs is wegbezuinigd in Nederland? Muziek is zó goed voor je algehele ontwikkeling. Muziek raakt je: het doet je verwonderen, verbazen, emotioneren, herinneren, het verbindt je met anderen. Muziek grijpt in op de diepste structuren in het brein. We leren het eerder dan taal: al in de buik van onze moeder veranderen onze ademhaling en hartslag zodra we daarbuiten muziek of gezang horen. Muziek is een psychofysiologisch oermechanisme van de mens.'

(6) Uit lichamelijk onderzoek is gebleken dat muziek onze hartslag verlaagt, de bloeddruk laat dalen, de spieren ontspant, pijn kan verlichten, de productie van stresshormonen afremt, ons makkelijker in slaap kan doen vallen, en dat zelfs het immuunsysteem er beter door kan gaan functioneren. Wie veel naar muziek luistert, loopt dus minder kans ziek te worden.

(7) Hoe werkt dat precies in ons brein? Scherder glimlacht en pakt van zijn bureau een plastic model van de hersenen. 'Er is niet één plekje aan te wijzen waar muziek wordt verwerkt', zegt hij. 'Het hele brein doet mee, dat is nou juist het unieke van muziek. Bij onze meeste andere gedragingen zijn veel minder gebieden tegelijk zo actief.' Muziek activeert volgens Scherder simultaan verscheidene breingebieden die in een netwerk van zenuwbanen met elkaar in verbinding staan. 'Bij het luisteren naar muziek zijn al aardig wat breingebieden tegelijkertijd actief, maar bij het spelen ervan nog meer, omdat dan ook de motorische en visuele delen van het brein meedoen. Muziek *maken* is dus nog verrijkender voor de hersenen dan muziek *luisteren*.'

(8) De meeste breingebieden die actief zijn bij muziek, zowel bij het beluisteren als maken, liggen ver uit elkaar. De zenuwbanen ertussen moeten grote afstanden afleggen, en dat maakt deze breinsystemen tot de meest complexe die we hebben. Scherder: 'Het zijn juist onze complexe systemen die de meeste stimulatie veroorzaken. Dat maakt muziek zo goed voor het brein, want hoe meer stimulatie het ontvangt, hoe beter het in conditie blijft.'

(9) Muziek luisteren en spelen houdt onze breinnetwerken niet alleen actief, het versterkt ze eveneens. De muzieknetwerken blijken intensief verbonden te zijn met de taalgebieden, waardoor muziek ons taalgevoel kan stimuleren. Ook is gebleken dat kinderen die pianoles krijgen, betere verbindingen ontwikkelen tussen gebieden in de voor- en achterkant van hun brein, wat een bijdrage kan leveren aan de ontwikkeling van hun empathische vermogens. →

Scherder: 'En bij ouderen die muziek luisteren of spelen, wordt onder meer de prefrontale cortex sterker. Daardoor is hij beter in staat een rem te zetten op de amygdala, die de motor achter negatieve prikkels en angstsignalen in het brein is. Veel muziek luisteren of spelen maakt je dus tot een aardiger, stabieler, positiever mens.' De eerlijkheid gebiedt hem daaraan toe te voegen dat je ook zonder muziek natuurlijk heel positief en aardig kunt zijn. 'Ik ken veel mensen die ontzettend aardig zijn, maar niks met muziek hebben.'

(10) Hoe is het mogelijk dat muziek zo'n rechtstreeks effect heeft op onze emoties? Dat komt doordat de hersengebieden die betrokken zijn bij het verwerken van emoties, ook een rol spelen bij het verwerken van muziek. Het diep in de hersenen gelegen beloningssysteem blaast een stevig partijtje mee, en dan met name de stof dopamine, een oppeppende neurotransmitter. Scherder beschrijft wat er dan gebeurt in de hersenstam, een gebied onder in de hersenen dat belangrijke basisfuncties vervult zoals ademhaling en bloedsomloop: 'Zodra de hersenstam klanken opvangt die we prettig vinden, spuit hij dopamine naar het beloningssysteem, waardoor het op *play* gaat en we genieten van muziek. Van dat beloningssysteem is al bekend dat het reageert bij seks en drugs, maar naar nu blijkt dus ook bij rock-'n'-roll.'

(11) En dan is er nog de verbinding tussen het beloningssysteem en het bewegingscentrum. Bij muziek maken, maar ook bij alleen luisteren wordt dat bewegingscentrum – onze motoriek – geprikkeld. 'Het verklaart waarom we zo vaak de neiging krijgen om op muziek mee te bewegen', zegt Scherder. 'Niet voor niets hebben sommige talen geen aparte woorden voor muziek en dans. Voor die culturen is het een en hetzelfde. Het brein denkt er net zo over.' Dansen is eigenlijk een gunstig bijeffect van muziek. Het vereist complexe mentale coördinatie, en dat versterkt de zintuiglijke en bewegingsfuncties.

(12) Doet Bach hetzelfde met ons als Beyoncé? Zijn er soorten muziek die meer effect hebben dan andere? Niet echt, volgens Scherder. 'Maar ieders brein is uniek en maakt op zijn eigen manier chocola van de klanken die binnenkomen. Dat heeft met allerlei zaken te maken, bijvoorbeeld welke muziek je in je jeugd hoorde, welke herinneringen je bij bepaalde muziek hebt, of er innerlijke beelden in je opkomen: een mooi landschap, vogels, zee, wind, de galop van een paard … die dingen roepen op hun beurt emoties op.' Dat betekent dus ook dat al die gunstige effecten van muziek pas optreden als we muziek luisteren waar we van houden? 'Ja,' zegt Scherder, 'dat is wel een voorwaarde.'

(13) Hoe krachtig het effect van iemands favoriete muziek kan zijn, is soms te zien bij patiënten met dementie. Mensen die zich niets meer lijken te herinneren, amper nog reageren en niet meer praten, veren ineens op wanneer ze een liedje uit hun jeugd horen. Hun ogen gaan stralen, ze zingen en tikken met hand of voet foutloos mee, en kunnen zelfs weer even antwoord geven op vragen. Scherder: 'Dat verschijnsel heeft alles te maken met het langetermijngeheugen voor muziek: bij de ziekte van Alzheimer blijft dat het langst gespaard. Voor mij laat dat zien hoe diep muziek verankerd ligt in de hersenen.'

(14) Iets soortgelijks gebeurt bij mensen die een beroerte hebben gehad en niet meer kunnen praten: met behulp van muziek of zingen lukt het hun vaak weer een beetje te leren spreken. 'Muziek heeft bij deze patiënten ook een positieve invloed op hun denkvermogen, slaap-waakritme en stemming', zegt Scherder. 'Die laatste effecten van muziek luisteren zijn inmiddels ook vastgesteld bij depressie en angststoornissen.'

(15) Muziek heeft dus diepe invloed op ons, maar waardoor eigenlijk? Wetenschappers voeren daar verhitte discussies over. Volgens sommigen is het een soort franje die niet essentieel is voor onze overleving. Anderen vermoeden dat onze taalloze voorlopers, de neanderthalers, al een elementaire vorm van muziek beoefenden, omdat die juist wel overlevingswaarde had: zou dat wellicht verklaren waarom onze primitiefste, diepst gelegen hersengebieden er zo actief van worden? Scherder denkt van wel. 'De meest basale vormen van muziek zijn natuurlijk de grommende klanken van een beer: daar moeten we onmiddellijk op aanslaan, anders overleven we niet. Logisch dus, dat de verwerking van klanken gebeurt in ons reptielenbrein oftewel hersenstam, het oudste deel van ons brein.'

(16) Maar Scherder heeft nog een andere theorie. 'Muziek helpt ons ook te overleven doordat ze groepsvorming stimuleert, en als groep sta je nu eenmaal sterker. Zelfs een verzameling vreemden ervaart het snelst saamhorigheid wanneer ze samen muziek maken. Melodie en ritme dwingen mensen gewoon om op elkaar af te stemmen. Dat vind ik misschien wel het allermooiste aan muziek: dat het niet alleen goed is voor jezelf, maar je ook echt met anderen verbindt. Uiteindelijk is het groter dan jezelf.'

Naar: Edwin Oden, Psychologie Magazine, maart 2017

Opdracht
2

1 Analyseer tekst 2 volgens het *Stappenplan Tekstanalyse*.
Beantwoord nu de vragen.

2 Welke zin geeft de belangrijkste informatie uit alinea 1 tot en met 3 weer in relatie tot de rest van de tekst?
- ○ A Het grootste deel van de mensheid kan niet meer zonder constant amusement of afleiding.
- ○ B Kinderen brengen tegenwoordig gemiddeld zeven uur per dag achter een scherm door.
- ○ C Onze wereld wordt voornamelijk gevormd door wat we op onze beeldschermen zien.
- ○ D Sms'jes of appjes zijn voor de meeste mensen interessanter dan echte gesprekken.

3 In alinea 5 en 6 vind je een redenering. De functie van elke zin in deze redenering kan met behulp van een functiewoord worden weergegeven.
Noteer het nummer van de betreffende zin en daarachter het juiste functiewoord. Je mag een functiewoord maar één keer gebruiken. Kies uit de volgende functiewoorden:
afweging, argument, bewering, constatering, gevolg, kanttekening, middel, nadeel, reden, toegeving, vraag, weerlegging.

zin 1	In de moderne wereld houdt het onderwijs zich steeds meer bezig met het voorbereiden van leerlingen/studenten op hun intrede op de arbeidsmarkt.	...
zin 2	Voor veel landen zal een achterstand op dit gebied namelijk leiden tot armoede in een wereld van toenemende concurrentie.	...
zin 3	Deze focus op de arbeidsmarkt betekent onvermijdelijk dat er veel aandacht is voor technologie.	...
zin 4	Je kunt je echter afvragen of onderwijs inderdaad slechts te beschouwen is als de voorbereiding op een leven lang arbeid.	...
zin 5	We hebben immers niet alleen een economie om te ontwikkelen, maar ook een beschaving om in stand te houden, en hoezeer technologische ontwikkelingen onze levens ook hebben beïnvloed, er zijn nog steeds veel onderliggende menselijke constanten.	...

4 '(...) er zijn nog steeds veel onderliggende menselijke constanten.' (al. 6) Leid uit de rest van alinea 6 af wat de auteur met 'menselijke constanten' bedoelt.

5 Waarom wijst de auteur op die 'menselijke constanten'?

6 Hoe ging het 'traditionele' onderwijs om met 'de moeilijke en zelfs onmogelijke' vragen? (al. 7)

7 'En het is dit onderscheidingsvermogen dat het onderwijs zou moeten cultiveren.' (al. 8) Leg met behulp van alinea 9 uit wat wordt bedoeld met 'onderscheidingsvermogen'.

8 Wat wil de auteur aantonen met de voorbeelden in alinea 10 en 11?

9 Wat is de strekking van alinea 13?

10 'Daaruit volgt echter niet automatisch dat geen enkele technologische ontwikkeling in de toekomst zou kunnen leiden tot een desastreuze verandering.' (al. 14) Waarom zegt de auteur dat?

11 'Tot besluit word ik genoopt tot een buitengewoon saaie conclusie, namelijk dat digitalisering goed gereedschap is, maar een slechte baas.' (al. 15) Wat bedoelt de auteur met 'goed gereedschap, maar een slechte baas'?

12 Deel je de visie van de auteur? Licht je antwoord toe.

13 Bedenk een titel die de inhoud van de tekst beter weergeeft.

Tekst 2

Niets meer onthouden

(1) Amerikaans onderzoek toont aan dat kinderen in de Verenigde Staten gemiddeld zeven uur per dag achter een scherm doorbrengen, en er is weinig reden om aan te nemen dat dat voor Europese kinderen veel minder zal zijn. De kinderen hebben vaak meer dan één scherm tegelijk aan staan op hun slaapkamer. Misschien leren ze door meerdere schermen te gebruiken veel informatie tegelijkertijd op te nemen (cognitief multitasken), maar het zou net zo goed kunnen dat ze er eenvoudigweg niet in slagen te leren hoe ze zich op één ding tegelijk moeten richten.

(2) Het is een internationaal fenomeen. We zijn allemaal bekend met taferelen die duidelijk maken in welke grote mate we nu in een virtuele wereld leven. De filosoof Bishop Berkeley suggereerde in de eerste helft van de achttiende eeuw dat de wereld een construct van onze geest was, maar nu lijkt het soms alsof we haar zien als een constructie van onze beeldschermen. In bussen en treinen zijn de ogen van de mensen aan hun beeldschermen vastgeplakt; ze zouden langs een uitbarstende vulkaan kunnen rijden zonder het te merken. Het lijkt of sms'jes of appjes interessanter zijn geworden dan echte gesprekken.

(3) Beeldschermen zijn zo'n groot deel van ons leven gaan uitmaken dat we ze nauwelijks opmerken. Ze flitsen, knipperen of kijken dreigend op ons neer in stations, cafés, banken, wachtkamers in ziekenhuizen, op vliegvelden, in winkels, winkelcentra, bussen, zelfs in taxi's, vaak met nieuwskoppen of aandelenkoersen die langs de onderkant voorbijglijden. Hoewel we er niet op letten, kunnen we ze ook niet helemaal negeren: ze zijn als een jeukende plek waar je niet bij kunt, maar dan in de geest.

(4) De schijnbaar onstuitbare digitalisering van het leven moet het onderwijs wel beïnvloeden, niet alleen doordat ze de aard en mentaliteit van leerlingen en studenten verandert, maar ook door middel van de nieuwe methodes die gebruikt worden om hen te onderwijzen. Maar om te kunnen oordelen over de invloed van digitalisering op het onderwijs, moeten we eerst bepalen waar onderwijs voor is, en dat is geenszins gemakkelijk of ondubbelzinnig. De zoektocht naar een enkelvoudig doel of oogmerk van onderwijs is waarschijnlijk zelfs een vergissing. Zo'n doel kan onmogelijk hetzelfde zijn voor een wiskundig genie als voor iemand met een aangeboren lage intelligentie.

(5) In de moderne wereld houdt het onderwijs zich steeds meer bezig met het voorbereiden van kinderen, tieners en jongvolwassenen op hun intrede op de arbeidsmarkt. Voor veel landen zal een achterstand op dit gebied namelijk leiden tot relatieve en misschien zelfs tot absolute armoede in een wereld van toenemende concurrentie. Deze focus op de arbeidsmarkt betekent onvermijdelijk dat het onderwijs leerlingen ook vertrouwd moet maken met moderne technologie en hun ermee moet leren omgaan, en er ook voor moet zorgen dat zij bereid zijn zich aan te passen naar gelang de technologie verandert.

(6) Je kunt je echter afvragen of onderwijs inderdaad slechts te beschouwen is als de voorbereiding op een leven lang arbeid. We hebben immers niet alleen een economie om te ontwikkelen, maar ook een beschaving om in stand te houden, en hoezeer technologische ontwikkelingen onze levens ook hebben beïnvloed, er zijn nog steeds veel onderliggende menselijke constanten. Mislukte liefdesrelaties leiden bij ons nog steeds tot een hoop ellende; we jubelen nog steeds over successen. Hoe overvloedig onze levens ook mogen zijn in materieel opzicht, een tragedie is nooit meer dan één ongeluk van ons verwijderd. We moeten nog steeds weten hoe te leven, met anderen compromissen te sluiten, tegenspoed, teleurstelling en lijden te dragen, het goede en het schone te zoeken, ons te verhouden tot onze sterfelijkheid enzovoort.

(7) Uiteraard beantwoordde het onderwijs, zoals het traditioneel vorm kreeg voor de opkomst van de ICT, de moeilijke en zelfs onmogelijke vragen niet direct, en dat kon het ook niet. Het bood bijvoorbeeld geen handleidingen voor hoe om te gaan met smart. De hoop was echter dat jonge mensen in staat zouden zijn een dieper, rijker, betekenisvoller en bevredigender leven te leiden als ze eerder in hun leven geleidelijk hadden kunnen kennismaken met het beste wat was bedacht en gezegd in de wereld. Ze zouden immers door hun kennis in staat zijn om hun eigen situatie in een groter perspectief te plaatsen dan dat van het huidige ogenblik.

(8) Er is ongetwijfeld een tijd geweest dat de worsteling om te overleven de meeste mensen geheel in beslag nam; maar toen de welvaart sterk toenam, zijn vragen van hoe te leven, zelfs als ze noch gesteld, noch beantwoord werden, belangrijk geworden voor ongekende aantallen mensen. De toegenomen keuzemogelijkheden brengen de noodzaak, of in elk geval de wenselijkheid, van een groter onderscheidingsvermogen, zowel cultureel als esthetisch, met zich mee. En het is dit onderscheidingsvermogen dat het onderwijs zou moeten cultiveren.

(9) Het is niet zozeer het verlies als wel het niet-ontwikkelen van deze vermogens dat critici van de overmatige afhankelijkheid van ICT

in het onderwijs vrezen, of het nu terecht is of niet. De term ICT (informatie- en communicatietechnologie) is op zichzelf al interessant, in zoverre dat deze met groot gemak impliceert dat informatie hetzelfde is als kennis of wijsheid. Het is tegenwoordig in de medische praktijk bijvoorbeeld niet ongewoon dat mensen in een kliniek aankomen met A4'tjes vol van het internet gehaalde informatie, waarvan een deel kloppend en waardevol is, maar waarvan een deel ook bijgelovig en bizar kan zijn. De patiënten maken vaak weinig onderscheid tussen deze categorieën, door een gebrek aan achtergrondkennis of perspectief.

(10) We kennen allemaal het verhaal van president Thabo Mbeki van Zuid-Afrika, die via internet de theorieën van Peter Duesberg ontdekte, de moleculair bioloog die ontkent dat aids veroorzaakt wordt door het hiv-virus, en daarom de behandeling van die epidemische ziekte in zijn land op achterstand zette, met duizenden sterfgevallen tot gevolg. Professor Duesberg, een zeer intelligente man met veel wetenschappelijke prestaties op zijn naam, was er prima toe in staat een aannemelijke onderbouwing te geven, zij het een zeer selectieve; maar aannemelijkheid maakt nog geen waarheid, en de goedgelovigheid van Mbeki was het gevolg van het verwarren van informatie met kennis, waarheid en wijsheid.

(11) Een ander voorbeeld van het schadelijke effect van het verspreiden van desinformatie op internet is de veronderstelde rol die het vaccin tegen bof, mazelen en rodehond (BMR) speelt bij het veroorzaken van autisme bij kinderen. Een onderzoek van een Britse arts, dat beweerde dat oorzakelijke verband te hebben ontdekt, werd in 1998 gepubliceerd in het medische tijdschrift *The Lancet*. Later bleek dit onderzoek niet alleen gemankeerd te zijn, maar ook frauduleus. Honderdduizenden en waarschijnlijk miljoenen mensen waren er echter niet toe in staat om iets wat in feite een gerucht was, te onderscheiden van informatie, laat staan wijsheid, met als resultaat dat op vele plaatsen in de wereld mazelenepidemieën uitbraken.

(12) Met de voorbeelden van Duesberg en het BMR-vaccin wil ik duidelijk maken dat informatie (juist of onjuist) op zichzelf, als perspectief ontbreekt, een hogere vorm van onwetendheid kan zijn, en een gevaarlijkere vorm in zoverre ze zich vermomt als kennis; en dat daarom een enorm magazijn van kennis op zichzelf niemand daadwerkelijk iets zal bijbrengen, hoe toegankelijk dat magazijn ook is. Hoelang je ook surft op internet, het kan geen vervanging zijn voor het langzame aankweken van beoordelingsvermogen en een kritische geest, of voor het ontwikkelen van een volwassen perspectief. Overmatig vertrouwen op gemakkelijk toegankelijke bronnen zou kunnen leiden tot een permanent oppervlakkige kijk op de dingen.

(13) In het verleden hebben alle technologische veranderingen in de communicatiemedia aanleiding gegeven tot de zorg dat ze de cultuur zoals we haar tot dan toe kenden, zouden ondermijnen en mensen steeds oppervlakkiger zouden maken. Klaagzangen over de gevolgen van radio, film en de grammofoon gingen vooraf aan die over de gevolgen van televisie; en klaagzangen over de effecten van de massaproductie van romans, kranten en tijdschriften gingen weer vooraf aan die over radio, film en de grammofoon. Toch is de wereld beslist niet ten onder gegaan.

(14) Daaruit volgt echter niet automatisch dat geen enkele technologische ontwikkeling in de toekomst zou kunnen leiden tot een desastreuze verandering. Ik veronderstel dat de mensheid onderverdeeld kan worden in degenen die geneigd zijn te anticiperen op de nadelen van verandering en degenen die geneigd zijn te anticiperen op de voordelen. Ik geef grif toe dat ik bij de eerste groep hoor, hoewel ik de voordelen van veranderingen in het verleden erken, zoals iedere rationele persoon dient te doen. En hoewel ik geloof dat de cultuur in toenemende mate haar legitimiteit zoekt bij technologie, haar bevrediging vindt in technologie, en zich door technologie laat bevelen, wat zeer in het nadeel werkt van de inhoud van die cultuur – kan er geen twijfel over bestaan dat digitalisering ook enorme voordelen heeft.

(15) Tot besluit word ik genoopt tot een buitengewoon saaie conclusie, namelijk dat digitalisering goed gereedschap is, maar een slechte baas. Voor mensen wier opleiding hun een raamwerk van kennis heeft gegeven, een kritische geest, en het vermogen om zich een perspectief te vormen, is de digitalisering een geweldige zegen; voor degenen die technologie op zichzelf waarderen, ongeacht de doelen die ze dient, of die er een goede reden in zien om bijvoorbeeld niets in hun geheugen te bewaren omdat alles gemakkelijk elektronisch kan worden opgezocht en het daarom tijdverspilling is om wat dan ook te onthouden, zelfs de correcte spelling van woorden, is het een pad naar permanente oppervlakkigheid. Welk pad het wordt, hangt van onszelf af.

Naar: Theodore Dalrymple, De Groene Amsterdammer, 16 mei 2017 (vertaling: Felix Huygen)

Theodore Dalrymple is essayist en psychiater.

Opdracht

3

1. Analyseer tekst 3 volgens het *Stappenplan Tekstanalyse*. Beantwoord nu de vragen.
2. 'De Duitse cultuurwetenschapper Fritz Breithaupt noemt dit "gefilterde empathie": (...).' (al. 3) Waarom zou Breithaupt hier het woord 'gefilterd' gebruiken?
3. Welke twee vormen van verontwaardiging beschrijft de auteur? (al. 4 en 5)
4. Van welke vorm van verontwaardiging was er sprake in het geval van het Chinese meisje? Leg uit.

5 In alinea 8 vind je een redenering. De functie van elke zin in deze redenering kan met behulp van een functiewoord worden weergegeven.
Noteer per zin het juiste functiewoord. Je mag een functiewoord meer dan eens gebruiken. Kies uit de volgende functiewoorden:
argument, beoordeling, conclusie, constatering, nuancering, reden, standpunt, subargument, toegeving, voorbehoud, voorwaarde, weerlegging.

zin 1	We doen er goed aan om maar niet te luisteren naar de verontwaardigde.	…
zin 2	Die is alleen maar gebelgd over de verkeerde daden van anderen	… bij zin 1
zin 3	omdat hij ervan uitgaat dat de mens uitsluitend op het goede gericht is.	… bij zin 2
zin 4	Wie doet alsof de mens een intrinsiek goed wezen is, liegt:	… van zin 3
zin 5	die gaat uit van een fictief ideaalbeeld van de mens waarbij slechtheid hoogstens een kortstondige aberratie is, waarover we ons dan kunnen verontwaardigen.	… bij zin 4

6 'Toch zitten er grenzen aan empathie.' (al. 9) Welk argument geeft de schrijver bij deze bewering?

7 Welke vorm van georganiseerde 'empathie' kennen we in onze samenleving? Licht je antwoord toe. Baseer je op alinea 11.

8 'Natuurlijk hebben we empathie nodig.' (al. 13) Waarom is de auteur dan toch niet voor een 'meer empathische samenleving'? Baseer je antwoord op de rest van alinea 13.

9 Welke twee van onderstaande beweringen zijn in overeenstemming met de inhoud en de strekking van de tekst?
- ○ A Een samenleving kan niet zonder empathie.
- ○ B In onze verzorgingsstaat is het noodzakelijk dat we allemaal bij elkaar betrokken zijn.
- ○ C Onverschilligheid zonder enige vorm van empathie is niet werkbaar en empathie zonder enige vorm van onverschilligheid ook niet.
- ○ D Verontwaardiging heeft altijd tot doel jezelf op een moreel voetstuk te plaatsen.

Tekst 3

Wees liever onverschillig

(1) Op 14 oktober 2011 wordt de tweejarige Wang Yue omvergereden door een bestelwagentje, op de markt van Foshan in Guangzhou, China. Het kind wordt voor dood achtergelaten, maar dat is niet alles. Liefst achttien mensen lopen Wang Yue voorbij, maar besluiten weg te kijken of in een brede cirkel om haar heen te stappen. Een andere bestelwagen rijdt zelfs een tweede maal over het kind. Wanneer uiteindelijk de negentiende persoon – een vuilnisopraapster – Yue omarmt en probeert te redden, is dat te laat.

(2) De eerste reactie bij veel mensen is verontwaardiging. Hoe kan het dat talloze passanten een stervend kind niet helpen? Zijn we dan zo apathisch geworden, vroegen miljoenen Chinezen zich af, dat we zelfs daarvoor geen moeite meer doen? Waren de achttien mensen die aan het gewonde kind voorbijliepen, stuk voor stuk gevoelloze onmensen? Sommigen hadden het kind niet eens gezien, zoals een aantal van hen later beweerde bij het verhoor; of ze dachten dat iemand anders wel zou stoppen.

(3) Blijkbaar zijn in een bepaalde context behoorlijk wat mensen in staat bij een urgente situatie weg te kijken. Vraag echter aan een groep mensen wie het kind wel had geholpen en zowat iedereen steekt de hand op. We identificeren ons nu eenmaal liever met een helper dan met een onverschillige passant. Dat verzekert ons van een goed gevoel. De Duitse cultuurwetenschapper Fritz Breithaupt noemt dit 'gefilterde empathie': we zijn empathisch met een empathische helper. Op die manier kun je jezelf op de borst kloppen dat je, net als de daadwerkelijke helpers, een moreel

hoogstaand mens bent. Je houdt jezelf immers stellig voor net zo te handelen in dergelijke situaties.

(4) Waar staat de verontwaardiging over niet-helpende mensen voor?

Om het wat filosofisch-technisch uit te leggen: verontwaardiging is de oordelende modus van verwondering die ontstaat doordat je rechtvaardigheidsgevoel is aangetast. Als je verontwaardigd bent, komt dat doorgaans doordat je een situatie afkeurenswaardig of onrechtvaardig acht en daardoor de betrokkenen veroordeelt om wat ze wel of juist niet doen. Zoals de Franse filosoof Jean-François Mattéi schrijft: zolang verontwaardiging verbonden is met het idee van rechtvaardigheid, heeft zij een morele betekenis.

(5) Als er van die verbinding geen sprake is, krijgt verontwaardiging al snel een ranzig kantje. In zekere zin is verontwaardiging over het gedrag van anderen gemakkelijk, want het probleem ligt altijd elders. Nogmaals in filosofisch jargon: in en met de verontwaardiging ontstaat een kloof tussen jou en het object van je verontwaardiging. Als je verontwaardigd bent, richt je je blik volledig naar buiten om de onvolkomenheid van anderen te registreren en van beschuldigend commentaar te voorzien. Het bevrijdende aan die handeling is dat je zelf uit beeld blijft, terwijl je de ander laakt om zijn of haar gedrag. In die zin is verontwaardiging inderdaad een gemakkelijke emotie: door over iets buiten jezelf verontwaardigd te zijn, plaats je jezelf op een moreel voetstuk en ben je ervan overtuigd dat jij je nooit tot het gedrag van anderen zult verlagen.

(6) Kortom, verontwaardiging verschaft ons het gevoel aan de juiste kant van de moraal te staan. Maar als de wereld slechts bestaat uit mensen die zich verontwaardigen over het gedrag van anderen, wie zijn dan die anderen?

(7) Nu zo ongeveer alles wat we doen door camera's geregistreerd wordt, is er altijd wel iets om ons over te verontwaardigen. De sociale media staan dagelijks bol van filmpjes die daartoe aanleiding geven. Dat kan gaan om een vader die zijn kind een klap verkoopt, een politicus die in crisistijd pronkt met een glas dure champagne of een restaurantmedewerker die eten op de grond laat vallen en het vervolgens opnieuw op een bord legt. Dan roepen we 'zakkenvuller' of 'smeerlap', en verlenen we onszelf absolutie.

(8) We doen er goed aan om maar niet te luisteren naar de verontwaardigde. Die is alleen maar gebelgd over de verkeerde daden van anderen omdat hij ervan uitgaat dat de mens uitsluitend op het goede gericht is. Wie doet alsof de mens een intrinsiek goed wezen is, liegt: die gaat uit van een fictief ideaalbeeld van de mens waarbij slechtheid hoogstens een kortstondige aberratie is, waarover we ons dan kunnen verontwaardigen. Anders gezegd: de verontwaardigde liegt, omdat hij de mens een morele zuiverheid toedicht waaraan die niet kan beantwoorden.

(9) Empathie gaat uit van eenzelfde zuiverheid. Toch zitten er grenzen aan empathie. Ik kan heus wel meeleven met een collega wiens partner of ouders of kinderen overleden zijn. Maar stel dat ik dat medelijden ook moet opbrengen voor hun ooms en tantes, of voor de ouders van hun buren – zou dat niet leiden tot een volkomen verlamming van het handelen? Dit empathisch teveel zou van het dagelijkse leven een verschrikkelijke zaak maken en ons morele systeem totaal overbelasten. Stel je voor dat je moet meevoelen met elke kankerpatiënt, of elke verkeersdode, of de hele tijd moet huilen bij het zien van het leed van duizenden medeburgers?

(10) Toch worden de voorbijgangers op de markt in Guangzhou die Wang Yue voor dood achterlieten, aan de publieke schandpaal genageld. Ongetwijfeld hadden zij voor zichzelf een goede reden waarom ze niet konden helpen: ze moesten naar hun werk hollen, ze moesten naar hun kinderen terug, ze moesten de bus halen of wat dan ook. Ook al zijn dergelijke redenen legitiem, zuiver op de graat zijn ze nooit. Tegelijkertijd is het te gemakkelijk om deze mensen te veroordelen. Elke altruïstische daad veronderstelt immers een vorm van zelfverloochening en ook daaraan zijn grenzen. Als we niet langer onze eigen morele zuiverheid als uitgangspunt nemen, slagen we er misschien beter in te beseffen dat ook onze medemensen niet aan de hoogste morele eisen kunnen voldoen.

(11) Natuurlijk moeten wij mensen met elkaar praten om elkaar te begrijpen, maar een belangrijk deel van onze relaties verloopt juist vanwege een gebrek aan betrokkenheid en het gebrek aan gesprekken of begrip. Onverschilligheid zit structureel ingebakken in ons maatschappelijk model. Het hele systeem van sociale zekerheid is gebaseerd op de gedachte dat we met veel te veel zijn om elkaar persoonlijk te kennen en te helpen. Wie deze onpersoonlijkheid wil vervangen door empathie, moet beseffen welke eisen hij aan iedereen stelt en tot welk soort samenleving dit kan leiden. Stel dat je iedereen met wie je financieel solidair bent, ook nog eens sympathiek moet vinden. Hoever zou solidariteit dan nog reiken?

(12) Van Barack Obama en Angela Merkel tot Jesse Klaver – velen beschouwen het menselijk vermogen zich in te leven in anderen als stuwende kracht voor moreel handelen en een probaat middel tegen onverschilligheid. Maar onze maatschappij lijdt niet aan gebrek aan empathie; ik zie daar tenminste geen bewijzen voor. Wel kampt ze met een overdaad ervan. Daarom pleit ik juist voor onverschilligheid.

(13) Natuurlijk hebben we empathie nodig. Onverschilligheid zonder enige vorm van empathie is niet werkbaar, maar omgekeerd geldt hetzelfde: een bepaalde mate van onverschilligheid ontslaat ons van de onmogelijke opgave om aanhoudend en tegenover iedereen empathisch in het leven te staan. Die onverschilligheid, gekoppeld aan een overheid die haar middelen rechtvaardig probeert te verdelen, maakt de samenleving werkbaar. Slechts vragen om meer empathie biedt geen uitweg. Het moet ons daarom zorgen baren dat tegenwoordig sommige politieke pleidooien voor meer empathie hand in hand gaan met de afbraak van de geïnstitutionaliseerde solidariteit en de verzorgingsstaat. Wie solidariteit afbouwt en empathie aan belang laat winnen, loopt het risico dat ons inlevingsvermogen overvraagd of overbelast wordt.

(14) Zoals Frans de Waal in zijn boek over empathie schrijft: niemand zou de 'steunpilaren van de samenleving →

louter van warme, welgemeende gevoelens afhankelijk willen maken'. Daarom bestaan er ook solidariteit en rechtvaardigheid, de basisprincipes van maatschappelijke systemen die toelaten dat mensen geholpen worden zonder dat zij empathisch met elkaar betrokken hoeven te zijn. Solidariteit en rechtvaardigheid maken onverschilligheid werkbaar, gaan oververhitting van empathie tegen en voorkomen dat de beperkingen van empathie geen al te grote rol spelen.

(15) Empathie helpt banden smeden, biedt uitzicht op een goed, sociaal leven en is ook een stevige basis om onze betrokkenheid met de wereld, de mensen en de dingen te onderhouden, naast wat de overheden en instellingen voor ons regelen. Zonder empathie is geen sprake van relationaliteit en daarom ook niet van een samenleving.

(16) Neem empathie weg en je hebt als samenleving een groot probleem. Maar vooralsnog zijn er geen aantoonbare aanwijzingen dat we afstevenen op een empathietekort in de samenleving of dat de samenleving harder is geworden dan voorheen. Gemiddeld geven we nu zelfs meer dan vroeger geld uit aan goede doelen. Daaruit kunnen we in elk geval niet afleiden dat betrokkenheid met elkaar zou afnemen. Er is eerder een empathisch teveel. Het risico daarvan is in één zin te vatten: doen wat goed aanvoelt vanuit je empathisch vermogen is niet noodzakelijk gelijk aan zo goed mogelijk doen. Daarom kan empathie nooit het morele kompas worden van onze maatschappij, of zeker niet het enige.

(17) Empathie is hard nodig wanneer we voor onze naasten zorgen: ze biedt bescherming. Omdat we inzoomen op iemand met wie we ons betrokken weten. Daardoor is empathie ook bijziend: ze richt zich op enkelingen en heeft geen oog voor de rest van de wereld.

(18) Anders dan burgers voortdurend en steeds assertiever aan te spreken op hun empathisch vermogen, moeten we streven naar een werkbare onverschilligheid tussen de vele anderen die we niet kennen en met wie we toch samenleven. Dat is een voorwaarde om het met elkaar uit te houden. Werkbare onverschilligheid is een noodgedwongen ontlasting van het morele systeem, opdat we ons niet aanhoudend hoeven in te leven in alle leed van de wereld.

Naar: Ignaas Devisch, Trouw, 28 oktober 2017

Bio-ethicus en filosoof Ignaas Devisch is hoogleraar in Gent.

Opdracht
4

Tekst 4 is een reactie op tekst 3.
Beantwoord de vragen.

1. 'Handelen uit empathie is recht doen aan de ander én aan onszelf', schrijft Jikke Verhulst (al. 1). Zou Ignaas Devisch het met haar eens zijn? Baseer je antwoord op tekst 3, alinea 9.
2. Vergelijk de opvattingen van Devisch (tekst 3, al. 11) en Verhulst (tekst 4, al. 2) over de verzorgingsstaat. Wat is het verschil? Leg uit.
3. Jikke Verhulst is liever niet onverschillig, maar toch geeft ze onbedoeld een argument om wel onverschillig te zijn. Welk argument is dat?
4. Kijk nog eens naar de vragen 3 en 4 van opdracht 3. Kun je de reactie van Jikke Verhulst typeren als een vorm van verontwaardiging? Zo ja, om welke vorm van verontwaardiging gaat het dan?

Tekst 4
Wees onverschillig? Liever niet.

(1) Ignaas Devisch haalt gevoelens, normen, waarden en wetten door elkaar. Empathie is het vermogen om mee te voelen met een ander. Dat kan ons aanzetten tot bijvoorbeeld bij die ander gaan zitten en luisteren, zodat hij zijn verhaal kan doen, of we komen in actie voor degene die onze empathie aanwakkert. Dat kan altruïsme worden genoemd, maar nooit zelfverloochening. We verloochenen onszelf alleen wanneer we iets doen voor een ander om daarmee de sympathie of iets anders van de ander te 'verdienen', maar niet wanneer we uit empathie handelen. Handelen uit empathie is recht doen aan de ander én aan onszelf. Daarvan kan er in mijn optiek nooit te veel zijn. Ik zou graag willen weten wat Devisch bedoelt met de uitspraak dat onze maatschappij kampt met een overdaad aan empathie. Wat is het probleem?

(2) Solidariteit is een waarde die voortvloeit uit empathie en de verzorgingsstaat is een normen-en-wettenstelsel gebaseerd op het principe van solidariteit. Devisch zegt dat 'de verzorgingsstaat de gedachte dat we solidair moeten zijn, verwerpt'. In mijn optiek is het precies andersom: de verzorgingsstaat ís solidariteit bij wet geregeld.

(3) Het begrip verontwaardiging duidt op een gevoel dat oproept tot handelen, je zou kunnen zeggen: dadendrang. Deze tijd, waarin online zo veel dagelijkse realiteit is te zien, roept vaak empathie én verontwaardiging op. Helaas kunnen we meestal niet zo veel met deze gevoelens. We staan met lege handen bij de aanblik van een aangereden en aan zijn lot overgelaten kind in China, of bij de aanblik van een aangespoelde verdronken kleuter.

Het breekt ons hart en misschien stromen de tranen over onze wangen. Maar we kunnen niets doen, hoe graag we zouden willen. Sommige mensen delen hun empathie én verontwaardiging op de sociale media.

Ik ben het eens met Devisch dat het nogal makkelijk is om verontwaardigd een ander aan te spreken op zijn verantwoordelijkheid voor dit soort situaties. Maar het probleem van deze verontwaardiging is de gratuite bozigheid, niet de empathie of de daaruit voortvloeiende drang om iets te doen. Dus onverschillig worden is het kind met het badwater weggooien.

Naar: Jikke Verhulst, Trouw, 4 november 2017
Jikke Verhulst is gestalt- en relatietherapeut.

Opdracht
5

1. Analyseer tekst 5 volgens het *Stappenplan Tekstanalyse*.
   Beantwoord nu de vragen.
2. 'Let wel, het gaat hier altijd om gemiddelden.' (al. 4) Waarom zegt Meike Bartels dat?
3. 'Als je globaal naar geluk kijkt, dan zie je duidelijk de brandhaarden van de wereld terug.' (al. 7) Wat bedoelt Meike Bartels met deze uitspraak?
4. 'Maar we weten nu wel zeker dat genetica en neurobiologie invloed hebben op geluksbeleving.' (al. 13) Leg uit wat de relatie is tussen respectievelijk de genen en geluksbeleving en de hersenen en geluksbeleving. Gebruik voor je antwoord niet meer dan 50 woorden.
5. Waarom is het voor een behandelaar belangrijk om te weten of iemands ziekte door genetische aanleg komt of door een invloed van buitenaf? Baseer je antwoord op alinea 15.

Tekst 5

'Gunstige genen maken je vatbaar voor geluk'

(1) Welke studie ga je volgen? Welk huis zul je kopen? Neem je nog een stukje chocola? Geluk neem je misschien wel mee in al je keuzes. 'Gelukkig zijn is een mooi levensdoel, maar hoe je dat precies bereikt, is voor iedereen anders', zegt Meike Bartels. Als biologisch psycholoog onderzoekt ze welke factoren bijdragen aan geluk en wat de genetische aanleg ervan is. Ook werkt ze aan een op geluk gerichte behandelmethode voor iedereen die daar baat bij zou hebben.

(2) Tijdens haar promotie – inmiddels zo'n vijftien jaar geleden – bestudeerde ze gedragsproblemen bij kinderen, problemen die vaak gepaard gaan met gevoelens van ongelukkigheid. Terwijl ze de oorsprong van die gevoelens probeerde te ontrafelen, vroeg ze zich ineens af: waarom voelen die andere kinderen zich eigenlijk wél gelukkig? Sindsdien houdt Bartels zich bezig met het in kaart brengen van geluk en dan specifiek met de oorzaak van verschillen in geluksbeleving.

(3) ***Laten we eerst duidelijk krijgen: wat is geluk?***
'Daar is niet echt een antwoord op. Het fascinerende is dat iedereen het gevoel van geluk kent, maar dat er verschillende definities van gegeven worden. Ik definieer geluk als een positief gevoel, waarbij je je goed voelt en goed functioneert. Eigenlijk weet iedereen wat ik daarmee bedoel. Vervolgens kijk ik naar de verschillen in geluksbeleving tussen mensen.'

(4) ***Wat bepaalt of iemand gelukkig is?***
'Geluk wordt voor iedereen door andere factoren bepaald, maar er zijn wel een paar zaken te benoemen die met geluk samenhangen. Zo laten studies bijvoorbeeld zien dat mensen die niet roken, gemiddeld gelukkiger zijn dan mensen die wel roken. Mensen met een koophuis zijn gemiddeld gelukkiger dan mensen met een huurhuis en een vaste baan draagt ook bij aan geluk. Dit zijn maar een paar voorbeelden. Let wel, het gaat hier altijd om gemiddelden. Als groep scoren de niet-rokers hoger op de geluksschaal dan de rokers. Dat betekent helemaal niet dat elke roker ongelukkiger is dan elke niet-roker. Wat we zien, is dat geluk iets op zichzelfstaands is. Het is niet alleen de afwezigheid van problemen. Zelfs mensen met een depressie kennen momenten van geluk.'

→

(5) *Hoe meet u geluk?*

‘In onze studies maken we veel gebruik van vragenlijsten. Op die lijsten informeren we naar het geluksgevoel, kwaliteit van leven en tevredenheid in het leven. We vragen dan bewust naar het gevoel. Hoe gelukkig *voel* jij je? Vervolgens kijk ik naar factoren die bijdragen aan dat gevoel. Zo’n factor zal nooit voor iedereen gelden, maar het kan wel dat bepaalde dingen gemiddeld belangrijker zijn voor een subgroep. Denk bijvoorbeeld aan mannen versus vrouwen, of ouderen versus jongeren.’

(6) *Iedereen vult zo’n lijst toch anders in? Het kan zijn dat u en ik exact even gelukkig zijn, maar ik ben wat bescheidener en geef het een zeven, en u bent wat positiever van aard en geeft het een negen.*

‘Dat is de meetfout die je hebt met vragenlijsten, inderdaad. Mensen uiten ook weleens twijfels over het gebruik van vragenlijsten, maar zolang er geen alternatief is om gevoel te meten, is het de beste manier.’

(7) *Zijn er universele factoren die belangrijk zijn voor het geluk van mensen?*

‘Zeker. Heel belangrijk is bijvoorbeeld dat je het gevoel hebt dat je ertoe doet voor iemand. Je hebt een sociale relatie nodig met iemand. Een partner, kinderen, honderd vrienden over de hele wereld of één goede vriend, dat maakt niet uit. Als je maar het gevoel hebt dat je waarde toevoegt aan iemands leven. Een tweede factor is het gevoel hebben dat je zeggenschap hebt over je eigen leven. Verder is vertrouwen erg belangrijk. Een omgeving waarin je niemand kunt vertrouwen, is funest. Dat zie je terug in gebieden waar corruptie aan de orde van de dag is. Als je globaal naar geluk kijkt, dan zie je duidelijk de brandhaarden van de wereld terug. Gelukkig hebben we daar in Nederland niet zoveel mee te maken.’

(8) *U noemt nu belangrijke factoren voor geluk. Kun je op basis daarvan een feilloos recept voor geluk samenstellen?*

‘Nee, zeker niet. Wat me enorm fascineert, is dat sommige mensen zich nog steeds ongelukkig voelen, hoewel alle theoretische factoren die een mens gelukkig kunnen maken, aanwezig zijn. En andersom: er zijn mensen die niets hebben en aangeven zich gelukkig te voelen. Dus er moet iets in jezelf zijn dat het makkelijker of moeilijker maakt om je gelukkig te voelen. Dat is genetische aanleg.’

(9) *Hebt u die genetische aanleg ook onderzocht?*

‘We hebben de verschillen in geluksgevoel bekeken tussen twee-eiige tweelingen, die evenveel op elkaar lijken als gewoon broer en zus bijvoorbeeld, en eeneiige tweelingen, die genetisch identiek zijn. De eeneiige tweelingen zaten qua geluksbeleving veel dichter bij elkaar dan de twee-eiige. Genetica doet er blijkbaar toe. Nu schatten we dat 40 procent van de verschillen in geluk door de genen komt. Maar het blijft een bewijs dat gebaseerd is op een aanname. De volgende stap is om iets in het DNA te vinden.’

(10) *Hoe speur je de genetische bijdrage op?*

‘Aan de hand van vragenlijsten en de afname van DNA. Dat doen wij aan de VU bij het Nederlands Tweelingen Register, maar ook in bijvoorbeeld Rotterdam, Amerika, Engeland en op nog veel meer plekken in de wereld. Al die plekken doen hun eigen analyse. Bij zo’n analyse kijken ze naar varianten in je genen: welke code draagt jouw DNA precies? Vervolgens kijken we hoe vaak een specifieke code – we noemen dat een genetische variant – voorkomt en hoe zich dat verhoudt tot de geluksbeleving.’

(11) *En hebt u al genen gevonden die bijdragen aan geluk?*

‘We hebben nu meer dan vijftig genetische varianten gevonden. Dat is een prachtige vooruitgang, al hebben we nog lang niet alle varianten.’

(12) *Hebben de genen die gerelateerd zijn aan geluk, ook invloed op bijvoorbeeld depressie of manische episodes?*

‘De correlatie met depressie is heel hoog. Je hebt een set met genen die verschillen in geluk verklaren en je hebt een set met genen die verschillen in depressie verklaren. Daartussen zit een enorme overlap. Maar toch zien we ook stukjes die specifiek zijn. Er zijn genen die alleen voor geluk een rol spelen, of juist alleen voor depressie.’

(13) *Weet u al iets over functies van de genen die betrokken zijn bij geluk?*

‘We hebben gevonden dat de geluksgenen in bepaalde gebieden van het brein meer tot expressie komen en dus vertaald worden naar eiwitten. Zo lijken de betrokken genen wel een functie te hebben in dopaminerge gebieden, die onder andere belangrijk zijn voor het gevoel van beloning, en ook in het serotonerge systeem. Ook hebben we gekeken naar de anatomie van de hersenen. De deelnemers hebben vragenlijsten ingevuld en vervolgens is hun brein gescand. We hebben gevonden dat een lagere geluksscore correleert met een kleinere hippocampus en een hogere geluksbeleving met een grotere hippocampus. Hoe de genetische varianten, het verschil in het volume van de hippocampus en geluksbeleving elkaar beïnvloeden, is nog niet duidelijk. Maar we weten nu wel zeker dat genetica en neurobiologie invloed hebben op geluksbeleving.’

(14) *Zowel omstandigheden als biologische aanleg kunnen dus bijdragen aan geluk. Lukt het om bij zo’n brede term genetische en omgevingsfactoren uit elkaar te houden?*

‘Als je het allemaal maar op grote schaal meet, dan kan dat wel. Nu we genetische varianten hebben gevonden die bijdragen aan geluk, kunnen we die varianten ordenen van het belangrijkst tot het minst belangrijk voor geluk. Daarmee kun je een score berekenen, een zogenaamde polygenetische score. Daaruit kan blijken of jouw genetische aanleg voor geluk sterker is dan die van mij, bijvoorbeeld. Dit kan ik doen voor iedereen op de wereld. Met de kennis

van de grootte van iemands genetische aanleg voor geluk, kan ik vervolgens naar de omgevingsfactoren kijken. Sport iemand met een aanleg voor geluk bijvoorbeeld meer dan iemand met weinig aanleg voor geluk? Dan kan ik concluderen: mensen met aanleg voor geluk sporten meer.'

(15) ***Kunt u uw resultaten vertalen naar toepassingen in de praktijk?***

" 'Laat ik het aan de hand van een ziekte uitleggen. Als mensen met depressieve symptomen naar de psychiater gaan, dan krijgen deze mensen in eerste instantie dezelfde diagnose en vaak dezelfde behandeling. Maar als we beter naar de individuele patiënten kijken, dan zien we bijvoorbeeld dat er patiënten zijn met een genetische aanleg voor depressie en patiënten die een depressie hebben omdat ze iets afschuwelijks hebben meegemaakt, of een combinatie van beide. Je kunt je voorstellen dat bij de patiënten met genetische aanleg medicatie waarschijnlijk meer zin heeft, want er gaat blijkbaar biologisch iets mis. Bij de enorme stresservaring kun je beter eerst aan traumaverwerking doen, voordat je medicijnen zou voorschrijven.'

(16) ***Hoe draagt het onderzoek naar geluk hieraan bij?***

" 'Doordat we steeds meer genetische varianten kennen, kunnen we steeds meer vat krijgen op de biologie. Misschien zijn er wel patiënten die zowel een genetische gevoeligheid voor depressie hebben als een gunstig genoom voor geluk. Die moeten we misschien een positieve psychologische interventie aanbieden, waarbij je juist de gevoeligheid voor geluk aanspreekt. Bovendien weten we nu dat geluk ook biologische componenten kent, die grotendeels overlappen met de biologische processen die bijdragen aan het ontwikkelen van depressieve symptomen. Die kennis kunnen we inzetten.'

(17) ***Hoe kunnen we deze kennis dan inzetten?***

" 'Ik zou graag grootschalige screening doen op geluk bij bijvoorbeeld alle vierde klassen van de middelbare school. De puberteit is een lastige periode, waarin veel mentale problemen naar de voorgrond treden. Nu helpen we jongeren pas als ze al ontspoord zijn. Volgens mij is er een grote groep die nog geen problemen vertoont, maar ook niet gelukkig is. Die groep kun je er uitfilteren, met twee vragenlijsten bij wijze van spreken. Deze jongeren zouden gevoelig kunnen zijn voor het ontwikkelen van een depressie. Dat wil je voor zijn.'

Naar: Kristel Kleijer en Jim Jansen, New Scientist, september 2017

Opdracht 6

Tekst 6 heeft hetzelfde onderwerp als tekst 5.

1 Analyseer tekst 6 volgens het *Stappenplan Tekstanalyse*.
Beantwoord nu de vragen.

2 'Als uit dit onderzoek blijkt dat 90% gelukkig is, maar uit ander onderzoek blijkt dat 40% van de volwassenen in Nederland eenzaam is, dan is er óf iets mis met de onderzoeken, óf met de gebruikte definities van deze termen.' (al. 1) Wat zou de reactie van onderzoeker Meike Bartels op deze bewering zijn? Baseer je antwoord op tekst 5, alinea 4.

3 De redenering die in tekst 6 wordt uitgewerkt, kan worden samengevat met behulp van onderstaand schema. Vul het schema verder aan. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord in totaal niet meer dan 25 woorden.

Standpunt	…
Argumentatie	Meerdere argumenten
Conclusie	…

4 'Geluksonderzoeken zijn volgens Simon niet onschuldig.' (al. 2) Welke bezwaren heeft Simon tegen deze onderzoeken?

5 'Het is geen stoere taal om die onderzoekers geluksmaffia te noemen.' (al. 3) Zou Meike Bartels voor Coen Simon ook bij 'die onderzoekers' horen? Ondersteun je antwoord met drie argumenten. Baseer je op informatie uit beide teksten.

6 'Geluk ontstaat door omstandigheden', zegt Simon. (al. 5) Noem uit tekst 5 drie omstandigheden die Simon zou kunnen bedoelen.

Tekst 6

Waarom onderzoek naar geluk niet deugt

(1) Bijna 90% van de Nederlanders pretendeert gelukkig te zijn, toont onderzoek van het Centraal Bureau voor de Statistiek. Volgens het 'World Happiness Report 2017' staat ons land op de zesde plaats van gelukkigste landen van de wereld. Dit lijken goede berichten, maar volgens filosoof Coen Simon deugt dit soort geluksonderzoeken niet en zijn ze bovendien gevaarlijk. 'Als uit dit onderzoek blijkt dat 90% gelukkig is, maar uit ander onderzoek blijkt dat 40% van de volwassenen in Nederland eenzaam is, dan is er óf iets mis met de onderzoeken, óf met de gebruikte definities van deze termen.'

(2) Geluksonderzoeken zijn volgens Simon niet onschuldig. 'Als uit cijfers blijkt dat mensen gelukkig worden van een bepaald product, dan gaan we de werkelijkheid aanpassen om mensen op die manier gelukkig te maken. Juist doordat dit soort onderzoeken invloed hebben op beleid, wordt het gevaarlijk. Je denkt dat je geluk meet, en vervolgens ga je de werkelijkheid aanpassen aan de zogenaamde wensen die mensen hebben. Maar het punt is dat je niet eerst geluk meet.'

(3) Er moet dan ook hard tegen de 'geluksmaffia' worden opgetreden. 'Het is geen stoere taal om die onderzoekers geluksmaffia te noemen. Geluksonderzoeken vormen een onderdeel van het neoliberalisme dat het individu beheersbaar maakt. Geluk klinkt zo zachtaardig, maar dat is het beslist niet. Er gaat een gigantische hoeveelheid geld in die geluksonderzoeken om, allemaal omdat daar veel geld mee te verdienen is. Dit komt omdat je de behoefte van de consument aan het meten bent. Als ik weet wat jou gelukkig maakt, kan ik dat produceren en kan ik daar geld aan verdienen. Zo simpel is het.'

(4) Het systeem van meten bij sociaalwetenschappelijk onderzoek naar geluk deugt niet, vindt Simon. 'Deze onderzoeken trekken het begrip geluk uiteen tot vooraf bepaalde meetbare entiteiten, denk hierbij aan: relaties, inkomen of werk. Vervolgens gooien de onderzoekers de uitslagen van deze metingen bij elkaar en dan geven ze een algemeen oordeel over geluk. Dit is verkeerd.'

(5) Volgens Simon is alles in deze onderzoeken van tevoren bedacht: 'Het onderzoek legt de proefpersonen al voor van welke producten ze wel of niet gelukkig kunnen worden. Er wordt bijvoorbeeld gevraagd: wil je een pannenkoek of wil je een aanslag? Mensen willen liever een pannenkoek, en dan moeten we dus meer pannenkoeken maken en moeten er minder aanslagen zijn. Maar geluk werkt niet op deze manier. Geluk bestaat in een veelvormigheid. Geluk ontstaat door omstandigheden.'

(6) Het onderzoek van het CBS vraagt volgens Simon niet naar geluk. 'Het onderzoek vraagt: als je een cijfer geeft voor hoe gelukkig je bent, hoe hoog zou dat cijfer dan zijn? Dan vraag je alleen niet naar geluk, maar dan doe je alsof je naar geluk vraagt. De proefpersoon moet antwoord geven op een gelukschaal, maar de proefpersoon weet niet eens wat geluk betekent en dat wordt niet aan de orde gesteld.'

(7) Het probleem is dat er geen definitie van geluk bestaat, legt Simon uit. 'Er is een verschil tussen een trap tegen je schenen voelen en je gelukkig voelen: dat is het verschil tussen een primair gevoel en een gemoedstoestand. Aan dat primaire gevoel komt geen ratio te pas. Daar is het onderscheid tussen mens en dier ook niet aanwezig. Maar als het gaat om geluk, maar ook bijvoorbeeld melancholie, blijdschap, wanhoop: dat zijn allemaal narratieve gevoelens die een verhaal met zich meedragen. Geluk bestaat alleen voor zover er een verhaal over bestaat.'

(8) Geluksgevoelens kun je daarom niet meten; je kunt er alleen over praten. 'Als ik jou vraag om op een schaal van 1 tot 10 aan te geven hoe gelukkig je bent en jij zegt 9, dan ga ik vragen: Hoe kom jij zo gelukkig? Vertel eens? Dan komt er een verhaal en daar gaat het precies om bij geluk. Zo'n verhaal is niet inpasbaar in dit onderzoeksysteem.'

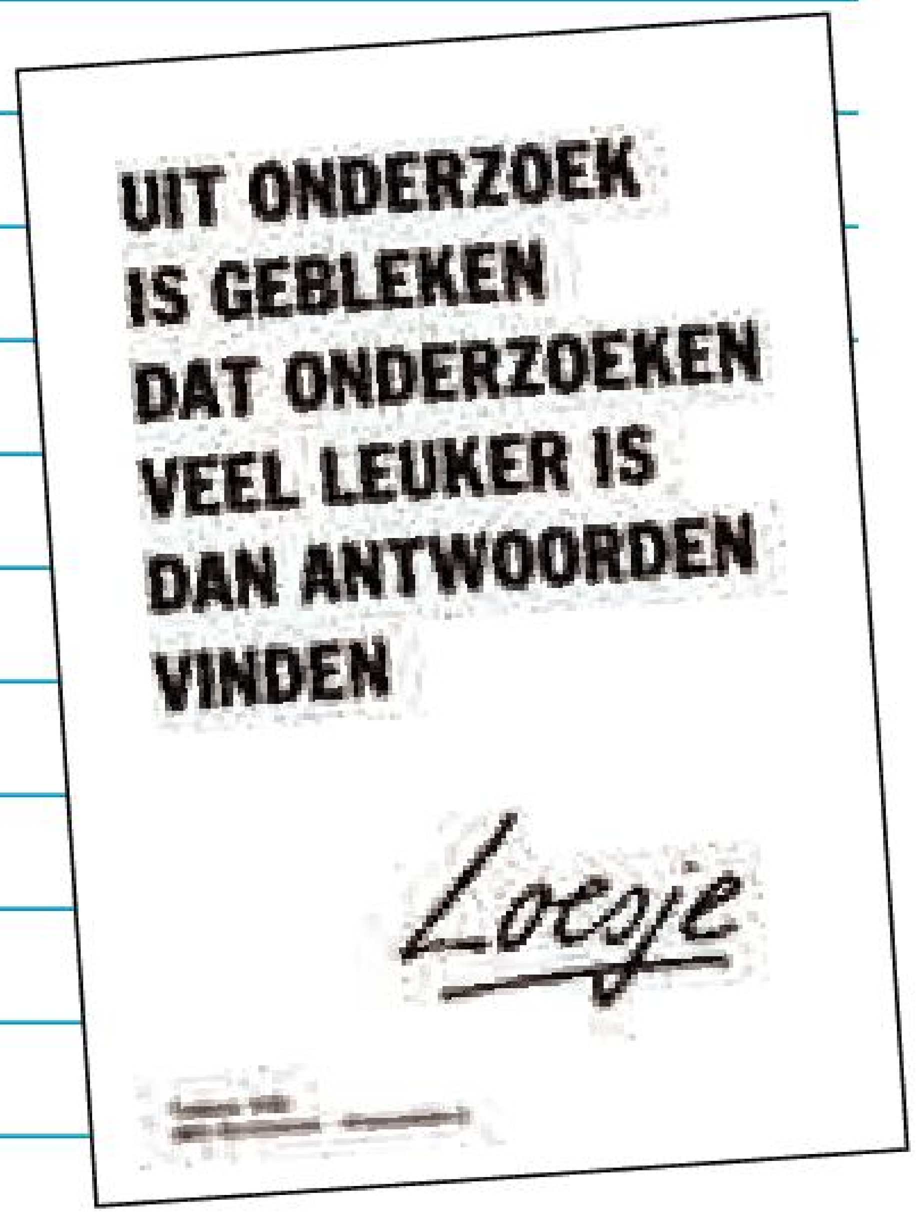
Naar: Rong Zwemmer, www.filosofie.nl, op 23 maart 2017

Ik kan/weet:

- ☐ een grote variatie aan teksten lezen over tal van onderwerpen uit de (beroeps)opleiding en van maatschappelijke aard en kan die in detail begrijpen. 4F
- ☐ een vergelijking maken met andere teksten en tussen tekstdelen. 4F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

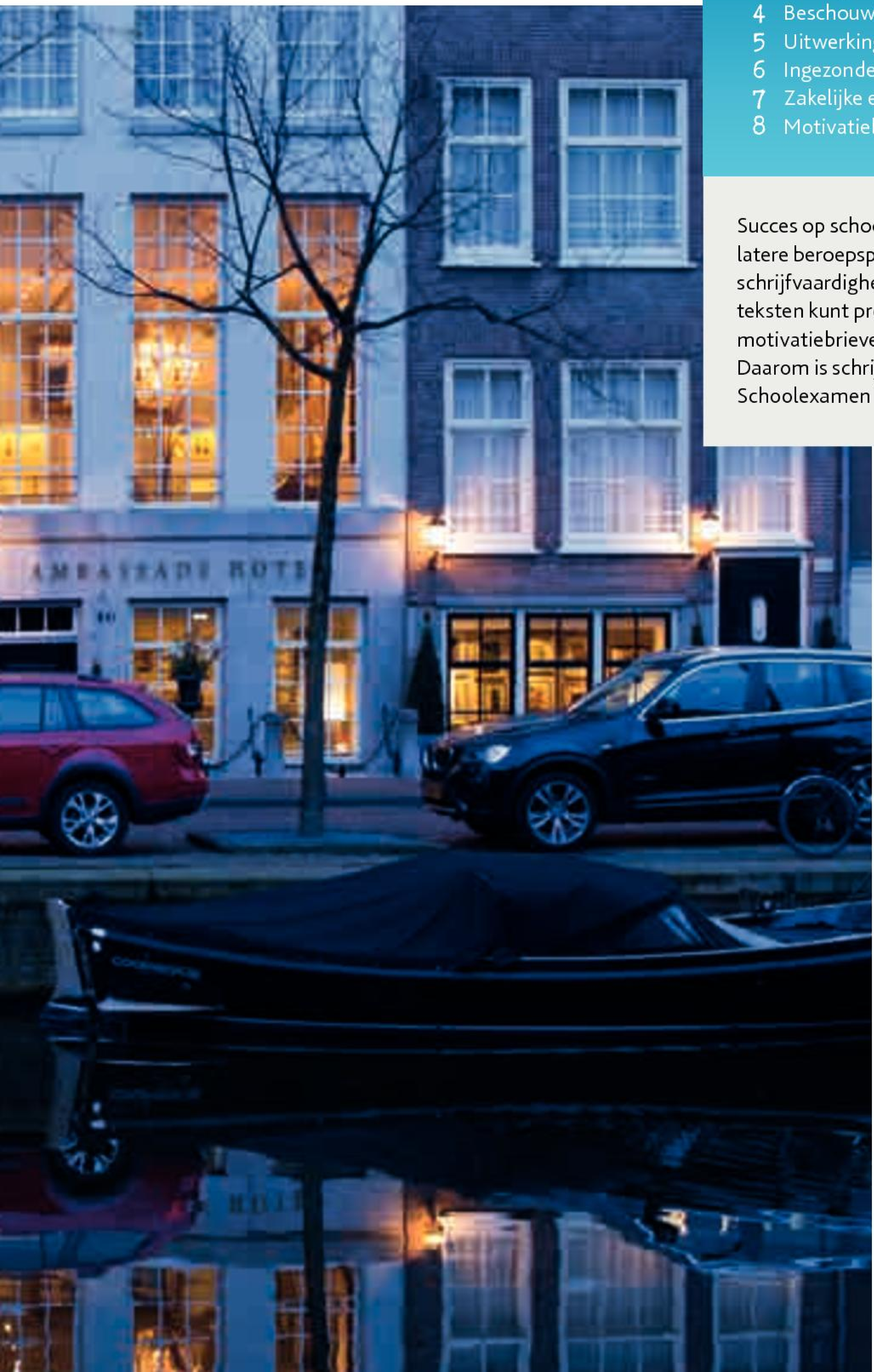

Schrijven

Omdat het vandaag je laatste dag is,
zal ik je sparen.

W. F. Hermans

Inhoud

Succes op school, tijdens de vervolgstudie en in de latere beroepspraktijk hangt mede af van je schrijfvaardigheid. Het is een voordeel als je goede teksten kunt produceren: werkstukken, scripties, motivatiebrieven, stage- en onderzoeksverslagen. Daarom is schrijfvaardigheid een onderdeel van het Schoolexamen Nederlands.

1 Van bouwplan naar tekst

Je leert:
- schrijven met een stappenplan.

Je hebt afgerond:
- Cursus 1 Basis
  § 1 Onderwerp, hoofdgedachte, tekstdoel en titel
  § 2 Inleiding en slot
  § 3 Middenstuk
  § 4 Alinea's en kernzinnen
  § 5 Signaalwoorden en functiewoorden
  § 6 Publiek
  § 9 Documenteren
- Cursus 7 Formuleren
- Cursus 8 Spelling

Theorie

Het schrijfproces

Schrijven is een moeilijke vaardigheid. Net als bij spreken moet je zorgen voor een informatieve en aantrekkelijke inhoud van je tekst en voor een heldere structuur, een logische opbouw: in welke volgorde presenteer je de informatie?

Maar er zijn ook belangrijke verschillen met spreken:
- Wanneer je als spreker merkt dat de luisteraars iets niet begrijpen, kun je even wat extra uitleg geven; bij schrijven bestaat die mogelijkheid niet.
- Als je als spreker eens een zin niet afmaakt of opnieuw formuleert, neemt het publiek je dat niet kwalijk: iedereen doet dat. Bij schrijven moeten de zinnen echter foutloos geformuleerd zijn.
- Bij spreken hoor je het verschil niet tussen 'word' en 'wordt' of tussen 'nieuwschierig' en 'nieuwsgierig'. Een schrijver moet altijd op de spelling letten.

Over het **schrijfproces** is nog niet alles bekend. Maar uit onderzoek zijn wel een paar zaken duidelijk geworden.
Schrijvers die goede teksten produceren, blijken hun schrijfproces te verdelen in **drie fasen**:
1 inhoud genereren en structureren;
2 tekst produceren;
3 tekst reviseren (verbeteren).

In **fase 1 - *Inhoud genereren en structureren*** bedenken deze goede schrijvers op basis van hun bronnen wát ze gaan schrijven: de *inhoud*. De beste resultaten worden geboekt door schrijvers die ook nadenken over de *volgorde* waarin ze de informatie gaan presenteren.

In **fase 2 - *Tekst produceren*** wordt de tekst geschreven. Het lijkt verstandig om in deze fase nog niet te veel te verbeteren. Iets verbeteren aan de laatste, zojuist geschreven alinea kan wel, maar de betere schrijvers veranderen zelden iets aan reeds eerder geproduceerde tekst. Dat komt pas in fase 3.

Fase 3 - *Tekst reviseren* is bedoeld om de tekst te verbeteren. Goede schrijvers doen dat in twee of drie rondes:

– In ronde 1 kijkt de schrijver nog eens kritisch naar de *inhoud*: is alles duidelijk? Zijn de alinea's een logische eenheid rondom een kernzin? Zijn de deelonderwerpen herkenbaar? Is de *structuur* duidelijk door signaalwoorden en structurerende zinnen? Moet er nog iets overbodigs weg uit de tekst? Is nog ergens extra toelichting nodig? Schrijvers die in deze fase nog bronnen raadplegen, produceren minder goede teksten.
– In ronde 2 komt het *taalgebruik* aan de orde: zijn de woorden goed gekozen en de zinnen correct geformuleerd? Kunnen sommige zinnen misschien nog aantrekkelijker gemaakt worden?
– In ronde 3 is de *spelling* aan de beurt: zijn de woorden en de werkwoordsvormen correct gespeld? Zijn de hoofdletters en de leestekens juist geplaatst? Kijk ook naar de *lay-out*.

Op deze onderzoekresultaten is het *Stappenplan Schrijven* gebaseerd.

Theorie

Stappenplan Schrijven

Stap 1: Inhoud genereren en structureren

- Bedenk wat je allemaal over het onderwerp weet. Maak een mindmap of noteer je ingevingen in steekwoorden en korte zinnen.
- Documenteer je als je niet genoeg kennis hebt over het onderwerp:
  – Formuleer je documentatievragen.
  – Zoek geschikte bronnen.
  – Maak (zo nodig) een documentatiemap.
- Maak een bouwplan:
  – Noteer het onderwerp van de tekst.
  – Noteer het tekstdoel: informeren, overtuigen, activeren of opiniëren.
  – Noteer voor welk publiek je de tekst schrijft.
  – Formuleer in één zin de hoofdgedachte van de tekst.
  – Kies een geschikte tekststructuur. → ***zie Basis p. 20***
  – Noteer de deelonderwerpen in vraagvorm.
  – Noteer van elke alinea de inhoud in steekwoorden.

Stap 2: Tekst produceren

- Schrijf je bouwplan uit tot een eerste versie van je tekst.

Stap 3: Tekst reviseren

- Reviseer je tekst in drie rondes: inhoud(/structuur), taalgebruik, spelling en lay-out.
- Wissel je tekst uit met die van een klasgenoot, geef elkaar commentaar aan de hand van een feedbackformulier en verbeter zo nodig je tekst.

Theorie

Stap 1: Inhoud genereren en structureren

Een **bouwplan** zorgt voor samenhang in de tekst. In een bouwplan leg je de inhoud en de opbouw van je tekst vast: welke deelonderwerpen komen aan de orde en in welke volgorde. Ook noteer je de inhoud van de verschillende alinea's in steekwoorden. Dan hoef je je bij het schrijven alleen nog maar te concentreren op de formulering (woordkeuze en zinsbouw), de spelling en de lay-out.

Je kunt je bouwplan in een schema zetten. →

Voorbeeld

Bouwplan

Onderwerp: Ongelukken met e-bikes
Tekstdoel: opiniëren
Hoofdgedachte: Er zijn verschillende manieren om het aantal ongelukken met e-bikes te verminderen.
Publiek: lezers van een landelijk dagblad
Tekststructuur: probleem/oplossing

1	2	3	4
Tekstdeel	**Al.nr.**	**(Deel)onderwerp**	**Uitwerking in steekwoorden**
Inleiding	1	Aandacht trekken: voorbeeld	opa – 70 jaar – twintig jaar niet meer op fiets – misschien een e-bike
	2	Introductie onderwerp: probleemstelling	meer ongelukken met e-bikes dan met gewone fietsen – steeds meer ouderen betrokken
Middenstuk	3	Hoe groot is het probleem?	aantal verkeersongelukken e-bikes sterk gegroeid – letsel ernstiger dan met gewone fiets – meer dan 80 doden sinds 2014 volgens de ANWB – hoofdwonden – gebroken heupen en polsen
	4	Wat zijn de oorzaken van het stijgend aantal ongevallen met e-bikes?	e-bikes rijden harder – berijders realiseren zich dat niet – andere verkeersdeelnemers schatten snelheid verkeerd in
	5		mensen die een e-bike kopen – ouder – jaren niet gefietst
	6	Wat zijn mogelijke oplossingen?	geen e-bike kopen – boven de zeventig – slecht ter been – moeilijk te verbieden
	7		e-biketraining volgen – koppelen aan aanschaf e-bike – omgaan met zware fiets – omgaan met snelheid – gevaren herkennen
	8		minder letsel door fietshelm – speedpedelecs en brommers helmplicht – uitbreiden naar alle e-bikes – minder fietsen door helm – gewenning
Slot	9	Hoofdgedachte: Aansluiting bij de aandachttrekker:	Er zijn verschillende manieren om het aantal ongelukken met e-bikes te verminderen. opa koopt e-bike – een fietshelm – volgt cursus

Opdracht **1**

Bekijk het bouwplan voor de tekst 'Loterijen ten behoeve van goede doelen'.

1 Wat is het tekstdoel?
2 Wat is de tekststructuur?
3 Noteer kort de inhoud van een aantrekkelijke eerste alinea.
4 Op welke manier zou je in alinea 2 het onderwerp introduceren?
5 Werk het deelonderwerp 'Welke voordelen hebben loterijen ten behoeve van goede doelen?' uit in twee alinea's: noteer van beide alinea's de inhoud in steekwoorden.
6 Bedenk nog een deelonderwerp; het moet uit twee alinea's bestaan. Noteer van beide alinea's de inhoud in steekwoorden.
7 Bedenk een goede titel voor de tekst.
8 Schrijf voor de tekst een slotalinea van ten minste 60 woorden. In het slot moet een afweging gemaakt worden die naar de hoofdgedachte leidt.

Bouwplan
Onderwerp: Loterijen ten behoeve van goede doelen
Tekstdoel: ...
Hoofdgedachte: Loterijen zijn een prima manier om goede doelen te steunen.
Publiek: jongeren
Tekststructuur: ...

1	2	3	4
Tekstdeel	**Al.nr.**	**(Deel)onderwerp**	**Uitwerking in steekwoorden**
Inleiding	1	Aandacht trekken:	
	2	Introductie onderwerp:	
Middenstuk	3	Welke voordelen hebben loterijen ten behoeve van goede doelen?	Voordeel 1:
	4		Voordeel 2:
	5		
	6		
Slot	7	Afweging:	
		Conclusie:	Loterijen zijn een prima manier om goede doelen te steunen.

Theorie

Stap 2: Tekst produceren

Wanneer je bouwplan in orde is, ga je de tekst schrijven: je werkt de informatie in kolom 3 en 4 van het bouwplan uit tot deelonderwerpen en alinea's.

- De **inleiding** bestaat uit twee alinea's: in de eerste trek je de aandacht van de lezer, in de tweede introduceer je het onderwerp van de tekst. → *zie Basis p. 13*
- In het **middenstuk** werk je de deelonderwerpen uit kolom 3 uit. In kolom 4 staat in steekwoorden min of meer de inhoud van elke alinea. Je zet de steekwoorden om in zinnen, die steeds samen een alinea vormen.
  Elke **alinea** heeft een **kernzin**: meestal de eerste, minder vaak de tweede en soms de laatste zin. De kernzin bevat de hoofdgedachte van de alinea. De andere zinnen zijn uitwerking, uitleg, voorbeeld(en), onderbouwing enz. bij de kernzin. Maak de structuur

→

van de tekst duidelijk door structurerende zinnen en geef tekstverbanden aan met signaalwoorden voor opsomming, tegenstelling enzovoort. → *zie Basis p. 23 en p. 26*
- Het **slot** bevat in ieder geval de hoofdgedachte van de tekst, soms aangevuld met andere elementen. Denk aan een goede slotzin. → *zie Basis p. 16*

Bij het uitschrijven moet je rekening houden met het beoogde **publiek**. → *zie Basis p. 28*

Structuur door lay-out
Een goede opmaak van een tekst is belangrijk: de lay-out maakt de structuur van je tekst duidelijk. Een aantrekkelijke en overzichtelijke opmaak zorgt er bovendien voor dat de lezer verder zal lezen.
De netversie van de tekst ziet er als volgt uit:
- een (motiverende) titel tegen de linkerkantlijn met **vette** letters;
- een eventuele (informerende) ondertitel met *cursieve* letters;
- een witregel tussen titel(s) en schrijver;
- de naam van de schrijver;
- twee witregels tussen schrijver en inleiding;
- de inleiding;
- twee witregels tussen inleiding en middenstuk;
- steeds één witregel tussen de deelonderwerpen van het middenstuk;
- eventuele tussenkoppen met vette letters; geen witregel na een tussenkop;
- een tab (inspringing) bij een nieuwe alinea (maar niet na een witregel);
- doorlopende tekst binnen een alinea (dus niet elke zin op een nieuwe regel);
- zo min mogelijk cursiveringen, geen onderstrepingen;
- twee witregels tussen middenstuk en slot;
- enkele aanhalingstekens (‘ en ’).

Voorbeeld

Structuur door lay-out (deelonderwerp)

1. In de structurerende eerste zin wordt het deelonderwerp aangekondigd.
2. De woorden *eerste*, *andere* en *ook* zijn signalen voor een opsommend verband.
3. In alinea 6 is de tweede zin de kernzin; de eerste zin kondigt het deelonderwerp aan.
4. In alinea 7 en 8 is de eerste zin de kernzin.
5. Lay-out: bij alinea 7 en 8 wordt ingesprongen met een tab.

Het deelonderwerp *Wat zijn mogelijke oplossingen?* (alinea 6, 7 en 8 van de tekst over ongelukken met e-bikes) kan als volgt worden uitgeschreven:

(6) Er zijn verschillende manieren om het aantal ongelukken met e-bikes omlaag te brengen. (1) De eerste (2) is aan sommige mensen duidelijk te maken dat ze beter geen e-bike kunnen aanschaffen. (3) Te denken valt aan mensen van boven de zeventig die al jaren niet meer gefietst hebben. Ook mensen die slecht ter been zijn, moeten misschien niet meer op een e-bike gaan zitten. Het zal echter moeilijk zijn mensen te verbieden een e-bike te berijden.
(7) (5) Een andere (2) oplossing is mensen die lang niet meer gefietst hebben, een e-biketraining te laten volgen. (4) Zo'n vaardigheidstraining kan gekoppeld worden aan de aanschaf van een e-bike. Op de cursus leren e-bikers met hun zware fiets om te gaan. Bovendien merken ze wat het betekent dat ze veel harder rijden dan gewone fietsen, en leren ze specifieke verkeersgevaren herkennen.
(8) (5) Als iedereen verplicht wordt een goede fietshelm te dragen, zal ook (2) dat ervoor zorgen dat het aantal ongelukken met ernstig letsel kleiner wordt. (4) Voor speedpedelecs, de snelle variant van de elektrische fiets, en brommers die 45 kilometer per uur halen, geldt al een helmplicht. Het kan geen kwaad om deze plicht uit te breiden naar alle e-bikes. Op dit moment gaan mensen minder fietsen als ze hoofdbescherming moeten dragen. Als ze geen keuze meer hebben, zullen ze er echter snel aan gewend zijn.

Opdracht
2

1. Schrijf op basis van het bouwplan *Ongelukken met e-bikes* op p. 112 het deelonderwerp ‘Wat zijn de oorzaken van het stijgend aantal ongevallen met e-bikes?’ (alinea 4 en 5). Gebruik ten minste 100 woorden.
2. Schrijf op basis van het bouwplan *Loterijen ten behoeve van goede doelen* op p. 113 het deelonderwerp ‘Welke voordelen hebben loterijen ten behoeve van goede doelen?’ (alinea 3 en 4). Gebruik ten minste 100 woorden.

Theorie

Stap 3: Tekst reviseren

Als je de eerste versie van je tekst geschreven hebt, kijk je die goed na en breng je verbeteringen aan. Gebruik daarbij het *Feedbackformulier Schrijven* als checklist. Werk bij voorkeur in drie rondes: ronde 1 - inhoud en structuur, ronde 2 - taalgebruik, ronde 3 - spelling en lay-out. → ***zie Schrijven p. 110-111***
Laat daarna iemand anders je tekst beoordelen met behulp van het *Feedbackformulier Schrijven*. Een ander ziet altijd dingen die jou als schrijver niet zijn opgevallen.
Als de klasgenoot die je de tekst heeft beoordeeld, veel (kritische) opmerkingen had, vul dan het *Zelfevaluatieformulier Schrijfproces* in.

Feedbackformulier Schrijven

De tekst is gemaakt door:
De tekst is beoordeeld door:

Inhoud en structuur	**- +**
De tekst heeft een aantrekkelijke motiverende titel.	O O O O
De tekst heeft een informerende ondertitel.	O O O O
De eerste alinea van de inleiding trekt de aandacht van de lezer.	O O O O
De tweede alinea van de inleiding maakt het onderwerp goed duidelijk.	O O O O
De deelonderwerpen zijn goed gekozen.	O O O O
De deelonderwerpen zijn voldoende uitgewerkt.	O O O O
De deelonderwerpen zijn te herkennen aan structurerende zinnen, signaalwoorden of tussenkopjes.	O O O O
Elke alinea heeft een kernzin.	O O O O
In de alinea's zijn de kernzinnen duidelijk uitgewerkt.	O O O O
Elke alinea bevat functie- en/of signaalwoorden.	O O O O
Het slot bevat de hoofdgedachte van de tekst (in één zin geformuleerd).	O O O O
Het slot bevat een goede afronding, bijvoorbeeld een uitsmijter.	O O O O
De lay-out is volgens de regels en maakt de opbouw van de tekst duidelijk. *De beoordelaar geeft in de tekst aan waar de lay-out niet correct is.*	O O O O
Formulering en spelling *De beoordelaar geeft in de tekst fouten in formulering en spelling aan, zo mogelijk voorzien van het nummer van de formuleringsfout.*	**- +**
De tekst bevat geen formuleringsfouten.	O O O O
Het taalgebruik is afwisselend, doordat er variatie is in woordkeuze, zinsopbouw en zinslengte.	O O O O
Het taalgebruik is aantrekkelijk, doordat er uitdrukkingen, beeldspraak en/of stijlfiguren zijn gebruikt.	O O O O
De tekst bevat geen fouten in spelling en interpunctie.	O O O O

Tips en tops
Wat is er goed: wat moet de schrijver zeker zo houden?
Wat kan er beter: wat moet de schrijver anders doen?

Opdracht
3

Lees tekst 1, de eerste versie van een tekst die geschreven is door Jeroen (5 vwo).
Je krijgt van je docent het *Feedbackformulier Schrijven*. Controleer de tekst met behulp van het feedbackformulier. Noteer ook enkele tips en tops.

Tekst 1

Biologische landbouw principieel of essentieel?

Als u het lekker vind, eet dan vooral biologisch voedsel. De vraag is of u geblinddoekt het verschil proeft. In Brits onderzoek zei tweederde van de ondervraagden dat biologisch voedsel beter smaakt. Bijna niemand kon echter zonder etiket het verschil proeven tussen reguliere en biologische producten, ook in Amerikaans onderzoek konden consumenten het verschil niet proeven tussen biologisch en regulier fruit en groenten. Bovendien, smaken verschillen. Zo vonden proefpersonen in het Britse onderzoek biologische sinaasappelsap lekkerder, terwijl in het Amerikaanse onderzoek regulier sinaasappelsap juist smaakvoller werd gevonden. De verschillen tussen biologisch en regulier geteeld voedsel zijn dus nihil. Wat is dan de noodzaak van biologische landbouw?

Ten eerste voorkomt Biologische landbouw dat er niet zo veel regenwoud gekapt wordt. Zestig procent van het veevoer van biologische boeren moet namelijk uit eigen regio komen. Hierdoor wordt er minder soja aan het vee gevoerd. In de reguliere veeteelt is een groeiende vraag naar goedkope eiwitten. Deze eiwitten worden uit soja gehaald omdat soja een eiwithoudend gewas is. Om aan de groeiende vraag naar soja te voldoen, moeten grote stukken regenwoud eraan geloven. Die worden gekapt voor de aanleg van nieuw plantages. Wanneer meer boeren biologisch worden hoeft er dus minder regenwoud gekapt te worden.

Ten tweede reduceert Biologische landbouw het risico op epidemieën. In de biologische veeteelt gebruikt minder antibiotica waardoor de kans op het ontstaan van resistente bacteriën wordt gereduceerd. Hierdoor wordt de kans op ernstige epidemieën zoals in het pluimvee verklein d. Ook komt er minder antibiotica in onze voeding terecht wat ook de kansen op antibioticaresistente bacteriën voor mensen reduceert.

Ten derde verbeterd biologische landbouw de landschapskwaliteit en biodiversiteit. Wetenschappers van universiteit Oxford hebben aangetoond dat biologische landbouw de biodiversiteit met 30% verhoogd. Hiermee kan biologische landbouw het uitsterven van diersoorten voorkomen. Het is in de biologische teelt niet toegestaan om kunstmest te mogen gebruiken. Het fosfaat wat de boer gebruikt om het land te bemesten komt dan ook uit mest van eigen veestapel of die van een omliggen de boerderij. De bodemkwaliteit wordt door het verminderen van het fosfaat gebruik sterk verbeterd. Met als kers om de taart dat prominenten soorten zoals de brandnetel worden verjaagd. Omdat deze soorten te goed groeien op fosfaatrijke gronden.

Echter kent de biologische landbouw ook grote nadelen. Zo kan bijvoorbeeld het massaal overschakelen naar biologisch tot hongersnoden lijden. De opbrengst in biologische landbouw is ook 20% lager dan de opbrengsten uit de reguliere landbouw. Uit onderzoek blijkt dat als een biologische boer de geavanceerdste landbouwtechnieken zou toepassen, het hem nog niet zal lukken de reguliere boer op kwantiteit te verslaan. Gezien de groeiende wereldpopulatie is het dus onmogelijk om massaal over te gaan op biologisch.

Ook op het onderdeel klimaat doen biologische boeren het een stuk minder goed. Biologische dieren zijn namelijk slechter voor het klimaat dan reguliere dieren.
Biologische dieren produceren veel hogere hoeveelheden methaan en lachgas. Dit komt door een verschil in dieet. Bij de productie van regulier vlees komt er echter wel meer CO2 vrij. Deze CO2 komt vrij bij de productie van kunstmest. Dit wordt voor de teelt van de voeding
voor regulieren dieren veel gebruikt. Ondanks de hogere uitstoot van CO2 is de reguliere teelt toch minder schadelijker. Methaan is namelijk een 18 keer sterker boeikasgas dan CO2, hierdoor verliest het biologische dier het van de reguliere dieren.
Tenslotte is biologische landbouw veel slechter voor het milieu. Biologische landbouw verlaagd de namelijk voedselproductie. Wanneer de biologische markt groeit is er dus meer land vereist om in totaal dezelfde hoeveelheid voedsel te kunnen produceren.

Biologische landbouw zal dus ten kosten gaan van natuurgebieden, bossen en het regenwoud. Dit maakt biologisch een stuk minder duurzaam omdat het kappen van regenwoud natuurlijk CO2-uitstoot. Ook verlaagd biologische

landbouw door haar landhonger de biodiversiteit omdat bio diverse natuur wordt ingewisseld voor landbouwgrond.

Biologische landbouw is goed voor de biodiversiteit, voorkomt de houtkap en dat bacteriën resistent worden. Aan de anderen kant is biologische landbouw slechter voor het milieu. Ook kunnen de voordelen van een hogere biodiversiteit en het voorkomen van de houtkap te niet worden gedaan omdat er voor biologische landbouw meer land nodig is. De noodzaak van biologische landbouw mag u zelf bepalen.

Jeroen Eelman 5va

Theorie

Schrijven in tweetallen

Als je met zijn tweeën een schrijfopdracht maakt, zijn er twee rollen die jullie afwisselend vervullen, die van schrijver en die van observant.
Schrijver: Je schrijft en 'denkt hardop': je vertelt de observant wat je denkt voordat je een zin opschrijft, tijdens het schrijven, en nadat je een zin geschreven hebt: wat wil de lezer weten in de volgende zin?
Observant: Je luistert naar de gedachten van de schrijver en je leest wat hij opschrijft. Daarbij kun je vragen stellen als:
- Trekt de eerste alinea van de inleiding de aandacht van de lezer?
- Blijkt uit de tweede alinea van de inleiding duidelijk wat het onderwerp van de tekst is?
- Wordt elk deelonderwerp aangekondigd met een structurerende zin?
- Bevat elke alinea een kernzin en staat die op een voorkeursplaats?
- Geven de andere zinnen voldoende toelichting op de kernzin?
- Is er door middel van signaalwoorden verband aangebracht tussen de zinnen, de alinea's en de deelonderwerpen?
- Staat in het slot de hoofdgedachte? Wordt het op een aantrekkelijke manier afgerond?
- Zijn de zinnen correct geformuleerd?
- Zijn de woorden correct gespeld?
- Is het taalgebruik afwisselend en aantrekkelijk?

Zeg niet steeds voor wat de schrijver moet opschrijven; je mag wel suggesties geven.

Opdracht
4

Werk in tweetallen. Schrijf voor jullie klasgenoten een informerende tekst van 500 à 600 woorden over een van de volgende onderwerpen:
- ○ nepnieuws
- ○ (digitaal) pesten
- ○ zelfrijdende auto's
- ○ (gluten)allergie

Volg het *Stappenplan Schrijven*. Gebruik als checklist het *Feedbackformulier Schrijven*.

Ik kan/weet:

- ☐ alinea's verbinden tot een coherent betoog. 3F
- ☐ de opbouw van de tekst aan het doel van de tekst aanpassen. 3F
- ☐ een heldere structuur aan de tekst geven door witregels, marges en kopjes te gebruiken. 3F
- ☐ een langere tekst indelen in paragrafen. 3F
- ☐ duidelijk aangeven wat de hoofdzaken zijn en wat ondersteunend is in het betoog. 4F

➔ *Maak de opdrachten op* **Nieuw Nederlands online.** *Daar vind je ook het* **Feedbackformulier Schrijven** *en het* **Zelfevaluatieformulier Schrijfproces.**

2 Uiteenzetting

Je leert:

- een uiteenzetting schrijven.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis § 1 Onderwerp, hoofdgedachte, tekstdoel en titel
  § 2 Inleiding en slot
  § 3 Middenstuk
  § 4 Alinea's en kernzinnen
  § 5 Signaalwoorden en functiewoorden
  § 6 Publiek
- Cursus 2 Lezen § 3 Uiteenzetting, betoog en beschouwing
- Cursus 3 Schrijven § 1 Van bouwplan naar tekst
- Cursus 7 Formuleren
- Cursus 8 Spelling

Theorie

Uiteenzetting: de lezer informeren

Een **uiteenzetting** is een informatieve en objectieve tekst. Het tekstdoel van een uiteenzetting is informeren. Je geeft daarom in een uiteenzetting veel feiten en daarnaast leg je veel uit. Bij de uitleg gebruik je voorbeelden.
Als er in je uiteenzetting meningen staan, dan geef je die objectief weer. Je noemt ze om aan te geven hoe iemand anders over het onderwerp denkt. Jouw mening is in een uiteenzetting niet van belang.

De hoofdgedachte van een uiteenzetting is een constatering. Bijvoorbeeld:
– *De vergrijzing in Nederland vindt vooral buiten de Randstad plaats.*
– *Er worden de laatste jaren steeds meer huwelijken gesloten tussen mensen met verschillende nationaliteiten.*

Je kunt voor een uiteenzetting de volgende tekststructuren gebruiken:
- vraag-antwoordstructuur;
- verklaringsstructuur;
- aspectenstructuur;
- verleden-heden(-toekomst)structuur;
- probleem-oplossingsstructuur.

Opdracht
1

Lees tekst 1, een uiteenzetting.

1. Welke aandachttrekker wordt er gebruikt in alinea 1?
2. Hoe wordt in alinea 2 het onderwerp van de tekst geïntroduceerd?
3. Het slot bevat de hoofdgedachte. Noteer die.
4. Welke andere elementen bevat het slot?
5. Welke structuur heeft de tekst?
6. Het middenstuk van de tekst bestaat uit vier deelonderwerpen. Noteer voor elk deelonderwerp een geschikte tussenkop. Je houdt twee tussenkoppen over. Kies uit:
   - ○ Functioneren op het werk
   - ○ Persoonlijk welzijn
   - ○ Professionele hulp
   - ○ Relatieproblemen
   - ○ Scheiden: de consequenties
   - ○ Sparringpartner

7 Waaraan kun je zien dat tekst 1 een uiteenzetting is? Noem ten minste twee kenmerken.

Tekst 1

Scheiden is slecht – niet alleen voor u

Slechte relaties kosten de maatschappij veel geld

Uit een onlangs gepubliceerd onderzoek van de EU blijkt dat in Nederland en de ons omringende landen het huwelijk en samenwonen nog steeds de meest voorkomende leefvormen zijn: bijna 60 procent van de Nederlanders boven de twintig jaar woont samen met een partner. Van de ruim drie miljoen alleenwonenden heeft nog altijd bijna een kwart een latrelatie.

Hoewel het aantal huwelijksvoltrekkingen afneemt, neemt het aantal stellen dat ongehuwd samenwoont toe. En gaat het mis, dan vormt bijna één op de drie ex-gehuwden binnen een jaar weer een huishouden met een nieuwe partner. Kortom, de meeste mensen hebben een relatie en wanneer deze verbroken wordt, gaan de meeste mensen weer relatief snel op zoek naar een nieuwe partner. Hoe belangrijk is een goede relatie en welke gevolgen heeft het verbreken van een relatie of het hebben van een slechte relatie?

De kwaliteit van de partnerrelatie is essentieel voor ons welzijn: hoe beter de relatie, hoe gelukkiger we zijn, ook op de langere termijn. Mensen met een goede relatie zijn tevens gezonder en hebben een hogere levensverwachting dan mensen die een slechte relatie hebben. Deze effecten op de gezondheid zijn vergelijkbaar met die van gezond gedrag, zoals een dieet volgen en voldoende bewegen.

Het verbreken van relaties heeft eveneens grote gevolgen. Een scheiding is meestal een zeer stressvolle en emotionele rollercoaster, met vaak grote sociale en economische consequenties. Kinderen van gescheiden ouders presteren minder goed op school, vertonen meer gedragsproblemen en hebben een lager psychologisch welzijn.

Naast persoonlijk leed zijn er kosten voor de samenleving. In een verkennend onderzoek raamt onderzoeksbureau EconoVision de kosten van echtscheiding in totaal op ten minste 2,3 miljard euro per jaar. Daaronder vallen de kosten van het justitiële apparaat, sociale uitkeringen voor eenoudergezinnen en verhoogde zorgkosten.

Verder zijn er kosten waar we niet zo snel bij stilstaan. Zo ligt het gemiddelde verzuimpercentage onder gescheiden werknemers in Nederland 2 procent hoger dan onder niet-gescheiden werknemers. Dat is een flinke kostenpost voor werkgevers. Internationaal onderzoek wijst op een verband tussen echtscheiding en ziekteverzuim.

En dat niet alleen, relatieproblemen en de stress die daarmee gepaard gaat, kunnen tevens leiden tot verminderde prestaties op het werk. Als werknemers mentaal 'bezet' zijn door problemen thuis, is te verwachten dat zij minder aandacht en concentratie hebben voor het werk. Omgekeerd kan het zo zijn dat goede relaties de inzetbaarheid op het werk verhogen. In onderzoek vonden we dat werknemers stress op het werk beter aankunnen, dat ze beter samenwerken en dat ze minder last van een burn-out hebben, wanneer zij een (goede) partnerrelatie hebben.

Uiteraard gaat het de werkgever niet aan wat werknemers thuis doen en laten. Maar wanneer relatieproblemen of een scheiding leiden tot verminderde werkprestaties en ziekteverzuim, hebben werkgevers wel te maken met de gevolgen ervan. Kennis over hoe partnerrelaties van invloed zijn op het functioneren op het werk, kan werkgevers helpen beter in te spelen op de behoeften van hun personeel. Wat hebben werknemers die door een scheiding gaan, nodig om te voorkomen dat ze langdurig uitvallen? Aan een werkcoach heb je niet zoveel als het probleem in de privésfeer ligt.

→

De eisen die we tegenwoordig aan relaties stellen, zijn enorm hoog. Dat de partner het inkomen verzekert of het huishouden bestiert, is allang niet meer voldoende. Deze moet daarnaast een *sparring partner* zijn, een beste vriend en een gepassioneerde minnaar of minnares. We moeten precies de juiste gevoelens hebben en ons volkomen begrepen voelen. Dat is nogal wat. Voor veel mensen is het in stand houden van een goede relatie dan ook een behoorlijke opgave. Als we moeten afvallen of meer moeten bewegen, zoeken we gemakkelijk persoonlijke begeleiding, maar voor relatieproblemen ligt die drempel veel hoger. De hulp en begeleiding van relatieproblematiek moet laagdrempelig zijn. Werkzame interventies, zoals relatietherapie, zijn beschikbaar, maar moeten wel bereikbaar zijn, zowel financieel als praktisch.

Kortom, de preventie en de behandeling van relatieproblemen zijn van groot belang, niet alleen voor partners en hun kinderen, maar ook voor werkgevers en de maatschappij. Een gezond gewicht en voldoende bewegen is onderdeel van het Nationaal Programma Preventie dat de overheid in 2014 is gestart. Investeren in gezonde relaties verdient evenzeer aandacht, gezien de vergelijkbare gezondheidseffecten.

Naar: Esther Kluwer, NRC Handelsblad, 7 oktober 2017

Prof. dr. **Esther Kluwer** is bijzonder hoogleraar Duurzame Relaties en Welzijn aan de Radboud Universiteit en tevens verbonden aan de Universiteit Utrecht.

Opdracht 2

Werk eventueel in tweetallen. Schrijf voor je klasgenoten een uiteenzetting van 500 à 700 woorden over een van de volgende onderwerpen:

- Buitenlandse studenten op Nederlandse universiteiten
- Carrière maken en kinderen opvoeden
- Elektrische auto's
- Vakantiebestemmingen van Nederlanders

Volg het *Stappenplan Schrijven*. Gebruik als checklist het *Feedbackformulier Uiteenzetting*.

Ik kan/weet:

- ☐ met gebruikmaking van verscheidene bronnen teksten schrijven met een uiteenzettend karakter waarin verbanden worden gelegd tussen afzonderlijke onderwerpen. 4F
- ☐ een complexe gedachtegang goed en helder weergeven. 4F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.** *Daar vind je ook het* **Feedbackformulier Uiteenzetting***, het* **Formulier Bouwplan voor een tekst** *en het* **Zelfevaluatieformulier Schrijfproces.**

3 Betoog

Je leert:

- een betoog schrijven.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis — § 1 Onderwerp, hoofdgedachte, tekstdoel en titel
  - § 2 Inleiding en slot
  - § 3 Middenstuk
  - § 4 Alinea's en kernzinnen
  - § 5 Signaalwoorden en functiewoorden
  - § 6 Publiek
  - § 7 Standpunt en argumenten
- Cursus 2 Lezen — § 3 Uiteenzetting, betoog en beschouwing
- Cursus 3 Schrijven — § 1 Van bouwplan naar tekst
- Cursus 6 Argumenteren
- Cursus 7 Formuleren
- Cursus 8 Spelling

Theorie

Betoog: een standpunt beargumenteren

Een **betoog** is een tekst waarmee je als schrijver de lezers wilt overtuigen van jouw standpunt. Een betoog bevat:
- het **standpunt** (de mening) van de schrijver over een bepaalde kwestie;
- feitelijke en/of waarderende **argumenten** voor dat standpunt;
- feiten en/of voorbeelden die de waarderende argumenten ondersteunen;
- eventueel **tegenargumenten** en de **weerlegging** daarvan.

Je betoog is overtuigend als je argumentatie goed is. Let daarbij op de volgende punten:
- Feitelijke argumenten moeten waar zijn.
- Waarderende argumenten moeten waar zijn: ze moeten door iedereen gedeeld worden (*Een moord plegen is fout.*), of ze moeten ondersteund worden met feiten, cijfers of voorbeelden.
- De argumenten moeten relevant zijn; drogredenen bijvoorbeeld zijn niet relevant.
- De argumenten moeten consistent zijn: ze mogen elkaar niet tegenspreken.
- De argumenten moeten met elkaar het standpunt voldoende ondersteunen.
- Eventuele tegenargumenten moeten gevolgd worden door een afdoende weerlegging.

Je kunt voor een betoog de volgende tekststructuren gebruiken:
- argumentatiestructuur;
- voor- en nadelenstructuur.

Standpunt van het publiek
De opbouw van een betoog hangt af van het vermoedelijke standpunt van de lezers. Je moet dus vooraf bepalen hoe je publiek waarschijnlijk over de kwestie denkt.
Bijvoorbeeld: bij een nieuw, nog onbekend onderwerp hebben de lezers vaak nog geen standpunt bepaald; ze hebben een **standpunt van twijfel**.
Zo werk je als de lezers vermoedelijk een standpunt van twijfel hebben:
- Introduceer in de inleiding van het betoog het onderwerp en presenteer je standpunt (mening, stelling).
- Geef in het middenstuk de argumenten voor dat standpunt. Je hoeft bij een publiek met een standpunt van twijfel geen tegenargumenten te geven. Als je wel een tegenargument noemt, dan geef je ook een weerlegging erbij.

→

- Herhaal in het slot je standpunt in iets andere bewoordingen.

NB Ook voor- en nadelen kun je inzetten als argumenten. In plaats van de argumentatiestructuur kun je dus ook de voor- en nadelenstructuur gebruiken.

Je moet anders te werk gaan als je een standpunt hebt waarmee de lezers het waarschijnlijk niet eens zijn, bijvoorbeeld *Nederland kan beter een dictatuur worden*. De lezers hebben dan een **tegenovergesteld standpunt**.
Zo werk je als de lezers waarschijnlijk een tegenovergesteld standpunt hebben:

- Presenteer in de inleiding je standpunt als een vraag (die je in de tekst beantwoordt). Let erop dat je ook in de titel niet meteen je standpunt verraadt.
- Geef in het middenstuk naast de (vóór)argumenten ook tegenargumenten, maar weerleg die meteen: laat zien dat ze niet kloppen of minder zwaar wegen dan de argumenten vóór je standpunt.
  Als je de voor- en nadelenstructuur gebruikt, noem je nu wél de nadelen en toon je aan dat die nadelen minder belangrijk zijn dan de voordelen.
- Beantwoord in het slot de vraag uit de inleiding. Dat is je conclusie, je eigen standpunt. Voordat je jouw standpunt geeft, kun je kort de argumenten tegen elkaar afwegen: welke argumenten wegen het zwaarst en waarom, de voorargumenten (voordelen) of de tegenargumenten (nadelen)?

NB Vanaf 2021 wordt het begrip 'weerlegging' niet meer gebruikt in het Centraal Examen. In plaats daarvan wordt 'tegenargument' gebruikt.

Opdracht
1

Lees tekst 1.

1 Formuleer op basis van alinea 1 en 5 het standpunt van de auteur.
2 Onderstreep het argument vóór het standpunt dat de auteur geeft in alinea 2.
3 Van welk argumentatieschema is sprake in alinea 2?
Van een argumentatie op basis van
○ A autoriteit
○ B eigenschappen
○ C oorzaak en gevolg
○ D voorbeelden
4 Onderstreep het argument vóór het standpunt dat de auteur geeft in alinea 3.
5 Is dit een feitelijk of een waarderend argument?
6 Onderstreep het argument vóór het standpunt dat de auteur geeft in alinea 4.
7 Vind je dat de auteur haar standpunt goed beargumenteerd heeft? Licht je antwoord toe.

Tekst 1
Tactisch doubleren in de vijfde klas

(1) Dit jaar is de loting voor studies met een numerus fixus afgeschaft. Universiteiten mogen zelf bepalen hoe ze hun aankomende studenten selecteren. Nu zijn er verschillende manieren om de leerlingen uit vwo 6 die geïnteresseerd zijn en zich hebben aangemeld, te beoordelen. Zij moeten bijvoorbeeld toetsen maken of in een gesprek vertellen over hun motivatie. Daarnaast gebruiken de opleidingen vaak de rapportcijfers van de kandidaten uit vwo 5. Dat criterium lijkt logisch en objectief, maar niets is minder waar!
(2) Dit laatste criterium leidt tot ongelijkheid tussen leerlingen die doubleren en leerlingen die dat niet doen. Neem een leerling die heeft gedoubleerd in klas 5 en daardoor de tweede keer een eindlijst met veel mooiere cijfers heeft. Die maakt een grotere kans dan de leerling die klas 5 in één keer heeft afgerond, terwijl de laatstgenoemde misschien veel geschikter is. Wat beide leerlingen vervolgens in klas 6 tijdens het eindexamen presteren, blijft buiten beschouwing. En dat, terwijl dat laatste jaar recentere informatie over de capaciteiten van de kandidaat geeft en bovendien objectievere cijfers laat zien. De helft van deze cijfers wordt tenslotte bepaald door het voor iedereen gelijke landelijke eindexamen. Maar goed, die cijfers zijn pas in juni bekend en daar kunnen de opleidingen en universiteiten misschien niet op wachten.

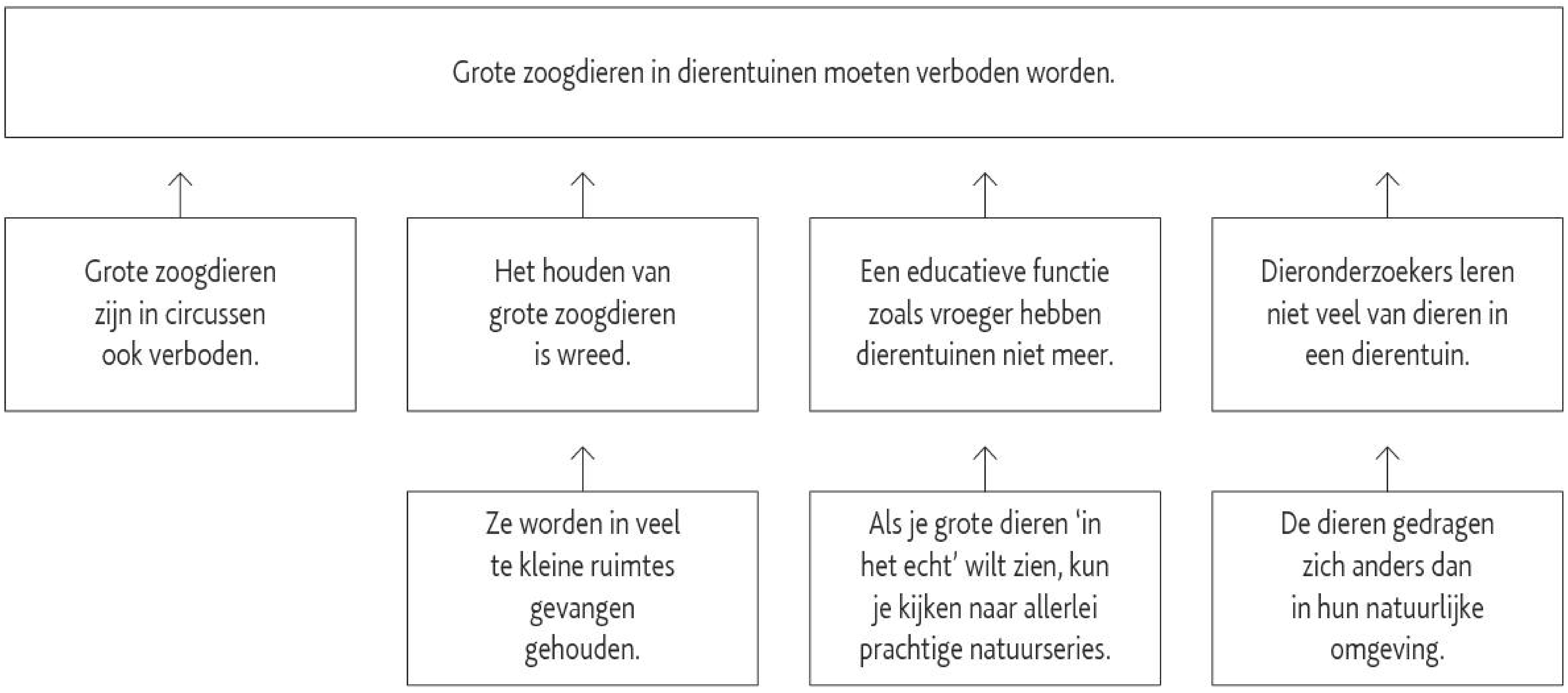
(3) De kandidaat die is afgewezen op grond van de cijfers uit klas 5 en het een jaar later nogmaals wil proberen, heeft dubbel pech: ook de tweede keer (als die er al is, want sommige universiteiten staan maar één inschrijving toe) worden de cijfers uit klas 5 meegenomen in de beoordeling, óók als klas 6 een beter beeld toont. Zuur voor de betrokken leerling, onwenselijk en onrechtvaardig.
(4) Een ander ongewenst effect van deze eis is dat leerlingen er soms voor kiezen klas 5 om deze reden over te doen, óók als ze wel bevorderd zijn. Ze bedenken dat een tweede keer klas 5 doen tot een hogere eindlijst zal leiden en hebben dat graag over voor de zo gewenste studie. Op 'mijn' school zijn er meerdere leerlingen die dit zo hebben besloten en ze hebben het recht om te doubleren. Dat daarmee overheidsgeld over de balk wordt gesmeten, lijkt me duidelijk.
(5) Ik roep de universiteiten op nogmaals de selectiecriteria onder de loep te nemen en de 'vwo 5-eis' te vervangen door een betere.

Naar: Irma Raadgreep, NRC Handelsblad, 4 juli 2017
Irma Raadgeep is teamleider klas 4, 5 en 6 van het tweetalig vwo aan het Scala College in Alphen aan den Rijn.

Opdracht
2

Schrijf op basis van het onderstaande blokjesschema een betoog van ongeveer 400 woorden voor een publiek met een standpunt van twijfel. Zoek zo nodig meer informatie.

1 Bedenk een motiverende titel en een informerende ondertitel.
2 Schrijf een inleiding van twee alinea's: in alinea 1 trek je de aandacht van de lezers en in alinea 2 introduceer je het onderwerp.
3 Bedenk ten minste één tegenargument met een bijbehorende weerlegging.
4 Zorg voor een logische alinea-indeling in het middenstuk.
5 Neem in het slot in elk geval de hoofdgedachte op. Zorg voor een aantrekkelijke afronding.

Opdracht
3

Werk in tweetallen.
Het ministerie van Onderwijs heeft besloten dat er volgend schooljaar op een tiental scholen geëxperimenteerd gaat worden bij het eindexamen: vwo-leerlingen mogen één vak afsluiten op havoniveau. Deze manier zou bepaalde talenten van leerlingen meer aanspreken, recht doen aan specifieke vaardigheden en ook de doorstroom naar sommige vervolgopleidingen soepeler maken. Jullie school overweegt om mee te doen aan het experiment.
Jullie gaan over dit experiment een betoog schrijven van ongeveer 400 woorden. Het artikel wordt gepubliceerd in de plaatselijke krant. Ga uit van een publiek met een standpunt van twijfel → ***zie Schrijven p. 121-122***.

1 Bepaal of jullie voor of tegen deelname aan het experiment zijn en noteer de hoofdgedachte (het standpunt).
2 Bedenk goede argumenten voor en tegen het standpunt. Zoek zo nodig aanvullende informatie. NB De tegenargumenten heb je nodig bij onderdeel 5 van deze opdracht.
3 Noteer de beste drie argumenten voor jullie standpunt.

4 Zet de argumentatie in een blokjesschema.
5 Noteer het beste tegenargument en een manier om dat te weerleggen. NB Het tegenargument en de weerlegging heb je nodig bij opdracht 5.
6 Verdeel de alinea's en schrijf samen het betoog. → ***zie Schrijven p. 121***
7 Zet boven jullie tekst een motiverende titel en een informerende ondertitel.

Opdracht
4

Werk in dezelfde tweetallen als bij opdracht 3.
1 Bekijk het *Feedbackformulier Betoog*. Je krijgt het van je docent of downloadt het op *Nieuw Nederlands online*.
2 Controleer jullie betoog. Voldoet het aan alle criteria? Is de tekst gericht op een publiek met een standpunt van twijfel? Noteer wat er de volgende keer beter kan.

Opdracht
5

Werk in dezelfde tweetallen als bij opdracht 3 en 4. Jullie gaan het betoog bewerken voor een publiek met een tegenovergesteld standpunt.
1 Herschrijf de inleiding die jullie bij opdracht 3 hebben gemaakt. Gebruik ook een andere aandachttrekker.
2 Bedenk zo nodig een andere titel en een andere ondertitel, die geschikt zijn voor een publiek met een tegenovergesteld standpunt.
3 Schrijf de alinea van het middenstuk met het tegenargument en de weerlegging die jullie hebben bedacht bij opdracht 3, vraag 5.

Opdracht
6

Werk eventueel in tweetallen.
Je gaat een betoog schrijven van 600 à 750 woorden over een van de onderstaande stellingen. Je schrijft voor de lezers van een landelijk dagblad. Ga uit van een publiek met een tegenovergesteld standpunt.
1 Kies een van de volgende stellingen:
   - De politie moet meer vertegenwoordigers van etnische minderheden in dienst nemen.
   - We moeten in Nederland de minister-president kunnen kiezen middels een stemming.
   - Er moet in de maatschappij meer rekening gehouden worden met genderneutrale mensen.
   - Leerlingen moeten pas na hun vijftiende in een bepaald schooltype geplaatst worden.
   - Nederland moet de EU verlaten.
   - Elk land moet het recht krijgen om kernwapens te ontwikkelen.
2 Zoek informatie en bepaal op basis van je documentatie je standpunt: voor of tegen de stelling. Volg het *Stappenplan Schrijven*. Gebruik als checklist het *Feedbackformulier Betoog*.

Ik kan/weet:

- ☐ met gebruikmaking van verscheidene bronnen teksten schrijven met een betogend karakter waarin verbanden worden gelegd tussen afzonderlijke onderwerpen. 4F
- ☐ in een betoog standpunten vrij uitvoerig uitwerken en ondersteunen met ondergeschikte punten, redenen en relevante voorbeelden. 4F
- ☐ relevante argumenten inzichtelijk weergeven. 4F
- ☐ anticiperen op het standpunt van het publiek en een passende tekststructuur kiezen.
- ☐ een complexe gedachtegang goed en helder weergeven. 4F

→ ***Maak de opdrachten op* Nieuw Nederlands online.** ***Daar vind je ook het* Feedbackformulier Betoog, *het* Formulier Bouwplan voor een tekst *en het* Zelfevaluatieformulier Schrijfproces.**

4 Beschouwing

Je leert:

- hoe je een beschouwing schrijft.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis — § 1 Onderwerp, hoofdgedachte, tekstdoel en titel; § 2 Inleiding en slot; § 3 Middenstuk; § 4 Alinea's en kernzinnen; § 5 Signaalwoorden en functiewoorden; § 6 Publiek
- Cursus 2 Lezen — § 3 Uiteenzetting, betoog en beschouwing
- Cursus 3 Schrijven — § 1 Van bouwplan naar tekst
- Cursus 7 Formuleren
- Cursus 8 Spelling

Theorie

Beschouwing: de lezer aan het denken zetten (opiniëren)

Het onderwerp van een **beschouwing** is een probleem of een kwestie. In je tekst maak je duidelijk om welk probleem of welke kwestie het gaat, en belicht je het onderwerp van verschillende kanten. Een beschouwing is een opiniërende tekst: je wilt de lezer over iets laten nadenken.
Net als in een uiteenzetting geef je in een beschouwing veel feiten. Daarnaast geef je bijvoorbeeld:

- uitleg waarom iets een probleem is;
- verschillende oorzaken van het probleem;
- verschillende oplossingen voor het probleem;
- de voor- en nadelen van de voorgestelde oplossingen;
- verschillende meningen van deskundigen (over de kwestie, over de oplossingen);
- verschillende meningen van betrokkenen.

Als je de meningen van personen opneemt in je tekst, geef je de functie en/of betrokkenheid van die personen duidelijk aan. In een beschouwing bied je meningen namelijk objectief aan. Ze zijn – anders dan in een betoog – niet bedoeld om de lezer te overtuigen, maar om hem de mogelijkheid te geven verschillende opvattingen te vergelijken, zodat hij zelf een conclusie kan trekken en zijn eigen mening over de kwestie kan vormen.

De hoofdgedachte van een beschouwing is vaak een uitspraak als:

– *Over het Twittergedrag van de Amerikaanse president <u>lopen de meningen uiteen</u>.*
– *Aan een kabinet dat steunt op vier partijen, zitten <u>zowel voor- als nadelen</u>.*
– *<u>Er zijn veel mogelijkheden</u> om geschikte werknemers voor de tuinbouw te vinden.*

Het slot van een beschouwing kan een aanbeveling bevatten; bijvoorbeeld hoe tot een keuze, een oplossing van het probleem te komen.

Je kunt voor een beschouwing de volgende tekststructuren gebruiken:

- voor- en nadelenstructuur;
- probleem-oplossingsstructuur;
- verklaringsstructuur.

Opdracht
1

Lees tekst 1, een beschouwing.

1 Welke aandachttrekker wordt in de inleiding gebruikt?
2 Op welke manier wordt het onderwerp van de tekst geïntroduceerd?
3 Noteer de hoofdgedachte uit het slot.
4 Welke elementen bevat het slot verder nog?
5 Welke structuur heeft de tekst?
6 Het middenstuk van de tekst bestaat uit zes deelonderwerpen. Noteer voor elk deelonderwerp een geschikte tussenkop. Kies uit:
- ○ Beperkt gebruik
- ○ Betrouwbaar onderzoek
- ○ Financiële belangen
- ○ Gezondheid
- ○ Kankerverwekkend
- ○ Milieu
- ○ Monsanto
- ○ Nederlandse goedkeuring

Je houdt twee tussenkoppen over.
7 Waaraan kun je zien dat tekst 1 een beschouwing is? Noteer minstens drie kenmerken.

Tekst 1

Opgeruimd staat netjes

Mag glyfosaat nog wel gebruikt worden?

Glyfosaat, ook bekend als ‘Roundup’, is een potente onkruidverdelger. Spuit het op de bladeren en de plant verwelkt. Het landbouwgif werd al in 1974 op de markt gebracht door het Amerikaanse Monsanto. Het wordt in de hele wereld gebruikt, maar het is ook een van de meest controversiële bestrijdingsmiddelen. Na een jaar touwtrekken over het al dan niet toestaan van glyfosaat nam de EU maandag een besluit: het mag nog vijf jaar gebruikt worden.

Ook Nederland heeft voor verlenging van toelating gestemd. Tegenstanders van het gebruik van het middel, en dat zijn er veel, vragen zich af waarom Nederland dit gedaan heeft. Welke belangen spelen misschien een rol bij deze beslissing? Waarom is het middel zo controversieel?

Het economische belang van glyfosaat is bijzonder groot. Het is een van de meest gebruikte bestrijdingsmiddelen ter wereld, ook in Nederland. In 2012, het recentste jaar waarover het Centraal Bureau voor de Statistiek gegevens heeft, gebruikten Nederlandse boeren 150.000 kilo glyfosaat. Ontdekker Monsanto is al lang niet meer de enige producent. Het patent liep af in het jaar 2000; sindsdien maken veel andere grote westerse en Chinese chemiebedrijven het product ook.

Voor ontwikkelaar Monsanto gaat het echter niet alleen om de verkoop van het bestrijdingsmiddel, maar ook van zaad van gewassen die geen krimp geven als je er glyfosaat op spuit. Die gewassen, zoals soja en maïs, zijn met genetische manipulatie resistent gemaakt. Daardoor kunnen boeren onkruid verdelgen als het gewas al op het land groeit. Monsanto bracht de eerste ‘*Roundup-ready* gewassen’ in 1996 op de markt, en op de meeste typen zit nog patent. Door de introductie van zulke gewassen werd het bestrijdingsmiddel een stuk populairder. In Nederland mogen *Roundup-ready* planten overigens niet verbouwd worden, omdat ze genetisch gemanipuleerd zijn.

Het hete hangijzer is de vraag of glyfosaat kankerverwekkend is. De Europese Commissie volgt de geruststellende conclusies van de Europese Autoriteit voor Voedselveiligheid (EFSA) en het Europees Agentschap voor Chemische Stoffen (ECHA). Het is ‘onwaarschijnlijk’ dat glyfosaat bij mensen kanker veroorzaakt, stelde de EFSA in november 2015.

Ook de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) en de VN-landbouworganisatie FAO concludeerden in 2016 samen dat het ‘onwaarschijnlijk’ is dat mensen risico lopen op kanker doordat ze via hun eten glyfosaat binnenkrijgen. Daar staat het oordeel van het Internationale Instituut voor Kankeronderzoek tegenover. Dit IARC, onderdeel van de WHO, concludeerde in maart 2015 dat de stof ‘waarschijnlijk’ kankerverwekkend is voor mensen.

De uiteenlopende oordelen zijn uitgemond in een wetenschappelijke discussie over hoe zulk onderzoek uitgevoerd moet worden. Die gaat over de beoordeling van de beschikbare gegevens, maar ook over welke studies je mag meewegen.

Het IARC nam alleen gepubliceerde wetenschappelijke studies in beschouwing, de EFSA gebruikt ook niet-gepubliceerd

onderzoek dat door producenten van glyfosaat is gedaan. Dat leidde tot kritiek over belangenverstrengeling; de EFSA zegt de toxiciteit juist beter te kunnen beoordelen door de extra data.

Het grootste ongemak over glyfosaat is dat het langzamerhand overal is. Het geeft al problemen bij de Nederlandse drinkwatervoorziening. In oppervlaktewater dat wordt gewonnen om er drinkwater van te maken, zit volgens de drinkwaterbedrijven 'al jaren' te veel glyfosaat. Het staat daarom op de lijst van 'probleemstoffen'.

Ook in 45 procent van de Europese akkers is glyfosaat of een afbraakproduct terug te vinden, toonden Wageningse wetenschappers in oktober aan. Dat zou via wind of water bij mens of dier terecht kunnen komen. Daarom sprak de Wageningse hoogleraar Violette Geissen zich uit tegen verlenging van de toelating.

Toch lijken de effecten op het milieu beperkt, omdat het bestrijdingsmiddel alleen planten doodt. Volgens het Amerikaanse milieuagentschap EPA zijn de negatieve effecten van glyfosaat op vogels, zoogdieren, vissen en ongewervelde dieren 'minimaal'. Het Europese EFSA vond de milieurisico's 'acceptabel' voor planten in de omgeving, voor insecten, en voor water- en bodemdieren, maar wees er wel op dat er risico's zouden kunnen zijn voor zoogdieren en vogels die herhaaldelijk aan de stof worden blootgesteld.

De vraag is waarom Nederland voor verlenging van de toelating stemde. Nederland volgde het advies van het College voor de toelating van gewasbeschermingsmiddelen en biociden (Ctgb). Dat schreef in augustus dat de Europese Commissie, de EFSA en het ECHA hun werk goed hadden gedaan. Veilig gebruik van glyfosaat is 'mogelijk' vindt het Ctgb, en dat advies nam het toenmalige ministerie van Economische Zaken over. De nieuwe minister Carola Schouten (Landbouw, ChristenUnie) zei vorige maand wel dat het product 'een laatste redmiddel' moet worden.

De verlenging van de goedkeuring van glyfosaat betekent niet dat daarmee elk product waar de stof in zit, in elk EU-land is toegestaan. De lidstaten moeten die producten alsnog beoordelen. Hoe mag het gebruikt worden, zodat de risico's binnen de perken blijven?

In Nederland moet vooral de vervuiling van het oppervlaktewater – en dus het drinkwater – aangepakt worden, schreef het Ctgb. Het College denkt dat het oppervlaktewater vooral vervuild raakt met glyfosaat als het op straten en stoepen gespoten wordt, want daarvandaan stroomt het landbouwgif gemakkelijk weg.

Sinds 2016 mogen chemische onkruidbestrijdingsmiddelen (waaronder dus glyfosaat) in Nederland daarom al niet meer op 'verharde oppervlakken' gebruikt worden. Daar kwam deze maand een verbod op gebruik in parken en plantsoenen bij, na jarenlange politieke druk tegen het gebruik van chemische onkruidbestrijding in de 'openbare ruimte' waar ook kinderen spelen. De vereniging van waterbedrijven Vewin vindt die inperkingen niet genoeg, als het om de probleemstof glyfosaat gaat. Vewin bepleitte in oktober daarom ook de verkoop ervan aan particulieren te verbieden.

Kortom, we zitten voorlopig nog opgescheept met glyfosaat. Over het veilige gebruik ervan lopen de meningen van de verschillende instanties behoorlijk uiteen. Zeker is dat er te veel van in ons drinkwater terechtkomt. Laten we hopen dat er bij de volgende keer dat er wordt gestemd over verlenging van de toelating van het middel, meer duidelijkheid bestaat over het gevaar ervan.

Naar: Hester van Santen, NRC Handelsblad, 28 november 2017

Opdracht
2

Jullie gaan in groepen van ten minste zes personen een beschouwing van 700 à 800 woorden schrijven over de problemen die vuurwapens veroorzaken in de Verenigde Staten, en de mogelijke oplossingen daarvoor. Het publiek bestaat uit de lezers van *de Volkskrant* of *NRC Handelsblad*. Jullie krijgen van je docent een tiental teksten over de omgang met wapens in de VS en het *Feedbackformulier Beschouwing*, of je downloadt die materialen op *Nieuw Nederlands online*.

1 Maak groepen van ten minste zes personen. Elke groep vormt een redactie.
2 Lees de teksten.
3 Houd als groep een redactievergadering. In het overleg moeten jullie overeenstemming bereiken over de volgende zaken:
– een geschikte tekststructuur;
– een bouwplan voor de tekst;
– de titel en de ondertitel;
– de inhoud;
– de toon;
– de te gebruiken bronnen;
– de werkverdeling: de redactieleden schrijven in tweetallen; de verschillende tekstdelen (inleiding, deelonderwerpen en slot) worden over de duo's verdeeld.

Gebruik het *Feedbackformulier Beschouwing* als checklist.

4 Schrijf de eerste versie van jullie deel; houd je aan de gemaakte afspraken.
5 Bespreek de aansluiting tussen de verschillende tekstdelen in nieuwe duo's. Bijvoorbeeld: de aansluiting tussen de inleiding en het eerste deelonderwerp wordt besproken door één schrijver van de inleiding en één schrijver van het eerste deelonderwerp, enzovoort.
6 Herschrijf de tekstdelen. Werk in de oorspronkelijke tweetallen.
7 Lees in een redactievergadering de verschillende tekstdelen in de juiste volgorde aan elkaar voor. Voeg de delen samen tot één tekst en pas zo nodig nog zaken aan. Let op structurerende zinnen en signaalwoorden. Controleer ook de formulering, de spelling en de lay-out.
8 Print voor de andere groepen en voor de docent een exemplaar van jullie tekst.

Opdracht 3

1 Beoordeel de teksten van de andere redacties. Gebruik hierbij de criteria van het *Feedbackformulier Beschouwing*.
2 Bespreek klassikaal de bevindingen van de verschillende groepen.

Theorie

Opiniëren op basis van betogen

Veel beschouwingen zijn geschreven op basis van een aantal betogen, dan wel interviews, waarin iemand zijn mening geeft over een bepaalde kwestie. Door de verschillende meningen in een tekst weer te geven, maak je een opiniërende tekst.

Opdracht 4

1 Download op *Nieuw Nederlands online* drie teksten van Tamar de Waal, Manon Kloosterboer en Han Entzinger over inburgeren in Nederland. De meningen in de verschillende teksten lopen uiteen.
2 Schrijf op basis van deze drie teksten een beschouwing van 400 à 500 woorden over het belang van inburgeringscursussen. Verwerk de meningen van de drie auteurs in je tekst. Gebruik het *Feedbackformulier Beschouwing* als checklist.
3 Wissel je tekst uit met die van een klasgenoot. Bespreek welke tekst het beste voldoet aan de eisen voor een beschouwing.

Opdracht 5

Werk eventueel in tweetallen. Schrijf voor je klasgenoten een beschouwing van 600 à 700 woorden over een van de volgende onderwerpen:
- muziekfestivals
- studieschuld
- vluchtelingen
- nieuwe politieke partijen

Volg het *Stappenplan Schrijven*. Gebruik als checklist het *Feedbackformulier Beschouwing*.

Ik kan/weet:

- ☐ met gebruikmaking van verscheidene bronnen teksten schrijven met een beschouwend karakter waarin verbanden worden gelegd tussen afzonderlijke onderwerpen. 4F
- ☐ een complexe gedachtegang goed en helder weergeven. 4F

***Maak de opdrachten op* Nieuw Nederlands online. *Daar vind je ook het* Feedbackformulier Beschouwing, *het* Formulier Bouwplan voor een tekst *en het* Zelfevaluatieformulier Schrijfproces.**

5 Uitwerking interview

Je leert:

- een interview uitwerken.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis — § 1 Onderwerp, hoofdgedachte, tekstdoel en titel
  - § 2 Inleiding en slot
  - § 3 Middenstuk
  - § 4 Alinea's en kernzinnen
  - § 5 Signaalwoorden en functiewoorden
  - § 6 Publiek
- Cursus 7 Formuleren
- Cursus 8 Spelling

Theorie

De essentie van een interview weergeven

Als je iemand hebt geïnterviewd, is het soms nodig dat je het opgenomen gesprek op schrift uitwerkt. Je hoeft dan niet het hele **interview** woord voor woord weer te geven. Vat het belangrijkste wat je wilde weten, samen in goedlopende zinnen en laat overbodigheden weg. Je had immers een doel met het interview: je wilde bepaalde zaken te weten komen. Concentreer je dáárop bij het schrijven.
Je kunt je interview ook uitwerken tot een artikel. Je noteert dan niet de letterlijke vragen en antwoorden, maar je geeft (delen van) het interview in eigen woorden weer.
Als je uitwerking klaar is, laat de tekst dan lezen door de geïnterviewde met de vraag of hij zich in jouw weergave van zijn woorden kan vinden. Pas zo nodig formuleringen aan.

Zo werk je een interview uit

- Schrijf een korte inleiding, waarin je vertelt wie je hebt geïnterviewd, waarover en waarom. Begin de inleiding met een zin om de lezers nieuwsgierig te maken.
- Schrijf in vet of cursief de vragen zo kort mogelijk op.
- Noteer onder elke vraag het antwoord dat de geïnterviewde gaf.
- Vat lange antwoorden samen en laat overbodige informatie weg.
- Vervang typische spreektaal door standaardwoorden.
- Gebruik als titel een aantrekkelijk citaat uit het interview.

Voorbeeld

Woordelijke transcriptie:
Mag ik u wat vragen? ❶
Mij? Hoezo? ❷
In verband met de verkiezingen wil ik u vragen op welke partij u gaat stemmen.
Ik weet niet of ik dat zomaar zal zeggen. Waarom wil je dat eigenlijk weten? Waar is het voor? ❷
Het is voor onze schoolkrant. We schrijven een artikel over het stemgedrag van docenten.
Dat lijkt mij niet iets voor de schoolkrant, dus dat houd ik voor mezelf. ❸

In een artikel verwerkt:
Als schoolkrantredactie wilden we wel eens weten wat onze docenten zoal stemmen. Daarom vroegen we meneer Bakker naar zijn politieke voorkeur. Maar toen hij hoorde dat dat in de schoolkrant gepubliceerd zou worden, reageerde hij met: 'Dat lijkt mij niet iets voor de schoolkrant, dus dat houd ik voor mezelf.' ❸

Een interview uitwerken

❶ De gestelde vragen zijn vet en cursief weergegeven.

❷ De antwoorden staan in gewone letters.

❸ In een artikel zijn de letterlijke vragen en antwoorden niet meer te zien. De tekst is geparafraseerd. Een enkel citaat uit het gesprek staat tussen aanhalingstekens.

Opdracht
1

Lees tekst 1, een deel van een interview met Arjen Lubach (schrijver, muzikant, programmamaker).

1 Noteer de drie deelonderwerpen die in de tekst besproken worden.
2 Werk dit interview uit tot een artikel van 200 à 300 woorden. Zorg ervoor dat alle deelonderwerpen erin voorkomen. Zoek zo nodig aanvullende informatie.

Tekst 1

'Ik zie vooral een clown met een kuif en een mening'

Arjen, je hebt een Televizierring, een hitsingle en een literaire prijs op je nachtkastje liggen. Ga je het theater in omdat je in die hoek nog geen prijs hebt binnen geharkt?

'Haha, ja. Daarnaast ben ik ook aan het trainen voor een shorttrackcarrière. Dat zag ik laatst op tv en dat vond ik ook wel geinig.'

Maar serieus, het is niet alsof je niets te doen hebt. Waarom doe je jezelf dit ook nog aan?

'Tijdens de opnamen van *Zondag met Lubach* vind ik de interactie met de zaal nog steeds leuk. Ik heb twaalf jaar in kleine theaters gestaan met deels geïmproviseerde shows. De kick die dat oplevert, is een andere dan die van een geschreven grap waarover lang is nagedacht. Dat *Zondag met Lubach* zo goed doordacht is, is geweldig, maar soms mis ik dat eerste. Bovendien: het heeft ook iets uitdagends om te gast te zijn in andere theaters en steden in plaats van publiek te ontvangen in een veilige omgeving als onze tv-studio.'

Wat voor soort voorstelling wordt het?

'Ik vind cabaret een verkeerd woord, want dan verwacht je sketches, afgewisseld met een serieus liedje met wat mineurakkoorden en een paar keer een statige stilte na een boos maatschappijkritisch zinnetje. Daar houd ik niet zo van. Het wordt wel comedy, maar het verhaal wordt persoonlijker dan hoe mensen mij van televisie kennen.'

Ben je niet bang dat mensen voor een soort 'Zondag met Lubach live' naar het theater komen?

'Dat kan. Als het goed is, is het alsnog leuk natuurlijk, maar één op één *Zondag met Lubach* wordt het inderdaad niet. Dat is hyperactueel en beeldend. We bouwen verhalen rond videomateriaal, speciaal voor die week gemaakte vormgeving en vernuftig geknipte videofucks. 95 procent van wat je zondagavond op televisie ziet, bestond de dinsdag ervoor nog niet. De theatershow wordt veel tijdlozer. Bovendien past het deskje niet in mijn auto.'

Wat vind je eigenlijk van het politieke klimaat?

'Nogal explosief. Voor je het weet, ben je óf fascist óf je demoniseert. Dat komt natuurlijk mede door een groep fanatieke online-opiniemakers. Als je twintig jaar geleden die boosheid voelde, moest je in een partijkrantje op zoek naar een bijeenkomst. En dan stond je in een zaaltje met twintig gelijkgestemden. Vervolgens besloot je een opinieartikel te sturen naar een tijdschrift, om vervolgens twee weken te wachten op plaatsing. Nu zet je je computer aan en sta je met je laarzen kniediep in een politieke loopgravenoorlog.'

Je vindt het geen vooruitgang.

'Mijn bezwaar is vooral het virale complotdenken van die uitersten. Het idee dat er echt een groep machthebbers is die willens en wetens de "gewone man" onderdrukt. Er zijn natuurlijk genoeg incidenten en genoeg incapabele, onbetrouwbare types, maar dat er echt een breedgedragen agenda ligt om ervoor te zorgen dat het volk gekneveld en monddood blijft, dat is wat mij betreft een paranoïde misverstand.'

Hoe komt het dat de meeste grappenmakers links zijn?

'Ik zou mezelf niet per se links noemen, wel progressief. Ik denk dat creativiteit en progressiviteit verwant zijn, omdat ze beide te maken hebben met verbeelding en je een wereld voorstellen die nog niet bestaat. Dat is ook wat mijn werk is natuurlijk: iets scheppen wat er nog niet is. Ik ontkom er niet aan die denkpatronen ook toe te passen op de wereld. Dat is in mijn ogen waar de mensheid het meeste baat bij heeft: degenen die vooruit willen.'

Naar: Alexander Klöpping, de Volkskrant, 25 februari 2018

Opdracht
2

1. Kijk naar 'Niemand is dichter bij de waarheid gebleven dan ik. Een interview met Onno Blom'.
2. Maak aantekeningen aan de hand van de volgende documentatievragen:
   - Wat is in de biografie van Jan Wolkers de hoofdvraag van Onno Blom?
   - Hoe is Onno Blom de biograaf van Jan Wolkers geworden?
   - Waarom is het zowel een voordeel als een nadeel dat Jan Wolkers bijna alles in zijn archief bewaard heeft?
   - Waarom is het belangrijk dat Onno Blom veel tijd doorbrengt in het huis van Jan Wolkers?
3. Werk dit interview uit in een artikel van ongeveer 200 à 300 woorden.
4. Wissel je tekst uit met die van een klasgenoot, geef elkaar commentaar aan de hand van het *Feedbackformulier Interview uitwerken* en verbeter zo nodig je tekst.

Ik kan/weet:

- ☐ onderscheid maken tussen hoofd- en bijzaken. 3F
- ☐ een interview uitwerken.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.** *Daar vind je ook het* **Feedbackformulier Interview uitwerken.**

6 Ingezonden brief

Je leert:
- een ingezonden brief schrijven.

Je hebt afgerond:
- Cursus 1 Basis
  - § 1 Onderwerp, hoofdgedachte, tekstdoel en titel
  - § 2 Inleiding en slot
  - § 3 Middenstuk
  - § 4 Alinea's en kernzinnen
  - § 5 Signaalwoorden en functiewoorden
  - § 6 Publiek
- Cursus 6 Argumenteren
- Cursus 7 Formuleren
- Cursus 8 Spelling

Theorie

Reageren op de actualiteit of op een artikel

Soms lees je in een krant iets wat je zorgwekkend vindt of waarover je je opwindt. Dat kan een nieuwsfeit zijn of een artikel waarmee je het niet eens bent. Je kunt dan een **ingezonden brief** schrijven. Zo'n brief schrijf je aan de redactie van de krant, maar let op: je wilt niet die redactie bereiken of de schrijver van het artikel waarop je reageert, maar de lezers van de krant. Zij vormen je publiek; hen wil je overtuigen.

Wat doe je als je reageert op een nieuwsfeit?
- Noem het nieuwsfeit waarop je reageert.
- Geef aan waarom je je daarover kwaad of ongerust maakt.
- Geef zo mogelijk aan wat er volgens jou moet gebeuren of veranderen.

Wat doe je als je reageert op een artikel waar je het niet mee eens bent?
- Herhaal het standpunt waarmee je het niet eens bent.
- Noem de argumenten die volgens jou niet kloppen.
- Weerleg die argumenten:
  – Toon bij feitelijke argumenten aan dat de feiten onjuist zijn.
  – Val bij niet-feitelijke argumenten de ondersteuning aan die de auteur in zijn artikel geeft.
- Sluit de ingezonden brief af met je eigen standpunt.

Of
- Herhaal het standpunt van de auteur.
- Noem kort enkele van zijn argumenten, maar ga er niet verder op in.
- Geef je eigen (tegenovergestelde) standpunt.
- Geef jouw betere (!) argumenten voor dat (tegenovergestelde) standpunt.
- Ondersteun de argumenten.

Aandachtspunten bij het schrijven van een ingezonden brief
- Noem in de eerste zin het nieuwsfeit of het artikel waarop je reageert: de datum, de titel en – als die bekend is – de naam van de auteur.
- Begin met het belangrijkste. De redactie van kranten kort brieven soms in. Houd je brief dus zo kort mogelijk.
- Citeer de zinnen waarover je iets wilt zeggen; dan kan later niemand beweren dat jij iemands woorden verdraaid hebt.
- Let op de toon van je brief. Je hebt drie mogelijkheden:
  – zakelijk; dan maakt je betoog een degelijke indruk;
  – verontwaardigd; je kwaadheid tonen kan functioneel zijn;
  – ironisch; zo krijg je de lachers op je hand.

Opdracht
1

Lees tekst 1, een ingezonden brief.

1. Onderstreep in alinea 1 het standpunt waarmee de auteur van de ingezonden brief het niet eens is.
2. Formuleer de drie argumenten van veearts Dijkhuizen die de auteur in alinea 1 en 4 weerlegt.
3. Noteer van elk argument de weerlegging.
4. Welk tegenargument geeft de auteur in alinea 5?
5. Welke toon heeft de auteur voor zijn ingezonden brief gebruikt: zakelijk, verontwaardigd en/of ironisch? Licht je antwoord toe door woorden of zinsneden uit de tekst te citeren.
6. Welke alinea had de auteur beter als eerste kunnen gebruiken? Licht je antwoord toe.

Tekst 1

Een koe is meer dan een economisch product

(1) Volgens veearts Dijkhuizen is de koe beter af in de stal dan in de wei (*de Volkskrant*, 27 september 2017). Maar waarop baseert de veearts dit? Op het feit dat koeien in een hoekje van de wei staan als het regent? Dat is een veelgehoord argument bij voorstanders van megastallen dat echter geen hout snijdt. Als het regent, zoeken wij ook beschutting. Dat koeien voortdurend aan de schijt zijn, ligt niet aan de weidegang, maar aan de samenstelling van het gras. Door jarenlange overbemesting van het land zijn de graslanden omgetoverd tot Teletubbie-biljartlakens. Biologische melkveehouderijen weten al jaren dat koeien en natuur gebaat zijn bij minder fosfaatgift en meer kruiden in het gras.

(2) Ik denk niet dat Dijkhuizen de koeien zelf gevraagd heeft of ze liever in de wei of in megastallen staan. Hij ziet de koe louter als fermentatievat met de uier als melkfabriek.

(3) Deze visie is precies de reden dat ik jaren geleden niet voor diergeneeskunde heb gekozen. Het dier wordt beschouwd als economisch product en de veearts is verworden tot een economische scheidsrechter, die beslist over het lot van een ziek dier. Voordat het een behandeling krijgt, wordt eerst een rekensommetje gemaakt over de geschatte restwaarde van het dier. Bedraagt die minder dan de behandelkosten, dan is het doodsoordeel snel geveld.

(4) Verder voert Dijkhuizen aan dat een koe op stal houden beter is voor het milieu. Het is waar dat door een toename van de melkproductiviteit minder land nodig is voor dezelfde productie. Hierdoor blijft er in theorie meer land over voor ander landgebruik, maar dat gaat in Nederland niet op zolang de vraag naar melkproducten in de wereld onverminderd groot blijft. De kans is groot dat er in dat geval simpelweg meer melk geproduceerd wordt op het weiland. Een beetje minder melk drinken of vlees eten heeft veel meer effect op het milieu.

(5) Als het aan Dijkhuizen ligt, gedijen koeien het beste onder laboratoriumomstandigheden, die je in megastallen zou kunnen creëren. Maar dan reduceer je koeien tot een soort proefdieren en volgens mij willen we daar met zijn allen al jaren vanaf. Een koe is meer dan een economisch product. Vraag het de koeien zelf. Hun antwoord op Dijkhuizens stelling zal eenduidig zijn: Boe!

Naar: Wilbert van Rooij, de Volkskrant, 30 september 2017

Opdracht
2

1. Schrijf naar aanleiding van tekst 2 een ingezonden brief van ongeveer 200 à 300 woorden. Je mag ook zelf een artikel zoeken waarop je wilt reageren.
2. Wissel je tekst uit met die van een klasgenoot, geef elkaar commentaar aan de hand van het *Feedbackformulier Ingezonden brief* en verbeter zo nodig je tekst.

Tekst 2

Vorige maand duizend dode grazers in Flevoland

(1) Opnieuw zijn er afgelopen maand veel dieren gestorven in de Oostvaardersplassen. In februari kwamen 1062 grote grazers om, meldt Staatsbosbeheer; 94 procent van de verzwakte dieren werd afgeschoten.
(2) De sterfte is groter dan in de twee maanden december en januari samen; toen stierven 693 edelherten, heckrunderen en konikpaarden. Het totale aantal omgekomen dieren komt deze winter op 1755. Dat is relatief veel op een populatie van ongeveer vijfduizend dieren, zoals die in november werden geteld. Toch zijn dergelijke verminderingen van de populaties niet uitzonderlijk voor in het wild levende dieren, aldus een woordvoerder van Staatsbosbeheer.
(3) Ter vergelijking: vorig jaar stierven in de periode december-april 813 dieren. In de winter van 2012-2013 stierven in dezelfde periode eveneens veel dieren: 1680. En ook in de winter van 2015-2016 kwamen veel dieren om in de Oostvaardersplassen: 1613.
(4) Oorzaak van de sterfte zijn kou en voedselgebrek. Opnieuw is dit jaar de discussie ontbrand over het beheer van het natuurgebied tussen Almere en Lelystad, waar dieren in relatieve vrijheid zonder jacht leven. Zondag waren er demonstraties bij het natuurgebied. Veel mensen vinden de sterfte zielig. De provincie Flevoland, sinds enkele jaren verantwoordelijk voor het beheer, besloot vorige week de dieren te laten bijvoeren, wat volgens ecologen weinig zin heeft en de voortplanting en de spijsvertering in de war zou sturen.
(5) Staatsbosbeheer voert sinds een aantal jaren een 'vroeg-reactief beheer'; de conditie van de dieren wordt vrijwel continu in de gaten gehouden en dieren waarvan wordt verwacht dat zij de winter niet zullen overleven, worden afgeschoten. Dat is wezenlijk anders dan in natuurgebieden als de Veluwe, waar jaarlijks vaste aantallen wild worden geschoten. Een internationale commissie adviseerde jaren geleden de dieren in de Oostvaardersplassen voor mogelijk lijden te behoeden en te streven naar 90 procent afschot.
(6) Dat percentage haalt Staatsbosbeheer al jaren, meldt een woordvoerder, al schommelt het weleens tussen 98 procent (in december en januari) en 94 procent (februari). In februari was het volgens Staatsbosbeheer moeilijk sommige verzwakte dieren af te schieten, doordat ze in het moerasachtige, bevroren en lastig bereikbare deel van de Oostvaardersplassen verbleven. Het afschotpercentage was deze winter gemiddeld 95 procent.
(7) Bezoekers zien regelmatig kadavers in het gebied liggen; deze afgeschoten dieren worden niet afgevoerd, en dienen als voedsel voor andere dieren, zoals vossen en insecten. De afgeschoten edelherten worden wél grotendeels afgevoerd, evenals bijna alle geschoten heckrunderen en konikpaarden.

Naar: Arjen Schreuder, NRC Handelsblad, 5 maart 2018

Ik kan/weet:

- ☐ een standpunt beargumenteren in een adequate ingezonden brief. 3F
- ☐ me duidelijk en precies uitdrukken en daarbij flexibel en effectief gebruikmaken van de taal, inclusief gevoelens, toespelingen en grappen. 4F

➔ ***Maak de opdrachten op* Nieuw Nederlands online. *Daar vind je ook het* Feedbackformulier Ingezonden brief.**

7 Zakelijke e-mail

Je leert:

- een zakelijke e-mail schrijven.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis
  - § 1 Onderwerp, hoofdgedachte, tekstdoel en titel
  - § 2 Inleiding en slot
  - § 3 Middenstuk
  - § 4 Alinea's en kernzinnen
  - § 5 Signaalwoorden en functiewoorden
  - § 6 Publiek
- Cursus 7 Formuleren
- Cursus 8 Spelling

Theorie

Wel of geen e-mail?

Een e-mail is niet in elke situatie het juiste communicatiemiddel. Wanneer je onmiddellijk antwoord wilt hebben op een vraag of op een laat moment een afspraak moet afzeggen, kun je beter geen e-mail gebruiken. Ook slecht nieuws of vertrouwelijke informatie kun je beter mondeling doorgeven. En als je boos bent op iemand of een meningsverschil met hem hebt, kan een telefoontje of een persoonlijk gesprek veel onnodige irritatie voorkomen.

Je kunt een e-mail wel gebruiken als je
- een afspraak wilt maken of bevestigen;
- een vraag hebt waar je niet onmiddellijk een antwoord op hoeft te hebben;
- antwoord geeft op een eenvoudige vraag;
- veel mensen tegelijk een (niet heel belangrijke) mededeling wilt doen;
- iemand op een andere manier niet kunt bereiken.

Opdracht
1

Hieronder staan zes situaties. In welke gevallen is het gepast om een e-mail te sturen en in welke gevallen niet?

1 Je hebt tijdens je zomervakantie iemand ontmoet met wie je had afgesproken om samen naar Lowlands te gaan. Je wilt weten of de afspraak nog doorgaat en zo ja, hoe jullie dat dan gaan doen.

2 Er is iemand op school met wie jij dolgraag eens uit wilt.

3 Je hebt de vorige zomervakantie vier weken ergens gewerkt. Je wilt daar de komende zomer graag weer werken. Je wilt weten of dat mogelijk is in de periode die jou goed uitkomt.

4 Je zou je neefje komend weekeinde vergezellen naar een concert, waar hij van zijn ouders niet alleen naartoe mag. Nu blijkt je beste vriend op die avond een groot feest te geven. Je hebt besloten naar dat feest te gaan.

5 Je hebt van je docent Nederlands, met wie het toch al niet botert, een onvoldoende voor je schrijfopdracht gekregen, terwijl jij vindt dat het een ruime voldoende had moeten zijn.

6 Je bent een van de organisatoren van het klassenuitje. Jij bent verantwoordelijk voor het etentje. Je wilt van je klasgenoten weten waar ze willen eten en of er nog speciale dieetwensen zijn.

Theorie

Vier eisen

Een zakelijke **e-mail** moet gericht, duidelijk, aantrekkelijk en correct zijn.

- *Gericht*: Je houdt rekening met de lezer: welke informatie heeft hij al, welke informatie heeft hij nog nodig en welke belangen heeft hij.
- *Duidelijk*: Je geeft aan naar aanleiding waarvan je schrijft en wat je van de lezer verwacht.
- *Aantrekkelijk*: Je tekst is zorgvuldig en zakelijk geformuleerd en niet te lang.
- *Correct*: Je e-mail bevat geen spel- en formuleringsfouten.

Vaste opbouw

De zakelijke e-mail heeft een vaste opbouw:

- De eerste alinea maakt duidelijk wat de aanleiding is.
- De volgende alinea's geven uitleg of toelichting bij het onderwerp.
- De laatste alinea maakt het doel van de e-mail duidelijk en geeft aan wat er van de lezer verwacht wordt (welke reactie of welke vervolgstappen).

Vaste lay-out

De onderdelen van een e-mail staan op vaste plaatsen. Tussen de deelonderwerpen staan witregels.

Voorbeeld

Van: <FdWijkt@Brinkbad.nl>
Aan: <w.vd.werff@dehogeberg.nl>
Verzonden: 25 oktober 2018
1 **Onderwerp:** Offerte badkamer
2 ✉ **Bijgevoegd**: 🗎 Bouwtekening, 🗎 Offerte1, 🗎 Offerte2

3 Eindhoven, 25 oktober 2018

4 Geachte heer Van der Werff,

5 Hierbij wil ik u bedanken dat u ons bedrijf heeft uitgekozen om uw badkamer te verbouwen. In de bijlagen vindt u een gedetailleerde uitwerking van uw wensen en twee offertes: een voor een uitvoering met een keramisch bad en een voor een uitvoering met een rvs-bad.

6 (...)

7 Ik hoop dat u een keuze kunt maken. Zodra u dat gedaan heeft, zullen we een definitieve offerte opstellen en gaan we in gezamenlijk overleg een planning voor de werkzaamheden maken. Voor nadere toelichting kunt u natuurlijk altijd contact met ons opnemen.

8 Hoogachtend,

9 Frans de Wijk
Hoofd Planning en Logistiek
Brinkman badkamers bv
Postbus 74
5600 MB Eindhoven
tel. 040 6152333

Zakelijke e-mail

1. Onderwerp
Hier vermeld je kort en precies het onderwerp.

2. Bijlagen
Hier staan de namen van de bijgevoegde bestanden vermeld. Noem ze ook in je e-mail.

3. Plaats en datum
Het is belangrijk dat bekend is wanneer de e-mail geschreven is. In een reactie wordt vaak naar de datum verwezen. Achter de plaatsnaam zet je een komma. Vervolgens noteer je dag (cijfers), maand (voluit) en jaar (vier cijfers).

4. De aanhef
Bij het aanspreken van de geadresseerde moet je zorgvuldig zijn. Controleer of alle namen correct gespeld zijn. Zet na de aanhef een komma. Schrijf de aanduidingen mevrouw, meneer of heer met een kleine letter.
Een bedrijf of instelling spreek je aan met:
– *Geachte dames en heren,*
– *Geachte directie,*
– *Geacht bestuur,*

5. De eerste alinea
Hoewel de aanhef eindigt met een komma, begint de eerste alinea met een hoofdletter. Alle alinea's beginnen tegen de linkerkantlijn.
Veel mensen vinden het onbeleefd om een e-mail te beginnen met 'Ik'. Dat probleem kun je oplossen door te beginnen met een bijwoordelijke bepaling (in de voorbeelden onderstreept).
Je krijgt dan zinnen als:
– *<u>Hierbij</u> wil ik u hartelijk bedanken voor …*
– *<u>Enkele weken geleden</u> heeft uw klantenservice mij de toezegging gedaan dat …*
– *<u>Uit een telefoongesprek dat ik met een van uw medewerkers heb gevoerd</u>, bleek …*
In de rest van de mail mag je een zin wel met 'Ik' beginnen.

6. De tweede en volgende alinea's
In deelonderwerpen werk je het onderwerp van de e-mail uit. Gebruik voor elk deelonderwerp een nieuwe alinea.

7. De laatste alinea
In de laatste alinea staat (nogmaals) expliciet het doel van de mail: wat verwacht je van de ontvanger. Daarna volgt de afronding, waarvoor je standaardzinnen kunt gebruiken als:
– *Alvast vriendelijk bedankt voor uw medewerking.*
– *Ik zie uw reactie met belangstelling tegemoet.*

8. De afsluiting
De meest gebruikte formules voor de afsluiting zijn:
– *Hoogachtend,*
– *Met vriendelijke groet(en),*
De eerste is formeler dan de tweede. Let erop dat de aanhef en de afsluiting bij elkaar passen. Na de afsluiting volgt een komma.

9. De afzender
Hier komen de gegevens van de afzender: zijn naam, (soms) zijn functie, de naam van het bedrijf of de instelling, de adresgegevens en (soms) het telefoonnummer.

Opdracht 2

Je hebt een halfjaar geleden een nieuwe en dure iPhone aangeschaft bij Belwinkel.com. De batterij van de telefoon is behoorlijk achteruitgegaan: de telefoon moet minstens één keer per dag opgeladen worden. Vrienden van jou met dezelfde telefoon hebben dit probleem niet, dus het moet aan jouw toestel of batterij liggen.
Schrijf een e-mail aan de klantenservice van Belwinkel.com waarin je het probleem uitlegt. Vraag om een voor jou acceptabele oplossing.

Opdracht 3

Kies een van de situaties van opdracht 1 waarin het wel gepast is om een e-mail te schrijven en schrijf die mail.

Opdracht 4

Je wilt met een groep van ongeveer twintig vrienden en vriendinnen komende zomer naar Sziget, het jaarlijkse multiculturele festival in Boedapest. Jullie willen ook enkele dagen Boedapest zelf bezoeken. Voor de hele reis hebben jullie zo'n tien dagen. Jullie willen de complete reis (vervoer, verblijf en tickets) door een reisorganisatie laten verzorgen.

1. Schrijf een e-mail waarin je aan diverse reisorganisaties vraagt om een offerte voor deze reis.
2. Wissel je tekst uit met die van een klasgenoot, geef elkaar commentaar aan de hand van het *Feedbackformulier Zakelijke e-mail* en verbeter zo nodig je tekst.

Ik kan/weet:

- ☐ adequate e-mails schrijven, gevoelens genuanceerd uitdrukken, een standpunt beargumenteren. 3F
- ☐ verschillende registers hanteren en een register aanpassen aan de situatie en het publiek. 4F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online**. *Daar vind je ook het* **Feedbackformulier Zakelijke e-mail.**

8 Motivatiebrief

Je leert:
- een motivatiebrief schrijven.

Je hebt afgerond:
- Cursus 1 Basis — § 6 Publiek; § 7 Standpunt en argumenten
- Cursus 3 Schrijven — § 7 Zakelijke e-mail
- Cursus 7 Formuleren
- Cursus 8 Spelling

Theorie

Doel van een motivatiebrief

Steeds vaker wordt er gevraagd om een **motivatiebrief** te schrijven. Je moet zo'n brief bijvoorbeeld schrijven om
- toegelaten te worden tot een vervolgopleiding;
- een stageplaats te krijgen;
- mee te mogen doen aan een cursus;
- een speciale studiebeurs te krijgen;
- een jaar naar een school in het buitenland te gaan.

Inhoud
Soms krijg je enkele aanwijzingen over wat er in je motivatiebrief moet komen te staan, maar in andere gevallen wordt er niet meer gevraagd dan *Geef in maximaal 400 woorden aan waarom jij toegelaten wilt worden* of *Schrijf op waarom jij denkt dat jij een geschikte kandidaat voor ... bent.* Je moet dan in een kort bestek duidelijk maken wat jou beweegt om die opleiding of die cursus te gaan volgen. Je moet gemotiveerd en ambitieus overkomen (maar niet té). Daarnaast moet je je onderscheiden van anderen die ook toegelaten willen worden: wat maakt jou anders, geschikter dan hen?
Het doel van de brief is een ronde verder komen en/of uitgenodigd worden voor een gesprek.

In een motivatiebrief staan
- *feiten*, zoals
  - persoonlijke gegevens als naam, adres, leeftijd;
  - gegevens die voor de brief van belang zijn, bijvoorbeeld welke opleiding je volgt of hebt gevolgd;
- *motieven en argumenten*, zoals
  - waarom jij deze opleiding wilt gaan doen of deze cursus wilt gaan volgen;
  - welke persoonlijke vaardigheden en talenten jij hebt;
  - wat jíj belangrijk vindt.

Zo schrijf je een motivatiebrief
- Informeer je goed voordat je schrijft, of het nu om een opleiding, een cursus of een stageplaats gaat. Zorg ervoor dat je veel weet over de instantie waaraan je schrijft. Hoe meer je erover weet, des te beter kun je inhoudelijk reageren. Bovendien werkt het in je voordeel als blijkt dat je je er al in verdiept hebt.
- Toon enthousiasme, laat zien dat je er echt zin in hebt.
- Onderbouw je motieven en argumenten zo mogelijk met feiten.
- Maak duidelijk dat de inhoud precies aansluit bij jouw vooropleiding, talenten, planning.
- Blijf geloofwaardig.

- Onderscheid je door origineel te zijn en een eigen stijl te gebruiken, maar zorg er wel voor dat de stijl past bij de personen tot wie je je richt.
- Geef de brief een persoonlijk element.
- Gebruik correcte zinnen, maar word niet te formeel.
- Vermijd clichés als 'Mijn vrienden zeggen dat ik ...' en 'Anderen noemen mij altijd ...'
- Gebruik korte zinnen.
- Sluit je brief positief af.
- Maak je brief niet te lang.
- Zorg voor een overzichtelijke indeling. → *zie Schrijven p. 132*
- Voeg als bijlage bij de motivatiebrief een curriculum vitae toe.

Voorbeeld

Toelichting

1. Persoonlijke gegevens
Als uit je voornamen niet duidelijk wordt of je van het mannelijke of van het vrouwelijke geslacht bent, voeg dan onder 'Burgerlijke staat' 'Geslacht' toe. Heb je een buitenlandse nationaliteit, voeg dan ook toe: 'Nationaliteit'.

2. Opleiding
Je basisschoolopleiding neem je alleen op als deze afwijkt van normaal, bijvoorbeeld doordat je deze in het buitenland in een andere taal hebt gevolgd. Vermeld bij elke opleiding de jaren waarin je die hebt gevolgd.

3. Werkervaring
Noem alle relevante werkervaring, ook vakantie- of weekendbaantjes als die ter zake doen. Geef van eerdere banen en stages kort weer wat je belangrijkste taken waren.

4. Vaardigheden
Hier som je op welke vaardigheden je hebt. Relevante vaardigheden zijn cursussen of een degelijke talenkennis. Ook kan het van belang zijn te vermelden dat je een rijbewijs hebt.

5. Vrije tijd
Noem hobby's en sporten die iets zeggen over je kwaliteiten of eigenschappen.

6. Referenties
Referenties zijn verwijzingen naar personen die inlichtingen over je kunnen geven. Je referenten zijn bereid vragen te beantwoorden over jouw functioneren. Vraag iemand vooraf of je hem op je referentielijst mag plaatsen. Noteer zijn functie en geef aan waar hij telefonisch te bereiken is. NB Kies geen familieleden als referent.

Curriculum vitae

Persoonlijke gegevens (1)

Naam	Van Noort
Voornamen	Aram
Adres	Bos en Lommerweg 83 III 1055 DP Amsterdam
Telefoon	0630135655
E-mailadres	aramvannoort@planet.nl
Geboortedatum en -plaats	15 juli 1990, Leeuwarden
Burgerlijke staat	ongehuwd

Opleiding en diploma's (2)

2008-2013	Master Hospitality Management Hogere Hotelschool Den Haag
2002-2008	Vwo op het Nicolaaslyceum in Amsterdam Profiel: Economie en maatschappij

Werkervaring (3)

2012	Assistent productiemanager Koninklijk Theater Carré, Amsterdam
2011	Productieassistent Eyeworks, Amsterdam

Vaardigheden (4)

Goede typevaardigheid (typediploma)
In bezit van rijbewijs

Vrije tijd (5)

vanaf 2011	Bestuurslid Stichting Marathon van Amsterdam

Referenties (6)

Mevr. M. de Groot, Hoofd producties Koninklijk Theater Carré, tel. 0641907888, e-mail: mdegroot@carre.nl

Dhr. J. van den Bergh, regisseur, tel. 0654581535, e-mail: joop@eyeworks.nl

Opdracht
1

Maak je eigen curriculum vitae.

Opdracht
2

De opleiding die jij wilt doen, heeft al jaren veel meer aanmeldingen dan beschikbare plaatsen. Aankomende studenten wordt gevraagd om een motivatiebrief te schrijven van ongeveer 400 woorden. Op basis van die brief worden mensen al dan niet toegelaten tot het eerste studiejaar.

1 Kies een opleiding.
2 Schrijf aan die opleiding een motivatiebrief waarin je je aanmeldt en waarin je jouw motivatie en geschiktheid weergeeft.
3 Wissel je tekst uit met die van een klasgenoot, geef elkaar commentaar aan de hand van het *Feedbackformulier Motivatiebrief* en verbeter zo nodig je tekst.

Ik kan/weet:

- ☐ adequate brieven schrijven, gevoelens genuanceerd uitdrukken, een standpunt beargumenteren. 3F
- ☐ het register consequent toepassen: het taalgebruik past binnen de gegeven situatie en is consistent in toon, doel en genre. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.** *Daar vind je ook het* **Feedbackformulier Motivatiebrief.**

Aantekeningen

Cursus 4

Spreken, kijken en luisteren

> hier is mijn wiel, Madame, en daar het Uwe
> wil toch voorgoed het Uwe naast
> het mijne duwen.
>
> *Judith Herzberg*

Inhoud

Als spreker wil je dat het publiek goed kan volgen wat je zegt en dat het de hoofdzaken van je verhaal onthoudt. Om dat te bereiken, moet je niet alleen inhoudelijk een sterk verhaal hebben, maar ook sterk overkomen. Als je staat te stuntelen, kom je niet overtuigend over. Je moet dus leren om zelfverzekerd voor het publiek te staan. In deze cursus kijk je de kunst af van goede sprekers en ga je zelf veel oefenen. Daarnaast leer je waarop je moet letten als je kijkt en luistert naar verschillende vormen van mondelinge communicatie en hoe je gesproken informatie kunt verwerken.

1 Verbale en non-verbale communicatie

Je leert:
- over verbale en non-verbale communicatie.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 vwo.

Theorie

Spreken voor publiek

Als je spreekt voor publiek, is het niet alleen belangrijk wát je zegt (**verbale communicatie**), maar ook hóé je het zegt en wat je uitstraalt terwijl je het zegt (**non-verbale communicatie**). Je **stemgebruik**, **lichaamstaal** en **interactie** met het publiek bepalen voor meer dan de helft het succes van je presentatie.
Let daarom bij het spreken voor publiek op het volgende:
- *Stemgebruik*: spreek niet te snel en niet te hard of te zacht. Let op je **intonatie**: varieer in toonhoogte en volume om de inhoud van je presentatie te ondersteunen. Articuleer goed: spreek woorden duidelijk uit.
- *Lichaamstaal*: sta rechtop, met je voeten stevig op de grond. Maak **gebaren** die je woorden ondersteunen. Overdrijf hierin niet: blijf jezelf en herhaal niet steeds hetzelfde gebaar. Straal enthousiasme uit en laat zien dat je gelooft wat je zegt.
- *Interactie*: maak **oogcontact** met het publiek. Kijk goed rond en betrek het hele publiek bij je presentatie. Kijk dus niet steeds naar dezelfde personen of naar dezelfde plek in de ruimte. Reageer op wat er in het publiek gebeurt. Als er gelachen wordt of onrust ontstaat, wacht dan tot het weer rustig wordt.

Opdracht
1

Je gaat twee keer kijken naar een kort fragment uit het NK Pitchen voor ondernemers: de eerste keer zonder geluid, de tweede keer met geluid.
1. Noteer tijdens het kijken zonder geluid drie opvallende dingen die de spreker doet met zijn handen. Zet achter elk gebaar hoe jij dit interpreteert.
2. Noteer tijdens het kijken met geluid drie gebaren die de woorden van de spreker sterk ondersteunen. Zet achter elk gebaar waarom hij dit gebruikt.
3. Vergelijk je antwoorden bij vraag 1 en 2. Heb je dezelfde gebaren genoteerd? Verklaar eventuele verschillen.
4. Had je de gebaren die je bij vraag 1 genoteerd had, juist geïnterpreteerd? Als dat niet zo is, hoe komt dat dan?

Opdracht
2

Je gaat het fragment uit het NK Pitchen voor ondernemers helemaal bekijken. Lees voordat je gaat kijken de vragen, zodat je weet waarop je moet letten.
1. Noteer uit het gedeelte dat je nog niet gezien had, drie gebaren waarmee de spreker zijn woorden perfect ondersteunt. Zet achter elk gebaar waarom hij het gebruikt.
2. Noteer drie dingen die je opvallen aan het stemgebruik van de spreker. Let daarbij op spreektempo, volume en intonatie.
3. De spreker articuleert niet altijd duidelijk. Noteer drie woorden waarbij hij dat niet doet.
4. Waaraan kun je zíén dat de spreker klaar is met zijn praatje?
5. Vul voor deze spreker het *Feedbackformulier Verbale en non-verbale communicatie* in.
6. Vind je deze spreker overtuigend overkomen? Leg uit.

Opdracht
3

Je gaat kijken naar het begin van twee filmpjes met tips voor beginnende fotografen. Lees voordat je gaat kijken de vragen, zodat je weet waarop je moet letten.

1 Noteer voor beide sprekers wat je opvalt aan stemgebruik en houding.
2 Welke spreker komt het meest enthousiast over? Leg uit.
3 Van welke spreker verwacht je de beste tips te krijgen? Leg uit.
4 De overtuigingskracht van beide sprekers zit niet alleen in wát ze zeggen, maar ook in hóé ze het zeggen. Noteer voor beide sprekers welke non-verbale communicatie een rol speelt bij hun overtuigingskracht en geloofwaardigheid.
5 Vergelijk je antwoorden op vraag 4 met je antwoorden op vraag 1. Markeer verschillen en overeenkomsten met twee verschillende kleuren. Wat valt je op?

Theorie

Non-verbale communicatie

Non-verbale communicatie vindt voor het grootste deel onbewust plaats. Hierdoor is het lastig om er invloed op uit te oefenen zonder gemaakt over te komen. Een ander lastig punt is dat het per persoon verschilt hoe gebaren of intonaties overkomen.

Enthousiast, zeker en natuurlijk overkomen bij het spreken voor een groep kun je niet leren door een stappenplan te volgen. Er zijn wel wat algemene tips te geven voor het verbeteren van je houding en je lichaamstaal, maar de beste manier om te leren presenteren, is veel te oefenen en feedback te vragen aan de kijkers en luisteraars.

Algemene tips
- Neem een goede startpositie aan: sta rechtop, zet je voeten op schouderbreedte en houd je handen naast je lichaam.
- Wees je bewust van je natuurlijke lichaamstaal en blijf daar dichtbij.
- Wees je bewust van zenuwtrekjes en onbewuste gebaren die je veel maakt en oefen het voorkómen ervan of zorg ervoor dat je ze niet kunt maken: doe je snel je handen in je zakken, doe dan een broek aan zonder zakken of zorg dat je iets in je handen hebt.
- Studeer gebaren niet in óf oefen ze zo vaak dat ze natuurlijk overkomen.
- Oefen voor een publiek en vraag specifiek feedback op je houding en je lichaamstaal.

Opdracht
4

De school organiseert een studiereis naar Zweden. Doel van de reis is het onderwijs te vergelijken met het onderwijs in Nederland. Uit elke klas van de bovenbouw van het vwo mogen drie leerlingen mee. Wie mee wil, moet een elevatorpitch houden: een presentatie van maximaal één minuut, waarmee hij de rector en twee docenten ervan overtuigt dat hij zeker mee moet naar Zweden.

1 Bereid de pitch voor: bedenk waarom juist jij mee moet naar Zweden. Houd rekening met wat de rector en de docenten goede redenen zullen vinden.
2 Oefen de pitch een paar keer binnen een kleine groep. Vraag feedback op je houding en lichaamstaal.
3 Houd de pitch voor de klas. De overige leerlingen vullen het *Feedbackformulier Verbale en non-verbale communicatie* in.
4 Bespreek de pitches na aan de hand van de feedbackformulieren. De klas beslist wie mee mag naar Zweden.

Ik kan/weet:

- ☐ de bedoeling van de spreker(s) verwoorden, alsook de verbale en non-verbale middelen die gebruikt zijn om dit doel te bereiken. 3F
- ☐ de intonatie variëren en de juiste nadruk in zinnen leggen om ook fijnere betekenisnuances uit te drukken. 4F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.** *Daar vind je ook het* **Feedbackformulier Verbale en non-verbale communicatie.**

2 Aantekeningen maken

Je leert:

- aantekeningen maken terwijl je kijkt en luistert.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis — § 1 Onderwerp, hoofdgedachte, tekstdoel en titel; § 2 Inleiding en slot; § 3 Middenstuk; § 4 Alinea's en kernzinnen; § 5 Signaalwoorden en functiewoorden; § 8 Betrouwbaarheid; § 9 Documenteren; § 11 Schematiseren
- Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren — § 1 Verbale en non-verbale communicatie

Theorie

Gesproken informatie van radio, tv of internet verwerken

Als je je documenteert voor een schrijf- of spreekopdracht, maak je niet alleen gebruik van geschreven **bronnen**, maar ook van radio- of tv-fragmenten of filmpjes op internet. Om de informatie uit deze bronnen te kunnen verwerken, moet je tijdens het kijken en luisteren **aantekeningen** maken.

Voordat je gaat zoeken naar filmpjes, bedenk je **documentatievragen**. → *zie Basis p. 39*
Deze vragen gebruik je als uitgangspunt bij je zoektocht. Wees kritisch ten aanzien van de fragmenten die je vindt: vraag je af voor welk publiek de filmpjes bedoeld zijn en check de betrouwbaarheid van de bron.

Zo verwerk je gesproken informatie van radio, tv of internet

- Noteer je documentatievragen. Zorg ervoor dat je per vraag voldoende ruimte hebt om antwoorden te noteren.
- Zoek filmpjes en radiofragmenten over je onderwerp.
- Kijk en luister naar de filmpjes. Zoek naar antwoorden op de documentatievragen en luister aandachtig als er antwoorden gegeven worden. Let op **structurerende zinnen** en **signaalwoorden**.
- Noteer antwoorden op je documentatievragen zodra je ze hoort. Gebruik signaalwoorden, **symbolen** en **afkortingen**.
- Bekijk zo mogelijk het filmpje nogmaals en controleer je aantekeningen.
- Maak een lijstje van de bronnen die je gebruikt. Vermeld bij elke bron de vindplaats en de datum waarop je gekeken en geluisterd hebt.

Opdracht 1

Je gaat aantekeningen maken bij een fragment over snellezen, waarin tips gegeven worden om twee tot vier keer sneller te lezen dan je nu doet. Lees voordat je gaat kijken de vragen, zodat je weet waarop je moet letten.

1. Bekijk het fragment en maak aantekeningen bij de volgende drie documentatievragen:
   – Wat is snellezen?
   – Welke technieken worden toegepast bij snellezen?
   – Wanneer kun je beginnen met het trainen van snellezen?
2. Vergelijk je antwoorden met die van een klasgenoot. Pas je antwoorden zo nodig aan.
3. Bekijk het filmpje nogmaals en controleer of je alle informatie overzichtelijk hebt weergegeven. Vul zo nodig je aantekeningen aan.

Opdracht
2

Je wilt een werkstuk maken over het belang van lezen voor de taalvaardigheid. Bij je zoektocht naar informatie stuit je op de Nederlandse leesdeskundige drs. Kees Broekhof. Je vindt onder andere een filmpje waarin hij uitlegt hoe het komt dat kinderen die veel lezen beter zijn in taal. Je besluit het filmpje als bron te gebruiken. Voordat je het filmpje gaat bekijken, denk je na over wat je kunt verwachten. Beantwoord daarom eerst vraag 1, 2 en 3.

1 Noteer in steekwoorden waarom lezen belangrijk zou kunnen zijn voor de taalvaardigheid.
2 Bedenk drie documentatievragen.
3 Wissel je vragen uit met die van een klasgenoot. Kies samen de drie beste vragen.
4 Bekijk het fragment en maak aantekeningen. Noteer antwoorden op de vragen zodra je die hoort.
5 Bekijk het filmpje nogmaals en controleer of je alle informatie overzichtelijk hebt weergegeven. Vul zo nodig je aantekeningen aan. Noteer nu ook informatie die geen antwoord geeft op een van de vragen, maar wel belangrijk is.
6 Welke informatie had je niet verwacht? Hoe komt dat?

Opdracht
3

Je wilt een beschouwing schrijven over de verengelsing van het hoger onderwijs: steeds meer hogescholen en universiteiten bieden (master)opleidingen volledig in het Engels aan. Je vindt een fragment uit het radioprogramma *De Taalstaat* waarin Ad Verbrugge, universitair hoofddocent filosofie en oprichter van de vereniging BON (Beter Onderwijs Nederland) geïnterviewd wordt over dit onderwerp. Je besluit het fragment te beluisteren om te kijken of je het kunt gebruiken als bron voor je beschouwing.

1 Bedenk drie documentatievragen bij het onderwerp.
2 Beluister het fragment en noteer antwoorden op de vragen zodra je die hoort.
3 Beluister het fragment nogmaals en controleer je aantekeningen.
4 Is dit fragment geschikt als bron voor je beschouwing? Waarom (niet)?

Opdracht
4

Je wilt een werkstuk maken over politieke speeches. Je vindt een aflevering van *DWDD Summerschool*, waarin Wouter Bos uitleg geeft over het houden van een politieke speech en een college van Eugène Sutorius, waarin hij uitlegt hoe je je publiek kunt bespelen. Je besluit de filmpjes als bron te gebruiken.

1 Bekijk de twee fragmenten en maak aantekeningen bij onderstaande documentatievragen. Geef steeds duidelijk aan uit welk fragment de informatie komt.
  – Welke elementen bevat een goede speech?
  – Welke retorische middelen kan een spreker gebruiken in zijn speech?
  – Wanneer ben je een goede spreker?
  – Wie worden als voorbeeld genoemd en waarom?
2 Markeer in je aantekeningen de informatie die in beide fragmenten gegeven wordt.
3 Welk fragment bevat de meeste informatie over het onderwerp?
4 Geef per filmpje aan tot welk publiek de spreker zich richt. Leg uit.
5 Beoordeel de betrouwbaarheid van deze beide bronnen. **→ *zie Basis p. 35***
6 Welk filmpje is het meest geschikt om te gebruiken als bron voor je werkstuk? Leg uit.

Ik kan/weet:

- ☐ in langere uiteenzettingen de hoofdpunten en onderbouwingen begrijpen. 3F
- ☐ onderscheid maken tussen hoofd- en bijzaken. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

3 Feedback

Je leert:
- feedback geven en ontvangen.

Je hebt afgerond:
- Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren § 1 Verbale en non-verbale communicatie

Theorie

Feedback

Feedback is opbouwend (nuttig en positief bedoeld) commentaar op gedrag of op uitingen van een ander. Van goede feedback kun je als ontvanger veel leren.
In spreeksituaties wordt meestal feedback gegeven op:
- inhoud (aantrekkelijkheid, volledigheid, publiekgerichtheid, doeltreffendheid);
- structuur (inleiding – middenstuk – slot, structurerende zinnen, signaalwoorden);
- actieve lichaamshouding (gezichtsuitdrukking, gebaren);
- manier van spreken (tempo, volume, enthousiasme, intonatie: variatie in hoog en laag);
- formulering (woordkeuze, zinsbouw);
- contact met het publiek (oogcontact, inspelen op reacties).

Zo geef je feedback
- Richt je alleen op recent waargenomen gedrag en op recente uitspraken van de ander.
- Vertel wat je gezien of gehoord hebt en hoe je dat interpreteert.
- Beschrijf welk effect het gedrag of de uitspraken op je hebben.
- Spreek vanuit jezelf: ‘ik zie …’, ‘ik hoor …’, ‘daardoor denk ik dat …’
- Geef de ander een tip hoe hij zijn gedrag of uitspraken kan verbeteren.

Zo ontvang je feedback
- Vat de feedback niet op als een persoonlijke aanval.
- Geef aan of je herkent wat er gezegd wordt.
- Vraag door naar de bedoeling als iets je niet duidelijk is, maar verdedig je niet.
- Bedank voor de feedback.

Opdracht **1**

Je gaat kijken naar een fragment uit een cabaretvoorstelling van Mike Boddé en Kees Torn, waarin ze vertellen wat ze van elkaar vinden. Je krijgt eerst het fragment te zien zonder geluid. Beantwoord de vragen.

1 Zijn de cabaretiers positief of negatief over elkaar? Licht je antwoord toe met drie dingen waaraan je dat kunt zien.
2 Bekijk het fragment nu met geluid. Wat valt je op?
3 Wat kun je van dit fragment leren als het gaat om toon en houding bij het geven van feedback?

Opdracht **2**

Je gaat kijken naar een fragment uit het programma *Maestro*, waarin bekende Nederlanders een groot orkest dirigeren. Ze krijgen feedback van een deskundige jury, bestaande uit dirigent Vincent de Kort, violiste Isabelle van Keulen en contrabassist Dominic Seldis. Het programma wordt gepresenteerd door Frits Sissing. Lees voordat je gaat kijken de vragen, zodat je weet waarop je moet letten.

1 Hoe heeft de eerste kandidaat in de voorgaande afleveringen gepresteerd? Leg uit.
2 Waar zal de jury volgens Frits Sissing in deze aflevering vooral op letten?
3 Waarom laat coach Henrik Schaeffer kandidaat Ferry Doedens oefenen met een theremin?

4 Wat zou Ferry Doedens volgens Vincent de Kort vooral moeten doen tijdens het dirigeren?
5 Dominic Seldis geeft aan dat hij vindt dat Doedens achteruit is gegaan. Wat ging er volgens hem mis?
6 Welke verklaring geeft Seldis voor het feit dat het orkest het stuk toch wel goed speelde?
7 Wat voor effect heeft het optreden van Doedens op Seldis?
8 Waarom vindt Isabelle van Keulen het maar goed dat Doedens geen stok had?
9 Welke tip geeft Van Keulen?
10 Welke verklaring geeft Van Keulen voor het feit dat het orkest het stuk toch wel goed speelde?
11 Welk jurylid houdt zich het meest aan de regels met betrekking tot het geven van feedback? Leg uit.

Opdracht 3

Je gaat kijken naar een fragment uit *Idols*, waarin Luana van de juryleden Martijn Krabbé en Eva Simons feedback krijgt op haar auditie.

1 Martijn Krabbé geeft aan dat hij het optreden van Luana niet goed genoeg vindt. Waar ligt dat volgens Luana aan?
2 Eva Simons zegt vervolgens dat het natuurlijk ook wel spannend is. Waarom zegt ze dit?
3 Wat is er volgens Eva Simons mis met het optreden van Luana?
4 Hoe reageert Luana op de feedback?
5 Houden Krabbé en Simons zich aan de regels met betrekking tot het geven van feedback? Leg uit.
6 Houdt Luana zich aan de regels met betrekking tot het ontvangen van feedback? Leg uit.

Opdracht 4

Werk in viertallen. Je gaat oefenen in het geven van feedback in alledaagse situaties.

1 Kies in tweetallen een van onderstaande situaties of bedenk zelf een situatie waarin je feedback kunt geven.
   - Je werkt samen aan een werkstuk en één groepslid houdt zich niet aan de afspraken. Een van de anderen spreekt hem hierop aan.
   - Een lid van jullie sportteam (voetbal, hockey, korfbal) verslaapt zich elke keer als jullie een uitwedstrijd hebben, waardoor jullie altijd te laat vertrekken. Een van jullie is het zat en vraagt hem na de training of hij komende zaterdag op tijd wil komen.
   - Een vriend van je heeft nooit geld bij zich als jullie uitgaan. Elke keer heeft hij een ander smoesje. Als hij vraagt of je zaterdagavond mee op stap wilt, besluit je om te vragen of hij dan geld mee wil nemen.
2 Spreek af wie feedbackgever en wie feedbackontvanger is.
3 Bereid het gesprek kort voor. Noteer in steekwoorden wat je in ieder geval wilt zeggen.
4 Voer het gesprek. De andere twee leerlingen observeren en vullen het *Feedbackformulier Feedback geven en ontvangen* in.
5 Wissel van rol: het andere tweetal voert nu het gesprek.
6 Bespreek de gesprekken na aan de hand van de ingevulde feedbackformulieren.

Opdracht 5

Je gaat feedback geven op een speech uit de debatwedstrijd *Op weg naar het Lagerhuis*. Lees voordat je gaat kijken de vragen, zodat je weet waarop je moet letten.

1 Noteer twee dingen die de spreker goed doet.
2 Noteer twee dingen die de spreker beter zou kunnen doen.
3 Formuleer jouw feedback op deze spreker. Geef aan wat je gezien en gehoord hebt, hoe je dit interpreteert en welk effect het op je heeft. Begin met iets wat goed ging. Geef bij datgene wat beter kan, ook aan hoe het beter kan.
4 Lees je feedback hardop voor aan een klasgenoot. De ander beoordeelt of je je houdt aan de regels met betrekking tot het geven van feedback.

Ik kan/weet:

☐ feedback geven en ontvangen.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online**. *Daar vind je ook het* **Feedbackformulier Feedback geven en ontvangen.**

4 Presentatie

Je leert:
- presenteren.

Je hebt afgerond:

• Cursus 1 Basis	§ 1 Onderwerp, hoofdgedachte, tekstdoel en titel
	§ 2 Inleiding en slot
	§ 3 Middenstuk
	§ 4 Alinea's en kernzinnen
	§ 5 Signaalwoorden en functiewoorden
	§ 6 Publiek
	§ 9 Documenteren
• Cursus 3 Schrijven	§ 1 Van bouwplan naar tekst
• Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren	§ 1 Verbale en non-verbale communicatie
	§ 3 Feedback
• Cursus 7 Formuleren	§ 12 Uitdrukkingen
	§ 13 Beeldspraak
	§ 14 Stijlfiguren

Theorie

Een presentatie voorbereiden

Als je een **presentatie** moet houden, staan **onderwerp** en **publiek** meestal vast. Je moet bijvoorbeeld je profielwerkstuk presenteren aan ouders of een praktisch onderzoek aan klasgenoten. Als het onderwerp nogal breed is, moet je het goed afbakenen. Daarbij houd je rekening met je publiek en met het **doel** van je presentatie. → ***zie Basis p. 28***

Je hebt geleerd dat het succes van een presentatie mede bepaald wordt door de **non-verbale communicatie** van de spreker. → ***zie Spreken, kijken en luisteren p. 144*** Dat betekent niet dat de inhoud onbelangrijk is. De **inhoud** blijft het belangrijkste element van de presentatie. Het publiek verwacht dat jij iets te vertellen hebt. Bereid je daarom goed voor. Als je kennis van zaken hebt, straal je dat uit en heb je meer zelfvertrouwen. Dat komt je presentatie ten goede.

Theorie

Stappenplan Presentatie

Stap 1: Noteer in steekwoorden of korte zinnen wat je al weet over het onderwerp.
Stap 2: Documenteer je. → ***zie Basis p. 39***
Stap 3: Kies een passende structuur.
Stap 4: Maak een bouwplan. Denk goed na over de inleiding en het slot. Geef de deelonderwerpen een **label**.
Stap 5: Bepaal welke hulpmiddelen je gaat gebruiken.
Stap 6: Maak spiekkaartjes en/of een diapresentatie.
Stap 7: Oefen de presentatie een paar keer hardop. Vraag een aantal mensen om feedback.

Opdracht 1

Je gaat oefenen in het afbakenen van een onderwerp voor verschillende doelgroepen.

1 Kies een van de onderwerpen:
- ○ Ingrijpen in het DNA van de mens
- ○ Inkomensverdeling in Nederland
- ○ Jouw school

2 Noteer bij het gekozen onderwerp twee verschillende doelgroepen voor een presentatie over het onderwerp. Bij *Ingrijpen in het DNA van de mens* en *Inkomensverdeling in Nederland* kun je bijvoorbeeld kiezen voor klasgenoten bij twee verschillende schoolvakken; bij *Jouw school* voor ouders en toekomstige leerlingen.
3 Noteer voor beide doelgroepen over welke voorkennis ze beschikken.
4 Noteer voor beide doelgroepen welke informatie aan de orde moet komen.
5 Noteer voor beide presentaties waarop de nadruk zal komen te liggen.
6 Welke rol speelt de doelgroep bij het bepalen van de inhoud van de presentatie?

Theorie

Structuur

Een presentatie is een mondelinge tekst. Die bestaat net als een geschreven tekst uit een inleiding, een middenstuk en een slot. De structuur van een presentatie is afhankelijk van het onderwerp, het doel van de spreker en de **hoofdgedachte**.

Omdat een luisteraar – anders dan een lezer – niet even terug kan kijken in de tekst als hij de draad kwijtraakt, moet een presentatie een duidelijke, goed te volgen **tekststructuur** hebben. Maak altijd een **bouwplan** voor een presentatie. → ***zie Schrijven p. 112*** en denk goed na over de manier waarop je de verschillende onderdelen met elkaar gaat verbinden. Besteed tijdens de presentatie expliciet aandacht aan de structuur.

Begin een presentatie met een goede **inleiding**, waarmee je de aandacht van het publiek trekt en vervolgens het onderwerp introduceert. → ***zie Basis p. 13*** De inleiding moet passen bij de lengte van je presentatie. Vermeld bij langere presentaties aan het eind van de inleiding ook de **opbouw** van je presentatie, zodat de luisteraar weet wat er aan de orde komt.

Behandel in het **middenstuk** de verschillende **deelonderwerpen**. Kies een geschikte structuur voor je presentatie. Een informerende presentatie heeft een andere structuur dan een overtuigende of opiniërende presentatie. → ***zie Basis p. 18***
Gebruik bij de overgangen tussen de deelonderwerpen **structurerende zinnen**: sluit het ene deelonderwerp af en kondig het volgende deelonderwerp aan, zodat het voor de luisteraars duidelijk is dat je overgaat op een ander deel van de presentatie.

Eindig je presentatie met een duidelijk **slot**, met in ieder geval de hoofdgedachte en een korte (!) samenvatting van de inhoud en eventueel een afweging, aansporing, aanbeveling of toekomstverwachting. Zorg voor een goede **uitsmijter**: een zin waaruit duidelijk blijkt dat je presentatie is afgelopen, zodat daar geen twijfel over kan bestaan. → ***zie Basis p. 16***

Opdracht 2

Werk in tweetallen. Jullie gaan een bouwplan maken voor een presentatie.
1 Kies een van de onderwerpen van opdracht 1.
2 Maak een woordweb of een mindmap bij het onderwerp van jullie keuze.
3 Bedenk minimaal drie deelonderwerpen voor de presentatie.
4 Kies een passende structuur.
5 Maak een bouwplan voor het middenstuk van je presentatie. → ***zie Schrijven p. 112***
Gebruik het *Formulier Bouwplan voor een tekst*.
6 Wissel je bouwplan uit met dat van een klasgenoot. Geef elkaar feedback op de keuze van de deelonderwerpen en de gekozen structuur.
7 Pas je bouwplan zo nodig aan.

Opdracht 3

Werk in dezelfde tweetallen als bij opdracht 2. Jullie gaan de inleiding van jullie presentatie oefenen.
1 Bedenk twee inleidingen voor jullie presentatie. Noteer de inhoud in steekwoorden.
2 Vorm een groep met een ander tweetal. Presenteer elk een van de inleidingen binnen de groep van vier. Het andere tweetal beantwoordt voor beide inleidingen de volgende vragen:
– Hoe wordt de aandacht getrokken?
– Hoe wordt het onderwerp geïntroduceerd?

– Is het onderwerp van de presentatie duidelijk?
– Worden de deelonderwerpen van de presentatie aangekondigd?
– Welke inleiding is beter en waarom?

3 Kies op grond van de feedback een van de inleidingen. Pas die zo nodig nog wat aan.
4 Vul het bouwplan dat jullie bij opdracht 2 hebben gemaakt, aan met de gekozen inleiding.

Opdracht
4

Werk in dezelfde viertallen als bij opdracht 3. Jullie gaan het slot van de presentatie oefenen.

1 Bedenk als tweetal een goede manier om de presentatie af te ronden. Noteer enkele steekwoorden.
2 Presenteer jullie slot aan het andere tweetal. Zij beantwoorden de volgende vragen:
– Bevat het slot de hoofdgedachte?
– Wordt de inhoud van de presentatie kort samengevat?
– Bevat het slot een goede uitsmijter?
3 Pas jullie slot zo nodig aan op basis van de feedback.
4 Vul het bouwplan dat jullie bij opdracht 2 hebben gemaakt, aan met het slot.
5 Bewaar het bouwplan. Jullie hebben het nodig bij opdracht 7.

Opdracht
5

Je gaat kijken naar een speech uit de debatwedstrijd *Op weg naar het Lagerhuis*.

1 Vul voor de spreker het *Feedbackformulier Presentatie* in.
2 Vergelijk jouw ingevulde formulier met dat van een klasgenoot. Bespreek de punten waarover jullie van mening verschillen. Probeer tot overeenstemming te komen. Bekijk zo nodig het fragment nog een keer.

Theorie

Hulpmiddelen

Bij een presentatie kun je **hulpmiddelen** gebruiken om de structuur en/of de inhoud te verduidelijken en het verhaal te verlevendigen. Denk er goed over na welke hulpmiddelen je gaat inzetten en op welk moment. Als je apparatuur gebruikt, zorg er dan voor dat je weet hoe die werkt.
Een aantal tips voor de meest gebruikte hulpmiddelen:

Beeld-/geluidsfragmenten
- Laat fragmenten van film of geluid niet te lang duren; gebruik ze puur als ondersteuning, niet als vervanging voor je eigen verhaal.
- Geef toelichting voor of na een fragment; verbind het met de inhoud van je presentatie.

Spiekkaartjes
- Neem per deelonderwerp een kaartje.
- Gebruik steekwoorden, afkortingen en symbolen.
- Schrijf niet meer op dan je nodig hebt.
- Oefen je presentatie met behulp van de kaartjes.

PowerPoint of Prezi
- Zet elk deelonderwerp op een aparte dia.
- Gebruik steekwoorden.
- Gebruik plaatjes en grafieken die passen bij je presentatie.
- Laat alleen zien wat voor het publiek noodzakelijk is om je presentatie te kunnen volgen.
- Kijk tijdens de presentatie naar je publiek en zo min mogelijk naar het scherm.

Opdracht
6

Je gaat kijken naar een presentatie van presentatiecoach Sylvie Verleye over het gebruik van PowerPoint bij presentaties. Maak tijdens het kijken en luisteren aantekeningen.

1 Op welke twee manieren wordt in de inleiding de aandacht van de luisteraar getrokken?
○ A De voorgeschiedenis wordt kort beschreven.
○ B Er wordt een aantrekkelijk voorbeeld gegeven.
○ C Er wordt verwezen naar een actuele gebeurtenis.
○ D Het belang voor de luisteraar wordt aangegeven.

2 Wat wil Sylvie Verleye met haar presentatie bereiken?
3 Kondigt Verleye haar deelonderwerpen aan? Leg uit.
4 Waarom maakt het gebruik van PowerPoint sprekers lui?
5 Waarom denken sprekers dat ze PowerPoint moeten gebruiken?
6 Welke eisen stelt Johnny Thijs, topman van bpost, aan een presentatie?
7 Hoe zorgt Verleye ervoor dat de eisen die Johnny Thijs stelt, kristalhelder worden?
8 Noteer twee structurerende zinnen die Verleye gebruikt.
9 Waarmee ondersteunt Verleye haar mening over het gebruik van PowerPoint?
   - ○ A onderzoeksgegevens
   - ○ B vergelijkingen
   - ○ C voorbeelden
   - ○ D waardeoordelen
10 Hoe sluit Verleye haar presentatie af?
11 Voldoet de presentatie van Verleye aan de eisen van Johnny Thijs (zie vraag 6)? Leg uit.
12 Waarvoor moet je volgens Verleye PowerPoint wel gebruiken en waarvoor niet?
13 Ben je het eens met Verleye? Waarom (niet)?

Opdracht 7

Je gaat spiekkaartjes en een diapresentatie maken. Gebruik het bouwplan dat je gemaakt hebt bij opdracht 2, 3 en 4.

1 Neem voor elk deelonderwerp en voor je inleiding en je slot een apart kaartje.
2 Geef de kaartjes een titel. Noem ze niet deelonderwerp 1, 2 en 3, maar geef ze een duidelijk label. Deze labels kun je gebruiken om de overgangen tussen de deelonderwerpen te markeren.
3 Noteer op elk kaartje kort de inhoud van het betreffende deel van je presentatie.
4 Maak vervolgens een opzet voor je diapresentatie. Teken per kaartje een dia en bedenk wat je publiek moet zien om je te kunnen volgen. Heeft het publiek tekst nodig of kun je een toepasselijk plaatje laten zien? Wees hierin kritisch!
5 Maak de diapresentatie.
6 Wissel je werk uit met dat van een klasgenoot. Geef elkaar feedback.
7 Pas je kaartjes en diapresentatie zo nodig aan. Bewaar je materiaal goed; je hebt het nodig bij opdracht 8.

Opdracht 8

Werk in viertallen. Je gaat de presentatie die je hebt voorbereid, houden binnen de groep. Bereid je thuis voor:
– Kijk de kaartjes en de diapresentatie die je bij opdracht 7 hebt gemaakt, goed door.
– Oefen de presentatie een keer hardop.

1 Houd de presentatie binnen de groep. De overige leerlingen vullen het *Feedbackformulier Presentatie* in.
2 Bespreek de presentaties na aan de hand van de ingevulde feedbackformulieren.
3 Noteer de belangrijkste feedback die jij hebt gekregen.

Opdracht 9

Je gaat een presentatie houden.

1 Kies in overleg met je docent een onderwerp voor een presentatie.
2 Bereid je voor volgens het stappenplan.
3 Houd de presentatie voor de klas. De overige leerlingen vullen het *Feedbackformulier Presentatie* in.

Ik kan/weet:

- ☐ een goed gestructureerde presentatie geven en daarbij gezichtspunten ondersteunen met redenen en relevante voorbeelden. 4F
- ☐ beschrijvingen geven en een argumentatie ontwikkelen waarin belangrijke punten extra aandacht krijgen. 4F
- ☐ een presentatie geven met een inleiding, een kern en een slot. 3F
- ☐ het publiek de opbouw en structuur duidelijk maken en deze ook volgen. 3F
- ☐ gebruikmaken van middelen voor tekstcohesie om uitingen te verbinden tot een heldere, samenhangende tekst. 3F

→ ***Maak de opdrachten op* Nieuw Nederlands online. *Daar vind je ook het* Feedbackformulier Presentatie *en het* Formulier Bouwplan voor een tekst.**

5 Debat

Je leert:

- debatteren en een debat beoordelen.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis
- Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren — § 1 Verbale en non-verbale communicatie; § 3 Feedback
- Cursus 6 Argumenteren
- Cursus 7 Formuleren — § 9 Geen symmetrie; § 12 Uitdrukkingen; § 13 Beeldspraak; § 14 Stijlfiguren

Theorie

Een debat beoordelen

Een **debat** wordt gevoerd door twee partijen die het niet met elkaar eens zijn. De ene partij neemt over een stelling of kwestie een positief standpunt in, de andere een negatief standpunt. Beide partijen geven **argumenten** voor hun standpunt en proberen de argumentatie van de andere partij te **weerleggen**.

Centraal in het debat staat een **stelling**. Een goede debatstelling is:
- controversieel: het onderwerp is omstreden en roept een duidelijk verschil van mening op;
- nauwkeurig geformuleerd: het is exact duidelijk wat het onderwerp van het debat is;
- meestal gericht op een beleidsverandering.

Het doel van een debat is niet de tegenstander te overtuigen, maar het **publiek** (bij een politiek debat) of de **jury** (bij een wedstrijddebat). De deelnemers richten zich dan ook niet rechtstreeks tot elkaar, maar tot het publiek of de jury.

Er zijn verschillende debatvormen. Elke vorm heeft zijn eigen regels, maar in grote lijnen is de opbouw van een debat als volgt:
- Beide partijen zetten hun standpunt en de argumentatie voor dat standpunt uiteen.
- Elke partij reageert op de argumenten van de andere partij.
- Beide partijen houden een slotpleidooi.

Bij de beoordeling van een debat let je op:
- de opbouw van de argumentatie door beide partijen;
- de structuur van het debat: de deelnemers moeten zich houden aan de regels van de debatvorm;
- de inhoud van de argumentatie en de weerleggingen: feitelijke argumenten moeten waar zijn, waarderende argumenten moeten worden onderbouwd en tegenargumenten moeten worden weerlegd of ontkracht; → *zie Argumenteren p. 194*
- de verbale en non-verbale communicatie van de deelnemers; → *zie Spreken, kijken en luisteren p. 144*
- het taalgebruik: de deelnemers moeten niet alleen correct, maar ook aantrekkelijk formuleren, bijvoorbeeld door gebruik te maken van uitdrukkingen, beeldspraak en stijlfiguren. → *zie Formuleren p. 259, p. 264 en p. 269*

Opdracht
1

1 Beoordeel de stellingen door het schema in te vullen met –, ± of een +.
2 Bedenk zelf twee stellingen die drie keer een + zouden krijgen.

	controversieel	**scherp geformuleerd**	**beleids-verandering**
1 Iedere volwassen Nederlander moet een basisinkomen krijgen.			
2 Sociale media hebben een slechte invloed op jongeren.			
3 Prikweigeraars moeten verplicht worden hun kinderen te laten vaccineren.			
4 Darten moet een olympische sport worden.			
5 Pretstudies moeten niet langer door de overheid worden gefinancierd.			
6 Nederlandse studenten moeten ambitieuzer worden.			

Opdracht
2

Je gaat kijken naar een debat van het NK Debatteren voor Scholieren.
1 De stelling luidt: *Studiefinanciering moet als gift verstrekt worden.* Is dit een goede debatstelling? Leg uit.
2 Maak aantekeningen van de argumentatie van beide partijen.
3 De laatste beurt van het debat bestaat uit een beschouwing. Hierin geven beide partijen aan welke twee vragen volgens hen beantwoord moeten worden. Noteer voor beide partijen de twee vragen die ze stellen en welk antwoord ze erop geven.
4 Beoordeel de argumentatie met behulp van het *Feedbackformulier Argumentatie propositie* en het *Feedbackformulier Argumentatie oppositie*. Maak gebruik van de aantekeningen die je hebt gemaakt bij vraag 2 en 3.
5 Welke partij moet het debat winnen als je kijkt naar je antwoorden bij vraag 4? Leg uit.
6 Bekijk het fragment nogmaals en vul voor iedere spreker het *Feedbackformulier Debat* in.
7 Wie vind jij de beste debater? Leg uit.

Theorie

Deelnemen aan een schooldebat

Het **schooldebat** is een standaard debatvorm, waarmee je op school debatten kunt voeren. In een schooldebat mogen de debatterende partijen elkaar niet in de rede vallen.

Het debat is verdeeld in vastgestelde spreekbeurten die een bepaalde duur hebben. Inhoudelijk ligt vast wat er in welke spreekbeurt naar voren gebracht mag worden.
Een jury bepaalt wie het debat heeft gewonnen. Daarom spreek je in een debat altijd de jury aan: ‘Geachte jury, …’ Ook is er een tijdwaarnemer die onverbiddelijk ‘Stop’ zegt als de spreektijd voorbij is. De spreker mag dan wel nog zijn zin afmaken.

Het debatschema omvat opbouwbeurten, verweerbeurten en slotbeurten.

→

Debatschema

Opbouwbeurt voorstanders:	4 minuten
Opbouwbeurt tegenstanders:	3 minuten
Time-out:	2 minuten

Verweerbeurt voorstanders:	2 minuten
Verweerbeurt tegenstanders:	2 minuten
Vrije ronde:	4 minuten
Time-out:	2 minuten

Slotbeurt tegenstanders:	2 minuten
Slotbeurt voorstanders:	2 minuten

Opbouwbeurt
De **voorstanders** leiden in hun **opbouwbeurt** het onderwerp in en beschrijven de situatie zoals die nu is. Hun voorstel, de debatstelling waar zij voorstander van zijn, roept op tot een verandering van een bepaalde situatie of van een bepaald beleid. De argumenten van de voorstanders ondersteunen deze stelling: ze leggen uit waarom de voorgestelde beleidsverandering nodig is.
De **tegenstanders** zullen in hun opbouwbeurt aantonen dat de beleidsverandering niet nodig is, niet zal werken of grote nadelen heeft. Hun argumenten ondersteunen de stelling juist niet, het zijn argumenten tegen het standpunt van de voorstanders.
Let op: in deze beurt moeten beide partijen alle argumenten naar voren brengen. Baken de argumenten goed af en geef ze een **label**, waarmee je ze kernachtig benoemt. Zorg verder voor goede overgangen tussen de argumenten: gebruik **signaalwoorden** om de opbouw van je betoog te verduidelijken.

Time-out
Tijdens een **time-out** is er tijd voor overleg binnen de teams. Dit gebeurt twee keer: na de opbouwbeurt en voor de slotbeurt. Het debat ligt dan even stil.

Verweerbeurt
De voorstanders moeten in hun **verweerbeurt** proberen de argumentatie van de tegenstanders te **weerleggen**. De tegenstanders krijgen de kans de argumenten van de voorstanders te weerleggen.
Regels voor de **verweerbeurten:**
- Ga in op wat de andere partij heeft gezegd.
- Kom niet met nieuwe argumenten.

Tip: Vat steeds een argument van de andere partij (kort) samen (gebruik de labels!) en weerleg het daarna.

Vrije ronde
In deze ronde mogen de deelnemers aan het debat vrij op elkaar reageren.
Regels voor de **vrije ronde**:
- Degene die het woord neemt, heeft de beurt.
- Kom niet met nieuwe argumenten.
- Luister naar elkaar.
- Luister naar de debatleider.

Slotbeurt
In hun **slotbeurt** geven beide partijen een samenvatting van hun betoog. Ze tonen aan waarom de weerleggingen van hun argumenten niet kloppen, ze noemen de argumenten die niet weerlegd zijn en herhalen hun weerleggingen van de argumenten van de andere partij.

Regels voor de slotbeurten:
- Richt je tot de jury. Die moet je immers overtuigen.
- Kies voor de samenvatting andere woorden dan jullie in de vorige beurten gebruikt hebben: voorkom dat je alleen woordelijk herhaalt wat al eerder is gezegd.
- Kom niet met nieuwe argumenten.
- Houd de tijd in de gaten. Gebruik je tijd zo goed mogelijk, maar zorg er wel voor dat je op tijd afsluit met een duidelijke uitsmijter.

Jury

Een debatwedstrijd wordt beoordeeld door een **jury**. Na afloop van het debat trekt de jury zich terug voor overleg om te bepalen welke partij het debat gewonnen heeft én wie de beste debater is. De jury beoordeelt het debat aan de hand van de punten die genoemd zijn.

Zo bereid je een schooldebat voor

1 Documenteer je: zoek bronnen over het onderwerp waarin argumenten voor verschillende standpunten worden genoemd.
2 Analyseer de gevonden documentatie en markeer wat je kunt gebruiken in het debat.
3 Maak een lijstje met voor- en tegenargumenten.
4 Bedenk bij elk argument voor jullie standpunt hoe de andere partij het zou kunnen weerleggen en wat jullie daartegen kunnen inbrengen.
5 Bedenk bij elk tegenargument hoe jullie het kunnen weerleggen.
6 Kies drie sterke argumenten voor jullie standpunt. Geef de argumenten labels, waarmee je een mooie, symmetrische opsomming kunt maken. → ***zie Argumenteren p. 194, 195***
7 Bereid samen de inhoud van de drie debatbeurten zo goed mogelijk voor. Bedenk wat je in elke beurt kunt zeggen. Maak hiervoor gebruik van de *Debatformulieren voorstanders* of de *Debatformulieren tegenstanders*.
8 Verdeel de beurten: spreek af wie welke taak op zich neemt.
9 Oefen zo mogelijk je eigen beurt een paar keer hardop.

Opdracht 3

Werk in een viertal.

1 Kies per tweetal een andere stelling:
- ○ De stemgerechtigde leeftijd moet verlaagd worden naar 16 jaar.
- ○ Het Centraal Eindexamen moet afgeschaft worden.
- ○ Het openbaar vervoer moet gratis worden voor middelbare scholieren.
- ○ Vloggers die in hun vlogs de wet overtreden, moeten een levenslang vlogverbod krijgen.

2 Spreek af wie voor en wie tegen de stelling is.
3 Noteer in vijf minuten zo veel mogelijk argumenten voor jouw standpunt.
4 Bereid een opbouwbeurt voor, waarin je je standpunt uiteenzet en het onderbouwt met minimaal drie argumenten. De voorstander krijgt voor deze beurt vier minuten; de tegenstander drie minuten.
5 Presenteer de opbouwbeurten aan elkaar. De voorstander begint. Maak aantekeningen van de argumentatie van de ander. De andere twee luisteraars vullen voor beide sprekers het *Feedbackformulier Opbouwbeurt* in. Daarna presenteert het andere tweetal de opbouwbeurten.
6 Geef elkaar feedback op de opbouwbeurten aan de hand van de ingevulde formulieren.
7 Noteer de belangrijkste feedback die jij hebt gekregen.

Opdracht 4

Werk in hetzelfde viertal als bij opdracht 3.

1 Bij vraag 5 van opdracht 3 heb je de argumenten van de andere partij genoteerd. Geef bij elk argument aan hoe je het kunt weerleggen.
2 Bereid een verweerbeurt voor van twee minuten.
3 Presenteer de verweerbeurten aan elkaar. De voorstander begint. Degene wiens argumenten weerlegd worden, maakt aantekeningen. De andere twee luisteraars vullen voor beide sprekers het *Feedbackformulier Verweerbeurt* in. Daarna presenteert het andere tweetal de verweerbeurten.
4 Geef elkaar feedback op de verweerbeurten aan de hand van de ingevulde formulieren.
5 Noteer de belangrijkste feedback die jij hebt gekregen.

Opdracht
5

Werk in hetzelfde viertal als bij opdracht 3 en 4.

1 Bereid een slotbeurt voor van twee minuten. Gebruik je aantekeningen van opdracht 3 en 4.
- Geef kort weer hoe jouw argumenten zijn weerlegd en waarom die weerleggingen niet kloppen.
- Noem de argumenten die niet zijn weerlegd door de ander.
- Herhaal ook jouw weerlegging van de argumenten van de andere partij.
- Sluit af met een passende uitsmijter.

2 Presenteer de slotbeurten aan elkaar. In deze beurt begint de tegenstander. De luisteraars vullen het *Feedbackformulier Slotbeurt* in.

3 Geef elkaar feedback op de slotbeurten aan de hand van de ingevulde formulieren.

4 Noteer de belangrijkste feedback die jij hebt gekregen.

Opdracht
6

Bekijk de feedback die je hebt gekregen bij opdracht 3, 4 en 5.

1 Welke beurt ging jou het beste af?

2 Wat zijn je sterke en zwakke punten?

3 Welke beurt past gezien je zwakke punten minder goed bij jou?

4 Wat kun je doen om je zwakke punten te verbeteren?

5 Noteer in welke beurt jij het beste ingezet kunt worden en waarom.

Opdracht
7

Werk in zestallen. Jullie gaan een schooldebat voeren.

1 Kies samen een stelling of bedenk er zelf een.
- ○ Er moet een prijsplafond voor medische handelingen ingesteld worden.
- ○ In Nederland moeten de productie, de handel en de consumptie van alle drugs worden toegestaan.
- ○ Het vernoemen van vegetarische producten naar vleesproducten moet verboden worden.
- ○ Nederland moet de belastingvoordelen voor buitenlandse bedrijven afschaffen.
- ○ Professionele voetbalclubs moeten politie-inzet rondom wedstrijden zelf betalen.
- ○ Werkgevers moeten hun werknemers altijd direct en tegen een beperkte vergoeding kunnen ontslaan.

2 Spreek af welk drietal voor de stelling is en welk drietal tegen.

3 Bereid je in beide drietallen voor volgens het stappenplan. Gebruik bij het verdelen van de beurten jullie antwoorden van opdracht 6.

4 Voer het debat in de klas. De overige leerlingen vullen het *Feedbackformulier Debat* in.

5 Noteer de belangrijkste feedback die jij hebt gekregen.

Ik kan/weet:

- ☐ een debat volgen en begrijpen. 4F
- ☐ actief deelnemen aan een debat. 3F
- ☐ in een geanimeerd debat uitgesproken en overtuigende argumenten geven. 4F

→ ***Maak de opdrachten op* Nieuw Nederlands online. *Daar vind je ook de* Feedbackformulieren *en de* Debatformulieren.**

6 Discussie

Je leert:
- deelnemen aan een discussie.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis
  - § 1 Onderwerp, hoofdgedachte, tekstdoel en titel
  - § 2 Inleiding en slot
  - § 3 Middenstuk
  - § 4 Alinea's en kernzinnen
  - § 5 Signaalwoorden en functiewoorden
  - § 6 Publiek
  - § 7 Standpunt en argumenten
  - § 8 Betrouwbaarheid
  - § 9 Documenteren
- Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren
  - § 1 Verbale en non-verbale communicatie
  - § 3 Feedback
- Cursus 6 Argumenteren

Theorie

Probleemoplossende discussie

Op radio en tv worden regelmatig discussies gevoerd. Ook zul je zelf weleens een **discussie** moeten voeren, bijvoorbeeld bij maatschappijleer of levensbeschouwing. Een belangrijk verschil met een debat is dat een discussie geen wedstrijd is en niet bedoeld is om je gelijk te halen.

Bij een **probleemoplossende discussie** is het doel het oplossen van een probleem. Daarvoor is het belangrijk dat de deelnemers eerst onderzoeken wat het probleem inhoudt en waardoor het veroorzaakt wordt. Pas als dat duidelijk is, kan er gediscussieerd worden over mogelijke oplossingen. Om tot een goede oplossing te komen, moeten de deelnemers begrip krijgen voor elkaars standpunt en uiteindelijk tot overeenstemming komen.

Een probleemoplossende discussie bestaat uit vier duidelijk afgebakende fasen:
– analyseren;
– inventariseren;
– reageren;
– besluiten.

Theorie

Stappenplan Probleemoplossende discussie

Stap 1: Analyseren
In fase 1 moet duidelijk worden wat het probleem is en waardoor het veroorzaakt wordt. Vragen die in deze fase aan de orde moeten komen:
- Wat is het probleem?
- Door wie wordt dit als een probleem gezien en waarom?
- Door wie wordt dit niet als een probleem gezien en waarom niet?
- Wat zijn de oorzaken van het probleem?

→

Stap 2: Inventariseren
Iedere deelnemer krijgt in fase 2 de gelegenheid om zijn ideeën over mogelijke oplossingen naar voren te brengen. De deelnemers mogen in deze fase niet oordelen over de voorgestelde oplossingen; het gaat puur om de inventarisatie van ideeën. Er mogen wel vragen ter verduidelijking worden gesteld.

Stap 3: Reageren
In deze fase worden de voorgestelde oplossingen besproken. Degene die de oplossing heeft voorgesteld, mag kritisch ondervraagd worden. Vragen die per oplossing aan de orde kunnen komen:
- Is de oplossing uitvoerbaar, effectief en efficiënt?
- Wordt hiermee het probleem volledig opgelost?
- Worden hiermee echt de oorzaken aangepakt?
- Zorgt deze oplossing niet voor een verschuiving van het probleem?

Stap 4: Besluiten
In de laatste fase moet een besluit genomen worden. De deelnemers moeten op grond van het resultaat van de voorgaande fasen een gezamenlijk standpunt formuleren over de oplossing van het probleem. Ze kunnen kiezen voor een van de voorgestelde oplossingen, maar ook voor een compromis tussen verschillende oplossingen.

Voorbeeld

Stap 1 en 2:

Voorzitter: Het probleem is dus dat er een groot tekort aan verpleegkundigen dreigt. ❶

Voorzitter: Voor dit probleem moet op korte termijn een goede oplossing komen. Daarvoor moeten we eerst kijken wat het probleem precies inhoudt. We gaan daarom discussiëren in vier fasen. In de eerste fase moet duidelijk worden voor wie het een probleem is en wat de oorzaken van het probleem zijn. In de tweede fase inventariseren we welke oplossingen er mogelijk zijn. In de derde fase bespreken we achtereenvolgens de genoemde oplossingen. Uiteindelijk moeten we in de vierde fase komen tot een voorstel om het probleem op te lossen. ❷

Voorzitter: De eerste vraag die beantwoord moet worden, is dus: voor wie is het een probleem en waarom? ❸

Karin: Voor verpleegkundigen, want zij krijgen meer werk of moeten langere diensten draaien. ❹
Elmer: Voor ziekenhuizen, want er kunnen minder patiënten worden opgenomen. ❹
Yorick: Voor patiënten, want er kan steeds minder tijd worden besteed aan hun verzorging. ❹
Elmer: Het is ook een probleem voor de samenleving, want als er te weinig verpleegkundigen zijn, neemt de kwaliteit van de zorg af. ❹
Marieke: En voor de overheid, want die is eindverantwoordelijk voor de kwaliteit van de zorg. ❹

Voorzitter: Zijn er ook mensen voor wie het geen probleem is? ❸

Elmer: Jongere, gezonde mensen krijgen er misschien niet meteen mee te maken, maar vroeg of laat hebben zij toch ook zorg nodig. Of hun ouders. ❹

Voorzitter: Het is dus een probleem waar bijna iedereen vroeg of laat mee te maken krijgt. ❺ Weet iemand wat de oorzaken van het probleem zijn? ❸

Karin: Volgens mij heeft het beroep van verpleegkundige niet voldoende status en verpleegkundigen worden natuurlijk zwaar onderbetaald. ❹
Marieke: Het is ook nog eens een heel zwaar beroep. ❹
Elmer: Ik denk dat door de vergrijzing het aantal ouderen en zieken enorm snel toeneemt. ❹
Yorick: Het komt ook door de individualisering! Daardoor zijn er steeds minder mensen die een dienend beroep kiezen. ❹

Voorzitter: Kort gezegd komen er dus meer patiënten en zijn er steeds minder mensen die verpleegkundige willen worden. (5) Dat eerste, daar kunnen we weinig aan doen, dus moeten we ons richten op het aantrekkelijker maken van het beroep. Wat zouden we kunnen doen? (3)

Karin: Het lijkt me duidelijk dat verpleegkundigen een flinke loonsverhoging moeten krijgen. Verder vind ik dat studenten die voor een opleiding verpleegkunde kiezen, een bonus moeten krijgen, bijvoorbeeld in de vorm van kwijtschelding van een deel van hun studieschuld. (4)
Yorick: Het gaat niet alleen om geld! Er moet iets gedaan worden aan de status. Het lijkt mij een goed idee om een sociale dienstplicht in te voeren. Zodoende komen er direct meer handen aan het bed én scholieren zien dat er ook veel mooie kanten aan het vak zitten. (4)
Elmer: Sociale dienstplicht gaat wel wat ver, maar ziekenhuizen moeten voor bepaalde taken wel veel meer gebruikmaken van vrijwilligers. Zo kunnen verpleegkundigen zich toeleggen op zaken waarin ze gespecialiseerd zijn. (4)
Marieke: Ik denk dat omscholing tot verpleegkundige makkelijker moet worden. Daarnaast moeten er meer technische hulpmiddelen komen om verpleegkundigen te ontlasten. (4)

(1) De voorzitter vertelt wat het probleem is.

(2) De voorzitter geeft aan wat het doel van de discussie is en beschrijft de inhoud van de fasen waaruit de discussie zal bestaan.

(3) De voorzitter stelt de vragen die horen bij de verschillende fasen.

(4) De deelnemers geven antwoorden op de vragen.

(5) De voorzitter geeft korte samenvattingen van wat de deelnemers gezegd hebben.

Opdracht
1

Werk in zestallen. Jullie gaan een probleemoplossende discussie voorbereiden.

1. Kies samen een probleem:
   - Bij de gemeenteraadsverkiezingen maken erg weinig jongeren gebruik van hun stemrecht.
   - Veel jongeren lezen alleen nog maar boeken omdat het moet voor school.
   - In het voortgezet onderwijs presteren veel leerlingen onder hun niveau.
2. Analyseer in tweetallen het probleem aan de hand van de vragen uit stap 1.
3. Noteer zo veel mogelijk oplossingen voor het probleem.
4. Kies elk een van de oplossingen en beantwoord individueel bij deze oplossing de vragen uit stap 3. Als uit de antwoorden blijkt dat de oplossing niet toereikend is, pas die dan aan of kies een andere.
5. Bewaar je aantekeningen. Je hebt ze nodig bij opdracht 2.

Theorie

Discussiedeelnemers

In een probleemoplossende discussie moeten de stappen duidelijk van elkaar gescheiden blijven en moeten alle mogelijkheden onderzocht worden. Daarom is het handig om het aantal **discussiedeelnemers** beperkt te houden. Verder is het goed om een **voorzitter** aan te wijzen.

De voorzitter
- neemt zelf niet deel aan de discussie;
- houdt de tijd in de gaten;
- zorgt voor een goede afbakening en invulling van de vier fasen;
- geeft een samenvatting aan het eind van elke fase;
- vraagt iedere deelnemer welke oplossing hij bedacht heeft;
- betrekt alle deelnemers bij de discussie door te vragen naar hun mening;
- zorgt ervoor dat iedere bijdrage serieus genomen wordt;
- benadrukt het gemeenschappelijke doel van de discussie: een oplossing vinden.

→

De overige deelnemers
- accepteren het gezag van de voorzitter;
- stellen vragen als iets niet duidelijk is;
- gaan respectvol met elkaar om;
- richten zich tot de hele groep;
- herzien hun mening als ze overtuigd zijn.

Tijdschema voor een discussie van 15-20 minuten:
Stap 1: Analyseren: 2-3 minuten
Stap 2: Inventariseren: 4-6 minuten
Stap 3: Reageren: 6-8 minuten
Stap 4: Besluiten: 3 minuten

Opdracht 2

Werk in hetzelfde zestal als bij opdracht 1. Jullie gaan de discussie voeren die je hebt voorbereid.

1. Wijs een voorzitter aan.
2. Voer de discussie binnen de groep. Vraag een andere groep om te observeren. De observanten vullen elk voor een discussiedeelnemer het *Feedbackformulier Probleemoplossende discussie* in. Eén observant let op de voorzitter en vult het *Feedbackformulier Voorzitter probleemoplossende discussie* in.
3. Bespreek de discussie na met de observanten. Wat ging goed en wat kan beter?
4. Noteer kort de belangrijkste feedback die jij hebt gekregen.

Opdracht 3

Werk in zestallen. Jullie gaan een probleemoplossende discussie voeren.

1. Kies een probleem:
   - Steeds meer mensen kunnen geen correct Nederlands schrijven en spreken.
   - Ondanks de verhoging van de leeftijdsgrens voor het kopen van alcohol naar 18 jaar is het aantal comazuipers onder pubers niet gedaald.
   - Mensen voelen geen binding meer met de straat of wijk waarin ze wonen.
   - Veel Nederlanders kennen het eerste couplet van het Wilhelmus niet uit het hoofd.
   - Veel mensen kunnen nepnieuws niet onderscheiden van echt nieuws.
   - Steeds meer middelbare scholieren krijgen een burn-out.
2. Zoek per persoon minimaal drie bronnen over het onderwerp.
3. Bereid je individueel voor op de discussie: analyseer het probleem, zet een aantal oplossingen op een rijtje, kies de beste oplossing en onderbouw deze. Gebruik je bronnen.
4. Voer de discussie in de klas. De overige leerlingen spreken af wie welke discussiedeelnemer observeert en vullen het *Feedbackformulier Probleemoplossende discussie* in. Enkele leerlingen observeren de voorzitter en vullen het *Feedbackformulier Voorzitter probleemoplossende discussie* in.

Theorie

Opiniërende discussie

Discussies op radio en tv hebben over het algemeen een opiniërend doel: de deelnemers, luisteraars of kijkers kunnen naar aanleiding van de discussie hun mening vormen over het onderwerp.

Ook discussies die je op school moet voeren, zijn vaak opiniërend van aard: de deelnemers geven hun mening over een bepaalde kwestie, maar vormen tevens hun mening aan de hand van de inbreng van anderen. Tijdens een **opiniërende discussie** kun je dus van mening veranderen, doordat je meer over het onderwerp te weten komt.

Een opiniërende discussie heeft geen vaste vorm. Meestal is er een **discussieleider**, die de centrale vraag of stelling inleidt en deelnemers het woord geeft. De deelnemers moeten zich houden aan de algemene regels voor het voeren van een discussie: beleefd blijven, anderen laten uitspreken, bij het onderwerp blijven enz.

Zo voer je een opiniërende discussie
Als deelnemer:
- Spreek rustig en duidelijk.
- Leg duidelijk uit wat je bedoelt.
- Blijf bij het onderwerp.
- Onderbouw je mening met goede argumenten.
- Luister naar anderen en laat ze uitspreken.
- Ga serieus in op de woorden van anderen.
- Wees niet bang om je mening te herzien.

Als discussieleider:
- Laat iedereen voldoende aan het woord komen.
- Grijp in als dat nodig is.
- Vat zo nu en dan de discussie samen.
- Sluit de discussie af met een samenvatting en zo mogelijk met een conclusie.

Opdracht 4

Je gaat kijken en luisteren naar een fragment uit het discussieprogramma *Hollandse Zaken*. De discussie gaat over (on)gezond leven. Aanleiding voor de discussie is een onderzoek waaruit blijkt dat ouderen die ongezond hebben geleefd, niet eerder overlijden dan ouderen die gezond geleefd hebben. Het fragment begint met een vraag aan Stef Ekkel, zanger van het lied *Liever te dik in de kist dan een feestje gemist*.

1. Wat is volgens de zanger het idee achter het liedje?
2. Discussieleider Cees Grimbergen denkt dat er meer achter zit. Wat vind je van de manier waarop hij hiernaar vraagt?
3. Hoe verklaart Ekkel het succes van het liedje?
4. Grimbergen geeft vervolgens het woord aan Karlijn, die hij per ongeluk Loes noemt. Hoe komt het dat hij zich vergist in de naam?
5. Waar verbaast Karlijn zich over?
6. Twee andere deelnemers aan de discussie gaan meteen tegen Karlijn in. Waarop reageren zij vooral?
7. Gerrit Jan Groothedde haakt hierop in. Wat vindt hij jammer?
8. Eerder in de discussie is gezegd dat roomboter veel gezonder is dan margarine, omdat roomboter onbewerkt is. Wat vindt Groothedde hiervan?
9. Denk je dat de deelnemers aan de discussie deskundig zijn op het gebied van voeding? Waarom (niet)?
10. Vind je dat Grimbergen de discussie goed leidt? Waarom (niet)?

Opdracht 5

Je gaat luisteren naar een fragment uit het radioprogramma *Kwesties*. Twee journalisten discussiëren over de invoering van een landelijke DNA-databank. Joris de Savornin Lohman schrijft al jaren over dit onderwerp en onderzoeken die ernaar gedaan worden. Hij is tegen een landelijke databank. Perry Vermeulen heeft families van slachtoffers geïnterviewd. Hij is ervoor dat iedereen DNA afstaat. Het gesprek wordt geleid door Marianne van den Anker.

1. De Savornin Lohman zegt dat hij wel veertien argumenten kan geven waarom er geen DNA-databank moet komen. Hoe reageert Marianne van den Anker hierop?
2. Noteer drie argumenten die De Savornin Lohman vervolgens noemt.
3. Zijn de argumenten van De Savornin Lohman voornamelijk feitelijke of waarderende uitspraken?
4. Waarom vindt Perry Vermeulen het opsporingsbelang belangrijker dan privacy?
5. Wat is volgens Vermeulen de belangrijkste oorzaak dat mensen tegen een DNA-databank zijn?
6. Vermeulen legt vervolgens uit dat het allemaal wel meevalt met de aantasting van de privacy. Hij ondersteunt dit met een argument op basis van
   - ○ A autoriteit, want …
   - ○ B oorzaak en gevolg, want …
   - ○ C vergelijking, want …
   - ○ D voorbeelden, want …

7 Van den Anker vraagt vervolgens aan De Savornin Lohman om hierop in te gaan. Die begint zijn antwoord met: *'Dan ben je bij mij aan het goede adres, want ik heb ooit voor een coderingsorganisatie gewerkt.'* Waarom zegt hij dit?

8 De Savornin Lohman vervolgt met: *'Iedereen weet dat codering an sich betekenisloos is (...), maar iedereen weet dat daar in een database van alles wordt aangehangen.'* Een kritische luisteraar zou hierin een drogreden kunnen ontdekken. Welke?
- ○ A bespelen van het publiek
- ○ B onjuist beroep op autoriteitsschema
- ○ C onjuist beroep op oorzaak-gevolgschema
- ○ D persoonlijke aanval

9 Wat wil De Savornin Lohman duidelijk maken met zijn voorbeelden van China en India?

10 Van den Anker doet drie keer een poging om het gesprek af te sluiten. Leg uit dat je dat kunt horen aan wát ze zegt en aan hóé ze het zegt.

11 Houden de discussiedeelnemers zich aan de regels? Leg uit.

12 Wie komt het meest overtuigend over? Leg uit.

13 Met wie ben jij het eens en waarom?

14 Vind je dat Van den Anker het gesprek goed leidt? Waarom (niet)?

Opdracht 6

Je gaat je voorbereiden op een opiniërende discussie in de klas. De klas wordt in vijf groepen verdeeld.

1 Zoek informatie over de vraag waarover jij gaat discussiëren.
Groep 1: Moet een minderjarige zelf kunnen beslissen over zijn medische behandeling?
Groep 2: Moet Nederland een basisinkomen invoeren?
Groep 3: Heeft literatuuronderwijs nut?
Groep 4: Zal verregaande robotisering het leven van gewone mensen beter maken?
Groep 5: Zijn bibliotheken overbodig geworden?

2 Bepaal je mening ten aanzien van het onderwerp. Noteer minimaal drie argumenten die je mening ondersteunen. Gebruik je bronnen.

3 Wissel je werk uit met dat van een klasgenoot uit een andere groep. Beoordeel elkaars voorbereiding:
- Sluiten de argumenten goed aan op de mening?
- Zijn de argumenten duidelijk verwoord?
- Geven de argumenten voldoende onderbouwing voor de mening?

4 Bekijk het commentaar van de ander en pas zo nodig je argumenten aan.

5 Oefen je argumenten een paar keer, zodat je ze tijdens de discussie kunt gebruiken.

Opdracht 7

Je gaat de opiniërende discussie voeren die je bij opdracht 6 hebt voorbereid en je gaat kijken en luisteren naar de discussies van de andere groepen.

1 De groepen voeren om de beurt de discussie. De docent is discussieleider. De overige leerlingen vullen het *Feedbackformulier Opiniërende discussie* in.

2 Bespreek de discussies na aan de hand van de ingevulde feedbackformulieren.

3 Noteer de belangrijkste feedback die jij hebt gekregen.

Ik kan/weet:

- ☐ impliciete attitudes en relaties tussen sprekers vaststellen. 4F
- ☐ persoonlijke waardeoordelen herkennen en als zodanig interpreteren. 4F
- ☐ deelnemen aan probleemoplossende en opiniërende discussies over complexe onderwerpen. 4F
- ☐ in een discussie een probleem helder schetsen, speculeren over oorzaken of gevolgen en voor- en nadelen van verschillende benaderingen afwegen. 4F
- ☐ adequaat reageren op de uitingen (ook non-verbale) van de gesprekspartners en zo nodig vragen naar meer informatie of naar de bedoeling. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.** *Daar vind je ook het* **Feedbackformulier Probleemoplossende discussie,** *het* **Feedbackformulier Voorzitter Probleemoplossende discussie** *en het* **Feedbackformulier Opiniërende discussie.**

7 Interview

Je leert:

- interviews afnemen en beoordelen.

Je hebt afgerond:

• Cursus 1 Basis	§ 6 Publiek § 8 Betrouwbaarheid § 9 Documenteren
• Cursus 3 Schrijven	§ 5 Uitwerking interview
• Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren	§ 1 Verbale en non-verbale communicatie § 2 Aantekeningen maken

Theorie

Typen vragen

Om professionele gesprekken te kunnen voeren, moet je in staat zijn de juiste vragen te stellen. Er zijn **open vragen** en **gesloten vragen**. Wat voor soort vragen je stelt, hangt voor een deel af van het doel van het gesprek.

Open vragen
- informeren naar meningen, opvattingen en ideeën;
- laten de ander bepalen hoe het antwoord geformuleerd wordt;
- geven de ander gelegenheid gevoelens onder woorden te brengen;
- beginnen met een vraagwoord.

Gesloten vragen
- informeren naar specifieke zaken en feiten;
- zijn altijd gericht op een bepaald antwoord;
- kunnen beantwoord worden met 'ja' of 'nee';
- beginnen niet met een vraagwoord, maar met een persoonsvorm.

Soms moet je **doorvragen** om achter de benodigde informatie te komen. Je stelt dan vragen over (een deel van) het antwoord van je gesprekspartner.

Opdracht
1

Noteer of onderstaande vragen *open* of *gesloten* zijn.

1 Komt u nog wel eens in uw geboortedorp?
2 Naar welk land zou u nog wel eens op vakantie willen?
3 Heeft veel oefenen van examens invloed op de resultaten?
4 Bent u het met mij eens dat de bezuinigingen in de zorg leiden tot onmenselijke toestanden in verpleeghuizen?
5 Welke invloed heeft het tijdstip waarop een toets gemaakt wordt op de resultaten?
6 Zal de zomerschool zorgen voor minder zittenblijvers?
7 Wanneer wordt de nieuwe dienstregeling van de NS ingevoerd?
8 Wilt u koffie of thee?

Opdracht
2

Werk in drietallen. Jullie gaan een aantal keren het spelletje 'geen ja en geen nee' spelen.

1 Een leerling stelt een andere leerling vragen. De ander mag geen 'ja' of 'nee' zeggen. De derde leerling observeert en roept 'stop' als degene die de antwoorden geeft, toch 'ja' of 'nee' zegt.
2 Wissel twee keer van beurt, zodat jullie allemaal elke rol hebben gehad.
3 Bespreek de gesprekjes na: welke vragen zorgden ervoor dat iemand toch 'ja' of 'nee' zei? Wie hield het het langste vol om geen 'ja' of 'nee' te zeggen? Hoe deed hij dat?

Theorie

Kijken en luisteren naar een interview

Een **interview** op radio of televisie heeft tot doel de luisteraar of kijker te informeren. Een interviewer moet zich altijd op het gesprek voorbereiden, zodat hij goede vragen kan stellen. Met die voorbereiding laat hij ook zien dat het onderwerp en zijn gesprekspartner hem interesseren.

Sommige interviewers staan bekend om hun kritische houding en scherpe vragen, andere stellen zich wat milder op en maken het hun gasten niet al te moeilijk. Vaak heeft de houding van de interviewer te maken met het doel van het programma: in een amusementsprogramma is de toon wat luchtiger dan in een opiniërende talkshow.

Let bij een interview op het volgende

- Uit welk programma komt het interview? Wat voor programma is dat?
- Hoe is de houding van de interviewer ten opzichte van de geïnterviewde?
- Leidt hij het gesprek goed in?
- Stelt hij de juiste vragen?
- Geeft hij de geïnterviewde tijd om rustig over zijn antwoorden na te denken?
- Luistert de interviewer aandachtig?
- Vraagt hij door als iets niet duidelijk is?

Opdracht
3

Je gaat kijken en luisteren naar een fragment uit het programma *Pauw*. Jeroen Pauw interviewt schrijver Tommy Wieringa.

1 Wat is de aanleiding voor het interview?
2 Pauw wil in eerste instantie niet te veel verklappen over het boek. Waarom vertelt hij uiteindelijk toch een groot deel van het verhaal?
3 Wieringa zegt op een gegeven moment: 'Het woord "cocaïne" kenden we niet eens, vroeger.' Waarom zegt hij dit?
4 Stelt Pauw vooral open of vooral gesloten vragen?
5 Noteer twee elementen uit het boek *De heilige Rita* die autobiografisch zijn.
6 Noteer drie dingen waaruit blijkt dat Jeroen Pauw zich goed heeft voorbereid op dit gesprek.
7 Hoe is de houding van Pauw ten opzichte van Wieringa?

Opdracht
4

Je gaat luisteren naar een fragment uit het radioprogramma *De kennis van nu*. Coen Verbraak interviewt Alexander Rinnooy Kan, hoogleraar economie en bedrijfskunde, lid van de Eerste Kamer en samen met Beatrice de Graaf enige tijd voorzitter van de Nationale Wetenschapsagenda. De Wetenschapsagenda is een lijst met vragen waar de wetenschap de komende jaren een antwoord op moet vinden.

1 Nederland is niet het enige land dat een Nationale Wetenschapsagenda heeft. Waarin verschilt onze agenda van die van andere landen?
2 Waarom hebben Alexander Rinnooy Kan en Beatrice de Graaf het anders aangepakt?
3 De Nationale Wetenschapsagenda bevat uiteindelijk 140 vragen. Hoe hebben de samenstellers de 12.000 vragen die ingestuurd werden, teruggebracht naar 140?
4 Wat is het verschil tussen bèta-vragen enerzijds en alfa- en gamma-vragen anderzijds?
5 Noteer drie vragen die zijn opgenomen in de Nationale Wetenschapsagenda.
6 Stelt Verbraak vooral open of vooral gesloten vragen?
7 Noteer twee dingen waaruit blijkt dat Verbraak zich goed heeft voorbereid.
8 Wat is volgens Rinnooy Kan het belang van de Nationale Wetenschapsagenda?
9 Hoe is de houding van Verbraak ten opzichte van Rinnooy Kan?

Theorie

Stappenplan Een interview afnemen

Als je informatie zoekt, bijvoorbeeld voor een werkstuk, kun je een deskundige benaderen. Die kan je op een begrijpelijke manier informatie over het onderwerp geven.

Stap 1: Documenteer je: zorg ervoor dat je al iets weet over het onderwerp, zodat je goede vragen kunt stellen. Dit is prettig voor de geïnterviewde.
Stap 2: Bepaal het doel. Bedenk van tevoren welke informatie je van de deskundige wilt krijgen.
Stap 3: Noteer je belangrijkste vragen. Formuleer je vragen zo veel mogelijk als open vragen: vragen waarop je een uitgebreid antwoord kunt verwachten (dus geen ja/nee-vragen). Deze vragen vormen de rode draad van het interview.
Stap 4: Kies een manier om de antwoorden vast te leggen. Je kunt het interview opnemen of meteen schriftelijk vastleggen. Opnemen en later uitwerken kost veel tijd. Het is handiger om met zijn tweeën het interview af te nemen: de een stelt de vragen, de ander schrijft.

Tips voor het afnemen van een interview
- Begin met een korte inleiding waarin je duidelijk maakt waarom je het interview afneemt en wat je met de informatie uit het interview gaat doen.
- Formuleer je vragen niet te kort: begin met een inleiding waaruit de vraag volgt.
- Luister goed naar de antwoorden en vraag door na een antwoord. Pas als een hoofdvraag afdoende beantwoord is, ga je naar je volgende hoofdvraag.
- Als een antwoord ingewikkeld of moeilijk is, geef dan na het antwoord een samenvatting in je eigen woorden. Daarmee controleer je of je het goed hebt begrepen.
- Bewaar lastige of kritische vragen voor het eind van het interview.

Opdracht 5

Je gaat in het kader van loopbaanoriëntatie een bekende interviewen over zijn baan. Lees eerst de hele opdracht door, zodat je weet wat er van je verwacht wordt.

1. Kies iemand van wie je weet dat hij een interessante baan heeft.
2. Noteer wat je weet over deze baan.
3. Noteer minstens vijf vragen waarop je een antwoord wilt krijgen.
4. Wissel je vragen uit met die van een klasgenoot. Beoordeel elkaars vragen.
5. Noteer in steekwoorden hoe je het interview gaat inleiden.
6. Neem het interview af. Bedenk van tevoren hoe je de antwoorden gaat vastleggen en zorg ervoor dat je de benodigde hulpmiddelen bij je hebt.
7. Verwerk de informatie die je hebt verzameld op een overzichtelijke manier op één A4'tje.

Opdracht 6

Je gaat met een klasgenoot een deskundige interviewen.

1. Bedenk een onderwerp waarover je een deskundige kunt interviewen en bepaal wie jullie gaan interviewen. Bijvoorbeeld iemand van de gemeente over de herkomst van straatnamen; of een fysiotherapeut over de meest voorkomende sportblessures.
2. Bereid je voor volgens het stappenplan.
3. Houd het interview. Spreek af wie interviewt en wie schrijft.
4. Maak een verslag van het interview. → ***zie Schrijven p. 129***

Ik kan/weet:

- ☐ persoonlijke waardeoordelen herkennen en als zodanig interpreteren. 4F
- ☐ impliciete attitudes en relaties tussen sprekers vaststellen. 4F
- ☐ informatie verzamelen en verwerken via het houden van een vraaggesprek. 2F
- ☐ adequaat reageren op de uitingen van de gespreksparnter en zonodig meer informatie vragen. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

8 Selectiegesprek

Je leert:

- een selectiegesprek voorbereiden en voeren.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis — § 6 Publiek; § 9 Documenteren
- Cursus 3 Schrijven — § 8 Motivatiebrief
- Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren — § 1 Verbale en non-verbale communicatie

Theorie

Een selectiegesprek voorbereiden

Steeds meer universiteiten en hbo's hebben een selectieprocedure voor het aannemen van studenten. Een **selectiegesprek** kan onderdeel van zo'n procedure zijn.

Tijdens het gesprek kan worden ingegaan op:
- de motivatie voor de studierichting en de universiteit;
- de verwachtingen die je hebt ten aanzien van de studie;
- de ideeën die je hebt over de beroepen waar de studie voor opleidt;
- de resultaten die je op het vwo behaald hebt;
- je persoonlijkheid;
- je studiehouding.

Je kunt je voorbereiden op zo'n selectiegesprek door je te verdiepen in de studierichting en het onderwijsinstituut. Bezoek de website, bestudeer informatiefolders en probeer contact te leggen met (oud-)studenten van de universiteit. Dit kan via bekenden, maar ook op internetfora of andere sociale media. Door je zo breed mogelijk te oriënteren, krijg je een goed beeld van de studierichting. Hierdoor krijg je meer zicht op de vragen die tijdens het gesprek gesteld zouden kunnen worden.

Verder is het belangrijk dat je goed weet waarom je juist deze studie wilt gaan volgen en waarom je er geschikt voor bent. Afgezien van je eigen analyse van je sterke en zwakke punten kun je ook aan anderen vragen hoe ze jou zouden karakteriseren. Tijdens een selectiegesprek kan bijvoorbeeld gevraagd worden: 'Als we aan je docenten vragen hoe ze jou zouden beschrijven, wat zouden ze dan zeggen?' Als je deze vraag daadwerkelijk aan docenten gesteld hebt, weet je precies wat je hierop kunt antwoorden. Zorg er ook voor dat je concrete voorbeelden kunt geven, waaruit blijkt dat je beschikt over eigenschappen die je nodig hebt voor de studierichting.

Omdat je natuurlijk graag aangenomen wilt worden, zul je misschien de neiging hebben om alleen antwoorden te geven waarvan je inschat dat ze voldoen aan de verwachtingen of eisen. Dit is echter niet verstandig. Het gesprek is bedoeld om erachter te komen of je geschikt bent voor de opleiding. Zowel voor de mensen van de opleiding als voor jezelf is het dan van belang dat je eerlijk bent over je motivatie en je capaciteiten.

Opdracht
1

Je gaat je voorbereiden op een deel van een selectiegesprek.
1 Kies een studierichting.
2 Noteer twee redenen waarom je graag deze opleiding wilt gaan doen.
3 Noteer drie eigenschappen van jezelf die jou geschikt maken voor deze studie.
4 Bedenk bij elke eigenschap een passend voorbeeld. Noteer de voorbeelden in steekwoorden.

Opdracht
2

Werk in tweetallen. Jullie gaan de gesprekken oefenen die jullie bij opdracht 1 hebben voorbereid. Voer eerst het ene gesprek en dan het andere.
1 Stel elkaar de volgende vragen:
– Welke studierichting heb je gekozen?
– Wat houdt de studie in?
– Waarom heb je deze studie gekozen?
– Welke eigenschappen maken jou geschikt voor deze studierichting?
Vraag door als iets niet duidelijk is; laat de ander concreet worden.
2 Bespreek de gesprekken na. Geef de ander ten minste twee tips ter verbetering.

Opdracht
3

Je gaat je voorbereiden op een selectiegesprek voor de studie van je keuze.
1 Zoek zo veel mogelijk informatie over de studierichting. Vragen waarop je een antwoord kunt zoeken:
– Welke eisen worden er gesteld?
– Wat houdt de opleiding precies in?
– Welke vakken worden er gegeven?
– Welke afstudeerrichtingen zijn er?
– Wat kun je als je afgestudeerd bent?
– Wat zijn overeenkomsten en verschillen tussen deze opleiding en soortgelijke opleidingen aan andere universiteiten of hogescholen?
– Wat wordt er van studenten verwacht?
– Wat vinden (oud-)studenten van de opleiding?
2 Maak een profiel van jezelf. Verwerk hierin het antwoord op de volgende vragen:
– Welke kennis en ervaring heb je?
– Waarin ben je goed en waarin minder goed?
– Wat voor leerling ben je?
– Welke vakken heb je gevolgd?
– Welk vak of welke lesstof vind je het meest interessant?
– Heb je bijzondere dingen gedaan op school?
– Wat heb je gedaan naast school?
3 Leg verbanden tussen jouw profiel en de eisen die de opleiding stelt. Welke eigenschappen maken je geschikt voor de gekozen opleiding? Waaruit blijkt dat je over die eigenschappen beschikt?
4 Noteer in steekwoorden het antwoord op de volgende vragen:
– Waarom heb je voor deze studie gekozen?
– Waarom wil je deze studie juist aan deze universiteit of hogeschool volgen?
– Wat denk je dat de studie inhoudt?
– Waarom denk je dat deze studie bij jou past?
– Wat verwacht je van de studie?
– Wat kan de opleiding van jou verwachten?
– Wat verwacht je te gaan doen als je afgestudeerd bent?
5 Oefen het gesprek een paar keer. Laat iemand anders de vragen stellen. Laat hem doorvragen als iets niet duidelijk is.

Ik kan/weet:

- ☐ actief deelnemen aan gesprekken in het kader van werk of beroepsvoorbereiding. 3F
- ☐ adequaat reageren op de uitingen (ook non-verbale) van gesprekspartners en zo nodig vragen naar meer informatie of naar de bedoeling. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

COMMUNICATIE
ALS HET VAN
TWEE KANTEN KOMT
HOEFT HET
NOG NIET
TE BOTSEN
Loesje

Woordenschat

Te veel kennis over onszelf doen we op uit de blikken van anderen.

Arthur Japin

Inhoud

Soms moet je de betekenis van een moeilijk woord goed kennen om een groter stuk tekst te begrijpen. Het is dan niet altijd nodig om een woordenboek te gebruiken. De betekenis van zo'n moeilijk woord kun je vaak vinden door woordraadstrategieën. Je kijkt dan goed naar de context of de woorddelen.

1 Woordraadstrategieën

Je leert:
- de betekenis van moeilijke woorden in de tekst vinden.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 vwo.

Theorie

Woordraadstrategieën

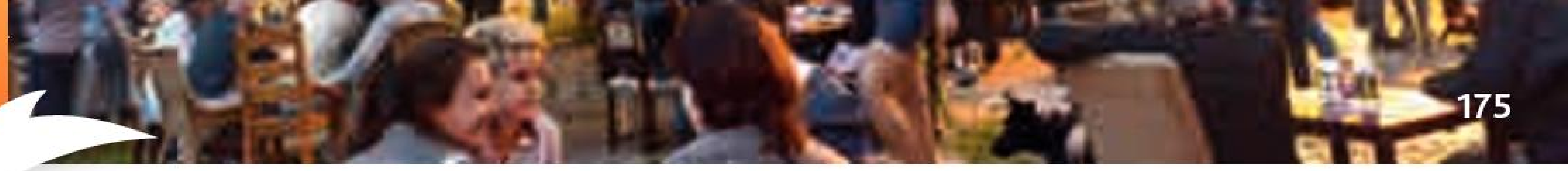
De betekenis van een moeilijk woord in een tekst kun je soms vinden door **woordraadstrategieën** te gebruiken. Je kijkt dan goed naar de **context**. Dat is het tekstdeel rond het moeilijke woord. In de tekst staat misschien:
- een synoniem; in de buurt van het woord *gerenommeerd* staat bijvoorbeeld 'beroemd';
- een tegenstelling; vlak bij het woord *kwijnend* staat bijvoorbeeld 'bloeiend';
- een voorbeeld; bij het woord *reflex* staat 'een pupil vernauwt "uit zichzelf" bij fel licht';
- een omschrijving of definitie; bij *quotum* staat 'het vastgesteld, evenredig deel';
- een afbeelding; bij *meteoriet* staat een foto van een vallende ster.

Ook woorddelen kunnen je op het goede spoor zetten:
- Het moeilijke woord bevat een bekend woorddeel. In het woord *traditiegetrouw* herken je het woord *traditie* en *getrouw* (= trouw aan, volgens).
- Het moeilijke woord is te herleiden tot een woord uit een andere taal. In het woord *fragiliteit* herken je misschien het Engelse *fragile* (= breekbaar).

Opdracht
1

Noteer de onderstreepte woorden. Geef de betekenis. Pas daarbij een van de woordraadstrategieën toe.

1. De honderdjarige is mentaal nog ijzersterk, maar lichamelijk takelt zij toch wel af.
2. De politiewoordvoerster deed alsof zij openheid van zaken gaf, maar in werkelijkheid probeerde zij juist te verhullen wat de recherche wist over de motieven van de moordenaar.
3. Sinds het aantreden van de nieuwe president is de repressie toegenomen en kunnen journalisten, advocaten en vloggers niet meer openlijk kritiek geven op het regime.
4. Wie getuige is van een ernstig verkeersongeluk, reageert niet altijd adequaat, maar er zijn ook mensen die bij een ongeval het hoofd koel houden en precies doen wat nodig is.
5. Je kunt veel van die supporters zeggen, maar ze zijn absoluut loyaal aan de club en daarom begrijp ik het wel dat zij het 'verraad' noemen nu de steraanvaller heeft aangekondigd volgend seizoen voor de grote concurrent uit te komen.
6. Al jaren beloven allerlei landen om de CO_2-uitstoot te reduceren, maar in de praktijk blijkt het lastig om die terug te dringen.
7. Sommige leerlingen vinden het stoer om een ongeïnteresseerde attitude uit te stralen bij alles wat met school te maken heeft, maar het getuigt juist van volwassenheid dat je in je houding tegenover school en huiswerk enige belangstelling toont.
8. De coach uitte weer eens zijn ongenoegen over de prestaties van het team; hij staat dan ook bekend als iemand die beslist niet snel tevreden is.
9. Cybercriminelen kunnen via een DDoS-aanval een website van bijvoorbeeld een bank saboteren, waardoor uren- of soms dagenlang geen betalingsverkeer mogelijk is.
10. Sommige historici zien graag parallellen in de geschiedenis; zo vergelijken zij de opbloei van het nationalisme dat we nu in Europa en de VS zien, met de opkomst van het fascisme en het nationaalsocialisme in de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw.

11 Nederlanders staan erom bekend vaak naar consensus te streven: net zolang praten totdat partijen die het eigenlijk niet met elkaar eens zijn, toch overeenstemming bereiken.

12 In plaats van kleine aanpassingen aan de waterkeringen zijn er volgens deskundigen drastische maatregelen nodig om de Nederlandse dijken te verstevigen.

Opdracht
2

Lees tekst 1. Noteer de betekenis van de onderstreepte woorden. Die kun je vinden met behulp van de woordraadstrategieën.

Tekst 1

Drumsolo

(1) Als je in een stil bos loopt, hoor je soms plotseling een zeer duidelijke, krachtige roffel: (1) onmiskenbaar de drumsolo van de (2) bonte specht. Maar waarom doet de specht dat eigenlijk? Het tikken heeft drie functies: een nest uithakken, voedsel (3) vergaren en met soortgenoten communiceren. Een veilig plekje maken en eten verzamelen – het lijkt logisch dat het tikken daarvoor dient. Maar wat wisselt deze opvallend gekleurde vogel via het geroffel uit met andere spechten?

(2) Poolse vogeldeskundigen ontdekten dat er geen (4) uniformiteit is in dat gehamer: elke specht heeft een (5) unieke solo. Zowel mannetjes als vrouwtjes gebruiken de roffels onder andere om (6) potentiële partners aan te trekken en (7) rivalen af te schrikken. Geen specht klinkt hetzelfde door de geheel eigen combinatie van de duur van het getik én het aantal roffels per tijdseenheid. Als die combinatie mogelijke paringsmaatjes (8) zint, zoeken ze contact. Bevalt het geroffel niet, dan (9) negeren ze het en gaan ze elders hun geluk beproeven. Concurrenten blijven op afstand.

(3) De (10) ornithologen maakten geluidsopnamen van veertig bonte spechten. (11) Analyses van de opnamen (12) brachten aan het licht dat er (13) drumpatronen in het getik zitten: die spechten roffelen niet zomaar wat, er zit een bepaalde regelmaat in het geroffel qua duur en (14) frequentie. Dankzij zorgvuldige ontleding van de roffelgeluiden werd duidelijk dat het getik verschilt per (15) individuele specht. In verreweg de meeste gevallen slaagden de onderzoekers erin om aan te geven welke roffel bij welke vogel hoorde. Spechten geven met de duur van hun drumwerk mogelijk aan hoe (16) vitaal ze zijn. Voor een langdurige solo hebben ze sterke rug- en nekspieren nodig. Een fitte en krachtige specht kan volgens kenners tot wel tien keer per seconde met zijn snavel op de boomschors inhakken.

(4) De steeds terugkerende vraag van (17) leken is: krijgen spechten geen hoofdpijn van dat getik? Nee, zeggen deskundigen, want ze hebben een dikkere schedel en (18) relatief weinig hersenvocht. (19) Dientengevolge komen de hersenen bij het roffelen niet snel in contact met de schedel. Bovendien is het bot van de schedel (20) ietwat elastisch. Doordat het bot een beetje (21) veerkrachtig is, kan het de schokken betrekkelijk goed opvangen.

(5) Overigens is er (22) al naargelang de functie van het tikken ook een verschil in (23) intensiteit. Bij het uithakken van een nest zet de specht er echt de turbo op en klinkt het geroffel daardoor heel luid. Als de specht (24) proviand zoekt, tikt hij op de boom om kevertjes achter de schors te vinden en dat (25) gaat gepaard met zachtere tikken. Dan gaat het er in het bos een stukje rustiger aan toe.

Naar: Wetenschapsnieuws, de Volkskrant, 10 februari 2018

Ik kan/weet:

- ☐ de betekenis van onbekende woorden uit de vorm, de samenstelling of de context afleiden. 2F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

2 Griekse en Latijnse woorden, woorddelen en uitdrukkingen

Je leert:

- over Griekse en Latijnse woorden, woorddelen en uitdrukkingen.

Je hebt afgerond:

- Cursus 5 Woordenschat § 1 Woordraadstrategieën

Theorie

Griekse en Latijnse woorden

Sommige 'moeilijke woorden' bevatten woorden of woorddelen uit het Grieks of Latijn. Het is handig die woorden en woorddelen te kennen. Dan begrijp je die 'moeilijke woorden' beter.

Schema 1 - Griekse en Latijnse woorden en woorddelen

woord(deel)	betekent/heeft te maken met	voorbeeld
alter	ander	*alter ego*
-antroop	mens	*filantroop, misantroop*
-arch(ie)	heerser, heersen, regering	*monarch(ie)*
audi(o)-	geluid	*audioloog*
bio-	leven	*biochemie*
chrono-/-chroon	tijd	*chronometer*
-cratie	heerschappij, staatsvorm	*bureaucratie*
demo-	volk	*democratie*
didact	leren	*didactiek*
-fiel	vriend van, beminnend	*cinefiel*
-fobie	angst voor	*spinnenfobie*
fysio-	lichaam	*fysiologie*
-gamie	huwelijk	*monogamie*
-geen	soort, aard, afstammen	*heterogeen*
geo-	aarde	*geoloog*
-grafie/-graaf	beschrijving/beschrijver	*geografie, geograaf*
-gram	letter, geschrift	*cryptogram*
hetero-	ander, ongelijk, wisselend	*heterogeen*
homo-	eender, hetzelfde, gelijk	*homogeen*
-logie/-loog	leer, wetenschap/wetenschapper	*psycholoog*
macro-	groot, lang	*macro-economie*
-manie/-maan	waanzin, geestdrift	*kleptomaan*
mega-, megalo-	groot	*megastal*
micro-	klein	*micro-organisme*
neo-, novum	nieuw	*neofascist, noviteit*
-oniem	naam	*synoniem*
ortho-	recht	*orthodontie*
-pathie/patho(s)	pijn, lijden, gevoel	*apathie*
poly-	veel, meer	*polyinterpretabel*

woord(deel)	betekent/heeft te maken met	voorbeeld
potent	kunnen, vermogen	*impotent*
pseudo-	vals, onwaar	*pseudowetenschapper*
psyche	geest, ziel	*psychotherapie*
-scoop/-scopie	kijken (naar), kijker	*bioscoop*
tele-	ver	*telecommunicatie*
-theek	bewaarplaats	*mediatheek*
theo-	god	*theologie*
therapie	behandeling, verzorging	*fysiotherapie*
these	stelling	*hypothese*
un-/uni-	één	*unaniem, uniform*
verbum	woord	*verbaal*
visie	zicht	*supervisie*
xeno-	vreemd(eling)	*xenofobie*

Opdracht
1

Noteer de onderstreepte woorden. Die hebben een Griekse of Latijnse oorsprong. Geef de betekenis. Gebruik daarvoor schema 1 en de context.

1 Midden jaren zestig kwam de democratisering op de universiteiten op gang, waardoor studenten en medewerkers meer inspraak kregen in het bestuur.
2 Al van jongs af aan tuurde Thijs nachtenlang door zijn telescoop naar de sterrenhemel.
3 Sommige schrijvers bedienen zich van verschillende pseudoniemen, zodat niet altijd duidelijk is welke boeken aan hen moeten worden toegeschreven.
4 De bouw van de toren van Babel is een bekend megalomaan project uit de Bijbelse geschiedenis.
5 Door een microkrediet te verstrekken, probeert deze instelling beginnende ondernemers in ontwikkelingslanden financieel te ondersteunen.
6 Staat er op de menukaart een goed alternatief voor mensen die geen vlees of vis eten?
7 Bij de meldkamer kwam een anoniem telefoontje binnen, waarin iemand met een verdraaide stem dreigde het stadhuis in brand te steken.
8 Het bedrijf van deze jonge ondernemer heeft de potentie om uit te groeien tot een multinational.

Opdracht
2

1 Maak een lijstje met vijftien woorden: drie woorden die eindigen op *-fobie*, drie op *-logie* en drie op *-manie*; noteer ook drie woorden die beginnen met *bio-* en drie die beginnen met *mono-*.
2 Wissel je lijstje uit met dat van een klasgenoot en noteer de betekenissen van elkaars woorden.

Theorie

Griekse en Latijnse voorvoegsels

Van woorden worden soms **afleidingen** gemaakt door er een voorvoegsel of achtervoegsel aan te verbinden. Die voor- en achtervoegsels hebben een vaste betekenis. Met behulp van de voorvoegsels uit schema 2 kun je veel woordbetekenissen achterhalen, soms in combinatie met de woord(del)en uit schema 1.

Schema 2 - Griekse en Latijnse voorvoegsels

voorvoegsel	betekenis	voorbeeld
a-/an-	on-, niet	*asymmetrisch*
anti-	tegen	*antibacterieel*
aut(o)-	zelf, eigen	*autisme*
bi-	twee	*bicultureel*

→

voorvoegsel	betekenis	voorbeeld
co-/col-/com-/con-	met (z'n tweeën), tegelijkertijd	*coproductie*
contra-	tegen(over), omgekeerd	*contrabezoek*
de-/des-	niet, uiteen	*decentraliseren, desinfectie*
di-	twee	*dioxide*
dia-	door, doorheen	*diafragma*
dis-	niet	*diskwalificatie*
ex-	uit	*excellent*
extra-	(naar) buiten	*extraordinair*
in-/il-/im-/ir-	on-, niet	*illegaal*
inter-	tussen	*interland*
intra-	binnen, in	*intranet, intraveneus*
intro-	(naar) binnen	*introductie*
mono-	alleen, enig	*monografie*
omni-	alle	*omnivoor*
para-	tegen(over), naast	*paranormaal, parachute*
post-	na	*posttraumatisch*
pre-	voor(uit), van tevoren	*prehistorie*
pri(m)-	eerste	*primeur*
pro-	voor(uit)	*promoveren*
proto-	oer-	*protohistorie*
re-	terug-	*regressie*
semi-	half	*semi-arts*
sub-	onder	*subcategorie*
super-	groot	*superhit*
supra-	boven	*supranationaal*
sym-/syn-	samen	*synthese*
trans-	overheen	*transferium*
ultra-	uiterst	*ultramodern*

Opdracht
3

Vul in onderstaande zinnen een passend woord in. Soms moet je de vorm van het woord enigszins aanpassen. Kies uit: *anarchistisch – autodidact – collectief – conform – destructief – diagnose – exclusief – expliciet – extramurale zorg – indirect – innovatie – monogamie – prototype – repressie – subtropisch – symbiose – synthese*. Je houdt vijf woorden over.

1 Omdat hij haar als enige vertrouwde, kreeg de misdaadjournaliste van *De Telegraaf* een … interview met de beruchte baas van de Amsterdamse onderwereld.

2 In de nieuwe plannen van de chipfabrikant neemt … een belangrijke plaats in, want in de ICT-wereld is het cruciaal om de nieuwste ontwikkelingen bij te houden.

3 Rutger, onze klusjesman, is een typisch voorbeeld van een …: hij volgde geen vakopleiding, maar heeft zichzelf alles op jonge leeftijd geleerd.

4 Als je geen enkel staatsgezag aanvaardt en ervan overtuigd bent dat de mens volstrekt autonoom moet zijn, kun je jezelf … noemen.

5 Tijdens de luchtvaartshow presenteerde de vliegtuigbouwer het … van het passagierstoestel van de toekomst.

6 Agressie, koopverslaving, gokken, pesten en liegen behoren volgens psychologen tot de meest voorkomende vormen van … gedrag.

7 Grote gebeurtenissen als de aanslagen op 11 september 2001 zijn in het … geheugen gegrift: iedereen die ze bewust heeft meegemaakt, kan zich die heftige feiten herinneren.

8 Via het Donorregister geef je … aan dat je wel of niet kiest voor donatie van organen en weefsel.

9 In de dierenwereld is … vrij zeldzaam, maar gibbons en zwanen bijvoorbeeld blijven zo goed als hun hele leven bij dezelfde partner.

10 Als twee ongelijksoortige organismen samenleven en daar beide voordeel van hebben, spreekt men van ….
11 Als de dokter de … heeft gesteld, is het vervolgens de vraag hoe de ziekte of de aandoening het beste aangepakt kan worden.
12 De laatste dertig jaar heeft de … een hoge vlucht genomen, want de overheid wil dat zo weinig mogelijk mensen in verpleeghuizen terechtkomen.

Opdracht
4

Bekijk nogmaals de zinnen van opdracht 3. Noteer de betekenis van de woorden die je hebt ingevuld. Gebruik je kennis van de woorddelen en let op de context.

Theorie

Latijnse woorden in het Nederlands

Het Latijn is lang de taal van wetenschappers en de kerk geweest. Het heeft veel woorden aan het Grieks ontleend. In het Nederlands gebruiken we sommige van die woorden nog steeds. Ook in andere westerse talen als het Frans en het Engels komen ze voor.

Opdracht
5

Zoek de juiste betekenis in de rechterkolom bij de woorden in de linkerkolom.

1	antidepressiva	*a*	als voorbeeld; bij wijze van voorbeeld
2	crescendo	*b*	beeld dat mensen van iets of iemand hebben
3	data	*c*	datgene waar je je op concentreert; brandpunt
4	essentie	*d*	gegevens
5	exemplarisch	*e*	geneeswijze; manier om psychische en fysieke aandoeningen te genezen
6	expressief	*f*	middel (om informatie te verspreiden)
7	focus	*g*	middelen die neerslachtigheid onderdrukken of voorkomen
8	imago	*h*	redevoering; toespraak; (ook:) eerste openbare college van een hoogleraar
9	legitiem	*i*	toenemend; stijgend; langzaam sterker wordend
10	medium	*j*	veelzeggend; met een sterke uitdrukking
11	oratie	*k*	wezen; hoofdzaak
12	therapie	*l*	wettig; rechtmatig

Opdracht
6

Zijn de onderstreepte woorden in de volgende zinnen *juist* of *onjuist* gebruikt?

1 De overheid noemt haar asielbeleid humaan, omdat ze mensen die daar recht op hebben, van een permanente verblijfsvergunning voorziet.
2 Na lang wikken en wegen nam Alexanne een impulsief besluit en verbrak ze haar relatie.
3 Golf is volgens sommigen typisch een sport voor de elite, want het lidmaatschap van een club is zeer prijzig.
4 Anisha probeert haar kledingwebsite te provoceren door die te pas en te onpas te noemen.
5 Roald is zo feministisch dat geen enkele vrouw veilig voor hem is.
6 Op intercontinentale vluchten krijgen oudere mensen vaak last van hun benen, omdat hun vliegreis wel tien of twaalf uur duurt en zij nauwelijks kunnen bewegen.
7 Het is onze intentie om deze zomer vrijwilligerswerk te doen in een tehuis voor daklozen.
8 De soldaten generaliseerden over het slechte eten door met spruitjes te gaan gooien.

Opdracht
7

Noteer de betekenis van de onderstreepte woorden in opdracht 6. Gebruik je kennis van de woorddelen en let op de context.

Theorie

Latijnse uitdrukkingen

Latijnse begrippen en uitdrukkingen gebruiken we nog regelmatig in het Nederlands, zoals 'in optima forma' (in prima conditie) en 'alea iacta est' (de teerling is geworpen = de beslissing is genomen, maar de uitkomst is onzeker). Een teerling is een dobbelsteen.

Opdracht 8

Zoek de juiste betekenis in de rechterkolom bij de Latijnse begrippen en uitdrukkingen in de linkerkolom.

1	ad hoc	*a*	algemene mening; opvatting van de gemiddelde burger
2	ad rem	*b*	andere kant van jezelf; tweede ik
3	alter ego	*c*	gepast; ter zake; (ook:) gevat
4	casu quo (c.q.)	*d*	in het zich voordoende geval [en *niet* 'respectievelijk']
5	communis opinio	*e*	met de zijnen
6	conditio sine qua non	*f*	met lof
7	contradictio in terminis	*g*	noodzakelijke voorwaarde
8	corpus delicti	*h*	op gelijke hoogte
9	cum laude	*i*	term of uitspraak die een innerlijke tegenspraak bevat
10	cum suis (c.s.)	*j*	voor deze zaak; voor dit doel in het bijzonder
11	Deo volente (D.V.)	*k*	voorwerp waarmee een misdrijf is gepleegd
12	ex aequo	*l*	zo de Heere wil

Opdracht 9

Zijn de onderstreepte uitdrukkingen in de volgende zinnen *juist* of *onjuist* gebruikt?

1. Dankzij een zeer goede scriptie kon Leande cum laude afstuderen.
2. In Vlissingen en IJmuiden staat casu quo rond 12.00 en om 14.00 uur windkracht 10.
3. De politie toonde de verdachte een Javaanse kris, het vermoedelijke corpus delicti.
4. Is de communis opinio over de gaswinning 'Stop ermee'?
5. Sanne reageerde vaak heel ad hoc, waaruit blijkt dat ze een scherpe geest heeft.
6. Deo volente treden wij op 28 september aanstaande in het huwelijk.
7. 'Haast u langzaam' lijkt een contradictio in terminis.
8. Denk niet voortdurend aan jezelf, maar ook eens aan je medemens en alter ego.

Opdracht 10

Zoek de juiste betekenis in de rechterkolom bij de Latijnse begrippen en uitdrukkingen in de linkerkolom.

1	modus operandi	*a*	de eerste onder zijns gelijken
2	mutatis mutandis	*b*	let goed op
3	nota bene (NB)	*c*	met de veranderingen die nodig zijn bij een andere toepassing
4	persona non grata	*d*	meteen; op staande voet
5	postscriptum (PS)	*e*	naschrift; toevoeging in een brief of mail ná de handtekening
6	primus inter pares	*f*	onbekend land; zaak waarvan men niets weet
7	pro Deo	*g*	onbeschreven blad; schone lei
8	stante pede	*h*	ongewenst persoon
9	status quo	*i*	toestand waarin zich iets bevindt; bestaande toestand
10	sub rosa	*j*	vertrouwelijk; in vertrouwen
11	tabula rasa	*k*	voor niets; zonder financiële vergoeding
12	terra incognita	*l*	werkwijze

Opdracht 11

Zijn de onderstreepte uitdrukkingen in de volgende zinnen *juist* of *onjuist* gebruikt?

1. Vrijwilligers doen per definitie allerlei werkzaamheden pro Deo.
2. Zakkenrollers gebruiken als modus operandi vaak een afleidingsmanoeuvre waardoor hun slachtoffers eventjes niet op hun waardevolle spullen letten.
3. Is de mens bij de geboorte een tabula rasa of voorgeprogrammeerd door DNA?
4. Na een spannende sprint kwamen de hardlopers stante pede over de finish.
5. Conservatieve politici willen meestal graag de status quo handhaven.

6 De gids gedroeg zich als primus inter pares door heel bazig op te treden en geen enkele inspraak van de groep te dulden.
7 Ewald studeerde eerst tandheelkunde en mutatis mutandis geologie.
8 De hekkensluiter mocht als persona non grata de troostprijs in ontvangst nemen.

Opdracht 12

Zoek de juiste betekenis in de rechterkolom bij de Latijnse spreekwoorden en bekende uitspraken in de linkerkolom.

1	Carpe diem	*a*	Bid en werk.
2	Divide et impera	*b*	De naam is een voorteken.
3	Errare humanum est	*c*	Een gezonde geest in een gezond lichaam.
4	In vino veritas	*d*	Gedenk te sterven; onthoud dat je sterfelijk bent.
5	Memento mori	*e*	Geld stinkt niet.
6	Mens sana in corpore sano	*f*	IJdelheid der ijdelheden, alles is ijdelheid.
7	Morituri te salutant	*g*	Ik kwam, zag en overwon.
8	Nil volentibus arduum	*h*	Niets te moeilijk voor hen die willen.
9	Nomen est omen	*i*	Pluk de dag.
10	Pecunia non olet	*j*	Verdeel en heers.
11	Ora et labora	*k*	Vergissen is menselijk.
12	Quo vadis?	*l*	Waarheen gaat gij?
13	Si vis pacem, para bellum	*m*	Wie de vrede liefheeft, wapene zich ten oorlog.
14	Vanitas vanitatum, omnia vanitas	*n*	Wie dronken is, laat zijn ware aard zien.
15	Veni, vidi, vici	*o*	Zij die gaan sterven, groeten u.

Opdracht 13

Vul in onderstaande zinnen een passende Latijnse uitdrukking in. Kies uit de uitdrukkingen van opdracht 12.

1 Mario verdient enorme bedragen met illegale handel in exotische dieren, maar als je hem daarop aanspreekt, zegt hij schouderophalend: '…'
2 Wees doordrongen van de eindigheid van het bestaan: '…'.
3 Mevrouw Treur is niet bepaald het zonnetje in huis: '…'.
4 Zijn acteertalent was beperkt, maar hij heeft op wilskracht de top bereikt: '…'.
5 Tim is een echte levensgenieter. Zijn motto is dan ook '…'.
6 Na zo'n dag achter de laptop is het heerlijk om even een stuk te rennen: '…'.
7 Tijdens de Koude Oorlog wilden sommigen meer geld voor defensie onder het motto: '…'.
8 Een kapitale fout die mensenlevens kost, kun je niet goedpraten met de dooddoener '…'.

Opdracht 14

De Latijnse uitdrukkingen uit opdracht 12 hebben (bijna) allemaal een historische achtergrond. Noteer in het kort waar onderstaande uitdrukkingen vandaan komen:

1 Divide et impera
2 Mens sana in corpore sano
3 Morituri te salutant
4 Pecunia non olet
5 Ora et labora
6 Quo vadis?
7 Vanitas vanitatum, omnia vanitas
8 Veni, vidi, vici

Ik kan/weet:

- ☐ de betekenis van veelvoorkomende Griekse en Latijnse woorden, woorddelen en uitdrukkingen.
- ☐ veelvoorkomende Griekse en Latijnse woorden, woorddelen en uitdrukkingen gebruiken.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

3 Moeilijke woorden

Je leert:

- moeilijke woorden.

Je hebt afgerond:

- Cursus 5 Woordenschat § 1 Woordraadstrategieën
  § 2 Griekse en Latijnse woorden, woorddelen en uitdrukkingen

Theorie

Moeilijke woorden

Wie een grote woordenschat heeft, maakt meer kans op een goed cijfer bij het Centraal Eindexamen Leesvaardigheid. In deze paragraaf staan teksten waarin veel moeilijke woorden uit examens aan de orde komen.

Opdracht **1**

Lees tekst 1.

1 Schrijf alle onderstreepte woord(groep)en in je schrift.
2 Noteer de betekenis. Van de woorden 1 tot en met 30 kun je de betekenissen vinden met een woordraadstrategie. Van de woorden a tot en met h staan de betekenissen hieronder in alfabetische volgorde:
   – binnendringing
   – fijn onderscheid; iets meer afgewogen voorstelling van zaken
   – goedkeuren; gepast vinden
   – illegaal verkregen geld (zwart geld) in omloop brengen
   – niveau van maatschappelijke welvaart
   – onzinnig; dwaas; niet logisch en heel onverstandig
   – ruzies
   – verzameling papieren met gegevens over één zaak of één persoon

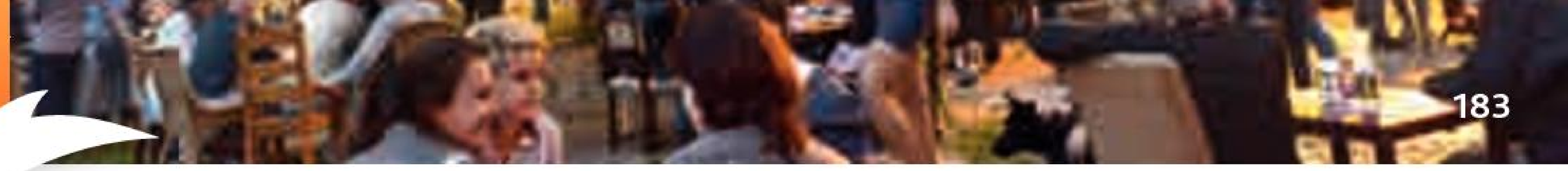
Tekst 1

Misdaad is mediageniek

(1) Het was onlangs een ongebruikelijk gezicht bij de Amsterdamse rechtbank: mensen stonden er in de rij om toegang te krijgen tot de publieke tribune waar nauwelijks nog plaats was. Binnen bogen rechters zich over een berucht (a) dossier. Het ging om het proces tegen de Amsterdamse crimineel Willem H., alias 'De Neus', volgens velen Neerlands 'ergste' misdadiger van de laatste (1) decennia. Die is directe betrokkenheid bij zes moorden (2) ten laste gelegd.

(2) Kort daarvoor beleefde de hoofdstad de tweede gewelddadige (3) liquidatie in (4) amper drie weken. Voor het proces en voor de (5) recente moorden is veel mediabelangstelling. Dat is te (b) billijken, maar er passen (6) kanttekeningen alsook enige (c) nuancering. De liquidatiegolf is een (7) neveneffect van uit de hand gelopen drugshandel. (8) Analyse leert dat die handel wordt gestimuleerd door de toevloed van toeristen naar een stad waar de overheid coffeeshops (9) faciliteert en toerisme bevordert. Misdaad deint hier mee op de (d) conjunctuur van de uitgaanseconomie en (10) ondermijnt buurten. Dat is verontrustend. De politie waarschuwde al voor een nieuw type moordenaars: lokale, kansarme jongeren, snel te verleiden, met een lage drempel als het op geweld aankomt. Misdaad heeft dus niet alleen economische, maar

ook sociale wortels, zoals we al wisten dankzij nauwgezet onderzoek uit de criminologie.

(3) De (11) fascinatie van publiek en media voor Willem H. heeft een andere kant. Tientallen jaren geleden ontvoerde hij met vier (12) kornuiten Freddie Heineken, (13) grondlegger van het gelijknamige (14) bierconcern. Vermoedelijk kochten 'De Neus' (15) en consorten met het losgeld panden in Alkmaar en Zaandam. Sinds die (16) opzienbarende ontvoeringszaak geldt hij als BN'er; zijn misdaden hebben een mediagenieke kant. Hij biedt de burger een inkijkje in de Amsterdamse onderwereld waar criminaliteit gepaard gaat met (e) infiltratie in de bovenwereld van het (17) onroerend goed. Misdaad is amusement en dus handel. Hoe (18) lucratief de (19) misdaadcommercie is, weten ook schrijvers, cineasten en journalisten die kaskrakers produceren in de vorm van thrillers, misdaadfilms en tv-programma's waarin 'crime' centraal staat.

(4) 'De Neus' is behalve handel ook realitytheater. Het publiek smult en (20) krijgt waar voor z'n geld in de vorm van (f) familievetes, bendestrijd en keiharde criminaliteit. Media profiteren ervan, net als de hoofdpersonen, die ontdekten dat ze ondanks of misschien juist dankzij een (g) absurd verloop van hun leven voor de bovenwereld interessant zijn. Willem H. werd (21) ongegeneerd als 'prominent persoon' ondervraagd in een serieus tv-programma en hij had een tijdschriftcolumn als 'topcrimineel'.

(5) Fraudehoogleraar Bob Hoogenboom hekelde die overdreven aandacht voor de crimineel. Zijn punt: (22) structurele misdaad blijft daardoor (23) onderbelicht. Het proces tegen 'De Neus' is een bliksemafleider voor wat er echt aan de hand is. Misdaad door staat en ondernemingen blijft buiten schot. Grootschalige mestfraude door de agrarische sector, schaamteloos (h) witwassen in Californië door onze eigen Rabobank, (24) onthutsend gesjoemel met software bij (25) gerenommeerde autoconcerns als Volkswagen, Mercedes en Suzuki: het haalt de krant en de tv, maar de verontwaardiging en aandacht verslappen al snel en het berusten begint. Om het met een afgezaagd beeld of (26) cliché te zeggen: het is niet sexy.

(6) Zulke (27) witteboordencriminaliteit krijgt naar verhouding dus minder aandacht van pers en publiek. Dat betekent onder andere dat frauderende topbestuurders niet zo interessant zijn voor kranten, tijdschriften en tv als 'De Neus'. Toch is voor de maatschappij de schade van deze wandaden van mensen met een hoge sociale status waarschijnlijk groter dan die van cocaïnehandel in de Amsterdamse binnenstad. Media zouden selectiever kunnen zijn en zich meer moeten inspannen om context te bieden en daarmee een helder (28) perspectief en een juiste (29) duiding, ook om de fascinatie van lezers en kijkers te (30) beteugelen.

Naar: Commentaar, www.nrc.nl, op 16 februari 2018

Opdracht 2

Noteer van elk woord een tegenstelling. Kies uit de onderstreepte woorden in tekst 1.

1. geaccentueerd
2. vrijlaten
3. ongeïnteresseerdheid
4. onvoordelig
5. steunen
6. incidenteel

Opdracht 3

Lees tekst 2.

1. Schrijf alle onderstreepte woord(groep)en in je schrift.
2. Noteer van alle woorden de betekenis. Van de woorden 1 tot en met 30 kun je de betekenissen vinden met een woordraadstrategie. Van de woorden a tot en met j staan de betekenissen hieronder in alfabetische volgorde:
   - hoopvolle gedachten die vaak niet uitkomen
   - iemand die anderen er voortdurend op wijst 'hoe het hoort'
   - manier van denken en optreden; kenmerkende aard
   - plotseling opkomende; in scherpe vorm optredende
   - steeds minder wordende; steeds verder verdwijnende
   - symbolisch verhaal waaruit je kunt leren hoe je moet leven; gelijkenis
   - van belang; wat ter zake doet; toepasselijke
   - zich opstapelende
   - zonder het uitdrukkelijk te zeggen of te noemen
   - zonder medelijden; hardvochtig

Tekst 2

Zijn schrijvers altijd mensen met een missie?

(1) De vraag is zo oud als de literatuur zelf: moeten literaire werken (1) geëngageerd zijn? Hebben schrijvers de morele plicht om kwalijke ontwikkelingen in de samenleving te (2) signaleren en aan de kaak te stellen? Volgens Lieke Marsman (1990), dichter, filosoof én romancier, kan elke auteur dat het beste voor zichzelf bepalen. 'Het interesseert mij meer hóé literatuur maatschappelijk betrokken kan zijn.' Bij het schrijven van haar romandebuut *Het tegenovergestelde van een mens* worstelde zij met een (3) concrete vraag: op welke manier kan ik het onderwerp 'klimaatverandering', dat mensen (4) doorgaans saai of technisch vinden, tot de verbeelding laten spreken?
(2) Marsman vroeg een paar collega-schrijvers naar hun aanpak. Begrijpelijkerwijs zijn dat net als zijzelf geëngageerde auteurs. Een van hen is Roman Helinksi. Zijn boek *De wafelfabriek* kun je als moderne (a) parabel (5) karakteriseren. Centrale figuur daarin is een wat bizarre man, Arka Narovski, die in een fabriek ogenschijnlijk tevreden werknemers opzet tegen de directeur. Het boek gaat over (6) charisma, groepsdynamiek en het verlangen van mensen om ergens bij te horen. De maatschappelijke lading is (7) evident. Hoewel het nergens naar de actualiteit verwijst, is het voor iedere lezer duidelijk dat dit verhaal over de (8) contemporaine wereld gaat, over hedendaagse volksmenners met uitstraling, die met slimme retoriek sluimerende ontevredenheid aanwakkeren en nieuwe ontevredenheid creëren. Narovski is een (9) populist en Helinski hekelt (b) impliciet diens (10) demagogie. De wafelfabriek is een samenleving in miniatuur. Er zijn leiders, meelopers en (11) dissidenten. De fabriek is nergens (12) gelokaliseerd; die zou zich overal kunnen bevinden. En het maakt niet uit of de gebeurtenissen zich in het verleden afspelen of (13) futuristisch van aard zijn: de literaire vorm van de parabel geeft de plek en de gemeenschap een tijdloos karakter.

(3) Lieke Marsman ging ook te rade bij Auke Hulst. In (14) diens forse 'nabije-toekomstroman' *Slaap zacht, Johnny Idaho* zit je als lezer dicht op de actualiteit. 'Het idee voor het boek is ontstaan doordat ik me zorgen maak over de toenemende macht van multinationals, over (c) afkalvende privacy en over de groeiende kloof tussen arm en rijk.' Om die (d) relevante zaken draait het allemaal in het (15) lijvige boek van de (16) ambitieuze Hulst.
(4) Hij laat het overigens niet bij romans. Een tijd geleden nam hij een bijzonder (17) initiatief: Hulst vroeg aan 22 collega-schrijvers een antwoord te geven op de vraag: 'Wat als dit zo doorgaat?' Dat 'dit' mocht iedereen naar believen invullen. Hij ging (18) efficiënt te werk, want vijf weken later lag de verhalenbundel *Als dit zo doorgaat* in de winkel. Veel van de verhalen roepen een weinig rooskleurig beeld van de toekomst op. 'Dat er veel (19) dystopische scenario's uitkwamen, is een logisch gevolg van (e) acute zorgen over het politieke en maatschappelijke klimaat. Ik had voor wat tegenwicht ook schrijvers met een "rechtsere" (f) signatuur gevraagd, maar die zeiden helaas nee.'
(5) Daardoor kon Hulst niet goed voldoen aan een ongeschreven regel: dat je als schrijver 'beide kanten' (20) dient te tonen. Je moet een (21) genuanceerd standpunt innemen, anders word je meteen voor drammerige (g) moralist uitgemaakt. Dat is ook het verwijt dat politici die écht iets willen veranderen, vaak te horen krijgen. (22) 'Visie? Dan moet je naar de oogarts', zei onze goedlachse premier Rutte eens. Hij weet (23) kennelijk dat mensen met visie een bedreiging kunnen vormen en doet hun inbreng (24) laatdunkend af als gezeur van ongezellige lieden.
(6) De beste manier om te voorkomen dat je als schrijver zo'n (25) stigma krijgt, is de inzet van humor. Mensen die als grappig en (26) ironisch te boek staan, kunnen (27) zich stellige uitspraken veroorloven. Cabaretiers zijn op de planken of in columns (h) meedogenloos en niet zelden grofgebekt. Zij zorgen voor een grimas, een lach met een zwart randje, die mensen aan het denken zet. Kan de romankunst dat ook? Hebben schrijvers een (28) missie en kunnen ze een ongemakkelijke boodschap overbrengen door een goed gekozen (29) invalshoek? Hulst is voorzichtig. 'Ik maak me weinig (i) illusies over de (30) impact van literatuur. Ik geloof wel dat literatuur het vermogen heeft zich blijvend in de geest van de lezer te nestelen. Hoe groot het (j) cumulatieve effect is van al die lezers bij elkaar, is een tweede, maar een effect is altijd meer dan geen effect. Dat lijkt me in deze tijden van hysterie en manipulatie toch winst.'

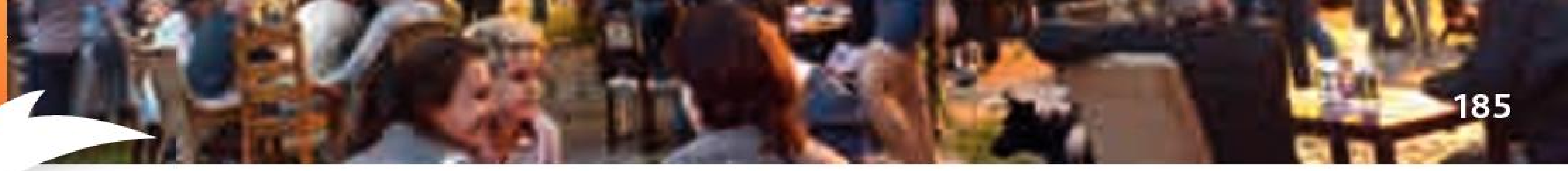
Naar: Lieke Marsman, Het Blad bij NRC, november 2017

Opdracht
4

Vul in onderstaande zinnen een passend(e) woord(groep) in. Kies uit de onderstreepte woorden in tekst 2.

1 Als je het probleem vanuit een andere … bekijkt, vind je waarschijnlijk wel de oplossing.

2 Wie … werkt, houdt steeds het doel van zijn bezigheden goed in de gaten.

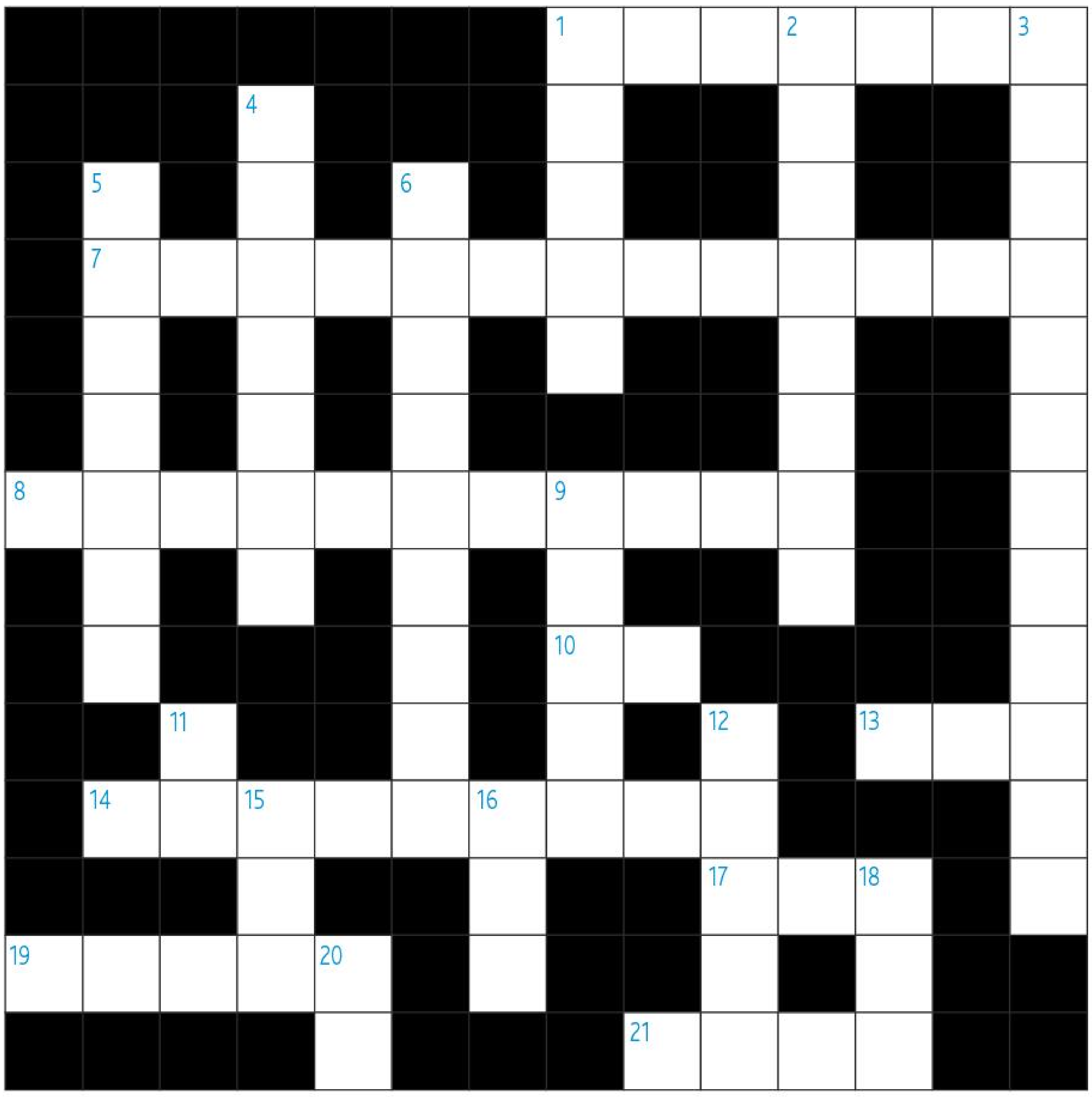
3 In de wintermaanden … we meer ziekteverzuim onder de werknemers.
4 Zijn de opmerkingen van Anna serieus of bedoelt ze die …?
5 De gevierde toneelspeler heeft een natuurlijk …, waarmee hij het publiek aan zich bindt.
6 In een sollicitatiebrief hoef je niet je hobby's te noemen, tenzij die … zijn voor de uitoefening van taken in je eventuele nieuwe baan.
7 De uitleg van de schrijfster over haar roman vond ik erg abstract; ik miste … voorbeelden.
8 Ruben is de meest … leerling van de klas; hij wil altijd een hoog cijfer halen.

Opdracht
5

Vul in het puzzeldiagram woorden en uitdrukkingen in die passen bij de omschrijvingen. Deze omschrijvingen zijn enigszins cryptisch. Alle woorden zijn in deze cursus aan de orde geweest. Let op: sommige oplossingen bestaan uit meerdere woorden. Achter de omschrijvingen staat het aantal letters waaruit de oplossing bestaat.

Horizontaal
1 Niet bekend van wie het is (7)
7 Is gebouwd met niet te bewegen kwaliteit (9+4)
8 Gevolg dat de zonen van je oom en tante hebben
10 In (w)elk geval twee lastige letters bij het scrabbelen (1+1)
13 (zie 15 verticaal)
14 Druk van je voormalige partner (9)
17 Waarheen? … vadis? (3)
19 Hierbij een oplossing voor dit geval (2+3)
21 (zie 16 verticaal)

Verticaal
1 Gevat bij vertragingsmechanisme (2+3)
2 Als je zo'n persoon bent, wordt je de toegang ontzegd (3+5)
3 Keihard barbaars (12)
4 Tegensignaal levert een fraaie gelijkenis op (7)
5 Groot bedrijf dat Engels betreft (7)
6 Tegendruk (9)
9 Middelpunt waar je je op richt (5)
11 + 12 Met je voormalige partner op gelijke hoogte (2+5)
15 + 13 (horizontaal) Voor Onze Lieve Heer is het gratis (3+3)
16 + 21 (horizontaal) Onder zo'n bloem blijft het tussen ons (3+4)
18 … et labora (3)
20 Zijn kornuiten erbij (1+1)

Opdracht
6

Lees tekst 3.

1 Schrijf alle onderstreepte woord(groep)en in je schrift.

2 Noteer van alle woorden de betekenis. Van de woorden 1 tot en met 30 kun je de betekenissen vinden met een woordraadstrategie. Van de woorden a tot en met k staan de betekenissen hieronder in alfabetische volgorde:
- aanrichten; veroorzaken; laten beginnen
- afdeling; soort
- ethisch; wat te maken heeft met goed en kwaad
- met liefde behandelen en beschermen
- oorzakelijke
- puur; enkel en alleen
- te maken hebbend met de leefomgeving en de betrekkingen tussen levende wezens onderling
- volgens rangorde; in rangorde voorkomende
- wat te maken heeft met mentale processen als leren, waarnemen, denken en zich herinneren
- wegslijten
- zich trapsgewijs ontwikkelen

Tekst 3

Triomf der schepping

(1) Wij zijn geneigd onze soort, *Homo sapiens*, te (1) <u>bestempelen</u> als het eindstation van de evolutie. We (a) <u>koesteren</u> ons imago van (2) <u>superioriteit</u>: als wezen zijn we ver verheven boven al het andere wat leeft. Maar dit is (3) <u>achterhaald</u>: het beeld is aan het (b) <u>eroderen</u>, nu blijkt dat dieren veel slimmer zijn dan we altijd (4) <u>veronderstelden</u>.

(2) Schapen herkennen hun verzorger, maar ook foto's van wereldsterren. Walvissen en dolfijnen communiceren, zelfs in dialecten. Duiven kunnen onderscheid maken tussen (5) <u>abstracties</u> als tijd en ruimte. Het is maar een greep uit het overweldigende aanbod aan wetenschappelijke bevindingen waarin gehakt wordt gemaakt van unieke menselijke vaardigheden. De mens, zo lijkt het, onderscheidt zich door zijn mentale vermogens niet (6) <u>fundamenteel</u> van andere schepsels.

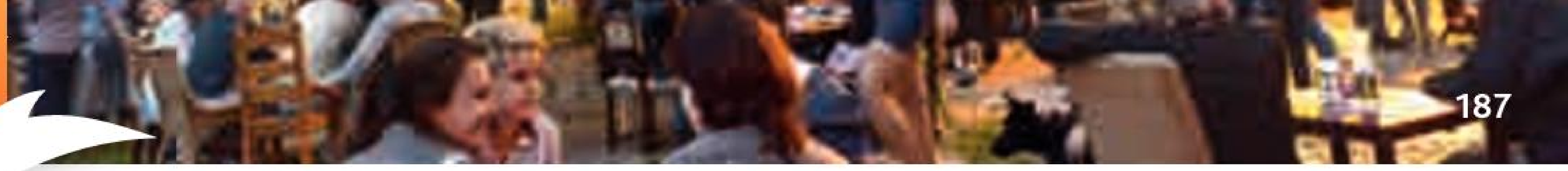
(3) Dat wringt met onze behoefte om onszelf als uniek en superieur te beschouwen. 'Die visie is (7) <u>diepgeworteld</u>, maar klopt niet', waarschuwt (c) <u>cognitief</u> psycholoog Mariska Kret van de Universiteit Leiden. 'Alle dieren die nu leven, hebben een even lange evolutie gehad als wij.' Daar past geen (d) <u>hiërarchische</u> indeling bij op basis van geestelijke (8) <u>capaciteiten</u>. Giraffen en mestkevers zijn net zo goed en slim in wat zij doen als de mens in wat die doet.

(4) De (9) <u>onvermijdelijke</u> vraag: welke diersoort zet zichzelf op de maan? Dat kan alleen een wezen zijn met een (10) <u>exceptioneel</u> groot brein, dachten we altijd. Uit allerlei berekeningen blijkt (11) <u>evenwel</u> dat het unieke van een mens niet in getallen en verhoudingen zit. Olifanten hebben meer hersens. Oké, die zijn ook groter. Maar spitsmuizen hebben naar verhouding een groter brein dan mensen. Waarin zit dan wel dat uitzonderlijke?

(5) Een invloedrijk denker als Aristoteles stelde (12) <u>pakweg</u> 2500 jaar geleden dat alleen de mens het vermogen heeft om te (13) <u>redeneren</u> en (e) <u>causale</u> relaties te leggen. Daaraan is een belangrijke stap in onze geschiedenis te danken: zo'n tienduizend jaar geleden gingen we landbouw bedrijven en dieren (14) <u>domesticeren</u>. Schapen, geiten en runderen kregen langzamerhand een plek binnen leefgemeenschappen; honden en katten werden huisdieren. De (15) <u>monotheïstische</u> godsdienst maakte het karwei af door de mens te zien als onmiskenbare kroon op de schepping.

(6) Maar halverwege de negentiende eeuw kwam Darwin met zijn revolutionaire inzichten. Hij keek naar de overeenkomsten tussen levende wezens en zag bijvoorbeeld parallellen tussen uitdrukkingen van emotie bij mensen en dieren. Als reactie werd gedefinieerd wat de mens bijzonder maakt: gebruik van werktuigen, verstand, (16) <u>empathie</u>, zelfbewustzijn, taal, (f) <u>moreel</u> besef.

(7) Veel van die eigenschappen hebben dieren echter óók. Chimpansees gebruiken takjes en twijgjes – die ze eerst (17) <u>ontdoen van</u> de bladeren – om eetbare mieren te vangen. Apensoorten blijken specifieke termen te hebben voor *slang*, *arend* en zelfs voor sociale situaties. Die 'kreten' zijn niet fundamenteel anders dan de verbale codes van de mens. De afgelopen decennia hebben we steeds meer kennis gekregen over cognitie bij dieren. Ook kraaien maken werktuigen, inktvissen herkennen menselijke gezichten, olifanten weten dat ze in de spiegel naar zichzelf kijken. Zelfs inlevingsvermogen en moreel besef lijkt niet (g) <u>louter</u>

(18) voorbehouden aan de mens. Aapjes die dezelfde taak uitvoeren als soortgenoten, maar daar minder voor beloond worden, (19) uiten hun woede: ‘Dat is niet eerlijk!’

(8) Wetenschappers als de Nederlandse primatoloog Frans de Waal willen aantonen hoe klein de kloof tussen mens en dier is. Anderen, onder wie ontwikkelingspsycholoog Michael Tomasello, willen juist (20) blootleggen wat de mens onderscheidt van andere primaten – apen en halfapen. Volgens de laatste maakt de grotere sociale intelligentie van mensen de toename van kennis mogelijk die van generatie op generatie wordt doorgegeven. Wij blinken uit in samenwerking en dat (21) verschaft ons een (22) exclusieve plaats in het dierenrijk. Tomasello doet met 250 vakgenoten onderzoek naar de (23) kardinale vraag: wat maakt de mens tot wat hij is?

(9) Wetenschapsfilosoof Krist Vaesen is van oordeel dat het antwoord niet komt van natuurwetenschappelijk onderzoek. *Homo sapiens* is volgens hem een biologische (h) categorie, maar die kun je niet definiëren in termen van (24) karakteristieke eigenschappen, zoals gedrag en hersenomvang. Zulke kenmerken (i) evolueren wezenlijk. De definitie kan alleen gemaakt worden op grond van het unieke evolutionaire traject dat *Homo sapiens* heeft afgelegd.

(10) Terug naar cognitief psycholoog Mariska Kret. Zij zit meer op de lijn van De Waal. Mens en dier zijn (25) in essentie niet verschillend. En als het om (26) coöperatie gaat, kun je je afvragen of bonobo’s daar niet beter in zijn. ‘Mensen werken intensief samen, maar we maken er ook een potje van. We (j) ontketenen oorlogen en maken op grote schaal soortgenoten af.’ Maar we schieten ook raketten de ruimte in. ‘Waarom focussen we (27) steevast op technologische hoogstandjes? Het is (28) arbitrair om er één eigenschap uit te vissen. Kijk gewoon hoe mensen enerzijds en bonobo’s anderzijds met elkaar omgaan. Zij voeren geen oorlog, maken zich niet schuldig aan (29) genocide. En bonobo’s hebben een veel kleinere (k) ecologische voetafdruk, om maar eens wat te noemen. De focus op ruimtevaart laat zien dat we (30) selectief kijken naar iets wat ons superieur zou maken.’

Naar: Margreet Vermeulen, de Volkskrant, 17 februari 2018

Opdracht 7

Noteer van elk woord een tegenstelling. Kies uit de onderstreepte woorden in tekst 3.

1 onwillekeurig
2 exact
3 minderwaardigheid
4 verhullen
5 vermijdbaar
6 doodgewoon
7 onethisch
8 stagneren

Opdracht 8

Zijn de onderstreepte woorden in de volgende zinnen *juist* of *onjuist* gebruikt?

1 Bij de uitnodigingen voor haar verjaardagsfeest ging Paula selectief te werk, want iedereen die daar zin in had, mocht van haar gewoon komen.
2 De katholieke kerk kent een zeer hiërarchische structuur, waarbij de paus als bisschop van Rome en opvolger van Petrus het hoofd van de kerk is.
3 Omdat Johnny één keer betrapt is bij een winkeldiefstal, wordt hij nu door iedereen als crimineel bestempeld.
4 Franka is een vrouw met talloze capaciteiten: ze speelt prachtig piano, kan fantastisch schilderen en schrijft ook fraaie gedichten.
5 Uit een internationaal medisch onderzoek blijkt dat meisjes wereldwijd op jongere leeftijd eroderen dan jongens.
6 Je weet hoe slecht roken is voor de gezondheid en ik raad je dus aan je zo snel mogelijk te ontdoen van die vreselijke gewoonte.
7 Voor die wilde dieren in het circus hoef je echt niet bang te zijn, want de dompteur heeft ervoor gezorgd dat ze goed gedomesticeerd zijn.
8 Het midden- en kleinbedrijf is belangrijk voor de Nederlandse economie, omdat het aan talloze mensen werk verschaft.

Opdracht 9

Vul in onderstaande zinnen een passend(e) woord(groep) in. Kies uit de onderstreepte woorden in tekst 3.

1 Doordat in Bangladesh elk decennium wel een paar keer grote overstromingen voorkomen, is de vrees voor het water onder de bewoners … .
2 Pas in het tweede decennium van de twintigste eeuw kregen vrouwen kiesrecht, want politiek was tot dan toe … mannen.
3 Bennie … de mondharmonica die hij ooit had gekregen van zijn grootvader, een bekende straatmuzikant en volkszanger.
4 Dankzij de toename van … landbouw liggen er steeds meer producten in de supermarkt met een milieukeurmerk.
5 Bij tekstbegrip is voldoende kennis van moeilijke woorden het … punt.

6 Een beetje … hoef je van mevrouw Beuleman niet te verwachten, want ze toont nooit enige interesse in de persoonlijke problemen waar sommige leerlingen mee zitten.
7 Volgens klimaatsceptici zijn er geen … verbanden tussen milieuvervuiling en stijging van temperatuur.
8 Het christendom, de islam en het jodendom worden beschouwd als de belangrijkste … godsdiensten.

Opdracht
10

Lees tekst 4.
1 Schrijf alle onderstreepte woord(groep)en in je schrift.
2 Noteer van alle woorden de betekenis. Van de woorden 1 tot en met 30 kun je de betekenissen vinden met een woordraadstrategie. Van de woorden a tot en met k staan de betekenissen hieronder in alfabetische volgorde:
- afwijzend staan tegenover; niet willen
- als doel gesteld
- de hulp inroepen (van); erbij betrekken
- erg formele; de regels volgende
- ervaren en handig in
- leer; gedachtegoed dat de basis voor een stelsel vormt
- leerstellingen
- onverbrekelijk verbonden met
- ruimdenkend; vrijzinnig; van mening dat de overheid niet veel invloed moet hebben op de samenleving en de economie
- slim bedachte
- vastgestelde (meestal evenredige) delen of hoeveelheden

Tekst 4

Uniformiteit versus diversiteit

(1) Liggen tegenwoordig al die fraaie Fairtrade-producten in de schappen omdat AH, Jumbo of Lidl zo (1) idealistisch zijn geworden? Welnee, het is uit commercieel belang. Groen is hip. Er is vraag naar. Die vraag kan gestuurd worden, weten we al (2) sinds mensenheugenis. Er zijn (3) potentiële kopers, maar die moet je wel (4) mobiliseren. Als er geen concrete vraag is, dan creëer je die als ondernemer bij mogelijke klanten. Met (a) uitgekiende *branding* en (5) suggestieve reclame zet je een merk in de markt.
(2) Precies dát zouden universiteiten moeten doen, vindt Tinka van Trier, student geneeskunde aan de Universiteit van Amsterdam. Zij is van oordeel dat de universiteit veel te (6) uniform is. Anders gezegd: er is te weinig (7) diversiteit in de Nederlandse academische wereld qua geslacht, kleur én politiek gedachtegoed. Functies als hoogleraar worden nog in 82 procent van de gevallen door mannen bekleed. Slechts tien procent van de studenten heeft een niet-westerse achtergrond. En bij een studie politicologie is de aandacht voor linkse vakliteratuur dominant en (8) disproportioneel: je krijgt vier keer een tekst van de (9) dogmatische Marx tegenover één tekst van een vrijzinnig, (b) liberaal denker.
(3) Is dat (10) veronderstelde gebrek aan verscheidenheid erg? Blijkbaar vinden de universiteiten het zelf ook een probleem. Er zijn (11) remedies voorgesteld: (c) quota, subsidies en – jawel – diversiteitscommissies. Met quota, vindt Van Trier, leg je de vrijheid van de universiteit aan banden in het belang van de vrijheid: een fraaie (12) paradox. Met subsidies wordt 'positieve discriminatie' (d) beoogd. Daar is niet iedereen (13) ontvankelijk voor. Je wilt toch niet toegelaten worden op basis van huidskleur of (14) sekse in plaats van op intellectuele capaciteit?
(4) Een typisch (e) ambtelijke oplossing is de diversiteitscommissie. Die functioneert op bijna elke universiteit. Het doel is docenten en studenten met verschillende achtergronden aan te trekken. (f) Inherent aan de (15) homogeniteit van de universiteit is dat de (16) overwegend linkse commissies niet snel komen met een liberale aanpak. Juist een liberale visie kan het probleem oplossen: in de (17) optiek van Van Trier (18) marktwerking.
(5) Haar (19) aanbeveling aan de universitaire wereld luidt dan ook: doe het net als fabrikanten van chocoladerepen. Als zij een (20) keurmerk op hun koopwaar zetten, kiest de klant vaker voor dat specifieke product. Zo zou diversiteit ook een aantrekkelijk (21) aspect kunnen worden bij de keuze die middelbare scholieren maken voor een universiteit. Wie wil dat nu niet: los van (g) ideologie en

(h) doctrines (22) onbevangen wetenschap bedrijven, opvattingen vanuit alle perspectieven benaderen, in vrijheid z'n mening vormen en delen? Een universiteit moet ongetwijfeld een plek zijn waar elk gedachtegoed vertegenwoordigd is en waar ruimte is voor open discussie in plaats van (23) indoctrinatie. In de lijsten waarop universiteiten gerangschikt staan op kwaliteit, zou ook de verscheidenheid binnen de docenten- en studentenpopulatie moeten meetellen. Als er een kopgroep ontstaat van universiteiten die (24) zich bekommeren om diversiteit, zet het peloton van overige instellingen (25) geheid de achtervolging in. Die universiteiten willen (26) zich dan ook op dit terrein profileren, niet om opgelegde quota te bereiken qua sekse, herkomst en politieke signatuur, maar uit (27) competitieve overwegingen. Ze doen het eigenlijk uit overlevingsdrang.
(6) De linkse, sociaal betrokken universiteitsdocent – een pleonasme misschien – zal (i) niet gediend zijn van deze oplossing. Eerlijke verdeling kan toch nooit voortkomen uit marktwerking en uit een straatgevecht om de gunst van de student? Zoals de markt nu is, klopt dat. Studenten kiezen massaal voor witte en linkse universiteiten. Niets wijst erop dat ze diversiteit meewegen.
(7) Daarom moet die markt (28) gereguleerd worden door de wensen van de consument, de student dus, te sturen. Gelukkig hoeven we het wiel niet opnieuw uit te vinden. In de commerciële wereld is er voldoende (29) expertise op het gebied van marketing, communicatie en *branding*. Ervaren 'marketeers' zijn (j) bedreven in het beïnvloeden van voorkeuren van mensen en laten consumenten (30) in de waan dat zij een vrije keus hebben. Kijk naar uw eigen gedrag: bij de bakker koopt u brood met spelt erin. At u dat tien jaar geleden ook al?
(8) De universiteiten moeten handige commerciële jongens (en meisjes!) (k) in de arm nemen. Als diversiteit net zo'n hype wordt als hummus, kan dat een revolutie in gang zetten waarbij de motivatie voor verscheidenheid niet langer kunstmatig in stand wordt gehouden. Daar valt geen spelt (!) tussen te krijgen.

Naar: Tinka van Trier en redacteuren van NRC, NRC Handelsblad, 16 februari 2018

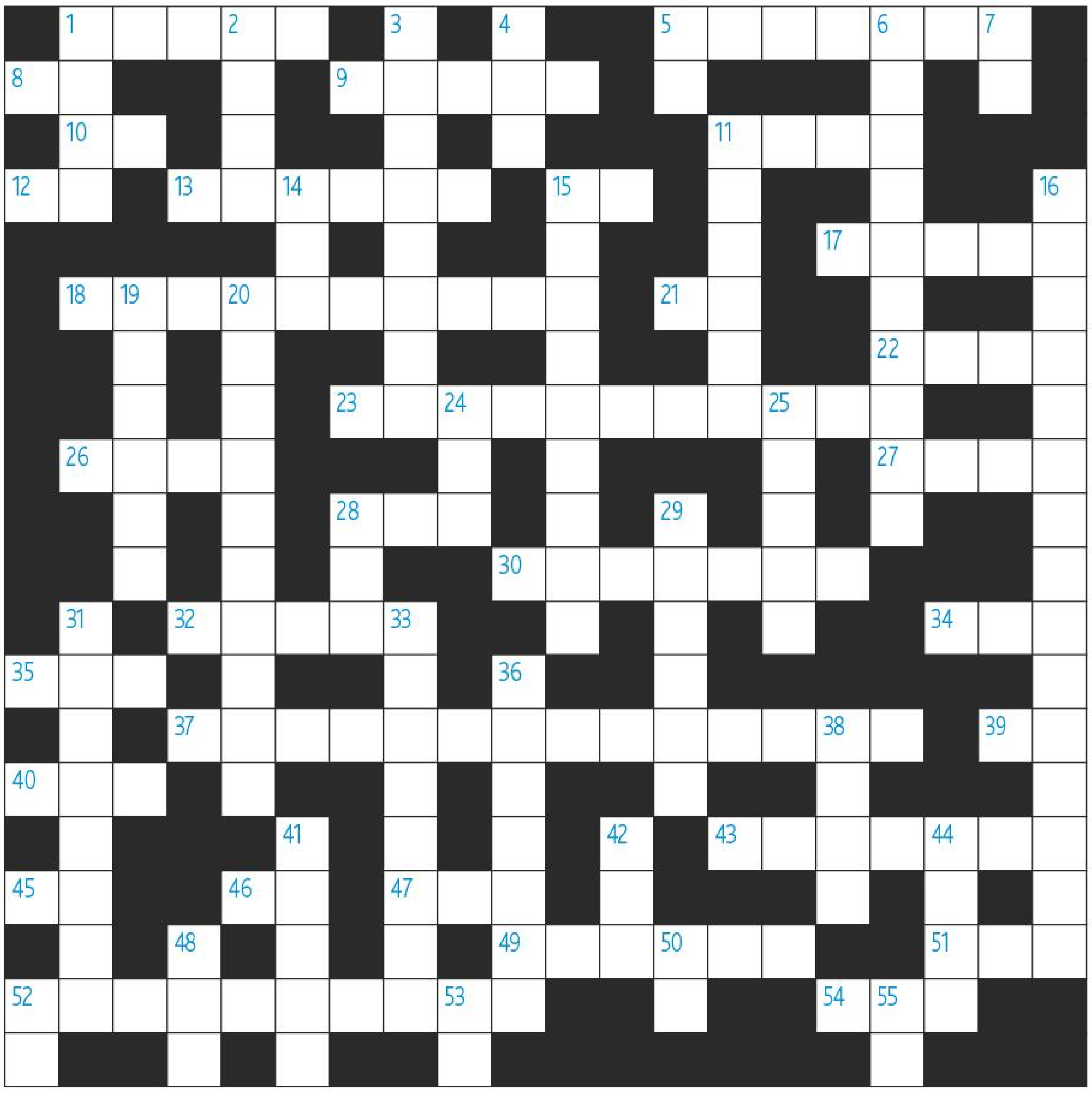
Opdracht 11

Vul in onderstaande zinnen een passend(e) woord(groep) in. Kies uit de onderstreepte woorden in tekst 4.

1. Is het goed dat er ... in de zorg bestaat, zodat bijvoorbeeld ziekenhuizen met elkaar concurreren?
2. Bij een sollicitatie mogen zaken als huidskleur, geaardheid of ... geen rol spelen bij de keuze voor een kandidaat.
3. Na de ... opmerking van de journalist over haar privéleven ontstak de bekende actrice voor de camera's in grote woede.
4. De leerlingen die het proefwerk niet goed hadden voorbereid, verkeerden ... dat zij binnen twee weken een herkansing zouden krijgen, maar dat stond de docent niet toe.
5. Vanwege de extreem hoge waterstand zal de overheid bewoners van het gebied achter de dijken ... om mee te helpen zandzakken te leggen.
6. 'Je moet nooit "nooit" zeggen' is een voorbeeld van een ....
7. Onze directrice, mevrouw Prins, probeert zich te ... als een geduldig en betrokken iemand, maar in feite is ze snel geïrriteerd en bovendien lijkt ze niet echt in anderen geïnteresseerd.
8. In totalitaire samenlevingen is er meestal sprake van verregaande ... van de burgers, zodat die gaan geloven dat het politieke systeem in hun land superieur is aan andere.

Opdracht 12

Cryptokruiswoordraadsel
De volgende puzzel is een combinatie van kruiswoordraadsel en cryptogram.
Vul in het puzzeldiagram woorden in die passen bij de omschrijvingen. Sommige omschrijvingen zijn cryptisch, bij andere gaat het bijvoorbeeld om een synoniem, zoals bij een kruiswoordraadsel. Ook zijn er anagrammen; daarbij vind je de oplossing niet alleen door de omschrijving, maar ook door de letters in een deel daarvan door elkaar te gooien. Bij een klein aantal opgaven moet je een afkorting invullen of een woord dat in een uitdrukking past. Veel woorden zijn in de teksten 3 en 4 aan de orde geweest. Achter de omschrijvingen staat het aantal letters waaruit de oplossing bestaat.

Horizontaal

1 Leesteken in een zin (5)
5 Helemaal gelijke kleding (7)
8 Ongeveer (Latijnse afkorting) (2)
9 Op stap ook niet zwijgen (5)
10 Reeds (2)
11 Spits toelopend leesteken (4)
12 Meest gebruikte persoonlijk voornaamwoord (2)
13 Leer om in omgekeerde richting ethisch te zijn (6)
15 Duizend meter (afk.) (2)
17 M/V (5)
18 Gezamenlijke chirurgische ingreep (10)
21 Bezittelijk voornaamwoord (2)
22 ...voort, etc. (4)
23 In je nakie plaatsen om iets zichtbaar te maken wat bedekt was (11)
26 Conditio .... qua non (4)
27 ... goed, al goed (4)
28 Openbare basisschool (afk.) (1+1+1)
30 Dier mee als middel (7)
32 + 37 Zover als onze herinnering teruggaat (5+14)
34 Latijns voorvoegsel voor 'niet-' of het tegenovergestelde (3)
35 Latijns voorvoegsel voor 'nieuw-' (3)
37 zie 32
39 zie 52 verticaal
40 zie 52 verticaal
43 Maar momentje goed (7)
45 Bijvoorbeeld (afk.) (2)
46 zie 50 verticaal
47 Kan zowel voegwoord ... bijwoord zijn (3)
49 Beweegbare telefoon (6)
51 Tegenovergestelde van 'uit' (3)
52 Wezenlijk de kern bekijkend (2+8)
54 Het enige onbepaald lidwoord in het Nederlands (3)

Verticaal

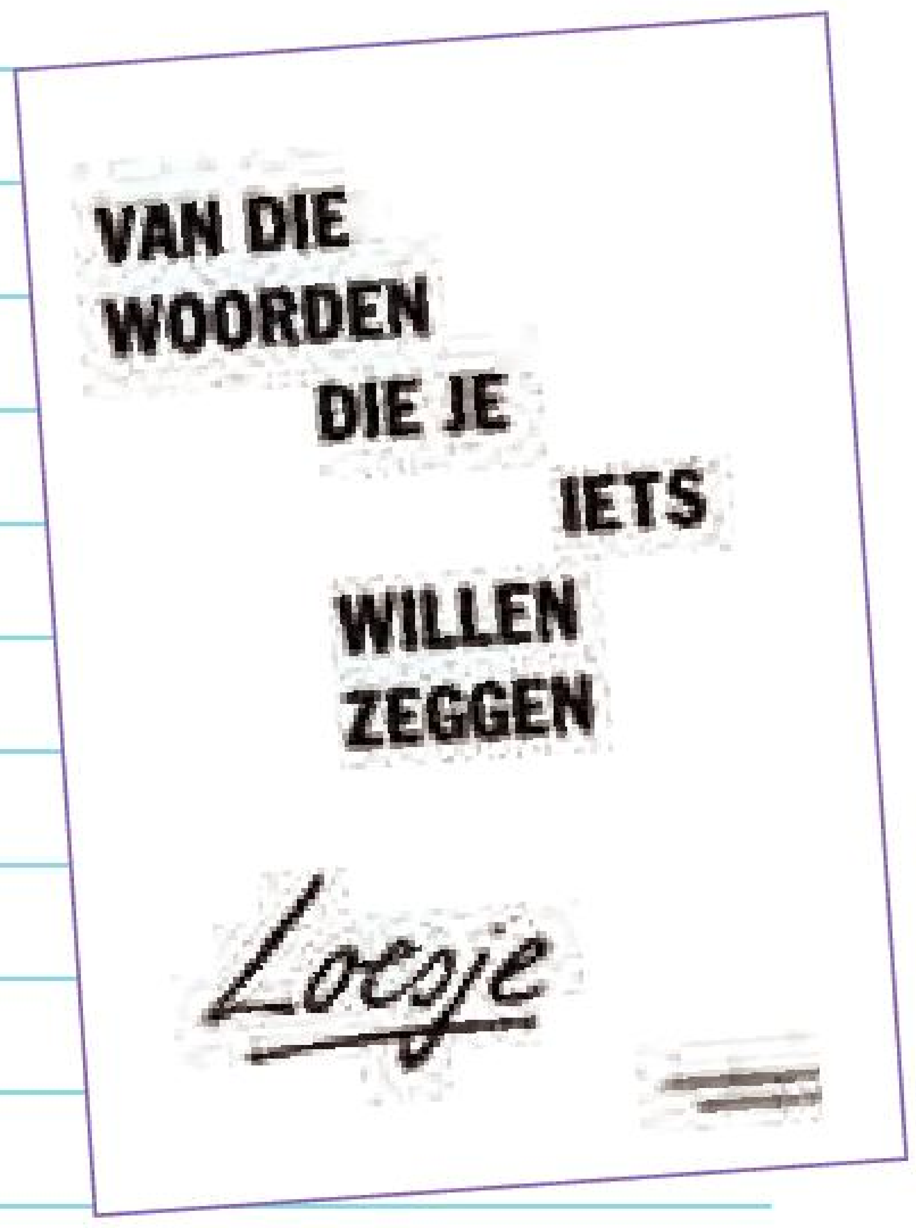
1 Daaraan gesteld laat je zien dat iets verkeerd of kwalijk is (4)
2 Latijns voorvoegsel voor 'alleen'; zie ook 36 verticaal (4)
3 Vrijzinnige boekpaling (8)
4 Bepaald lidwoord (3)
5 Latijns voorvoegsel voor 'één' (2)
6 Aanrichten of beginnen door los te maken wat stevig vastzit (10)
7 Meervoud (afk.) (2)
11 Kostuum verdwenen ongeveer (6)
14 Krijg je als je niet zoet bent (3)
15 Heel rustig prijzen en met liefde behandelen (9)
16 Op grote afstand te midden van koppeltjes als waar aannemen (15)
19 Mogelijkheid k geeft visie (6)
20 Een p-toilet biedt mogelijkheden (10)
24 Bezittelijk voornaamwoord eerste persoon meervoud (3)
25 Latijns achtervoegsel dat 'huwelijk' betekent (5)
28 Ex- (3)
29 In de kijker gehad om het doel te bereiken (6)
31 Kundig en ervaren (8)
33 Plek zeker (8)
2 + 36 Overtuiging dat er maar één God is (één woord met 2 verticaal) (11)
38 Hetzelfde (Latijn) (4)
41 zie 52 verticaal
42 Latijns voorvoegsel voor 'onder' (3)
44 zie 50 verticaal
48 Alea iacta ... (3)
50 + 46 (horizontaal) **+ 44** (verticaal) Ten onrechte denkend (2 + 2 + 4)
52 + 39 (horizontaal) **+ 40** (horizontaal) **+ 41** (verticaal) Beetpakken om hulp in te roepen (2+2+3+5)
53 In memoriam (afk.) (1+1)
55 Latijns voorvoegsel voor 'oud-' én 'uit-' (2)

Ik kan/weet:

- ☐ de betekenis van veelvoorkomende moeilijke woorden.
- ☐ de betekenis van onbekende woorden uit de vorm, de samenstelling of de context afleiden. 2F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

Argumenteren

> Geachte cliënten, 't wordt lente,
> wat zullen we nou eens voor
> prettigs gaan doen.
>
> *Annie M.G. Schmidt*

Inhoud

In allerlei situaties willen mensen vertellen wat ze van iets vinden én waarom. Daarom gebruiken ze argumenten om anderen te overtuigen van hun mening. Dat kan mondeling - in een gesprek, een discussie of een debat - of op papier.
Ook op school is argumenteren een belangrijke vaardigheid. Je moet een betogende tekst kunnen schrijven en kunnen deelnemen aan een debat of een discussie. Argumentatie herkennen en beoordelen is ook onderdeel van het examen.

1 Argumenten, tegenargumenten en weerleggingen

Je leert:

- over argumenten, tegenargumenten en weerleggingen.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis § 7 Standpunt en argumenten

Theorie

Feitelijke en waarderende argumenten

Als je een standpunt over een kwestie inneemt, dan geef je je mening over die zaak. Met argumenten kun je je eigen standpunt verdedigen of het standpunt van een ander aanvallen.
Als je je standpunt ondersteunt met een feitelijke uitspraak, noemen we die uitspraak een **feitelijk argument**.
Je kunt je standpunt ook ondersteunen met een **waarderend argument**. Een waarderende uitspraak geeft aan dat iets (on)wenselijk, (on)gepast, goed of slecht, mooi of lelijk is.
Over een waarderend argument kun je van mening verschillen, over een feitelijk argument niet, want je kunt de juistheid ervan controleren: het is waar of onwaar. Een waarderend argument moet vaak ondersteund worden, bijvoorbeeld met feiten.

Voorbeeld

1. signaal voor een argument
2. Het argument is een feitelijke uitspraak: hij is waar of onwaar.
3. Het argument is een uitspraak waarover je van mening kunt verschillen: een waarderend argument.
4. signaal voor een standpunt

Soorten argumenten

Ik kan beter maar geen wiskunde-B nemen, want (1) ik heb nog nooit hoger dan een 6 gehaald voor een wiskundetoets. (2)

Er is niets mooier dan een ingewikkelde wiskundesom oplossen (3); daarom (4) is wiskunde mijn favoriete vak op school.

Opdracht **1**

Onderstreep in de zinnen het argument. Zet erachter of het een feitelijke uitspraak (f) of een waarderende uitspraak (w) is. Omcirkel het signaal (als dat er is).

1. Jeroen Huizinga is een leuke docent. Het is dus geen wonder dat leerlingen goed naar hem luisteren.
2. De ouders van Nikki zullen met kerst waarschijnlijk niet gourmetten, want ze zijn een jaar geleden vegetariër geworden.
3. Het is goed dat er dierproeven gehouden worden; er zijn immers meerdere geneeswijzen door ontdekt.
4. Omdat je in Italië zo lekker kunt eten, wil ik elk jaar wel naar dat land op vakantie.
5. Ik denk dat het wel meevalt met de opwarming van de aarde en de smeltende ijskappen: de zeespiegel is nog nauwelijks gestegen.
6. Elk jaar gebeuren er veel ongelukken met het afsteken van vuurwerk. Daarom willen veel mensen consumentenvuurwerk verbieden.

Theorie

Tegenargumenten en weerleggingen

Als je het niet met iemands argumentatie eens bent, kun je argumenten tegen het standpunt inbrengen en/of weerleggingen van de argumenten geven. Met een **tegenargument** ontkracht je een standpunt; met een **weerlegging** ontkracht je een argument.
NB Vanaf 2021 wordt het begrip 'weerlegging' niet meer gebruikt in het Centraal Examen. In plaats daarvan wordt 'tegenargument' gebruikt.

Voorbeeld

1. Deze uitspraak bestaat uit een standpunt, een signaal voor een argument en een argument.
2. Deze uitspraak is gericht tegen het standpunt en is dus een tegenargument.
3. Deze uitspraak is gericht tegen het argument en is dus een weerlegging.

Er moet op school meer aandacht besteed worden aan vaderlandse geschiedenis, want jongeren moeten leren trots te zijn op ons verleden (1).

- Meer aandacht voor vaderlandse geschiedenis zal ten koste gaan van de tijd voor wereldgeschiedenis. (2)
- Er is anders weinig in ons verleden waar we trots op kunnen zijn. (3)

Opdracht
2

Hieronder staan argumentaties met daarbij twee reacties. Onderstreep in de zinnen a het standpunt en zet een stippellijn onder het argument. Noteer van de zinnen b en c of er sprake is van een weerlegging (w) of van een tegenargument (t).

1 **a** Omdat Nederland een kenniseconomie is, moet er meer geïnvesteerd worden in het onderwijs.
b Meer investeren in het onderwijs zal ten koste gaan van de zorg.
c Voor de Nederlandse economie is de diensten- en transportsector veel belangrijker.

2 **a** Honden moet je op 31 december binnen houden. Ze zijn allemaal doodsbang voor vuurwerk.
b Vuurwerk doet onze honden niets.
c De honden zullen toch een paar keer eruit moeten om hun behoefte te doen.

3 **a** Er zijn weer dode buizerds gevonden. Er moeten echt minder insecticiden gebruikt worden.
b Zonder insecticidengebruik kunnen er misoogsten voorkomen.
c Er zijn tegenwoordig veel meer buizerds dan een jaar of tien terug.

4 **a** Omdat het mensen die weinig lezen in contact brengt met literatuur, is het goed dat literaire romans als stripboek verschijnen.
b Het verstrippen van een literaire roman maakt er een karikatuur van.
c Mensen die strips lezen, gaan echt geen literaire romans lezen.

5 **a** Mensen moeten veel verre reizen maken. Dat vergroot hun talenkennis.
b Verre reizen maken is erg slecht voor het milieu.
c Als je in Azië of Afrika op reis bent, communiceer je voornamelijk met handen en voeten, dus daar wordt je talenkennis niet groter van.

Opdracht
3

Hieronder staan argumentaties met daarbij een reactie. Onderstreep in de zinnen a het standpunt en zet een stippellijn onder het argument. Noteer van de zinnen b of er sprake is van een weerlegging of van een tegenargument.

1 **a** Je moet ervoor zorgen dat je niet op jonge leeftijd al afstudeert. Je moet dan maar liefst vijftig jaar werken.
b Als je jong begint met werken, kun je ook eerder stoppen met werken.

2 **a** Programmeren moet een verplicht vak op scholen worden. Computers zijn uit het dagelijks leven niet meer weg te denken.
b Je kunt heel goed met computers omgaan zonder dat je kunt programmeren.

3 **a** Asielhonden zijn soms vals en agressief. Het is dus verstandiger je hond niet uit het asiel te halen.
b Door een hond uit het asiel te halen, geef je hem een kans op een beter leven.

4 a Met de auto op vakantie gaan is slecht voor het milieu. Niet doen dus!
b Met het vliegtuig op vakantie gaan is veel slechter voor het milieu.

Opdracht
4

Noteer bij de volgende argumentaties een tegenargument en een weerlegging.

1 Iedereen moet orgaandonor worden, want daardoor zullen de wachtlijsten voor organen verdwijnen.
2 Omdat je door een tussenjaar te nemen je studieritme onderbreekt, lijkt het mij niet verstandig om dat te doen.
3 In Iran is de bevolking erg ontevreden, want er worden geregeld grote demonstraties tegen de corruptie bij de overheid gehouden.
4 Er moet snel belasting op vet eten ingevoerd worden. Dat is de beste manier om overgewicht in Nederland te bestrijden.
5 Omdat we afhankelijk zijn van het Russische aardgas, moeten we wel proberen Rusland te vriend te houden.

Opdracht
5

Lees tekst 1.

1 Welk standpunt heeft Arnon Grunberg over het voornemen van de minister van VWS?
2 Welk argument heeft Grunberg daarvoor?
3 Formuleer het standpunt van de auteur uit alinea 2.
4 Aan welk signaal herken je het standpunt?
5 Noteer de argumenten die de auteur in alinea 2 voor zijn standpunt geeft.
6 Zet achter elk argument of het een feitelijk of een waarderend argument is.
7 ‘Eenzaamheid is immers het pijnlijke gemis aan kwaliteit en kwantiteit van sociale relaties.’ Is dit een tegenargument of een weerlegging bij Grunbergs argumentatie?
8 Noteer het standpunt van de auteur in alinea 3.
9 Noteer het argument dat de auteur daarvoor geeft.
10 Is dat een feitelijk of een waarderend argument?
11 Noteer de conclusie van de auteur in alinea 4.
12 Aan welk signaal herken je de conclusie?

Tekst 1

Steun eenzame ouderen

(1) In zijn Voetnoot van donderdag 21 december zet Arnon Grunberg grote vraagtekens bij het voornemen van de nieuwe minister van VWS, Hugo de Jonge, de eenzaamheid onder ouderen te verminderen. Grunberg doet alsof ouderen graag eenzaam willen blijven, terwijl de overheid ze wil helpen er vanaf te komen.

(2) Grunberg slaat hier mijns inziens de plank volledig mis. Eenzaamheid is immers het pijnlijke gemis aan kwaliteit en kwantiteit van sociale relaties. Ongeveer 10 procent van de volwassen Nederlanders heeft er in sterke mate last van, en onder 85-plussers is dat 15 procent.

(3) Het gaat erom die mensen te steunen die willen proberen hun eenzaamheid te verminderen. Eenzaamheid kan namelijk een grote negatieve impact op de geestelijke en lichamelijke gezondheid hebben.

(4) Het voornemen van de minister om eenzaamheid onder ouderen te bestrijden, verdient derhalve steun. Als Grunberg later oud is en wellicht eenzaam, maar niet gemotiveerd is om er iets aan te doen en het wel goed vindt zo, zal niemand hem lastigvallen.

Eenzaamheid voorkomen of verminderen is overigens geen sinecure en niet alle ingezette activiteiten helpen echt. Maar dat is een andere zaak.

Naar: Arie Ouwerkerk, de Volkskrant, 27 december 2017

Ik kan/weet:

- ☐ onderscheid maken tussen feitelijke (objectieve) en waarderende (subjectieve) argumenten. 4F
- ☐ argumenten, tegenargumenten en weerleggingen herkennen en begrijpen.

***Maak de opdrachten op* Nieuw Nederlands online.**

2 Argumentatiestructuren

Je leert:
- argumentatiestructuren herkennen.

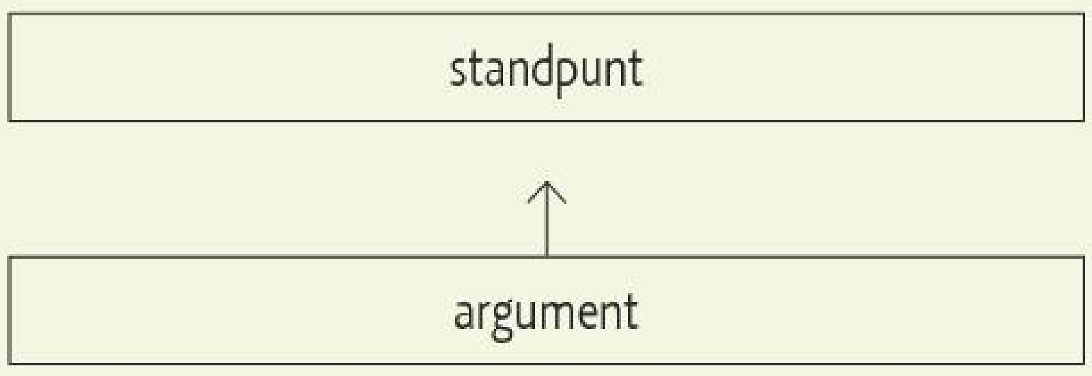
Je hebt afgerond:
- Cursus 1 Basis § 7 Standpunt en argumenten
- Cursus 6 Argumenteren § 1 Argumenten, tegenargumenten en weerleggingen

Theorie

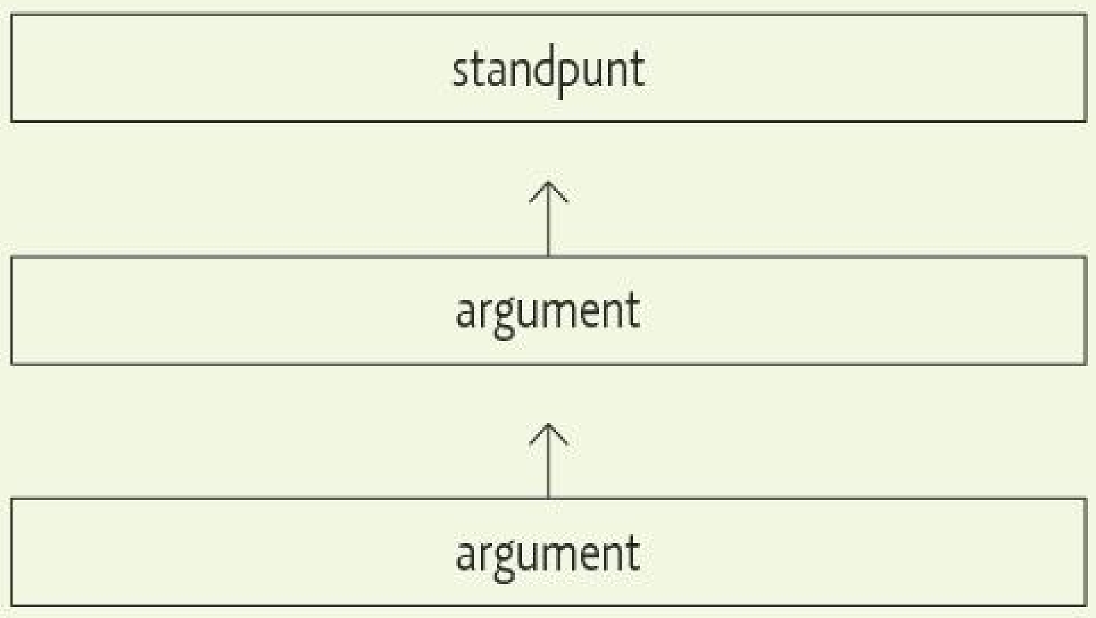
Argumentatiestructuren

Argumenten kunnen op verschillende manieren het standpunt ondersteunen. Er zijn vier basisstructuren van argumentatie:

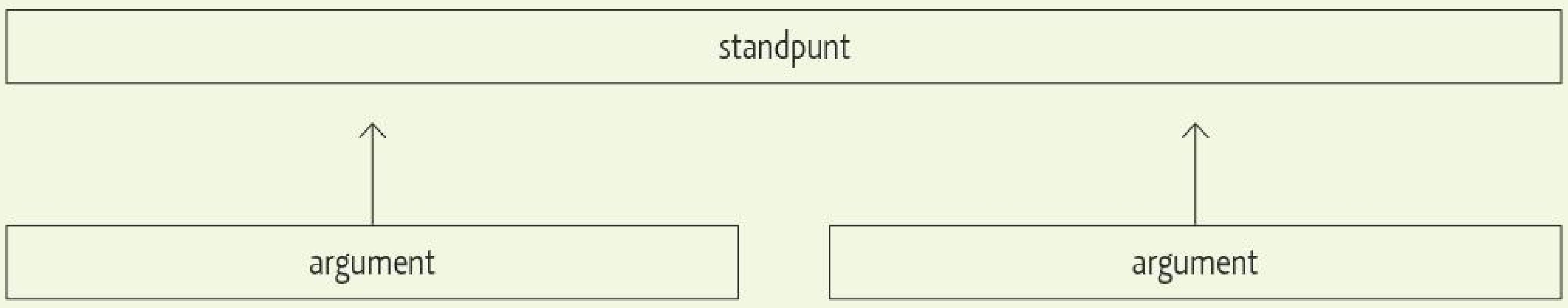
enkelvoudige argumentatie:
één argument ondersteunt het standpunt

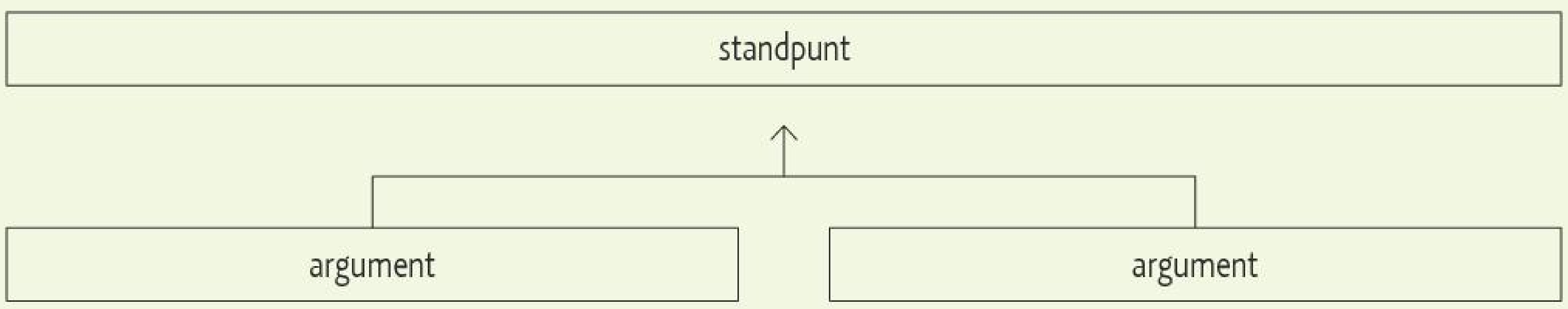
onderschikkende argumentatie:
een argument wordt ondersteund door een ander argument

nevenschikkende argumentatie met onafhankelijke argumenten:
twee of meer argumenten ondersteunen onafhankelijk van elkaar het standpunt

nevenschikkende argumentatie met afhankelijke argumenten:
twee ondersteunende argumenten vormen in combinatie met elkaar het standpunt

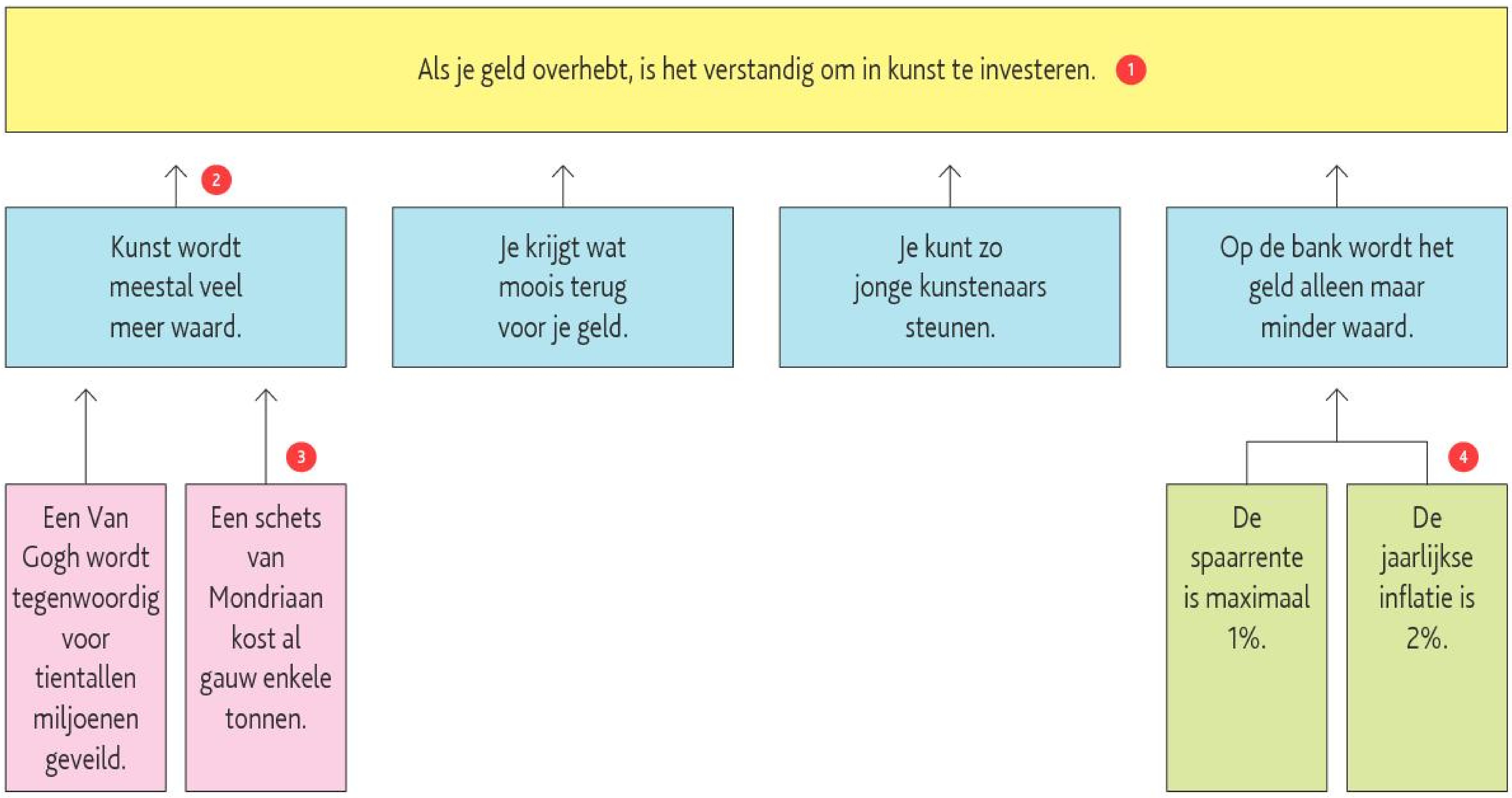

Bij nevenschikkende argumentatie ondersteunen meerdere argumenten het standpunt. In deze structuur zijn de argumenten **onafhankelijk** of **afhankelijk**.
- Argumenten zijn onafhankelijk als ze ieder op zich, zelfstandig het standpunt ondersteunen.
- Argumenten zijn afhankelijk als ze alleen in combinatie met elkaar werken. Ze zijn dan samen nodig om het standpunt te ondersteunen; los van elkaar ondersteunen ze het standpunt niet.

→

Voorbeeld

Onderschikkende en nevenschikkende argumentatie komen ook in combinatie voor:

Onder- en nevenschikkende argumentatie

1. Het standpunt wordt rechtstreeks ondersteund door vier argumenten.

2. Als je van boven naar beneden leest, kun je voor elke pijl het signaalwoord voor een argument *want* invullen: *Als je geld overhebt, is het verstandig om in kunst te investeren,* ***want*** *kunst wordt meestal veel meer waard.* Deze vier argumenten zijn nevengeschikt (ze staan naast elkaar) en onafhankelijk: ze ondersteunen los van elkaar het standpunt.

3. Het waarderende argument *Kunst wordt meestal veel meer waard* wordt ondersteund door twee onafhankelijke nevengeschikte argumenten.

4. Het argument *Op de bank wordt het geld alleen maar minder waard* wordt ondersteund door twee afhankelijke nevengeschikte argumenten: alleen in combinatie ondersteunen die het argument erboven. Omdat tegelijkertijd de spaarrente maximaal 1% is en de jaarlijkse inflatie 2%, wordt het geld op de bank alleen maar minder waard. Het horizontale streepje tussen deze argumenten betekent *en*.

Opdracht 1

Noteer de argumentaties *a* tot en met *f* in een blokjesschema. Noem het standpunt S en de argumenten A1, A2 etc.
Kies ook de argumentatiestructuur:

A enkelvoudige argumentatie
B nevenschikkende argumentatie met afhankelijke argumenten
C nevenschikkende argumentatie met onafhankelijke argumenten
D onderschikkende argumentatie
E onder- en nevenschikkende argumentatie

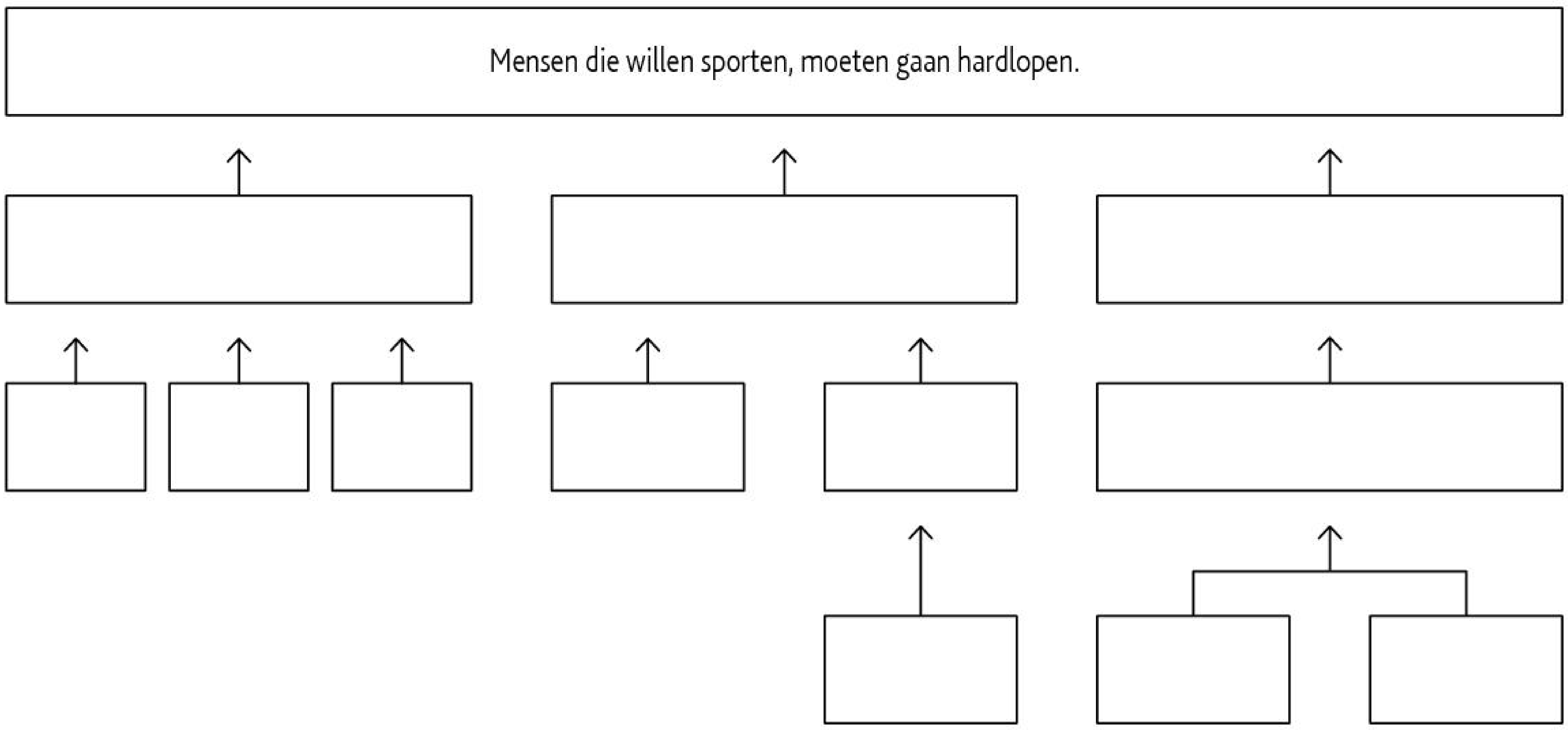
a Ik denk dat het bij dit bedrijf niet zo goed gaat. Bijna de hele directie is vervangen en veel werknemers zoeken een andere baan.
b In Nederland worden varkens schandalig slecht behandeld. We moeten gewoon helemaal geen varkensvlees meer eten.
c In de praktijk is China helemaal niet zo communistisch als het zegt te zijn. Voor Chinezen is winst maken een van de belangrijkste dingen in het leven. Daarbij komt dat de verschillen tussen arm en rijk in China erg groot zijn.
d Veel werknemers zitten tijdens werktijd op Facebook en Twitter en dat leidt behoorlijk af. Geen wonder dus dat steeds meer werkgevers de sociale media op het werk verbieden.

e Ontgroend worden is een bijzonder vernederende ervaring. Je wordt voor van alles en nog wat uitgemaakt en je moet de meest onsmakelijke dingen doen. Daarom kun je maar beter geen lid worden van een studentenvereniging die aan ontgroenen doet.

f E-readers en e-books bestaan al langer dan tien jaar, maar toch worden er nog steeds veel boeken verkocht en gelezen. Het lijkt erop dat het papieren boek ondanks de komst van de e-readers niet echt wordt bedreigd.

Opdracht
2

Lees tekst 1, een betoog met als standpunt: Mensen die willen sporten, moeten gaan hardlopen. Noteer de argumenten a tot en met l op de juiste plaats in de hokjes.

Tekst 1

Hardlopen

(1) Geregeld hoor ik mensen om mij heen zeggen dat ze 'eigenlijk zouden moeten gaan sporten'. Bij veel mensen blijft het bij het doen van deze uitspraak. Als je ernaar vraagt, krijg je te horen dat ze er geen tijd voor hebben, dat het te duur is enzovoort. Uitvluchten, dat zijn het, want iedereen die wil gaan sporten, kan gaan hardlopen. Ik wil het nog sterker formuleren: iedereen moet gaan hardlopen.

(2) Mensen die geregeld hardlopen, weten dat je na het hardlopen de dingen helderder ziet dan voordat je begon. Dat is niet zo gek: uit onderzoek blijkt inderdaad dat hardlopen goed is voor je hersenen (a). Je conditie wordt er veel beter van (b) en zowel je spieren als je gewrichten worden veel sterker (c). Hardlopen is dus heel gezond (d).

(3) Je ziet natuurlijk wel mensen in de meest hippe outfits voorbij hobbelen, maar dat is helemaal niet nodig. Je hoeft alleen maar geschikte schoenen te kopen (e) en je kunt beginnen. Een korte broek en een oud T-shirt liggen vast nog wel in de kast. Omdat je geen lid van een club hoeft te

zijn (f), hoef je ook geen contributie te betalen (g). Kortom: hardlopen hoeft niet veel geld te kosten (h).

(4) Niet alleen is hardlopen gezond en goedkoop, er gaat ook geen tijd verloren aan reistijd (i). Je hoeft namelijk nergens heen om te gaan sporten (j): niet naar een trainingsveld, niet naar een sporthal of naar een zwembad. Je kunt gewoon voor je eigen voordeur beginnen met hardlopen (k) en het zo plannen dat je ook bij je eigen voordeur weer ophoudt (l). Tel uit je winst!

Opdracht
3

Lees de teksten 2 tot en met 7.

1 Noteer de argumentaties in een blokjesschema. Noem het standpunt S en de argumenten A1, A2 enz.

2 Kies de argumentatiestructuur:

A enkelvoudige argumentatie
B nevenschikkende argumentatie met afhankelijke argumenten
C nevenschikkende argumentatie met onafhankelijke argumenten
D onderschikkende argumentatie
E onder- en nevenschikkende argumentatie

Tekst 2

Het nieuwe roken

Als zitten het nieuwe roken is, dan is de aandachtsindustrie van de Facebooks, YouTubes en Netflixen de nieuwe tabaksindustrie. Hun businessmodel en inspanningen richten zich namelijk op het verslaafd maken aan hun producten, alle negatieve gevolgen verbloemend. Zij kennen immers de zwakke plek van ons brein beter dan wijzelf.
Naar: Frank Goethals, de Volkskrant, 21 december 2017

Tekst 3

Tacitus vond censuur zinloos

De schrijver Tacitus (circa 56-117) moest weinig hebben van keizerlijke boekverbrandingen. Gelukkig waren boekverbrandingen zinloos, want er bleven volgens hem altijd kopieën bewaard en liefhebbers zouden altijd nieuwe kopieën maken. Misschien zelfs meer nadat een boek was verbrand, want zo'n actie wekte nieuwsgierigheid naar de inhoud.
Naar: Historisch Nieuwsblad, 2018-1

Tekst 4

Waarschuwing voor Defensieministers

De NAVO-reactiemacht, waaraan ook enkele honderden Nederlandse militairen meedoen, is te traag en te klein om de Baltische Staten te beschermen tegen een aanval vanuit Rusland. Nederland en de andere NAVO-bondgenoten moeten hun presentie in de Balten ten minste verdrievoudigen om er zeker van te zijn dat Estland, Letland en Litouwen niet binnen 60 uur kunnen worden ingenomen door Moskou.
Naar: Natalie Righton, de Volkskrant, 10 november 2017

Tekst 5

Digitaal vuurwerk wordt het helemaal

Op het jaarlijkse rondreizende theaterfestival De Parade dansen mensen met plezier met een koptelefoon op. Stille Disco wordt dit genoemd. Ook als je zelf niet kunt dansen, kun je genieten door vanaf de zijlijn te kijken naar mensen die vreemde bewegingen maken op muziek die jij niet hoort. Dit geniale concept is ook goed toepasbaar op vuurwerk. Volgens mij heeft het louter voordelen als er een goede app ontwikkeld wordt waarmee je vuurwerk via je mobieltje kunt afsteken. Met een goede VR-bril of met *augmented reality* zal het namelijk echter voelen dan echt. Denk aan de Pokémon-rage waarbij mensen in grote groepen opgewonden over straat renden. Natuurlijk, het zal even wennen zijn, maar digitaal vuurwerk wordt het helemaal. Bovendien kun je zo zelfs je half demente grootouders, je hond of kat laten meegenieten. Ook de geperforeerde ozonlaag zal juichen. Fijne jaarwisseling.

Naar: Maxim Hartman, NRC Handelsblad, 30 december 2017

Tekst 6

Hoe Amerika verdeeld raakte

Op 30 januari 1968, tijdens het Vietnamese nieuwjaar, *Tet*, voerde de Vietcong, het leger van de zuidelijke communisten, een aanval uit op Zuid-Vietnamese steden. Tot dan toe had de oorlog in Vietnam zich vooral afgespeeld op het platteland en in de jungle. Nu dook de Vietcong onder meer op in Saigon, waar soldaten de tuin van de Amerikaanse ambassade bereikten. Militair gezien leverde het Tet-offensief niets op, publicitair was het een schot in de roos, want het Amerikaanse publiek was onthutst. De televisiebeelden maakten namelijk duidelijk dat het er in Vietnam helemaal niet zo goed voorstond als de politieke en militaire leiding vertelde.

Naar: Frans Verhagen, Historisch Nieuwsblad, 2018-1

Tekst 7

Het verlaten van de Europese Unie is economische zelfmoord

De Catalaanse afscheiding van Spanje is mislukt en rampzalig. De Catalaanse republiek werd door geen enkel land erkend. Dat viel, vanwege de precedentwerking, te voorzien. Een regio die op eigen houtje – en in strijd met de grondwet – een referendum over afscheiding organiseert, zal door niemand als onafhankelijke staat geaccepteerd worden. Maar er was nog een cruciale ontwikkeling die de positie van de separatisten danig ondermijnde en die nauwelijks aandacht gekregen heeft. Toen een eenzijdige onafhankelijkheidsverklaring een reële optie werd, verplaatsten per dag zo'n honderd bedrijven hun hoofdkantoor naar andere delen van Spanje. De grootste, internationaal opererende bedrijven vertrokken als eerste; ongeveer 1800 vaak middelgrote ondernemingen hebben inmiddels hun voorbeeld gevolgd. De economische schade voor Catalonië is enorm.

Naar: Eric Storm, de Volkskrant, 9 november 2017

Opdracht
4

Bedenk argumenten bij de gegeven standpunten.

1 enkelvoudige argumentatie

De eerste klas in de trein moet afgeschaft worden.

2 onderschikkende argumentatie

De overheid moet veel meer geld uittrekken voor de bejaardenzorg.

3 nevenschikkende argumentatie met onafhankelijke argumenten

Basisschooldocenten moeten evenveel verdienen als leraren in het voortgezet onderwijs.

4 nevenschikkende argumentatie met afhankelijke argumenten

Ik ben van plan bij de volgende Tweede Kamerverkiezingen op een groene partij te stemmen.

5 onder- en nevenschikkende argumentatie

Er zouden meer vrouwen in de Tweede Kamer moeten zitten.

Opdracht
5

Lees tekst 8 en beantwoord de vragen.

1 Formuleer het standpunt van de auteur in alinea 2.
2 Onderstreep in de tekst de argumenten die de auteur voor zijn standpunt geeft.
3 Zet de argumentatie uit alinea 2 in een blokjesschema.
4 Van welke argumentatiestructuur is hier sprake?
5 Noteer bij elk argument in het blokjesschema of het een feitelijk (f) of een waarderend (w) argument is.
6 Zet de argumentatie uit alinea 4 in een blokjesschema.
7 Van welke argumentatiestructuur is hier sprake?
8 Noteer bij elk argument in het blokjesschema of het een feitelijk (f) of een waarderend (w) argument is.
9 'Het was mijn dagelijkse portie beweging (...)' (al. 5) Formuleer het standpunt waarbij deze zin een argument is.

Tekst 8

Speed pedelec te koop

(1) Het is met pijn in mijn hart, maar vanaf volgende week staat mijn snelle e-bike te koop. Hij is amper een jaar oud en heeft 7000 woon-werkkilometers gereden. Ik verkoop deze speed pedelec, omdat ik niet dood wil.

(2) Sinds deze maand moet ik het fietspad af en de rijbaan op: tussen de auto's en de vrachtwagens. Een idiote maatregel. De auto's mogen 50 kilometer per uur rijden en gaan in de praktijk nog harder. Ik trap met pijn en moeite 40 kilometer.

(3) Automobilisten toeteren en halen mij in, ook waar dit niet kan. Voor mijn neus trappen ze op de rem (geintje, joh) of krijg ik de bekende middelvinger. Bij het stoplicht vragen ze of ik dood wil. Bij het optrekken drukken ze mij aan de kant. En ik snap ze, want ik kan simpelweg niet met het verkeer meekomen. Dit zijn slechts enkele ervaringen; het risico is echt te groot. En dan is het nu nog zomer en lang licht.

(4) Ik ben geweldig teleurgesteld over de kortzichtigheid en de onkunde van Den Haag. Met de wetswijziging heeft de Tweede Kamer de speed pedelec letterlijk van het veilige pad gedrukt en zodoende vogelvrij verklaard.

(5) Ik wil niet dood en dus is de mijne nu te koop en dat is vreselijk jammer. Ik reed met deze e-bike van Eindhoven naar mijn werk in Tilburg. Het was mijn dagelijkse portie beweging: duurzaam, zonder uitstoot en filevrij. Ik heb van de week maar weer een auto gekocht: een diesel. Ik ga niet wachten op die ene fatale botsing.

Naar: Paul Strack van Schijndel, de Volkskrant, 1 juli 2017

Opdracht
6

Lees tekst 9 en beantwoord de vragen.

1 Onderstreep in alinea 2 het standpunt van Domien Beersma.
2 Noteer het standpunt en de argumentatie volgens het blokjesschema.

S:

↑

A1:

↑

A2:	A3:

3 Zet de argumentatie uit alinea 3 in een blokjesschema.
4 Van welke argumentatiestructuur is hier sprake?

5 Onderstreep in alinea 4 het standpunt van Raymond van Ee. Omcirkel het signaal voor een standpunt.
6 De schrijfster denkt dat de zomertijd niet afgeschaft gaat worden. Onderstreep in alinea 5 de argumenten die zij voor die mening geeft.

Tekst 9

Stop met het gedraai aan de klok

(1) Niets mis met een uurtje extra uitslapen, maar maandag zal toch bij menige koffieautomaat de vraag klinken waar het klokverzetcircus goed voor is. Ook in de politiek is het een terugkerende discussie. Turkije vindt het wel mooi geweest: dit weekend schakelt het land niet meer over naar de wintertijd. Als het aan sommige politici ligt, volgt Europa. De PVV pleit in het Europees Parlement al jaren voor afschaffing van de wintertijd. Vrijzinnige Politiek, de nieuwe partij van afgesplitst 50PLUS-Kamerlid Norbert Klein, heeft het zelfs in het verkiezingsprogramma opgenomen. In de ideale wereld van deze partijen is het eeuwig zomertijd. Hebben ze een punt?
(2) Het gehannes met de klok is slecht voor het slaapritme en de gezondheid, is een veelgehoord argument om de wintertijd – als de klok achteruitgaat – af te schaffen. Maar als we iets om die reden afschaffen, laat het dan de zomertijd zijn, zegt hoogleraar chronobiologie Domien Beersma van de Rijksuniversiteit Groningen. Uit studies blijkt dat vrijwel iedereen eenvoudig omschakelt naar de wintertijd, als we een uurtje extra slaap krijgen. 'Maar als in het voorjaar de klok vooruitgaat, kunnen mensen er wel last van hebben, vooral avondmensen', vertelt Beersma. Hun biologische klok geeft hun 's avonds sowieso al vrij laat een seintje dat het bedtijd is. Onder invloed van licht wordt dat versterkt.
(3) Anders dan de wintertijd lijkt de zomertijd zelfs slachtoffers te maken. Zo is er in de lente tot zes dagen na het verzetten van de klok meer risico op auto-ongelukken, stelde een Amerikaanse econoom eerder dit jaar. In de herfst vond hij dat effect niet. Uit een Zweedse studie bleek in 2008 dat meer hartinfarcten plaatsvonden in de week na de wisseling naar de zomertijd. Rondom de wintertijd werden juist mínder hartinfarcten geregistreerd. Hoewel vervolgstudies in andere landen niet allemaal een even sterk verband aantoonden, wijzen de meeste wel op mogelijke gezondheidsrisico's. Daarbij geldt wel dat wie bezwijkt onder het verzetten van de klok, waarschijnlijk al in slechte conditie is.
(4) Neurowetenschapper Raymond van Ee (Radboud Universiteit), die onderzoekt hoe de biologische klok in de war raakt, kiest minder stellig voor winter- dan wel zomertijd. Hij kan zich voorstellen dat sommige ochtendmensen juist van slag raken van de wintertijd. 'Als zij in ploegendienst werken bijvoorbeeld en ze hebben avonddienst vlak nadat de klok is verzet. Dat is voor hen waarschijnlijk juist zwaarder dan voor avondmensen.' Al met al stelt ook hij dat het gedraai aan de klok voor sommigen vervelend kan uitpakken.
(5) Het lijkt dus een goed idee om de zomertijd af te schaffen. Duidelijke voordelen heeft de zomertijd niet, mogelijke nadelen wel - zoals extra slaperigheid en een verhoogd risico op hartinfarcten en verkeersongelukken. Die problemen spelen vooral in de eerste week van de zomertijd. Politici die pleiten voor afschaffing van de wintertijd, krijgen dus niet helemaal gelijk: het is beter dit weekend nog één keer de klok achteruit te zetten en er vervolgens voor altijd af te blijven. Daar moet dan wel heel Europa in meegaan om kopzorgen over vervoersdienstregelingen en handel te voorkomen. Dat zal niet zomaar gebeuren. Volgens het onderzoek voor de Europese Commissie zouden slechts vijf van de achttien ondervraagde landen afschaffing overwegen, als ze de keuze hadden. Op verzoeken aan bedrijven om te praten kwam amper respons. Daarin ligt misschien wel de belangrijkste reden dat er niets zal veranderen. Er zijn simpelweg niet genoeg mensen die het iets kan schelen.

Naar: Anouk Broersma, de Volkskrant, 29 oktober 2016

Ik kan/weet:

- ☐ onderscheid maken tussen standpunt en argument. 3F
- ☐ onderscheid maken tussen een enkelvoudige en meervoudige argumentatie.
- ☐ onderscheid maken tussen afhankelijke en onafhankelijke argumenten.
- ☐ een argumentatie weergeven in een blokjesschema.
- ☐ verschillende soorten argumentaties opzetten.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

3 Argumentatieschema's

Je leert:
- over argumentatieschema's.

Je hebt afgerond:
- Cursus 1 Basis § 7 Standpunt en argumenten
- Cursus 6 Argumenteren § 1 Argumenten, tegenargumenten en weerleggingen
  § 2 Argumentatiestructuren

Theorie

Verschillende argumentatieschema's

Het geheel van argumenten en standpunt wordt een redenering of argumentatie genoemd. Het verband tussen argument(en) en standpunt noemen we een **argumentatieschema**.

Er zijn verschillende argumentatieschema's. De argumentatie kan gebaseerd zijn op:
- oorzaak en gevolg
- kenmerk of eigenschap
- voor- en nadelen
- voorbeelden
- vergelijking
- autoriteit

Argumentatie op basis van oorzaak en gevolg
Bij dit type argumentatie wordt ervan uitgegaan dat een feit of een gebeurtenis zal leiden tot een ander feit of andere gebeurtenis.
– *Mikael zal wel wat contactgestoorde trekjes hebben* (gevolg en standpunt). *Hij is immers alleen door zijn moeder op een zo goed als verlaten eiland opgevoed* (oorzaak en argument).

Argumentatie op basis van kenmerk of eigenschap
Aan dit type argumentatie ligt de volgende gedachte ten grondslag: als alle onderdelen van een groep hetzelfde kenmerk hebben, dan heeft één onderdeel van die groep dat kenmerk ook. Deze gedachte wordt meestal niet expliciet vermeld.
– *Dictatoriale leiders zijn het niet gewend om kritisch bejegend te worden* (argument). *Geen wonder dat Kim Jong-un veel moeite heeft met kritiek die hij in het buitenland krijgt* (standpunt).

Argumentatie op basis van voor- en nadelen
Bij dit type argumentatie wordt een afweging gemaakt: de voordelen worden vergeleken met de nadelen en op basis van de uitkomst wordt er een oordeel uitgesproken.
– *Als iemand een tussenjaar neemt, is hij misschien wel meer gemotiveerd voor zijn vervolgstudie. Ook is een jaartje uitrusten natuurlijk niet zo gek* (voordelen: argumenten vóór). *Daar staat tegenover dat zo iemand wel helemaal uit zijn studieritme raakt en daar misschien ook nooit meer echt goed in raakt, met alle gevolgen van dien* (nadelen: argumenten tegen). *Een tussenjaar nemen is niet altijd verstandig* (standpunt).

Het kan zijn dat iemand alleen voordelen óf alleen nadelen als argumenten noemt. Er is dan sprake van 'argumentatie op basis van voordelen' dan wel van 'argumentatie op basis van nadelen'.
– *Mensen zouden eens wat meer met de fiets naar hun werk moeten gaan* (standpunt), *want dat is goed voor het milieu, het is goed voor hun conditie en het maakt het fileprobleem kleiner* (voordelen: argumenten).
– *In sommige Afrikaanse landen is de corruptie enorm. Het meeste geld dat het ministerie voor Ontwikkelingszaken doneert, verdwijnt daar in de zakken van enkele rijke machthebbers. De lokale bevolking merkt weinig tot niets van de ontwikkelingshulp* (nadelen: argumenten). *We kunnen dat geld beter op een andere manier besteden* (standpunt).

→

Argumentatie op basis van voorbeelden
Een standpunt kan ondersteund worden door voorbeelden. Die voorbeelden zijn dan de argumenten.
– *Zijn arbeidsethos is volgens mij niet zo hoog* (standpunt). *Zo heeft hij zich gisteren ziek gemeld en met het bedrijfsuitje ging hij ook al niet mee* (argumenten).

Argumentatie op basis van vergelijking
Van dit type argumentatie is sprake als er een vergelijking wordt gemaakt tussen twee gevallen en er een overeenkomst wordt geconstateerd: omdat het in het ene geval zo is, zal het bij het andere ook wel zo zijn.
– *Ik vrees dat de leerkrachten in het basisonderwijs niet de zo gewenste loonsverhoging zullen krijgen* (standpunt), *want de docenten in het voortgezet onderwijs kregen laatst ook nul op het rekest* (argument).

Argumentatie op basis van autoriteit
Wanneer een standpunt wordt ondersteund door een uitspraak van een deskundige of een gezaghebbende bron, bijvoorbeeld een wetenschappelijk onderzoek, heet dat argumentatie op basis van autoriteit.
– *Het is de hoogste tijd dat de lonen van alle Nederlanders omhoog gaan* (standpunt). *De president van De Nederlandsche Bank heeft dat laatst in een interview ook gezegd* (argument).

Opdracht
1

1 Onderstreep in de zinnen *a* tot en met *f* het standpunt en zet een stippellijn onder het argument.
2 Van welk argumentatieschema is er sprake? Van een argumentatie op basis van
- ○ A autoriteit
- ○ B oorzaak en gevolg
- ○ C vergelijking
- ○ D voor- en nadelen

a De Japanners zullen wel doodsbenauwd zijn sinds de Noord-Koreanen enkele raketten over Japan hebben laten vliegen.
b Louis van Gaal en Marco van Basten zijn grote voorstanders van het invoeren van zuivere speeltijd bij het voetbal. Laten we er niet langer mee wachten: invoeren die handel.
c Aangezien scooterberijders een helm moeten dragen, lijkt het me niet meer dan logisch dat mensen die op een e-bike rijden, dat ook moeten.
d Volgens mij wordt het steeds moeilijker om in Amsterdam een betaalbare woning te kopen. Veel investeerders zetten hun geld niet meer op de bank, maar steken hun geld in woningen, die ze voor hoge prijzen verhuren.
e De productie van rundvlees moet stopgezet worden: de productie van een kilo rundvlees kost meer dan vijftienduizend liter steeds schaarser wordend zoet water.
f Uit onderzoek van de Universiteit van Utrecht is gebleken dat studenten die bij hoorcolleges aantekeningen maken met behulp van een laptop, weinig van die colleges opsteken. Het is dus verstandig om ouderwets met pen en papier te blijven werken. (twee schema's)

Opdracht
2

1 Onderstreep in de zinnen het standpunt en zet een stippellijn onder het argument.
2 Van welk argumentatieschema is er sprake? Van een argumentatie op basis van
- ○ A autoriteit
- ○ B kenmerk of eigenschap
- ○ C vergelijking
- ○ D voorbeeld(en)

a Het nieuwe album van De Jeugd Van Tegenwoordig zal in het *Algemeen Dagblad* wel goed besproken worden, want de recensent van het *AD* is een groot fan van Nederlandstalige hiphop.
b De vertegenwoordigers van de Verenigde Naties hebben bij diverse stembureaus grootschalige fraude geconstateerd, dus de verkiezingsuitslag zegt niet zo veel over wat de bevolking echt wil.

c De Amerikanen kozen voor Trump en de Engelsen voor de Brexit: 2016 was een opmerkelijk jaar.
d Nederland moet de president van Bordurië met alle egards ontvangen. Ons koningspaar is vorig jaar door de Borduriërs ook zeer gastvrij onthaald.
e Jean Paul Gaultier is een beroemd modeontwerper. Hij zal dus wel aandacht aan zijn eigen voorkomen besteden.
f Vorige week is in een park in Amsterdam een klein kind door een pitbull aangevallen. Het moet verboden worden om dit soort vechthonden te fokken.

Opdracht 3

Lees tekst 1.

1 Noteer standpunt en argument(en).
2 Van welk argumentatieschema wordt hier gebruikgemaakt? Van een argumentatie op basis van

- ○ A kenmerk of eigenschap
- ○ B oorzaak en gevolg
- ○ C vergelijking
- ○ D voorbeelden

Tekst 1

Met twee maten

(1) Volgens mij is er gewoon sprake van mishandeling als iemand met een stok op zijn hoofd geslagen wordt en daar mogelijk hersenletsel aan overhoudt, ook als het studenten betreft. Ik begrijp niet zo goed waarom dit in een studentengemeenschap vergoelijkt kan worden als een uit de hand gelopen grap. Het valt onder het strafrecht met als consequentie op zijn minst een letselschadevergoeding. Als zoiets op straat gebeurt, word je aangehouden door de politie, worden getuigen ondervraagd en mag je uitleggen waar je in vredesnaam mee bezig bent. Hier wordt duidelijk met twee maten gemeten. Laat die arrogante ballen maar voelen wat verantwoordelijk zijn voor je daden betekent.

Naar: Peter Smit, de Volkskrant, 30 september 2016

Opdracht 4

Lees tekst 2.

1 Noteer standpunt en argument(en).
2 Van welk argumentatieschema wordt hier gebruikgemaakt? Van een argumentatie op basis van

- ○ A kenmerken
- ○ B vergelijking
- ○ C voorbeelden
- ○ D voor- en nadelen

Tekst 2

Legaal ivoor

(1) De foto van de voorbereidingen van een ivoorverbranding in Kenia (*Uitgelicht*, 4 mei) geeft een goed beeld van het olifantenprobleem in Afrika. Wat ik mij echter afvraag, is: waarom wordt het ivoor verbrand? Je kunt dit ivoor ook gebruiken om een legale, door de overheid gecontroleerde, ivoormarkt te creëren.
(2) Het mes snijdt dan aan twee kanten. Aan de ene kant wordt het stropen veel minder aantrekkelijk, omdat de prijzen door de legale markt gedrukt zullen worden. Aan de andere kant krijgt de overheid de beschikking over financiële middelen waarmee de opsporing van stropers verbeterd kan worden. Daarnaast kan in de betrokken landen een ivoorverwerkende industrie worden opgezet waarvan de eigen inwoners kunnen profiteren.
(3) Ik realiseer me dat de overheden dan wel in de verleiding kunnen komen om persoonlijk een graantje mee te pikken. Het moet echter mogelijk zijn om daar internationaal op toe te zien. Uiteindelijk zal het probleem niet geheel worden opgelost, maar er zal wel een evenwicht ontstaan waarbij veel minder olifanten gedood worden dan nu het geval is.
(4) Het lijkt me interessant om van de minister van Ontwikkelingssamenwerking te horen waarom Nederland dit idee niet zou willen promoten. Uit het oogpunt van samen een probleem te lijf gaan, lijkt het me namelijk best interessant.

Naar: C.J. Kapteijns, de Volkskrant, 6 mei 2016

Opdracht
5

Lees tekst 3. In de tekst is sprake van meerdere argumentatieschema's.

1 Van welke twee argumentatieschema's wordt gebruikgemaakt in alinea 1? Argumentatie op basis van
- ○ A autoriteit
- ○ B eigenschappen
- ○ C oorzaak en gevolg
- ○ D vergelijking
- ○ E voorbeelden
- ○ F voor- en nadelen

2 Van welk argumentatieschema wordt gebruikgemaakt in alinea 2? Argumentatie op basis van
- ○ A autoriteit
- ○ B kenmerken
- ○ C voorbeelden
- ○ D voor- en nadelen

3 Van welke twee argumentatieschema's wordt gebruikgemaakt in alinea 3? Argumentatie op basis van
- ○ A autoriteit
- ○ B eigenschappen
- ○ C oorzaak en gevolg
- ○ D vergelijking
- ○ E voorbeelden
- ○ F voor- en nadelen

4 Van welk argumentatieschema wordt gebruikgemaakt in alinea 4? Argumentatie op basis van
- ○ A autoriteit
- ○ B eigenschappen
- ○ C vergelijking
- ○ D voorbeelden

Tekst 3

Aparte scholen voor jongens en meisjes doorbreken rolpatroon

(1) Het huidige schoolsysteem is te veel gericht op meisjesdidactiek. De meeste meisjes bloeien op bij samenwerken, in de pas lopen en reflecteren over gevoelens. Bij de meeste jongens boor je hiermee hun rebelse kanten aan of demotiveer je ze.

(2) Reflecteren over gevoelens is niets voor jongens. Ze krijgen er vooral rebellieneigingen van. De waarde van reflectie schatten ze echt minder hoog in dan meisjes. Anders dan meisjes voelen ze zich na een portie probleempraat echt niet meer begrepen. Want wat is het praktische nut ervan? Ze vinden het meestal zonde van hun tijd en vaak nog raar ook. Jongens willen praten over gebeurtenissen. Geef ze maar een flinke portie oorlogsgeschiedenis of anders rekenen. Voor jongens is kennisbeheersing op school belangrijker dan gevoelsbeheersing.

(3) Deelname aan gescheiden onderwijs blijkt niet uit te maken voor succes in het vervolgonderwijs, maar is wel van grote invloed op de keuze van een vervolgstudie. Dat bleek uit een Engels langetermijnonderzoek waarin dertienduizend individuen werden gevolgd vanaf hun geboorte in 1958. Degenen die les hadden gehad op aparte jongens- en meisjesscholen, kozen vaker voor een niet-traditioneel beroep dan zij die op gemengde scholen hadden gezeten. Jongens op jongensscholen kozen vaker voor talen en meisjes op meisjesscholen kozen vaker voor wiskunde. Met het andere geslacht niet prominent in de buurt als vergelijkingsmateriaal waardoor sommige vakken in de jongenshoek terechtkwamen en andere in de meisjeshoek, verdrong talent gender als reden om voor een bepaald vak te kiezen.

(4) Leren de seksen elkaar dan niet beter kennen door gemengd middelbaar onderwijs? Daar heb ik bij mijn zonen en hun vriendinnen niets van gemerkt.

Naar: Angela Crott, de Volkskrant, 24 augustus 2015

Ik kan/weet:

☐ verschillende soorten argumentatieschema's herkennen. 4F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

4 Drogredenen

Je leert:

- drogredenen herkennen.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis — § 7 Standpunt en argumenten
- Cursus 6 Argumenteren — § 1 Argumenten, tegenargumenten en weerleggingen
  § 2 Argumentatiestructuren
  § 3 Argumentatieschema's

Theorie

Onjuiste argumenten

In veel argumentaties worden, bedoeld en onbedoeld, fouten gemaakt. Fouten in argumentaties heten **drogredenen**.
Het (her)kennen van drogredenen heeft twee voordelen:
- Je maakt zelf minder fouten in je argumentatie.
- Je ziet eerder de zwakke punten in de argumentatie van een ander.

De drogredenen worden ingedeeld in twee groepen:
- Er wordt een argumentatieschema onjuist gebruikt.
- Er wordt een discussieregel overtreden.

Opdracht 1

Lees tekst 1.
1 Wat is het doel van deze tekst?
2 Noteer de argumenten die in de tekst genoemd worden.
3 Noteer bij elk argument of het een goed argument is. Licht je antwoord toe.

Tekst 1

SkinProtection

SkinProtection, nu nog zachter.
Julia Roberts gebruikt het ook!
Nu met vernieuwde formule: pH-neutraal.
Dermatologisch getest.

Theorie

Onjuist gebruik van een argumentatieschema

Als er een standpunt en een argument gegeven worden, vraag je dan af of dat argument het standpunt aannemelijker maakt. Is dat niet het geval, dan is er sprake van **onjuist gebruik van een argumentatieschema**.

Onjuist beroep op het oorzaak-gevolgschema
Er zijn drie varianten van deze drogreden (ook wel: onjuist beroep op causaliteit).
Bij de eerste variant is de in het argument genoemde oorzaak niet voldoende om tot het voorspelde gevolg te leiden.

→

– *De Tweede Wereldoorlog was onvermijdelijk* (gevolg en standpunt), *want de overwinnaars van de Eerste Wereldoorlog hebben Duitsland in een diepe economische crisis geduwd* (oorzaak en argument).
Het is niet zo dat een land dat in een ernstige economische crisis verkeert, automatisch een (wereld)oorlog begint.

Een variant van deze drogreden is dat het genoemde gevolg andere oorzaken kan hebben dan de oorzaak die genoemd wordt.
– *Het is niet zo raar dat minder mensen zich opgeven voor een universitaire studie* (gevolg en standpunt); *studenten moeten nu immers veel meer lenen dan voorheen* (oorzaak en argument).
Het is niet zeker dat dit laatste de oorzaak is. Het kan ook zo zijn dat meer mensen voor een hbo-studie kiezen of dat er minder mensen met een vwo-diploma van school komen.

Het beroep op een oorzaak-gevolgschema is ook onjuist als er tussen twee zaken die gelijktijdig of kort na elkaar gebeuren, een oorzaak-gevolgrelatie wordt gelegd, terwijl die relatie er niet is.
– *De invoering van de iPads voor alle leerlingen is een slechte zaak* (standpunt). *De slechte resultaten van de rekentoets kunnen ook een heel andere oorzaak hebben* (argument).
Standpunt en argument kunnen allebei waar zijn, maar er is geen verband tussen beide. Hanen kraaien voordat de zon opkomt, maar zijn daar niet de oorzaak van.

Onjuist beroep op het kenmerk- of eigenschapsschema
Als aan een bepaald kenmerk veel betekenis wordt toegekend terwijl diverse andere relevante kenmerken worden genegeerd, is er sprake van een onjuist gebruik van het kenmerk- of eigenschapsschema.
– *Diederik is een hooligan* (standpunt), *want hij zit onder de tattoos* (argument).

Onjuist beroep op het voor- en nadelenschema: overdrijven van voor- of nadelen
Als de gevolgen van een handeling heel erg worden overdreven, is dat een onjuist beroep op het voordelenschema of het nadelenschema.
– *Veel huwelijken eindigen in een nare vechtscheiding* (argument). *Daarom kunnen mensen maar beter niet meer trouwen* (standpunt).

Onjuist beroep op het voor- of nadelenschema: vals dilemma
Als een situatie zo wordt voorgesteld dat er maar twee – elkaar uitsluitende – mogelijkheden zijn, terwijl er veel meer mogelijkheden zijn, heet dat een vals dilemma. Het vals dilemma ís het standpunt; er worden geen argumenten voor gegeven.
– *De docenten moeten zich duidelijk uitspreken: óf minder lessen óf beter onderwijs.* (standpunt)

Onjuist beroep op het voorbeeldschema: overhaaste generalisatie
Bij een overhaaste generalisatie wordt er op basis van één of enkele gevallen een conclusie getrokken voor een heel grote groep of zelfs voor alle gevallen. Die conclusie is op zijn minst voorbarig.
– *Ik had laatst meer dan een half uur vertraging toen ik met de trein reisde* (argument). *Van enige betrouwbaarheid van de NS is absoluut geen sprake meer* (standpunt).

Onjuist beroep op het vergelijkingsschema: verkeerde vergelijking
Bij deze drogreden worden twee dingen met elkaar vergeleken, waarbij je je kunt afvragen of die vergelijking wel terecht is.
– *Zo erg is het toch ook weer niet dat de bijen uitsterven* (standpunt). *De dinosauriërs zijn ook ooit van de aardbodem verdwenen* (argument).

Onjuist beroep op het autoriteitsschema
Zich beroepen op een autoriteit kan een standpunt ondersteunen. Soms is een autoriteit echter onbetrouwbaar, omdat die belangen bij de zaak heeft, of omdat die op het betreffende gebied geen autoriteit is. Een meerderheid is ook geen autoriteit.
– *De president-directeur van de KLM zei het laatst ook al* (argument): *het valt reuze mee met de hoeveelheid* CO_2 *die vrijkomt door vliegtuigen* (standpunt).

Opdracht
2

1 Onderstreep in elk van onderstaande uitspraken *a* tot en met *h* wat het standpunt is.
2 Noteer bij de zinnen *a* tot en met *h* van welke drogreden er sprake is.
Er is sprake van een onjuist beroep op:

A het autoriteitsschema.
B het kenmerk- of eigenschapsschema.
C het oorzaak-gevolgschema.
D het vergelijkingsschema: verkeerde vergelijking.
E het voor- en nadelenschema: overdrijven van voor- of nadelen.
F het voor- of nadelenschema: vals dilemma.
G het voorbeeldschema: overhaaste generalisatie.

a Ga bij Peter Huismans Huiswerkinstituut bijlessen volgen, want dan kun je eigenlijk niet meer zakken voor het Centraal Examen.
b De dodelijke slachtoffers bij het verkeersongeluk op de A2 hadden hun gordels om. Daaruit blijkt maar weer eens dat gordels alleen schijnveiligheid bieden.
c Nu bijna iedereen een computer heeft, zullen volgens mij banken veel meer te kampen krijgen met computercriminaliteit.
d De lonen in Nederland zijn zeer behoorlijk en hoeven niet te stijgen. De voorzitter van de Nederlandse werkgeversorganisatie onderschrijft dat ook.
e De nieuwe conciërge is vast een agressief mannetje. Ik hoor namelijk dat hij vaak naar kickboksen kijkt.
f Het is niet goed dat een volk zijn eigen regering mag kiezen: een kind kiest toch ook niet zijn eigen ouders.
g Er zijn dit jaar minder ongelukken met vuurwerk gebeurd. Er zullen dus wel minder mensen vuurwerk afgestoken hebben.
h Als het geen vliegtuig was wat we gisterenavond hoorden, kan het niet anders dan een UFO geweest zijn.

Theorie

Overtreden van een discussieregel

De tweede groep drogredenen wordt gevormd door gevallen waarbij iemand zich niet houdt aan een discussieregel. Deze drogredenen hoor je het vaakst in discussies en debatten, maar ze kunnen ook in geschreven teksten voorkomen. Bij het **overtreden van een discussieregel** worden er vaak geen argumenten gegeven; deze drogredenen zijn meestal te herkennen aan de (gekleurde) formulering.

Persoonlijke aanval
Van een persoonlijke aanval is sprake wanneer iemand niet ingaat op de argumenten van zijn tegenstander, maar in plaats daarvan de tegenstander beschuldigt van onkunde, onbetrouwbaarheid of andere slechte eigenschappen. Er wordt op de man gespeeld: de persoon wordt aangevallen, niet zijn standpunt. De tegenstander wordt als gesprekspartner dus niet serieus genomen.
– *Verschrikkelijk. Wat een warhoofd is Fetze Alsvanouds en hij is ook nog ooit benoemd als hoogleraar. Hij is absoluut geen reclame voor de Universiteit van Harderwijk. Kunnen ze daar geen betere hoogleraren krijgen?*

Ontduiken van de bewijslast
Bij deze drogreden beweert iemand iets om vervolgens van de andere partij ‘bewijs voor het tegendeel’ te vragen. Ook als iemand in een discussie of debat geen argumenten voor zijn standpunt wil geven, heet dat ontduiken van de bewijslast.
– *Ik heb nog geen goed argument gehoord tegen mijn opvatting dat het met de klimaatverandering allemaal wel losloopt.*

Vertekenen van het standpunt
Bij het vertekenen van het standpunt wordt het standpunt of een argument van de tegenstander onjuist weergegeven. De tegenstander wordt dan een standpunt of →

argument in de mond gelegd dat hij niet heeft ingenomen. Dat is dan meestal een uitspraak die niet zo makkelijk te verdedigen is.
– *De Amerikaanse president zegt dat Europa meer geld aan zijn defensie moet uitgeven. Zie je wel dat hij liever niets meer met Europa te maken heeft.*

Bespelen van het publiek
Soms formuleert iemand zijn standpunt zó dat het moeilijker wordt om ertegen in te gaan. Dat heet het bespelen van het publiek. Op deze manier probeert iemand een afwijkende mening te voorkomen.
– *Mensen die ook maar een beetje goede smaak hebben, zullen zich echt niet verlagen om naar de Toppers te gaan.*

Cirkelredenering
De cirkelredenering is een logische fout. Hierbij wordt het standpunt ondersteund door het herhalen van datzelfde standpunt, maar dan anders geformuleerd. Als iemand geen andere argumenten noemt, maakt hij zich behalve aan een cirkelredenering ook nog schuldig aan het ontduiken van de bewijslast. Vandaar dat de cirkelredenering bij de overtredingen van de discussieregels wordt gerekend.
– *Iedereen mag zeggen wat hij wil, want alle burgers van Nederland hebben het recht op vrije meningsuiting.*

Opdracht 3

1 Onderstreep in elk van onderstaande uitspraken *a* tot en met *f* het standpunt.
2 Noteer van welke drogreden er sprake is.
A Bespelen van het publiek
B Cirkelredenering
C Ontduiken van de bewijslast
D Persoonlijke aanval
E Vertekenen van het standpunt

a Ik voel me bij mijn schoonouders in huis niet echt op mijn gemak, doordat ik me daar niet thuis voel.
b De gemeente wil graag een McDonald's in ons winkelcentrum hebben? Ze is dus voor de verdere verloedering van ons centrum.
c Iedereen weet toch dat het meeste ontwikkelingsgeld in de verkeerde zakken verdwijnt.
d In het verleden ging het gerucht dat hij veroordeeld is wegens mishandeling, dus ik zou zijn verhaal over zijn opleiding en diploma's maar niet geloven.
e Laat ze eerst maar eens bewijzen dat hard rijden zo slecht is voor het milieu. Tot die tijd geef ik lekker plankgas zodra dat kan.
f Alleen notoire dwarsliggers zullen niet met het voorstel van de schoolleiding kunnen instemmen.

Opdracht 4

Noteer bij elk van onderstaande uitspraken van welke drogreden er sprake is. Kies uit alle drogredenen.
1 De geallieerde bombardementen op de Duitse steden waren bijzonder succesvol: in mei 1945 gaf het Duitse leger zich over.
2 Ik heb nu eindelijk ook eens in een restaurant met een Michelinster gegeten en ik kan je zeggen: dat hele gedoe met die sterren slaat nergens op.
3 Als er maar genoeg geld in medisch onderzoek geïnvesteerd wordt, zul je zien dat binnenkort alle ziekten de wereld uit zijn.
4 Je bent toch donateur van de Hartstichting? Dan moet je ook die bedelaars wat geld geven.
5 Die vakbondsleider zegt dan wel dat hij opkomt voor de lagere inkomens, maar hij heeft makkelijk praten: zijn vader was een rijke havenbaron.
6 Marion heeft sinds kort een Italiaanse verloofde; hij spreekt vast heel slecht Engels.

Opdracht
5

Noteer bij elk van onderstaande uitspraken van welke drogreden er sprake is. Kies uit alle drogredenen.

1 Ik merk helemaal niets van de opwarming van de aarde. De zogenaamde geleerden die het daar niet mee eens zijn, moeten eerst maar eens met overtuigend bewijs komen. (twee drogredenen)

2 Met het oefenen van veel examens schiet niemand iets op, want het maken van veel examens heeft weinig rendement.

3 Als je nu niet met ons meegaat naar Rome, dan kun je de stad nooit meer in volle glorie zien.

4 Het getuigt bepaald niet van enige intelligentie om zo klakkeloos te geloven wat de regering heeft verklaard.

5 Het is ondoenlijk om bij het voetbal zuivere speeltijd in te voeren. Grote sportzenders als Fox en Ziggo vinden dat ook.

6 - Ik vind een kerstboom tijdens de feestdagen erbij horen.
- Ik wist niet dat jij zo weinig voor het milieu overhebt.

Opdracht
6

Tekst 2 bevat een argumentatie waarin een kritische lezer een drogreden zou kunnen herkennen. Welke drogreden is aanwijsbaar in deze tekst?

- ○ A Cirkelredenering
- ○ B Onjuist beroep op het kenmerk- of eigenschapsschema
- ○ C Onjuist beroep op het voor- en nadelenschema: overdrijven van voor- of nadelen
- ○ D Ontduiken van de bewijslast

Tekst 2

Bescherm de vogels

(1) Het artikel *Ja, katten richten echt slachtingen aan* (*NRC Handelsblad*, 25 oktober, *Wetenschap*) noemt niet de aantallen slachtoffers in Nederland. Ik heb dat uitgerekend. Wij hebben circa 4 miljoen katten. In een Engelse studie met meer dan duizend katten doodde een kat gemiddeld 29 vogels per jaar. Een derde van die katten droeg zo'n leuk belletje, bedoeld om prooidieren te waarschuwen. Een andere studie met ruim veertig katten kwam uit op 6 vogels per jaar. Laten we schappelijk zijn: een gemiddelde kat doodt 15 vogels per jaar. De 4 miljoen katten in Nederland doden dus 60 miljoen vogels per jaar.

(2) Is dat veel, is dat erg? Ik vind van wel. Laten kattenliefhebbers maar aantonen dat het niet erg is. Ik coördineer in de Krimpenerwaard een project waarin we met 70 erfeigenaren erven geschikter maken voor vogels, waaronder een aantal zeldzame. Ik ben dus geen kattenfan.

De 16.000 katten hier eten niet alleen merels en mussen, maar ook af en toe een steenuil (bijna weg bij ons) of een wintertaling (schaarse eendensoort).

Naar: Jaap Graveland, NRC Handelsblad, 28 oktober 2016

Opdracht
7

Tekst 3 bevat een argumentatie waarin een kritische lezer een drogreden zou kunnen herkennen. Welke drogreden is aanwijsbaar in deze tekst?

- ○ A Bespelen van het publiek
- ○ B Onjuist beroep op het voor- en nadelenschema: overdrijven van voor- of nadelen
- ○ C Onjuist beroep op het voorbeeldschema: overhaaste generalisatie
- ○ D Ontduiken van de bewijslast

Tekst 3

Postmoderne molen

Zondagmiddag was ik in het Stedelijk Museum om de nieuwe collectie-opstelling Base te zien. Toen ik op het verhoogde uitzicht stond, werd me duidelijk dat ontwerper Rem Koolhaas alsnog een klap van een postmoderne molen heeft gekregen. Anything goes. In een wirwar van schotten bewegen toeschouwers zich alsof de wereldkampioenschappen in de weg lopen zijn begonnen. Jammer voor de kunst. En dat nog vijf jaar lang.

Naar: Peter Verhaar, de Volkskrant, 20 december 2017

Opdracht

8

Tekst 4 bevat meerdere argumentaties waarin een kritische lezer een drogreden zou kunnen herkennen. Welke twee drogredenen zijn aanwijsbaar in alinea 2?

- ○ A Bespelen van het publiek
- ○ B Cirkelredenering
- ○ C Onjuist beroep op het kenmerk- of eigenschapsschema
- ○ D Onjuist beroep op het vergelijkingsschema: verkeerde vergelijking
- ○ E Onjuist beroep op het voor- of nadelenschema: vals dilemma
- ○ F Vertekenen van het standpunt

Tekst 4

Het boekenvak

(1) Ik ben blij in oktober te mogen deelnemen aan een boekenbeurs in Antwerpen, want, zo is mijn ervaring, Belgen, vooral Vlamingen, zijn erg zot op het boek, op het mooie boek, het bijzondere boek: gesigneerd, genummerd, met een mooie ets ingelegd, een kunstenaarsboek, een bibliofiele editie van een nooit eerder gepubliceerd en uit de nalatenschap van een overleden dichter gevonden manuscript uit de beginperiode van de woordkunstenaar, op handgeschept papier uitgegeven in gelimiteerde oplage.

(2) De sensatie van het aanraken en ruiken van een boek die bij elk boek weer anders is, wil je toch niet missen! Dat contact is soms prettig en inspirerend, soms wat tegenvallend of muf, maar ja, zo zijn wij mensen toch ook, soms prettig, soms onhandig, soms nuffig en soms zelfs heel vervelend, zoals mensen die er schijnbaar een genoegen in scheppen om andermans passie voor iets of iemand af te serveren als ouderwets.

Naar: Stefan Ruiters, de Volkskrant, 25 augustus 2016

Opdracht

9

Tekst 5 bevat meerdere argumentaties waarin een kritische lezer een drogreden zou kunnen herkennen.

1 Welke drogreden is aanwijsbaar in alinea 2?
- ○ A Bespelen van het publiek
- ○ B Onjuist beroep op het kenmerk- of eigenschapsschema
- ○ C Onjuist beroep op het vergelijkingsschema: verkeerde vergelijking
- ○ D Ontduiken van de bewijslast

2 Welke drogreden is aanwijsbaar in alinea 3?
- ○ A Onjuist beroep op het kenmerk- of eigenschapsschema
- ○ B Onjuist beroep op het vergelijkingsschema: verkeerde vergelijking
- ○ C Persoonlijke aanval
- ○ D Vertekenen van het standpunt

Tekst 5

Geef nou toe, jagen is een wrede hobby

(1) Gisteren in mijn praktijk vertelde een 4-jarige boerendochter vol enthousiasme hoe ze op het veld met haar opa een muis had doodgeslagen, wat nou niet bepaald mijn keuze zou zijn. Toch is het een heel aardig klein meisje, dat die muis vervolgens heeft begraven. Ook jagers vind ik niet per se onmensen, maar mij stoort de manier waarop zij anderen steeds weer denken te moeten overtuigen van het nut van hun wrede hobby.

(2) Ik heb Max Verstappen zijn bezigheden nooit horen verdedigen met de bewering dat de lucht in Monaco te schoon zou zijn, of dat het in Spanje onverdraaglijk stil zou zijn zonder Formule 1.
(3) Wanneer gaan jagers nu eens gewoon eerlijk zeggen dat ze houden van de geur van bloed en van uitdovend leven? Dat ze zich machtig voelen als ze kunnen beschikken over leven en dood door te schieten op een wezen dat niet terug kan schieten?

Naar: Imma Muris, de Volkskrant, 3 juni 2016

Opdracht

10

Tekst 6 bevat meerdere argumentaties waarin een kritische lezer een drogreden zou kunnen herkennen.

1 Welke drogreden is aanwijsbaar in alinea 1?
- ○ A Onjuist beroep op het oorzaak-gevolgschema
- ○ B Onjuist beroep op het voor- en nadelenschema: overdrijven van voor- of nadelen
- ○ C Onjuist beroep op het voorbeeldschema: overhaaste generalisatie
- ○ D Persoonlijke aanval

2 Welke drogreden is aanwijsbaar in alinea 2?
- ○ A Onjuist beroep op het vergelijkingsschema: verkeerde vergelijking
- ○ B Onjuist beroep op het voor- of nadelenschema: vals dilemma
- ○ C Ontduiken van de bewijslast
- ○ D Vertekenen van het standpunt

Tekst 6

Wars van de mainstream sceptische twitteraars: ‘Wij zijn geen complotdenkers’

(1) Zelf zien de twitteraars zich zeker niet als complotdenkers, eerder als ‘kritische journalisten’. Niemand zou de politie op haar woord moeten geloven, zegt Bert Brussen, hoofdredacteur van opiniewebsite *The Post Online* (27.200 volgers op Twitter). Hij noemt een geval waarbij de politie zaken bewust verzweeg. Zoals oudejaarsnacht in 2015 in het Duitse Keulen, toen honderden vrouwen werden aangerand. De politie bracht in eerste instantie niet naar buiten dat onder de verdachten asielzoekers waren. Waarom zou de politie nu wel de waarheid spreken? ‘Problemen met de multiculturele samenleving’ worden volgens Brussen voortdurend ‘geframed’ door politiek en media.
(2) Ook *AD*-journalist Wierd Duk (35.327 Twittervolgers) vindt dat in het politieke debat ‘heel omfloerst’ wordt gesproken over wat hij noemt ‘de dreiging van de politieke islam’. Dit voedt volgens hem complottheorieën, al worden die soms verward met kritiek op de macht, zegt Duk. ‘Waarom is het twijfelen aan een politieverklaring een complottheorie, en is de bewering dat de Russen de Amerikaanse verkiezingen hebben beïnvloed dat niet?’ Met andere woorden: wie bepaalt of een complot een complot is?

Naar: Andreas Kouwenhoven en Romy van der Poel, NRC, 16 juni 2017

Ik kan/weet:

- ☐ onderscheid maken tussen argumenten: objectieve (feitelijke) tegenover subjectieve (waarderende) argumenten, en kan een drogreden onderscheiden van een argument. 4F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

5 Aanvaardbaarheid van argumentatie

Je leert:
- de aanvaardbaarheid van argumentaties beoordelen.

Je hebt afgerond:
- Cursus 1 Basis § 7 Standpunt en argumenten
- Cursus 6 Argumenteren § 1 Argumenten, tegenargumenten en weerleggingen
  § 2 Argumentatiestructuren
  § 3 Argumentatieschema's
  § 4 Drogredenen

Theorie

Een betoog beoordelen

Om een betoog of een betogend tekstgedeelte te beoordelen op aanvaardbaarheid, moet je de argumentatie in kaart brengen:
- Welke argumenten worden er gebruikt?
- Zijn het feitelijke of waarderende argumenten?
- Hoe worden de argumenten ondersteund?
- Zijn de argumenten geen drogredenen?
- Worden er tegenargumenten genoemd?
- Zo ja, worden die tegenargumenten dan (afdoende) weerlegd?

Argumentatie is alleen aanvaardbaar als de argumenten aan de volgende eisen voldoen:
- De argumenten zijn op zichzelf aanvaardbaar.
- De argumenten zijn relevant.
- De argumenten zijn onderling consistent.
- De argumenten zijn samen toereikend voor het ingenomen standpunt.

De argumenten zijn op zichzelf aanvaardbaar
Als het argument een *waarderende* uitspraak is, is het argument aanvaardbaar wanneer het in overeenstemming is met de kennis en de opvattingen van het publiek.
Als het argument een *feitelijke* uitspraak is, is het argument aanvaardbaar voor het publiek als aan een van de volgende drie eisen is voldaan:
- Het argument is in overeenstemming met de kennis die het publiek van de wereld heeft.
- Het argument is direct controleerbaar en blijkt daarbij waar te zijn.
- Het argument is afkomstig uit een betrouwbare bron.

Een bron is betrouwbaar als deze aan de volgende drie voorwaarden voldoet:
- Hij is deskundig.
- Hij heeft geen belang bij de kwestie.
- Hij spreekt zichzelf niet tegen.

De argumenten zijn relevant
Een argument is relevant als het standpunt daardoor aannemelijker wordt. Een drogreden is geen relevant argument.

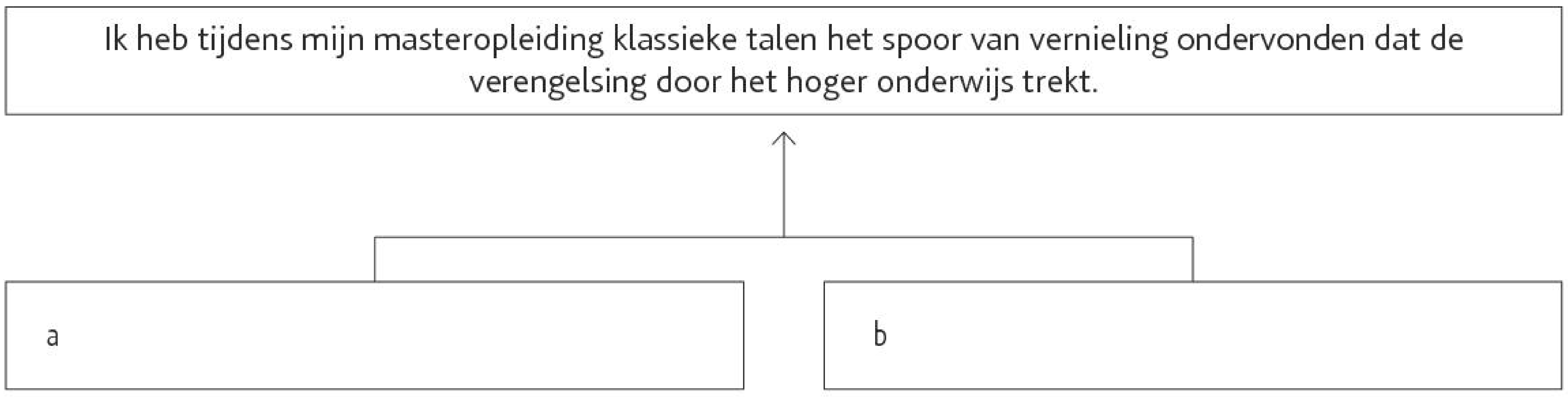
De argumenten zijn onderling consistent
Argumenten zijn onderling consistent wanneer ze elkaar niet tegenspreken.

De argumenten zijn samen toereikend voor het ingenomen standpunt
Argumenten zijn toereikend (voldoende) wanneer ze samen het standpunt aanvaardbaar maken.

Opdracht 1

Lees tekst 1 en beantwoord de vragen.

1 'Des te eigenaardiger is het dat het hoger onderwijs in hoog tempo aan het overschakelen is op het Engels als voertaal.' (alinea 2) Formuleer het argument voor deze mening dat je uit alinea 1 kunt afleiden. Noteer het bij vraag 17a.
2 Is dat argument een feitelijke (f) of een waarderende uitspraak (w)?
3 De argumentatie in alinea 3 en 4 heeft de onderstaande structuur. Noteer de argumenten a en b. Noteer de hele argumentatie bij 17b.

4 Noteer bij de argumenten (a en b) of het feitelijke (f) of waarderende uitspraken (w) zijn.
5 'Het is een waanidee dat een paar cursussen Engels voor staf en studenten deze problemen oplossen.' (alinea 5) Noteer het argument dat daarvoor gegeven wordt bij 17c.
6 Is dat argument een feitelijke (f) of een waarderende uitspraak (w)?
7 Welk argument tegen het invoeren van het Engels op de universiteit geeft de auteur in alinea 6? Noteer het bij 17d.
8 Is dat argument een feitelijke (f) of een waarderende uitspraak (w)?
9 Van welk argumentatieschema wordt hier gebruikgemaakt? Van een argumentatieschema op basis van
- ○ A autoriteit
- ○ B oorzaak en gevolg
- ○ C vergelijking
- ○ D voorbeeld

10 In alinea 8 noemt de auteur 'het eeuwige argument waarmee bestuurders voor meer Engels pleiten'. Noteer het argument bij 19a.
11 Hoe weerlegt hij dit argument? Noteer de weerlegging bij 19b.
12 Een kritische lezer zou in de laatste twee zinnen van alinea 8 een drogreden kunnen herkennen. Welke drogreden is dat?
- ○ A onjuist beroep op het autoriteitsschema
- ○ B onjuist beroep op het kenmerk- of eigenschapsschema
- ○ C onjuist beroep op het voor- of nadelenschema: vals dilemma
- ○ D onjuist beroep op het voorbeeldschema: overhaaste generalisatie

13 Formuleer het argument voor universitair onderwijs in het Nederlands dat de auteur in alinea 9 geeft. Noteer het bij 17e.
14 Van welk argumentatieschema wordt hier gebruikgemaakt? Van een argumentatieschema op basis van
- ○ A autoriteit
- ○ B oorzaak en gevolg
- ○ C vergelijking
- ○ D voorbeeld

15 Er was geen noodzaak om massaal op het Engels over te schakelen (alinea 10). Met welk argument ondersteunt de auteur dit? Noteer het bij 17f.

16 Van welk argumentatieschema wordt hier gebruikgemaakt? Van een argumentatieschema op basis van
- ○ A autoriteit
- ○ B oorzaak en gevolg
- ○ C vergelijking
- ○ D voorbeeld

17 De auteur is tegen de massale overschakeling van Nederlands naar Engels op de universiteiten. Noteer de nog niet ingevulde argumenten.
- *a* Noteer het argument dat de auteur in alinea 1 geeft.
- *b* Noteer het argument dat de auteur in alinea 3 en 4 geeft.
- *c* Noteer het argument dat de auteur in alinea 5 geeft.
- *d* Noteer het argument dat de auteur in alinea 6 geeft.
- *e* Noteer het argument dat de auteur in alinea 9 geeft.
- *f* Argument alinea 10: Er was geen noodzaak om massaal op het Engels over te schakelen.

18 Beoordeel de argumentatie van de zinnen 17a t/m 17f.
- *a* De argumenten zijn aanvaardbaar. **j / n**
- *b* De argumenten zijn relevant. **j / n**
- *c* De argumenten zijn onderling consistent. **j / n**
- *d* De argumenten zijn samen toereikend voor het ingenomen standpunt. **j / n**

Licht je antwoord toe.

19 *a* Noteer het tegenargument dat de auteur noemt in alinea 8.
- *b* Noteer hoe de auteur dit argument weerlegt.

20 Is deze weerlegging afdoende? **j / n**
Leg uit.

21 Is de auteur een betrouwbare bron? **j / n**
Leg uit.

22 Welke van onderstaande uitspraken is het meest van toepassing op deze tekst?
- ○ A *Engels als voertaal vernielt het hoger onderwijs* is een aanvaardbaar betoog, want de auteur gebruikt goede argumenten en weerlegt de belangrijkste tegenargumenten.
- ○ B *Engels als voertaal vernielt het hoger onderwijs* is een betwistbaar betoog, want de auteur gebruikt geen goede argumenten.
- ○ C *Engels als voertaal vernielt het hoger onderwijs* is een betwistbaar betoog, want de auteur gebruikt geen goede argumenten en weerlegt de tegenargumenten niet afdoende.
- ○ D *Engels als voertaal vernielt het hoger onderwijs* is een redelijk betoog, want de auteur gebruikt goede argumenten, maar weerlegt de tegenargumenten niet afdoende.

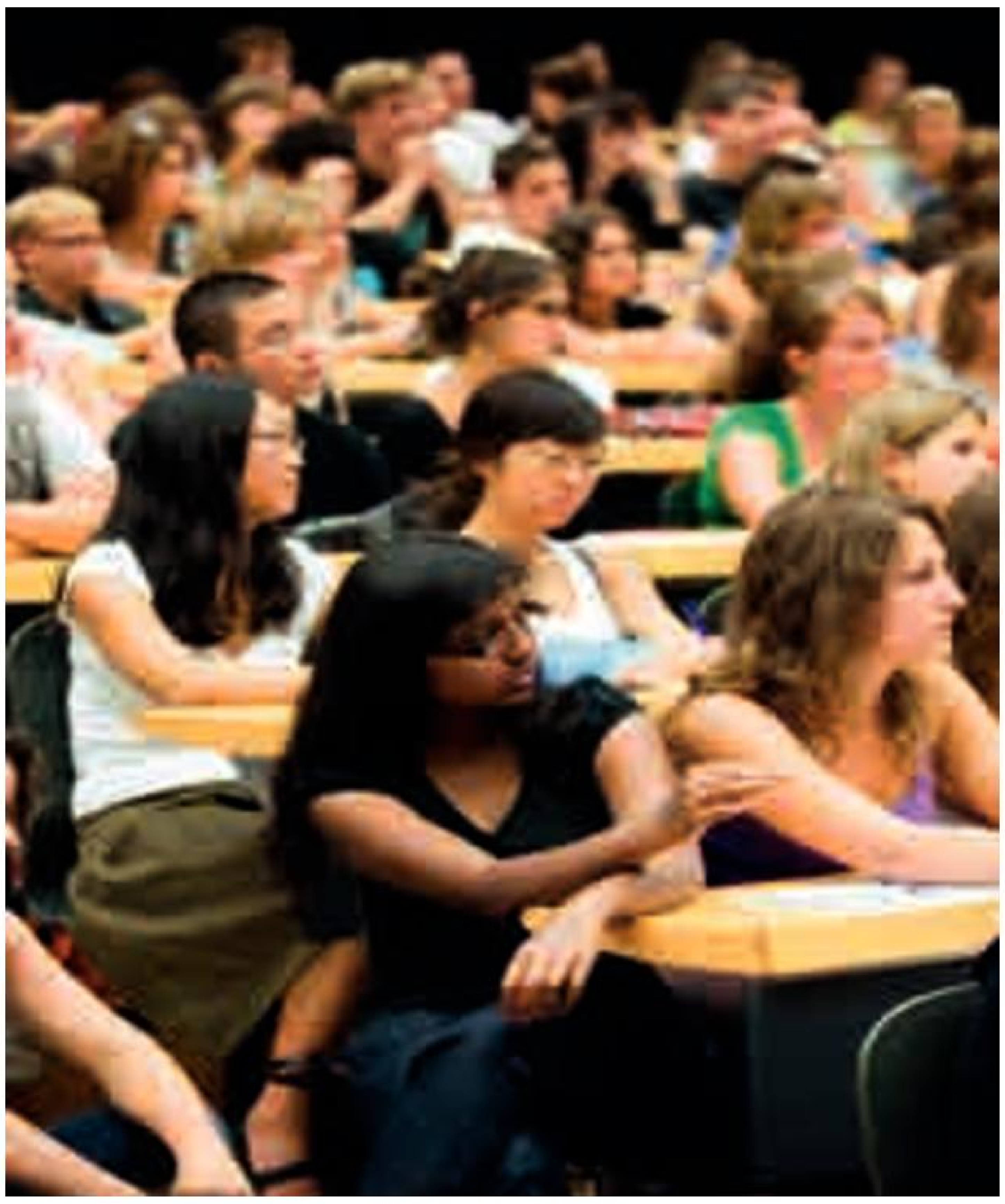
Tekst 1

Engels als voertaal vernielt het hoger onderwijs

(1) Goed piano leren spelen is niet makkelijk. Pas na vele jaren zwoegen zal het lukken om de laatste pianosonate van Schubert ten gehore te brengen. Iets dergelijks geldt ook voor de mondelinge en schriftelijke beheersing van je moedertaal. Pas na duizenden uren van boeken en artikelen lezen, van gesprekken voeren en opstellen schrijven, slaag je er misschien in je met enige nuance uit te drukken en wat leesbaars op papier te zetten. En zelfs dat lukt vaak niet, getuige de grote moeite die studenten aan universiteiten en hogescholen hebben met het schrijven van een tekst in het Nederlands. Spelling, zinsbouw en tekststructurering vormen voor de meesten enorme struikelblokken.

(2) Des te eigenaardiger is het dat het hoger onderwijs in hoog tempo aan het overschakelen is op het Engels als voertaal. Binnen de EU wordt in Nederland van alle niet-Engelstalige landen het vaakst Engels als instructietaal gebruikt op universiteiten. Ruim twee derde van de universitaire masteropleidingen is hier exclusief Engelstalig; ook bachelor- en hbo-opleidingen kiezen steeds vaker voor het Engels. Deze maand kondigden de bacheloropleidingen sterrenkunde, natuurkunde en informatica van de Universiteit Leiden aan vanaf 2019 volledig op het Engels over te gaan.

(3) Zelf heb ik tijdens mijn masteropleiding klassieke talen (*Classics and Ancient Civilizations* heet dat tegenwoordig) het spoor van vernieling ondervonden dat de verengelsing door het hoger onderwijs trekt. Waar de studenten en de (overigens uitstekende) docenten tijdens de Nederlandstalige bachelor geroutineerd en op hoog niveau bijvoorbeeld de opvattingen van Aristoteles over democratie bespraken en

de relevantie hiervan voor onze eigen tijd, bleef er van dit gemak in de Engelstalige master niets over. Dezelfde studenten, dezelfde docenten, maar nu het over *democracy according to Aristotle* ging, stond iedereen - ikzelf ook - ineens met de mond vol tanden.

(4) Docenten die tijdens de bachelor elk college verlevendigden met aansprekende anekdotes, ontpopten zich in het Engels als hakkelende dooie dienders. Studenten stamelden hun referaten aan elkaar in hun beste steenkolenengels, terwijl de ogen van de toehoorders langzaam dichtvielen. Discussies kwamen maar niet van de grond. Het was als een orkest waarin de pianist plots viool moest spelen, en de violisten klarinet. College volgen was verworden tot zinloze bezigheidstherapie. Thuis de stof doornemen leek nuttiger.

(5) Hier ging het nog om bovengemiddeld taalgevoelige docenten en studenten die voor een moeilijke nichestudie kozen. Hoe groot zal de niveaudaling dan wel niet zijn bij andere opleidingen waarbij men het Engels nog minder goed beheerst? Als het Nederlands al zoveel problemen oplevert, hoe voorkomen we dan dat het onderwijs in een andere taal nóg verder verslechtert? Het is een waanidee dat een paar cursussen Engels voor staf en studenten deze problemen oplossen. Alleen na jarenlange onderdompeling in een Engelstalig land zouden ze de nuance waarmee ze zich in hun moedertaal uitdrukken, in het Engels ook maar enigszins kunnen evenaren.

(6) Bestuurders in het hoger onderwijs zijn herhaaldelijk voor deze problematiek gewaarschuwd. Volgens een rapport van de KNAW uit 2003, *Nederlands, tenzij...,* leidt het overschakelen op het Engels als instructietaal in het universitaire onderwijs tot een gemiddelde kwaliteitsdaling van 30 procent. Dit rapport adviseerde daarom dat in elk geval bacheloropleidingen te allen tijde in het Nederlands dienen te worden aangeboden.

(7) Verder beval het rapport aan op de universiteit meertaligheid te cultiveren: studenten moeten zich goed leren uitdrukken in het Nederlands, de taal van de maatschappij waarin wij leven, en daarnaast zo goed mogelijk Engels leren, de wetenschappelijke lingua franca. Een verstandig advies. Maar het hoger onderwijs heeft het in de wind geslagen en richt zich steeds meer exclusief op het Engels, waardoor de academie steeds verder losgezongen raakt van de rest van de Nederlandse samenleving.

(8) Het eeuwige argument waarmee bestuurders voor meer Engels pleiten is internationalisering. Er moeten meer buitenlandse studenten komen om de kas van universiteiten en hogescholen te spekken. Maar de ironie is dat juist door alle colleges in matig Engels aan te bieden, studenten uit het buitenland een echt internationale ervaring ontzegd wordt. De goede en gemotiveerde student past hiervoor en zal eerder kiezen voor goed Engelstalig onderwijs in Harvard of Oxford. Als ik me in Italië voor een studie inschrijf, dan wil ik graag college volgen in de taal die ze daar tot in alle finesses beheersen en leer ik Italiaans. Waarom zou iemand die hier een master wil komen doen, dan geen Nederlands kunnen leren?

(9) Ondanks de rammelende argumentatie van bestuurders is het tempo van de verengelsing alleen maar toegenomen. Universiteiten en hogescholen laten zich vooralsnog leiden door de logica van de kasstroom in plaats van door het algemeen belang. Als de politiek niet snel ingrijpt om de trend te keren, rest er nog maar één middel: de rechtszaal. In artikel 7.2 van de Wet op het hoger onderwijs is bepaald dat het onderwijs en de examens in het Nederlands dienen te zijn, tenzij er sprake is van een gastcollege of 'indien de specifieke aard, de inrichting of de kwaliteit van het onderwijs dan wel de herkomst van de studenten daartoe noodzaakt'.

(10) Deze wet wordt nu niet nageleefd. Opleidingen zijn massaal op het Engels overgeschakeld om tienduizenden studenten hierheen te kunnen halen die het Nederlands niet machtig zijn. Dat was een keuze en - getuige de vele Europese landen met uitstekend onderwijs dat vrijwel geheel in de landstaal wordt gegeven - allerminst een noodzaak, zoals de wet vereist.

(11) Vandaar dat de vereniging Beter Onderwijs Nederland heeft besloten een rechtszaak tegen de staat voor te bereiden om naleving van dit wetsartikel af te dwingen. Ik ben heel benieuwd hoe de rechter hierover zal oordelen. See you in court.

(12) Ondersteun deze rechtszaak: teken de petitie op www.beteronderwijs.nl.

Naar: Felix Huygen, de Volkskrant, 28 juni 2017

Felix Huygen is classicus en bestuurslid van Beter Onderwijs Nederland.

Opdracht
2

Lees tekst 2, een reactie op tekst 1, en beantwoord de vragen.

1 Een kritische lezer zou in alinea 1 en 2 twee drogredenen kunnen herkennen. Welke drogredenen zijn dat?
- ○ A bespelen van het publiek
- ○ B onjuist beroep op het voor- of nadelenschema: vals dilemma
- ○ C onjuist beroep op het voorbeeldschema: overhaaste generalisatie
- ○ D ontduiken van de bewijslast
- ○ E persoonlijke aanval
- ○ F vertekenen van het standpunt

2 In alinea 2 geven de auteurs twee argumenten voor hun standpunt dat het een goede ontwikkeling is dat universiteiten meer onderwijs in het Engels aanbieden. Noteer ze bij 10a.

3 Zijn die argumenten feitelijke (f) of waarderende uitspraken (w)?

4 Zeg met eigen woorden welk argument voor hun standpunt de auteurs geven in alinea 3. Gebruik niet meer dan 20 woorden. Noteer het bij 10b.

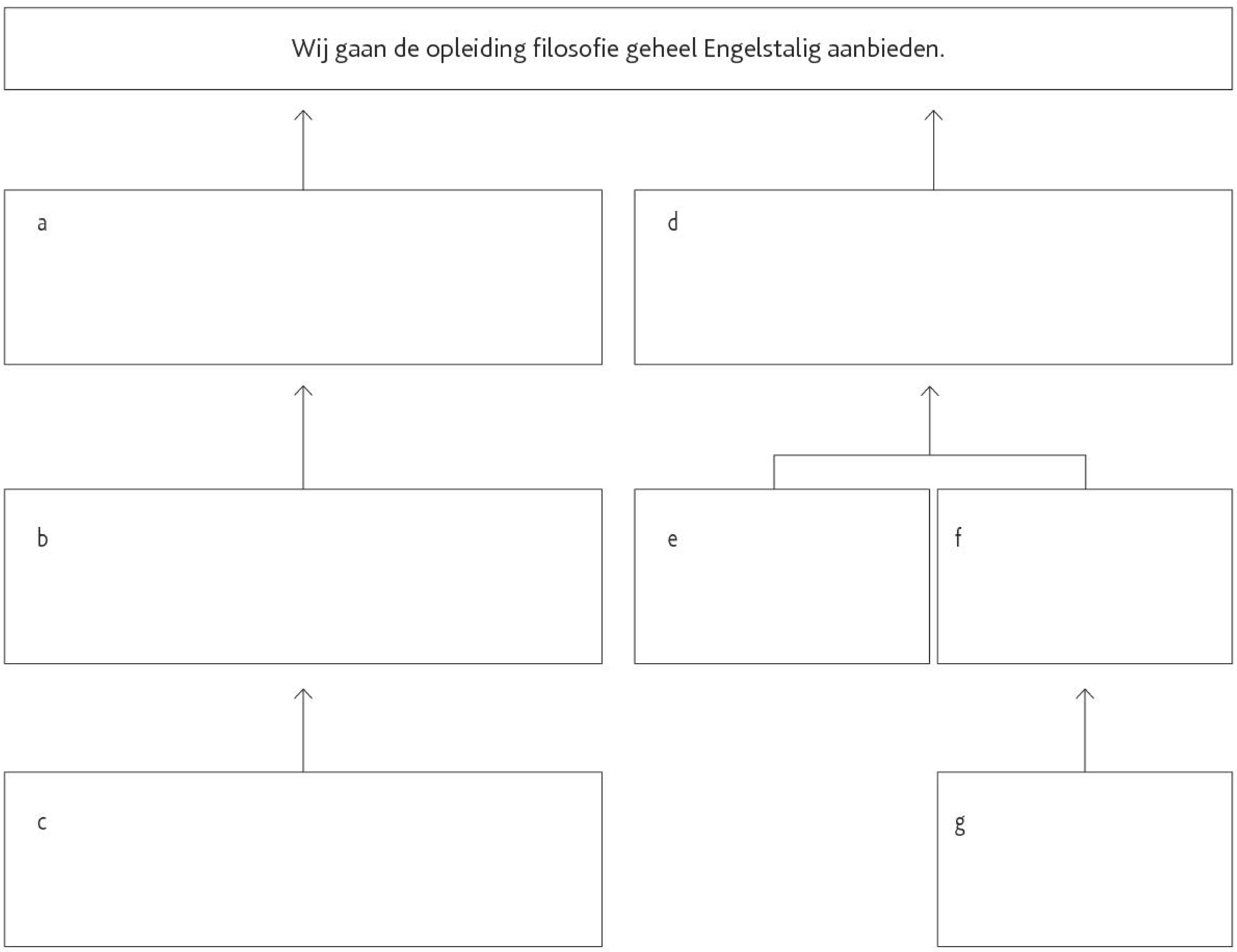
5 Noteer welk argument voor hun standpunt de auteurs geven in alinea 6. Noteer het bij 10e.

6 Noteer welk argument voor hun standpunt de auteurs geven in alinea 7. Noteer het bij 10f.

7 Een kritische lezer zou in alinea 7 een drogreden kunnen herkennen. Welke drogreden is dat?
- ○ A onjuist beroep op het autoriteitsschema
- ○ B onjuist beroep op het oorzaak-gevolgschema
- ○ C onjuist beroep op het vergelijkingsschema: verkeerde vergelijking
- ○ D onjuist beroep op het voorbeeldschema: overhaaste generalisatie

8 Een kritische lezer zou in alinea 8 een drogreden kunnen herkennen. Welke drogreden is dat?
- ○ A onjuist beroep op het kenmerk- of eigenschapsschema
- ○ B onjuist beroep op het oorzaak-gevolgschema
- ○ C onjuist beroep op het voor- of nadelenschema: vals dilemma
- ○ D onjuist beroep op het voorbeeldschema: overhaaste generalisatie

9 De argumentatie in alinea 4 en 5 heeft de onderstaande structuur. Noteer de argumenten a tot en met g. Noteer de argumenten a en d ook bij 10c en 10d.

10 De auteurs vinden het een goede ontwikkeling dat universiteiten meer onderwijs in het Engels aanbieden.
- *a* Noteer de argumenten die de auteurs geven in alinea 2.
- *b* Noteer het argument dat de auteurs geven in alinea 3.
- *c* Noteer het argument dat de auteurs geven in alinea 4. (= a)
- *d* Noteer het argument dat de auteurs geven in alinea 5. (= d)
- *e* Noteer het argument dat de auteurs geven in alinea 6.
- *f* Noteer het argument dat de auteurs geven in alinea 7.

11 Beoordeel de argumentatie.
- *a* De argumenten zijn aanvaardbaar. **j / n**
- *b* De argumenten zijn relevant. **j / n**
- *c* De argumenten zijn onderling consistent. **j / n**
- *d* De argumenten zijn samen toereikend voor het ingenomen standpunt. **j / n**

Licht je antwoord toe.

12 Noemen de auteurs ook tegenargumenten? Zo ja, hoe worden die weerlegd?

13 Zijn de auteurs een betrouwbare bron? **j / n**
Licht je antwoord toe.

14 Welke van onderstaande uitspraken is het meest van toepassing op deze tekst?
- ○ A *Academisch onderwijs kan niet zonder het Engels* is een aanvaardbaar betoog, want de auteurs gebruiken goede argumenten en weerleggen de belangrijkste tegenargumenten.
- ○ B *Academisch onderwijs kan niet zonder het Engels* is een betwistbaar betoog, want de auteurs gebruiken geen goede argumenten.
- ○ C *Academisch onderwijs kan niet zonder het Engels* is een betwistbaar betoog, want de auteurs gebruiken geen goede argumenten en weerleggen de tegenargumenten niet afdoende.
- ○ D *Academisch onderwijs kan niet zonder het Engels* is een redelijk betoog, want de auteurs gebruiken goede argumenten, maar weerleggen de tegenargumenten niet afdoende.

Tekst 2

Academisch onderwijs kan niet zonder het Engels

(1) Als we Felix Huygen van de vereniging Beter Onderwijs Nederland moeten geloven, staat het hoger onderwijs aan de rand van de afgrond. Het invoeren van Engels als voertaal zal volgens hem onvermijdelijk leiden tot de ineenstorting van het hoger onderwijs. Het zal een ernstige niveaudaling teweegbrengen: van enige zinvolle communicatie en kennisoverdracht zal nauwelijks sprake zijn. Huygen schetst een beeld van hakkelende docenten en studenten die er met hun steenkolenengels niet in slagen zinnen met enige betekenis of diepgang te produceren.
(2) Deze karikaturale weergave doet de werkelijkheid ernstig tekort en onderschat zowel de docenten als de studenten van vandaag. De gemiddelde jongere van 18 jaar beheerst het Engels goed en veel aankomende studenten willen graag onderwijs in het Engels volgen om voorbereid te zijn op de arbeidsmarkt.
(3) Universitair docenten en hoogleraren zijn tegenwoordig internationaal georiënteerd: ze publiceren in het Engels, bezoeken internationale congressen waar Engels veelal de voertaal is en communiceren met collega's over de gehele wereld in het Engels. Velen hebben langere tijd in het buitenland gewerkt of zijn uit het buitenland afkomstig.

Om in het Engels te doceren, moeten zij een Cambridge certificate C1 (advanced level) behaald hebben. Voor goed academisch onderwijs zijn niet zozeer docenten nodig die →

in hun moedertaal lesgeven als wel docenten die toegewijd zijn aan hun vak en hun studenten, en op hoog niveau kennis en begrip kunnen overbrengen.

(4) Met ingang van september 2018 zullen we op de Vrije Universiteit Amsterdam een geheel Engelstalige Bacheloropleiding filosofie aanbieden. Desgewenst kunnen studenten overigens een deel van de opleiding in het Nederlands volgen. Onze Masteropleiding is al grotendeels in het Engels. Waarom doen wij dit? Inderdaad, we hopen ook buitenlandse studenten te trekken, onder andere omdat we méér studenten willen hebben. Het huidige systeem is nu eenmaal zo ingericht dat financiering afhangt van aantallen studenten en diploma's.

(5) Maar daarnaast zijn we ervan overtuigd dat een diverse studentenpopulatie met studenten van verschillende nationaliteiten de kwaliteit van de opleiding verhoogt, want filosofie onderzoekt verborgen vooronderstellingen, stelt deze ter discussie. Hoe meer verschillende perspectieven in de collegezaal, hoe beter dit zal lukken. Een discussie over de relevantie van Aristoteles' visie op democratie voor deze tijd zal immers veel spannender en vruchtbaarder worden als studenten niet alleen uit Nederland afkomstig zijn, maar ook uit Hongarije, China, Zuid-Afrika en de VS.

(6) Filosofie is - net als de meeste andere academische disciplines - internationaal georiënteerd, en dat is ze altijd al geweest. Academisch onderwijs en onderzoek overstijgt lands- en taalgrenzen, en kan niet zonder een lingua franca. Ooit was dat het Latijn van Erasmus, Spinoza en Hugo de Groot, later het Frans en het Duits, en tegenwoordig is Engels een belangrijk voertuig voor het overbrengen van academische kennis en het uitwisselen van ideeën.

(7) De Nederlandse samenleving is divers en meertalig, en heeft vanouds een open karakter en internationale oriëntatie. In de 17de eeuw woonde en werkte Descartes twintig jaar in Nederland, terwijl hij in het Latijn en het Frans bleef schrijven.

(8) Het is naïef te verwachten dat buitenlandse studenten in staat en bereid zijn in korte tijd Nederlands te leren op zo'n niveau dat ze een academische studie in het Nederlands kunnen volgen. Laten we hen niet uitsluiten maar met open armen ontvangen, en onszelf niet isoleren van de rest van de wereld.

Naar: Olga Lizzini, Marije Martijn, Reinier Munk, Henk De Regt, de Volkskrant, 3 juli 2017

De auteurs zijn docenten filosofie aan de Vrije Universiteit in Amsterdam.

Opdracht
3

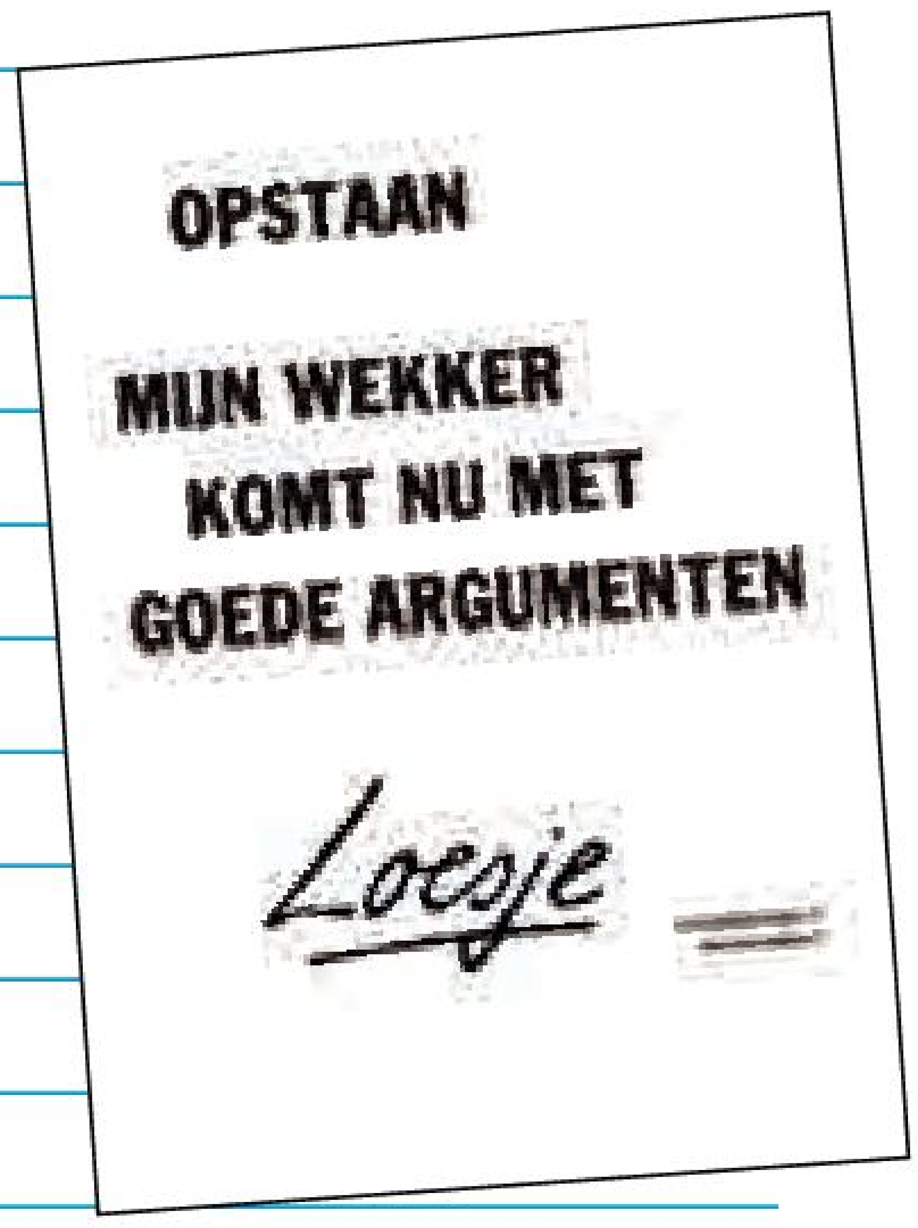
Werk in viertallen.
Probeer tot overeenstemming te komen over de vraag wie er meer gelijk heeft: de auteur van tekst 1 of de auteurs van tekst 2. Als dat lukt, noteer dan de argumenten die volgens jullie doorslaggevend zijn. Komen jullie niet tot overeenstemming, noteer dan over welk(e) punt(en) jullie het niet eens konden worden en waarom.

Ik kan/weet:

- ☐ een argumentatie analyseren en beoordelen. 4F
- ☐ een tekst beoordelen op consistentie. 4F
- ☐ een vergelijking maken met andere teksten en tussen tekstdelen. 4F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

Formuleren

> Het is beter gras te zijn, men kan het maaien, wieden en wild groeit het weer, en altijd anders.
>
> *Hugo Claus*

Inhoud

Als schrijver of spreker bedenk je eerst de inhoud van je tekst: wát ga ik vertellen? Daarna vraag je je af: hóé ga ik het zeggen, hoe ga ik mijn gedachten formuleren?
Zeker wanneer je schrijft, moet je zinnen correct formuleren. Als spreker kun je een zin die niet lekker loopt, nog wel herformuleren, maar wanneer een tekst eenmaal geschreven of gedrukt is, kun je er als schrijver niets meer aan veranderen. Fouten in de zinsbouw moet je dus bij de controle van je tekst opsporen en verbeteren. Daarbij kun je gebruikmaken van websites over allerlei taaladviezen, bijvoorbeeld taaladvies.net en onzetaal.nl.
Om je publiek geboeid te houden, moet je bovendien aantrekkelijk formuleren. Daarvoor is zowel de woordkeuze als de zinsbouw een aandachtspunt.

0 De standaardfoutenlijst

Je leert:

- over veelvoorkomende formuleringsfouten.

Je hebt afgerond:

- de stof van 3 vwo.

Theorie

De standaardfoutenlijst

Hieronder zie je een lijst met vijftien veelvoorkomende formuleringsfouten:

1 dubbelop:
- 1.1 *onjuiste herhaling*
- 1.2 *tautologie*
- 1.3 *pleonasme*
- 1.4 *contaminatie*
- 1.5 *dubbele ontkenning*

2 fouten met verwijswoorden:
- 2.1 *onjuist verwijswoord*
- 2.2 *onduidelijk verwijzen*

3 *incongruentie*
4 *dat/als-constructie*
5 *foutieve samentrekking*
6 *foutieve beknopte bijzin*
7 zinnen onjuist begrenzen:
- 7.1 *losstaand zinsgedeelte*
- 7.2 *zinnen ten onrechte samenvoegen*

8 *onjuiste inversie*
9 *geen symmetrie*

Opdracht
1

Werk in tweetallen. Maak als klas een hoofdstuk over de vijftien formuleringsfouten. Doe dat zo:

1 Verdeel de vijftien cursief gedrukte fouten uit de standaardfoutenlijst onder de tweetallen. Elk tweetal onderzoekt één formuleringsfout.

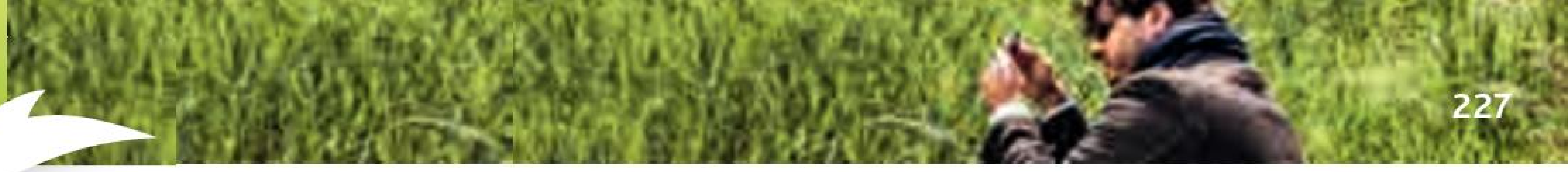
2 Zoek via Google uitleg over de fout die jullie toegewezen kregen, bijvoorbeeld in de *e-ans (Algemene Nederlandse Spraakkunst)* of op Taaladvies.net. Elk tweetal noteert:
– een definitie van de fout;
– twee voorbeeldzinnen bij de fout van minimaal tien woorden.
Kun je op internet geen voorbeeldzinnen vinden, kijk dan eens in de bibliotheek in het *Volkskrant Stijlboek* of de *Schrijfwijzer* van J. Renkema. Je kunt ook zelf zinnen bedenken. NB Je mag ze niet uit dit boek halen.

3 Elk tweetal legt met behulp van de twee voorbeeldzinnen zijn formuleringsfout uit aan de klas.

Ik kan/weet:

☐ welke formuleringsfouten vaak gemaakt worden.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

1 Dubbelop

Je leert:

- over vijf vormen van 'dubbelop'.

Je hebt afgerond:

- de stof van 3 vwo.

Theorie

Dubbelop

Van 'dubbelop' is sprake als iets op de een of andere manier twee keer wordt gezegd. Er zijn vijf verschillende 'dubbelop'-fouten:

1.1 Onjuiste herhaling

Als een vast voorzetsel ten onrechte twee keer wordt gebruikt, is dat een onjuiste herhaling.

Onjuist	Juist
Voor een toename van het aantal orgaandonoren zijn de afgelopen jaren al heel wat campagnes voor gehouden.	*Voor een toename van het aantal orgaandonoren zijn de afgelopen jaren al heel wat campagnes gehouden.*

1.2 Tautologie

Als hetzelfde twee keer wordt gezegd, meestal met verschillende woorden van dezelfde woordsoort (synoniemen), heet dat tautologie.

Onjuist	Juist
De president kreeg van de pers veel kritiek op zijn uitspraken, maar steeds kon hij echter rekenen op waardering van de bevolking.	*De president kreeg van de pers veel kritiek op zijn uitspraken, maar steeds kon hij rekenen op waardering van de bevolking.* Of: *De president kreeg van de pers veel kritiek op zijn uitspraken; hij kon echter steeds rekenen op waardering van de bevolking.*

Overigens zijn er ook correcte tautologieën. Tautologie wordt namelijk ook als stijlfiguur gebruikt: *enkel en alleen, altijd en eeuwig.* **→ zie Formuleren p. 271**

1.3 Pleonasme

Bij een pleonasme wordt een deel van de betekenis van een woord of een woordgroep nog eens door een ander woord uitgedrukt. Dat andere woord is meestal van een andere woordsoort.

Onjuist	Juist
De meeste slachtoffers van het consumptievuurwerk rond oud en nieuw zijn minderjarige kinderen.	*De meeste slachtoffers van het consumptievuurwerk rond oud en nieuw zijn kinderen.*
Het aandeel Nationale-Nederlanden is naar beneden gekelderd door allerlei problemen binnen het bedrijf.	*Het aandeel Nationale-Nederlanden is gekelderd door allerlei problemen binnen het bedrijf.*

Het pleonasme komt ook voor als stijlfiguur en is in dat geval dus correct: *een donkere nacht, de hete zomerzon.* **→ zie Formuleren p. 271**

→

1.4 Contaminatie
Als twee woorden of uitdrukkingen worden verward en ten onrechte worden vermengd, heet dat een contaminatie.

Onjuist	Juist
als moeder zijnde *door de war halen* *het kost duur* *mijn tas is kwijt* *nachecken* *verexcuseren* *zich irriteren aan* *zoiets dergelijks*	*als moeder; moeder zijnde* *door elkaar halen; in de war raken* *het is duur; het kost veel* *mijn tas is weg; ik ben mijn tas kwijt* *nakijken; checken* *excuseren; zich verontschuldigen* *zich ergeren aan; irriteren* *iets dergelijks; zoiets*
De afgelopen twee jaar zijn hier ruim zestig auto's in lichterlaaie opgegaan.	*De afgelopen twee jaar hebben hier ruim zestig auto's in lichterlaaie gestaan.* Of: *De afgelopen twee jaar zijn hier ruim zestig auto's in vlammen opgegaan.*
Landhuis Oud-Amelisweerd behoort tot een van de best bewaarde achttiende-eeuwse edelmanswoningen in Nederland.	*Landhuis Oud-Amelisweerd behoort tot de best bewaarde achttiende-eeuwse edelmanswoningen in Nederland.* Of: *Landhuis Oud-Amelisweerd is een van de best bewaarde achttiende-eeuwse edelmanswoningen in Nederland.*

1.5 Dubbele ontkenning
In zinnen met een werkwoord dat al een ontkennend karakter heeft (*voorkómen, misbruiken, verbieden, weerhouden, nalaten*) wordt soms ten onrechte een tweede ontkenning toegevoegd.

Onjuist	Juist
Hoe kun je bij zoveel stembiljetten voorkomen dat er bij het tellen geen fouten worden gemaakt?	*Hoe kun je bij zoveel stembiljetten voorkomen dat er bij het tellen fouten worden gemaakt?* Of: *Hoe kun je bij zoveel stembiljetten ervoor zorgen dat er bij het tellen geen fouten worden gemaakt?*

Opdracht
1

Zoek de gevallen van dubbelop, benoem ze en verbeter de zinnen. Elke fout komt twee keer voor.

1. De familie Delfgaauw was dolgelukkig, want op het winnen van de straatprijs in de postcodeloterij had ze absoluut niet op gerekend.
2. De titel van het nieuwe tv-programma dat morgen voor het eerst wordt uitgezonden, heet *Vertrouwen in de toekomst*.
3. Voor de supporters zullen Feyenoord en Ajax altijd elkaars grootste aartsrivalen blijven.
4. Ik vind dat je mensen gerust kunt verplichten om donor te worden, want als je zelf ernstig ziek wordt, wil je immers ook graag een donororgaan ontvangen.
5. In 2014 is al afgeschaft dat je bij verlies van je ID-kaart geen boete hoeft te betalen.

6 Om te voorkomen dat reizigers stranden als gevolg van problemen op het spoor, raadt de NS de mensen af om met deze strenge vorst niet met de trein te reizen.
7 Tijdens de financiële crisis was het voor bedrijven en particulieren nauwelijks mogelijk om een lening af te kunnen sluiten.
8 Natuurlijk helpt Europa mee bij acties van de VN, maar als het erop aankomt, moeten de Verenigde Staten vaak de hete kolen uit het vuur halen.
9 Het is dit jaar opnieuw Den Bosch dat wederom hockeykampioen wordt bij de vrouwen.
10 Aan het besluit van de Amerikanen om uit het klimaatakkoord van Parijs te stappen zijn diverse andere beslissingen aan voorafgegaan.

Opdracht 2

Zoek de gevallen van dubbelop, benoem ze en verbeter de zinnen. Let op: niet alle zinnen bevatten een fout.

1 Donderdag is er nog wat bewolking, maar daarna staat het weekend voor de boeg en schijnt de zon volop.
2 Kom nu naar Specsavers, want tijdens de actieweken ontvangt u bij aankoop van een bril de tweede bril totaal gratis.
3 Vanwege het risico op blessures verbieden sommige werkgevers hun personeel om in het weekend aan sport te doen, maar zo'n verbod is wettelijk niet toegestaan.
4 In Duitsland beseffen ze zich terdege dat importbeperkingen in de VS slecht zijn voor de Duitse economie.
5 Tegen de milieuvervuiling door steenkoolcentrales zal Greenpeace ook in de toekomst tegen protesteren, want volgende generaties hebben recht op een schone aarde.
6 Toen Coby de gevolgen van de orkaan zag, startte ze een actie om speelgoed en kleding bij elkaar te verzamelen voor de slachtoffers.
7 Volgens de hypotheekverstrekkers rekenen kopers die de vraagprijs overbieden, er ten onrechte op dat zij op hun huis over een jaar of tien wel behoorlijk zullen verdienen.
8 De acteur bleef hardnekkig ontkennen dat hij zich in het verleden niet schuldig had gemaakt aan intimidatie van jonge mannelijke collega's.
9 Nederland is afhankelijk van internationale handel en daarom is het voor ons land dus erg belangrijk om goede relaties te onderhouden met andere landen.
10 Lotte van Beek kan nog geen grote rol van betekenis spelen, want ze komt net terug van een ernstige blessure.

Ik kan/weet:

- ☐ onjuiste herhalingen, tautologieën, pleonasmen, contaminaties en dubbele ontkenningen herkennen en verbeteren.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

2 Fouten met verwijswoorden

Je leert:

- over verwijswoorden.

Je hebt afgerond:

- de stof van 3 vwo.

Theorie

Onjuist verwijzen (2.1)

Verwijswoorden wijzen meestal terug naar een eerdergenoemd woord en soms vooruit naar een woord dat verderop in de zin staat. Het woord of de woordgroep waarnaar een verwijswoord terugwijst, heet het *antecedent*.
Van alle formuleringsfouten komt onjuist verwijzen veruit het meest voor. Hoe voorkom je die fout? Om te bepalen welk verwijswoord je moet gebruiken, moet je eerst het antecedent zoeken. Kies daarna met behulp van het schema een correct verwijswoord.
Als het antecedent niet één woord is, maar een woordgroep (bijvoorbeeld een zinsdeel), zoek dan de kern van die woordgroep.
Voorbeeld:
– *De* ***onderzoekscommissie*** *voor fiscale constructies presenteerde in juni* <u>*haar*</u> *rapport over belastingontwijking door multinationals.*
De kern van de woordgroep *De onderzoekscommissie voor fiscale constructies* is het woord *onderzoekscommissie*. Omdat dat woord vrouwelijk is, spreek je verderop van *haar* rapport.

antecedent	persoonlijk voornaamwoord	bezittelijk voornaamwoord	aanwijzend voornaamwoord	betrekkelijk voornaamwoord
mannelijk *de*-woord	*hij, hem*	*zijn*	*deze, die*	*die*
vrouwelijk *de*-woord	*zij, ze, haar* bij niet-personen: *ze*	*haar*	*deze, die*	*die*
***het*-woord (onzijdig)**	*het*	*zijn, z'n*	*dit, dat*	*dat*
meervoudige zelfstandige naamwoorden	onderwerp: *zij, ze* lijdend voorwerp: *hen, ze* na voorzetsel: *hen, ze* meewerkend vw. zonder voorzetsel: *hun, ze*	*hun*	*deze, die*	*die*

Hij, zij (ze) of het; hem of haar; zijn of haar?
Er zijn *mannelijke (m)*, *vrouwelijke (v)* en *onzijdige (o)* woorden. Veel vrouwelijke woorden mogen ook mannelijk gebruikt worden: *m(v)*. Het geslacht van een woord vind je in het woordenboek.

- Onzijdige woorden zijn *het*-woorden. Verwijs naar onzijdige woorden met *het* en *zijn*. Namen van landen, provincies, steden en clubs en ook verkleinwoorden zijn *het*-woorden:
  – ***Naarden*** *(o) is blij met* <u>*zijn*</u> *vestingwerken, die tot de mooiste van Nederland behoren.*

- Mannelijke woorden zijn *de*-woorden. Verwijs naar mannelijke woorden met *hij*, *hem* en *zijn*:
  – *Mijn klassieke **radio** (m) deed het niet meer, maar gelukkig kon hij gerepareerd worden.*
- Ook vrouwelijke woorden zijn *de*-woorden. Verwijs naar vrouwelijke woorden met *zij*, *ze* en *haar*:
  – *De **wijkvereniging** (v) vroeg haar leden toestemming voor een contributieverhoging.*
  Aan sommige woorden kun je zien dat ze vrouwelijk zijn:
  - vrouwelijke personen en dieren:
    de stewardess, de wolvin; ook: ***het*** *meisje,* ***het*** *zusje,* ***het*** *wijfje*
  - de-woorden op de volgende uitgangen:
    -heid (minderheid)
    -nis (geschiedenis)
    -ing (beweging)
    -schap (vriendschap)
    -te (gewoonte)
    -de (waarde)
    -ie (politie)
    -ij (tovenarij)
    -iek (politiek)
    -theek (bibliotheek)
    -teit (universiteit)
    -uur (natuur)
    *-st (**kom**st, **opbreng**st, **vang**st [persoonsvorm + st])*

Deze of die; dit of dat?
- Verwijs naar *de*-woorden met *die* en *deze* en naar *het*-woorden met *dat* en *dit*:
  – *Christo, **de** Bulgaarse **kunstenaar** die gebouwen inpakte, woonde na 1964 in de VS.*
  – *Waarschijnlijk was de Pont Neuf in Parijs **het** bekendste **object** dat hij onder handen nam.*

Hen of hun?
- Gebruik *hen* wanneer het verwijswoord lijdend voorwerp (lv) is:
  – *Nadat **de ministers** beëdigd zijn, kan het publiek hen (lv) op het bordes bewonderen.*
- Gebruik *hen* na een voorzetsel (vz):
  – ***De schaatsers** vlogen naar Pyeongchang en veel fans reisden met (vz) hen mee.*
- Gebruik *hun* als het meewerkend voorwerp (mv) is en er geen voorzetsel voor staat:
  – ***De Oranje leeuwinnen** werden kampioen en de koning gaf hun (mv) een onderscheiding.*
- Gebruik *hun* nooit als onderwerp:
  – *Waarom moeten wij de tekst schrijven, terwijl zij (niet: hun!) hem mogen typen?*
- Verwijs naar een enkelvoudig begrip dat een verzameling personen omvat (*de bevolking*, *de gemeenteraad*, *de politie*) niet met het meervoudige *ze*, *hen* en *hun*, maar met een enkelvoudig verwijswoord:
  – *Bij de verkiezingen kan **de bevolking** van Zimbabwe haar (niet: hun!) stem laten horen.*

Dat of wat?
- Gebruik het verwijswoord *dat* als je verwijst naar een *het*-woord:
  – *De regeringspartijen wilden **het voorstel** dat de oppositie deed, niet overnemen.*
- Gebruik het verwijswoord *wat* alleen als je verwijst naar
  - een overtreffende trap (*het leukste, het duurste, het grappigste*):
    – *'Dat ik topman werd van AkzoNobel, is **het beste** wat me ooit is overkomen', zei Hans.*
  - een onbepaald voornaamwoord (*alles, iets, niets, het enige*):
    – *Deze president kan waarschijnlijk **niets** wat hij beloofd heeft, realiseren.*
  - een hele zin of een deel van een zin:
    – ***Veel mensen investeren in bitcoins**, wat de banken ernstige zorgen baart.*
    – *In de zomervakantie **heeft** de directeur per fiets **de Mont Ventoux beklommen**, wat een knappe prestatie is.*
    In deze gevallen kun je natuurlijk ook met *dat* verwijzen:
    – ***Veel mensen investeren in bitcoins** en dat baart de banken ernstige zorgen.*
    – *In de zomervakantie **heeft** de directeur per fiets **de Mont Ventoux beklommen** en dat is een knappe prestatie.*

Wie of waar...?
- Gebruik bij personen *voorzetsel + wie*:
  – *De producent aan wie het toneelstuk was opgedragen, voelde zich zeer vereerd.*
- Gebruik bij zaken (dingen) *waar + voorzetsel*:
  – *Het voorval waaraan de spreker de jubilaris herinnerde, was de laatste helaas vergeten.*

Opdracht
1

Vul het juiste persoonlijk voornaamwoord in: *hij, zij, ze, het, hem* of *haar*.

1 Wilt u dit aanmeldingsformulier aan ons retourneren, wanneer u … heeft ingevuld?
2 Nadat u deze kaas heeft aangesneden, kunt u … nog maximaal een week bewaren.
3 Het voorstel bevalt de aandeelhouders wel, want … denken dat … zeker haalbaar is.
4 Ofschoon … gedaald is in de *Quote 500*, behoort de familie nog tot de rijkste van het land.
5 Toen de roeier zag dat zijn skiff beschadigd was, liet hij … meteen repareren.
6 Zodra het feestcomité de organisatie rond heeft, legt … financiële verantwoording af.
7 Volgens sommige wetenschappers is de mammoet uitgestorven doordat … als gevolg van klimaatverandering geen voedsel meer kon vinden.

Opdracht
2

Vul het juiste bezittelijk voornaamwoord in: *zijn, haar* of *hun*.

1 De politie van Rotterdam heeft bij de recente rellen … taak uitstekend uitgevoerd.
2 Wanneer zal de organisatie voor internationale adoptie … jaarverslag publiceren?
3 Zwolle heeft al … inwoners in een schrijven de verbouwing van het station meegedeeld.
4 Deze investeringsmaatschappij heeft aangekondigd al … onroerend goed snel te verkopen.
5 Zijn de sporters tijdens … verblijf in het buitenland verzekerd tegen ongevallen?
6 Gaat dit concern werkelijk al … vestigingen in Afrika en Zuid-Amerika sluiten?
7 De vereniging voor chronisch zieken werft … leden in ziekenhuizen en klinieken.

Opdracht
3

Kies het juiste woord.

1 Hoewel de politie … (*hen/hun*) diverse keren sommeerde het terrein te verlaten, gaven de activisten hun verzet niet op, waarop de agenten … (*hen/hun*) arresteerden.
2 'Als u straks met de overige juryleden overlegt, kunt u dan aan … (*hen/hun*) voorstellen de kandidaat toe te laten tot de tweede ronde?' vroeg de presentator aan de voorzitter, die antwoordde: 'Die suggestie zal ik … (*hen/hun*) zeker doen.'
3 Omdat wij de subsidie voor culturele activiteiten correct besteed hebben en … (*hen/hun/ze/zij*) niet, moeten … (*hen/hun/ze/zij*) de toelage gedeeltelijk terugbetalen.
4 De bendeleden hielden vol dat de inbraak niet door een van … (*hen/hun*) gepleegd was.

Opdracht
4

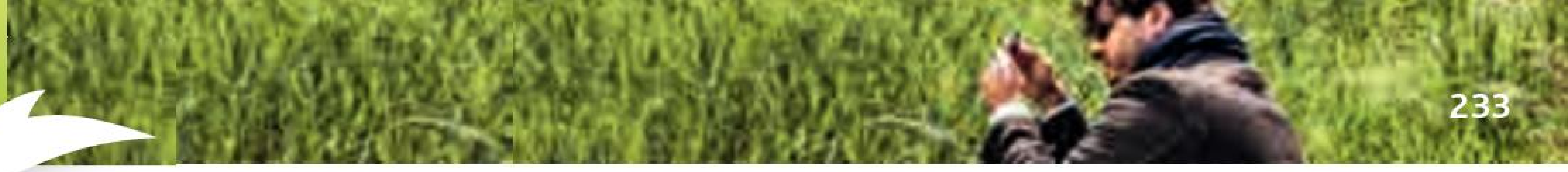
Vul het juiste voornaamwoord in: persoonlijk (*hij, zij, ze, het, hem, haar, hen, hun*) of bezittelijk (*zijn, haar* of *hun*).

1 Dit bedrijf heeft … werknemers bij een pensioenfonds ondergebracht, maar de directie moet zelf … oudedagsvoorziening regelen.
2 Omdat de onderneming … activiteiten naar België wil verleggen, heeft … enkele Vlaamse firma's overgenomen.
3 Heeft Oranje-Rood … topspelers moeten verkopen, omdat … in financiële problemen zat?
4 De coach gaf … spelers 's middags vrij, want 's ochtends had hij … zwaar laten trainen.
5 Juist in de herfstweken kun je de Nederlandse natuur in … volle glorie bewonderen.
6 Dit filiaal van de levensmiddelenketen gaat dicht, omdat … maar weinig klanten trekt.
7 Vindt de schilderkunst … beoefenaars werkelijk onder alle lagen van de bevolking?
8 Het bestuur heeft bekendgemaakt dat … terugtreedt, nu de leden … goedkeuring voor de verbouwingsplannen weigeren.

Opdracht
5

Vul in: *deze, die, wie, dit, dat* of *wat*.

1 De parlementariërs luisterden geïnteresseerd naar alles … de vluchtelingen hun vertelden.
2 Veel flatbewoners protesteren tegen de huurverhoging, omdat … strijdig is met de afspraken.
3 Dit moderne koffiezetapparaat zet veel lekkerder koffie dan … oude … we op kantoor hebben.
4 Wij zijn u zeer erkentelijk voor het vertrouwen … u in onze onderneming stelt.
5 Het pand aan de overkant zal men restaureren, maar … hier wordt eerdaags afgebroken.
6 Het ministerie … de kwestie onderzoekt, hoopt de resultaten binnenkort bekend te maken.
7 Het beste … pizzeria 'Da Portare' de klanten te bieden heeft, is de Pizza Marinara.

Opdracht
6

Vul in: *waar, waar+voorzetsel* of *voorzetsel + wie: waaraan* of *aan wie, waarmee* of *met wie, waarop* of *op wie* enzovoort.

1. Bij zijn afscheid kreeg de voorzitter als geschenk de hamer … hij jarenlang de vergaderingen had geleid.
2. Na middernacht verscheen de populaire zanger … de fans urenlang gewacht hadden, toch nog in Paradiso.
3. De literaire wandeling door Zwolle leidt langs het huis … de beroemde negentiende-eeuwse schrijver Potgieter geboren is.
4. Heeft de verdachte de berovingen … hij wordt beschuldigd, eigenlijk ooit toegegeven?
5. De Slotkerk met de beroemde deur … Maarten Luther zijn 95 stellingen zou hebben vastgespijkerd, bevindt zich in de Duitse plaats Wittenberg.
6. Dateert de wet … de demonstranten tegen de milieuvervuiling zich beroepen, al van 1969?
7. De sherpa … de alpinisten de K2 beklommen, werd tijdens de barre tocht plotseling ziek.

Opdracht
7

Verbeter de foute verwijzingen.

1. Deze coalitie doet de komende jaren zijn grootste investering in onderwijs, zodat ieder kind weer extra kansen krijgt.
2. Op deze beelden is Angela Merkel nog een jonge vrouw, waarvan je niet meteen verwacht dat ze zo veel politieke invloed zou krijgen.
3. Het tweede explosief vond de New Yorkse politie een paar straten verderop en ze maakte die uit voorzorg meteen onschadelijk.
4. Volgende week moeten de Argentijnen aantreden tegen Brazilië en het is voor hun te hopen dat Messi dan weer fit is.
5. Het epicentrum van de beving lag zo'n 200 kilometer onder Mexico-Stad, met haar miljoenen inwoners.
6. Een tatoeage zetten doet pijn. Natuurlijk maakt het verschil waar je het laat zetten, maar pijnloos is het nergens.
7. De hele oudejaarsavond draait tegenwoordig om dat verschrikkelijke vuurwerk wat om 12 uur de lucht in moet.

Theorie

Onduidelijk verwijzen (2.2)

Soms wijst een verwijswoord terug naar iets wat helemaal niet in de tekst staat. Het heeft dan geen antecedent, waardoor de zin incorrect is:

Onjuist	**Juist**
Er is een groot tekort aan donororganen, terwijl iedereen het kan doen.	*Er is een groot tekort aan donororganen, terwijl iedereen donor kan worden.*
In deze leegstaande woning brak gisteren brand uit. De brandweer arriveerde binnen enkele minuten en ze hadden het vuur snel onder controle. Het woord *ze (meervoud)* kan niet verwijzen naar *brandweer*, want dat is enkelvoud. Het verwijst bijvoorbeeld naar *de brandweerlieden,* maar dat woord staat niet in de zin.	*In deze leegstaande woning brak gisteren brand uit. De brandweer arriveerde binnen enkele minuten en die had het vuur snel onder controle.*

→

In andere gevallen ontstaat er onduidelijkheid doordat er meer dan één antecedent mogelijk is:

Onjuist	Juist
Gisteren stuurde ***de voorzitter*** *van* ***de ondernemingsraad****, die protesteert tegen de nieuwe overurenregeling, alle werknemers een toelichtende brief.* Verwijst *die* naar *de ondernemingsraad* of naar *de voorzitter?*	*De voorzitter van de ondernemingsraad protesteert tegen de nieuwe overurenregeling. Daarom stuurde hij gisteren alle werknemers een toelichtende brief.* Of: *De ondernemingsraad protesteert tegen de nieuwe overurenregeling. Daarom stuurde de voorzitter gisteren alle werknemers een toelichtende brief.*
Marina *zei tegen* ***Antoinette*** *dat Marie-Jeanne haar voor haar verjaardag een mooi cadeau wilde geven.* Verwijst *haar* naar *Marina* of naar *Antoinette?*	*Marina zei tegen Antoinette: 'Marie-Jeanne wil je voor je verjaardag een mooi cadeau geven.'* Of: *Marina zei tegen Antoinette: 'Marie-Jeanne wil mij voor m'n verjaardag een mooi cadeau geven.'*

Bij het gebruik van verwijswoorden is het dus belangrijk
- dat je het juiste verwijswoord kiest;
- dat het absoluut duidelijk is waarnaar het verwijswoord verwijst.

Opdracht 8

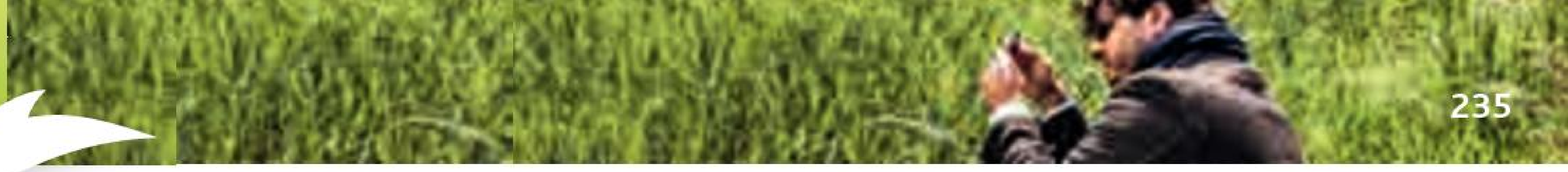
Verbeter de onduidelijke of foute verwijzingen.

1 Naar eigen zeggen was Luana een getalenteerde zangeres, maar volgens de jury van *Idols* had ze er totaal geen aanleg voor.
2 Deze verkrotte bejaardenwoningen worden volgend jaar allemaal afgebroken. Omdat ze oud en lelijk zijn geworden, hebben de bewoners daarmee ingestemd.
3 Heeft de directie van deze onderneming zijn bonussen met 30 procent verhoogd als beloning voor de goede omzetcijfers?
4 Vindt de ex-presentator van *VPRO Boeken* de roman *Anna Karenina* van Tolstoj werkelijk het mooiste boek wat hij ooit gelezen heeft?
5 De wethouder besloot met de winkeliersvereniging te overleggen over de aanleg van een grotere parkeerplaats, in de hoop daardoor een halt toe te roepen aan hun aanhoudende protesten.
6 Het bestuur deelde de clubleden mee dat ze niet bereid was af te zien van de contributieverhoging.
7 Dit zalfje helpt goed tegen oorpijn, maar dan moet je die wel met een muts tegen de kou beschermen.
8 De chef zei tegen de monteur dat hij met de auto naar het werk moest komen, zodat hij zijn kerstpakket mee kon nemen.
9 Waarom heeft het verbond van psychologen al haar leden eigenlijk opgeroepen voor een extra vergadering?
10 Als je last hebt van een stalker, kun je te allen tijde aangifte doen bij de politie, want het is strafbaar.

Ik kan/weet:

- ☐ fouten met verwijswoorden herkennen en verbeteren.
- ☐ het verband tussen zinnen en zinsdelen goed aangeven door de juiste verwijs- en verbindingswoorden te gebruiken. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

3 Incongruentie

Je leert:

- over incongruentie.

Je hebt afgerond:

- de stof van 3 vwo.

Theorie

Incongruentie

In zinnen komt de persoonsvorm in *persoon* en *getal* overeen met het onderwerp. Dat heet congruentie. Je zegt bijvoorbeeld: *ik ben*, *jij bent*, *hij is*, *wij/jullie/zij zijn*.

Bij een enkelvoudig onderwerp hoort een enkelvoudige persoonsvorm en bij een meervoudig onderwerp een meervoudige. Als bij een enkelvoudig onderwerp een meervoudige persoonsvorm staat of bij een meervoudig onderwerp een enkelvoudige persoonsvorm, is er sprake van **incongruentie**. In de volgende situaties kan gemakkelijk incongruentie ontstaan:

- een meervoudig onderwerp wordt voor enkelvoudig aangezien:

Onjuist	Juist
*Deze president vindt dat de **media** heel vaak leugens over hem verspreidt.*	*Deze president vindt dat de **media** heel vaak leugens over hem verspreiden.*
*Die partij wil dat **softdrugs** onder toezicht van de overheid geproduceerd wordt.*	*Die partij wil dat **softdrugs** onder toezicht van de overheid geproduceerd worden.*
*In de popwereld was Doe Maar een van de eerste bands **die** muziek op cd uitbracht.*	*In de popwereld was Doe Maar een van de eerste bands **die** muziek op cd uitbrachten.*

- een onderwerp met een enkelvoudige kern wordt gevolgd door een meervoudige bijvoeglijke nabepaling:

Onjuist	Juist
*Bijna 60 **procent** (kern) **van de burgers** (bepaling) zijn ontevreden over de politici.*	*Bijna 60 **procent** (kern) **van de burgers** (bepaling) is ontevreden over de politici.*
*Ongeveer **één** op de tien kinderen in de basisschoolgroepen 6, 7 en 8 worden het slachtoffer van cyberpesten.*	*Ongeveer **één** op de tien kinderen in de basisschoolgroepen 6, 7 en 8 wordt het slachtoffer van cyberpesten.*

- een meewerkend voorwerp wordt ten onrechte voor het onderwerp aangezien:

Onjuist	Juist
De belangstellenden voor de functie van voorzitter worden gevraagd hun interesse schriftelijk kenbaar te maken in een e-mail aan de secretaris van de stichting.	*[$_{mv}$ (Aan) De belangstellenden voor de functie van voorzitter] wordt gevraagd [$_{onderwerp}$ hun interesse schriftelijk kenbaar te maken in een e-mail aan de secretaris van de stichting].*

Opdracht
1

Zoek de incongruenties in de volgende zinnen en verbeter ze. Let op: misschien zijn niet alle zinnen fout.

1 Niet alleen het gebrek aan innovatie, maar ook de onoverzichtelijke bureaucratie hinderden de lokale handel.
2 De antibiotica in het vlees van de dieren belandt bij consumptie in het lichaam van de mens.
3 Noch de werkgeversorganisatie noch de vakbond van de schoonmakers was echt tevreden over het gesloten cao-akkoord.
4 Drugsafval wordt opgeslagen in plastic vaten en driekwart van die vaten worden gedumpt in waterwingebieden, wat schadelijk kan zijn voor de volksgezondheid.
5 Bij de ziekte van Alzheimer is muziek een van de dingen die nog lang in het geheugen bewaard blijft, als de patiënt andere zaken al vergeet.
6 In Nederland kwam na 1795 geen vrouwenbeweging van de grond die politieke rechten eiste, zoals in Frankrijk, waar ze overigens niet succesvol was.
7 In Roermond is bij een garage een dode man gevonden. Mensen die iets bijzonders hebben gezien, worden gevraagd zich bij de politie te melden.
8 Met zijn voorstelling *Van kwaad tot erger* maakte Theo Maassen satire die je hersens doen kraken, zei de jury bij de uitreiking van de Poelifinario 2017.
9 In 1832 veroorzaakte de cholera grote paniek in het land, omdat de helft van de 40.000 mensen die de ziekte kregen, eraan overleden.
10 Een van de instanties die hier in Amsterdam in deze extreem koude winternacht onderdak aan dak- en thuislozen biedt, is het Leger des Heils.

Opdracht
2

Wat is het betekenisverschil tussen de zinnen 1, 2 en 3?

1 Een van de architecten, die goed met tekenprogramma's <u>kon</u> omgaan, heeft dit huis ontworpen.
2 Een van de architecten die goed met tekenprogramma's <u>konden</u> omgaan, heeft dit huis ontworpen.
3 Een van de architecten, die goed met tekenprogramma's <u>konden</u> omgaan, heeft dit huis ontworpen.

Opdracht
3

Het taalbesef van Nederlanders over taalverschijnselen als verwijswoorden en incongruentie verandert door de jaren heen. Wat vroeger fout gerekend werd, wordt tegenwoordig toegestaan, omdat taal nu eenmaal verandert.

1 Bekijk in tweetallen de zinnen *a* tot en met *j* en bepaal wat je correct vindt: enkelvoud, meervoud of allebei.
2 Welke zinnen vinden jullie ongrammaticaal? Licht je keuzes toe.
- *a* Een van de eersten die het zinkende schip verliet/verlieten, was nota bene de kapitein.
- *b* De Verenigde Staten heeft/hebben vorige week vrijdag een veto uitgesproken in de Veiligheidsraad.
- *c* Er is/zijn vandaag een man en een vrouw aan de deur geweest.
- *d* Slechts één van de aanwezigen stemde/stemden tegen het voorstel van het bestuur.
- *e* Uit onze voorraad is/zijn een paar dozijn nylonkousen gestolen.
- *f* Het aantal buitenlandse studenten op Nederlandse universiteiten neemt/nemen al jaren toe.
- *g* Dit soort problemen is/zijn eenvoudig op te lossen.
- *h* Een groot aantal spreeuwen was/waren in de boom neergestreken.
- *i* Op de heuvel liep/liepen een kudde schapen te grazen.
- *j* Er was/waren bij de festiviteiten een massa mensen op de been.

Ik kan/weet:

☐ congruentiefouten herkennen en verbeteren.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

4 Dat/als-constructie

Je leert:

- over dat/als-constructies.

Je hebt afgerond:

- de stof van 3 vwo.

Theorie

Dat/als-constructie

Als je een bijzin van voorwaarde of tijd midden in een zin plaatst, ontstaat er een **dat/als-constructie**. Dat is fout. De dat/als-constructie herken je aan woordgroepen als *(om)dat als*, *(om)dat wanneer*, *(om)dat indien* en soms *zodat als/wanneer/indien* ergens midden in de zin.
Je verbetert de dat/als-constructie door de bijzin die met *als* begint, achteraan de zin te plaatsen. Soms kun je de dat/als-constructie vermijden door *volgens mij* te gebruiken in plaats van *ik denk*, *ik geloof* of *ik vind*.

Onjuist	Juist
*Voetbalkenners beweren **dat** ($_{\text{bijzin van voorwaarde}}$ **als** de KNVB het profvoetbal niet anders opzet), Nederland nooit meer internationaal zal meetellen.*	*Voetbalkenners beweren **dat** Nederland nooit meer internationaal zal meetellen, ($_{\text{bijzin van voorwaarde}}$ **als** de KNVB het profvoetbal niet anders opzet).*
*De Nederlandse regering denkt **dat** ($_{\text{bijzin van voorwaarde}}$ **wanneer** ze het toenemend individualisme maar bestrijdt), de verloedering in de samenleving wel wordt teruggedrongen.*	***Volgens de Nederlandse regering** wordt de verloedering in de samenleving wel teruggedrongen, ($_{\text{bijzin van voorwaarde}}$ **wanneer** ze het toenemend individualisme maar bestrijdt).*

Opdracht
1

Verbeter de onderstaande zinnen. Let op: misschien zijn niet alle zinnen fout.

1 De posterijen stellen dat als een kerstkaart onvoldoende gefrankeerd is, hij desondanks bij de geadresseerde wordt bezorgd.
2 Alle verzekeraars zijn van mening dat wanneer de kosten van de zorg in dit tempo blijven stijgen, de ziektekostenpolis binnen enkele jaren onbetaalbaar wordt.
3 Heel wat Nederlandse scholen stoppen met reizen naar Parijs, Londen en Berlijn, omdat sinds daar terreurdreiging is, ze bang zijn dat hun leerlingen gevaar lopen.
4 Het WK Darts winnen is niet eenvoudig, maar Michael van Gerwen kan dat, als hij tenminste in zijn normale vorm verkeert.
5 Volgens economen moet de regering de hoge staatsschuld zo snel mogelijk aanpakken, zodat als er over een paar jaar mindere tijden aanbreken, we een appeltje voor de dorst hebben.
6 De rechters zouden misdadigers strenger moeten straffen, omdat wanneer ze notoire wetsovertreders harder aanpakken, de criminaliteit zal verminderen.

Ik kan/weet:

- ☐ dat/als-constructies herkennen en verbeteren.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

5 Foutieve samentrekking

Je leert:
- over foutieve samentrekkingen.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 vwo.

Theorie

Foutieve samentrekking

Als in een zin bepaalde woorden herhaald worden, mag je die woorden in sommige gevallen een van beide keren weglaten. Dat heet **samentrekking**.

Samentrekking komt voor:
- bij woorddelen: *binnen- en buitenlandse reisbestemmingen*;
- bij woorden: *lokale (…) en interlokale telefoongesprekken*;
- bij zinsdelen: *{H&M verkoopt (wg) kleding} en {Albert Heijn (…) levensmiddelen.}*.

Als je twee zinnen samenvoegt met *en* of *maar*, mag je delen die hetzelfde zijn in de tweede zin weglaten als aan vier voorwaarden is voldaan:
- De betekenis van de weggelaten woorden is hetzelfde.
- De vorm (bijvoorbeeld enkelvoud of meervoud) van de weggelaten woorden is hetzelfde.
- De grammaticale functie (onderwerp, lijdend voorwerp enzovoort) van de weggelaten woorden is hetzelfde;
- de plaats van de weggelaten woorden ten opzichte van de persoonsvorm is hetzelfde.

Voorbeeld:
1a *De handelsdelegatie reisde naar China.*
1b *De handelsdelegatie sloot lucratieve contracten af.*
1c *De handelsdelegatie reisde naar China en (…) sloot lucratieve contracten af.*
In zin 1a en zin 1b gaat het om dezelfde *handelsdelegatie* (betekenis), *de handelsdelegatie* is beide keren enkelvoud (vorm) en *de handelsdelegatie* is beide keren het onderwerp van de zin (functie). Daarom mag je in zin 1c *de handelsdelegatie* de tweede keer weglaten.

Wanneer aan een van de vier genoemde voorwaarden niet voldaan wordt, is de samentrekking foutief.

- Voorbeeld van **verschil in betekenis**:

Onjuist	**Juist**
2a *{De uitgeverij gaf dit kalenderjaar heel veel boeken uit} en {(…) daarom alle werknemers een flinke kerstgratificatie}.*	2b *De uitgeverij gaf dit kalenderjaar heel veel boeken uit en (…) gaf daarom alle werknemers een flinke kerstgratificatie.*

Voor *de uitgeverij* geldt dat betekenis, vorm en functie in het eerste en het tweede deel van de zin hetzelfde zijn. *De uitgeverij* mag je dus weglaten. De eerste keer is *gaf* een deel van *uitgeven* en betekent het 'op de markt brengen / verkopen' en de tweede keer betekent *gaf* 'overhandigen'. Vanwege dat betekenisverschil mag je *gaf* niet weglaten.

• Voorbeeld van **verschil in vorm**:

Onjuist	**Juist**
3a *{Bij de staatsgreep werd de president in zijn huis opgesloten} en {(…) zijn vertrouwelingen in de gevangenis gegooid}.*	3b *Bij de staatsgreep werd de president in zijn huis opgesloten en (…) werden zijn vertrouwelingen in de gevangenis gegooid.*

In het eerste deel van zin 3a is de persoonsvorm *werd* enkelvoud, maar bij het onderwerp *zijn vertrouwelingen* in het tweede deel hoort een persoonsvorm in het meervoud: *werden*. De bijwoordelijke bepaling *bij de staatsgreep* mag wel worden weggelaten.

• Voorbeeld van **verschil in grammaticale functie**:

Onjuist	**Juist**
4a *{De door de hitte uitgezette brugdelen zaten muurvast,} maar {(…) heeft men met een drijvende kraan toch losgekregen}.*	4b *De door de hitte uitgezette brugdelen zaten muurvast, maar die heeft men met een drijvende kraan toch losgekregen.*

In het eerste deel van zin 4a is *de door de hitte uitgezette brugdelen* het onderwerp, in het tweede deel het lijdend voorwerp.

• Voorbeeld van **verschil in plaats ten opzichte van de persoonsvorm**:

Onjuist	**Juist**
5a *{Graag nodigen wij u uit voor de feestelijke opening van onze showroom} en {hopen (…) dat u aanwezig zult zijn}.*	5b *Wij nodigen u graag uit voor de feestelijke opening van onze showroom en (…) hopen dat u aanwezig zult zijn.* Of (zonder samentrekking): 5c *Graag nodigen wij u uit voor de feestelijke opening van onze showroom en wij hopen dat u aanwezig zult zijn.*

In het eerste deel van zin 5a staat *wij* achter de persoonsvorm, maar in het tweede deel hoort *wij* ervoor. Als in het eerste deel de volgorde van persoonsvorm en onderwerp wordt omgedraaid, is de samentrekking wel correct: zin 5b.

Tip: Vermijd het gebruik van samentrekkingen als je zinnen aan elkaar plakt met *en*, *of*, *maar* of *want*. Dat voorkomt fouten. Vaak kun je in het tweede deel van de zin met een persoonlijk of aanwijzend voornaamwoord (zie zin 4b en 5c) naar het begrip uit de eerste zin verwijzen.

Opdracht 1

Bepaal per zin of de samentrekking correct is of niet. Leg ook uit waarom.

1 Deze miljardair geeft niets om geld en daarom grote bedragen aan ideële organisaties.
2 Haar militaire successen dankte de Republiek der Nederlanden niet alleen aan haar eigen kracht, maar werden mede mogelijk doordat andere landen zich afzijdig hielden.
3 Komende nacht is er vrijwel geen bewolking en uitzonderlijk hoge minimumtemperaturen.
4 Ruud de Wild, de bekende diskjockey, is het afgelopen jaar bijna elke dag op de radio geweest, maar gelukkig nog altijd niet voorspelbaar.
5 De aantrekkende economie zorgt voor toenemende industriële bedrijvigheid, maar levert nog niet in alle sectoren nieuwe werkgelegenheid op.
6 Op 15 december is de bibliotheek geheel opnieuw ingericht en opent dan haar deuren weer voor het Zwolse publiek.

7 Het kerstreces begint op 22 december en brengen de ministers in het buitenland door.
8 De jonge padvinders sloegen de raad van de ervaren kampeerders in de wind en hun kamp op onder de hoogste bomen.
9 Bij sommige buitenlandse politiekorpsen werken volgens de Nederlandse minister te veel bazen en te weinig gewoon politiepersoneel.
10 De geniale wetenschapper werd als winnaar van de Nobelprijs wereldberoemd en werd een eredoctoraat aangeboden aan de universiteit van Cambridge.

Opdracht 2

Werk in tweetallen. Bekijk de zinnen 1 tot en met 8. Het gaat in deze zinnen om grensgevallen, waarover veel Nederlanders van mening zullen verschillen.
– Noteer welke woorden of woorddelen op de puntjes zijn weggelaten.
– Welke zinnen vinden jullie fout? Leg elkaar uit waarom je ze fout vindt. Noem zo mogelijk een van de drie mogelijkheden:
  • verschil in betekenis;
  • verschil in vorm;
  • verschil in grammaticale functie.

1 De dakloze oude man had een alpinopet op, (...) twee flessen jenever (...) en (...) een stuk in de kraag.
2 Kosovo is in 2008 een onafhankelijke republiek geworden en (...) dat tot op heden nog steeds.
3 De bekende freefighter hield op zijn boerderij drie pitbulls, maar (...) absoluut niet van katten.
4 Voor de Olympische Winterspelen wordt hier een nieuw ijsstadion gebouwd en (...) daaromheen diverse luxe hotels (...) voor het internationale publiek.
5 Een smartphone heeft veel meer mogelijkheden dan de mobiele telefoons uit de jaren negentig van de vorige eeuw (...).
6 Op het circuit van Zandvoort wordt nog wel geracet, maar (...) geen Formule I-wedstrijden meer gehouden.
7 De belastingambtenaar vond veel fouten in de jaarrekening van de firma en (...) het terecht dat de accountant die had afgekeurd.
8 De directeur van dit bedrijf verdient jaarlijks 800.000 euro, maar de mensen op de werkvloer (...) het minimumloon.

Opdracht 3

Werk in tweetallen.
1 Bedenk zeven zinnen met een samentrekking erin. In drie van die zinnen is die samentrekking correct. In vier andere zinnen is de samentrekking foutief, één keer doordat de weggelaten woorden niet dezelfde betekenis hebben, één keer doordat ze niet dezelfde vorm hebben, één keer doordat ze niet dezelfde grammaticale functie hebben en één keer doordat ze niet op de juiste plaats staan ten opzichte van de persoonsvorm.
2 Wissel je zinnen uit met die van een ander tweetal. Stel van elkaars zinnen vast welke samentrekkingen foutief zijn en waarom.

Ik kan/weet:

☐ foutieve samentrekkingen herkennen en verbeteren.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

6 Foutieve beknopte bijzin

Je leert:

- over foutieve beknopte bijzinnen.

Je hebt afgerond:

- de stof van 3 vwo.

Theorie

Foutieve beknopte bijzin

Een bijzin bevat een persoonsvorm en een onderwerp:
– {[$_{bijzin}$ *Omdat ze (ow) bij de WK wilden (pv) pieken]*, namen de veldrijders in de weken ervoor wat gas terug.}

Van een bijzin kan een **beknopte bijzin** worden afgeleid. Dat is een bijzin zonder onderwerp en persoonsvorm:
– {[$_{beknopte\ bijzin}$ *Om bij de WK te pieken]*, namen de veldrijders (ow) in de weken ervoor wat gas terug.}

Er zijn drie soorten beknopte bijzinnen:
- met een *voltooid deelwoord*:
  – 1 *[Na de schipbreuk op het strand aangespoeld]*, werd Odysseus (ow $_{hz}$) geholpen door de beeldschone koningsdochter Nausikaä.
- met een *onvoltooid deelwoord*:
  – 2 *[Zwervend door Griekenland]* komt Oedipus (ow $_{hz}$) op een driesprong zijn vader tegen, maar die kent hij niet.
- met *te + infinitief*:
  – 3 Agamemnon (ow $_{hz}$) moest zijn dochter Iphigeneia offeren *[om een gunstige wind voor zijn vloot te krijgen]*.

Of de beknopte bijwoordelijke bijzin correct is of niet, hangt af van de hoofdzin waarvan de beknopte bijzin deel uitmaakt. Het 'denkbeeldige' onderwerp van een beknopte bijwoordelijke bijzin moet namelijk overeenkomen met het onderwerp van de hoofdzin (ow $_{hz}$), anders is de zin ongrammaticaal (*). Het onderwerp van de beknopte bijzin is in zin 1 *Odysseus*, want híj is aangespoeld, in zin 2 *Oedipus*, want die zwerft door Griekenland en in zin 3 *Agamemnon*: die wil een gunstige wind voor zijn vloot.
Zin 4 is niet correct:
– 4 * *[Nog laat in de avond lezend in Homerus'* Odyssee*]* dansten de letters (ow $_{hz}$) op den duur voor Ismenes vermoeide ogen.
In zin 4 is *Ismene* het 'denkbeeldige' onderwerp van de beknopte bijzin: zíj is degene die leest. Het onderwerp van de hoofdzin (ow $_{hz}$) is echter *de letters*, waardoor het lijkt of de letters lezen.

Een foutieve beknopte bijzin kun je meestal op twee manieren verbeteren:
- Manier 1: Maak van de beknopte bijzin een gewone bijzin met een persoonsvorm en een onderwerp (ow $_{bz}$) erin.
- Manier 2: Zet in de hoofdzin een onderwerp dat overeenkomt met het 'denkbeeldige' onderwerp van de beknopte bijzin. Je moet dan vaak wel een werkwoord toevoegen.

→

Onjuist	Verbetering manier 1	Verbetering manier 2
5a *[Bij het theater aangekomen], bleken onze kaarten voor de voorstelling al opgehaald.*	5b *[Toen we (ow $_{bz}$) bij het theater aankwamen], bleken onze kaarten voor de voorstelling al opgehaald.*	5c *[Bij het theater aangekomen], hoorden we (ow $_{hz}$) dat onze kaarten voor de voorstelling al opgehaald waren.*

Opdracht
1

De volgende zinnen bevatten een beknopte bijzin. Noteer bij elk nummer de letter van de correcte zin.

1 A Na een uur met zijn impresario gebeld te hebben was het mobieltje van de acteur helemaal leeg.
B Na een uur met zijn impresario gebeld te hebben stopte de acteur zijn lege mobieltje in zijn zak.

2 A Rondtrekkend door de Verenigde Staten ontdekte Eva dat goede gezondheidszorg voor veel burgers onbereikbaar was.
B Rondtrekkend door de Verenigde Staten bleek goede gezondheidszorg volgens Eva voor veel burgers onbereikbaar.

3 A Om te schrijven aan zijn romancyclus *De tandeloze tijd* waren de cellen die hij huurde in het voormalige huis van bewaring, voor A.F.Th. van der Heijden de ideale plek.
B Om te schrijven aan zijn romancyclus *De tandeloze tijd* vond A.F.Th. van der Heijden de cellen die hij huurde in het voormalige huis van bewaring, de ideale plek.

4 A Na negentien jaar eindelijk weer eerste van de eredivisie geworden, vierde Feyenoord op de Coolsingel uitbundig het kampioenschap.
B Na negentien jaar eindelijk weer eerste van de eredivisie geworden, werd het kampioenschap op de Coolsingel door Feyenoord uitbundig gevierd.

5 A Door de kwaliteit van het water geregeld te controleren, krijgen bij de oesterteelt ziektes geen kans.
B Door de kwaliteit van het water geregeld te controleren, geven de kwekers bij de oesterteelt ziektes geen kans.

Opdracht
2

Alle zinnen bevatten een onjuiste beknopte bijzin. Verbeter de zinnen op twee manieren.

1 Gegrepen door het enthousiasme van de duizenden uitzinnige fans werden de gitaarsolo's van Jerry Garcia nog beter dan anders.
2 Door veel te oefenen stegen de spellingcijfers van veel examenkandidaten tot boven de acht.
3 Wachtend op de vertraagde trein vormde de gratis ochtendkrant *Metro* voor de studenten een welkome afleiding.
4 Geveild bij Sotheby's in Londen kreeg het museum voor deze Mondriaan laatst ruim tien miljoen euro.
5 Ondanks wekenlang ijverig gestudeerd te hebben, waren de resultaten voor economie van de meeste leerlingen niet al te best.
6 Na vele jaren in de Haagse politiek actief geweest te zijn, biedt de oranjerie van kasteel Nijenhuis de bestuurder nu een welverdiende rust.

Opdracht
3

Werk in tweetallen.

1 Maak de volgende beknopte bijzinnen op twee manieren af: één keer zo dat er een correcte zin ontstaat en één keer zo dat er een incorrecte zin ontstaat. Wissel de volgorde van correcte en incorrecte zinnen af.
a Wachtend op de bus …
b Om u beter van dienst te zijn …
c Na een lange reis eindelijk op de camping gearriveerd …
d Om een leuk zakcentje te verdienen …
e Wandelend in de Scheveningse duinen …

2 Wissel jullie zinnen uit met die van een ander tweetal. Bekijk elkaars zinnen; stel vast welke zinnen correct zijn en welke foutief.
3 Verbeter elkaars foutieve zinnen.

Opdracht 4

In de onderstaande zinnen komen beknopte bijzinnen voor. Sommige zijn correct, andere zijn ongrammaticaal. Verbeter de onjuiste zinnen.

1. Op de A1 is een vrachtwagen ingereden op een file. De snelweg blijft tot 2 uur vannacht dicht om de ravage op te ruimen.
2. Eenmaal geland met zijn helikopter verwachtte ik dat de president de laatste meters naar het Rijksmuseum zou lopen, maar nee, die gingen per auto.
3. Om de wandelaars snel te kunnen helpen bij problemen zitten op diverse plaatsen langs de route medewerkers van het Rode Kruis klaar.
4. Na zijn urenlange reis vanuit Frankrijk in slaap gesukkeld reed de vrachtwagen slingerend over de snelweg bij Hazeldonk.
5. Door gebruik te maken van nieuwe belegeringstechnieken viel de stad Groningen na twee maanden in handen van het leger van Maurits en Willem Lodewijk.
6. Robin Haase kennende, zal de ontlading bij hem groot zijn, als hij deze singlepartij voor de Davis Cup wint.
7. Door het donorregistratieformulier in te vullen kunnen meer orgaantransplantaties worden uitgevoerd, waardoor meer patiënten een beter leven krijgen.
8. Steeds meer hoteleigenaren gaan, rekening houdend met de wensen van hun gasten, over tot het serveren van een ontbijtbuffet.
9. Backpackend door Australië waren op Mary's blog elke week haar laatste belevenissen te volgen.
10. Door met minder dure verplichtingen te worden opgezadeld wordt personeel aannemen voor werkgevers gemakkelijker.

Ik kan/weet:

☐ foutieve beknopte bijzinnen herkennen en verbeteren.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

7 Zinnen onjuist begrenzen

Je leert:
- over onjuist begrensde zinnen.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 vwo.

Theorie

Zinnen onjuist begrenzen

Zinnen beginnen met een hoofdletter en eindigen met een punt. In samengestelde zinnen worden bijzinnen meestal van de hoofdzin gescheiden door een komma. Bij de begrenzing van zinnen worden twee soorten fouten gemaakt:
- losstaand zinsgedeelte;
- zinnen ten onrechte samenvoegen.

7.1 Losstaand zinsgedeelte

De fout *losstaand zinsgedeelte* houdt in dat een bijzin los staat, terwijl hij deel uitmaakt van een samengestelde zin:

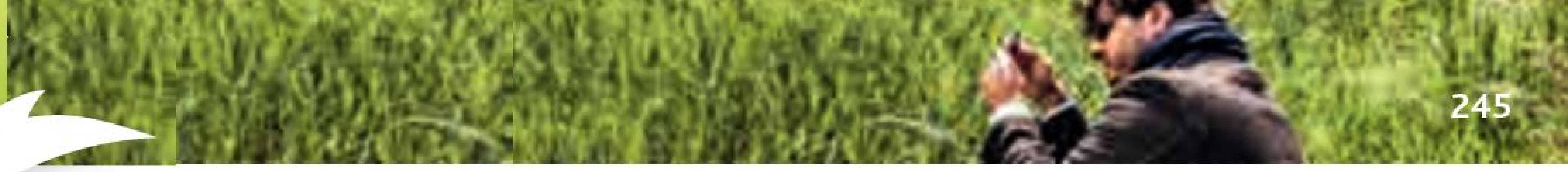
Onjuist	Juist
1a *Hoewel je van mensen die hulp verlenen in de derde wereld of in oorlogsgebieden anders zou verwachten. Is er meerdere keren seksueel wangedrag gerapporteerd over medewerkers van Oxfam International en Artsen zonder Grenzen.*	1b *Hoewel je van mensen die hulp verlenen in de derde wereld of in oorlogsgebieden anders zou verwachten, is er meerdere keren seksueel wangedrag gerapporteerd over medewerkers van Oxfam International en Artsen zonder Grenzen.*
2a *Introverte adolescenten houden negatieve gevoelens eerder binnen dan dat ze die delen met anderen. Waardoor zij meer kans hebben op een depressie dan extraverte leeftijdgenoten.*	2b *Introverte adolescenten houden negatieve gevoelens eerder binnen dan dat ze die delen met anderen, waardoor zij meer kans hebben op een depressie dan extraverte leeftijdgenoten.* Of twee hoofdzinnen, gescheiden door een punt: *Introverte adolescenten houden negatieve gevoelens eerder binnen dan dat ze deze delen met anderen. Daardoor hebben zij meer kans op een depressie dan extraverte leeftijdgenoten.*

De bijzinnen (*Hoewel … verwachten* en *Waardoor … leeftijdgenoten*) zijn een zinsdeel binnen de samengestelde zin. Die bijzinnen mogen dus niet los staan van de hoofdzin waarin ze een zinsdeel zijn. Plaats in het algemeen een komma voor onderschikkende **voegwoorden**, zoals *als, doordat, nadat, omdat, terwijl, voordat, zodat, zodra.*

7.2 Zinnen ten onrechte samenvoegen

Een andere fout bij de begrenzing van zinnen is dat zelfstandige zinnen (hoofdzinnen) worden samengevoegd zonder verbindingswoord:

Onjuist	Juist
Veel studenten zijn niet blij met de verengelsing van de opleiding, ze denken dat de kwaliteit van de colleges eronder lijdt, volgens hen beheersen de docenten het Engels onvoldoende, daardoor vinden die het niet prettig om in het Engels les te geven.	*Veel studenten zijn niet blij met de verengelsing van de opleiding, want ze vinden dat de kwaliteit van de colleges eronder lijdt. Volgens hen beheersen de docenten het Engels onvoldoende, waardoor die het niet prettig vinden om in het Engels les te geven.*

Zo verbind je hoofdzinnen:

- Twee hoofdzinnen kun je samenvoegen met *en*, *of*, *maar*, *want* of *dus*. Plaats in het algemeen een komma voor de nevenschikkende voegwoorden *maar*, *want* en *dus*. Begin een nieuwe hoofdzin bij voorkeur niet met *En*, *Maar* of *Want*:
  – *Zaalhockey is een populaire sport* <u>*en*</u> *het aantal jeugdige beoefenaars neemt de laatste jaren alleen maar toe.*
- Als je geen verbindingswoord gebruikt, kun je twee hoofdzinnen het best van elkaar scheiden door een punt te zetten en de volgende zin met een hoofdletter te beginnen.
- Wanneer de zinnen sterk samenhangen, kun je een puntkomma (;) gebruiken:
  – *Amsterdam trekt het hele jaar door veel toeristen; vooral de musea en de grachten vormen belangrijke attracties.*
- Als de tweede zin een toelichting vormt bij de eerste, is ook een dubbele punt (:) mogelijk. Zo'n dubbele punt kun je vervangen door een komma plus want (*... zomervakantie, want...*):
  – *Veel Nederlanders mijden Amsterdam in de zomervakantie: zij vinden het daar dan veel te druk met al die internationale toeristen.*

Opdracht
1

In de volgende tekstfragmenten zijn fouten gemaakt bij het begrenzen van de zinnen. Ook zijn soms geen of verkeerde leestekens gebruikt. Verbeter de tekstjes. Laat zo nodig voegwoorden weg of voeg ze toe.

1. In Nederland zijn veel kunstgrasvelden met rubbergranulaat van gerecyclede autobanden, in 2016 heeft de RIVM er daarvan honderd onderzocht. Waardoor werd vastgesteld dat de chemische stoffen niet gemakkelijk uit het rubbergranulaat vrijkomen.
2. De HEMA heeft besloten om haar kinderkleding zonder geslachtsaanduiding in de schappen te leggen. En daardoor is genderneutraliteit het gesprek van de dag. Natuurlijk worden de verschillen tussen mannen en vrouwen steeds kleiner, het feminisme zorgt daar nog steeds voor, dat is een goede zaak.
3. In de steden in het westen van ons land zijn de huizenprijzen exorbitant gestegen. Doordat er veel vraag is naar woonruimte. En er weinig huizen worden aangeboden. Mensen bieden voor een pand vaak meer dan het waard is. Want anders komen ze er niet voor in aanmerking. Dat is niet zonder risico, als de prijzen weer dalen, en je om wat voor reden dan ook je huis moet verkopen blijf je zitten met een flinke schuld.
4. Het gaat niet goed met het Nederlands elftal. Nederland slaagde er niet in zich te kwalificeren voor het EK van 2016. En ook aan de wereldkampioenschappen van 2018 deed ons land niet mee. Hoewel we in 2014 nog derde werden op het WK in Brazilië. Sommige kenners vinden dat Van Gaal nog een keer bondscoach moet worden anderen pleiten voor een buitenlandse oefenmeester. Ook al was dat in Nederland tot nu toe *not done*.
5. Het is vervelend dat mensen die een orgaan nodig hebben, lang op een wachtlijst staan, ze moeten daardoor vaak naar het ziekenhuis. En kunnen in die tijd dus niet gewoon lekker doen waar ze zin in hebben. Ook worden ze gehinderd in hun werk. Omdat ze dat meestal niet lang kunnen volhouden. Verder wordt iemand, als hij bijvoorbeeld een hartprobleem heeft belemmerd bij het sporten en bij dagelijkse bezigheden zoals boodschappen doen. Door orgaandonor te worden, kunt u patiënten helpen. Zodat die weer meer kunnen ondernemen. De oplossing van het probleem is overigens best simpel. Namelijk dat iedereen na zijn dood verplicht is zijn organen af te staan.

Ik kan/weet:

☐ onjuist begrensde zinnen herkennen en verbeteren.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

8 Onjuiste inversie

Je leert:

- over onjuiste inversie.

Je hebt afgerond:

- de stof van 3 vwo.

Theorie

Onjuiste inversie

Meestal staat het onderwerp vóór de persoonsvorm. Wanneer het onderwerp achter de persoonsvorm staat, heet dat inversie. In zin 1b is de **inversie** onderstreept.
1a *De meeste Nederlanders (ow) vinden (pv) de straffen voor delicten veel te laag.*
1b *De straffen voor delicten vinden (pv) de meeste Nederlanders (ow) veel te laag.*

Ook in samengestelde zinnen kan inversie voorkomen. In zin 2a kun je achter *en* op de plaats van de streepjes *(--) vroeger* invullen; dat is weggelaten:
2a *{Vroeger benoemde het staatshoofd bij een kabinetsformatie de informateur} en {(--) hield de Tweede Kamer zich afzijdig}.*

Soms wordt in nevengeschikte hoofdzinnen in de tweede zin ten onrechte inversie toegepast (zin 2b). In deze zin is de inversie onjuist, omdat op de plaats van de streepjes niet *vroeger* kan staan. Het moet zoals in zin 2c (zonder inversie). Als je toch inversie wilt, moet op de plaats van de streepjes een zinsdeel staan (zin 2d).

Onjuist	Juist
2b *Vroeger benoemde het staatshoofd de informateur, maar (--) gebeurt dat sinds 2012 door de Tweede Kamer.*	2c *Vroeger benoemde het staatshoofd de informateur, maar dat gebeurt sinds 2012 door de Tweede Kamer.* Of: 2d *Vroeger benoemde het staatshoofd de informateur, maar sinds 2012 gebeurt dat door de Tweede Kamer.*

Opdracht 1

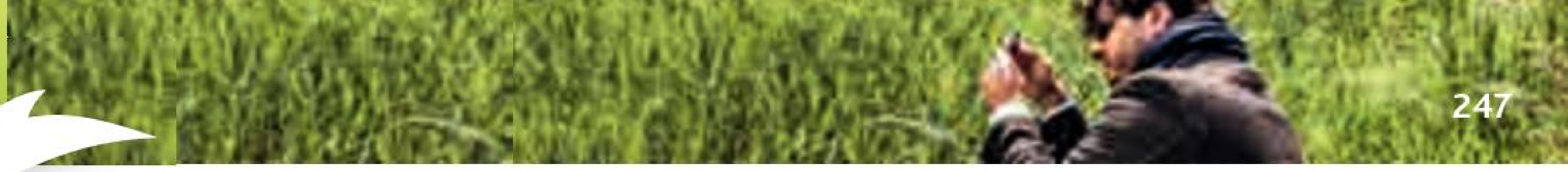
In alle zinnen komt inversie voor. In een aantal gevallen is die inversie onjuist. Stel vast welke zinnen niet correct zijn en verbeter die.

1. Vanaf 2004 begon de economie weer te groeien en bereikte die een top in 2007.
2. In sommige gevallen kan door het gif in de tatoeage-inkt zelfs huidkanker optreden, maar heeft u de gevolgen voor een deel zelf in de hand.
3. Met de aanwijzing van Vinex-locaties bij grote steden wilde de overheid de leegloop van die steden afremmen en hoopte ze het woon-werkverkeer te beperken.
4. In Zuid-Europese landen hebben vakantiegangers vaak volop zon, maar hebben ze hier in Nederland vaak met wisselvallig weer te maken.
5. In 2014 waren er al zeven iPad-scholen en kwamen er in 2015 en 2016 nog veertien bij.
6. Op aanraden van zijn partijgenoten besloot de minister af te treden en lichtte hij meteen de leden van de Tweede Kamer daarover in.

Ik kan/weet:

- ☐ onjuiste inversie herkennen en verbeteren.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

9 Geen symmetrie

Je leert:

- over het ontbreken van symmetrie.

Je hebt afgerond:

- de stof van 3 vwo.

Theorie

Geen symmetrie

Als je opsommingen gebruikt (minstens twee delen), moet je ervoor zorgen dat de delen dezelfde opbouw en vorm hebben. Dat heet **symmetrie**:
1a *De Nederlandse militairen werden gestationeerd op Sint Maarten (a) om de orde te handhaven en (b) om te helpen bij de wederopbouw.* (bij a en b beide keren een beknopte bijzin)
In zin 1b is geen symmetrie:
1b *De Nederlandse militairen werden gestationeerd op Sint Maarten (a) om de orde te handhaven en (b) omdat ze moesten helpen bij de wederopbouw.* (een beknopte bijzin bij a naast een gewone bijzin met onderwerp en persoonsvorm bij b)

Er zijn drie soorten fouten in de symmetrie: fouten in getal, fouten in voornaamwoordelijke aanduiding en fouten in grammaticale constructie.

- in getal (enkelvoud/meervoud):

Onjuist	**Juist**
2a *In plaats van de aanhang (a) van de president gaan nu zijn politieke tegenstanders (b) de straat op om feest te vieren.*	2b *In plaats van de aanhang (a) van de president gaat nu de oppositie (b) de straat op om feest te vieren.* Of: 2c *In plaats van de aanhangers (a) van de president gaan nu zijn politieke tegenstanders (b) de straat op om feest te vieren.*

- in voornaamwoordelijke aanduiding:

Onjuist	**Juist**
3a *Wij raden u (a) aan om uw (a) kaarten op tijd te reserveren, want als je (b) wacht tot de dag van het optreden, vis je (b) waarschijnlijk achter het net.*	3b *Wij raden u (a) aan om uw (a) kaarten op tijd te reserveren, want als u (b) wacht tot de dag van het optreden, vist u (b) waarschijnlijk achter het net.* Of: 3c *Wij raden je (a) aan om je (a) kaarten op tijd te reserveren, want als je (b) wacht tot de dag van het optreden, vis je (b) waarschijnlijk achter het net.*

- in grammaticale constructie:

Onjuist	**Juist**
4a *De boeren in Centraal-Afrika konden niet oogsten als gevolg van aanhoudende droogte (a) en doordat de guerrillabeweging hun velden in brand stak (b).* ((a) woordgroep / (b) bijzin)	4b *De boeren in Centraal-Afrika konden niet oogsten doordat de droogte steeds maar aanhield (a) en doordat de guerrillabeweging hun velden in brand stak (b).* ((a) bijzin / (b) bijzin)

Opdracht
1

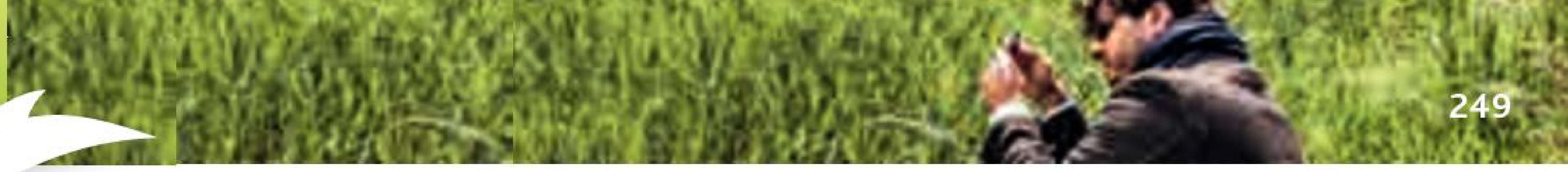
Een aantal van de volgende zinnen bevat fouten tegen de symmetrie. Verbeter ze.

1 Veel mannen zien het nut van schoonheidsbehandelingen voor henzelf niet in, maar de moderne man zou best eens wat meer aandacht aan zijn uiterlijk kunnen besteden.
2 De ING stelt dat de klacht van de milieubeweging over het investeringsbeleid onterecht is en veel aandacht te hebben voor duurzaamheid.
3 In dit artikel bespreken we de werkwijzen van huiswerkinstituten, de kosten van de ondersteuning en of de begeleiding voldoende kwaliteit heeft.
4 Deze econoom heeft het kabinet geadviseerd te investeren in de werkgelegenheid en te werken aan de aflossing van de staatsschuld.
5 Overmatig alcoholgebruik veroorzaakt bij jongeren vaak ernstige verslaving en dat hun hersens blijvend beschadigd raken.
6 Voor doven en slechthorenden heeft dit museum goede voorzieningen getroffen, maar een gehandicapte kan zich door de smalle gangen maar moeilijk verplaatsen.
7 De winkels en casino's in deze stad worden door veel toeristen bezocht, maar de prachtige musea bekijken ze nauwelijks.
8 Het is belangrijk dat u zich goed informeert over de risico's van een tatoeage. Als blijkt dat een zaak geen goede recensies heeft, is het verstandig dat je een andere shop kiest.
9 Tijdens de onderhandelingen voor een nieuwe Duitse regering bleek het onmogelijk om zowel de achterban van de FDP als het electoraat van de CDU tevreden te stellen.
10 Eenzame ouderen die op sociale media actief zijn, doen dat vaak omdat ze nieuwe vrienden willen maken of om een partner te zoeken.

Ik kan/weet:

- ☐ fouten in de symmetrie herkennen en verbeteren.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

10 Woordgebruik

Je leert:
- over aantrekkelijk woordgebruik.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 vwo.

Theorie

Woordgebruik

Om aantrekkelijk te schrijven, moet je letten op woordkeuze en zinsbouw. Hier volgen vijf aanwijzingen voor het woordgebruik:
- Gebruik geen lange woorden.
- Schrijf geen 'moeilijke' woorden over uit je bronnen.
- Schrijf alleen afkortingen van woorden die je ook uitspreekt als afkorting.
- Vermijd deftige of formele woorden.
- Varieer in woordkeuze.

Gebruik geen lange woorden.
Lange woorden met veel lettergrepen lezen moeilijker dan kortere. Voorbeelden:

Niet:	Wel:
arbeidsongeschiktheidsverzekering	*verzekering voor arbeidsongeschiktheid*
milieubeschermingsmaatregelen	*maatregelen ter bescherming van het milieu*
landbouwmechanisatietentoonstelling	*tentoonstelling over mechanisatie in de landbouw*

Schrijf geen 'moeilijke' woorden over uit je bronnen.
Moeilijke woorden overnemen in je eigen tekst is riskant. Misschien gebruik je ze verkeerd. Bovendien begrijpen lezers die woorden vaak niet. Zoek liever een eenvoudiger synoniem of geef een omschrijving van een lastig begrip. Gebruik zo mogelijk de synoniemenlijst van Word: ga met de cursor op het woord staan, klik op de rechtermuisknop en kies in het menu Synoniemen. Voorbeelden:

Niet:	Wel:
bilateraal	*tweezijdig*
interruptie	*onderbreking*
ridicuul	*belachelijk*
saillant	*opvallend*
tolerantie	*verdraagzaamheid*

Schrijf alleen afkortingen van woorden die je ook uitspreekt als afkorting.
Schrijf afkortingen voluit, behalve als je ze als afkorting uitspreekt. Veel afkortingen zijn onbekend en opzoeken in het woordenboek kost tijd. Voorbeelden:

Niet:	Wel:
enz.	*enzovoort*
bijv.	*bijvoorbeeld*
e.d.	*en dergelijke*
v.d.	*van de*
collectieve arbeidsovereenkomst	*cao*
compact disc	*cd*

→

Vermijd deftige of formele woorden.
Deftige en formele woorden maken je tekst lastig om te lezen. Ook hier biedt de synoniemenlijst van Word hulp. Voorbeelden:

Niet:	**Wel:**
aangezien	*omdat*
betreffende	*over*
dienen te	*moeten*
doch	*maar, echter*
enerzijds/anderzijds	*aan de ene kant/aan de andere kant*
indien	*als*
nochtans	*toch; niettemin*
omtrent	*over*
tevens	*ook*
van oordeel zijn	*van mening zijn*

Formuleer ook niet te populair: gebruik geen spreektaal, jongerentaal en WhatsApptaal. Voorbeelden:

Niet:	**Wel:**
AFW88	*afwachten*
&	*en*
F4EN	*feestvieren*
L@ER	*later*
SUC6	*succes*

Varieer in woordkeuze.
Woordherhaling maakt een tekst saai. Je moet dus variatie aanbrengen in je woordkeuze. Er zijn twee manieren om storende woordherhaling te voorkomen:
- Gebruik in de tekst **synoniemen**. Voor synoniemen kun je de synoniemenlijst van Word raadplegen of een (online)woordenboek. Let op: beruchte 'herhaalwoorden' zijn *ook* en *maar.*
- Behalve met synoniemen kun je ook werken met **verwijswoorden**. → ***zie Formuleren p. 255*** Maar let wel op, want verwijswoorden zijn lastig:
  - Als schrijver loop je het risico het verkeerde verwijswoord te kiezen: is het *hij* of *zij (ze)*, *hem* of *haar*, *zijn* of *haar*, *hen* of *hun*?
  - Ook voor de lezer is een verwijswoord lastiger dan een synoniem. Hij moet immers van elk verwijswoord het antecedent zoeken: hij moet bepalen naar welk(e) woord(en) het verwijswoord terugwijst. Daardoor is een tekst met veel verwijswoorden moeilijker om te lezen.

Een paar tips:
- Wissel synoniemen en verwijswoorden af.
- Gebruik bij twijfel tussen *hij* en *zij (ze)* het woord *die*.
- Gebruik bij twijfel tussen *hen* en *hun* zo mogelijk *ze*.
- Schrijf niet *hij of zij*, *hij/zij*, *hem of haar*, *zijn/haar*, maar gebruik de mannelijke vorm. Je kunt ook in het meervoud werken; dat voorkomt problemen (ook bij de spelling).
- In veel gevallen kun je een te vaak herhaald woord gewoon **weglaten**. Doe dat niet als de tekst er onduidelijker door wordt.

Opdracht
1

Lees tekst 1 en 2 en beantwoord de vragen.

1 Welke tekst vind je het makkelijkst om te lezen?
2 Waardoor zou dat komen?
3 Noteer van elke tekst de woorden waarvan je de betekenis niet weet.
4 Noteer van elke tekst de woorden die bestaan uit meer dan vijftien letters.
5 Noteer van elke tekst de zinnen die je ingewikkeld vindt. Noteer de eerste twee woorden en de laatste twee.
6 Noteer van beide teksten het aantal enkelvoudige zinnen (zinnen met één persoonsvorm).
7 Noteer van beide teksten het aantal samengestelde zinnen (zinnen met meer dan één persoonsvorm).
8 Noteer van beide teksten het aantal zinnen van meer dan twintig woorden.
9 Tekst 1 bestaat uit 6 zinnen en 105 woorden; tekst 2 bestaat uit 10 zinnen en 114 woorden. Bereken van beide teksten de gemiddelde zinslengte.

Tekst 1

Politie in achterstandswijk handelt pragmatisch

Politiefunctionarissen gaan in multiculturele achterstandswijken voornamelijk pragmatisch te werk. Zonder ideologische of etnisch-culturele vooringenomenheid trachten ze overlast, onveiligheid en criminaliteit te bestrijden en te voorkomen. De hermandad zoekt niet aflatend naar creatieve oplossingen voor een samenlevingssegment waar (potentiële) conflicten of confrontaties tussen bevolkingsgroepen op de loer liggen. Wijkagenten werken daarbij samen met andere overheidsfunctionarissen, jeugdhulpverleners, woningcorporaties en religieuze en sociale organisaties. Zij staan voortdurend in de frontlinie van de samenleving, waar ze worden geconfronteerd met sociaaleconomische problematiek, zoals armoede, werkloosheid en lage opleidingsniveaus. Daarbij vormen ze ook nog eens onderdeel van het publieke debat en dat eist veel van hen in een toenemend pluriforme maatschappij.

Naar: NU.nl, op 25 februari 2018

Tekst 2

Politie in achterstandswijk handelt pragmatisch

In achterstandswijken wonen mensen van verschillende afkomst samen. Politiemensen werken daar vooral praktisch. Ze nemen nooit vooraf standpunten in op basis van geloof of cultuur. Wel proberen ze overlast, onveiligheid en misdaad tegen te gaan. De politie zoekt steeds weer naar nieuwe oplossingen voor (mogelijke) ruzies of botsingen tussen bevolkingsgroepen.
Wijkagenten werken daarbij samen met andere overheidsmensen, jeugdhulpverleners, woningbouwverenigingen en kerken en politieke partijen. De agenten staan altijd vooraan bij moeilijkheden in de samenleving. Ze komen daar maatschappelijke en economische problemen tegen, zoals armoede, werkloosheid en een lage opleiding. Daarbij wordt hun rol door de burgers soms kritisch besproken. Dat eist veel van hen in een maatschappij waarin steeds meer verschillen tussen mensen bestaan.

Opdracht
2

Lees tekst 3, een alinea uit een artikel van Bas (5 vwo) over Engels als voertaal op de universiteit. Te vaak gebruikte woorden zijn gemarkeerd. Herschrijf de tekst en vervang de herhaalde woorden door synoniemen of verwijswoorden, of laat ze weg.

Tekst 3

Universiteit of university?

Het is een goed idee om alle hoorcolleges op universiteiten in het Engels te geven. Voor sommige beroepen is Engels als voertaal namelijk heel **belangrijk**. In de luchtvaartsector bijvoorbeeld is het erg **belangrijk** dat je je goed in het Engels kunt uitdrukken. Bij bedrijven die op de internationale markt opereren, is beheersing van het Engels eveneens **belangrijk**. Bovendien studeren en werken steeds meer Nederlanders in het buitenland. Ook voor hen is het **belangrijk** dat ze een goede uitdrukkingsvaardigheid in het Engels hebben. *University of Amsterdam*, staat dat niet prachtig op je sweater?

Opdracht
3

Lees tekst 4, het slot van een artikel van Iris (6 vwo).

1. Noteer minstens vier verschillende woorden of zinsconstructies die te vaak gebruikt worden.
2. Herschrijf de tekst: vervang de herhaalde woorden door synoniemen of verwijswoorden, of laat ze weg.

Tekst 4

Spray moet veiligheid vrouw een oppepper geven

Is de pepperspray de oplossing voor geweld tegen vrouwen? Daarover valt te twisten. Er zitten namelijk voor- en nadelen aan pepperspray en de vraag is welke zwaarder wegen. In elk geval is het belangrijk om ook andere mogelijkheden te overwegen. Het is mogelijk dat pepperspray, ondanks alle nadelen die het met zich meebrengt, toch de beste oplossing is. Dit kan echter ook gelden voor een andere mogelijkheid. Misschien is er namelijk geen perfecte oplossing, en zullen we het met de minst slechte mogelijkheid moeten doen. Nog langer twijfelen is namelijk in elk geval geen oplossing. Voor de Nederlandse vrouw is het belangrijk dat er snel een oplossing gevonden wordt. Vrouwen moeten de mogelijkheid krijgen om zichzelf te beschermen. Dat is hun goed recht.

Ik kan/weet:

- ☐ waar ik op moet letten in mijn woordgebruik.
- ☐ variatie aanbrengen in woordgebruik om herhaling te voorkomen. 3F
- ☐ het verband tussen zinnen en zinsdelen goed aangeven door het gebruik van juiste verwijs- en verbindingswoorden. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

11 Zinsbouw

Je leert:

- zinnen aantrekkelijk formuleren.

Je hebt afgerond:

- de stof van 3 vwo.

Theorie

Zinsbouw

Als je aantrekkelijk wilt schrijven, is behalve de woordkeuze ook de zinsbouw een aandachtspunt. Hier volgen zes aanwijzingen:

- Varieer in zinsopbouw; niet steeds: onderwerp – persoonsvorm – andere zinsdelen.
- Varieer in zinslengte en wissel enkelvoudige en samengestelde zinnen af.
- Zet woorden en zinsdelen die bij elkaar horen, zo dicht mogelijk bij elkaar.
- Gebruik zo veel mogelijk actieve zinnen: de bedrijvende vorm.
- Gebruik geen naamwoordstijl.
- Zorg voor duidelijke verbanden binnen de zinnen en tussen de zinnen (en de alinea's) door middel van voegwoorden, verwijswoorden en signaalwoorden.

Varieer in zinsopbouw.
Van nature begin je een zin vaak met het onderwerp (O). Daarna komt de persoonsvorm (P) en vervolgens een ander zinsdeel (A): *onderwerp – persoonsvorm – ander zinsdeel (OPA)*. Maar als alle zinnen beginnen met het onderwerp, wordt dat vervelend voor de lezer of luisteraar. Dus:

- Gebruik ook de volgorde *ander zinsdeel – persoonsvorm – onderwerp (APO)*.
- Maak nu en dan een vraagzin: *persoonsvorm – onderwerp – ander zinsdeel? (POA)*.
- In sommige teksten, zoals instructies, kun je nu en dan de gebiedende wijs (zonder onderwerp) gebruiken *(PA)*.

Varieer in zinslengte.
Te veel korte zinnen maken een tekst saai. Varieer dus in **zinslengte**. Dat kun je bijvoorbeeld doen door enkelvoudige en samengestelde zinnen af te wisselen. Bij samengestelde zinnen kun je hoofd- en bijzinnen afwisselen. Maar pas op:

- Als schrijver maak je eerder een zinsbouwfout in een lange zin dan in een korte.
- Lange (samengestelde) zinnen zijn voor een lezer moeilijker te begrijpen dan kortere (enkelvoudige) zinnen. Gebruik dus niet meer dan zo'n twintig woorden per zin. Knip lange zinnen in stukken, zodat er kortere zinnen ontstaan. Zorg er wel voor dat korte zinnen héle zinnen blijven: zet geen zinsgedeelten in een aparte zin.
- Bijzinnen zijn lastiger voor de lezer dan hoofdzinnen; formuleer dus vooral hoofdzinnen.

Zet woorden en zinsdelen die bij elkaar horen, zo dicht mogelijk bij elkaar.
Een tekst leest gemakkelijker als woorden of zinsdelen die bij elkaar horen, ook dicht bij elkaar staan.

Een paar tips:

- Zet de persoonsvorm zo dicht mogelijk bij de andere werkwoorden van het gezegde.

Niet:	Wel:
Tegenstanders van kernenergie hebben zich uit protest tegen het transport van hoogradioactief afval in Midden-Duitsland aan het spoor vastgeketend.	*Tegenstanders van kernenergie hebben zich in Midden-Duitsland aan het spoor vastgeketend uit protest tegen het transport van hoogradioactief afval.*

→

- Zet het lidwoord, aanwijzend voornaamwoord of bezittelijk voornaamwoord zo dicht mogelijk bij het zelfstandig naamwoord waar het bij hoort.

Niet:	Wel:
De twee jaar terug door deze schaatscoach ondernomen poging tot matchfixing kwam 'toevallig' in de krant op de dag dat zijn pupil een olympische medaille kon behalen.	*De poging tot matchfixing, die deze schaatscoach twee jaar terug ondernam, kwam 'toevallig' in de krant op de dag dat zijn pupil een olympische medaille kon behalen.* Of liever nog: *Deze schaatscoach ondernam twee jaar terug een poging tot matchfixing. Dat kwam 'toevallig' in de krant op de dag dat zijn pupil een olympische medaille kon behalen.*

- Zet het onderwerp en de persoonsvorm (of het gezegde) zo dicht mogelijk bij elkaar. Gebruik in lange zinnen dus liever een nevenschikkend voegwoord (*want*, *maar*) dan een onderschikkend voegwoord (*omdat*, *hoewel*).

Niet:	Wel:
Wie donderdag naar buiten gaat, moet zich goed kleden tegen de kou, ***omdat*** *het KNMI als gevolg van de gure oostenwind de zeer lage gevoelstemperatuur van -17°C verwacht.*	*Wie donderdag naar buiten gaat, moet zich goed kleden tegen de kou,* ***want*** *het KNMI verwacht als gevolg van de gure oostenwind de zeer lage gevoelstemperatuur van -17°C.*

Gebruik zo veel mogelijk actieve zinnen.
Een zin met een werkwoordelijk gezegde kan in de bedrijvende of in de lijdende vorm staan. Een zin in de **bedrijvende vorm** heet een actieve zin, een zin in de **lijdende vorm** is een passieve zin (met een vorm van *worden* of *zijn*). Het lijdend voorwerp van de bedrijvende zin wordt in de lijdende zin het onderwerp. Het onderwerp van de bedrijvende zin wordt in de lijdende zin een bijwoordelijke bepaling met 'door'. In het algemeen is het beter om actieve zinnen te gebruiken. De lezer ziet dan meteen wie de handeling uitvoert.

Niet:	Wel:
Door het cabinepersoneel van KLM (bwb) / is / een 24-uursstaking (ow) / aangekondigd / voor een hoger salaris en minder werkdruk. (passieve zin)	*Het cabinepersoneel van KLM (ow) / heeft / een 24-uursstaking (lv) / aangekondigd / voor een hoger salaris en minder werkdruk.* (actieve zin)

In de volgende drie gevallen kun je de lijdende vorm wel gebruiken:

- als het onbekend, onbelangrijk of overduidelijk is wie de handeling uitvoert;

Niet:	Wel:
Onbekenden hebben vorige week het Spiegelmonument van Jan Wolkers zwaar beschadigd. (actief)	*Het Spiegelmonument van Jan Wolkers is vorige week zwaar beschadigd.* (passief, want de daders zijn onbekend)
Een bouwbedrijf gaat komend najaar de onbewoonbaar verklaarde huizen in deze straat renoveren. (actief)	*De onbewoonbaar verklaarde huizen in deze straat worden komend najaar gerenoveerd.* (passief, want wie de renovatie uitvoert, is onbelangrijk)
Vanwege het grote aantal ongelukken op dit deel van de A28 heeft de overheid de maximumsnelheid verlaagd naar 100 km/h. (actief)	*Vanwege het grote aantal ongelukken op dit deel van de A28 is de maximumsnelheid verlaagd naar 100 km/h.* (passief, want het is overduidelijk dat alleen de overheid dit kan doen)

- als je de handeling of het object van de handeling centraal wilt stellen in plaats van de handelende persoon;

Niet:	Wel:
Op 23 maart 2018 huldigde de koning alle Nederlandse medaillewinnaars van de Olympische Spelen in Pyeongchang in Paleis Noordeinde. (actief)	*Alle Nederlandse medaillewinnaars van de Olympische Spelen in Pyeongchang werden op 23 maart 2018 gehuldigd in Paleis Noordeinde.* (passief, want het gaat om de sporters en niet om de koning)

- als je daarmee onduidelijkheid kunt vermijden.

Niet:	Wel:
De bezoeker die de uitsmijter van de bar heeft gemolesteerd (actief), *wordt momenteel door de politie ondervraagd.*	*De bezoeker die door de uitsmijter van de bar is gemolesteerd* (passief), *wordt momenteel door de politie ondervraagd.* Of: *De bezoeker door wie de uitsmijter van de bar is gemolesteerd* (passief), *wordt momenteel door de politie ondervraagd.*

In de zin *De bezoeker die de uitsmijter van de bar heeft gemolesteerd* (actief), *wordt momenteel door de politie ondervraagd* is het onduidelijk of de bezoeker de uitsmijter heeft gemolesteerd of andersom. In de lijdende vorm verdwijnt die onduidelijkheid.

Gebruik geen naamwoordstijl.
De naamwoordstijl houdt in dat werkwoorden worden omgewerkt tot zelfstandige naamwoorden, bijvoorbeeld *het kopen van een huis*, *de aanschaf van een auto*, *de verhuizing naar een nieuwe woning.*
Naamwoordstijl geeft een tekst vaak een droger karakter en kan ook storend zijn; een tekst met meer werkwoorden komt actiever over, doordat werkwoorden een handeling uitdrukken.

Niet:	Wel:
Door het organiseren van demonstraties bereikten actiegroepen uitstel van de opening van Lelystad Airport als luchthaven voor vakantievluchten.	*Door demonstraties te organiseren, bereikten actiegroepen dat de opening van Lelystad Airport als luchthaven voor vakantievluchten is uitgesteld.*

Zorg voor duidelijke verbanden binnen de zinnen en tussen de zinnen door middel van voegwoorden, verwijswoorden en signaalwoorden.
Een tekst bestaat uit zinnen. Elke (enkelvoudige) zin is een mededeling. Kijk naar de drie mededelingen in het voorbeeld:
– *Kinderen met een taalachterstand zouden in de zomervakantie moeten deelnemen aan een zomerschool voor taal. Deze kinderen beheersen het Nederlands onvoldoende om de lessen te kunnen volgen. De kinderen presteren nu ver onder hun niveau.*

Tussen deze mededelingen bestaat een verband. Het is voor een lezer plezierig als de schrijver dat verband duidelijk aangeeft door middel van:
- verwijswoorden, die terugwijzen naar een woord of (een deel van) een zin;
- signaalwoorden. In de cursus Basis staan de veelvoorkomende tekstverbanden in een schema. Bij elk verband vind je een aantal signaalwoorden. → ***zie Basis p. 26***

Je kunt tussen de mededelingen uit het voorbeeld verband aanbrengen met signaalwoorden (*namelijk*) en verwijswoorden (*ze*, *waardoor*):
– *Kinderen met een taalachterstand zouden in de zomervakantie moeten deelnemen aan een zomerschool voor taal.* ***Ze*** *beheersen het Nederlands namelijk onvoldoende om de lessen te kunnen volgen,* ***waardoor ze*** *nu ver onder hun niveau presteren.*

Opdracht
1

Noteer van elke zin de zinsdeelvolgorde: OPA, APO, POA of PA.

1. In verband met de plaatsing van een spoorwegviaduct was de A28 een nacht afgesloten.
2. Het aantal dodelijke verkeersslachtoffers is de laatste decennia sterk afgenomen.
3. Ga niet op vakantie naar landen waar het zikavirus voorkomt.
4. Hoeveel bedraagt de schade die de orkaan op de Antillen heeft aangericht?
5. Volgens klimaatsceptici valt de opwarming van de aarde best mee.
6. Houd in de Praagse metro uw spullen goed in de gaten, want er zijn zakkenrollers actief.
7. Moet je lang gewerkt hebben om voor een WW-uitkering in aanmerking te komen?

Opdracht
2

Lees tekst 1, de inleiding van een beschouwing van Susanna en Rhodé (5 vwo) over schooluniformen.
In de tekst heeft elke zin de volgorde OPA. Herschrijf de tekst zó dat er variatie in de volgorde ontstaat. Je kunt ook vraagzinnen (POA) gebruiken.

Tekst 1

Eenheid of verscheidenheid?

Voors en tegens van het schooluniform

Fleur gaat elke dag met tegenzin naar school. Ze voelt zich niet op haar gemak, omdat ze gepest wordt. Ze draagt andere kleren dan de meisjes uit haar klas. Haar ouders kunnen zich de dure merkkleding die de andere meisjes dragen, niet veroorloven. Haar klasgenoten lachen haar uit en treiteren haar.

47% van de Nederlandse jongeren is van mening dat kledingkeuze pestgedrag kan uitlokken. Dat blijkt uit een rapport van The British Council. Die organisatie deed een driejarig onderzoek in meerdere Europese landen. Een schooluniform zou de oplossing kunnen zijn voor het pestprobleem. Wij zetten de voor- en nadelen op een rijtje.

Opdracht
3

Verdeel de lange zinnen in kortere enkelvoudige of samengestelde zinnen.

1. Een derde voordeel van de monarchie is dat we altijd een staatshoofd hebben dat goed is opgeleid voor de taak van monarch, doordat de toekomstige koning of koningin al van kinds af aan wordt geconfronteerd met de koninklijke taken, wat de ouders die – anders dan een president – zelf vele jaren op de troon zitten, de gelegenheid biedt hun kind zorgvuldig voor te bereiden op het koningschap.
2. Omdat cijfers aantoonden dat er in Den Haag sprake was van discriminatie op de arbeidsmarkt, waardoor sollicitanten met migratieachtergrond minder kans maakten, heeft de gemeente in 2016 een experiment laten uitvoeren met anoniem solliciteren, waaruit gebleken is dat sollicitanten met een gemengde culturele achtergrond in de proefperiode vaker werden uitgenodigd voor een gesprek en vervolgens ook vaker werden aangenomen dan in de jaren ervoor.

Opdracht
4

1. Welke van de zinnen *a* tot en met *d* staan in de lijdende vorm? Noteer de letters.
2. Zet de passieve zinnen in de bedrijvende vorm. Voeg zo nodig een onderwerp toe.
   a De door u bestelde boeken worden door ons zo spoedig mogelijk aan u toegestuurd.
   b Jongeren en jongvolwassenen lezen volgens de cijfers van het CBS steeds minder boeken.
   c Vanmiddag zijn de werknemers door de directie geïnformeerd over de sluiting van het bedrijf.
   d De website Taalwinkel.nl is in het leven geroepen door de HvA en de UvA.

Opdracht
5

Werk in tweetallen.

1 Welke van de zinnen *a* tot en met *d* staan in de lijdende vorm? Noteer de letters.

2 Overleg met elkaar welke lijdende zinnen of zinsgedeelten beter in de bedrijvende vorm kunnen staan of andersom. Zet die zinnen in de juiste vorm.

a In verband met de jaarlijkse kermis zijn de toegangswegen tot het centrum de hele week afgesloten voor auto's.

b Kiezers worden door diverse lokale, digitale stemwijzers geïnformeerd over de plannen van de politieke partijen in hun woonplaats.

c In 2017 heeft *Televizier* de presentatoren Arjen Lubach, Beau van Erven Dorens en Wilfred Genee genomineerd voor de Zilveren Televizier-Ster.

d De komende jaren zal door Nederland steeds minder gas naar Duitsland en Frankrijk worden geëxporteerd.

Opdracht
6

Lees tekst 2, een deelonderwerp uit een artikel van Douwe en Julia (6 vwo) over consumentenvuurwerk. In de tekst is er verband tussen (delen van) zinnen, doordat verwijswoorden terugwijzen naar eerdergenoemde woorden of woordgroepen.
Noteer uit de volgende zinnen een verwijswoord. Zet het antecedent erachter.

1 zin 2
2 zin 3
3 zin 4
4 zin 6
5 zin 7
6 zin 9
7 zin 11 (2x)
8 zin 14
9 zin 17 (2x)
10 zin 18

Tekst 2

Vuurwerk en het milieu

(1) Om te beginnen veroorzaakt vuurwerk luchtvervuiling. (2) Het afsteken ervan vult de lucht vooral met het voor de gezondheid schadelijke fijnstof. (3) De eerste twee uur van het nieuwe jaar is de concentratie daarvan wel veertig keer zo hoog als normaal. (4) Ook op 1 januari is die nog zorgwekkend: zeven tot acht keer zo hoog als normaal.

(5) Behalve luchtvervuiling is er ook bodem- en watervervuiling. (6) Knalvuurwerk bestaat vooral uit buskruit; siervuurwerk bevat daarnaast zware metalen als koper, barium en antimoon. (7) Daardoor geeft siervuurwerk meer kwalijke uitstoot dan knalvuurwerk. (8) In illegaal vuurwerk, naar schatting dertig procent van de totale hoeveelheid, zitten vaak nog andere gevaarlijke stoffen, zoals cadmium en perchloraat. (9) Als gevolg daarvan is illegaal vuurwerk het slechtst voor het milieu. (10) Alle vervuilende stoffen in de onverbrande vuurwerkresten en in de kleine stofdeeltjes dalen neer en komen dan eerst in de bodem terecht. (11) Vervolgens verplaatsen ze zich gaandeweg naar het oppervlaktewater, waar ze schade aanrichten. (12) Koper bijvoorbeeld is giftig voor de dieren die daar leven, en slecht voor de planten. (13) Bovendien worden zware metalen niet afgebroken door biologische processen. (14) Ze veroorzaken dus blijvende milieuschade.

(15) Ten slotte is er het afval. (16) Elk jaar zijn er ruim achthonderd vrachtauto's nodig om al het vuurwerkafval op te ruimen. (17) Dat bestaat hoofdzakelijk uit karton en papier, met de nodige onverbrande zware metalen erin. (18) Vooral die moeten snel worden opgeruimd, zodat er geen metaalresten in de bodem terechtkomen of wegspoelen naar het oppervlaktewater.

Opdracht
7

Kijk nog eens naar tekst 2. In de tekst komen signaalwoorden voor die tekstverbanden binnen of tussen zinnen aangeven. Beantwoord voor de genoemde zinnen de volgende twee vragen:
– Van welk verband is er sprake?
– Aan welk(e) signaalwoord(en) herken je dat verband?
Let op: sommige signaalwoorden zijn tevens verwijswoord.

1 binnen zin 3
2 tussen zin 4 en 3
3 het eerste en het tweede deel van zin 5
4 binnen zin 6 (2x)
5 tussen zin 7 en 6
6 binnen zin 7
7 binnen zin 8
8 tussen zin 9 en 8
9 tussen zin 11 en 10
10 binnen zin 12
11 tussen zin 13 en 12
12 tussen zin 14 en 13
13 binnen zin 16
14 binnen zin 18
15 tussen zin 1, 5 en 15

Opdracht
8

1 Schrijf een tekstje van minimaal 250 woorden over een van de volgende onderwerpen of een onderwerp van jouw keuze:
- In loondienst of eigen baas?
- Je favoriete sport
- Drankgebruik onder jongeren
- Je idool
- Verslaafd aan de smartphone?

Breng met verwijswoorden en signaalwoorden verband aan tussen de (delen van) zinnen. In je tekst moeten minstens vier verschillende verbanden voorkomen en minstens vier verwijswoorden.

2 Wissel je tekst uit met die van een klasgenoot.
Noteer uit elkaars tekst de verwijswoorden en geef van elk verwijswoord aan wat het antecedent is.
Noteer vervolgens de signaalwoorden en geef van elk signaalwoord aan welk verband het aangeeft.

Ik kan/weet:
- ☐ waar ik op moet letten in de zinsbouw.
- ☐ variëren in zinsbouw en zinslengte.
- ☐ naamwoordstijl en overbodig gebruik van de lijdende vorm voorkomen.
- ☐ het verband tussen zinnen en zinsdelen goed aangeven door het gebruik van juiste verwijs- en verbindingswoorden. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

12 Uitdrukkingen

Je leert:
- over uitdrukkingen.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 vwo.

Theorie

Uitdrukkingen

Een **uitdrukking** is een zinsnede met een figuurlijke betekenis. Door in een gesproken of geschreven tekst uitdrukkingen te gebruiken, maak je de tekst aantrekkelijker voor het publiek.
Voorbeelden:
– *De huwelijkszwendelaar wist met zijn gladde praatjes de eenzame vrouw om de tuin te leiden.*
– *Als veel Nederlanders tegelijk een dagje naar het strand gaan, gooien lange files vaak roet in het eten.*
– *Door de actie #MeToo is duidelijk geworden dat belangrijke mannen in hun omgang met vrouwen geregeld over de schreef gaan.*
De uitdrukking *om de tuin leiden* betekent 'bedriegen', *roet in het eten gooien* betekent 'iets bederven; het plezier vergallen' en *over de schreef gaan* is 'iets doen wat niet mag; te ver gaan'.

Er zijn veel uitdrukkingen met woordparen:
- uitdrukkingen met twee **synoniemen** (tautologie) of woorden die ongeveer hetzelfde betekenen:
  – *Hoe je het ook wendt of keert, de overheid moet de burgers beschermen en daarin slaagt ze niet altijd.*
- uitdrukkingen met een **tegenstelling** (antithese):
  – *De meeste mensen kennen de brandnetel voornamelijk als een vervelende, prikkende plant, die je overal en nergens tegenkomt.*
- uitdrukkingen met **alliteratie** (beginrijm van medeklinkers):
  – *In het jaar 2000 is de Koersk, een Russische kernonderzeeër, in de Barentszzee met man en muis vergaan.*
- uitdrukkingen met **eindrijm**:
  – *Tegen heug en meug stemden de werknemers in de metaalsector in met de geringe loonsverhoging die de werkgevers voorstelden.*

Naast uitdrukkingen met woordparen komen in deze paragraaf uitdrukkingen aan de orde met een voorwerp, met een dier en met een lichaamsdeel. Ook uitdrukkingen uit de Bijbel en de mythologie, uitdrukkingen met oude naamvallen en voorzetseluitdrukkingen worden besproken.
De betekenis van uitdrukkingen vind je in het woordenboek, meestal bij het eerste zelfstandig naamwoord. Je kunt ook op internet zoeken.

Opdracht
1

Werk in tweetallen.
In tekst1 zijn twintig uitdrukkingen gebruikt.
1. Noteer ze en geef de betekenis. Gebruik zo nodig een (online)woordenboek.
2. De tekst bevat ook twee spreekwoorden, waarvan één in de titel. Noteer de betekenis.
3. Voor lezers uit de brugklas zou deze tekst door het grote aantal uitdrukkingen moeilijk leesbaar zijn. Herschrijf de tekst voor een publiek van dertienjarigen. Vervang de uitdrukkingen en andere moeilijke woorden door eenvoudiger formuleringen.

Tekst 1

Boontje komt om zijn loontje

Een vete die al sinds de middeleeuwen bestaat, zou de grondslag zijn van de naam Zwolse 'blauwvingers'. Naar het schijnt was Kampen rijk en de burgers waren trots op hun stad, die heel wat in de melk te brokkelen had. De wijde omgeving moest naar het Kampense pijpen dansen.

Er ontbrak echter één ding dat hun rivalen in Zwolle wel hadden: een klokkenspel in de kerktoren. En dat gaf scheve ogen: de rijke Hanzestad Kampen mocht immers niet onderdoen voor het veel armere Zwolle. Nee, dat was uit den boze.

Op een dag brandde de kerk van Zwolle af, maar het carillon ontsprong de dans en Kampen wilde het maar wat graag kopen. Dat ging niet zonder slag of stoot, want die van Zwolle zetten een hoge borst op en wilden aanvankelijk niet meewerken. Maar door geldnood gedreven boden de Zwollenaren in arren moede de beiaard toch te koop aan voor een veel te hoge prijs. Even waren de Kampenaren de kluts kwijt. Ze praatten als Brugman, maar Zwolle hield zijn poot stijf en ten langen leste gingen die van Kampen toch door de knieën, omdat ze de klokken heel graag wilden hebben. Ze bedongen echter wel dat zij mochten beslissen hoe ze het afgesproken bedrag zouden uitbetalen. Zwolle, dat lelijk in zijn maag zat met de lege gemeentekas, moest die voorwaarde wel accepteren.

Wie kaatst, moet de bal verwachten. Zwolle had Kampen flink tegen zich in het harnas gejaagd en de Kampenaren zagen nu hun kans schoon om wraak te nemen. Ze betaalden het geld uit in zakken vol met vierduitenstukken. De Zwollenaren telden tot ze er letterlijk blauwe vingers van kregen. Zo zetten de Kampenaren Zwolle zijn geldzucht betaald. Tot in lengte van dagen hadden ze een mooie scheldnaam voor hun rivalen: blauwvingers.

Inmiddels dragen de Zwolse burgers die geuzennaam met eer. In de zomermaanden organiseert de stad de blauwvingerdagen, die wijd en zijd bekend zijn. Van heinde en verre komen de toeristen eropaf. Daarnaast zijn er de Zwolse blauwvingers, heerlijke koekjes met een prachtig verhaal.

Opdracht 2

Maak de uitdrukkingen compleet met een soort synoniem en zoek de juiste betekenis *a* tot en met *j* erbij. Gebruik zo nodig een (online)woordenboek. Voorbeeld:

– huis en … verlaten
huis en haard verlaten = alles achterlaten wat je bezit

1 dood en … zaaien
2 gepokt en …
3 in kannen en …
4 kant noch … raken
5 kommer en …
6 mitsen en …
7 schering en …
8 te hooi en te …
9 van toeten noch … weten
10 voor galg en ... opgroeien

a ellende; narigheid
b goed geregeld en voor elkaar
c moorden en plunderen op grote schaal
d nergens op slaan; onzin zijn
e op ongeregelde tijden; zo nu en dan
f vaak voorkomend
g volkomen onkundig zijn; van niets weten
h voorwaarden; bezwaren
i zeer ervaren
j zodanig de jeugd doorbrengen dat je crimineel wordt

Opdracht 3

Maak de uitdrukkingen compleet met een soort tegenstelling en zoek de juiste betekenis *a* tot en met *j* erbij. Gebruik zo nodig een (online)woordenboek. Voorbeeld:

– van de wieg tot het …
van de wieg tot het graf = van de geboorte tot de dood

1 de lusten en de …
2 Er zit kop noch … aan.
3 ergens heet noch … van worden
4 hemel en … bewegen
5 Het kan vriezen, het kan ….
6 met vallen en …
7 na veel plussen en …
8 tussen hoop en … leven/zweven
9 water en … zijn
10 zijn natje en zijn … krijgen

a alles doen om iets gedaan te krijgen
b door mislukkingen
c Elk logisch verband ontbreekt.
d Het kan alle kanten uit gaan.
e in onzekerheid zitten over de afloop
f na zorgvuldig afwegen
g plezierige en minder plezierige zaken
h tegengesteld zijn; elkaar niet kunnen verdragen
i voorzien worden van eten en drinken
j zich ergens niets van aantrekken

Opdracht
4

Maak de uitdrukkingen compleet door een woord in te vullen, zodat er een uitdrukking met alliteratie ontstaat. Gebruik vervolgens de uitdrukking zó in een zin dat de betekenis duidelijk wordt. Gebruik zo nodig een (online)woordenboek.
Voorbeeld:
– paal en … stellen
paal en perk stellen – Door zware straffen te geven, wilde de schoolleiding paal en perk stellen aan het spijbelgedrag van de bovenbouwleerlingen.

1 als puntje bij … komt
2 buigen of …
3 door roeien en … gaan
4 door schade en …
5 kind noch … hebben
6 na lang wikken en …
7 op stel en …
8 taal noch …
9 zijn hele hebben en …
10 zonder blikken of …

Opdracht
5

Maak de uitdrukkingen compleet door een woord in te vullen, zodat er een uitdrukking met eindrijm ontstaat. Noteer de betekenis. Gebruik zo nodig een (online)woordenboek.
Voorbeeld:
– ergens heg noch … weten
ergens heg noch steg weten – ergens de omgeving totaal niet kennen; ergens de weg niet weten

1 de tering naar de … zetten
2 een aardje naar zijn … (hebben)
3 het reilen en …
4 hutje bij … leggen
5 iemands handel en …
6 in geuren en …
7 slikken of ...
8 stank voor ... krijgen
9 tegen heug en …
10 van de hand in de … leven

Opdracht
6

Vul de uitdrukkingen in de zinnen in. Je houdt vijf uitdrukkingen over.
bepakt en bezakt – bij hoog en bij laag volhouden – door dik en dun – dubbel en dwars verdienen – heg noch steg – jachten en jagen – met horten en stoten – open en bloot – over koetjes en kalfjes praten – pais en vree – steen en been klagen – te pas en te onpas – van haver tot gort – voor dag en dauw – zwart op wit

1 De laatste maanden was het voor de aannemer … om alle werkzaamheden toch nog op tijd af te ronden.
2 Amy en Inge vinden dat ze de negen voor hun profielwerkstuk … en ze zijn blij dat de begeleider die ook gegeven heeft.
3 Toen Mark op vakantie ging, stond hij al heel vroeg … voor zijn ouderlijk huis klaar, omdat zijn vrienden … wilden vertrekken om de file voor te blijven. (2x)
4 De huurder had een mondelinge toezegging dat zijn huur de komende jaren niet zou stijgen, maar hij wilde de afspraken graag … hebben.
5 Het schijnt dat onze docenten de laatste tijd …, omdat we in de lessen vooral … in plaats van aan het werk te gaan. (2x)
6 Omdat de toeristen in Amsterdam … wisten, kochten ze een plattegrond van de stad.
7 De premier betreurde het vertrek van zijn vicepremier, die hij … kende en die hem altijd … heeft gesteund. (2x)

Opdracht
7

Zoek van elk type uitdrukking 1 tot en met 4 nog drie voorbeelden en gebruik de uitdrukking steeds zó in een zin dat de betekenis duidelijk wordt. In totaal maak je dus twaalf zinnen.

1 met synoniemen
2 met tegenstellingen
3 met alliteratie
4 met eindrijm

Opdracht
8

Er zijn veel uitdrukkingen met (gebruiks)voorwerpen.

1 Kies vijf van de onderstaande voorwerpen, maak of zoek er een uitdrukking mee en noteer daarvan de betekenis. Gebruik zo nodig een (online)woordenboek.
balk – broekriem – doofpot – duit – kam – kerfstok – klok – kous – loep – mand – mantel – mes – pan – stoel – vaatje
2 Gebruik de uitdrukkingen in een tekstje van ongeveer 100 woorden. Je mag zelf een onderwerp kiezen. Als je geen onderwerp weet, schrijf dan over 'misdaad'.

Opdracht
9

Werk in tweetallen. Jullie gaan een matchopdracht maken voor je klasgenoten over uitdrukkingen met dieren. Je kunt opdracht 2 uit deze paragraaf als voorbeeld gebruiken.

1 Kies tien van de onderstaande dieren en maak of zoek er een uitdrukking mee. Je mag het dier ook in het meervoud of als verkleinwoord gebruiken.
aap – adder – geit – haan – hond – kat – kip – koe – leeuw – luis – muis – mus – olifant – paard – schaap – slak – vis – vlieg – vlinder – zwijn
2 Noteer vervolgens de betekenissen.
3 Zet de uitdrukkingen in alfabetische volgorde en nummer ze van 1 tot 10.
4 Zet de betekenissen in alfabetische volgorde en nummer ze van *a* tot en met *j*.
5 Wissel je matchopdracht uit met die van een ander tweetal en maak elkaars opdracht.

Opdracht
10

Werk in tweetallen. Jullie gaan een invulopdracht maken voor je klasgenoten over uitdrukkingen met lichaamsdelen.

1 Kies tien van de onderstaande lichaamsdelen en maak of zoek er een uitdrukking mee. Je mag het lichaamsdeel ook in het meervoud gebruiken.
arm – been – borst – duim – elleboog – hand – hoofd – knie – mond – oog – scheen – snor – tand – vinger – voet
2 Zoek de betekenissen van de uitdrukkingen.
3 Schrijf onder de tien uitdrukkingen een tekst van minimaal 100 woorden waarin je ten minste vijf van de uitdrukkingen gebruikt, maar laat de uitdrukkingen zelf weg. Zet op de plaats waar de uitdrukkingen passen steeds drie puntjes (...).
4 Wissel je invulopdracht uit met die van een ander tweetal en maak elkaars opdracht.

Opdracht
11

Onderstaande uitdrukkingen zijn afkomstig uit de Bijbel of de Griekse mythologie. Maak de uitdrukking compleet door het juiste zelfstandig naamwoord in te vullen en zoek bij de uitdrukking de juiste betekenis *a* tot en met *l*.
argusogen – as – gelach – liefde – lijf – onschuld – oog – samaritaan – spraakverwarring – wand – wet – wilgen

1	een Babylonische ...	*a*	diep ongelukkig zijn
2	een barmhartige ...	*b*	een dreigende waarschuwing; iets wat tot grote bezorgdheid stemt
3	met ... bekijken	*c*	een flinke ergernis
4	een doorn in het ...	*d*	een persoon die zich belangeloos over iemand anders ontfermt
5	zijn handen in ... wassen	*e*	een toestand in een vergadering, waarbij men elkaar niet meer begrijpt doordat iedereen door elkaar praat
6	een homerisch ...	*f*	een wet of regel waaraan niets valt te veranderen
7	de lier aan de ... hangen	*g*	met argwaan volgen; wantrouwend zijn
8	met de mantel der ... bedekken	*h*	schaterend, onbedaarlijk gelach
9	een ... van Meden en Perzen	*i*	uit barmhartigheid verzwijgen of goedpraten
10	een rib uit m'n ...	*j*	verklaren onschuldig te zijn
11	een teken aan de ...	*k*	voorgoed stoppen met dichten of een andere activiteit
12	in zak en ... zitten	*l*	wat heel veel geld kost of gaat kosten

Opdracht
12

Naamvallen ken je van het Duits: *der Mann – des Mannes – dem Mann – den Mann*. Tegenwoordig kom je die in het Nederlands bijna niet meer tegen. Een voorbeeld: *de* wordt in de tweede naamval *des* (soms: *der*) en *huis* wordt *huizes*: *de heer des huizes*. Onderstaande uitdrukkingen bevatten oude naamvallen.
Zoek bij de uitdrukking de juiste betekenis *a* tot en met *j*. Je houdt vijf uitdrukkingen over.

1	de haren rijzen je te berge	*a*	betrouwbaar; oprecht handelend
2	des duivels	*b*	dan; als het een keer zover is
3	heden ten dage	*c*	in het buitenland
4	in den vreemde	*d*	je bent echt geschokt en stomverbaasd
5	onverrichter zake	*e*	nu; tegenwoordig
6	te goeder trouw	*f*	officieel beschuldigen van
7	te zijner tijd	*g*	typisch; karakteristiek
8	ten laste leggen	*h*	verboden; wat beslist niet gedaan mag worden
9	ten voeten uit	*i*	zeer boos
10	uit den boze	*j*	zonder datgene gedaan te hebben wat men wilde

Opdracht
13

Gebruik de uitdrukkingen zó in een zin dat de betekenis duidelijk wordt.

1 te allen tijde
2 te elfder ure
3 in koelen bloede
4 de plaats des onheils
5 mijns inziens
6 achilleshiel
7 oedipuscomplex
8 pyrrusoverwinning
9 sisyfusarbeid
10 tantaluskwelling

Opdracht
14

Voorzetseluitdrukkingen bestaan uit een zelfstandig naamwoord met een voorzetsel ervoor en erachter: *<u>met</u> medeweten <u>van</u>*, *<u>in</u> tegenstelling <u>tot</u>*, *<u>met</u> het oog <u>op</u>*.
Sommige voorzetseluitdrukkingen kunnen worden vervangen door één voorzetsel. Maak daarvan gebruik als je een tekst schrijft voor jonge lezers:

– *<u>Met het oog op</u> de aanstaande verkiezingen heeft de gemeente een digitale kieswijzer gemaakt.* (*met het oog op* = *vanwege*)

1 Vul de voorzetseluitdrukkingen aan met het juiste voorzetsel.
2 Kies acht uitdrukkingen uit en gebruik ze zó in een zin dat de betekenis duidelijk wordt.
3 Vervang de voorzetseluitdrukkingen zo mogelijk door één voorzetsel. Noteer letter en voorzetsel.

a in aansluiting …
b … aanzien van
c in antwoord …
d … attentie van
e … behulp van
f ten bate …
g … behoeve van
h met betrekking …
i … gevolge van
j … grond van
k aan de hand …
l … hoofde van
m ter hoogte …
n … ingang van
o … koste van
p … middel van
q … opzichte van
r in overeenstemming …
s in strijd …
t … tijde van
u … uitzondering van
v in verband …
w in verhouding …
x … weerwil van

Opdracht
15

1 Zoek vijf tv-reclames waarin een uitdrukking wordt gebruikt. Je mag ook advertenties uit kranten en tijdschriften nemen.
2 Zoek in kranten of tijdschriften vijf tekstfragmenten waarin een uitdrukking wordt gebruikt.

Opdracht
16

Schrijf een recensie van minimaal 250 woorden, waarin je ten minste vijf uitdrukkingen gebruikt. Ze hoeven niet uit deze paragraaf te komen.
Bedenk zelf een onderwerp. Als je niets weet, kies dan uit:

- een stichting of een hulporganisatie
- een computerspel
- een speelfilm
- je favoriete uitgaansgelegenheid
- (een cd of een optreden van) je favoriete band of zanger(es)

Opdracht
17

Kijk nog eens naar de laatste tekst die je geschreven hebt, of naar het spiekbriefje voor de laatste voordracht die je hebt gehouden.

1 Heb je uitdrukkingen gebruikt? Onderstreep ze dan en noteer zo mogelijk om welk soort uitdrukking het gaat.
2 Kijk in de tekst of je (nog meer) uitdrukkingen kunt verwerken. Herschrijf vijf zinnen uit de tekst met een uitdrukking erin.

Ik kan/weet:

☐ uitdrukkingen herkennen en gebruiken.

→ *Maak de opdrachten op* **Nieuw Nederlands online.**

13 Beeldspraak

Je leert:
- over beeldspraak.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 vwo.

Theorie

Beeldspraak

Je kunt het taalgebruik in een tekst verfraaien door beeldspraak te gebruiken. In plaats van *Elton woont in een mooi, groot huis* kun je ook zeggen *Elton woont in een kast van een huis* of *Elton woont in een waar paleis*.
Beeldspraak is een vorm van figuurlijk taalgebruik. Er zijn twee varianten:
- beeldspraak die berust op overeenkomst tussen het beeld (b) en iets uit de werkelijkheid, het object (o);
- beeldspraak waarbij geen sprake is van overeenkomst, maar van een andere relatie tussen beeld en object; vaak noemt het beeld een opvallend kenmerk van het object.

Opdracht
1

In de zinnen 1, 2 en 3 zijn het beeld (b) en het object (o) aangegeven. Noteer wat de overeenkomst is tussen beeld en object. Voorbeeld:
– *De uitsmijter van studentenbar Het vliegend paard is een boom (b) van een vent (o). (overeenkomst = groot en sterk)*
In de zinnen 4, 5 en 6 wordt alleen het beeld genoemd. Bedenk dan welk object er met het beeld bedoeld wordt en noteer het. Voorbeeld:
– *De groei van het aantal betaalbare koopwoningen wordt afgeremd door stroperige (b) procedures. (object = traag verlopende)*

1 ‘Zijn buik (o) lijkt wel een luchtballon (b)’ is een regel uit het bekende kinderliedje *De Nederlandse Amerikaan*.
2 ‘Ober, neem dat afwaswater (b) maar weer mee’, zei de hotelgast, die zijn soep (o) niet te eten vond.
3 Naar aanleiding van de snel verslechterende economie (o) zei de minister-president: ‘Elke regering krijgt vroeg of laat te maken met felle rukwinden en hoge golven (b).’
4 Elke dag schrijft Ellen haar ergernissen in haar dagboek, want papier is geduldig (b).
5 Toen ze na de zoveelste ruzie de verkering uitmaakte, zei die nare Jannita met haar kille (b) stem tegen haar vriendje dat ze nooit echt verliefd op hem was geweest.
6 Hé, klein meisje, als je die schelp tegen je oor houdt, hoor je hoe de zee fluistert (b).

Theorie

Beeldspraak die berust op overeenkomst: (asyndetische) vergelijking

De volgende vormen van beeldspraak berusten op overeenkomst: vergelijking, asyndetische vergelijking, metafoor, personificatie en synesthesie.

Vergelijking
Wie een **vergelijking** gebruikt, plaatst iets uit de werkelijkheid (het object) naast een beeld dat hij daarvoor bedacht heeft. Bij een vergelijking worden het beeld (b) en het object (o) beide genoemd. Tussen beeld en object is een overeenkomst (ov); ze worden aan elkaar gekoppeld met een verbindingswoord (v): als, zoals, net als, evenals, gelijk, van, (ge)lijken.
Als je schrijft, kun je gebruikmaken van vaste vergelijkingen (*zo moe als een hond; een schat van een kind*), maar je kunt ook zelf vergelijkingen bedenken.

– *'Kennis (object) is tegenwoordig ongeveer zo houdbaar (overeenkomst) als (verbindingswoord) verse vis (beeld)', zei de directeur van de multinational tegen zijn oude leermeester.*
– *Beginnen houdt ook ophouden in (object), zoals* (verbindingswoord) *geboorte de dood (beeld).*

Asyndetische vergelijking
Wanneer je in een vergelijking het verbindingswoord weglaat, blijven alleen beeld en object over. Je spreekt dan van een **asyndetische vergelijking**.

– *Aan het kanaal van Gent naar Terneuzen (object), de economische slagader (beeld) van Zeehaven Terneuzen, zijn diverse grote bedrijven gevestigd.*

Opdracht 2

Maak een vaste vergelijking met de volgende personen:

1. ... als Brugman
2. zo ... als Croesus
3. zo ... als Job
4. zo ... als Methusalem
5. zo ... als Salomo
6. zo ... als de beul
7. ... als een bootwerker
8. ... als een ketellapper
9. ... als een ketter
10. ... als een tempelier

Opdracht 3

Vul de volgende vergelijkingen aan met een dier.

1. als een ... door de porseleinkast gaan
2. als een ... uit de as herrijzen
3. als ... in een ton
4. als ... tegenover elkaar staan
5. een leven als een ... op een zeer hoofd
6. gillen als een ...
7. leven als ... en ...
8. zweten als een ...

Opdracht 4

Vul de vaste vergelijkingen aan met een bijvoeglijk naamwoord.

1. zo ... als een aal
2. zo ... een hoentje
3. zo ... als een kreeft
4. zo ... als een kwartel
5. zo ... als een lammetje
6. zo ... als een pauw
7. zo ... als een pier
8. zo ... als een vis

Opdracht 5

Vaste vergelijkingen met 'voorwerpen'. Vul een bijvoeglijk naamwoord in.

1. zo ... als de weg naar Rome
2. zo ... als een doek
3. zo ... als een dubbeltje
4. zo ... als een hoepel
5. zo ... als een lat
6. zo ... als een mandje
7. zo ... als een plank
8. zo ... als een vaatdoek
9. zo ... als een veertje
10. zo ... als kristal

Opdracht 6

Kies 1 of 2.

1. Kies uit de opdrachten 2 tot en met 5 steeds twee vergelijkingen en maak er een zin mee van minimaal tien woorden, zodat de betekenis duidelijk wordt. In totaal maak je dus acht zinnen.
2. Schrijf een tekst van ongeveer 150 woorden. Je mag zelf weten waarover. Als je niets weet, schrijf dan over 'Hoe ik mijn geld besteed'. Verwerk in je tekst ten minste vijf van de vergelijkingen uit de opdrachten 2 tot en met 5.

Theorie

Beeldspraak die berust op overeenkomst: metafoor, personificatie en synesthesie

Behalve de vergelijking en de asyndetische vergelijking berusten ook metafoor, personificatie en synesthesie op een overeenkomst tussen beeld en object.

Metafoor
Als in een vergelijking behalve het verbindingswoord ook het object wordt weggelaten, dan blijft alleen het beeld over. In dat geval is er sprake van een **metafoor**. Bij een metafoor moet de lezer zelf het object bedenken waarnaar het beeld verwijst:
– *De Nederlandse bedrijven moeten constructies bedenken die hen beschermen tegen de hyena's en de aasgieren (beeld/metafoor) die hen middels vijandige overnames financieel willen uitkleden (beeld/metafoor).*

Spreekwoorden en uitdrukkingen zijn ook vaak metaforen:
– *roet in het eten gooien* (beeld) = *iets leuks bederven* (object);
– *de kool en de geit sparen* (beeld) = *bij een conflict beide partijen tevredenstellen* (object);
– *na regen komt zonneschijn = Na een periode van tegenslag komt weer een betere tijd.*
Door uitdrukkingen te gebruiken, maak je een tekst aantrekkelijker. Ook kunnen (delen van) uitdrukkingen en spreekwoorden of variaties erop bijvoorbeeld gebruikt worden als motiverende titel, als pakkende eerste zin of als slotzin.
– *Oost west, thuis is ook niet alles*. (variatie op *Oost west, thuis best*.)
– *De aandeelhouder wint*. (variatie op *De aanhouder wint*.)

Ook veel woorden kunnen als metafoor worden toegepast:
– *een kruidje-roer-me-niet* (zelfstandig naamwoord) = een lichtgeraakt, snel geïrriteerd persoon;
– *je eigen huis opeten* (werkwoord) = het geld dat je woning opbrengt, gebruiken voor je levensonderhoud;
– *een lelijke* (bijvoeglijk naamwoord) *tegenvaller* = vervelend;
– *achter* (voorzetsel) *iemand blijven staan* = iemand verdedigen.

Personificatie
De **personificatie** is een bijzonder soort vergelijking. Een levenloze zaak wordt als levend (menselijk) voorgesteld, gepersonifieerd.
– *Teken veroorzaken enge ziekten, zo wisten we al. Bekend is de ziekte van Lyme. Maar nu (klopt) een nog gemenere aandoening (aan de deur) (personificatie): hersenvliesontsteking.*

Synesthesie
Bij een **synesthesie** worden waarnemingen van twee verschillende zintuigen met elkaar gecombineerd, bijvoorbeeld gezicht en gehoor (*een donkere stem*) of tastzin en reuk (*een scherpe geur*).
– *De negatieve uitspraken over de NAVO van de Amerikaanse president en zijn warme woorden (synesthesie) voor aartsvijand Rusland zijn bij de Poolse bevolking slecht gevallen.*

Opdracht
7

Neem de woorden over die een vorm van beeldspraak bevatten en noteer om welke vorm het gaat. Kies uit: metafoor, personificatie, synesthesie, (asyndetische) vergelijking.
1 De auto's in het centrum worstelen zich een uitweg naar de buitenwijken.
2 Onze nieuwe directeur stond in zijn vorige functie bij het personeel bekend om zijn vlijmscherpe uitspraken over gebrek aan loyaliteit.
3 Vroeger fietste Jan altijd van school naar huis met Antoinette, een wit vlindertje met lang blond haar.
4 Met zijn reacties op uitspraken over Russische inmenging in de verkiezingen blijft de president wrijven in een vlek en dat loopt zelden goed af.
5 Joan balanceerde op haar kunstschaatsen als een balletdanseres op haar spitzen.

6 Ondanks alle coaching en begeleiding regeert in de lessen van meneer Jansen nog steeds de chaos.
7 Met jouw creativiteit en doorzettingsvermogen lacht de toekomst je vrolijk toe.
8 Na zijn ontslag sprak de werknemer louter nog in bittere bewoordingen over zijn chef.

Opdracht
8

1 Bedenk drie personificaties en gebruik ze in een zin.
2 Bedenk drie voorbeelden van synesthesie en gebruik ze in een zin.
3 In de vorige paragraaf heb je kennisgemaakt met een heleboel uitdrukkingen. Kies er drie uit die duidelijk een metafoor zijn. Leg de overeenkomst uit tussen beeld en object.

Opdracht
9

1 Schrijf een tekst van ongeveer 150 woorden waarin je ten minste vijf keer beeldspraak gebruikt. Zorg ervoor dat vergelijking, metafoor, personificatie en synesthesie elk ten minste één keer voorkomen. Bedenk zelf een onderwerp. Als je niets weet, schrijf dan over ‘het nut van lessen ckv of literatuur’.
2 Wissel je tekst uit met die van een klasgenoot. Zoek in elkaars tekst de gevallen van beeldspraak en benoem ze.

Theorie

Beeldspraak die niet berust op overeenkomst: metonymia

Metonymia
Bij een **metonymia** wordt net als bij de metafoor alleen het beeld genoemd (en niet het object), maar er is geen sprake van overeenkomst. Vaak benoemt het beeld een opvallende eigenschap of een opvallend kenmerk van het object. Bijvoorbeeld:

- Je noemt een deel in plaats van het geheel (pars pro toto):
  – *In de IT-branche halen bedrijven steeds vaker knappe koppen uit het buitenland.* (= werknemers)
- Je noemt het geheel in plaats van het deel (totum pro parte):
  – *Op de Olympische Spelen van 2018 won Noorwegen het eindklassement met veertien gouden, veertien zilveren en elf bronzen medailles.* (= de Noorse sporters)
- Je noemt het materiaal in plaats van het product dat daarvan gemaakt is:
  – *Volgende week worden in Londen enkele doeken van Herman Brood geveild.* (= schilderijen)
- Je noemt de maker van het product in plaats van het product zelf:
  – *Morgenavond speelt het Concertgebouworkest uitsluitend Bach.* (= diens muziekstukken)
- Je noemt een stuk serviesgoed in plaats van wat erin zit of erop ligt: de drank of het voedsel:
  – *Toen zijn huwelijk op de klippen liep, raakte de artiest aan de fles.* (= drank)
- Je noemt de merknaam of de productieplaats in plaats van het product:
  – *De bolide van Max Verstappen is verbeterd, maar het is de vraag of hij de Ferrari’s zal kunnen verslaan.* (= raceauto’s)
  – *Veel Nederlanders zijn dol op de Italiaanse keuken. (= gerechten)*

Opdracht
10

Noteer de metonymiae uit de zinnen.
1 Het koper van dit orkest klinkt in het algemeen wat beter dan het hout.
2 In zijn jeugd doet een man soms ondoordachte dingen, maar meestal maakt de trouwring hem rustig.
3 Nu klaagt de blindedarm uit zaal 3 alweer dat het zo warm is in dit ziekenhuis.
4 Je kunt wel zien dat Carols ouders rijk zijn: ze hebben een echte Karel Appel en ook nog twee Corneilles in de salon hangen.
5 Als het om rode wijn gaat, drinken veel mensen het liefst bordeaux of bourgogne.
6 Hoewel Andrea Dovosiozo goed reed, won Honda het eindklassement van de MotoGP 2018.
7 Komend weekend viert Den Bosch carnaval en dansen de mensen op straat.
8 Als de kamergenoten van Robert nasi maken, prikt hij graag een vorkje mee.

Opdracht
11

Neem de woorden over die een vorm van beeldspraak vormen en noteer om welke vorm het gaat. Kies uit: metafoor, metonymia, personificatie, synesthesie, (asyndetische) vergelijking.
Let op: bij fragmenten met meer dan één geval staat het aantal aangegeven.

1. Als de structurele oorzaken van armoede in de derde wereld niet worden aangepakt, is westerse noodhulp dweilen met de kraan open.
2. De crisis lijkt voorbij te zijn, maar volgens sommige economen staan diverse seinen nog steeds op rood.
3. Na een plotselinge daling krabbelden de koersen van technische bedrijven de afgelopen weken weer op.
4. Tientallen felgekleurde zeecontainers staan opgestapeld alsof het legoblokken zijn. Ze vormen het Amsterdam Science Park, een broedplaats van innovatie rond datawetenschap, nanotechnologie en chemie. (2x)
5. Vandaag spreek ik met Tonnie. Haar appartement in Rotterdam kijkt uit op Station Blaak en de Markthal. Het interieur van de kamer oogt modern maar toch warm. (2x)
6. In 2015 stonden Moskou en Ankara nog als kemphanen tegenover elkaar, toen Turkse piloten een Russisch gevechtsvliegtuig uit de lucht schoten. Er werden beledigingen uitgewisseld en enkele ijzige gesprekken gevoerd, maar in 2016 trad de dooi in. (5x)
7. Dagelijks werkt Marijke urenlang in haar tuin, een paradijs dat tot jungle vervalt als het niet wordt onderhouden.

Opdracht
12

1. Zoek vijf tv-reclames waarin een vorm van beeldspraak wordt gebruikt. Je mag ook advertenties uit kranten en tijdschriften nemen.
2. Zoek in kranten of tijdschriften vijf tekstfragmenten waarin een vorm van beeldspraak wordt gebruikt.

Opdracht
13

1. Schrijf een tekst van 250 woorden, waarin je ten minste vijf gevallen van beeldspraak verwerkt. Probeer verschillende vormen van beeldspraak te gebruiken. Bedenk zelf een onderwerp of kies een van de onderwerpen hieronder:
   - Op wereldreis na je examen of eerst studeren?
   - Verplichte muzieklessen in het voortgezet onderwijs
   - Wel of geen ontwikkelingshulp?
2. Wissel je tekst uit met die van een klasgenoot. Onderstreep in elkaars tekst de gevallen van beeldspraak en benoem ze.

Opdracht
14

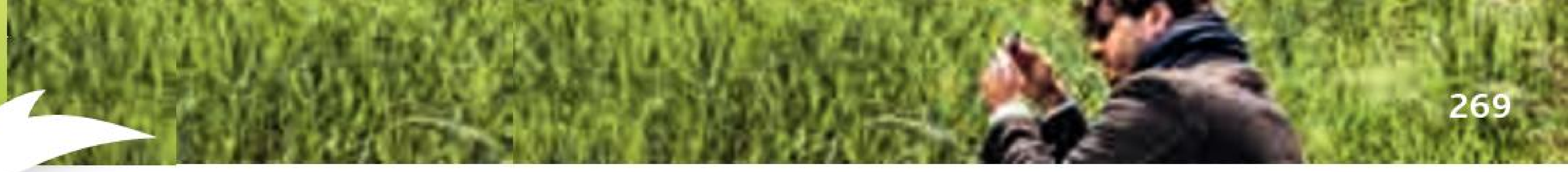
Kijk nog eens naar de laatste tekst die je geschreven hebt, of naar het spiekbriefje voor de laatste voordracht die je hebt gehouden.

1. Heb je beeldspraak gebruikt? Onderstreep die dan en noteer om welk soort beeldspraak het gaat.
2. Kijk in de tekst of je (nog meer) beeldspraak kunt verwerken. Herschrijf vijf zinnen uit de tekst met een vorm van beeldspraak erin.

Ik kan/weet:

- ☐ (asyndetische) vergelijkingen, metaforen, personificaties, synesthesie en metonymiae herkennen en gebruiken (om iets extra nadruk te geven).

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

14 Stijlfiguren

Je leert:

- over stijlfiguren.

Je hebt afgerond:

- de stof van 3 vwo.

Theorie

Stijlfiguren

Een **stijlfiguur** is een vaste vorm ('figuur') van zeggen ('stijl'). Door stijlfiguren te gebruiken, verfraai je de vorm van je mededeling. Op die manier maak je je tekst aantrekkelijk.

Voorbeelden:

- In plaats van *Ontdekken is leuk, want je komt veel nieuwe dingen te weten* kun je ook zeggen: *Ontdekken is leuk, want er is veel leuks te ontdekken*. In deze uitspraak uit een tv-programma voor kinderen worden de woorden 'ontdekken' en 'leuk' in het tweede deel van de zin gespiegeld (chiasme).
- In plaats van *Mijn moeder doet al haar hele leven aan de lijn* kun je zeggen *Mijn moeder blijft afvallen tot ze een ons weegt*. Dat is een taalgrapje (woordspeling) met een overdrijving (hyperbool) erin.

Er zijn verschillende redenen om stijlfiguren te gebruiken. Je wilt bijvoorbeeld

- je wat 'lichter' of juist 'zwaarder' uitdrukken;
- bepaalde woorden extra nadruk geven;
- de lezer aan het denken zetten;
- een grappig effect bereiken;
- een belezen (geleerde) indruk maken.

Opdracht
1

Lees de zinnen. In elke zin is één een van de vijf redenen om stijlfiguren te gebruiken aan de orde. Welke letter hoort bij welke zin?

a De schrijver wil bepaalde woorden extra nadruk geven.
b De schrijver wil de lezer aan het denken zetten.
c De schrijver wil een grappig effect bereiken.
d De schrijver wil een belezen (geleerde) indruk maken.
e De schrijver wil zich wat 'lichter' of juist 'zwaarder' uitdrukken.

1 Volgens mij had je zaterdag op het feestje van Merlynn wat te diep in het glaasje gekeken.
2 Aan de examentraining op de Leidse universiteit heb ik niets, maar dan ook niets gehad.
3 *Veni-vidi* is de titel van een boekbespreking van *De adelaar*, een roman over de ondergang van Julius Caesar; het laatste deel van Caesars beroemde uitspraak, *vici (ik overwon)*, is weggelaten.
4 Wie heeft ook alweer gezegd: 'Misschien is niets geheel waar, en zelfs dát niet'?
5 De heldere groentebouillon in het restaurant was volgens de klanten niet veel soeps.

Theorie

Stijlfiguren om je 'lichter' of 'zwaarder' uit te drukken

Eufemisme
Een **eufemisme** is een 'verzachtende uitdrukking'. Sprekers gebruiken eufemismen om termen die hard of grof klinken, te vermijden. Het gaat dan vooral om zaken waar je niet zo gemakkelijk over praat, bijvoorbeeld ziekte (*tb*), dood (*inslapen*), dronkenschap (*te diep in het glaasje kijken*), overgewicht (*volslank*), laag aangeschreven beroepen (*interieurverzorgster*), seks (*de liefde bedrijven*, *naar bed gaan met*, *het bed delen*), toiletgang (*maag-darmstoornissen*) en misdaad (*ontvreemden*).

Understatement
Een **understatement** wordt gebruikt om ernstige (of grote) zaken als minder ernstig (of minder groot) voor te stellen. Soms zit er iets van (zelf)spot in. Anders dan het eufemisme is het understatement niet bedoeld om te voorkomen dat je onbeschaafd overkomt.
– *Rock-'n-rollzanger Elvis Presley bewoonde in Memphis een aardig optrekje, dat nu als museum jaarlijks door vele toeristen wordt bezocht: Graceland.*

Litotes
Een **litotes** (klemtoon op de eerste lettergreep) is een speciale vorm van het understatement (of een eufemisme). Bij deze stijlfiguur beweer je iets door het tegendeel daarvan te ontkennen.
– *Hoe heeft het vorige kabinet het eigenlijk gedaan? Die vraagt dringt zich extra op, omdat de burgers niet overlopen van dankbaarheid. (= ontevreden zijn)*

Ironie
Ironie is een milde vorm van spot. Een ironische opmerking is nooit kwetsend bedoeld. Vaak bedoelt de spreker het tegenovergestelde van wat hij zegt.
– *Tegen een laatkomer: Je bent weer lekker op tijd.*

Hyperbool
Een **hyperbool** is een overdrijving.
– *Toen Jean zijn latere vrouw Ellen voor het eerst zag, vielen zijn ogen uit hun kassen.*

Opdracht
2

In onderstaande zinnen komt steeds één stijlfiguur twee keer voor. Neem de woorden over die de stijlfiguur vormen (per zin dus twee woorden of woordgroepen) en noteer om welke stijlfiguur het gaat. Kies uit: eufemisme, hyperbool, ironie, litotes, understatement.

1. Als je in Nederland met het ov naar je werk moet, ben je mooi in de aap gelogeerd, want negen van de tien keer rijdt de trein niet. En als hij een keer wel rijdt, sta je uren op een winderig perron te wachten voor hij komt.
2. De fractievoorzitter van de VVD noemde het voorstel om de inkomstenbelasting enkele procenten te verlagen geen verkeerd plan. Hij vond het niet onverstandig de koopkracht van de bevolking een impuls te geven.
3. In het dagblad *Trouw* las ik kritiek op de leraren. Er zijn te veel ouderen, te veel vrouwen en ze mopperen te veel. Dat gaat er bij de Haagse regenten in als koek. De problemen in het onderwijs ontstaan niet door hun beleid, maar door die zuurpruimen van leraren. Bejaarde, mopperende ouwe taarten maken het beroep onaantrekkelijk voor jonge mannen. Wat hebben we nodig? Natuurlijk: jonge, vrolijk glimlachende vrouwen: modellen, pitspoezen, rondemissen! Bullshit.
4. Met zijn handel in oud ijzer heeft de heer Van der Kamp een aardig centje verdiend. Na zijn pensioen bewoonde hij een pandje buiten Deventer dat een slordige twee miljoen waard was.
5. Dit bedrijf kan de concurrentie niet meer aan en daarom zijn er ombuigingen aangekondigd. Ook zal vermoedelijk het personeelsbestand moeten afslanken.

Theorie

Stijlfiguren om iets extra nadruk te geven

Prolepsis
Wanneer je woorden die de nadruk moeten hebben, uit de zin haalt en voorop plaatst, is er sprake van een **prolepsis**, ook wel: vooropplaatsing. Het voorop geplaatste zinsdeel duid je later weer aan met een verwijswoord.
– *Oog in oog met de dood staan, daar verandert iemand definitief door, denk je niet?*

Anticipatie
Als je iets eerst voorlopig aanduidt met een verwijswoord om het pas later daadwerkelijk te noemen, heet dat **anticipatie**. Zo maak je de lezer/luisteraar nieuwsgierig. De anticipatie is geschikt als eerste zin van een tekst.
– *Geen enkel bedrijf zit erop te wachten, maar vroeg of laat krijgt elke onderneming ermee te maken: wanbetalers*.

Repetitio
Repetitio is de Latijnse term voor herhaling: je herhaalt hetzelfde woord (of dezelfde woorden) om er aandacht op te vestigen.
– *Nee, nee en nog eens nee!*

Anafoor
Bij de **anafoor** beginnen meerdere zinnen achter elkaar met dezelfde woorden. De anafoor komt vaak voor in plechtige en belangrijke toespraken.
– *'Lieve bondskanselier, dank u voor de kansen die u mij gegeven hebt. Dank u voor de kansen die u vele anderen geboden hebt. Dank u voor de kansen die wij als Duitsers en als Europeanen door u gekregen hebben. U heeft oneindig veel bereikt. Moge u in vrede rusten.'* Dat zei Angela Merkel bij de uitvaart van Helmut Kohl.

Tautologie
Bij een **tautologie** wordt – evenals bij de repetitio – een begrip herhaald, alleen nu niet door middel van hetzelfde woord, maar door het gebruik van een synoniem, een ander woord van dezelfde woordsoort:
– *in vuur en vlam, nooit ofte nimmer, pais en vree*.
Let op: tautologie komt ook voor als stijlfout. → ***zie Formuleren p. 227***

Pleonasme
Bij een **pleonasme** wordt een eigenschap die in een woord aanwezig is, extra benadrukt:
– *onder valse voorwendsels, waardeloze prullen, een lange slungel*.
Let op: pleonasme komt ook voor als stijlfout. → ***zie Formuleren p. 227***

Enumeratie
Een **enumeratie** is een (lange) opsomming, meestal van meer dan drie elementen.
– *Politieke analisten signaleerden indertijd een ware Trumpmania: Trumps beeltenis tooide T-shirts, mutsen, vlaggen, koffiebekers en andere parafernalia*.

Opsomming in drieën / drieslag
De **opsomming in drieën** bestaat uit drie elementen, waarbij de eerste twee gescheiden worden door een komma en de twee laatste meestal door het woord *en*.
– *Massa's Venezolanen gaan de straat op om voedsel, medicijnen en verkiezingen te eisen.*
Als de drie elementen van de 'opsomming in drieën' een vaste combinatie vormen, spreek je van een **drieslag**. Die komt ook in andere talen voor:
– *bloed, zweet en tranen; sex, drugs & rock-'n-roll; Wein, Weib und Gesang; Liberté, égalité, fraternité; veni, vidi, vici.*

→

Climax

Een bijzonder soort opsomming is de climax. Bij een **climax** nemen de elementen van de opsomming in sterkte toe.

– *Elke dag trekken massa's vakantiegangers langs de Trevifontein om over hun schouder muntjes in het water te gooien. Eén muntje: je keert terug naar Rome, twee muntjes: je ontmoet een levenspartner, drie muntjes: je houdt er een huwelijk aan over.*

Omgekeerde climax

Je kunt de onderdelen van een opsomming ook in kracht laten afnemen. In dat geval spreek je van een **omgekeerde climax**.

– *Mogen we niet oud zijn? Oud heeft tijd gehad om rijper, mooier en moediger te worden. Met gouden jaren, zilveren haren en een goudgele bronzen smaak. Beemster oude kaas.*

Antithese

Een **antithese** is een tegenstelling. Je combineert dan twee zaken met tegengestelde eigenschappen met elkaar. In de reclame wordt dat veel gedaan.

– *Lidl, de hoogste kwaliteit voor de laagste prijs.*
– *Parijs was na de aanslag op Charlie Hebdo toch weer een vrolijke stad geworden, maar na de aanslagen van afgelopen nacht is het er nu treurig, angstig en gevaarlijk.*

Chiasme

Een **chiasme** is een kruisstelling: als je de woorden van een chiasme onder elkaar plaatst, zie je een kruis. Zo herhaal je op een speciale manier een begrip.

– *Een wijs man kan meer leren van een domme vraag dan een domme man van een wijs antwoord.*

wijs man — domme vraag
domme man — wijs antwoord

Opdracht
3

Elke zin bevat één stijlfiguur. Onderstreep de woorden die een stijlfiguur vormen en noteer om welke stijlfiguur het gaat. Kies uit: prolepsis, anticipatie, repetitio, anafoor, tautologie, pleonasme. Elke stijlfiguur komt één keer voor.

1. Alle dagen stond ik op en ging ik naar mijn werk. Alle dagen sloofde ik me uit voor mijn baas. Alle dagen moest ik ongewenste aanrakingen dulden. Het was ellendig.
2. Die oeverloze discussies over de Europese Unie, daar word ik doodmoe van.
3. Het plaatsje Egersund, een piepklein gehucht in het zuidwesten van Noorwegen, staat zes weken lang in het teken van de maatjesharing.
4. Hij is informeel, zijn aanhang draagt hem op handen en op verkiezingsbijeenkomsten gaat hij geduldig met iedereen op de selfie. ÖVP-lijsttrekker Kurz oogt fris tussen de oude, grijze mannen die de Oostenrijkse politiek domineren.
5. Mensen gaan met vakantie. Daar vertel ik niets nieuws mee. Je hebt de zomervakantie, de herfstvakantie, de paasvakantie, de kerstvakantie, noem maar op. En elke week hebben we in het weekend twee dagen vakantie.
6. Volgens de Q-koortsslachtoffers reageerde de overheid na de uitbraak traag en laks.

Opdracht
4

Elke zin bevat één stijlfiguur. Onderstreep de woorden die een stijlfiguur vormen en noteer om welke stijlfiguur het gaat. Kies uit: enumeratie, opsomming in drieën / drieslag, climax, omgekeerde climax, antithese, chiasme. Elke stijlfiguur komt één keer voor.

1. De overheid moet altijd waakzaam zijn, zodat de burgers rustig kunnen slapen.
2. Over de schrijfster Josepha Mendels noteerde ik eigenschappen als eigengereid, flamboyant, opvliegend, goedgebekt, ontregelend, vrijgevochten en rechtdoorzee.
3. PvdA'er Frans Timmermans kan bogen op een imposante loopbaan. Na enkele adviesfuncties werd hij Tweede Kamerlid. Vervolgens werd hij staatssecretaris en daarna minister van Buitenlandse Zaken. Inmiddels is hij eerste vicevoorzitter van de Europese Commissie. Wie weet volgt hij straks Jean-Claude Juncker op als voorzitter.
4. 'Soms denk ik dat het onrechtvaardig is dat wij, weinigen, zo veel bezitten en velen zo weinig', zei de aristocraat.

5 Sporten wordt alom aangemoedigd, omdat uit allerlei onderzoeken blijkt dat bewegen de gezondheid bevordert: het gaat obesitas tegen, het helpt tegen depressies en het vermindert de kans op diabetes type 2.
6 Voor sommige zangers is het winnen van *The voice of Holland* meteen het hoogtepunt van hun carrière. Heel Nederland kent ze. Daarna mogen ze een nummer uitbrengen dat nog door een deel van de fans wordt aangeschaft en daarna … treden ze hooguit nog op bij bruiloften en partijen, maar je hoort niets meer van ze.

Opdracht
5

1 Schrijf een tekst van ongeveer 150 woorden waarin je ten minste vijf van de besproken stijlfiguren gebruikt. Bedenk zelf een onderwerp. Als je niets weet, schrijf dan over '(het nut van) sport op school' of 'eerst een wereldreis en dan pas studeren'.
2 Wissel je tekst uit met die van een klasgenoot. Zoek in elkaars tekst de stijlfiguren en benoem ze.

Theorie

Stijlfiguren om de lezer aan het denken te zetten

Paradox
Een **paradox** is een schijnbare tegenstelling. In eerste instantie lijkt de zin wat vreemd, maar als je er even over nadenkt, zie je de juistheid ervan in. Een paradox kan aardig zijn als titel voor een tekst, als eerste zin, of als uitsmijter.
– *Het enige wat nu nog zeker is in de zakenwereld, is dat alles onzeker is.*

Oxymoron
Een **oxymoron** (klemtoon op de derde lettergreep) is een speciaal geval van de paradox. Bij een oxymoron worden twee tegengestelde begrippen gecombineerd.
– *oud nieuws, de ongekroonde koning, vloeibaar gas.*

Retorische vraag
Een **retorische vraag** is een vraag waarop je geen antwoord verwacht, een vraag die eigenlijk een mededeling is.
– *De Nederlandse regering besluit 1,4 miljard belastingverlichting te geven aan buitenlandse bedrijven. Zou de hardwerkende burger daarop zitten te wachten?*
Een retorische vraag is een geschikt stijlmiddel voor de afronding van een tekst.

Opdracht
6

Elke zin bevat één stijlfiguur. Onderstreep de woorden die een stijlfiguur vormen en noteer om welke stijlfiguur het gaat. Kies uit: oxymoron, paradox, retorische vraag.
1 Volgens politiek Den Haag hebben de jongere ouderen van de babyboomgeneratie het financieel prima voor elkaar.
2 'Het enige wat we van de geschiedenis leren, is dat we niets van de geschiedenis leren', zei de beroemde historicus.
3 'Maak jij je soms niet schuldig aan milieuvervuiling?' vroeg de docent. 'Je gaat met de scooter naar school en met het vliegtuig op vakantie. En daarnaast veroorzaak je nog een hele berg afval.'
4 Je moet even onder aan je ijsje likken, anders lekt er zo gesmolten ijs op je kleren.

Theorie

Een stijlfiguur om een grappig effect te bereiken

Woordspeling

Een **woordspeling** is een taalgrapje. Woordspelingen maken de toon van een tekst minder ernstig. Ze zijn ook geschikt als titel voor een tekst. In reclameslogans komen ze geregeld voor. Meestal wordt een woord in twee verschillende betekenissen gebruikt, waardoor het grappige effect bereikt wordt. Soms wordt een grapje gemaakt met de vorm van het woord, met de letters ervan.

– *Bij een aflevering van* Heel Holland bakt *zei presentator André van Duin: 'Spiegeltje, spiegeltje aan de wand, wie is de mooiste taart van het land? En dan zegt de spiegel: "Dat ben jij, Jannie van der Heijden."'*
– *Het is droevig gesteld met de financiën van de krijgsmacht. Bij gebrek aan munitie roepen militairen op oefening: 'Pang pang'. Wat ze echter nodig hebben, is ping ping.*

Opdracht
7

Elke zin bevat één stijlfiguur. Onderstreep de woorden die een stijlfiguur vormen en noteer om welke stijlfiguur het gaat. Kies uit: oxymoron, paradox, retorische vraag, woordspeling.

1 De grijze eekhoorn verdrong op het Britse vasteland de rode variant, maar is nu zelf het haasje: hij belandt in grote aantallen op de barbecue.
2 Toen de verslaafde rockzanger in de afkickkliniek aankwam, zag hij eruit als een levend lijk.
3 'Wil niet iedereen in vrede leven?' vroeg de verslaggever vertwijfeld.
4 Zelfs socialisten begrijpen dat je niet met iedereen solidair kunt zijn; immers: wie solidair is met iedereen, is solidair met niemand.

Theorie

Een stijlfiguur om een belezen indruk te maken

Allusie

Een **allusie** is een toespeling op (een verwijzing naar) bekend veronderstelde personen, gebeurtenissen, situaties, teksten enz. De allusie wordt nogal eens gebruikt als titel voor een tekst of (minder vaak) als uitsmijter. Met een allusie toon je dat je wat weet van literatuur, kunst of politiek. Dat zou ertoe moeten leiden dat de lezer je ziet als een autoriteit. Let op: de kans bestaat dat die lezer niet weet waar je naar verwijst. Dan mist je allusie haar doel.
Bijvoorbeeld:
– *Apps zijn dood, lang leve de app!*
Dit is de titel van een artikel uit *Elsevier* van 24 juni 2017 over de supersnelle groei van het aantal apps. Voor de meeste ervan hebben gebruikers echter al snel geen enkele belangstelling meer. De zin is een verwijzing naar de uitroep `Le roi est mort, vive le roi' (De koning is dood, lang leve de koning), waarmee in vroeger tijden het overlijden van een vorst bekend werd gemaakt en zijn opvolger werd aangekondigd.

Opdracht
8

Zoek uit waarnaar de allusies verwijzen. Soms weet je dat wellicht en anders vind je het op internet. Noteer van elke allusie ook waarom die past bij het onderwerp van de tekst.

1 De grote zeemeermin (titel van een artikel over de loopbaan van Inge de Bruijn na haar sportcarrière)
2 Geen cent te veel (titel van een artikel over de financiële situatie van de Zeeuwse gemeente Vlissingen)
3 De Hartige Samaritaan (naam van een Delfts pop-uprestaurant, dat gerund werd door studenten en vluchtelingen)

4 In de knop gebroken (titel van een artikel over de Amerikaanse president John F. Kennedy)
5 Inpakken en weggeven (reclameslogan van Xenos)
6 Ik was ontroerd en domweg gullukkug in het Vondelpark. (slotzin van een column van Remco Campert over een middagje aanwezigheid bij de verfilming van zijn roman 'Het leven is vurrukkulluk')
7 Help, de wetenschapper verzuipt! (titel van een artikel over het grote aantal data waarmee wetenschappers geconfronteerd worden)
8 Spiegeltje spiegeltje (titel van een reclametekstje van Bloomon, waarin vrouwen wordt aangeraden zichzelf een compliment te geven)

Opdracht 9

Je kent zelf ook titels van liedjes, films en boeken of bekende zinnen daaruit. Kies daaruit een zinsnede (allusie) die je geschikt lijkt als titel voor een tekst. Noteer ook het onderwerp van die tekst en leg uit waarom de allusie passend is.

Opdracht 10

1 Denk nog even aan het onderwerp van je laatste schrijfopdracht. Bedenk een allusie die als titel of uitsmijter dienst had kunnen doen. Leg uit waarom die titel/uitsmijter geschikt is voor het onderwerp.
2 Probeer bij je volgende schrijfopdracht een allusie te gebruiken als motiverende titel.

Opdracht 11

1 Zoek vijf tv-reclames waarin een stijlfiguur wordt gebruikt. Je mag ook advertenties uit kranten en tijdschriften nemen.
2 Zoek in kranten of tijdschriften vijf fragmenten waarin een stijlfiguur wordt gebruikt.

Opdracht 12

Neem de woorden over die samen een stijlfiguur vormen en noteer om welke stijlfiguur het gaat. Kies uit: allusie, anafoor, anticipatie, antithese, chiasme, climax, drieslag, enumeratie, eufemisme, hyperbool, ironie, litotes, omgekeerde climax, opsomming in drieën, oxymoron, paradox, pleonasme, prolepsis, repetitio, retorische vraag, tautologie, understatement, woordspeling. Let op: in sommige fragmenten zitten meerdere stijlfiguren. Het aantal is dan aangegeven.

1 Boeren, burgers en buitenlui. Het Mechels Miniatuur Theater zal op het kerkplein ter lering en vermaak de komische klucht *De buskenblaser* spelen. Komt dat zien, komt dat zien! (3x)
2 Dat Zijne Majesteit uit Australië terugvliegt met Emirates, geeft aan dat de klant wel koning is bij KLM, maar de koning geen klant meer bij dat bedrijf.
3 De landmacht kampt met financiële krapte. Gevechtscapaciteit, vuursteun, genie, onderhoud, logistiek, voorraden, het raakt allemaal uitgeput. Met pief paf poef of pang pang roepen tijdens een oefening schrik je de vijand niet af. De NAVO-vergaderingen staan weliswaar stijf van harde úítspraken, maar de áfspraken zijn boterzacht. (6x)
4 De beslissing om uit de EU te stappen heeft Groot-Brittannië in 2017 geen goed gedaan: het Britse pond daalde in waarde, de prijzen stegen en de economie liet het afweten. (2x)
5 Thé Lau zal voortleven in de zinnen van zijn band The Scene die iedereen kan meezingen, zoals 'Blauw, blauw, blauw' en 'Iedereen is van de wereld en de wereld is van iedereen'. (2x)
6 Het Nederlandse voetbal is de laatste jaren verworden tot een combinatie van gehakt-, bitter- en terugspeelballen. (2x)
7 Feenstra Installatiebedrijf regelt alles in uw woning: verwarming, isolatie, sanitair, ventilatie, zonne-energie. Feenstra, meer in huis. (2x)
8 Het verzekeringswezen zucht en steunt, want het is de laatste jaren kommer en kwel. (2x)
9 Wie vroeger de mogelijkheid van een Europese kernmacht opperde, werd snel als fantast weggezet, maar nu Angela Merkel openlijk twijfelt aan de bescherming door Amerika, wordt opeens het ondenkbare denkbaar.
10 Een kind is geen nummer, maar dit is wel een nummer voor het kind: 0641480602, Kinderrechten.

Opdracht
13

1 Schrijf een tekstje van ongeveer 250 woorden, waarin je ten minste vier verschillende stijlfiguren gebruikt. Bedenk zelf een onderwerp of kies een van de onderwerpen hieronder:
- Een baantje in het examenjaar
- Lenen voor je studie
- Mobieltjes in de les
- Waarom geen schooluniform?

2 Wissel je tekst uit met die van een klasgenoot. Onderstreep in elkaars tekst de stijlfiguren en benoem ze.

Opdracht
14

Kijk nog eens naar de laatste tekst die je geschreven hebt, of naar het spiekbriefje voor de laatste voordracht die je hebt gehouden.

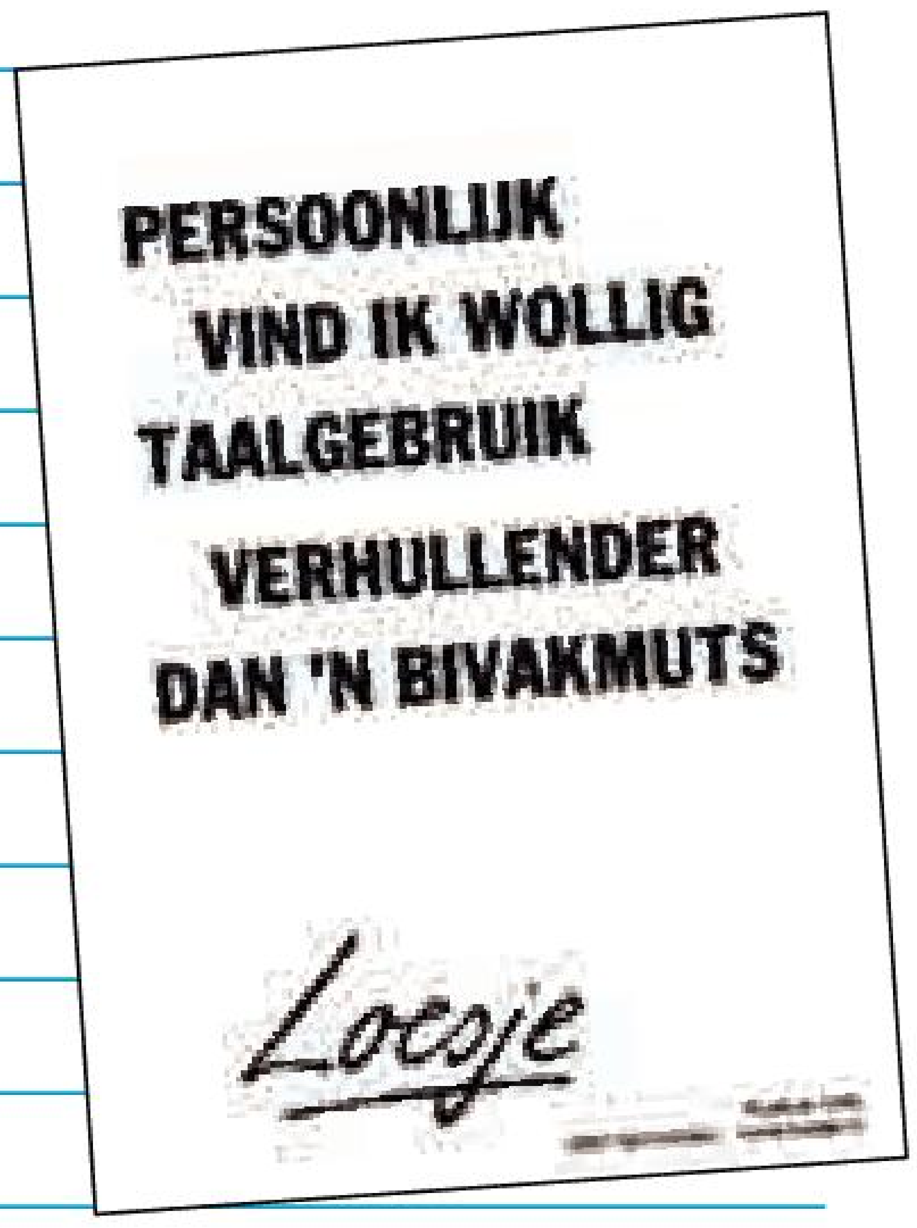
1 Heb je stijlfiguren toegepast? Onderstreep ze en noteer om welke stijlfiguren het gaat.
2 Kijk in die tekst of je (nog meer) stijlfiguren kunt verwerken. Herschrijf vijf zinnen uit de tekst met die stijlfiguren erin.
3 Wissel je zinnen uit met die van een klasgenoot. Onderstreep in elkaars zinnen de stijlfiguren en benoem ze.

Ik kan/weet:

- ☐ stijlfiguren in teksten herkennen. 3F
- ☐ stijlfiguren herkennen en gebruiken (om iets 'lichter' of 'zwaarder' te maken dan wel extra nadruk te geven).

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

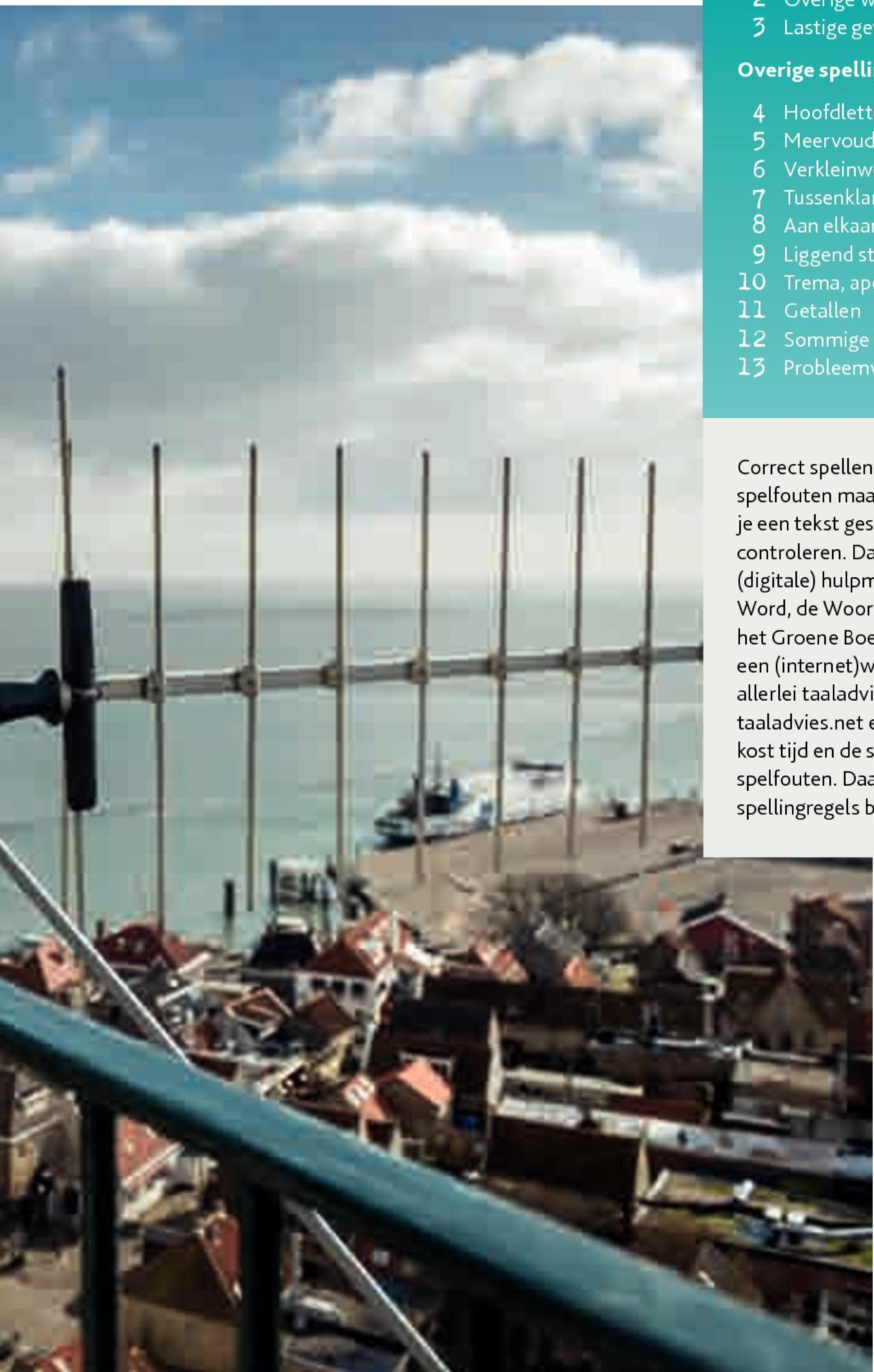

Spelling

De meisjes wilden de kust zien.

Adriaan van Dis

Inhoud

Werkwoordspelling

Overige spellingregels

Correct spellen is belangrijk. Een schrijver die spelfouten maakt, wordt niet serieus genomen. Als je een tekst geschreven hebt, moet je die dus altijd controleren. Daarbij kun je gebruikmaken van (digitale) hulpmiddelen: de spellingcontrole van Word, de Woordenlijst Nederlandse Taal, ook wel het Groene Boekje genoemd (woordenlijst.org), een (internet)woordenboek en websites over allerlei taaladviezen, waaronder over spelling, zoals taaladvies.net en onzetaal.nl. Maar iets opzoeken kost tijd en de spellingcontrole herkent niet alle spelfouten. Daarom is het handig als je de spellingregels beheerst.

1 Persoonsvorm

Je leert:
- over de persoonsvorm.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 vwo.

Theorie

Correct spellen

Correct spellen is belangrijk, want veel lezers nemen een schrijver die spelfouten maakt, minder serieus. Je kunt de spellingcorrector van Word gebruiken, maar die geeft lang niet alle spelfouten in de tekst aan. Vooral foute werkwoordsvormen worden niet altijd herkend. Daarom is het belangrijk dat je de regels voor de werkwoordspelling beheerst.

Opdracht
1

Een sollicitatiebrief met veel spelfouten wordt vaak op de stapel *Afgewezen* gelegd. Vind je dat terecht? Waarom (niet)?

Theorie

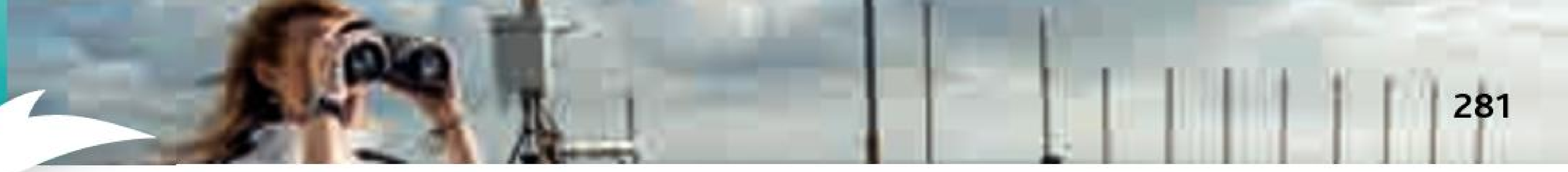
Persoonsvorm

Elke zin heeft een of meer persoonsvormen. De persoonsvorm geeft het getal aan (enkelvoud of meervoud), de persoon (1e persoon = ik, wij/we; 2e persoon = jij/je, u, jullie; 3e persoon = hij, zij/ze, ze) en de tijd (tegenwoordige of verleden tijd). Het is belangrijk dat je de persoonsvormen in de zin kunt vinden, zodat je daarna de juiste spellingregels kunt toepassen om de persoonsvorm correct te spellen. Je vindt de persoonsvormen door de zin van tijd te veranderen; de werkwoorden die mee veranderen, zijn persoonsvormen.
– *Mary heeft in haar leven nooit geschaatst, omdat ze bang is om te vallen.*
– *Mary had in haar leven nooit *geschaatste, omdat ze bang was om te *vielen.*
De asterisk (*) betekent: geen correct Nederlands.
De werkwoorden *heeft* en *is* veranderen, dus *heeft* en *is* zijn persoonsvormen. De werkwoordsvormen *geschaatst* en *vallen* kun je niet veranderen in *geschaatste* en *vielen*, dus zijn *geschaatst* en *vallen* geen persoonsvormen.

Tegenwoordige tijd
Spel de persoonsvorm in de tegenwoordige tijd enkelvoud
- als ik-vorm als er *ik* bij staat; als er *jij* (of *je* waarvan je *jij* kunt maken) achter staat:
  – *ik beloof, ik word; beloof jij, word jij;*
- als ik-vorm + t (in alle andere gevallen):
  – *jij belooft, jij wordt, hij/zij belooft, hij/zij wordt, Melanie belooft, Karst wordt.*

Spel de persoonsvorm in de tegenwoordige tijd meervoud als infinitief (hele werkwoord):
– *wij beloven, de spelers worden.*

Verleden tijd
Gebruik bij zwakke werkwoorden 't (e) x - f (o) k s ch (aa) p:
- als de letter voor de uitgang *-en* van het hele werkwoord een *t, x, f, k, s, ch* of *p* is, schrijf de verleden tijd dan als *ik-vorm tt + te(n)*:
  – *juichen*: de *ch* staat in 't (e) x - f (o) k s ch (aa) p → *juichte(n)*;

- als de letter voor de uitgang *-en* van het hele werkwoord een andere letter is, schrijf de verleden tijd dan als *ik-vorm tt + de(n)*:
  – *blozen*: de *z* staat niet in 't (e) x - f (o) k s ch (aa) p → *bloosde(n)*.

Let op: de *e*, de *o* en de *aa* van 't (e) x - f (o) k s ch (aa) p tellen niet mee.

De vervoeging van de *sterke werkwoorden* (die in de verleden tijd een andere klank krijgen) levert geen spellingproblemen op (bijvoorbeeld: *krijgen – kregen*). Sterke werkwoorden maak je langer om te horen of de laatste letter een *-d* of een *-t* is:
– de jongen *vond* (want: *vonden*); zij *zoekt* – zij *zocht* (want: *zochten*).
Onthoud: een persoonsvorm in de verleden tijd spel je nooit met *-dt*!

Importwerkwoorden
Engelse werkwoorden die in het Nederlands gebruikt worden, vervoeg je alsof het Nederlandse werkwoorden zijn.

- Schrijf in de tegenwoordige tijd: *ze relaxt*, *hij baseballt*, *jij jogt*. Gebruik zo nodig het woordenboek.
- Laat de Engelse uitgangs-e staan, als je uitspraakproblemen krijgt:
  – *breakdancen* – ik *breakdance*, hij *breakdancet*;
  – *gamen* – ik *game*, hij *gamet*;
  – *deleten* – ik *delete*, hij *deletet*.
- Gebruik in de verleden tijd gewoon 't (e) x - f (o) k s ch (aa) p:
  – *breakdancen – zij breakdancete;*
  – *e-mailen – hij e-mailde.*

Voor al deze spellingregels kun je ook het Schema Werkwoordspelling op pagina 286 gebruiken.

Opdracht
2

De onderstreepte persoonsvormen zijn correct gespeld. Leg uit welke spellingregel is toegepast.
Voorbeeld:
- Deze straatarme man beweert dat hij ooit als ondernemer in weelde leefde.
beweert = pvtt, dus ik-vorm + t = beweer + t;
leefde = pvvt; de v van leven zit niet in 't (e) x - f (o) k s ch (aa) p, dus ik-vorm tt + de = leef + de.

1. Als je hier omkeert en doorrijdt tot de volgende zijstraat, vind je ons huis op de hoek.
2. Toen Janine na een barre fietstocht arriveerde, klappertandde ze van de kou.
3. Vindt je zus het vervelend dat ze het dit schooljaar waarschijnlijk niet redt?
4. Vroeger hockeyde Joost, maar tegenwoordig fitnest en golft hij vooral.

Opdracht
3

De onderstreepte persoonsvormen zijn niet correct gespeld. Leg uit welke spellingregel niet correct is toegepast. Noteer daarna de juist gespelde vorm.

1. Maria onderhoud de zakelijke contacten en coördineerd activiteiten voor onze klanten.
2. Toen de motor van de bolide ontploftte, vreeste de coureur voor zijn leven.
3. Als de familie in de tuin barbecuedt, mixet zoon Mark altijd de cocktails.
4. Het vereistte veel stuurmanskunst om te voorkomen dat het schip strande in de zware storm.

Opdracht
4

Zijn de onderstreepte persoonsvormen correct gespeld? Licht je antwoord toe door uit te leggen welke spellingregel (niet) correct is toegepast. Noteer daarna zo nodig de juist gespelde vorm.

1. De bijsluiter vermeld dat dit geneesmiddel de rijvaardigheid beïnvloedt.
2. Luuk beloofd zijn buurvrouw dat hij nu en dan in haar tuintje onkruid wiedt.
3. De brandweer verklaardt dat er geen gevaar is dat het afgebrande gebouw instort.
4. Erik verorberde een boterham en storte zich daarna op zijn studieboeken.

Opdracht
5

Noteer de persoonsvorm in de tegenwoordige tijd.
1 Waarom … (verbinden) je die wond aan je been niet beter?
2 … (Verbeelden) die popster zich soms dat hij de beste zanger van de wereld is?
3 … (Worden) je ook zo moe van al die politieke ruzies?
4 Waarom … (mopperen) die tennisser toch altijd zo op zijn coach?
5 Het … (gonzen) van geruchten over een mogelijke kabinetscrisis.

Opdracht
6

Noteer de persoonsvorm in de tegenwoordige tijd.
1 De consument … (vertrouwen) erop dat de internetwinkel de artikelen op tijd … (leveren).
2 Als je telefonisch een pizza … (bestellen), … (worden) je soms ter controle teruggebeld.
3 Zo'n baantje in de horeca … (raden) ik je af, want je … (verdienen) er slecht mee.
4 Wie mij van iets … (beschuldigen), moet goed overwegen wat hij … (uitkramen).
5 De docent Frans … (vertellen) best leuke verhalen, maar niemand … (luisteren) ernaar.

Opdracht
7

Noteer de persoonsvorm in de verleden tijd.
1 De renpaarden van stoeterij Roelofs … (draven) in een groepje door het weiland.
2 Na een turbulente vlucht … (landen) het vliegtuig veilig op de luchthaven.
3 Een voor een … (plonzen) de jongens in het koude water van het openluchtbad.
4 Voor vertrek … (checken) de buschauffeur de hoeveelheid diesel in zijn tank.
5 Op de kerstmarkt in Aken … (beroven) zakkenrollers dit jaar tientallen bezoekers.

Opdracht
8

Noteer de persoonsvorm in de verleden tijd.
1 Wat je mij net … (vertellen), … (beweren) die journalist van *Het Parool* vorig jaar al.
2 De beeldhouwer … (schilderen) de kozijnen rood, hoewel de buurt dat lelijk … (vinden).
3 Malika … (afronden) haar studie af en … (dansen) daarna bij het Nationale Ballet.
4 Die deejay … (samplen) nieuwe tunes en … (mixen) oude hits met nieuwe beats.
5 Het vuur … (doven) sneller dan de brandweercommandant … (verwachten).

Opdracht
9

Noteer de persoonsvorm in de tegenwoordige of de verleden tijd.
1 Aan de rechter … (bekennen) de meesterdief gisteren nog vier andere inbraken.
2 Dit paardenmiddel … (doden) ook in uw tuin alle vormen van onkruid.
3 Laatst … (waarschuwen) *de Volkskrant* voor al te veel optimisme over de economie.
4 De koerier … (bezwijken) vanochtend bijna onder de zware last op zijn schouders.
5 Om dit mooie huis te bemachtigen, … (bieden) ik morgen boven de vraagprijs.

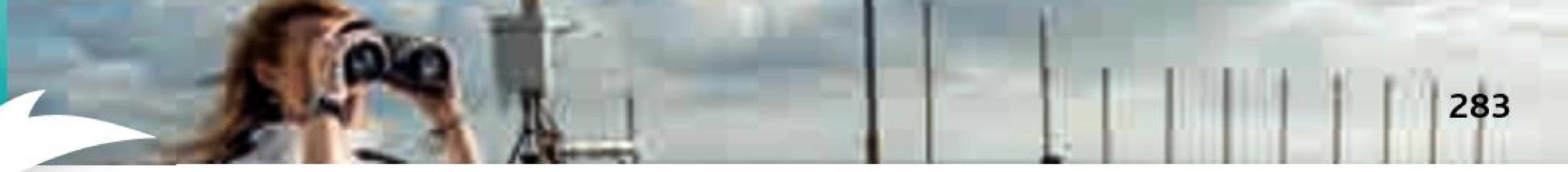
Opdracht
10

Noteer de persoonsvorm in de tegenwoordige of de verleden tijd.
1 Ik … (hechten) ooit veel waarde aan zijn advies, omdat hij uitslagen juist … (voorspellen).
2 Het spreekwoord … (luiden): Wat in het vat zit, … (verzuren) niet. Wat … (betekenen) dat?
3 Je … (raden) nooit waarover de politici gistermiddag in de Kamer … (discussiëren).
4 … (Vergoeden) de werkgever ook je benzine of wil hij dat je die zelf … (betalen)?
5 Bij zijn sollicitatie … (vermelden) Jack dat hij graag… (skateboarden) en … (autoracen).

Ik kan/weet:

☐ persoonsvormen in de tegenwoordige en de verleden tijd correct spellen. 3F

→ *Maak de opdrachten op* **Nieuw Nederlands online.**

2 Overige werkwoordsvormen

Je leert:

- over werkwoordsvormen.

Je hebt afgerond:

- Cursus 8 Spelling § 1 Persoonsvorm

Theorie

Overige werkwoordsvormen

Behalve de persoonsvorm zijn er nog andere werkwoordsvormen: de infinitief (het hele werkwoord), de gebiedende wijs, het onvoltooid of tegenwoordig deelwoord en het voltooid deelwoord.

Hoe spel je infinitief, gebiedende wijs, onvoltooid deelwoord en voltooid deelwoord?

- Spel de **infinitief** (inf) zoals die in het woordenboek staat: *hijgen, zingen.*
- Spel de **gebiedende wijs** (gw) als *ik-vorm:*
  – *Kom op tijd! Word nou eens volwassen!*
- Spel het **onvoltooid deelwoord** (od) als *infinitief + d(e)*: *hijgend(e), zingend(e).*
  – *Juanita gaat vrolijk lachend door het leven.*
- Het **voltooid deelwoord** (vd) komt meestal voor naast een vorm van *hebben*, *zijn* of *worden*:
  – *We hebben een huisje gehuurd (vd) in de duinen. De kinderen waren verdwaald (vd) op de grote kermis. Er wordt hier 's zomers veel gefietst (vd).*
  Het voltooid deelwoord van een sterk werkwoord eindigt meestal op -*en*:
  – *kijken*: De man had te diep in het glaasje *gekeken*.
  Gebruik voor het voltooid deelwoord van bekende zwakke werkwoorden de verlengproef: maak het werkwoord langer om te horen of de laatste letter een *d* of een *t* is:
  – *verdwaald*, want *verdwaalde*; *gefietst*, want *gefietste*.

Als je twijfelt over de spelling van het voltooid deelwoord, kun je *'t ex - f o k s ch aa p* gebruiken. Als de letter voor de uitgang -*en* van het hele werkwoord een *t, x, f, k, s, ch* of *p* is, eindigt het voltooid deelwoord op -*t*; in andere gevallen op -*d*.

– *bluffen*: Het bleek dat hij heeft *gebluft* dat hij alle boeken voor zijn mondeling gelezen heeft.
– *dromen*: De bakker had *gedroomd* dat de vogels in zijn broden pikten.

Van een onvoltooid en een voltooid deelwoord kun je een **bijvoeglijk naamwoord** (bn) maken. Spel zo'n bijvoeglijk naamwoord zo kort mogelijk, net als gewone bijvoeglijke naamwoorden: *hoog – hoge*, dus: *verloot – de verlote (bn) prijzen, besteed – de bestede (bn) bedragen.*

– *De in het park wandelende (bn) stedelingen likten aan hun snel smeltende (bn) ijsjes.*
– *Op het slecht verlichte (bn) perron wachtten de reizigers op de verlate (bn) trein uit Maastricht.*

Maar (vanwege de uitspraak): het *gewitte (bn)* plafond, de *geredde (bn)* vluchtelingen.

De voltooide deelwoorden van sterke werkwoorden veranderen niet als ze bijvoeglijk gebruikt worden:

– *De immigrant was blij met zijn recentelijk verkregen (bn) Nederlands staatsburgerschap.*

Voor al deze spellingregels kun je ook het schema op pagina 286 gebruiken.

Opdracht
1

De onderstreepte werkwoordsvormen zijn correct gespeld. Leg uit welke spellingregel is toegepast.
Voorbeeld:
Bij een verstuikte enkel laat een arts meestal in het ziekenhuis een foto maken, omdat heel vaak de enkelband gescheurd is.
– *verstuikte: bn, gemaakt van het vd 'verstuikt' + e; 'verstuikt' eindigt op een t, want de k van 'verstuiken' zit in 't ex - f o k s ch aa p*
– *maken: inf; vorm uit het woordenboek*
– *gescheurd: vd; de r van 'scheuren' zit niet in 't ex - f o k s ch aa p, dus 'gescheurd' eindigt op een d*

1. Bij mensen die een NEE-sticker op de deur hebben geplakt, wordt geen reclamedrukwerk door de brievenbus gegooid.
2. De winnaar kwam juichend over de finish en zwaaide naar het applaudisserende publiek.
3. Word alsjeblieft niet boos als ik je vertel dat ik je nieuwe auto heb beschadigd.
4. Vroeger werden reclamebladen met tekeningen geïllustreerd om de kosten te drukken.

Opdracht
2

De onderstreepte werkwoordsvormen zijn niet correct gespeld. Leg uit welke spellingregel niet correct is toegepast. Noteer daarna de juist gespelde vorm.

1. In zo'n behoudent dorp worden nog altijd op zaterdagmiddag de straten geveegt en de stoepen geschrobt.
2. Het jongerencentrum is gevestigdt in een gerestaureert pand dat feestelijk is geopent.
3. Biedt die meneer je excuses eens aan! Je moet beseffen dat hij zich gekrenkd voelt.
4. Met een bedroeft gezicht hebben de kinderen de bij de aanrijding gedoodde kat in de achtertuin begraven.

Opdracht
3

Zijn de onderstreepte werkwoordsvormen correct gespeld? Licht je antwoord toe door uit te leggen welke spellingregel (niet) correct is toegepast. Noteer daarna zo nodig de juist gespelde vorm.

1. De vrachtwagen waarin veel meer varkens werden getransporteert dan de toegestaane hoeveelheid, was ook nog eens slecht geventileerd.
2. Mopperent haalde de gedupeerde boer zijn bezittingen uit de resten van zijn verwoestte boerderij.
3. Als die stekker beschadigt is, past hij vast niet meer in zo'n geaard stopcontact.
4. De ingelootte studenten trokken feestend door de stad, omdat ze met de studie van hun dromen konden startten.

Opdracht
4

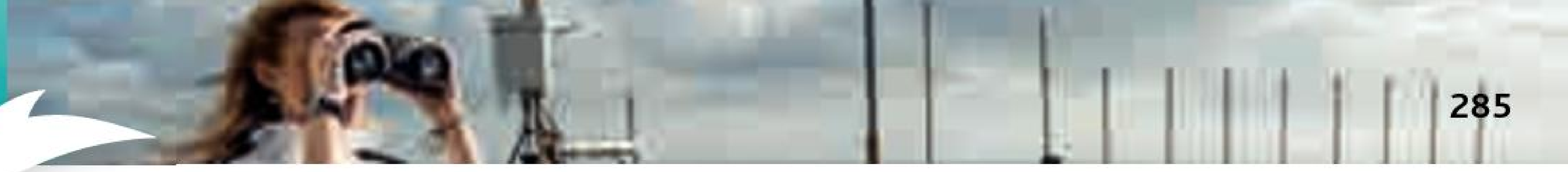
Noteer eerst de werkwoordsvorm van het werkwoord tussen de haakjes: inf, gw, od, vd of bn. Schrijf daarachter het werkwoord in de juiste spelling.

1. De goed … (uitrusten) reddingsploeg zocht na de aardbeving in de … (instorten) huizen met honden naar overlevenden.
2. … (Glimlachen) toonde de kunstverzamelaar ons de … (erven) schilderijen die zijn familie door de eeuwen had … (verzamelen).
3. … (Melden) je bij de daarvoor … (aanstellen) beambte, want bij haar kun je je nieuwe identiteitsbewijs in ontvangst … (nemen).
4. Met … (oprollen) broekspijpen liepen de Chinese toeristen door de … (golven) branding, die … (schuimen) op het Noordzeestrand kwam … (aanrollen).
5. De pas … (verversen) paarden hebben de afstand veel sneller … (afleggen) dan de kenners hadden … (voorspellen).
6. Bij Schiermonnikoog zou vrijdag naar gas … (boren) … (worden), maar medewerkers van Greenpeace hebben de eerste proefboring … (verhinderen).

Opdracht
5

Noteer eerst de werkwoordsvorm van het werkwoord tussen de haakjes: inf, gw, od, vd of bn. Schrijf daarachter het werkwoord in de juiste spelling.

1. Nadat de veilingmeester driemaal had … (kuchen), kon de veiling … (starten) en als eerste artikel werd een prachtige vaas uit de Ming-dynastie … (verhandelen).
2. Enigszins … (zweten) heeft de weerman vanmorgen … (meedelen), dat het vandaag … (drukken) warm zou … (worden).
3. … (Vinden) voor mij in een of andere tweedehandsplatenzaak maar eens een niet al te … (beschadigen) exemplaar van de elpee *Pudding en Gisteren* van Supersister.

4 Nadat de pelgrim op de kloosterdeur had … (kloppen), ging er … (tergen) langzaam een pas … (schilderen) luikje open, waarachter een … (spieden) gezicht verscheen.
5 De dichter Slauerhoff had geneeskunde … (studeren) en leidde een deel van zijn werkzame leven een … (zwerven) bestaan als scheepsarts.
6 In de middeleeuwen trokken franciscaner monniken ... (bidden) en ... (preken) door de wereld, waarbij door sommigen zulke kunsten werden … (vertonen) dat ze *Joculatores Dei* (speellieden van God) werden … (noemen).

Opdracht 6

Noteer eerst de werkwoordsvorm van het werkwoord tussen de haakjes: pvtt, pvvt, inf, gw, od, vd of bn. Noteer daarna de juiste spelling.

1 De door de politie … (inlichten) arts … (spoeden) zich onmiddellijk naar het kruispunt waar het ongeluk was … (gebeuren).
2 Terwijl de laatste … (ontslaan) medewerkers … (teleurstellen) naar de fabriekspoort … (wandelen), zei de boekhouder tegen zijn directeur: '… (Raden) eens hoeveel geld we met de ombuigingen hebben … (besparen).'
3 Dit teakhout … (houden) je mooi … (glanzen), wanneer je het ieder jaar met deze speciale olie … (insmeren), maar als je het … (verven), is dat natuurlijk ook goed.
4 Na de te vette patat en de zanderige mosselen … (opmerken) de keurmeester … (irriteren) op dat hij de gerechten 'met smaak' had … (verorberen).
5 De arrestatie van de dieven was een … (verrassen) resultaat, maar het … (vermissen) geld … (worden) daarmee niet … (terugvinden).
6 Het … (verbazen) me nog altijd dat het centrum van deze stad tussen 2010 en 2015 zo sterk ... (veranderen) is, dat je het nauwelijks nog … (herkennen).

Opdracht 7

Noteer eerst de werkwoordsvorm van het werkwoord tussen de haakjes: pvtt, pvvt, inf, gw, od, vd of bn. Noteer daarna de juiste spelling.

1 Als het 's winters hard … (sneeuwen) of … (vriezen), … (worden) de krant nog wel eens te laat … (bezorgen).
2 Laatst … (verzuchten) je dat je veel te veel werk had, maar nu … (worden) duidelijk dat je niet eens de helft hebt … (voltooien).
3 Het door de onderzoeksjournalist … (verspreiden) nieuws over het … (verkwisten) geld werd door de burgers gretig … (doorvertellen).
4 De bendeleider … (vermoeden) al drie weken voor zijn arrestatie dat een van de leden hem zou … (verraden).
5 'Er zijn hier al miljoenen bladen van de persen … (rollen)', … (melden) de … (jubileren) bedrijfsleider van de drukkerij met zekere trots.
6 'Wie wat … (bewaren), die heeft wat', … (melden) Dagobert … (blozen), waarna hij de honderden euro's liet … (zien) die hij in een … (verroesten) spaarpot had … (sparen).

Opdracht 8

Spel de werkwoordsvormen correct.

1 De gemeenteraad heeft zich de vrijheid … (veroorloven) een nieuwjaarsreceptie te organiseren voor de in het asielzoekerscentrum … (plaatsen) vluchtelingen uit Syrië.
2 Men … (aanwenden) tegenwoordig alle mogelijke middelen aan om het fruit in de supermarkt een frisse aanblik te geven.
3 Op deze camping … (worden) elke zaterdag … (barbecueën) met de nieuw … (arriveren) gasten.
4 Die … (verplichten) bezoeken aan zijn reclasseringsmedewerker … (vinden) de … (straffen) crimineel bijzonder vervelend.
5 Heeft de overheid het onderhoud van wegen en bruggen enigszins … (verwaarlozen)?
6 Met … (ontbloten) bovenlichamen … (fietsen) de jongens gistermiddag in de zomerzon over het pas … (verbreden) fietspad naar hun vakantiehuisje.

Ik kan/weet:

- ☐ onderscheid maken tussen de verschillende werkwoordsvormen.
- ☐ alle werkwoordsvormen correct spellen. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

3 Lastige gevallen in de werkwoordspelling

Je leert:

- over homofone werkwoordsvormen.

Je hebt afgerond:

- Cursus 8 Spelling § 1 Persoonsvorm
  § 2 Overige werkwoordsvormen

Theorie

Homofone werkwoordsvormen

Sommige werkwoorden hebben vormen die hetzelfde klinken, maar anders geschreven worden:
– *vind – vindt; gebeurd – gebeurt; kosten – kostten; verraadden – verraden; verwoeste – verwoestte*.
De neiging bestaat om in zulke gevallen de vorm te kiezen die de schrijver het bekendst voorkomt. Meestal is dat de vorm die het vaakst in teksten verschijnt. Maar als je foutloos werkwoordsvormen wilt spellen, moet je ook bij zulke lastige gevallen de spellingregels toepassen.

Schema Werkwoordspelling

Is het werkwoord een persoonsvorm (pv)?

Gebruik een van de volgende manieren:
1 Zet de zin in een andere tijd. De werkwoorden die veranderen, zijn pv.
2 Verander het getal (enkelvoud/meervoud) van de zin. De werkwoorden die veranderen, zijn pv.

ja → Tegenwoordige tijd (tt) / Verleden tijd (vt)

nee → Geen persoonsvorm

Tegenwoordige tijd (tt)

1 Enkelvoud:
- *ik* erbij of *jij/je* erachter: alleen de ik-vorm
- anders > ik-vorm + *t*

2 Meervoud:
- hele werkwoord

Verleden tijd (vt)

1 Zwak werkwoord:
- enkelvoud: ik-vorm tt + *de* of *te*
- meervoud: ik-vorm tt + *den* of *ten*

Twijfel? Gebruik
't (e) **x** - **f** (o) **k s ch** (aa) **p**.
Kijk naar de laatste letter voor de *-en* van de infinitief:
- laatste letter in 't (e)xf(o)ksch(aa)p > ik-vorm tt + *te*
- anders > ik-vorm tt + *de*

2 Sterk werkwoord:
- klankverandering
- zo kort en eenvoudig mogelijk
- laatste letter *-d* of *-t*? Gebruik de verlengproef.

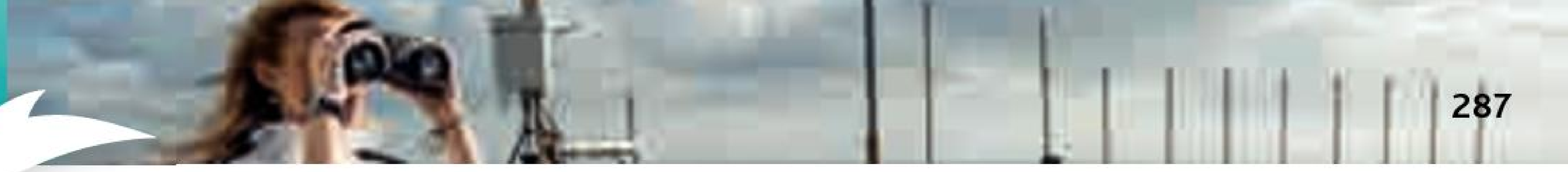
Geen persoonsvorm

1 Voltooid deelwoord (vd):
- zwak werkwoord: laatste letter *-d* of *-t*? Gebruik de verleden tijd (vt):
  - vt op *-de* > vd met een *-d*
  - vt op *-te* > vd met een *-t*
- sterk werkwoord: laatste letters *-en*

2 Onvoltooid deelwoord (od):
- infinitief + *d*

3 Deelwoord bijvoeglijk gebruikt:
- zwak werkwoord:
  - deelwoord + *e*
  - zo kort en eenvoudig mogelijk, tenzij dat niet kan in verband met de uitspraak
- sterk werkwoord
  - deelwoord (onveranderd)

4 Infinitief

-d of -dt?
Bij deze keuze gaat het om de persoonsvorm in de tegenwoordige tijd. Die spel je als *ik-vorm* of *ik-vorm+t*.
Stap 1: Bepaal welk onderwerp er bij de persoonsvorm hoort.
Stap 2: Beslis met het schema op pagina 286 of je *ik-vorm* of *ik-vorm+t* moet spellen.
Onthoud: bij werkwoorden waar geen *d* in zit, krijg je nooit *-dt*. Een vorm als **besteldt* kan niet bestaan, want in *bestellen* zit geen *d*. De spellingcorrector van Word geeft dat ook aan.

-d of -t?
In dit geval gaat het erom vast te stellen of de werkwoordsvorm persoonsvorm tegenwoordige tijd (pvtt) is (*bestelt*) of voltooid deelwoord (vd): *besteld*.
Stap 1: Verander de zin van tijd. Een persoonsvorm verandert dan (*bestelt* → *bestelde*), een voltooid deelwoord niet.
Stap 2: Pas uit het schema op pagina 286 de regel voor pvtt of vd toe.

-de(n) of -dde(n), -te(n)of -tte(n)?
In dit geval gaat het erom of de werkwoordsvorm een persoonsvorm in de verleden tijd (pvvt) is of niet. Alleen bij pvvt komen *-dde(n)* en *-tte(n)* voor. In andere gevallen spel je vrijwel altijd *-de(n)* of *-te(n)*, behalve als de infinitief *-dd-* of *-tt-* bevat (*schudden, jatten*):
– *geschudde, gejatte*.
Onthoud:
alleen bij werkwoorden waar al een *d* of een *t* in de ik-vorm zit, krijg je *-dde(n)* of *-te(n)*:
– *ik vermoed – hij vermoedde; ik zucht – wij zuchtten.*

Voor al deze spellingregels kun je ook het Schema Werkwoordspelling gebruiken.

Opdracht 1

Onderstreep het onderwerp bij de vetgedrukte persoonsvormen en kies daarna de juiste vorm.
1 Volgens de buschauffeur **vind/vindt** je wel een plattegrond in de brochure van de VVV.
2 Je **bind/bindt** je spulletjes toch wel goed vast als je ze op een bakfiets gaat verhuizen?
3 Bij een programma over de geschiedenis van televisie werd een liedje vertoond uit de Mini Playbackshow: ‘Later als je groot bent, **word/wordt** jij ook een ster.’
4 Zonder extra te trainen **red/redt** ik het zeker niet in het eerste team.
5 **Word/Wordt** je baas eigenlijk snel kwaad als een van de scholieren te laat komt?
6 Als je met vuur speelt, moet je altijd oppassen dat je je vingers niet **brand/brandt**.

Opdracht 2

Bepaal eerst of het werkwoord wel of geen persoonsvorm is. Onderstreep daarna de juiste vorm.
1 *wel / geen* pv Elke week **bezorgd/bezorgt** de 65+’er enkele honderden folders.
2 *wel / geen* pv De intercity uit Amsterdam is **ontspoord/ontspoort** vlak voor hij station Leiden bereikte.
3 *wel / geen* pv Welke minister heeft de leraren **beloofd/belooft** dat hij iets aan hun grote werkdruk zou doen?
4 *wel / geen* pv Met mij heeft natuurlijk weer niemand **overlegd/overlegt** over de vakantiebestemming.
5 *wel / geen* pv Wie **bepaald/bepaalt** de inhoud van het blad *Rail Magazine*?
6 *wel / geen* pv In de gevangenis **verhoord/verhoort** inspecteur Rademakers de arrestant.

Opdracht 3

Onderstreep de juiste vorm.
1 De gelauwerde schrijver **verlootte/verlote** zijn geldprijs onder tien debuterende auteurs.
2 Het verbaasde ons dat de krant niets **vermeldde/vermelde** over het incident.
3 De door Mario **bereidde/bereide** pizza’s zijn de lekkerste die er in deze stad te koop zijn.

4 Waar is die door extremisten **vermoordde/vermoorde** politicus eigenlijk begraven?
5 Op de Col d'Aubisque **vergrootte/vergrote** de leider in het klassement zijn voorsprong.
6 Als gevolg van de door ruzies **verpeste/verpestte** sfeer werd het feest geen succes.

Opdracht
4

Onderstreep de juiste vorm.

1 Het **verbaasd/verbaast** zijn volgers dat de populaire vlogger altijd maar weer van die doldwaze avonturen **beleefd/beleeft**.
2 De politicus zegt dat hij zijn leugen **betreurd/betreurt** en hij heeft **beloofd/belooft** dat zoiets in de toekomst niet meer zal voorkomen.
3 Waarom **beantwoord/beantwoordt** die verdachte de vraag van de agent niet en zegt hij niet gewoon wat er indertijd is **gebeurd/gebeurt** in de woning van het slachtoffer?
4 De door *Artsen zonder Grenzen* dankbaar **aanvaardde/aanvaarde** financiële bijdrage **word/wordt** binnenkort **besteed/besteedt** aan een nieuwe operatiekamer.
5 Op onze website staat wel ergens **vermeld/vermeldt** wanneer de brugklasfolder **word/wordt verstuurd/verstuurt** naar de basisscholen.
6 In zijn matig **verlichte/verlichtte** studeerkamer **verrichte/verrichtte** de filosoof een wonder door zijn dissertatie over Lao Tse in anderhalf jaar af te **rondden/ronden**.

Opdracht
5

Maak met elke vorm een zin van minstens acht woorden: in totaal dus twaalf zinnen.

1 antwoord – antwoordt
2 beland – belandt
3 bied – biedt
4 meerijd – meerijdt
5 vergoed – vergoedt
6 vind – vindt

Opdracht
6

Maak met elke vorm een zin van minstens acht woorden: in totaal dus twaalf zinnen.

1 bejegend – bejegent
2 gebeurd – gebeurt
3 ontspoord – ontspoort
4 ontfermd – ontfermt
5 verbaasd – verbaast
6 veranderd – verandert

Opdracht
7

Maak met elke vorm een zin van minstens acht woorden: in totaal dus twaalf zinnen.

1 bereidde – bereide
2 bestede – besteedde
3 misleidden – misleiden
4 ontraadden – ontraden
5 verplichte – verplichtte
6 verroesten – verroestten

Opdracht
8

Spel de werkwoorden correct.

1 … (Vermoeden) de politie dat deze crimineel een rol heeft … (spelen) in de inbraken in het pas … (bouwen) winkelcentrum?
2 Het ministerie van Financiën heeft … (becijferen) dat de Nederlandse economie zich slechts … (verrassen) langzaam … (herstellen) van de recessie.
3 Elke dag … (rijden) die wegpiraat luid … (toeteren) door de straat met zijn nieuwe auto, die hij heeft … (opduikelen) op Marktplaats en meteen heeft … (aanschaffen).
4 Reizigersorganisatie Rover (e-mailen) de NS gisteravond het bericht dat ze het niet langer … (aanvaarden) dat de NS de treinen zo … (volproppen).
5 De jongen … (melden) zich zojuist … (verstijven) van angst bij de politie, nadat hij door een groep ruziezoekers was … (bedreigen).
6 Als iemand op vakantie door een storm … (worden) … (verrassen) of … (worden) … (beroven), … (verhalen) hij de … (aanrichten) schade op de verzekering.

Ik kan/weet:

☐ homofone werkwoordsvormen correct schrijven. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

4 Hoofdletters en leestekens

Je leert:
- over het gebruik van hoofdletters en leestekens.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 vwo.

Theorie

Hoofdletters

Hoofdletters en leestekens maken een tekst beter leesbaar.

Je gebruikt een hoofdletter
- aan het *begin van een zin*; let op: als de zin met een apostrof begint, krijgt het tweede woord een hoofdletter:
  – *'t Zal koud zijn in 't water als 't vriest.*
  Let goed op met het gebruik van hoofdletters in zinnen met een *directe rede*:
  – *'Als ik hier druk,' zei cabaretier Toon Hermans, 'doet het daar pijn.'*
  – *'Ik krijg voor mijn verjaardag een scooter', zei Noa. 'Straks kan ik met mijn vriendin Irma achterop naar school rijden.'*

- bij persoonsnamen; als bij een achternaam met voorvoegsels geen voornaam of voorletter staat, schrijf je het eerste voorvoegsel met een hoofdletter; anders met een kleine letter:
  – *Hans van der Zande; H. van der Zande; de heer Van der Zande; Els van der Zande-de Laat;*

- bij namen van verenigingen, instellingen, bedrijven en diensten:
  – *Roda JC, Rode Kruis, Elsevier, Nederlandse Spoorwegen;*

- bij (afleidingen van) aardrijkskundige namen, bij namen van merken, historische gebeurtenissen, straten, hemellichamen, gebouwen, feestdagen en bij titels van boeken en films:
  – *Aruba, Zuid-Beveland, het rijke Westen, Amsterdam-Noord, Frans, Engelsman, Samsung, de Tweede Wereldoorlog, Vondelkade, de Grote Beer, de Sint-Bavokerk, Kerstmis* (maar informeel: *kerst*), *Suikerfeest, Moederdag, De donkere kamer van Damokles, De terugkeer van de wespendief.*

Met een kleine letter schrijf je namen van
- soorten: *een glaasje bordeaux, een stukje camembert;*
- historische periodes: *de middeleeuwen, het rationalisme;*
- afleidingen van feestdagen: *kerstboom, paasvakantie;*
- maanden: *juli, december;*
- dagen: *woensdag;*
- jaargetijden: *lente;*
- windstreken: *het noorden, het zuidwesten;*
- religies en afleidingen ervan: *christendom, islam, gereformeerden, katholiek, hindoeïstisch.*

Opdracht 1

Plaats in de zinnen de hoofdletters.

1 hebben jullie in 's-gravenhage in paleis lange voorhout de kunstwerken van m.c. escher bekeken, of zijn jullie naar het panorama mesdag geweest?
2 met de thalys is mevrouw ten have-van den berg met pasen op tijd in parijs om de paashaas bij de eiffeltoren te zien.
3 uiteindelijk zullen de ajaxfans blij zijn met het idee van van der sar, want er zal na kerst en oud en nieuw een nieuwe wind gaan waaien.
4 wanneer hebben de hervormden zich eigenlijk afgescheiden van de rooms-katholieke moederkerk?

Opdracht 2

Plaats in de zinnen de hoofdletters.

1 'n prima idee om met pinksteren naar het aviodrome in flevoland te gaan, maar een bezoek aan het amsterdamse nemo is ook heel educatief.
2 was de heer jacob brouwer eigenaar van het fregatschip johanna maria, of was hij de kapitein?
3 de actrice thera van der plas speelde op het vwo al de hoofdrol in de musical *mamma mia*, die in haar examenjaar in april werd opgevoerd in de apeldoornse schouwburg orpheus.
4 op tweede kerstdag speelt het jeugdorkest de vuurvogel in de gereformeerde verrijzeniskerk; daar wordt ook dit jaar veel publiek verwacht.

Opdracht 3

Sommige woorden schrijf je soms met een hoofdletter en soms met een kleine letter. Wat is het betekenisverschil tussen de volgende woorden?

1 Champagne – champagne
2 Joden – joden
3 het Westen – het westen
4 Bijbel – bijbel
5 Chinezen – chinezen
6 Xantippe – een xantippe

Theorie

Leestekens

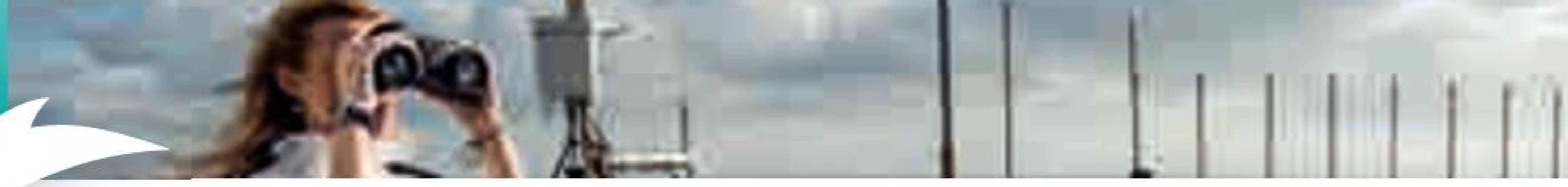
Hoofdletters en **leestekens** maken een tekst overzichtelijker. Alle regels voor de spelling en interpunctie (leestekens) steeds weer opzoeken kost veel tijd. Je moet ze kennen en foutloos kunnen toepassen.

Zo gebruik je de leestekens

Punt
Op deze plaatsen zet je een **punt**:
- aan het eind van een mededelende zin: *Jos was blij dat het bijna weekend was.*
- bij afkortingen: *G.L. Durlacher, enz., m.a.w.*

Let op:
- Schrijf initiaalwoorden (*pc, NS*) en letterwoorden (*TROS, pin*) zonder punten; die laatste worden als woord uitgesproken.
- Schrijf maten en gewichten zonder punt: *mg, dm, cl.*

Vraagteken
Een **vraagteken** gebruik je aan het eind van een letterlijk gestelde vraag:
– *Is er een tijd van komen en een tijd van gaan?*
– *'Wie speelt de hoofdrol in de laatste James Bondfilm?' vroeg Roger.*
Let op: in de indirecte rede gebruik je geen vraagteken:
– *Roger vroeg wie de hoofdrol speelt in de laatste James Bondfilm.*

Uitroepteken
Een **uitroepteken** gebruik je aan het eind van een zin met een bevel of uitroep:
– *Pas op voor zakkenrollers!*
– *'Geweldig gedaan. Wat een prachtig resultaat!'*
Let op: zet nooit meer dan één uitroepteken.

Komma
Komma's maken lange zinnen overzichtelijk. Op deze plaatsen zet je een **komma**:
- voor en na een bijstelling:
  – *Lucky Luke, de bekende stripfiguur, schiet sneller dan zijn schaduw.*
- tussen twee persoonsvormen:
  – *Als Luke in de strip even uitrust, geeft zijn paard Jolly Jumper commentaar op de gebeurtenissen.*
- tussen de onderdelen van opsommingen, maar niet voor 'en':
  – *Joe, William, Jack en Averell Dalton zijn bekende schurken uit die strip.*
- voor of na een aanspreking of een tussenwerpsel:
  – *Hé, Rataplan, ga eens uit de weg, domme hond!*
- (in lange zinnen) voor een voegwoord waarmee de bijzin begint:
  – *De Daltons zijn gearresteerd, omdat ze weer eens een bankoverval hebben gepleegd.*

Gebruik in korte samengestelde zinnen geen komma:
– *Wist je dat Billy the Kid uit de strip echt heeft bestaan?*

Puntkomma
Een **puntkomma** betekent *en*. Op deze plaatsen zet je een puntkomma:
- tussen zinnen die sterk met elkaar samenhangen:
  – *De afgelopen winter was nogal streng; met name in januari heeft het flink gevroren.*
- tussen delen van opsommingen, zeker als het om zinnen gaat:
  – *Een vakantie in de tent van Eurocamp heeft diverse voordelen: u verblijft op een camping met 4 of 5 sterren; er staat een compleet ingerichte tent voor u klaar; onze eigen medewerkers zijn aanwezig om u te helpen; er zijn geen kosten voor schoonmaak of borg; de prijs is altijd redelijk.*

Dubbele punt
Een **dubbele punt** gebruik je:
- om een opsomming aan te kondigen:
  – *Ons bungalowpark is van alle gemakken voorzien: een kampwinkel, ontbijtservice en diverse restaurants.*
- om een verklaring aan te kondigen:
  – *Op Utrecht Centraal zijn honderden reizigers gestrand: als gevolg van hevige sneeuwval rijden veel treinen niet.*
- om de directe rede aan te kondigen:
  – *De minister zei bij zijn aftreden: 'Ik vertrek om het ambt van minister niet te belasten.'*

Let op: na een dubbele punt volgt geen hoofdletter, behalve bij de directe rede.

Aanhalingstekens
Er zijn enkele en dubbele **aanhalingstekens**. Beide mag je gebruiken. Dubbele aanhalingstekens mogen vóór een citaat ook onderaan (op de schrijflijn) geplaatst worden, enkele staan altijd bovenaan.
– *„Volgens mij word ik ziek", zei Evelien.*

Aanhalingstekens gebruik je:
- bij een citaat:
  – *De roman* De avonden *van Gerard Reve eindigt met de beroemde zin 'Hij strekte zich uit en viel in een diepe slaap'.*
- bij een directe rede:
  – *'Het wordt tijd voor internationale onderhandelingen', merkte de diplomaat op. 'Dan moeten we een aantal regeringsleiders uitnodigen', zei de president. 'Op ministerieel niveau bereiken we niet wat we willen.'*

→

In deze twee zinnen hoort de komma niet bij de gesproken tekst; die staat dus buiten de aanhalingstekens. In de volgende zinnen horen het vraagteken, het uitroepteken en de komma wel bij de gesproken tekst. Daar staan ze binnen de aanhalingstekens.
– *'Als u het mij vraagt,' zei de diplomaat, 'wordt het tijd voor internationale onderhandelingen.'*
– *De president vroeg: 'Moeten we een aantal regeringsleiders uitnodigen?'*
– *'Moeten we een aantal regeringsleiders uitnodigen?' vroeg de president.*
– *'Zet de ambassadeur direct het land uit!' beval de president.*
Let op: bij het weergeven van gedachten gebruik je geen aanhalingstekens.
– *De diplomaat dacht: het wordt tijd voor internationale onderhandelingen.*

- om aan te geven dat een woord een andere betekenis heeft dan normaal, bijvoorbeeld bij ironie:
  – *Dat de bouw van het sportcentum niet opschiet, is het zoveelste 'succes' van de burgemeester.*
- als je het woord zelf bedoelt en niet de betekenis:
  – *Schrijf je 'onmiddellijk' met twee d's en twee l'en?*

Haakjes
Informatie die je geeft als toelichting, uitleg of voorbeeld, plaats je tussen **ronde haakjes** (parenthesen):
– *Volgens het KNMI (Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut) vormt de opwarming van de aarde een groot probleem.*
Haakjes kun je beter zo min mogelijk gebruiken, want ze verstoren vaak de lopende tekst.

Beletselteken
Het **beletselteken** (drie puntjes) gebruik je:
- om een onderbreking of een pauze aan te geven:
  – *Ja, jij beweert dat nu wel, maar … hoe kan ik weten of het waar is?*
- aan het eind van een zin die niet af is; soms kan de lezer de zin zelf aanvullen:
  – *Er zijn daar talloze sportartikelen te koop: tennisrackets, hockeysticks, ski's …*
  – *Ik riep de koerier nog na: 'Zeg, denk nog even a…' Maar hij hoorde mij al niet meer.*
- om onvolledige citaten aan te duiden. Dat gebruik je bijvoorbeeld als je op het examen zinnen moet citeren:
  – *'Het zou (…) rond 1820.' (regels 300-306)*

Let op: Als het beletselteken aan het eind van een zin staat, komt er niet nog een punt achter. Een vraagteken of uitroepteken blijft wel staan.

Opdracht
4

Je ziet hier vijf leestekens die niet tot de officiële spelling zijn doorgedrongen.
1 Zoek bij elk leesteken *a* tot en met e de juiste naam. Kies uit:
guillemet – interrobang – ironieteken – lozenge – obelisk
2 Zoek van elk leesteken op waarvoor het gebruikt had moeten worden.

a *b* *c* *d* *e*

Opdracht
5

Plaats in de zinnen de hoofdletters en de leestekens.
1 hoewel niels van der gaag zwom in het geld reed hij in een oude peugeot en kocht hij kleren bij zeeman spijkerbroeken coltruien en geitenwollen sokken
2 er trekt een lagedrukgebied van west naar oost over midden-europa waardoor in de alpen veel regen gaat vallen zei weervrouw lydia van den hoff
3 afgelopen zomer werden de groenten van lidl als beste getest ze kunnen wedijveren met de potjes van hak die hoeft u dus niet per se te hebben
4 wat zie ik hier vroeg de rotterdamse burgemeester kaarslicht wijn en een schitterend gedekte tafel kom ik eigenlijk wel gelegen op dit tijdstip

5 in de novelle de familie stastok gepubliceerd in de bundel camera obscura van hildebrand gaan pieter en zijn vrienden een eindje roeien waarbij pieter helaas in het water belandt

6 de collectant van het rode kruis vroeg vriendelijk wilt u a u b wat geven voor de bestrijding van t b c in afrikaanse landen

Opdracht
6

Plaats in tekst 1 de hoofdletters en de leestekens.

Tekst 1

De stem uit het wak

hulp riep loode hulp
met schaatsen en al was hij door het ijs gezakt hij klauwde zijn handen in de rand van het wak lang zou hij het niet meer houden de gruwelijke kou verstijfde hem en zijn vingers bevroren het ijs brokkelde af
hulp
hela riep de schoorsteenveger die langs kwam zijn ladder aan de schouder ben jij dat sjoerd
nee loode
loode wie
loode van rooie pierke haal me er uit ik verdrink
van rooie pierke riep de schoorsteenveger verbaasd die heeft toch alleen een dochter
ik verzuip
zeg eens loode riep de schoorsteenveger
loode gaf geen antwoord meer de schoorsteenveger haalde zijn schouders op en liep hoofdschuddend door
later in de taveerne zei hij tegen de waard rooie pierke heeft toch maar één kind een dochter
jawel zei de waard alleen maaike
dan had ik het goed zei de schoorsteenveger tevreden
de waard wond de klok op door aan de ketting te trekken
toen zei hij vroeger had hij ook een zoon maar die is verdronken bij het schaatsen
hoe heette die vroeg de schoorsteenveger
och zei de waard het is zo lang geleden dat weet ik niet meer

Uit: Herman Pieter de Boer, De vrouw in het maanlicht en andere zonderlinge verhalen. Kempen Uitgevers, 2006

Ik kan/weet:

☐ hoofdletters en leestekens correct gebruiken. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

5 Meervoudsvorming

Je leert:

- over het meervoud van zelfstandige naamwoorden.

Je hebt afgerond:

- de stof van 3 vwo.

Theorie

Meervoudsvorming

De meeste Nederlandse woorden hebben een meervoud op -*s* of op -*en*.

Meervoud op -s
Schrijf de -*s* aan een woord vast als de uitspraak correct blijft:
– *dominees, garages, goeroes, kolibries, logés, oevers*.

Schrijf om uitspraakproblemen te voorkomen *'s*:
- bij afkortingen: *hbo's, dvd's;*
- in woorden die eindigen op *a*, *i*, *o*, *u*, *y*, de klinkers uit het ezelsbruggetje: ik hou van ys → 's:
  – *taxi's, piano's, paraplu's, lama's, jury's;*
  maar: *etuis, bureaus, milieus, jockeys, cowboys, essays*; hier is geen uitspraakprobleem.

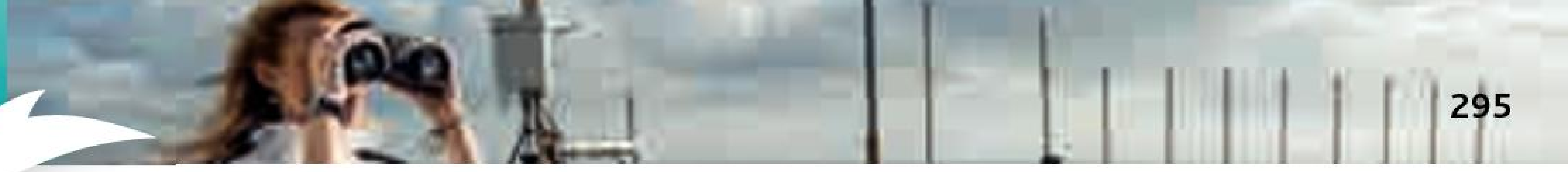
Meervouden op -en
Schrijf -*en* aan het woord vast: *klanten, paarden, wensen.*
Let op:
- klinkerweglating: *verhoor – verhoren;*
- medeklinkerverandering: *bies – biezen; laars – laarzen;*
  maar: *fotograaf – fotografen;*
- medeklinkerverdubbeling: *stok – stokken.*
  Als een woord eindigt op een *onbeklemtoonde* -*es*, -*et*, -*ik*, -*it*, verdubbelt de laatste medeklinker niet: *kievit – kieviten, lomperik – lomperiken, luiwammes – luiwammesen*.

Woorden op -*ie* krijgen soms een -*s* (*provincies, families*), maar in andere gevallen een -*n* (*poriën*) of -*en* (*industrieën*). Voor meervouden op -*n* of -*en* is de regel:
- klemtoon op -*ie* → meervoud met -*ën*: *industrie – industrieën;*
- klemtoon niet op -*ie* → meervoud met -*n*; trema op de *e* die er al staat: *porie – poriën*.

Meervouden op -s of -en en -s of -n
Er zijn woorden met twee meervoudsvormen, met -*s* en met -*en* (*sponsors – sponsoren, zoons – zonen*) of -*s* en -*n* (*gemeentes – gemeenten, methodes – methoden*).
Bij woorden op -*ee* met een meervoud op -*s* schrijf je de -*s* aan het woord vast: *chimpansees, dictees.* Bij een meervoud op -*en* komt er een trema op de -*e* van de uitgang -*en*: *moskeeën*.

Meervouden op -eren
Een beperkt aantal woorden heeft een meervoud op -*eren*: *ei – eieren, rund – runderen.*

Vreemde meervoudsvormen
Oorspronkelijk Latijnse woorden hebben soms twee meervoudsvormen, maar niet altijd:
– *basis – bases* of *basissen;*
– *datum – data* of *datums,* maar niet *data's;*
– *medium – media;* alleen als het een tussenpersoon betreft*: mediums;*
– *antibioticum – antibiotica* en niet *antibioticums;*
– *chemicus – chemici* en niet *chemicussen.*

Opdracht 1

1 Op een website over correct spellen staat deze regel voor de meervoudsvorming:
De *s* wordt in het meervoud een *z* na de medeklinkers *l*, *m*, *n* en *r*: *hals – halzen*, *gems – gemzen*, *bons – bonzen*, *laars – laarzen*.
Gaat deze regel altijd op? Zo nee, noteer dan een of twee uitzonderingen.

2 Ook deze regel vind je op die website:
De *s* blijft in het meervoud een *s* na een stemloze medeklinker (*t*, *k*, *f*, *s*, *p*): *frats – fratsen*, *plaats – plaatsen*, *spits – spitsen*, *reeks – reeksen*, *rolmops – rolmopsen*.
Gaat deze regel altijd op? Zo nee, noteer dan een of twee uitzonderingen.

Opdracht 2

Homoniemen zijn woorden met meer dan één betekenis. Soms hebben die homoniemen in die verschillende betekenissen ook verschillende meervoudsvormen.
Noteer van onderstaande woorden twee verschillende meervoudsvormen en zet achter elke vorm de betekenis van het woord.

1 blad
2 portier
3 been
4 patroon
5 bal
6 middel

Opdracht 3

1 Wat is de overeenkomst tussen de woorden *financiën*, *hersenen* en *onkosten*?
2 Bedenk nog twee voorbeelden.
3 Wat is de overeenkomst tussen de woorden *melk*, *politie* en *muziek*?
4 Bedenk nog twee voorbeelden.

Opdracht 4

Kies het juist gespelde woord.

1	babys	baby's
2	bacterieën	bacteriën
3	ballades	ballade's
4	bureaus	bureau's
5	cafés	café's
6	collectes	collecte's
7	coupés	coupé's
8	displays	display's
9	dominees	dominee's
10	fysici	fysicussen
11	genieën	geniën
12	melodieën	melodiën
13	musea's	museums
14	playboys	playboy's
15	salarisen	salarissen
16	stommeriken	stommerikken

Opdracht 5

Noteer het meervoud van de volgende woorden.

1 accu
2 binnenzee
3 dreumes
4 firma
5 injectie
6 kiwi
7 niveau
8 onderwijzeres
9 patroonhuls
10 stoof
11 symfonie
12 tracé

Opdracht 6

Noteer het meervoud van de volgende woorden.

1 bangerik
2 buggy
3 edelman
4 herfstblad
5 kazerne
6 mausoleum
7 olie
8 paragraaf
9 smid
10 studio
11 technicus
12 trui

Ik kan/weet:

☐ meervouden correct spellen. 2F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

6 Verkleinwoorden

Je leert:
- over verkleinwoorden.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 vwo.

Theorie

Verkleinwoorden

Van veel zelfstandige naamwoorden kun je een **verkleinwoord** maken. We gebruiken een verkleinwoord om aan te geven dat iets klein is, bijvoorbeeld *autootje* in de betekenis 'een kleine auto'. Maar er zijn nog meer redenen om een verkleinwoord te gebruiken:
- om aan te geven hoe gezellig het is: *een heerlijk weekendje weg*; *een terrasje pakken*: het verkleinwoord geeft de sfeer van dat moment aan;
- om te laten merken dat we iets of iemand lief vinden: *Dag schatje van me*;
- als eufemisme, om iets minder erg te laten klinken: *Hij heeft een buikje gekregen*;
- uit bescheidenheid, als understatement: *Dat heeft me wel een paar centjes gekost*;
- denigrerend, alsof iets weinig voorstelt: *Die paar spulletjes van jou haal ik straks wel op.*

Dit zijn de regels voor de vorming van verkleinwoorden:
- Zet *-je, -kje, -pje, -tje* of *-etje* achter het zelfstandig naamwoord:
  – *kast – kastje, leuning – leuninkje, bloem – bloempje, deur – deurtje, plan – plannetje.*
- Korte klanken worden in het verkleinwoord soms lang:
  – *blad – blaadje, lot – lootje.*
- Bij woorden die op een klinker eindigen, is er meestal klinkerverdubbeling:
  – *lama – lamaatje, café – cafeetje, jojo – jojootje, reçu – reçuutje.*
  Maar: *kiwi – kiwietje, buggy – buggy'tje*.
- Afkortingen krijgen een apostrof:
  – *dvd'tje, A4'tjes, 6'jes en 7'tjes.*

Opdracht
1

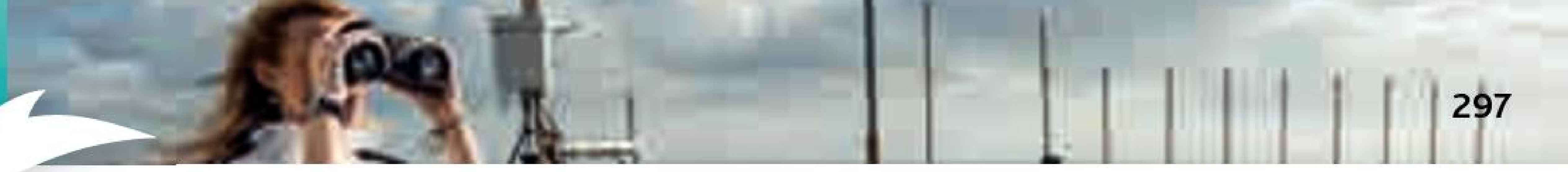
Lees tekst 1. In de tekst heeft Gerrit Komrij uitdrukkingen verwerkt. Hij heeft daarbij de verkleinvormen van woorden veranderd in de gewone vorm. Kies tien uitdrukkingen uit, noteer ze correct en geef de betekenis.

Tekst 1

De liefde?

Kort geleden was ik nog een ziel zonder zorg. Er leek geen vuil aan de lucht. Alles liep op rollen. Er was geen onderons of ik sloeg er een sla uit. Ik kon tegen een stoot, neem dat van mij aan. Ik hield van wijn en Trijn. Van de laatste modesnuffen. Menigeen kon een pot bij me breken.
Maar zoete broden worden niet meer gebakken. Want, als u de naad van de kous wilt weten: ik heb een blauw gelopen. Nee, ik wind er geen doeken om: er heeft me iemand die me dierbaar was een kunst geflikt. Ik ben door haar in de o genomen. Voor de lap gehouden.
Ze zond me gisteren een kattebel, waarin ze me parmantig meedeelde dat ik het verder maar op eigen hout moest opknappen. Ze had er geen trek meer in, voegde ze eraan toe, om nog langer op te zitten en poten te geven. Pop gezien! Kast dicht!
Nu ben ik onverwacht in mijn één. Dat is geen prettig gevoel, dat geef ik u op een brief. Om zo onverwacht een buitenbeen te zijn, nee, dat is geen fluit van een cent. Maar praten vullen geen gaten, ik weet het, en daarom maak ik me hier niet met een Jan van Leiden vanaf! Ik heb een appel te schillen met de hele mensheid.

Naar: Gerrit Komrij, NRC Handelsblad, 29 maart 1989

Opdracht
2

Niet alleen zelfstandige naamwoorden kunnen verkleind worden, ook telwoorden (*tientje*), bijvoeglijke naamwoorden (*nieuwtje*), bijwoorden (*eventjes*) en werkwoordsvormen (*speeltje*).

1 Geef twee andere voorbeelden van een verkleining van een bijvoeglijk naamwoord.
2 Geef twee andere voorbeelden van een verkleining van een werkwoord.
3 Noteer de twee betekenissen van het verkleinwoord *telefoontje*.
4 Leg uit dat de betekenis van het woord 'viool' verandert wanneer we daarvan een verkleinwoord maken.
5 Sommige woorden bestaan alleen maar als een verkleinwoord, bijvoorbeeld *sprookje* en *poffertje*. Noteer nog zo'n woord dat alleen bestaat als verkleinwoord.

Opdracht
3

1 Noteer van de woorden 1 tot en met 10 en *a* tot en met *j* het verkleinwoord.
2 Welke woorden zijn volgens dezelfde regel vervormd tot verkleinwoord? Maak tweetallen.
Voorbeeld:
- *baby'tje* + *pony'tje* – beide woorden eindigen op *y* en krijgen *'tje* in de verkleinvorm.

1	A4	*a*	blad
2	baby	*b*	film
3	brug	*c*	jas
4	collega	*d*	okapi
5	haring	*e*	pony
6	kraam	*f*	radio
7	oefening	*g*	schram
8	stad	*h*	tekening
9	tosti	*i*	wc
10	vat	*j*	woning

Opdracht
4

Noteer het grondwoord van deze verkleinwoorden.

1 campinkje
2 enclaafje
3 glaasje
4 karbonaadje
5 logeetje
6 parachuutje
7 scheepje
8 taxietje
9 tournedostje

Opdracht
5

In Nederlandse uitdrukkingen komt regelmatig een verkleinwoord voor. Vul onderstaande uitdrukkingen met het juiste verkleinwoord aan. Let hierbij op de spelling.

1 Dat is nog maar het … van de ijsberg.
2 Na het vertrek van haar ouders heeft zij de … buiten gezet.
3 Omdat Mark erg moe was, besloot hij even een … te knappen.
4 De bruid zag eruit om door een … te halen.
5 Als hij vervelend doet, geef ik hem een … van eigen deeg.
6 Op verjaardagen wordt veelvuldig over … en … gepraat.
7 Daar zal ik mooi een … voor steken!
8 Op het werk loopt hij er de … vanaf.

Ik kan/weet:

☐ verkleinwoorden correct spellen. 2F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

7 Tussenklank in samenstellingen

Je leert:
- over de tussenklank in samenstellingen.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 vwo.

Theorie

Samenstellingen en afleidingen

Een **samenstelling** is een woord dat is gemaakt van (minimaal) twee woorden die ook los kunnen voorkomen: *politie + agent = politieagent*. Een **afleiding** bestaat uit een woord, gecombineerd met een voor- en/of achtervoegsel dat niet als apart woord bestaat: *schuld+ig = schuldig, on+interessant = oninteressant.*

Opdracht
1

1 Noteer de woorden die een samenstelling zijn. Neem alleen die woorden over.
2 Verdeel de overige woorden over de vijf categorieën in de tabel.
allesbehalve – behandeling – bewusteloos – biografie – bungeejump – claustrofobie – contragewicht – driegangendiner – elastiekje – ex-gevangene – fanfarekorps – fotocamera – gevoelig – gezondheid – improductief – kwetsbaar – loonstrook – maximumsnelheid – mode-industrie – Moederdag – molenaar – nummer – oneerlijk – onlineverbinding – prehistorie – schilder – vriendschappelijk – waterpolo – zevenkamp

alleen een zelfstandig naamwoord	voorvoegsel + zelfstandig naamwoord	zelfstandig naamwoord + achtervoegsel	niet-zelfstandig naamwoord + achtervoegsel	voorvoegsel + zelfstandig naamwoord + achtervoegsel

Theorie

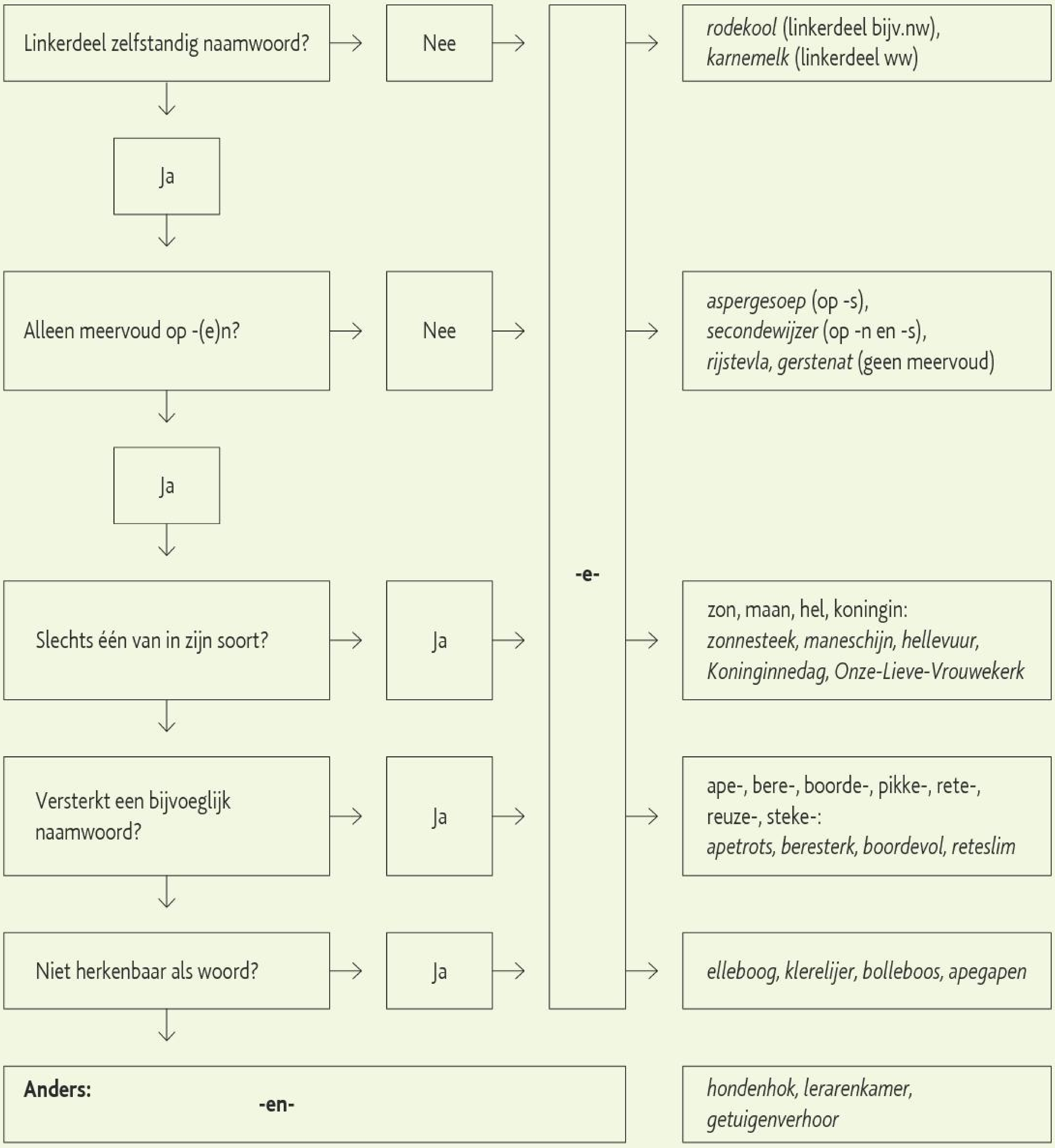
Tussen-s, tussen-e en tussen-en in samenstellingen

Sommige woorden kun je gewoon aan elkaar plakken als je een nieuw woord wilt vormen, bij andere moet je *-s-*, *-e-* of *-en-* tussen de woorden zetten.

Tussen-s
- Schrijf de tussen-s als je hem hoort: *stadswacht, beroepsmilitair;*
- Als het tweede deel van de samenstelling met een s-klank begint, is de tussen-s lastig te horen. Vervang dan het tweede deel en schrijf de *-s-* als je die in vergelijkbare samenstellingen hoort: *personeelschef*, want: *personeelsbeleid; staatsschuld,* want: *staatskas; scheepsjournaal,* want: *scheepstoeter.*
- Soms zijn twee manieren goed: *tijd(s)verschil / voorbehoed(s)middel.*

Tussen-e of tussen-en

Met het volgende schema stel je eenvoudig vast of je de samenstelling met -*e*- of met -*en*- moet spellen:

Opdracht
2

Vul de woorden aan.

Voorbeeld:

– *Je schrijft*

kleermaker...zit,	*want je schrijft ook kleermaker...*
kleermakerszit,	*want je schrijft ook kleermakersopleiding*

Je schrijft ...

1 dorp...straat,	want je schrijft ook dorp...
2 kapper...zaak,	want je schrijft ook kapper...
3 liefde...scène,	want je schrijft ook liefde...
4 macht...strijd,	want je schrijft ook macht...
5 publiek...jury,	want je schrijft ook publiek...
6 tuin...slang	want je schrijft ook tuin...
7 verkeer...zuil,	want je schrijft ook verkeer...
8 water...zuivering,	want je schrijft ook water...

Opdracht **3**

De volgende woorden schrijf je met een tussen-e, maar de reden daarvan verschilt. Noteer per woord welke regel uit het schema op p. 299 is toegepast.

1. eremedaille
2. garagebedrijf
3. geboortekaartje
4. knorrepot
5. pikkedonker
6. platteland
7. spillebeen
8. zonnebril

Opdracht **4**

De volgende samenstellingen zijn correct gespeld. Leg uit waarom de spelling juist is.

1. gedachtespinsel
2. koeienvlaai
3. nieuwssite
4. reuzespannend
5. wiegelied

Opdracht **5**

De volgende samenstellingen zijn niet correct gespeld. Leg uit waarom. Noteer daarna de juist gespelde vorm.

1. luchtssamenstelling
2. paardebloem
3. regisseurstoel
4. weidenvogel
5. zonnenbank

Opdracht **6**

Zijn de volgende samenstellingen correct gespeld? Licht je antwoord toe door te laten zien welke spellingregel (niet) correct is toegepast. Noteer daarna zo nodig de juiste vorm.

1. horlogemaker
2. krantebak
3. lachenbek
4. oorlogsschip
5. stekeblind

Opdracht **7**

Maak samenstellingen. Plaats zo nodig een tussen-s.

1. beroep + schermer
2. beroep + voetballer
3. drug + smokkel
4. drug + verslaving
5. kamer + bewoner
6. keuken + schort
7. overgang + situatie
8. personeel + zaken
9. protest + actie
10. publiek + stem
11. schip + schroef
12. schilder + school
13. speel + stijl
14. stad + centrum
15. tabak + zaak

Opdracht **8**

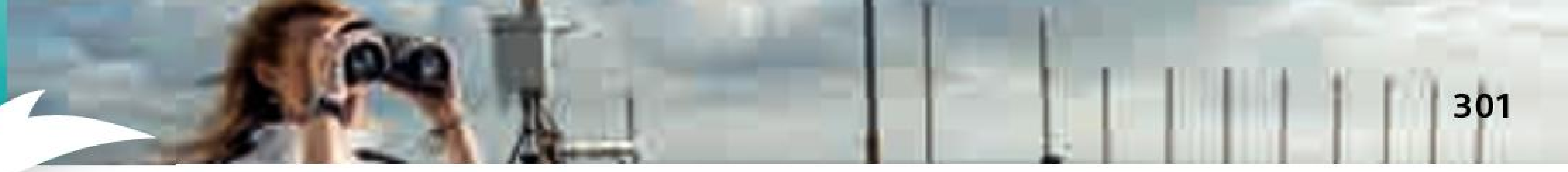
Maak samenstellingen. Plaats zo nodig een tussen-e of tussen-en.

1. asperge + soep
2. blind + man
3. drink + broer
4. eend + kroos
5. gans + ei
6. geboorte + golf
7. gerst + nat
8. groente + pasteitje
9. leeuw + deel
10. linde + boom
11. rat + kruit
12. soldaat + helm
13. spin + web
14. spin + wiel
15. vos + burcht

Ik kan/weet:

☐ samenstellingen met een tussenklank correct spellen. 2F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

8 Aan elkaar of los

Je leert:
- over aan elkaar of los schrijven.

Je hebt afgerond:
- Cursus 8 Spelling § 7 Tussenklank in samenstellingen

Theorie

Aan elkaar of los?

Samenstellingen schrijf je in het Nederlands in het algemeen aan elkaar. Soms komt er een liggend streepje tussen de delen.

Schrijf de volgende woorden aan elkaar:

- samenstellingen van twee of drie woorden:
  – *deurbel, vakantiehuis, lagelonenland;*
  – *autorijden, uiteenspatten, televisiekijken;*
  – *donkerblauw, kogelvrij, veelgelezen;*
  – *indiensttreding, teraardebestelling.*

- getallen tot duizend (in letters) en samenstellingen met *honderd* en *duizend*:
  – *vijfenveertig, zeshonderdvijftig, dertienduizend;*
  maar: *tien miljoen, drie miljard.*

- combinaties van een voorzetsel en een bijwoord:
  – *Hij woont hier heel dichtbij.*
  Let op: als na het voorzetsel een voornaamwoord of een zelfstandig naamwoord (met of zonder lidwoord) volgt, schrijf je bijwoord en voorzetsel los:
  – *Hij woont dicht bij mij (pers.vnw). Hij woont dicht bij het winkelcentrum (zn).*

- combinaties van twee voorzetsels:
  – *voorin, achterop.*
  Let op: als na het voorzetsel een voornaamwoord of een zelfstandig naamwoord (met of zonder lidwoord) volgt, schrijf je de voorzetsels los:
  – *Max zat boven op hem (pers.vnw).*
  – *Bij lange reizen zit Els graag voor in de bus (zn), want achterin wordt ze altijd misselijk.*

- voornaamwoordelijke bijwoorden; die bestaan uit *er, hier, daar, waar* + voorzetsel:
  – *hieraan, waarvoor, erdoorheen, daartegenover.*
  Let op: de regel geldt niet voor 'voorzetsels' die deel uitmaken van samengestelde werkwoorden als *inpakken* of *afhangen*. Vergelijk:
  – *Maak je de surprise op zolder en pak je die daar in? Nou, dat hangt ervan af.*
  – *Ik neem in elk geval deze doos mee en stop de surprise daarin. (= in de doos)*
  – *Het cadeautje lag eerst op de tafel, maar het viel ervanaf.*

Opdracht
1

Leg het verschil uit tussen onderstaande tweetallen.

1 scheidsrechterstekort – scheidsrechters te kort
2 rodewijnglazen – rode wijnglazen
3 naaktportretschilderen – naakt portretschilderen
4 zestienjarigen – zestien jarigen
5 oudekaaskroket – oude kaaskroket
6 perssinaasappelen – pers sinaasappelen

Opdracht
2

Welke woorden schrijf je volgens dezelfde regel aan elkaar? Koppel het juiste cijfer aan de juiste letter én schrijf de bijbehorende regel erbij.

1	hogesnelheidstrein	*a*	dichtbevolkt
2	nietszeggend	*b*	drinkwaterbedrijf
3	prijsgeven	*c*	hiertegenover
4	waarnaartoe	*d*	terechtkomen
5	zestienhonderd	*e*	tweeëntwintigduizend

Opdracht
3

Schrijf de woorden waar nodig aan elkaar.

1 actie opname
2 agressie onderzoek
3 boven buren
4 controle apparaat
5 dure huizen
6 er achter komen
7 er onder door kruipen
8 gebruik maken
9 in gebruik name
10 koffie huizen
11 lange wegen
12 maximum snelheid
13 Rabo bank rekening
14 snel trein
15 twee miljoen
16 tweede kans onderwijs
17 vijf honderd zestig
18 water drinken

Opdracht
4

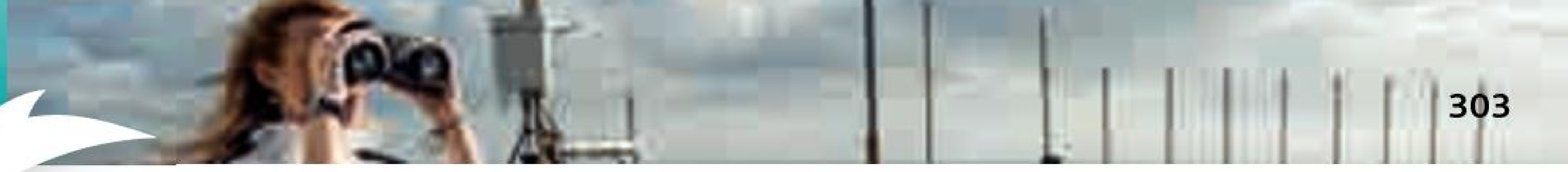
Schrijf woorden zo nodig aan elkaar. Plaats eventueel tussenletters.

1 De zwaar lijvige vak bond leider heeft het er over gehad dat er een wilde staking kon uit breken.
2 In de warme bakker winkel werkte in de jaren zestig een dienst meisje van de huis houd school in Utrecht.
3 Dag jonge dame, waar mee kan ik jou en je tweeling broertje van dienst zijn?
4 Op het hoofd bureau van de gemeente politie wordt de hete lucht kachel beter vast gezet.
5 De fantasie tekst was door het brug klas meisje van a tot z over geschreven van een internet pagina.
6 Wanneer zal de feest commissie uit maken hoe veel verjaardag taarten we gaan in kopen?
7 De schat rijke prof voet baller had het aller liefst tot toneel speler op geleid willen worden.
8 Op het school plein stond een clubje brug klas leerlingen en midden in stond Peter. Stond hij echt midden in de groep?

Ik kan/weet:

☐ wanneer ik woorden aan elkaar of los moet schrijven. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

9 Liggend streepje

Je leert:

- over het gebruik van een liggend streepje.

Je hebt afgerond:

- Cursus 8 Spelling § 7 Tussenklank in samenstellingen
  § 8 Aan elkaar of los

Theorie

Liggend streepje

Het liggend streepje dient als **koppelteken**, als **weglatingsteken** en als **afbreekteken**.

Koppelteken
Gebruik een koppelteken in de volgende gevallen:
- in samenstellingen, tussen klinkers die je ook samen kunt uitspreken, de zogenoemde 'botsende klinkers': aa, ae, ai, au, ee, ei, eu, ie, ii, oe, oi, oo, ou, ui, uu en i+j, i+ij, e+ui: *diploma-uitreiking, placebo-effect, rente-inkomsten;*
  maar: *politieauto, televisieomroep, tostiapparaat;*
- in de naam van getrouwde vrouwen: *mevrouw Van Vilsteren-de Laat;*
- in woorden met de voorvoegsels adjunct-, aspirant-, assistent-, bijna-, chef-, collega-, ex-, interim-, kandidaat-, leerling-, niet-, non-, oud-: *adjunct-directeur, ex-echtgenoot, non-actief, oud-minister;*
- voor een hoofdletter: *anti-Russisch, on-Hollands, de regering-Merkel;*
- in combinaties van titels en beroepen: *schrijver-historicus, trainer-coach;*
- bij aardrijkskundige namen, of woorden die daarvan afgeleid zijn: *Latijns-Amerikaans, Nieuw-Zeeland, Noord-Brabander, 's-Heerenberg;*
- bij letters, cijfers, andere tekens en St of Sint/sint: *mbo-studie, 20+-kaas, $-teken, PvdA-kantoor, Sint-Maartensdijk, sint-vitusdans;*
- in woorden die anders onoverzichtelijk worden: *huis-aan-huisblad, woon-werkverkeer, massage-bed*.

Let op:
- Gebruik bij getallen in woorden een trema: *drieënzestig.*
- Als een beroepsnaam vergezeld wordt van een bijvoeglijk naamwoord, schrijf je die twee elementen los: *sociaal geograaf, klinisch bioloog.*

Weglatingsteken
Zet een streepje op de plek waar een *deel* van een woord is weggelaten: *hoofd- en bijzaken; scheikundedocenten en -studenten; keel-, neus- en oorarts*. Maar: *lager en voortgezet onderwijs.*
Je mag een woorddeel alleen weglaten als het in beide woorden dezelfde betekenis heeft. Schrijf dus niet: *kranten- en koffiekoppen*.

Afbreekteken
Gebruik het liggende streepje als afbreekteken als een woord niet meer op de regel past. Dit zijn enkele afbreekregels:
- Breek samenstellingen alleen af tussen de delen: *adoptie-kinderen, klinker-botsing, modellen-wedstrijd, tweede-hands.*
- Breek af tussen het grondwoord en een voor- of achtervoegsel: *herfst-achtig, karakter-loos, on-vriendelijk.*

Je mag woorden ook afbreken tussen twee lettergrepen, maar als je twijfelt over de juiste plaats, zet dan het hele woord op de volgende regel. Op die manier voorkom je fouten.

Opdracht 1

1 Welke twee betekenissen hebben de woorden *a* tot en met *f*?
2 Plaats in de woorden op de meest voor de hand liggende plaats een liggend streepje.
a bruidstaart
b gazonnetje
c lamspies
d reserveringen
e tabaksteler
f wetsuitlegging

Opdracht 2

Spel de volgende woorden correct.

1 anti aanbaklaag
2 anti epilepticum
3 anti Frans
4 anti inbraakstrip
5 anti jeukzalf
6 anti muggenspray
7 anti oxidanten
8 anti rimpelcrème
9 anti voetbal
10 anti westers

Opdracht 3

Maak van de volgende woorden zo mogelijk één woord. Plaats zo nodig een koppelteken.

1 algemeen + secretaris
2 café + restaurant
3 camera + opstelling
4 doe + het + zelver
5 een + tweetje
6 gummi + jas
7 koffie + automaat
8 mini + inspectie
9 tweede + kans + onderwijs
10 zwart + wit + foto

Opdracht 4

Maak van de volgende woorden zo mogelijk één woord. Plaats zo nodig een koppelteken.

1 auto + ongeluk
2 cv + installatie
3 heen + en + weer + dienst
4 mee + eter
5 milieu + minister
6 no + nonsense + beleid
7 pseudo + klassiek
8 rij + instructeur
9 stand + up + comedian
10 vanille + yoghurt

Opdracht 5

Schrijf aan elkaar wat aan elkaar moet. Laat weg wat je kunt weglaten. Plaats zo nodig een weglatingsstreepje.

1 appel taart, kwark taart en slagroom taart
2 brede schoenen en smalle schoenen
3 carnavalsfeesten en carnavalsoptochten
4 inkoop en verkoop
5 koffie molens en koffie machines
6 ombudsmannen en ombudsvrouwen
7 oude fietsen en nieuwe fietsen
8 stop treinen en snel treinen
9 houten voor deuren en houten achter deuren
10 zomer kleding en winter kleding

Opdracht 6

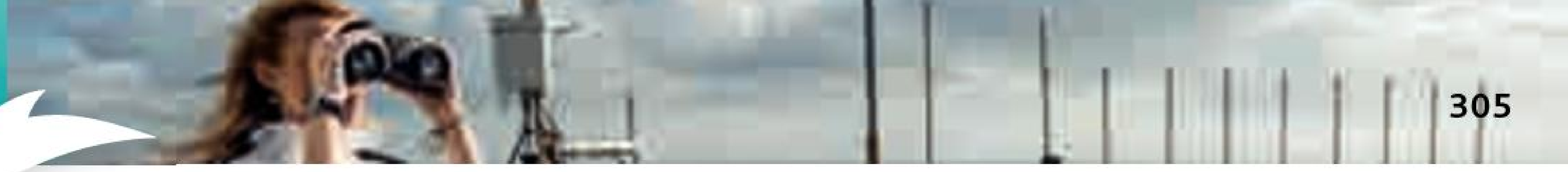
Schrijf aan elkaar wat aan elkaar moet; gebruik waar dat kan een weglatingsstreepje.

1 binnenlandse reizen en buitenlandse reizen
2 brillen inkopers en brillen verkopers
3 de herfstvakantie en de voorjaarsvakantie
4 in voor spoed en tegen spoed
5 nationale treinen en internationale treinen
6 tafel zilver en tafel serviezen
7 thee kopjes en koffie kopjes
8 wiskunde leraren en wiskunde leraressen

Ik kan/weet:

☐ koppeltekens, weglatingsstreepjes en afbreektekens correct gebruiken.

***Maak de opdrachten op* Nieuw Nederlands online.**

10 Trema, apostrof, accenttekens

Je leert:

- over trema, apostrof en het accentteken.

Je hebt afgerond:

- Cursus 8 Spelling § 8 Aan elkaar of los
  § 9 Liggend streepje

Theorie

Trema (deelteken)

Het **trema** voorkomt uitspraakproblemen in woorden die geen samenstelling zijn.
Plaats het trema altijd op de eerste letter van de volgende lettergreep:
– *zee-en*, dus *zeeën; melodie-en*, dus *melodieën; pati-ent*, dus *patiënt; kopi-eren*, dus *kopiëren* (maar: *hij kopieert, gekopieerd); offici-ele*, dus: *officiële* (maar: *officieel).*
Let op bij
– *eum*: *linoleum*; -iing: *verfraaiing;* -cien: *opticien;* -ieus: *melodieus;*
– bea-, gea-, beo-, geo-, beij-, geij-: *beargumenteren, geantwoord, beoefenen, geopereerd, beijverd, geijzeld*; maar: geë-, geï- en geü-: *geëigend, geïllustreerd, geüniformeerd.*
Bij woordafbreking vervalt het trema. Vóór de letter waarop het trema staat, kan het woord in principe worden afgebroken.

Opdracht
1

Plaats waar nodig een trema.

1 associeren	**4** beoordelen	**7** geijkt
2 begroeiing	**5** financiele	**8** geruineerd
3 beinvloeden	**6** geergerd	**9** officieus

Opdracht
2

Plaats waar nodig een trema.

1 audicien	**4** coryfeeen	**7** geirriteerd
2 bacterien	**5** efficient	**8** gelinieerd
3 buiig	**6** financieel	**9** geordend

Theorie

Apostrof

De **apostrof** (’) wordt gebruikt:
- als weglatingsteken op de plaats van een weggelaten letter:
  – *’s avonds (des avonds), ’s winters, ’s-Heerenberg; d’r tasje (haar tasje);*
  – *’t Gaat vannacht behoorlijk vriezen. (Het gaat ...);*
  – *Truus’ excuses, Lex’ paraplu*; vergelijk: *het boek van Willem → Willems boek;*
- om uitspraakproblemen te voorkomen:
  – bij het meervoud: *papa’s (spreek uit: pappaas), piano’s, paraplu’s;*
  – bij bezitsaanduidingen: *Lara’s roddelrubriek, Theo’s abonnement, Jiri’s zwaard.*
  Let op: meestal is er geen uitspraakprobleem; schrijf dan de bezits-s aan het woord vast: *Robs racewagen, tantes theeservies, mijn vaders boot*.
  – in meervouds- en verkleinvormen en in afleidingen van letter- en initiaalwoorden: *cd’tje, HEMA’s, hbo’er, PvdA’er, soa’s, vwo’s, 65+’er, sms’je, ge-sms’t*.
  Let op: afleidingen van letterwoorden die je als woord uitspreekt, schrijf je zonder apostrof (*havoër*) en in samenstellingen met een initiaalwoord zet je geen apostrof, maar een liggend streepje: *hts-student, PvdA-lid, 65+-pas*.
- bij verkleinwoorden op -y: *baby’tje*.

Opdracht
3

Schrijf aan elkaar wat aan elkaar moet. Plaats zo nodig een hoofdletter, een trema, een apostrof, een liggend streepje.

1 alex tas
2 da s niet best.
3 display tje
4 george bush presidentschap
5 lolly tje
6 m n opa s
7 radio s
8 s gravendeel
9 t waait flink.
10 tv toestel

Opdracht
4

Schrijf aan elkaar wat aan elkaar moet. Plaats zo nodig een hoofdletter, een trema, een apostrof, een liggend streepje.

1 belgie s economie
2 de jaren 50
3 ferdinand s broer
4 m n muts is weg.
5 mbo er
6 r dam (plaatsnaam)
7 s zomers is t warm.
8 tv tje
9 vmbo school
10 zo n mooi boek

Theorie

Accenttekens en cedille

Er zijn drie accenttekens: het **accent aigu** (streepje voorover: *é*), het **accent grave** (streepje achterover: *è*) en het **accent circonflexe** (dakje: *ê*).

- Accenttekens komen bijna alleen voor op de letter *e*: *café, carrière.*
- In enkele gevallen komen ze ook op andere letters, bijvoorbeeld: *tambour-maître.*
- Om klemtoon aan te geven, gebruik je het accent aigu. Zet het accent dan op de eerste twee klinkers van de lettergreep:
  – *Hij is volgens mij dé persoon om hier orde op zaken te stellen.*
  – *Jos heeft alleen ruzie met zijn óúdste broer en niet met de jongste.*
- Plaats, als er een uitspraakprobleem dreigt, accenten op het telwoord *één (1)*, maar niet op hoofdletters:
  – *'Juliette heeft één scooter en twee fietsen.' 'Eén scooter of twee?'*
  Maar:
  – *Kan een van jullie de deur even dichtdoen?* (zonder accenten)

De **cedille** onderaan de *c* (*ç*) zorgt ervoor dat een *c* als *s* klinkt, wanneer die voor een *a*, *o* of *u* staat (*reçu, Curaçao*). Normaal klinkt de *c* in die gevallen als *k*:
– *carnaval, correct, cursief.*

Opdracht
5

Spel correct. Plaats zo nodig een accent of een cedille. Gebruik eventueel een woordenboek.

1 bleren
2 comite
3 compote
4 crepe
5 curieus
6 enquete
7 etage
8 maitresse
9 prostituee

Opdracht
6

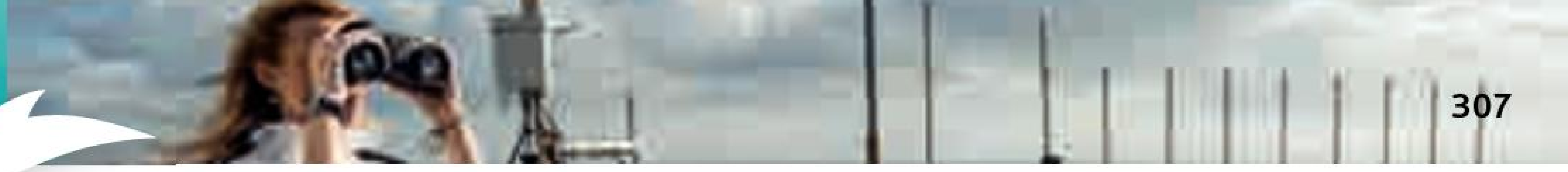
Spel correct. Plaats zo nodig een accent of een cedille. Gebruik eventueel een woordenboek.

1 a propos
2 controle
3 creme fraiche
4 deja vu
5 facade
6 feteren
7 pate
8 premiere
9 procede

Ik kan/weet:

☐ trema's, apostrofs en accenttekens correct gebruiken. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

11 Getallen

Je leert:

- over het schrijven van getallen.

Je hebt afgerond:

- de stof van 3 vwo.

Theorie

De schrijfwijze van getallen

Getallen schrijf je soms met letters en in andere gevallen in cijfers.

Letters gebruik je voor

- hele getallen van één tot en met twintig: *acht, negentien, zesde, achtste;*
- de tientallen tot honderd: *vijftig, zeventig, dertigste;*
- de honderdtallen tot duizend: *achthonderd, driehonderdste;*
- de duizendtallen tot twaalfduizend: *negenduizend, tienduizendste;*
- de getallen miljoen, miljard, biljoen enzovoort: *zeven miljoen* (los!), *negen miljardste* (los!).

Bij grote getallen kun je cijfers en woorden combineren: *34 duizend, 143 miljoen, 26 miljard.*

Cijfers gebruik je voor

- getallen boven de twintig, uitgezonderd de tientallen en honderdtallen: *35 miljoen, de* 24^e *(24e , 24ste) voorstelling, 92 gasten;*
- exacte waarden, zoals maten, gewichten, temperaturen, bedragen, telefoonnummers, data, adressen, percentages, rekeningnummers, jaartallen, exacte tijdstippen: *67 liter, 45 meter, 4 kilo, 37 °C, € 7,85, 10 mei 1996, Schilderskade 66, 12% of 12 procent, groep 6, paragraaf 4.5, om 16.00 uur* (*vier uur* geeft de tijdsduur aan).

Let op:

- Schrijf breuken los (*twee derde:* $^2/_3$*, vier zeven achtste:* $4^7/_8$*; maar: tweeënhalf*), behalve in een samenstelling: *driekwartsmaat, tweederdemeerderheid.*
- Als in een zin grote aantallen van iets in cijfers staan, gebruik je in die zin ook cijfers voor kleine aantallen van datzelfde iets:
  – *Van de 35 apen werden er 8 ziek, maar de twee verzorgers hadden nergens last van.*

Opdracht

1

Maak van de cijfers letters waar dat moet.

1. Op 25 mei 2018 kocht Catootje op de botermarkt 2 kilo edammer.
2. Dit jaar bezochten ruim 1.400.000 toeristen de Keukenhof, deze maand zo'n 300.000.
3. Vorig jaar kwam ik op 5 december precies 33 sinterklazen tegen.
4. Kan 2/3 van de bevolking het Wilhelmus niet meezingen?
5. De voorstelling, waaraan ruim 30 dramastudenten meewerken, wordt 4 keer vertoond.
6. In deze stad wonen ruim 75.000 mensen.
7. Er zijn bij de kettingbotsing op de A1 23 gewonden gevallen.
8. Op het 17^e congres van de partij waren ruim 500 leden aanwezig.
9. Hoe moet je 5/6 en 3/5 bij elkaar optellen?

Ik kan/weet:

- ☐ wanneer ik getallen als cijfers of in letters moet weergeven.

→ *Maak de opdrachten op* **Nieuw Nederlands online.**

12 Sommige of sommigen?

Je leert:

- over zelfstandig gebruikte telwoorden en bijvoeglijke naamwoorden.

Je hebt afgerond:

- de stof van 3 vwo.

Theorie

Zelfstandig gebruikte telwoorden en bijvoeglijke naamwoorden

Telwoorden en bijvoeglijke naamwoorden worden soms zelfstandig gebruikt. In dat geval spel je ze soms met een -n op het eind.

Telwoorden
Woorden als *sommige, vele, enkele, beide* schrijf je met een -*e*
- als ze bijvoeglijk gebruikt worden:
  – *vele genodigden, enkele leerlingen, de weinige bezoekers*
- als ze betrekking hebben op *zaken* of *dieren*:
  – *Van die mooi beschilderde matroesjka's heb ik er enkele gekocht.*
  – *Die exotische vogels zijn prachtig, maar de meeste zijn niet te koop.*

Woorden als *sommige, vele, enkele, beide* schrijf je met -*en* als ze zelfstandig worden gebruikt én betrekking hebben op personen:
– *Slechts weinigen zijn werkelijk van de situatie op de hoogte.*
– *De meesten van hen hebben een museumjaarkaart.*

Let goed op: als het woord betrekking heeft op personen die al eerder genoemd zijn in *dezelfde zin*, kun je -e schrijven als je het woord achter het telwoord kunt invullen:
– *De klanten van KLM toonden zich ontevreden en enkele (klanten) dienden zelfs een klacht in.*
Maar anders niet:
– *'U kunt beter opstappen', merkten de aandeelhouders op, die allen vonden dat de bestuursvoorzitter veel foute beslissingen had genomen.*

Let op: *tientallen*, *honderden*, *(tien)duizenden*, *miljoenen* en *miljarden* schrijf je altijd met -*en*:
– *De oppositie had honderdduizenden demonstranten naar de hoofdstad gelokt.*

Bijvoeglijke naamwoorden
Bijvoeglijke naamwoorden schrijf je met een -*e* (*zieke koeien, de aanwezige journalisten*), maar als ze zelfstandig gebruikt worden én personen in het meervoud aanduiden, schrijf je ze met -*en*: *doven en slechthorenden, ouden van dagen, de geslaagden.*

Opdracht
1

Kies de vorm met of zonder *-n*.

1 We kochten afgelopen zaterdag eieren op de markt, maar helaas bleken de meeste(n) bedorven.
2 Voor de bruiloft waren vele(n) uitgenodigd, maar slechts weinige(n) kwamen opdagen.
3 Als Jos pas in mei vakantiewoningen zoekt, zijn er waarschijnlijk nog maar enkele(n) beschikbaar.
4 De studenten hadden alle(n) een rijbewijs, maar de meeste(n) van hen durfden amper te rijden.
5 De heer Zijlema was een van de eerste(n) die zich in Emmeloord vestigden.
6 Wel hadden alle meisjes hun lantarentjes bij zich, maar sommige(n) hadden geen reserveolie.
7 Hoewel de opgegraven antieke vazen voorzichtig werden vervoerd, bleken er tijdens het transport toch verscheidene(n) gebroken te zijn.
8 Onder de supporters hadden zich enkele(n) tientalle(n) relschoppers gemengd.

Opdracht
2

Kies de vorm met of zonder *-n*.

1 Spartaanse soldaten waren goed getraind en hoorden tot de beste(n) van Griekenland.
2 Jonge kinderen moeten acht uur slapen, maar volwassene(n) kunnen wel met minder toe.
3 Dominee Kappers was verzot op zoute haringen, maar zure(n) vond hij niet lekker.
4 Volgens de restaurateur trad de heer Sonneveld die avond op voor de notabele(n) van Amstelveen.
5 In de winkel waren albasten uiltjes te koop, waarvan ik de twee leukste(n) heb aangeschaft.
6 Als het lente wordt, dan stuur ik jou tulpen uit Amsterdam: duizend gele(n) en duizend rode(n).
7 Mijn oom was de belangrijkste werkgever van zijn dorp en daardoor was hij van alle burgers een van de meest geliefde(n).
8 Marius kan elke baan krijgen die hij wil hebben, want in het ontwerpen van computerspellen is hij een van de beste(n).

Opdracht
3

Kies de vorm met of zonder *-n*.

1 Toen Nadir en Zurga Leïla zagen, werden beide(n) vrienden verliefd op haar.
2 Toen Nadir en Zurga Leïla zagen, werden de vrienden beide(n) verliefd op haar.
3 Toen de vrienden Leïla zagen, werden beide(n) binnen de kortste keren verliefd op haar.
4 Toen de vrienden Nadir en Zurga Leïla zagen, werden ze beide(n) verliefd op haar.

Opdracht
4

Waarom is het – gezien de theorie – lastig om in onderstaande zin de juiste vorm te kiezen: *beide* of *beiden*?
In het begin van Reize door het Aapenland *uit 1788 komen onder andere de vrouw en het paard van de hoofdpersoon in het water terecht. Omdat hij niet kan beslissen wie hij zal redden, verdrinken ze* ***beide/beiden****.*

Ik kan/weet:

☐ wanneer ik wel of geen -n moet gebruiken bij zelfstandig gebruikte telwoorden en bijvoeglijke naamwoorden. 2F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

13 Probleemwoorden

Je leert:

- veelvoorkomende moeilijke woorden correct spellen.

Je hebt afgerond:

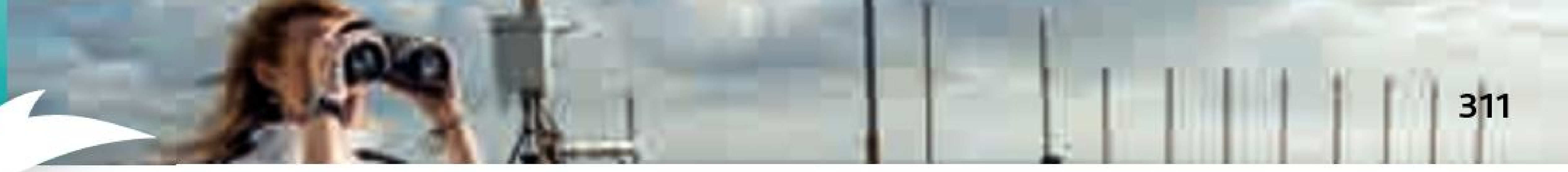
- de stof van 3 vwo.

Theorie

123 lastige Nederlandse woorden

Bij sommige woorden twijfel je altijd over de schrijfwijze. Je kunt de spelling opzoeken in een (online)woordenboek of in de Woordenlijst Nederlandse Taal (woordenlijst.org), maar je kunt de spelling ook uit je hoofd leren.

abonnees
accommodatie
achttien
acuut
adellijk
adolescent
agressie
alinea
alleszins
allochtoon
apparaat
barbecueën
baseren
begrafenis
begroeiing
burgemeester
burgerlijk
cappuccino
carrière
chagrijnig
cheque
chic/chique
comité
commissaris
consequent
continu/continue
daarentegen
decennium
dichtstbijzijnde
discipline
door middel van
eczeem
efficiënt
eigenlijk
elektrisch
e-mail
enigszins
enquête
enthousiast
excuus
faillissement
fascisme
financieel/financiële
financiën
geenszins
gefascineerd
gerechtelijk
gewelddadig
gezamenlijk
googelen
hardnekkig
hartstikke
herinneren
hiërarchie
hopelijk
hygiënisch
hypothese
identiteit
illusie
insect
interessant
interview
juffrouw
kassière
klerezooi
kopiëren
legitimatie
liniaal
litteken
luxueus/luxueuze
manoeuvreren
millimeter
minuscuul
minutieus
misschien
mogelijk
namelijk
niettemin
nieuwsgierig
nochtans
onmiddellijk
onverbiddelijk
opticien
oeuvre
parallellen
penicilline
per se
portemonnee
practicum
procedé
product
professor
prostitué (m)
prostituee (v)
puberteit
publicatie
pyjama
racisme
recensie
rechterlijk
rechtstreeks
reëel/reële
represailles
reünie
satelliet
seksueel
sieraad
sowieso
staatsieportret
statiegeld
stiekem
thans
toerisme
toernooi
tournee
twijfelen
uittreksel
vacuüm
verrassen
wanneer
wederrechtelijk
weifelen
weliswaar

Opdracht
1

Leer de 123 woorden en maak daarna de opdracht. Kies de juiste vorm.

1 abbonnee - abonnee
2 alinea - alinia
3 barbecueën - barbecuën
4 baseren - bazeren
5 begrafenis - begravenis
6 commisaris - commissaris
7 eigelijk - eigenlijk
8 enigzins - enigszins
9 hardstikke - hartstikke
10 hygiënisch - hygiènisch

Opdracht
2

Leer de 123 woorden en maak daarna de opdracht. Kies de juiste vorm.

1 identiteit - indentiteit
2 hopelijk - hopenlijk
3 interessant - interressant
4 legimitatie - legitimatie
5 lineaal - liniaal
6 onmiddelijk - onmiddellijk
7 professor - proffessor
8 racisme - rascisme
9 tweifelen - twijfelen
10 uitreksel - uittreksel

Opdracht
3

Leer de 123 woorden en maak daarna de opdracht. Vul zo nodig ontbrekende letters in.

1 ac...om...odatie
2 adole...ent
3 ag...res...ie
4 begroei...ng
5 chi...e
6 daar...ntegen
7 dicht...bijzijnde
8 dis...ipline
9 fail...is...ement
10 fa...isme

Opdracht
4

Leer de 123 woorden en maak daarna de opdracht. Vul zo nodig ontbrekende letters in.

1 financi...le
2 har...nekkig
3 gezame...lijk
4 intervi...w
5 kler...zooi
6 juf...rouw
7 pubert...t
8 py...ama
9 t...rnooi
10 w...felen

Opdracht
5

Woordgroepen met oude naamvallen geven soms problemen bij de spelling. Vul waar nodig de juiste letters in. Gebruik eventueel een woordenboek.

1 in arr... moed...
2 in koele... bloed...
3 in levende... lij...
4 met die... verstand...
5 met voorbedachte... rad...
6 mijn... inziens
7 onze... inziens
8 op staand... voet
9 te... alle... tijd...
10 te... elfde... ur...
11 te... enenmal...
12 te... goed... trouw
13 te... lang... lest...
14 te... mijne... hui...
15 te... voet... uit
16 te... zijne... tijd
17 van gans... hart...
18 van goed... hui...

Ik kan/weet:

☐ veelvoorkomende moeilijke woorden correct spellen (al dan niet met behulp van een woordenboek).

***Maak de opdrachten op* Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

DE ZIN
VAN HET LEVEN
HOEFT GEEN
SPELLINGCONTROLE
Loesje

Praktijk-opdrachten

Het is een mooie, regenachtige dag.

C. Buddingh'

Inhoud

In deze cursus komt een breed scala aan onderwerpen en werkvormen aan de orde. De opdrachten zijn zo opgezet dat je vaardigheden uit verschillende cursussen moet combineren om tot een goed eindresultaat te komen.
Bij een aantal opdrachten werk je alleen, maar er zijn ook opdrachten die je in een groep moet uitvoeren. Daarbij oefen je niet alleen specifieke vaardigheden van het vak Nederlands, maar ook samenwerkingsvaardigheden. Deze zullen je in je vervolgstudie en je latere beroepspraktijk goed van pas komen. Denk aan zaken als taken verdelen, een planning maken, persoonlijke verantwoordelijkheid nemen voor jouw deel van de taak, op een goede manier feedback geven en ontvangen en evalueren.
Bij elke opdracht is aangegeven welke paragrafen uit het boek je nodig hebt om de opdracht uit te voeren. Raadpleeg die paragrafen in elk geval als je even niet verder kunt: je vindt er waardevolle aanwijzingen. Op *Nieuw Nederlands online* vind je tips en bronnen die je kunt gebruiken.

1 Mens erger je niet!
Een onderzoek naar de acceptatie van taalfouten

Je past toe:
- Cursus 1 Basis – § 9 Documenteren
- Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren – § 4 Presentatie
- Cursus 7 Formuleren

Hun irriteren zich aan me zusje. Gaan jouw haren ook recht overeind staan als je iemand dit hoort zeggen of wanneer je dit leest? Dan ben je niet de enige. Veel mensen ergeren zich enorm aan het gebruik van *hun* als onderwerp, *me* als bezittelijk voornaamwoord en de contaminatie van *irriteren* en *zich ergeren*. Er zijn echter ook mensen die dit allemaal niet zo erg vinden. Taal verandert nou eenmaal, hoor je ze zeggen. Bovendien gaat het er toch vooral om dat je begrijpt wat de ander zegt?
Sommige taalpuristen zullen zeggen dat er regels zijn waaraan taalgebruikers zich moeten houden, maar de vraag blijft wel wie die regels mag bepalen. Taalkundigen zijn over het algemeen meer bezig met het beschrijven van taal dan met het voorschrijven van taalregels. Zij vinden het juist interessant om te zien hoe en onder welke invloeden een taal verandert en wanneer bepaalde veranderingen door de goegemeente geaccepteerd worden.

Je gaat in een viertal een onderzoek doen naar de acceptatie van veelgemaakte formuleringsfouten. Hiervoor nemen jullie een enquête af. Het onderzoek wordt afgesloten met een presentatie, waarin de gemaakte keuzes worden verantwoord en de resultaten overzichtelijk worden weergegeven.

***Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op* Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

2 Een waarheid als een koe

Een vlog over spreekwoorden

Je past toe:

- Cursus 1 Basis – § 6 Publiek, § 9 Documenteren en § 10 Samenvatten
- Cursus 2 Lezen – § 4 Stappenplan Tekstanalyse
- Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren – § 4 Presentatie en § 7 Interview
- Cursus 7 Formuleren – § 12 Uitdrukkingen en § 13 Beeldspraak

Eerlijk duurt het langst. Een gegeven paard mag je niet in de bek kijken. Je moet geen oude koeien uit de sloot halen. Dit zijn een paar spreekwoorden die je vast wel kent. Veel van onze spreekwoorden en uitdrukkingen bestaan al heel lang en zijn volledig opgenomen in ons dagelijks taalgebruik. Voor buitenlanders die Nederlands willen leren, zijn ze echter niet altijd logisch. Zij hebben hun eigen uitdrukkingen. Wij zeggen *Het regent pijpenstelen*, maar een Engelsman zal zeggen *It's raining cats and dogs* en een Fransman *Il pleut des hallebardes.* Sommige uitdrukkingen zijn eigenlijk best vreemd. Want wat zijn pijpenstelen? En waarom zou het dan in Engeland honden en katten of in Frankrijk uitgerekend hellebaarden regenen? Waar komen deze en andere spreekwoorden vandaan? Dat ga je bij deze opdracht uitzoeken.

Je gaat in een drietal over drie spreekwoorden een vlog maken voor achtstegroepers. In de vlog moet aandacht besteed worden aan de letterlijke en figuurlijke betekenis en aan de herkomst. Als een vergelijking met het spreekwoord in een andere taal voor de hand ligt, is het interessant hieraan aandacht te besteden. Natuurlijk zorgen jullie voor voldoende afwisseling, bijvoorbeeld door iets te vertellen en iets na te spelen of uit te beelden. Lever bij de vlog ook een lijst met gebruikte bronnen in.

Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

3 Thuisblijven of uitvliegen?

Een beschouwing over op kamers wonen

Je past toe:

- Cursus 1 Basis – § 9 Documenteren
- Cursus 2 Lezen – § 3 Uiteenzetting, betoog en beschouwing, § 4 Stappenplan Tekstanalyse en § 5 Mengvormen
- Cursus 3 Schrijven – § 4 Beschouwing en § 5 Uitwerking interview
- Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren – § 7 Interview
- Cursus 8 Spelling

Als je gaat studeren, krijg je te maken met de vraag: blijf je bij je ouders wonen of ga je liever direct op kamers? Soms is de keuze niet zo moeilijk: als je een studie gaat volgen aan een universiteit in het buitenland of aan de andere kant van het land, wordt het lastig om thuis te blijven wonen. Logisch dat je er dan voor kiest om op kamers te gaan. Maar wat als je toekomstige studiestad prima te bereizen valt vanaf je huidige adres? Blijf je dan thuis of vlieg je toch uit? Voor veel leerlingen in de examenklas is dat een belangrijke vraag, waar ze niet zomaar een antwoord op hebben.

Je gaat in een viertal uitzoeken waar je rekening mee moet houden als je de keuze moet maken om al dan niet op kamers te gaan. Wat zijn de voor- en nadelen van op kamers wonen? Welke factoren spelen een rol bij de keuze? Hoe vind je een kamer? Wat kost op kamers wonen? Ieder van jullie zoekt een tekst over dit onderwerp en interviewt iemand die op kamers woont, en iemand die thuis is blijven wonen. Op basis van het materiaal van de groep schrijf je individueel een beschouwing van 600-800 woorden.

Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

4 Stel je voor!

Een profiel voor een online netwerk

Je past toe:

- Cursus 1 Basis – § 6 Publiek en § 9 Documenteren
- Cursus 2 Lezen – § 4 Stappenplan Tekstanalyse
- Cursus 7 Formuleren
- Cursus 8 Spelling

Als je een eigen bedrijfje opzet, op zoek bent naar een baan of naar mensen die je kunnen helpen bij een onderzoek of een afstudeerproject, kun je een profiel aanmaken op een online netwerk, zodat je via bekenden nieuwe contacten kunt opdoen. Zo'n profiel moet geen saaie opsomming van feiten zijn, maar een aantrekkelijk en overzichtelijk geheel, waarmee je duidelijk laat zien wie jij bent en wat je kunt. Omdat anderen op grond van jouw profiel conclusies over je trekken, is het belangrijk dat je eerlijk bent. Dit neemt niet weg dat je de omschrijving van jezelf, je ervaring en vaardigheden zo goed en overtuigend mogelijk moet presenteren.
Je kunt alleen een goed profiel maken als je weet hoe je in elkaar steekt. Om een duidelijk beeld van jezelf te krijgen, kun je bijvoorbeeld een aantal persoonlijkheidstestjes doen. Daarnaast kun je natuurlijk ouders en vrienden vragen hoe zij tegen jou aankijken.

Je gaat een profiel maken voor een online netwerk. In de profielschets laat je zien wie je bent en wat je kunt: welke karaktereigenschappen typeren jou, wat houdt je bezig, wat vind je leuk om te doen, welke diploma's en welke werkervaring heb je in huis en welke vaardigheden heb je hierdoor ontwikkeld? Wees creatief!

Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

5 Taalstoornissen

Een uiteenzetting voor de *Quest*

Je past toe:

- Cursus 1 Basis – § 8 Betrouwbaarheid en § 9 Documenteren
- Cursus 2 Lezen – § 6 Wetenschappelijk artikel
- Cursus 3 Schrijven – § 2 Uiteenzetting
- Cursus 7 Formuleren
- Cursus 8 Spelling

Niet voor iedereen is taal gebruiken een vanzelfsprekendheid. Als je lezen bijvoorbeeld altijd al lastig hebt gevonden, omdat de letters lijken te dansen op het papier, heb je misschien last van *dyslexie*. Of misschien ken je wel iemand die bijvoorbeeld na een hersenbloeding of een verkeersongeluk *afasie* heeft opgelopen: een beschadiging van een deel van de hersenen waar het taalcentrum zit, waardoor deze persoon niet meer goed in staat is taal te produceren. Het kan bijvoorbeeld voorkomen dat iemand nog maar een enkel zinnetje kan herhalen, of dat iemand juist heel veel woorden gebruikt, maar zelf niet weet wat ze betekenen.

Je gaat op basis van ten minste drie (populair)wetenschappelijke artikelen een tekst voor de *Quest* schrijven van 800-1000 woorden over een taalstoornis waarover je graag meer zou willen weten. Je maakt een overzicht van de oorzaken en verschijnselen van de betreffende taalstoornis en legt uit hoe de stoornis het dagelijks leven beïnvloedt. Van de gebruikte bronnen maak je een bronnenlijst.

Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

6 Van Dale & co

Een pleidooi voor jouw eigen woord

Je past toe:

- Cursus 1 Basis – § 9 Documenteren
- Cursus 3 Schrijven – § 3 Betoog
- Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren – § 1 Verbale en non-verbale communicatie en § 4 Presentatie
- Cursus 7 Formuleren

Het is nu misschien nauwelijks meer voor te stellen, maar er waren tijden waarin woorden als 'nepnieuws' of 'factchecken' niet bestonden. En nog weer langer geleden moesten woorden als de 'sms-duim' of de 'muisarm' worden bedacht voor lichamelijke klachten die je kreeg bij overmatig gebruik van een mobiele telefoon of een muis. Iedere dag ontstaan er nieuwe woorden en uitdrukkingen en krijgen bestaande woorden nieuwe betekenissen. Het duurt echter even voordat een woord ook terug te vinden is in een woordenboek. Een woord wordt pas opgenomen in de *Dikke Van Dale* als dat woord gedurende langere tijd met een zekere regelmaat opduikt in boeken of kranten, op internet of op de radio. De teksten met dit nieuwe woord moeten bedoeld zijn voor een breder publiek en ze moeten eenvoudig toegankelijk zijn.

Je gaat een pleidooi houden van ongeveer 350 woorden voor het opnemen van jouw eigen woord in een woordenboek. Als je liever een woord zou willen schrappen in plaats van toevoegen, dan mag dat ook. Dit pleidooi neem je vervolgens op film op. In je betoog moet duidelijk worden waarom jouw woord nuttig is in de Nederlandse taal of waarom het juist weg moet. Geef argumenten met feiten of met voorbeelden van situaties waarin jouw woord nodig of juist ongewenst is. Je mag desgewenst best een beetje provoceren.

Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

7 Leeft literatuur?

Een interview met een leesverslaafde

Je past toe:

- Cursus 1 Basis – § 9 Documenteren
- Cursus 3 Schrijven – § 5 Uitwerking interview
- Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren – § 2 Aantekeningen maken en § 7 Interview
- Cursus 7 Formuleren
- Cursus 8 Spelling

Ben jij iemand die ondanks alle afleiding van tv, Netflix of internet in je vrije tijd nog altijd het liefste boeken verslindt? Of was het laatste boek dat jij vrijwillig gelezen hebt, *Het leven van een loser* of, nog wat langer geleden, *Dikkie Dik*? De een gaat gemakkelijk op in fantastische nieuwe werelden, in de toekomst of het verleden, of beleeft het ene na het andere spannende avontuur zonder van de bank te komen, terwijl voor een ander iedere volgende pagina er een te veel is: waarom al die ongebruikelijke woorden en die lange zinnen? Om te genieten van een goed verhaal kun je toch ook de boekverfilming bekijken?

Om uit te vinden wat voor velen de magie is van het lezen, ga je een interview houden met iemand die dol is op boeken. Het kan je oma, de buurman of misschien zelfs een dichter of schrijver zijn, dat maakt niets uit. Ontdek waarom lezen voor die persoon van grote waarde is en laat dit duidelijk terugkomen in de uitwerking van je interview, in 800 à 1000 woorden. Sluit het artikel af met drie door de ander gegeven boekentips met een korte uitleg. Maak een selfie van jou en de geïnterviewde en voeg de foto toe, of gebruik als illustratie een afbeelding van een van de drie boeken uit de tip.

Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

8 Jouw pad naar de toekomst

Drie samenvattingen van vakliteratuur

Je past toe:

- Cursus 1 Basis – § 10 Samenvatten
- Cursus 2 Lezen – § 4 Stappenplan Tekstanalyse en § 6 Wetenschappelijk artikel
- Cursus 7 Formuleren
- Cursus 8 Spelling

Weet jij al welke studie je wilt gaan doen? Lang niet iedereen weet van kleins af aan al welk beroep hij voor de rest van zijn leven wil uitoefenen. Soms laat iemand zich leiden door familietradities, soms wil iemand juist niet doen wat binnen het gezin voor de hand zou liggen. Je eigen weg vinden en uitzoeken welke bijdrage jij aan de maatschappij wilt leveren, gaat niet zonder slag of stoot. Je kunt naar beroepenmarkten gaan, open dagen van een hogeschool of universiteit bezoeken, maar je kunt je ook inlezen in een mogelijk studiethema door vakliteratuur te bekijken die tijdens een studie zeker aan bod komt.
Valt zo'n tekst tegen? Dan moet je misschien nog even verder kijken. Vind je hem heel interessant? Dan heb je hiermee misschien wel een stapje gezet op jouw pad naar de toekomst.

Voor deze opdracht schrijf je drie samenvattingen van wetenschappelijke teksten die aan bod zullen komen in het eerste jaar van een studie die jou interessant lijkt. Mocht je een opgenomen hoorcollege vinden, dan kun je dit ook gebruiken. Sluit de drie samenvattingen af met een evaluatie: wat vond je van elke tekst en waarom?

Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

9 … en ze leefden nog lang en gelukkig

Een brochure over het nut van voorlezen

Je past toe:

- Cursus 1 Basis – § 6 Publiek
- Cursus 2 Lezen – § 3 Uiteenzetting, betoog en beschouwing en § 6 Wetenschappelijk artikel
- Cursus 3 Schrijven – § 2 Uiteenzetting
- Cursus 7 Formuleren
- Cursus 8 Spelling

Heb jij ook mooie jeugdherinneringen aan de kleuterschool waar de juf of meester regelmatig voorlas? En wilde jij ook niet gaan slapen, voordat je een verhaaltje, of liever nog twee verhaaltjes, gehoord had? Dikke kans dat het antwoord op deze vragen 'ja' is. Verreweg de meeste kinderen houden er namelijk van voorgelezen te worden. Het is daarom voor ouders niet alleen leuk om kinderen voor te lezen: als je het goed aanpakt, is het ook heel goed voor de taalontwikkeling van het kind.

Voor deze opdracht ga je je verdiepen in de voordelen van voorlezen aan kinderen. Je documenteert je eerst globaal over hoe taalontwikkeling bij kleine kinderen werkt en kijkt vervolgens wat je kunt doen om door middel van voorlezen de taalontwikkeling te stimuleren. Met deze kennis schrijf je een informatiebrochure (drie kolommen op een gevouwen A4'tje) die uitgedeeld kan worden aan ouders en andere opvoeders. Kies een verhaaltje of een tekstgedeelte uit een kinder- of prentenboek en gebruik dat als voorbeeld om jouw voorleestips te illustreren.

Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

10 *Dankjewel* en/of *shukran*?

Een bijdrage voor een forum over tweetalig opvoeden

Je past toe:

- Cursus 1 Basis – § 9 Documenteren
- Cursus 3 Schrijven – § 6 Ingezonden brief
- Cursus 7 Formuleren
- Cursus 8 Spelling

Zou het niet geweldig zijn overal ter wereld de taal te spreken van de landen die je bezoekt, zodat je met iedereen kunt communiceren? Hoeveel meer zou je dan niet leren over een land en zijn inwoners!
Helaas lukt het lang niet iedereen om meerdere talen goed te leren spreken: zodra je zo oud bent dat je op de middelbare school een vreemde taal in je pakket hebt, is het vaak ploeteren geblazen: woordjes leren, wennen aan een andere woordvolgorde, uitspraak oefenen.
Heel wat beter af zijn de kinderen die opgroeien in een gezin waar meerdere talen gesproken worden. Of toch niet? Leert een Nederlands kind met een Afghaanse vader en een Russische moeder de aangeboden talen alle drie misschien maar half? En kunnen ouders hun kind een vreemde taal, bijvoorbeeld Engels, aanleren als ze zelf geen moedertaalspreker zijn?

Je gaat een bijdrage schrijven over deze kwestie voor een forum over meertaligheid. Daarvoor moet je eerst je eigen mening vormen: is twee- of meertalig opvoeden van kinderen wel of niet goed voor hun taalontwikkeling? Zijn er risico's of nadelen? Welke zijn dat dan? Wat kunnen voordelen zijn voor het kind? En is ieder kind geschikt om tegelijkertijd meer talen te leren?

Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

11 Welke indruk wil je achterlaten?

Een goede sollicitatiebrief

Je past toe:

- Cursus 3 Schrijven – § 7 Zakelijke e-mail en § 8 Motivatiebrief
- Cursus 7 Formuleren
- Cursus 8 Spelling

Waarschijnlijk heeft iedereen het volgende begin van een overbekende maar tegelijkertijd ook beruchte brief weleens gelezen: 'Naar aanleiding van uw vacature solliciteer ik hierbij naar de functie van ...' Deze zin is niet zo bekend geworden omdat hij zo goed is, maar omdat er slechts weinig mensen met iets beters komen als ze solliciteren.
Toch is het belangrijk dat juist jouw sollicitatiebrief opvalt tussen die van misschien wel tientallen anderen, zodat jouw brief met net wat meer aandacht gelezen wordt en jij op gesprek mag komen. Anders kun je je de moeite net zo goed besparen!
Hoe doe je dat, een goede briefopening schrijven? Dat is een kwestie van originaliteit en een beetje lef. Verder moet je precies weten wat je over jezelf wilt vertellen.

Voor deze opdracht zoek je een vacature die jouw interesse wekt. Ga bij jezelf na waarom je deze vacature interessant vindt en wat jou geschikt maakt: welke positieve eigenschappen breng je mee? Welke vaardigheden heb je al ontwikkeld en waaruit blijkt dat? Misschien heb je zelfs ook een cursus gedaan die voor de functie van belang is? Schrijf vervolgens een goed gestructureerde, overtuigende brief waarin je jezelf als de beste kandidaat voor de functie presenteert. Denk aan een pakkende opening.

Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

12 Vaarwel Nederland

Een artikel voor *Onze Taal* over taalverlies

Je past toe:

- Cursus 1 Basis – § 9 Documenteren
- Cursus 3 Schrijven – § 1 Van bouwplan naar tekst, § 2 Uiteenzetting en § 4 Beschouwing
- Cursus 7 Formuleren
- Cursus 8 Spelling

Landverhuizers zijn van alle tijden: ongeveer 70 jaar geleden, niet lang na het einde van de Tweede Wereldoorlog, verliet een half miljoen Nederlanders, bijna 5% van de bevolking, ons land, omdat de toekomst in Nederland op dat moment voor velen te onzeker was. Zij reisden af naar Australië, Nieuw-Zeeland, Amerika en Canada, waar nieuwe arbeidskrachten met open armen ontvangen werden.
Ook nu zijn er mensen die – om wat voor reden dan ook – een nieuwe start maken in een land met een totaal andere taal en cultuur. Televisieprogramma's als *Ik vertrek*, waarin mensen gevolgd worden die in het buitenland een nieuw bestaan proberen op te bouwen, laten dit zien. Wat gebeurt er eigenlijk met je moedertaal, als je in een andere omgeving terechtkomt?

Bij deze opdracht werk je in tweetallen. Jullie documenteren je over alle aspecten van het verlies van de moedertaal bij mensen die in het buitenland wonen en maken voor het taaltijdschrift *Onze Taal* een kort overzichtsartikel, dat vragen beantwoordt als: welke waarden verbinden mensen in het buitenland aan hun moedertaal, wanneer gebruiken ze hun moedertaal nog, welke delen van hun taal raken vergeten en waardoor kan dit komen?

Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

13 aap, noot, mies

Een herschreven brochure voor laaggeletterden

Je past toe:

- Cursus 1 Basis – § 6 Publiek en § 9 Documenteren
- Cursus 7 Formuleren
- Cursus 8 Spelling

Ongeveer 2,5 miljoen volwassen Nederlanders kunnen niet goed genoeg lezen, schrijven en/of rekenen om goed te functioneren in onze samenleving. Dat is natuurlijk vooral lastig voor deze laaggeletterden zelf, maar het heeft óók grote gevolgen voor de rest van de maatschappij. Laaggeletterden missen belangrijke informatie over bijvoorbeeld gezondheid, wonen en financiën, waardoor ze in de problemen kunnen komen en afhankelijk zijn van hulp van buitenaf. Stichting Lezen & Schrijven zet zich op allerlei manieren in om het aantal laaggeletterden te verminderen. Jullie gaan een handje helpen door een informatiebrochure te herschrijven, zodat hij geschikt wordt voor laaggeletterden.

Maak tweetallen en documenteer je: waar lopen laaggeletterden bij het lezen tegenaan en wat kun je doen om taal voor hen beter toegankelijk te maken? Ga vervolgens samen op zoek naar een informatiebrochure, bijvoorbeeld van de huisarts, de apotheek, de gemeente, het openbaar vervoer of de Belastingdienst. Maak een analyse van de gebruikte taal en herschrijf de tekst van de folder zo, dat laaggeletterden die goed kunnen begrijpen.

Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

14 'Excellentie' of toch maar 'Mark'?

Een discussie over formaliteiten in taal

Je past toe:

- Cursus 1 Basis – § 9 Documenteren
- Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren – § 6 Discussie
- Cursus 7 Formuleren

Taalverandering is een bekend verschijnsel, waarover zeer uiteenlopende opvattingen bestaan. Sommigen vinden nieuwigheden in de taal geen probleem en gaan er gemakkelijk in mee, terwijl anderen juist veel waarde hechten aan taalregels en aan tradities en gebruiken.
Spreek je je docenten aan met 'u' of zeg je 'jij'? En je ouders? Schrijf je nog 'Hoogachtend' onder een brief of een e-mail, of altijd 'Groetjes', of iets ertussenin? Hoe begroet je volwassenen, als je ze tegenkomt? En wat zeg je als je afscheid neemt? Maak je verschil tussen leeftijdgenoten en oudere mensen?
In sommige praatprogramma's wordt premier Mark Rutte aangesproken met *Excellentie*, maar in de Tweede Kamer zei een Kamerlid tegen hem: 'Doe eens normaal, *man*'.
De vraag is waar dit soort veranderingen in omgangs- en aanspreekvormen toe leiden: wat gaat ermee verloren, wat krijgen we ervoor terug?

Vorm je mening over de veranderingen in de formaliteiten in taal. Organiseer een discussie met drie andere leerlingen. Zoek samen naar voorbeelden van situaties waar je veranderingen kunt waarnemen. Presenteer je eigen standpunt en ga met elkaar over dit thema in gesprek. Kom na jullie gesprek met een gemeenschappelijk standpunt, dat jullie op een A4'tje presenteren.

Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

15 Doorbreek het frame!

Een niet-stereotiepe reclame

Je past toe:

- Cursus 1 Basis – § 1 Onderwerp, hoofdgedachte, tekstdoel en titel en § 6 Publiek
- Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren – § 1 Verbale en non-verbale communicatie, § 2 Aantekeningen maken en § 4 Presentatie
- Cursus 6 Argumenteren – § 4 Drogredenen

Al sinds de uitvinding van de televisie wordt er reclame gemaakt voor bijvoorbeeld wasmiddelen. Het standaardbeeld van een vrouw die de was doet voor kinderen en eventueel een man die niets anders doet dan vlekken maken, is sindsdien nauwelijks veranderd. Hoe komt dat?
Hoewel reclames die ons verwachtingspatroon doorbreken vaker op onze lachspieren werken, blijken ze niet effectiever dan reclames die ons een 'ideaalbeeld' voorschotelen, bijvoorbeeld een gelukkig gezin met een buitenshuis werkende man, een kokende en wassende huisvrouw en twee leuke kinderen. En aangezien bedrijven graag zien dat hun reclames zo veel mogelijk effect hebben, kiezen ze vaak voor voorspelbare beelden. De techniek om mensen te overtuigen door middel van een bepaalde woord- en beeldkeuze, heet *framing*. Niet alleen in de reclame, maar ook in de politiek en de journalistiek wordt hiervan veel gebruikgemaakt. Als je je van dat verschijnsel bewust bent, kun je allerlei vormen van communicatie beter (en kritischer) beoordelen.

Kies in viertallen een product waarvoor al lang reclame gemaakt wordt, en analyseer de commercial: welke beelden met welke associaties komen steeds terug? Beschrijf het 'ideaalbeeld' achter het door jullie gekozen product. Besluit op welke manier jullie dit beeld kunnen doorbreken en bedenk een reclamevariant van 30 tot 60 seconden. Maak er een filmpje van.

Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

16 Het nieuws van alle kanten

Een voorlichtingsfilmpje over mediawijsheid

Je past toe:

- Cursus 1 Basis – § 6 Publiek en § 8 Betrouwbaarheid
- Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren – § 1 Verbale en non-verbale communicatie, § 2 Aantekeningen maken en § 4 Presentatie
- Cursus 6 Argumenteren – § 5 Aanvaardbaarheid van argumentatie
- Cursus 7 Formuleren

Waar we ons in de vorige eeuw nog informeerden door een krant te lezen, naar de radio te luisteren en naar het journaal te kijken, hebben we tegenwoordig veel meer mogelijkheden om aan informatie te komen.
Een probleem hierbij is echter dat niet alle informatie even goed gecheckt wordt, voordat ze gepubliceerd wordt. Denk maar aan het door bots gegenereerde nepnieuws dat als 'officieel nieuws' via sociale media de ronde deed en waarschijnlijk zelfs beslissingen als de Brexit en de verkiezingen in Amerika beïnvloed heeft.
Een ander probleem is dat media soms juist te veel worden gecontroleerd, zoals in landen met weinig of geen persvrijheid. Het gevolg van deze ontwikkeling is dat we niet alle informatie 'zo maar' kunnen geloven, wat helaas lang niet iedereen beseft.

Om jongeren die opgroeien in een tijd waarin de sociale media niet meer weg te denken zijn, goed te informeren over de risico's, ga je met twee anderen een voorlichtingsfilmpje maken over omgaan met informatie uit de diverse media. Dit doe je aan de hand van aansprekende voorbeelden uit het nieuws, dat in diverse kanalen verschillend gepresenteerd is, bijvoorbeeld doordat de ene bron een ander perspectief inneemt dan de andere, of doordat er van nuance geen sprake meer is, op bijvoorbeeld Twitter. Als bron kun je natuurlijk ook beeldmateriaal gebruiken.

Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

17 Wie de vorm beheerst, is de inhoud meester

Een speech vol retorica

Je past toe:

- Cursus 3 Schrijven – § 3 Betoog
- Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren – § 1 Verbale en non-verbale communicatie en § 4 Presentatie
- Cursus 7 Formuleren

Iedereen kent uitspraken als 'Yes, we can!' van de voormalige Amerikaanse president Obama of 'I have a dream' van burgerrechtenactivist Martin Luther King. Deze oneliners komen uit speeches die de emoties van het publiek bespeelden, een krachtige boodschap hadden en tegelijkertijd uitgesproken werden door vertrouwenwekkende mensen.
De bron voor alle beroemd geworden speeches ligt bij de filosoof Aristoteles, die meer dan 2000 jaar geleden al haarfijn kon uitleggen wat de elementen zijn van een goede speech: pathos, ethos en logos, oftewel de emoties van het publiek bespelen, het vertrouwen in de spreker hooghouden en een overtuigende inhoud presenteren.

Stel dat jij de kans krijgt een boodschap over te brengen aan de burgers van Nederland. Bedenk wat jij hun uit de grond van je hart zou willen meegeven. Hierover bereid je een speech voor van twee minuten, die een klasgenoot voor je opneemt. Bedenk hoe jij emoties kunt oproepen, hoe jij het vertrouwen van je publiek kunt winnen en hoe jouw boodschap met de juiste argumenten overtuigend kan zijn. Schrijf de hele speech uit en oefen hem hardop, zodat je niet alleen voorleest zonder te haperen, maar ook weet waar je pauzes moet laten vallen en wanneer je in de camera moet kijken.

➔ *Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op* **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

18 Misverstanden in de taal

Een beschouwing over dubbelzinnigheden

Je past toe:

- Cursus 1 Basis – § 9 Documenteren
- Cursus 3 Schrijven – § 4 Beschouwing
- Cursus 7 Formuleren
- Cursus 8 Spelling

Als je krantenkoppen leest als 'Veel ouderen eten alleen met de kerst' of 'Driehonderd Nederlanders worden wekelijks getroffen door een hartstilstand', denk je misschien: wat zielig. Alleen maar met kerst eten en dan een heel jaar niet? Elke week een hartstilstand? Daar moet je toch niet aan denken. Maar als je goed kijkt, zie je dat deze koppen ook anders geïnterpreteerd kunnen worden.
Taal is een bron van dubbelzinnigheden. Toch doorzien we bijna altijd wat er bedoeld wordt, doordat ons brein er primair op gericht is taalinformatie te begrijpen. Soms leidt ambiguïteit (dubbelzinnigheid) onbedoeld tot grappige en ongebruikelijke interpretaties. Het is voor bijvoorbeeld cabaretiers ook een manier om grappen te maken. Denk maar aan Herman Finkers, met zinnen als: 'De gangster schoot uit zijn slof' of 'Voor een kip is het een eitje'.

Welke zinnen ambigu (dubbelzinnig) zijn en hoe dat komt, ga je in tweetallen analyseren. Kijk hiervoor op internet of spit hiervoor kranten door en ga op zoek naar dubbelzinnige krantenkoppen. Je kunt ook speciale taalwebsites bezoeken die 'taalfouten' verzamelen of op de achterkant van het taaltijdschrift *Onze Taal* kijken. Probeer categorieën te maken van verschillende soorten 'taalfouten' en hun gevolg(en) voor ons taalbegrip. Schrijf hiervan samen een korte analyse. Sluit af met enkele tips: hoe kun je taalmisverstanden vermijden en hoe kun je ze gebruiken om humoristisch te zijn?

Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

Aantekeningen

WAT HEB JE AAN
TOETERS
EN BELLEN
ALS JE ER
GEEN MUZIEK
MEE GAAT MAKEN
Loesje

Eindexamen

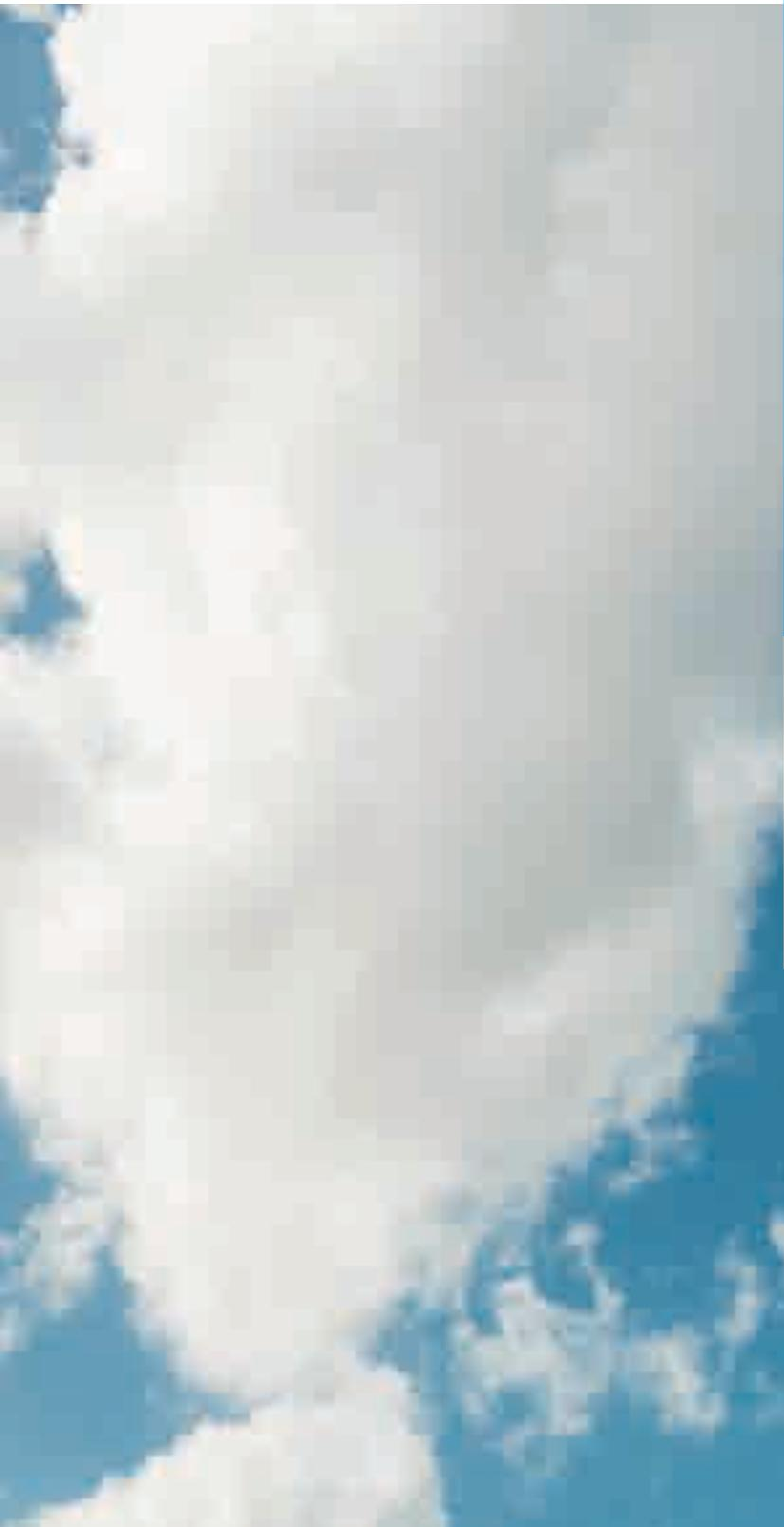

Wij zijn hier nog.

Tommy Wieringa (2005)

Inhoud

Het examen Nederlands bestaat uit een Schoolexamen (SE) en een Centraal Schriftelijk Eindexamen (CSE). Beide examens bepalen de helft van je eindcijfer voor het vak Nederlands.
De inhoud van het Schoolexamen mag elke school – binnen zekere grenzen – zelf bepalen. Het Centraal Schriftelijk Eindexamen is voor alle vwo-leerlingen hetzelfde. Iedereen maakt het op hetzelfde tijdstip.

1 Aanpak

Je leert:
- over het Centraal Schriftelijk Eindexamen.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 vwo.

Theorie

Het Centraal Schriftelijk Eindexamen Nederlands

Op het Centraal Schriftelijk Eindexamen krijg je vier of vijf teksten voorgelegd. De langste tekst bevat zelden meer dan 1400 woorden, de andere teksten blijven meestal onder de 1000 woorden. Over die teksten moet je zo'n veertig vragen beantwoorden. Er zijn drie 'domeinen':
1 analyseren en interpreteren;
2 argumenteren;
3 samenvatten.
Je docent krijgt na de correctie van het examen te horen hoe de klas gescoord heeft op deze drie terreinen, in verhouding met de rest van Nederland.

Tips voor de aanpak
1 Maak een planning.
2 Lees niet de hele tekst.
3 Schrijf bij citaten niet meer op dan nodig is.
4 Gebruik bij open vragen niet meer woorden dan het toegestane aantal.
5 Geef niet meer antwoorden dan er gevraagd worden.
6 Probeer altijd iets op te schrijven.
7 Controleer spelling en formulering.

1 Maak een planning.
Voor het examen heb je drie uur de tijd. Een klein deel daarvan gebruik je om (aan het begin) een planning te maken en (aan het eind) spelling en formulering te controleren. Fouten daarin leveren bij open vragen namelijk aftrek op.

Voor de vragen is aangegeven hoeveel punten ze opleveren. Kijk eerst hoeveel punten je voor elke tekst kunt scoren. Op basis daarvan bereken je hoe je de tijd ongeveer over de teksten gaat verdelen:
- Bereken hoeveel minuten je ongeveer voor elke tekst wilt gebruiken.
- Schrijf dan bij elke tekst op wanneer je die af wilt hebben.
- Controleer na elke tekst of je op schema bent. Als je in tijdnood komt, sla dan de vragen die veel tijd kosten en weinig punten opleveren even over.

NB Je hoeft niet te beginnen met tekst 1. Als er een andere tekst bij zit waarvan het onderwerp je beter ligt, kun je gerust daarmee beginnen.

2 Lees niet de hele tekst.
Lees niet de hele tekst, want dat kost veel tijd. Bovendien leiden de vragen je vanzelf door de tekst heen.
Als je het antwoord op een vraag niet meteen weet, sla die dan eerst even over. Latere vragen geven soms aanwijzingen voor de antwoorden op eerdere vragen. Markeer de overgeslagen vraag wel, zodat je hem niet vergeet. Markeer ook vragen waarop je het antwoord niet zeker wist. Als je tijd overhebt, bekijk je die vragen nog eens.

Bij het examen mag je een eendelig woordenboek gebruiken. Daarin kun je de betekenis van woorden opzoeken, maar dat kost wel tijd. Vaak kun je de betekenis sneller uit de tekst afleiden door een woordraadstrategie te gebruiken. → *zie Woordenschat p. 174*

3 Schrijf bij citaten niet meer op dan nodig is.
Als je moet **citeren** (letterlijk overnemen uit de tekst), hoef je alleen maar de eerste en de laatste twee woorden over te nemen, plus de regelnummers. Doe dat ook. Je wint er tijd mee en je hebt minder kans op spelfouten.

4 Gebruik bij open vragen niet meer woorden dan het toegestane aantal.
Bij open vragen staat vaak het **aantal woorden** vermeld dat je mag gebruiken. Je docent mag het antwoord beoordelen tot dat maximale aantal. Wanneer je in je antwoord woorden uit de vraag herhaalt, worden die woorden niet meegeteld. Als het juiste antwoord binnen dat aantal woorden staat, dan worden de punten voor dat antwoord toegekend. Staat het correcte antwoord echter (gedeeltelijk) na het maximale aantal woorden, dan krijg je geen of minder punten. Houd je dus aan het aangegeven maximum.

5 Geef niet meer antwoorden dan er gevraagd worden.
Geef niet meer antwoorden dan er gevraagd worden: dat kost alleen maar tijd. Als je dat toch doet, kijkt de corrector alleen de eerst gegeven antwoorden na, tot aan het gevraagde aantal. Als je bijvoorbeeld drie antwoorden geeft terwijl er maar twee gevraagd worden, wordt het derde antwoord niet beoordeeld. Dat levert dus sowieso geen punten op.

Meestal is in de vraag aangegeven hoeveel informatie-elementen je antwoord moet bevatten. Als er drie elementen gevraagd worden voor 2 punten, levert één goed element meestal niets op, twee goede elementen zijn dan 1 punt en drie goede 2 punten.
Als het aantal informatie-elementen niet is aangegeven, kun je dat vaak afleiden uit het aantal punten. Als je met een vraag twee punten kunt verdienen, is de kans groot dat je antwoord twee informatie-elementen moet bevatten.

6 Probeer altijd iets op te schrijven.
Probeer altijd iets op te schrijven. Misschien is je antwoord gedeeltelijk goed en krijg je een deel van de punten. Als je niets opschrijft, kan je docent geen enkel punt toekennen. Als je het antwoord op een meerkeuzevraag niet weet, noteer dan toch een letter. Je hebt (bij vier antwoordopties) immers 25 procent kans dat je goed gokt.

7 Controleer spelling en formulering.
Als door de formulering het antwoord inhoudelijk onbegrijpelijk is, wordt dat antwoord fout gerekend. In andere gevallen geldt voor formulering en spelling een aftrekregeling:

1 fout of 2 fouten	1 scorepunt
3 of 4 fouten	2 scorepunten
5 of 6 fouten	3 scorepunten
7 of meer fouten	4 scorepunten

Als je bij het oefenen van examens merkt dat je steeds de maximale aftrek 'scoort', kun je ervoor kiezen om dat maar te accepteren en (bijna) geen tijd aan spelling en formulering te besteden. Met de tijd die je daarmee verdient, probeer je dan extra punten te scoren voor de antwoorden op de vragen.

Fouten in de **spelling** worden meegerekend bij alle niet-meerkeuzevragen, ook als je antwoord op zo'n vraag fout is.

- Ook **overschrijffouten** (incorrect uit de tekst overgeschreven woorden) worden fout gerekend, tenzij ze in de tekst of de opgaven fout gespeld zijn. Let op: overschrijffouten komen veel voor.
- Als je een woord vaker dan één keer fout opschrijft, telt dat elke keer opnieuw als een fout.

→

Tip: Als je een tekst moet indelen, wordt je gevraagd aan te geven bij welke alinea een deelonderwerp begint. Ben jij iemand die het woord *alinea* vaak fout spelt als 'alinia', noteer dan alleen het nummer en laat het woord *alinea* weg.

- Onder spelling valt ook hoofdlettergebruik. Begin dus elke zin met een **hoofdletter** en plaats geen hoofdletters zomaar midden in de zin. Controleer in de tekst of een woord met een hoofdletter geschreven is.
- Je kunt beter **geen woorden afbreken** aan het eind van de regel. Past een woord niet op de regel, zet het woord dan in zijn geheel op de volgende.
- Als je getallen ten onrechte in cijfers schrijft of fouten maakt met leestekens, wordt dat niet fout gerekend.

Soms staat bij een vraag vermeld dat je *in een of meer volledige zinnen* moet antwoorden. In dat geval worden punten afgetrokken voor fouten in de **formulering**. Formuleringsfouten die herhaald worden, worden steeds opnieuw fout gerekend. Bij een antwoord op een open vraag waarbij je niet hoeft te antwoorden in een volledige zin, wordt niet de grammaticale formulering van het antwoord beoordeeld, maar wel de spelling. Formuleringsfouten in te veel gebruikte woorden worden niet meegerekend.

Voorbeeld

Vraag:
"Een term als 'nooit tolereren' moet vooral een ferme, symbolische boodschap afgeven." (tekst 3, regels 65-68)

1p 1 Waarom is de boodschap die 'nooit tolereren' moet afgeven volgens de tekst vooral symbolisch van aard? Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

Mogelijk antwoord 1:
De boodschap die 'nooit tolereren' moet afgeven, is symbolisch van aard (1), omdat een beleid van 'nooit tolereren' in de praktijk niet te handhaven is.

Mogelijk antwoord 2:
omdat (2) een beleid van 'nooit tolereren' in de praktijk niet te handhaven is (3)

Mogelijk antwoord 3:
Boodschap 'nooit tolereren' symbolisch, want beleid 'nooit tolereren' in praktijk niet te handhaven.(4)

(1) Antwoord 1 is correct. Het bestaat in dit geval niet uit 24 maar uit 13 woorden, want de woorden 'De boodschap die "nooit tolereren" moet afgeven, is symbolisch van aard' staan in de vraag en tellen niet mee.
Minder woorden overnemen kan ook. Correct zou bijvoorbeeld ook zijn: De boodschap is symbolisch van aard, omdat een beleid van 'nooit tolereren' in de praktijk niet te handhaven is.
Antwoord 2 is inhoudelijk ook correct, hoewel de 'omdat-zin' eigenlijk geen volledige zin is. Het is een bijzin, maar dat is vanaf 2018 toegestaan.

(2) Aan het begin van de zin ontbreekt de hoofdletter in *omdat*. Dat is een spelfout.

(3) Dat aan het eind van de zin de punt achter *is* ontbreekt, levert geen aftrek op.

(4) Antwoord 3 is fout, want het is geformuleerd in **telegramstijl**. → *zie Basis p. 51* Daarbij ontbreken vaak persoonsvormen en lidwoorden. Voor een antwoord dat volledig in telegramstijl is weergegeven, worden geen punten toegekend.

Theorie

Examenvragen en puntentelling

Tekstonafhankelijke vragen
Sommige examenvragen kunnen bij elke tekst gesteld worden. Bij elke tekst kan bijvoorbeeld gevraagd worden uit welke deelonderwerpen hij bestaat, wat het tekstdoel is en wat de hoofdgedachte is. Over zulke tekstonafhankelijke vragen gaat deze cursus Eindexamen.

Meerkeuzevragen
Op het examen worden veel vragen gesteld als **meerkeuzevragen**: vragen waarbij je het juiste antwoord uit een aantal mogelijkheden moet kiezen. De antwoorden op zulke meerkeuzevragen staan in alfabetische volgorde; de volgorde zegt dus niets over het goede antwoord. Geef als antwoord alleen de hoofdletter, niet meer!
Voor het beantwoorden van meerkeuzevragen kun je de volgende strategie hanteren:

Stap 1 Lees de meerkeuzevraag, maar nog niet de antwoorden.

Stap 2 Stel vast in welk tekstgedeelte je het antwoord moet zoeken. Vaak blijkt dat uit de vraag.

Stap 3 Lees het betreffende tekstgedeelte nauwkeurig door. Probeer in gedachten zelf een antwoord op de vraag te formuleren (net zoals je gedaan zou hebben als het een open vraag zou zijn geweest).

Stap 4 Lees dan alle antwoordopties nauwkeurig door. Vergelijk ze met het door jou bedachte antwoord.

Stap 5 Zoek in de tekst naar aanwijzingen die belangrijk kunnen zijn voor je keuze. Onderstreep die aanwijzingen in de tekst.

Stap 6 Kies op basis van de aanwijzingen het antwoord op de vraag.

Een andere aanpak is elimineren. Je probeert dan tot een keuze te komen door antwoorden die volgens jou zeker fout zijn, weg te strepen.

Puntentelling
Meerkeuzevragen worden bijna altijd gewaardeerd met 1 punt; alleen vragen naar de hoofdgedachte van een tekst leveren 2 punten op. Open vragen leveren soms meer punten op: het aantal staat aangegeven vóór de vraag.
Alle vragen samen leveren zo'n 60 punten op. Er worden geen punten vooraf gegeven, maar je krijgt minimaal een 1. De overige (maximaal 9) punten van je eindcijfer verdien je met die ongeveer 60 scorepunten, die elk dus ongeveer 0,15 punt van je eindcijfer opleveren. Voor spelling en formulering bedraagt de maximale aftrek ongeveer 4 x 0,15 = 0,6 punt.

Correctie
Na het examen kijkt je docent het na volgens het officiële correctiemodel. Daarna organiseert de Vereniging voor Levende Talen een bespreking, waar een aantal docenten Nederlands samen het examen bespreken. Daaruit komt vaak nog een aantal formuleringen die ook goed gerekend mogen worden. Na de correctie kijkt een andere docent Nederlands je werk na. Hij overlegt met je leraar over de uiteindelijke score.
Het College voor Toetsen en Eindexamens (CvTE) bepaalt de norm: welk cijfer hoort bij welk aantal scorepunten.

Opdracht
1

Hieronder vind je een overzicht van het examen vwo 2016 tijdvak 1. Stel, je moet dat examen maken tussen 13.30 uur en 16.30 uur. Voor het examen heb je dus 180 minuten. Het hele examen levert 66 punten op. Voor spelling en taalgebruik worden maximaal 4 punten afgetrokken.

Examen vwo Nederlands 2016 tijdvak 1

Tekst 1 *De prijs van werk*	16 vragen	24 punten
Tekst 2 *Te groot voor kennis*	5 vragen	12 punten
Tekst 3 *Sylvie en Rafaël tonen de morele crisis*	5 vragen	9 punten
Tekst 4 *Mens, leer te sterven!*	5 vragen	9 punten
Tekst 5 *Oorlog en criminaliteit*	5 vragen	12 punten

1 Stel dat je je tijd gelijkelijk over alle punten verdeelt. Hoeveel tijd moet je dan reserveren voor de controle van spelling en formulering?
2 Stel dat je 5 minuten neemt voor de planning en 10 minuten neemt voor de controle van spelling en formulering. Dan blijven er 165 minuten over. Als je voor elk scorepunt ongeveer evenveel tijd neemt, hoeveel minuten heb je dan voor elk van de teksten?
3 Vul je planning in.

Tekst 1:	13.30 uur	-	… uur
Tekst 2:	… uur	-	… uur
Tekst 3:	… uur	-	… uur
Tekst 4:	… uur	-	… uur
Tekst 5:	… uur	-	… uur
Controle spelling en formulering:	… uur	-	16.30 uur

4 Zoek het examen vwo 2016 tijdvak 1 op internet. Hoeveel tijd kun je ongeveer gebruiken voor vraag 7?

Opdracht
2

1 Kijk op de website https://alleexamens.nl. Vanaf welk jaar zijn de vwo-examens beschikbaar?
2 Een andere handige examensite is www.examenblad.nl. Vanaf welk jaar staan de vwo-examens op die site?
3 Op deze site vind je een quickscan, waarin de meningen van docenten over het examen zijn weergegeven. Hoe dachten de docenten in 2017 over de moeilijkheidsgraad van het vwo-examen Nederlands?
4 In 2016 was er een aanvulling op het correctievoorschrift. Lees de tekst even door. Was deze aanvulling gunstig voor de leerlingen of juist niet? Licht je antwoord toe.

Ik kan/weet:

- ☐ op welke manier ik een examentekst met vragen moet aanpakken.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online** *en ga aan de slag met* **Examensprint.**

2 Analyseren en interpreteren

Je leert:

- over teksten analyseren en interpreteren.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis
- Cursus 2 Lezen

Theorie

Teksten analyseren en interpreteren

Het begrip *analyseren* betreft het herkennen van de opbouw (de structuur) van de tekst. *Interpreteren* houdt in dat je de betekenis van de tekst vaststelt.
De vragen over analyseren en interpreteren kunnen betrekking hebben op een klein deel van de tekst (een of meer woorden, een zin, een alinea), op een grotere teksteenheid, bijvoorbeeld een deelonderwerp, of op de hele tekst.

Opdracht
1

Hieronder staan in alfabetische volgorde enkele tekstonafhankelijke 'opdrachten' waarmee de vaardigheden analyseren en interpreteren op het examen getoetst worden.
Noteer achter elke opdracht of die betrekking heeft op
A de hele tekst
B een grotere teksteenheid
C een klein deel van de tekst

1 Een tekst indelen
2 Een vraag over de titel van de tekst beantwoorden
3 Functies van tekstgedeelten vaststellen
4 Het taalgebruik in een tekst beoordelen
5 Het tekstdoel / de tekstsoort vaststellen
6 Iets met eigen woorden uitleggen
7 Teksten (of tekstfragmenten) met elkaar vergelijken
8 Uitspraken over een tekst beoordelen
9 Woorden of zinnen uit de tekst citeren

Theorie

Woorden of zinnen uit de tekst citeren

In het Eindexamen Leesvaardigheid krijg je soms de opdracht (uit een bepaalde alinea) een stukje tekst te **citeren**. Citeren betekent: iets letterlijk overnemen uit de tekst. Let op: Je hoeft alleen maar de eerste twee woorden en de laatste twee woorden plus de regelnummers te noteren. Schrijf dus niet meer over dan nodig is. Op die manier win je tijd en voorkom je spelfouten.

Bij citeervragen zijn er verschillende mogelijkheden:
- Citeer een **tekstfragment**. In dit geval moet je een tekstdeel citeren dat groter is dan één zin.
- Citeer een **zin**. In dit geval moet je één hele zin (van hoofdletter tot punt!) citeren.

→

- Citeer een **woord**. Bij deze opdracht gaat het altijd om slechts één woord. Schrijf je meer woorden op, dan krijg je geen (of minder) punten.
- Citeer een **zinsgedeelte/zinsnede**. In dit geval moet je een stuk van een zin citeren. Het is altijd kleiner dan de hele zin. Citeer je toch de hele zin, dan krijg je meestal geen of minder punten.
- Citeer een **woordgroep**. Bij deze opdracht moet je een (klein) aantal bij elkaar horende woorden citeren. Die woorden vormen samen een woordgroep, meestal een zinsdeel: onderwerp, lijdend voorwerp, meewerkend voorwerp, bijwoordelijke bepaling enzovoort.

Opdracht
2

Lees tekst 1 *De prijs van werk* en beantwoord de vraag.
Eerder in de tekst wordt gesteld dat de rechten van werknemers worden aangetast. Dit gebeurde "schijnbaar niet met al te grote moeite."

1p Citeer een zinsnede uit de alinea's 7 tot en met 11 waarin dit "schijnbaar niet met al te grote moeite" op een andere manier wordt verwoord.

Tekst 1

De prijs van werk

(7) De argumenten van de voorstanders zijn steevast economisch. De Nederlandse markt is in vergelijking met buitenlandse markten al veel flexibeler. Flexibilisering zou de arbeidsmarkt 'beter laten functioneren' en voor 'meer dynamiek' zorgen. Langer werken zou bovendien de 'houdbaarheid van de verzorgingsstaat' garanderen.

(8) De belangrijkste vraag wordt ondertussen nauwelijks gesteld. Die gaat niet over de economische, maar over de maatschappelijke – zeg gerust geestelijke – gevolgen van deze politieke keuzes. De tijd voor hobby's, muziek, vrienden, familie, kunst, cultuur en sport slinkt in rap tempo. Nederlanders besteden steeds minder tijd aan huisgenoten, vrienden en familie. Niet alleen hebben we het drukker, het onderscheid tussen werk en vrije tijd vervaagt. Als 'manager van je eigen leven' ben je in principe altijd aan het werk, daarmee geholpen door je *smartphone*. En alsof dat nog niet genoeg is, heeft de flexibele mens – of deze nu in tijdelijke of vaste dienst is – minder het gevoel een zinvol onderdeel van een gemeenschap te zijn. Kerk, vereniging, partij en vakbond zijn al langer op hun retour. Nu brokkelt ook de laatste zuil van zekerheid, ons werk, in rap tempo af. Het gaat – kortom – slecht met het 'ons' in Nederland.

(9) Aan deze maatschappelijke teloorgang ligt een hardnekkig mensbeeld ten grondslag. In dit mensbeeld worden zowel studenten als werknemers, flex én vast, tot 'menselijke grondstof' gereduceerd: economische eenheden die zo efficiënt mogelijk moeten worden ingezet. De woordkeuze van politici, economen en human-resourcesmanagers is veelzeggend. Werknemers zouden 'concurrerende' wezens zijn. Om zichzelf als 'menselijk kapitaal' te kunnen verkopen op de 'arbeidsmarkt' moeten ze in zichzelf 'investeren'. In de 'kenniseconomie' zorgt 'een leven lang leren' ervoor dat zij hun 'concurrentiekracht' behouden. De immer concurrerende werknemer moet daar wel zijn best voor doen. 'Wie dat niet doet, moet op de blaren zitten'. Mislukken is een kwestie van 'eigen verantwoordelijkheid' geworden.

(10) Voorlopig zal de trend van harder, flexibeler en prestatiegerichter werken dan ook niet worden gekeerd. Rechts wil het, links slikt het. Zelfs de belangrijkste graadmeter van de toekomst, het onderwijs, wordt verder ten dienste gesteld van de arbeidsmarkt. 'Nutteloze' vakken als geschiedenis, kunst, aardrijkskunde en literatuur zullen nog meer op de achtergrond geraken. CKV (culturele en kunstzinnige vorming) moet nu al wijken voor de 'kernvakken'. Aan de

180 universiteit krijgen alleen de topsectoren die geld opleveren extra subsidie. Het sleutelwoord is innovatie – een eufemisme voor wetenschap die geld oplevert.
185 **(11)** Studenten gaan meer lenen met het argument dat studeren een 'investering in jezelf' is. De onderliggende boodschap luidt: doe geen pretstudie maar een 'nuttige' oplei-
190 ding waarvan de investering rendeert. Studeren moet bovendien steeds sneller, waardoor een recordaantal overspannen studenten bij de psycholoog loopt.

naar: Rutger Bregman
uit: de Volkskrant, 24 november 2012
Examen vwo 2016 tijdvak 1, Tekst 1, alinea 7 t/m 11

Opdracht
3

Lees tekst 2 *Het nieuws als show* en beantwoord de vraag.
In alinea 12 wordt over de hedendaagse krant gesproken als "een krant die niet alleen soepel maar ook steeds gladder wordt". (regels 231-233)

1p Citeer uit alinea 10 tot en met 13 een zinsgedeelte waarin het tegenovergestelde staat van de hedendaagse situatie.

Tekst 2

Het nieuws als show

(10) Beperken we ons tot de kranten, dan moeten we constateren dat die,
190 tegen alle pessimisme in, vandaag veel professioneler worden gemaakt dan enkele decennia terug. Het opleidingsniveau van de redacteuren ligt hoger, ze schrijven vlotter en
195 gewiekster, de opmaak is efficiënter, het idee van wat een krant moet zijn, is meer doordacht. Van een licht anarchistisch en nogal eens log en inefficiënt product werd de krant een
200 prettig lezende verschijning, toegesneden op een lezer die als persoon wil worden erkend en tegelijk raad wil krijgen van een als vriend vermomde 'meneer'.
205 **(11)** Juist in die professionalisering schuilt echter de grootste paradox én het grootste gevaar van de huidige journalistiek. De individualisering die het nieuws, de lezer én de presen-
210 tator of commentator een duidelijk herkenbaar gezicht heeft gegeven, vereist op organisatorisch vlak een machinerie waarvan de afzonderlijke raderen elke individualiteit hebben
215 moeten opgeven. Ooit heerste er op krantenredacties een onverwoestbare anarchie en rekenden afzonderlijke redacteuren het tot hun eer zich aan chefs en hoofdredactie zo weinig
220 mogelijk gelegen te laten liggen. Daarmee heeft het professioneel bedrijfsrationalisme korte metten gemaakt. Kranten worden nu gemaakt volgens een top-down model
225 dat vijftien, twintig jaar geleden ondenkbaar was geweest.
(12) Redacties zijn – anders gezegd – geoliede machines geworden, ter wille van een product dat veel
230 persoonlijker oogt dan ooit het geval was. Het resultaat daarvan is een krant die niet alleen soepel maar ook steeds gladder wordt – en daarin steeds meer gaat lijken op al die
235 andere kranten die werken volgens hetzelfde procedé. De fotootjes boven en de herkenbare namen onder de gezichtsbepalende artikelen mogen verschillen, door professio-
240 nalisering en personalisering zijn kranten steeds meer op elkaar gaan lijken.
(13) Daarmee worden pijnlijke ongelukken vermeden. Maar tegelijk
245 verdwijnt ook iedere verrassing. En juist van het opzienbarende en ongehoorde moet een krant het hebben. Een nieuwe toon in een commentaar, een reportage waaraan niemand had
250 gedacht, een lumineuze invalshoek: altijd zijn die te danken geweest aan redacteuren die de ruimte kregen om hun gang te gaan. Dat was riskant,

→

want ongeleide projectielen zijn altijd
255 gevaarlijk. Maar ze bezorgden een
krant wel zijn meest briljante momenten
– en bepaalden daarmee de voor
de lezers meest dierbare, soms
verfoeide, maar in ieder geval onmis-
260 kenbare karaktertrekken.

naar: Ger Groot
uit: De Groene Amsterdammer, 21 november 2012
Examen vwo 2016 tijdvak 2, Tekst 1, alinea 10 t/m 13

Theorie

Iets uitleggen / Iets met eigen woorden zeggen

Bij 'leg uit'-vragen moet je een stukje tekst **uitleggen**, een genoemd begrip toelichten, een verklaring die de schrijver geeft in eenvoudiger taal weergeven of een vraag formuleren. Soms staat bij zo'n vraag expliciet vermeld dat je iets *met eigen woorden* moet zeggen. Blijf in dat geval bij de formulering van je antwoord wel dicht bij de tekst, maar neem die niet letterlijk over: voeg aan je antwoord in ieder geval enkele eigen woorden toe.
Bij 'leg uit'- en 'met eigen woorden'-vragen staat vaak de volgende zin: *Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan xx woorden*. Je moet dan een correcte zin formuleren, want het antwoord wordt niet alleen beoordeeld op spelling, maar ook op formulering.
Ook is aangegeven hoeveel woorden je mag gebruiken. Als je dat aantal overschrijdt, mag je docent de woorden die je te veel gebruikte, niet beoordelen. Staat het goede antwoord (deels) na het toegestane aantal woorden, dan krijg je geen (of minder) punten.

Opdracht
4

Lees tekst 5 *De prijs van werk* op p. 355 en beantwoord de vragen.
"Het gaat – kortom – slecht met het 'ons' in Nederland." (alinea 8, regels 140-142)

1p **1** Wat wordt bedoeld met "het 'ons'"?

In alinea 9 wordt een mensbeeld geschetst dat volgens de tekst ten grondslag ligt aan de huidige maatschappelijke situatie. Welke negatieve consequentie heeft dit mensbeeld, gelet op alinea 9 en 15?

1p **2** Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

Theorie

Het taalgebruik in een tekst beoordelen

Soms is de auteur emotioneel bij een probleem betrokken en komt zijn mening over een kwestie ook naar voren in zijn taalgebruik. Hij kan bijvoorbeeld zijn teleurstelling of zijn blijdschap over de zaak uiten in zijn woordkeuze. Ook als een schrijver zich boos maakt over iets, zie je dat soms aan woorden waaruit zijn verontwaardiging blijkt.
Een andere houding ten opzichte van een kwestie is *ironie*. De schrijver laat dan in zijn **taalgebruik** merken dat hij een zaak niet al te serieus neemt. Hij bespreekt zijn onderwerp in dat geval enigszins spottend. Als die spot scherp wordt aangezet (bijtend en gemeen), is er sprake van *sarcasme*.
Bij examenvragen over taalgebruik wordt soms de emotie of de houding van de auteur aangegeven. Jij moet vervolgens vaststellen in welke woorden of zinnen je die emotie/houding tegenkomt. Het kan ook andersom: jij moet dan uit het taalgebruik in de tekst de houding van de auteur afleiden of van een aantal zinnen beoordelen of ze die houding bevatten.

Voorbeeld

❶ Het woord 'ironisch' betekent 'licht spottend'. Het juiste antwoord op de vraag is: C in 1 en 4.

❷ Als je de alinea met zin 1 leest, blijkt dat de auteur van de tekst de journalist helemaal niet 'wakker' vindt, maar een beetje dom. In de tekst staat 'wakker' niet voor niets tussen aanhalingstekens.

❸ De ironie (spot) van zin 4 zit in formuleringen als 'twitterend bedienen' en 'op verjaarsbezoek bij tante Riet'.
De twee overige zinnen (2 en 3) zijn neutrale informerende zinnen zonder waardeoordeel. Zin 2 is een constatering, zin 3 een vraagstelling.

Bepaalde passages van de tekst *Het balboekje van de verslaggever* zijn als mild spottend op te vatten. Hier volgen vier citaten:

1 "Neem de recente ervaring van een jonge, 'wakkere' ❷ krantenjournalist." (regels 19-21)
2 "In het verschrompelde maatschappelijk middenveld kunnen veel belangenclubs allang niet meer bogen op een volgzame achterban." (regels 73-76)
3 "De vraag rijst of we nu in iets vergelijkbaars zijn beland, maar dan tussen politiek en media." (regels 93-96)
4 "Terwijl politici en pundits elkaar twitterend bedienen ❸, timmeren gewone burgers een konijnenhok of gaan ze op verjaarsbezoek bij tante Riet ❸." (regels 126-130)

1p 28 In welke van deze citaten is het taalgebruik als ironisch ❶ te typeren?
A in 1 en 2
B in 1 en 3
C in 1 en 4
D in 2 en 3
E in 2 en 4
F in 3 en 4

Examen vwo 2016 tijdvak 2, vraag 28

Opdracht
5

Lees tekst 3 *De prijs van werk* en beantwoord de vraag.
Een schrijver kan gebruikmaken van stijlmiddelen om zijn mening overtuigender weer te geven.

1p Citeer uit het tekstgedeelte van de alinea's 4 tot en met 6 een zin die duidelijk ironisch bedoeld is.

Tekst 3

De prijs van werk

(4) De explosie van stress en depressie is indirect een gevolg van de manier waarop we onze samenleving
60 en arbeidsmarkt hebben ingericht. Het is het resultaat van beleidskeuzes die op dit moment verder worden doorgezet. De verkiezingscampagne in 2012 ging over Europa,
65 de zorg en de crisis. De arbeidsmarkt werd weinig genoemd. In de formatie is men akkoord gegaan met de aantasting van het ontslagrecht en bekorting van de werkloosheids-
70 uitkering, schijnbaar niet met al te grote moeite.
(5) Eigenlijk is dat vreemd. Sinds de crisis wordt er gepleit voor méér regelgeving: voor banken, zorginstel-
75 lingen, verzekeraars, woningbouwcorporaties en andere instellingen. Maar als het over de arbeidsmarkt gaat, dan lijkt iedere regel er juist een te veel geworden. 'Baanzeker-
80 heid' en 'arbeidstijdverkorting' komen nauwelijks meer voor in het Haagse woordenboek. Het ontslagrecht wordt stap voor stap aangepast. Er gaan zelfs stemmen op om de werkweek te
85 verlengen.
(6) Natuurlijk, er is wel verzet. De gedecimeerde vakbeweging roept eens wat. En onlangs stuurden zestien hoogleraren in de rechten
90 een brandbrief naar Den Haag. De Nederlandse arbeidsmarkt is al zeer flexibel, schreven ze. En dat de versoepeling van het ontslagrecht tot meer werkgelegenheid zou leiden, is
95 nooit bewezen. Ook de concurrentiepositie wordt er niet mee bevorderd. De arbeidsproductiviteit gaat immers omlaag doordat werknemers zichzelf →

meer moeten profileren, waardoor zij
100 minder op het belang van het bedrijf
zijn gericht. Bezwaren als deze zijn
aan dovemansoren gericht. Alterna-
tieven – loonmatiging, minder con-
sumptie en meer vrije tijd – worden
105 nauwelijks overwogen.

naar: Rutger Bregman
uit: de Volkskrant, 24 november 2012
Examen vwo 2016 tijdvak 1, Tekst 1, alinea 4 t/m 6

Theorie

De functie van een tekstgedeelte bepalen

Een tekstgedeelte (een of meer alinea's) heeft binnen het geheel of een deel van de tekst een bepaalde functie. Die kan worden weergegeven met behulp van **functiewoorden** als *conclusie, oplossing, stelling* en *verklaring*. Ook binnen een alinea kunnen de verschillende zinnen elk een eigen functie hebben, die met een functiewoord aangegeven kan worden.
Op het examen moet je vaak de functie van een tekstgedeelte vaststellen. Je krijgt dan een rijtje van zo'n tien functiewoorden, in alfabetische volgorde. Jij moet het juiste woord bij enkele aangegeven tekstgedeelten zoeken. In het algemeen hoef je elk functiewoord maar één keer te gebruiken.
Als het gaat om slechts één tekstgedeelte, wordt de vraag naar functiewoorden vaak als meerkeuzevraag gesteld. Ook in dat geval staan de vier antwoordopties – net als bij alle andere meerkeuzevragen in het examen – in alfabetische volgorde.

Functiewoorden
Functiewoorden zijn tamelijk abstract. Het is belangrijk dat je goed weet wat die abstracte begrippen precies betekenen.
Op *Nieuw Nederlands online* vind je alle functiewoorden die voorkwamen in de vwo-examens van 2013 tot en met 2017. Minder bekende begrippen worden kort toegelicht.

De functie van de inleiding van de tekst
Soms wordt er gevraagd naar de functie van de **inleiding** of een deel ervan. Functies van de inleiding zijn bijvoorbeeld:
- het onderwerp van de tekst aanduiden;
- het belang van het onderwerp benadrukken;
- bij de actualiteit aansluiten;
- een anekdote vertellen over het onderwerp;
- een historisch overzicht geven van het tekstonderwerp;
- een grappige toonzetting hanteren;
- een probleemstelling formuleren;
- de hoofdvraag van de tekst stellen;
- een constatering doen over het onderwerp;
- een onverwachte vergelijking maken;
- een prikkelende stelling poneren;
- een samenvatting vooraf geven van de rest van de tekst.

Het onderliggende doel van deze functies is veelal de lezer te motiveren om de tekst te gaan lezen.

Opdracht

6

Lees tekst 4 *Het nieuws als show* en beantwoord de vragen.

1p **1** Wat is de functie van alinea 5 ten opzichte van alinea 2 tot en met 4 in de tekst 'Het nieuws als show'?
In alinea 5 wordt ten opzichte van het tekstdeel dat bestaat uit alinea 2, 3 en 4
A een krachtige tegenwerping geformuleerd.
B een lichte nuancering aangebracht.
C een aantal mogelijke bezwaren geformuleerd.
D een toekomstverwachting uitgesproken.

Alinea's kunnen verschillende functies ten opzichte van elkaar hebben, zoals: *aanleiding, definitie, gevolg, hypothese, onderbouwing, oorzaak, oplossing, relativering, stelling, vermoeden, voorbehoud, weerlegging*.

1p **2** Welke functie heeft alinea 6 ten opzichte van alinea 5? Kies één functie uit bovengenoemde woorden.

1p **3** Welke functie heeft alinea 7 ten opzichte van alinea 6? Kies één functie uit bovengenoemde woorden.

1p **4** Welke functie heeft alinea 8 ten opzichte van alinea 7? Kies één functie uit bovengenoemde woorden.

Tekst 4

Het nieuws als show

(1) In 1963 verscheen op de Nederlandse televisie voor het eerst iets wat leek op een anchorman[1)]. Willem Duys[2)] begon het maandelijkse praatprogramma *Voor de vuist weg*. Hijzelf was er de spil en het gezicht van; gasten kwamen en gingen. Berucht werd de uitzending met de man die ter verruiming van de geest een gaatje in zijn voorhoofd had geboord (midden jaren zestig). Het grootste deel van wat uitdrukkelijk een 'show' heette, werd gevuld met licht nieuws en optredens van artiesten. *Voor de vuist weg* bleek een schot in de roos. Niet alleen omdat het programma jarenlang tot de best bekeken uitzendingen van de Nederlandse televisie behoorde, maar ook omdat de formule ervan gaandeweg school heeft gemaakt in de televisie-journalistiek en nieuwsvoorziening.

(2) Eén vast en betrouwbaar gezicht om je aan vast te klampen, en een hele stoet individuele gezichten om het nieuws een persoonlijk karakter te geven. Dat is vandaag de dag ook het karakter van populaire praatprogramma's op televisie als *Pauw & Witteman* en *Knevel & Van den Brink*[3)]. Alleen veranderde dit ene gezicht soms in twee gezichten. Dat was eveneens afgekeken van het Amerikaanse voorbeeld, waar zelfs nieuwslezers het al sinds jaar en dag niet meer alleen mogen doen. En dus vormen duo-presentatoren als Jeroen Pauw en Paul Witteman hun eigen variant op het janusgezicht[4)] waarmee politiekoppels van oudsher hun ondervragingstechnieken kracht bijzetten.

(3) Die gezichten, daar gaat het om. Zij geven het nieuws een persoonlijk aanzien. Aan de redactionele kant krijgt het medium het mombakkes opgezet van Paul Witteman of Andries Knevel. Aan de persoonlijke kant krijgt het nieuws het gezicht van één specifieke betrokkene bij ramp, festiviteit of trend. En de politicus die aanschuift, wordt van de weeromstuit een persoon als u of ik. Politici maken hun akkoord niet alleen eerder bekend bij *Pauw & Witteman* dan in de Tweede Kamer, zij doen dat meestal ook als leuke jongens die elkaar best mogen, in plaats van de staatslieden die zij zouden moeten zijn.

(4) Het format, dat tenslotte niet voor niets in het entertainment van Willem Duys is geworteld, brengt die metamorfose vanzelf tot stand. Hoe effectief het format is, blijkt niet alleen uit dit soort tv-programma's. Ook de dagbladen moeten eraan geloven.

→

Nieuws is pas compleet, wanneer daarbij een paar 'gewone Nederlanders' mogen toelichten hoe het hun leven beïnvloedt en wat zij daarvan vinden. En ook aan de kant van het medium heeft het anonieme gezag van de krant inmiddels een duidelijk gezicht gekregen. Hoofdredacteuren spreken zich uit in wekelijkse brieven aan de lezer, gaan het land in om deze te ontmoeten of schuiven op hun beurt aan bij presentator Jeroen Pauw. Het officiële commentaar van de krant wordt vaak overvleugeld door dat van columnisten, sprekend op eigen gezag en voorzien van identificeerbare pasfoto's.

(5) Dit zou het moment kunnen zijn om over al die ontwikkelingen een jeremiade aan te heffen. Redenen daarvoor zijn er te over. Kranten maken zich tot in hun formaat toe klein om de lezer zo veel mogelijk nabij te komen. Niet langer vallen zij hem lastig met brede analyses en vergezichten. In plaats daarvan mag hij zich spiegelen aan de commentaren van columnisten in wie hij moeiteloos zichzelf kan herkennen. Een politicus wordt eerder beoordeeld op zijn persoonlijkheid of uiterlijk (lach, das, pumps, gezinsleven) dan op zijn visie. De zorgvuldige ontrafeling van een probleem maakt plaats voor een mening óver dat probleem. Het sonore geluid van de krant die een 'meneer' was, wordt overstemd door een kakofonie van opinies waartussen de lezer kan uitzoeken wat hem het best bevalt.

(6) Je kunt je afvragen hoe erg dat is. Wie ervan uitgaat dat een volwassen democratie het niet kan stellen zonder mondige burger, zal over het verlies van een gezaghebbende mediastem niet erg treuren. De wereld biedt een chaotische aanblik en wanneer de krant daarvan de spiegel wil zijn, dan ligt het voor de hand dat die ook de chaos van het maatschappelijk gekwetter reflecteert. Vreemd is het dan niet dat ook krant, radio en televisie zich aanpassen aan die wirwar zonder centrum of hemels baldakijn.

(7) Zo zou men elke zorg over de staat van de hedendaagse nieuwsmedia kunnen pareren. Laten we daarmee eindelijk de hoop los dat ooit nog iemand ons zou kunnen vertellen 'hoe het zit' en dat die ons ontslaat van de plicht om zelf na te denken? Hebben we dát soort autoriteitsgeloof met ontzuiling, secularisering en emancipatie achter ons gelaten? Ik zou wensen dat het zo eenvoudig lag dat burgers inderdaad de mondige, lucide, nieuwsgierige, goedgeïnformeerde en onafhankelijke individuen zijn waarop de postmoderne samenleving prat gaat. In werkelijkheid hebben zij er veelal de tijd, de energie en soms ook de wil of het vermogen niet toe om kritisch te reageren. Ik vrees dat die veronderstelde zelfstandigheid van de burger te idealistisch is: men vergeet hoe graag de doorsnee krantenlezer en tv-kijker zich nog altijd laat leiden door wat hij leest of hoort. De keuze van krant of zender bepaalt hij zelf. Maar daarna laat hij zich graag bevestigen door een medium dat 'zegt wat hij (lezer, kijker) denkt'.

(8) Lezers van de meer 'intellectuele' kranten kiezen voor *NRC, Trouw* of *Nederlands Dagblad* omdat ze daarin een visie hopen terug te vinden die hun aanstaat en die hen helpt de wereld te begrijpen. Kritiek zullen ze af en toe ongetwijfeld hebben en soms zullen ze met een ingezonden brief protesteren. De frequentie daarvan moet je niet overschatten. In weerwil van alle emancipatie en zelfstandigheid van de burger is de krant nog altijd een 'meneer' van wie we verwachten te horen 'hoe het zit' en wiens mening we veelal als vanzelfsprekend tot de onze maken. De krant of het tv-programma weet dat van zijn kant ook heel goed.

(9) Als opiniemakers spelen de media dus nog altijd een grote rol. Alleen heeft die opinie, voorheen gedragen door een anonieme 'meneer', nu een gezicht gekregen. De sterverslaggever, de presentator, de commentator of de hoofdredacteur spreekt de lezer aan van mens tot mens – en suggereert daarmee een vertrouwelijkheid die

naadloos aansluit bij de steeds informelere verhoudingen in het maatschappelijk verkeer. De visie die hij uitdraagt, hoeft er daardoor niet minder diepgravend op te worden.

(10) Beperken we ons tot de kranten, dan moeten we constateren dat die, tegen alle pessimisme in, vandaag veel professioneler worden gemaakt dan enkele decennia terug. Het opleidingsniveau van de redacteuren ligt hoger, ze schrijven vlotter en gewiekster, de opmaak is efficiënter, het idee van wat een krant moet zijn, is meer doordacht. Van een licht anarchistisch en nogal eens log en inefficiënt product werd de krant een prettig lezende verschijning, toegesneden op een lezer die als persoon wil worden erkend en tegelijk raad wil krijgen van een als vriend vermomde 'meneer'.

(11) Juist in die professionalisering schuilt echter de grootste paradox én het grootste gevaar van de huidige journalistiek. De individualisering die het nieuws, de lezer én de presentator of commentator een duidelijk herkenbaar gezicht heeft gegeven, vereist op organisatorisch vlak een machinerie waarvan de afzonderlijke raderen elke individualiteit hebben moeten opgeven. Ooit heerste er op krantenredacties een onverwoestbare anarchie en rekenden afzonderlijke redacteuren het tot hun eer zich aan chefs en hoofdredactie zo weinig mogelijk gelegen te laten liggen. Daarmee heeft het professioneel bedrijfsrationalisme korte metten gemaakt. Kranten worden nu gemaakt volgens een top-down model dat vijftien, twintig jaar geleden ondenkbaar was geweest.

(12) Redacties zijn – anders gezegd – geoliede machines geworden, ter wille van een product dat veel persoonlijker oogt dan ooit het geval was. Het resultaat daarvan is een krant die niet alleen soepel maar ook steeds gladder wordt – en daarin steeds meer gaat lijken op al die andere kranten die werken volgens hetzelfde procedé. De fotootjes boven en de herkenbare namen onder de gezichtsbepalende artikelen mogen verschillen, door professionalisering en personalisering zijn kranten steeds meer op elkaar gaan lijken.

(13) Daarmee worden pijnlijke ongelukken vermeden. Maar tegelijk verdwijnt ook iedere verrassing. En juist van het opzienbarende en ongehoorde moet een krant het hebben. Een nieuwe toon in een commentaar, een reportage waaraan niemand had gedacht, een lumineuze invalshoek: altijd zijn die te danken geweest aan redacteuren die de ruimte kregen om hun gang te gaan. Dat was riskant, want ongeleide projectielen zijn altijd gevaarlijk. Maar ze bezorgden een krant wel zijn meest briljante momenten – en bepaalden daarmee de voor de lezers meest dierbare, soms verfoeide, maar in ieder geval onmiskenbare karaktertrekken.

(14) Willem Duys werd in de jaren zestig door het progressievere deel van de natie hartgrondig gehaat. Ook daar waren goede redenen voor. Maar de revolutie die zijn programma belichaamde, verdient niet alleen waardering, omdat hij de eerste presentator was die een mediapersoonlijkheid werd. Hij was óók berucht omdat hij met soevereine flair de tv-wetten aan z'n laars durfde te lappen. Onbekommerd liet hij zijn programma uitlopen tot ver over de toegemeten tijd heen – eenmaal zelfs tot middernacht, het luidkeels door Duys gezongen Wilhelmus leidde tot de zoveelste rel[5]. Dat hoeft niet ieders smaak te zijn, maar léven bracht het wel. Een klein beetje 'Duys' als zand in een te soepele machine zou de (kranten)redacteur opnieuw moeten worden gegund. Aan te veel professionaliteit gaat een nieuws- en opiniemedium uiteindelijk óók ten onder.

naar: Ger Groot
uit: De Groene Amsterdammer, 21 november 2012
Examen vwo 2016 tijdvak 2, Tekst 1

noot 1 anchorman: vaste presentator in een televisiejournaal of actualiteitenprogramma, rond 1960 naar Amerikaans voorbeeld in de Nederlandse media geïntroduceerd

noot 2 Willem Duys (1928-2011) was een Nederlandse radio- en televisiepresentator.

noot 3 *Pauw & Witteman* was een populair praatprogramma (2006-2014) op televisie waarin diverse gasten, onder wie politici, aan tafel verschenen en over actuele onderwerpen discussieerden. Een vergelijkbaar praatprogramma was van 2007 tot 2014 dat van Andries Knevel en Tijs van den Brink.

noot 4 janusgezicht: term, ontleend aan Janus, een Romeinse god die met twee gezichten werd afgebeeld

noot 5 Er ontstond een rel nadat Willem Duys in 1966 tijdens zijn talkshow *Voor de vuist weg* het Nederlands volkslied aanhief uit boosheid over de protesten tegen het huwelijk van prinses Beatrix en Claus von Amsberg dat in die periode werd voltrokken.

Opdracht 7

Lees tekst 5 *De prijs van werk* op p. 355 en beantwoord de vragen.
Alinea 14 zou gelezen kunnen worden als een zelfstandige redenering.

4p **1** Benoem de verschillende onderdelen van deze redenering. Vul daartoe de derde kolom van onderstaand schema verder in. Kies daarbij uit de volgende termen: *conclusie, constatering, hypothese, oorzaak, precisering, stelling, tegenwerping, uitwerking, voorbeeld, voorwaarde.*

Kolom 1	Kolom 2	Kolom 3
zin 1	Natuurlijk, er zijn best werknemers die van baan willen veranderen.	
zin 2	Dan zijn ze op zoek naar 'een nieuwe uitdaging' of willen ze gewoon meer geld verdienen.	
zin 3	Een nieuwe baan mag in de optiek van de werknemers echter niet ten koste gaan van hun baanzekerheid.	
zin 4	'Het gaat niet om baanzekerheid, het gaat om werkzekerheid', haasten werkgevers zich daarbij aan te tekenen.	tegenwerping
zin 5	Werknemers zouden zich volgens hen niet zo druk moeten maken over hun contract, ze moeten er gewoon voor zorgen dat ze aantrekkelijk blijven voor werkgevers.	
zin 6	Maar dat is een wereld van verschil: baanzekerheid is een recht, werkzekerheid een gunst.	

1p **2** Welke functie heeft alinea 15 ten opzichte van het tekstgedeelte dat bestaat uit de alinea's 13 en 14?

A afweging
B samenvatting
C voorbeeld
D weerlegging

Theorie

Een vraag over de titel van de tekst beantwoorden

Een tekst heeft een informerende of een motiverende **titel**. Over een motiverende titel wordt soms een vraag gesteld. Dat is vaak een 'leg uit'-vraag. In het algemeen vind je in de tekst aanknopingspunten voor de betekenis van de titel.

Opdracht **8**

2p

Lees tekst 4 *Het nieuws als show* op p. 349 en beantwoord de vraag.
De titel van de tekst luidt 'Het nieuws als show'. Leg deze titel uit.
Gebruik in je uitleg geen voorbeelden.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

Theorie

Een tekst indelen

Een tekst bestaat uit **deelonderwerpen**. Die moet je in de tekst kunnen herkennen. Daarom bevat vrijwel elk examen de opdracht om de tekst (na de inleiding) te verdelen in deelonderwerpen. De **tussenkopjes** zijn dan gegeven en jij moet bepalen bij welke alinea('s) ze horen, zoals bij vraag 1 en 2 in het voorbeeld.

Zo vind je de deelonderwerpen

- Een deelonderwerp wordt vaak aangekondigd in de eerste zin(nen) en soms afgerond met een slotzin. Zoek dus naar structurerende zinnen en zinsgedeelten. Die vind je op de voorkeursplaatsen, het begin en het eind van de alinea's.
- Lees nadat je een beginalinea van een deelonderwerp gekozen hebt, nog even de voorgaande alinea. Gaat die inderdaad nog over het vorige deelonderwerp?
- Het eerste deelonderwerp begint direct na de inleiding. Als je moet aangeven waar het eerste deelonderwerp begint, is het soms makkelijker om te kijken waar de inleiding eindigt.
- Kijk ook even naar de andere tekstvragen. Die gaan soms over een deelonderwerp. Aansluitende alinea's die in één vraag genoemd worden, vormen vaak zo'n deelonderwerp. Daar kun je wat aan hebben bij de vraag naar de indeling van de tekst.
- Kies bij twijfel de alinea met het laagste alineanummer. Een te hoog gekozen alinea veroorzaakt soms nog meer fouten.
- Soms worden er twee antwoorden goed gerekend. Meestal gaat het om twee op elkaar volgende alinea's. In dat geval is de laatste alinea van het vorige deelonderwerp meestal een soort opmaat naar het volgende.

Voorbeeld

Let op: dit voorbeeld behandelt alleen vraag 2 uit de examenopdracht hieronder; vraag 1 komt aan de orde in opdracht 9.

De tekst *Het nieuws als show* kan door middel van onderstaande kopjes in vijf opeenvolgende delen worden onderverdeeld:
Deel 1: Veranderingen in de media
Deel 2: Duiding van de veranderingen in de media
Deel 3: Professionalisering van de media
Deel 4: Uniformering van de media
Deel 5: Slot

1 Bij welke alinea begint deel 2, 'Duiding van de veranderingen in de media'?
2 Bij welke alinea begint deel 4, 'Uniformering van de media'?
Examen vwo 2016 tijdvak 2, vraag 1 en 2

→

Het nieuws als show

(10) Beperken we ons tot de kranten, dan moeten we constateren dat die, tegen alle pessimisme in, vandaag veel professioneler worden gemaakt dan enkele decennia terug ❶. Het opleidingsniveau van de redacteuren ligt hoger, ze schrijven vlotter en gewiekster, de opmaak is efficiënter, het idee van wat een krant moet zijn, is meer doordacht. Van een licht anarchistisch en nogal eens log en inefficiënt product werd de krant een prettig lezende verschijning, toegesneden op een lezer die als persoon wil worden erkend en tegelijk raad wil krijgen van een als vriend vermomde 'meneer'.

(11) Juist in die professionalisering schuilt echter ❸ de grootste paradox én het grootste gevaar van de huidige journalistiek. De individualisering die het nieuws, de lezer én de presentator of commentator een duidelijk herkenbaar gezicht heeft gegeven, vereist op organisatorisch vlak een machinerie waarvan de afzonderlijke raderen elke individualiteit hebben moeten opgeven. Ooit heerste er op krantenredacties een onverwoestbare anarchie en rekenden afzonderlijke redacteuren het tot hun eer zich aan chefs en hoofdredactie zo weinig mogelijk gelegen te laten liggen. Daarmee heeft het professioneel bedrijfsrationalisme korte metten gemaakt ❹. Kranten worden nu gemaakt volgens een top-down model dat vijftien, twintig jaar geleden ondenkbaar was geweest.

(12) Redacties zijn – anders gezegd – geoliede machines geworden, ter wille van een product dat veel persoonlijker oogt dan ooit het geval was. Het resultaat daarvan is een krant die niet alleen soepel maar ook steeds gladder wordt – en daarin steeds meer gaat lijken op al die andere kranten die werken volgens hetzelfde procedé ❷. De fotootjes boven en de herkenbare namen onder de gezichtsbepalende artikelen mogen verschillen, door professionalisering en personalisering zijn kranten steeds meer op elkaar gaan lijken.

naar: Ger Groot
uit: De Groene Amsterdammer, 21 november 2012
Examen vwo 2016 tijdvak 2, Tekst 1, alinea 10 t/m 12

Hoe vind je het antwoord op vraag 2: Bij welke alinea begint deel 4, 'Uniformering van de media'?

❶ Alinea 10 gaat duidelijk nog over deelonderwerp 3 'Professionalisering van de media'.

❷ Alinea 12 gaat over deelonderwerp 4. Zinsneden als *steeds meer gaat lijken op* en *volgens hetzelfde procedé* wijzen op 'uniformering' (= alles wordt uniform/hetzelfde).

❸ Het signaalwoord *echter* wijst op een soort tegenstelling tussen alinea 10 en 11.

❹ De groen gemarkeerde zinnen in alinea 11 geven aan dat de individualiteit en de anarchie (toestand waarin niemand de leiding heeft) verdwenen zijn; er is dus uniformiteit.
Conclusie: alinea 11 hoort bij deelonderwerp 4 'Uniformering van de media'. Het antwoord op de vraag: Bij welke alinea begint deel 4, 'Uniformering van de media'? is dus: alinea 11.

Opdracht 9

Lees tekst 4 *Het nieuws als show* op p. 349 en beantwoord de vraag.

1p Bij welke alinea begint deel 2, 'Duiding van de veranderingen in de media'?

Opdracht 10

Lees tekst 5 *De prijs van werk* en beantwoord de vragen.
De inleiding van de tekst 'De prijs van werk' bestaat uit alinea 1 en 2. Na deze inleiding kan de tekst in vier achtereenvolgende delen worden onderverdeeld:
deel 1: Werkdruk en arbeid
deel 2: Werkdruk en politiek
deel 3: Werkdruk en samenleving
deel 4: Werk als individuele keuze

1p **1** Bij welke alinea begint deel 3, 'Werkdruk en samenleving'?
1p **2** Bij welke alinea begint deel 4, 'Werk als individuele keuze'?

Tekst 5

De prijs van werk

(1) Er is iets goed fout met de Nederlandse arbeidsmarkt. Inmiddels heeft een op de acht werknemers een burn-out. De helft van alle Nederlanders zegt het te druk te hebben. Het meeste ziekteverzuim is een gevolg van stress, depressie of overspannenheid. Meer dan de helft van alle depressieve werknemers noemt zijn werk als belangrijkste oorzaak voor de depressie.

(2) Daar wordt van alles aan gedaan. Nergens in Europa zijn immers meer psychologen per hoofd van de bevolking. Nergens gaan zo veel mensen naar de psycholoog of psychiater, zónder dat een psychische stoornis is vastgesteld. Tussen 1996 en 2011 steeg het gebruik van antidepressiva met maar liefst 230 procent. Depressies komen steeds minder vaak voort uit jeugd- of relatieproblemen en steeds vaker uit problemen op het werk of ontslag. De arbeidsmarkt levert steeds meer zieke mensen af.

(3) We hebben het drukker dan ooit want we moeten steeds flexibeler zijn, thuis en op het werk. Op papier heeft de Nederlander misschien een korte werkweek, maar sinds de jaren tachtig zijn we alleen maar drukker geworden met werk, overwerk, zorg en opleiding. Waren we hier in 1985 nog 43,6 uur per week aan kwijt, in 2005 was dat al 48,6 uur. De stijging zat voor het grootste deel in de categorie 'werk'. Sinds in 2008 de crisis uitbrak, zegt ruim de helft van de werknemers nog meer stress te ervaren. De manier waarop we onze uren maken, is namelijk veranderd. De arbeidsmarkt wordt steeds flexibeler. Flexibilisering maakt dat werknemers steeds meer met elkaar moeten concurreren, of ze nu een vaste of tijdelijke baan hebben. Flexibel zijn betekent: voortdurend aan 'je eigen merk' schaven en maximaal wendbaar zijn. Volgens arbeidspsychologen worden overspannenheid en depressiviteit vooral veroorzaakt door de daaruit voortvloeiende baanonzekerheid, werkdruk, informatie-overload en onbalans tussen werk en privé.

(4) De explosie van stress en depressie is indirect een gevolg van de manier waarop we onze samenleving en arbeidsmarkt hebben ingericht. Het is het resultaat van beleidskeuzes die op dit moment verder worden doorgezet. De verkiezingscampagne in 2012 ging over Europa, de zorg en de crisis. De arbeidsmarkt werd weinig genoemd. In de formatie is men akkoord gegaan met de aantasting van het ontslagrecht en bekorting van de werkloosheidsuitkering, schijnbaar niet met al te grote moeite.

(5) Eigenlijk is dat vreemd. Sinds de crisis wordt er gepleit voor méér regelgeving: voor banken, zorginstellingen, verzekeraars, woningbouwcorporaties en andere instellingen. Maar als het over de arbeidsmarkt gaat, dan lijkt iedere regel er juist een te veel geworden. 'Baanzekerheid' en 'arbeidstijdverkorting' komen nauwelijks meer voor in het Haagse woordenboek. Het ontslagrecht wordt stap voor stap aangepast. Er gaan zelfs stemmen op om de werkweek te verlengen.

(6) Natuurlijk, er is wel verzet. De gedecimeerde vakbeweging roept eens wat. En onlangs stuurden zestien hoogleraren in de rechten een brandbrief naar Den Haag. De Nederlandse arbeidsmarkt is al zeer flexibel, schreven ze. En dat de versoepeling van het ontslagrecht tot meer werkgelegenheid zou leiden, is nooit bewezen. Ook de concurrentiepositie wordt er niet mee bevorderd. De arbeidsproductiviteit gaat immers omlaag doordat werknemers zichzelf meer moeten profileren, waardoor zij minder op het belang van het bedrijf zijn gericht. Bezwaren als deze zijn aan dovemansoren gericht. Alternatieven – loonmatiging, minder consumptie en meer vrije tijd – worden nauwelijks overwogen.

(7) De argumenten van de voorstanders zijn steevast economisch. De Nederlandse markt is in vergelijking met buitenlandse markten al veel flexibeler. Flexibilisering zou de arbeidsmarkt 'beter laten functioneren' en voor 'meer dynamiek' zorgen.

Langer werken zou bovendien de ‘houdbaarheid van de verzorgingsstaat’ garanderen.

(8) De belangrijkste vraag wordt ondertussen nauwelijks gesteld. Die gaat niet over de economische, maar over de maatschappelijke – zeg gerust geestelijke – gevolgen van deze politieke keuzes. De tijd voor hobby’s, muziek, vrienden, familie, kunst, cultuur en sport slinkt in rap tempo. Nederlanders besteden steeds minder tijd aan huisgenoten, vrienden en familie. Niet alleen hebben we het drukker, het onderscheid tussen werk en vrije tijd vervaagt. Als ‘manager van je eigen leven’ ben je in principe altijd aan het werk, daarmee geholpen door je smartphone. En alsof dat nog niet genoeg is, heeft de flexibele mens – of deze nu in tijdelijke of vaste dienst is – minder het gevoel een zinvol onderdeel van een gemeenschap te zijn. Kerk, vereniging, partij en vakbond zijn al langer op hun retour. Nu brokkelt ook de laatste zuil van zekerheid, ons werk, in rap tempo af. Het gaat – kortom – slecht met het ‘ons’ in Nederland.

(9) Aan deze maatschappelijke teloorgang ligt een hardnekkig mensbeeld ten grondslag. In dit mensbeeld worden zowel studenten als werknemers, flex én vast, tot ‘menselijke grondstof’ gereduceerd: economische eenheden die zo efficiënt mogelijk moeten worden ingezet. De woordkeuze van politici, economen en human-resourcesmanagers is veelzeggend. Werknemers zouden ‘concurrerende’ wezens zijn. Om zichzelf als ‘menselijk kapitaal’ te kunnen verkopen op de ‘arbeidsmarkt’ moeten ze in zichzelf ‘investeren’. In de ‘kenniseconomie’ zorgt ‘een leven lang leren’ ervoor dat zij hun ‘concurrentiekracht’ behouden. De immer concurrerende werknemer moet daar wel zijn best voor doen. ‘Wie dat niet doet, moet op de blaren zitten.’ Mislukken is een kwestie van ‘eigen verantwoordelijkheid’ geworden.

(10) Voorlopig zal de trend van harder, flexibeler en prestatiegerichter werken dan ook niet worden gekeerd. Rechts wil het, links slikt het. Zelfs de belangrijkste graadmeter van de toekomst, het onderwijs, wordt verder ten dienste gesteld van de arbeidsmarkt. ‘Nutteloze’ vakken als geschiedenis, kunst, aardrijkskunde en literatuur zullen nog meer op de achtergrond geraken. CKV (culturele en kunstzinnige vorming) moet nu al wijken voor de ‘kernvakken’. Aan de universiteit krijgen alleen de topsectoren die geld opleveren extra subsidie. Het sleutelwoord is innovatie – een eufemisme voor wetenschap die geld oplevert.

(11) Studenten gaan meer lenen met het argument dat studeren een ‘investering in jezelf’ is. De onderliggende boodschap luidt: doe geen pretstudie maar een ‘nuttige’ opleiding waarvan de investering rendeert. Studeren moet bovendien steeds sneller, waardoor een recordaantal overspannen studenten bij de psycholoog loopt.

(12) Het onderricht van de werknemer richt zich nu ook op de persoon zelf, op zijn assertiviteit, de mate waarin hij een ‘teamspeler’ is en bovenal zijn flexibiliteit. Werknemers worden niet alleen in hun functie beoordeeld, hun hele persoonlijkheid moet de toets der kritiek doorstaan. Werken en leren zijn in de kenniseconomie onlosmakelijk met elkaar verbonden. Flexibiliteit is nu een deugd op zich, voor zowel vaste als tijdelijke werknemers. We moeten ook ‘in ons hoofd’ flexibel worden. Maar de werknemer die tot ‘levenslang leren’ is veroordeeld, is niet onderhevig aan permanente verwondering. Hij lijdt aan chronische kennisstress.

(13) Uiteindelijk is er slechts één kink in de kabel: we willen helemaal geen hogere werkdruk. We wíllen niet harder werken. Uit iedere arbeidsenquête blijkt dat we juist minder willen werken. Desnoods voor een lager salaris. Zowel mannen als vrouwen geven de voorkeur aan een deeltijdbaan van tussen de 20 en 34 uur per week. Vrijwel alle werknemers verkiezen baanzekerheid boven een hoger inkomen, meer vrijheid of een bijscholingstraject – zeker sinds de crisis is uitgebroken. Ontslagen vijftigers hebben geen behoefte aan een leven lang leren als er toch geen

baan in het verschiet ligt. De helft van het aantal kleine zelfstandigen geeft er na drie jaar de brui aan.

(14) Natuurlijk, er zijn best werknemers die van baan willen veranderen. Dan zijn ze op zoek naar 'een nieuwe uitdaging' of willen ze gewoon meer geld verdienen. Een nieuwe baan mag in de optiek van de werknemers echter niet ten koste gaan van hun baanzekerheid. 'Het gaat niet om baanzekerheid, het gaat om werkzekerheid', haasten werkgevers zich daarbij aan te tekenen. Werknemers zouden zich volgens hen niet zo druk moeten maken over hun contract, ze moeten er gewoon voor zorgen dat ze aantrekkelijk blijven voor werkgevers. Maar dat is een wereld van verschil: baanzekerheid is een recht, werkzekerheid een gunst.

(15) Voor eenieder met succes is dit mensbeeld zo gek nog niet. Voor zolang het duurt, mogen de succesvollen zich op de borst kloppen. Succes is dan hun eigen keuze. Voor veel lageropgeleiden, minderheden, ouderen, jongeren, alleenstaande moeders, arbeidsongeschikten en werklozen is het flexibele mensbeeld een ramp. Met werkzekerheid betalen ze hun rekeningen niet. En daar mogen ze alleen zichzelf de schuld van geven.

(16) Het grootste verlies wordt door ons allemaal geleden. Nederlanders zijn jaar in jaar uit, al zo'n drie decennia achter elkaar, minder in staat van 'het goede leven' te genieten. Natuurlijk maakt werk daar een belangrijk onderdeel van uit. Maar minder vrije tijd en minder zekerheid betekenen minder verwondering, minder zorg voor elkaar, minder vriendschap, minder saamhorigheid en minder genieten. Dat is geen kwestie van 'eigen verantwoordelijkheid'. Het is het resultaat van politieke keuzes.

naar: Rutger Bregman
uit: de Volkskrant, 24 november 2012
Rutger Bregman (1988) is een Nederlands geschiedkundige en publicist.
Examen vwo 2016 tijdvak 1, Tekst 1

Theorie

Het tekstdoel of de tekstsoort vaststellen

In het Eindexamen Tekstbegrip wordt je vaak gevraagd het **tekstdoel** (amuseren, informeren, opiniëren, overtuigen of activeren) of de **tekstsoort** (uiteenzetting, beschouwing, betoog of mengvorm) van de tekst vast te stellen. → ***zie Lezen p. 66***
De vraag naar tekstdoel/tekstsoort is meestal een meerkeuzevraag.

Zo stel je het tekstdoel / de tekstsoort vast

1. Vraag je af: wat wil de auteur met deze tekst bereiken bij de lezers? Geef eerst jouw antwoord (als lezer) op die vraag.
2. Kijk dan naar de vraag over de hoofdgedachte van de tekst. → ***zie Basis p. 10***
   Er is verband tussen hoofdgedachte en tekstdoel/tekstsoort. Een informerende tekst (uiteenzetting) of een opiniërende tekst (beschouwing) heeft meestal een constatering als hoofdgedachte. Een overtuigende tekst (betoog) of een activerende tekst heeft als hoofdgedachte een mening (standpunt). Kijk dus of de aangeboden antwoorden bij de meerkeuzevraag over de hoofdgedachte vooral constateringen of vooral meningen zijn. Houd natuurlijk rekening met de hoofdgedachte die je als antwoord gekozen hebt.
3. Bekijk de titel. Soms geeft een titel een aanwijzing over het tekstdoel. Zeker wanneer de titel een mening is, is dat een aanwijzing voor een overtuigende of activerende tekst.

Opdracht
11

Lees tekst 4 *Het nieuws als show* op p. 349 en beantwoord de vraag.

1p Hoe kan tekst 4 het beste worden getypeerd?

De tekst is vooral te typeren als

A een beschouwing, omdat de geschetste visies op nieuwsvoorziening nogal eens zijn veranderd in de afgelopen decennia.

B een beschouwing, omdat verschillende mogelijkheden worden gepresenteerd om de moderne nieuwsvoorziening te verbeteren.

C een betoog, omdat wordt gepleit voor een hernieuwde werkwijze voor redacteuren in de moderne nieuwsvoorziening.

D een betoog, omdat wordt opgeroepen tot het omarmen van Duys' format om de moderne nieuwsvoorziening te verbeteren.

Opdracht
12

Lees tekst 5 *De prijs van werk* op p. 355 en beantwoord de vraag.

1p Met welke zin wordt het doel van tekst 5 het best omschreven?

De tekst is ervoor bedoeld om

A aan de lezer duidelijk te maken dat de politiek het toelaat dat er te hoge eisen aan werknemers worden gesteld en dat alleen de werknemers zelf daar verandering in kunnen brengen.

B aan de lezer uiteen te zetten hoe de eisen vanuit de arbeidsmarkt veranderd zijn en de lezer ervan te overtuigen dat deze veranderingen een negatieve invloed op de maatschappij hebben.

C de lezer duidelijk te maken welke mechanismen gezamenlijk de arbeidsmarkt beïnvloeden en de lezer ervan te overtuigen dat alleen een goede voorbereiding tot betere individuele kansen leidt.

D de lezer te informeren over de veranderingen op de arbeidsmarkt en in de maatschappij en de lezer ertoe aan te zetten meer eigen verantwoordelijkheid voor de maatschappelijke positie te nemen.

Theorie

Uitspraken over een tekst beoordelen

De opdracht om **uitspraken over een tekst te beoordelen** op juistheid is meestal een van de laatste opdrachten bij de tekst. Je hebt de tekst dan al bijna helemaal gelezen en er een aantal andere vragen over beantwoord. De inhoud, het onderwerp en de deelonderwerpen, de redeneringen van de auteur en de hoofdgedachte heb je dus al in je hoofd. Op basis daarvan vergelijk je de uitspraken met de inhoud van de tekst. Tip: Streep eerst beweringen weg die zeker onjuist zijn.

Opdracht
13

Lees tekst 4 *Het nieuws als show* op p. 349 en beantwoord de vraag.

2p Welke drie van onderstaande zinnen stroken met de inhoud en de strekking van tekst 4?

Noteer de nummers van de zinnen.

1 Dagbladlezers zijn tegenwoordig goed in staat om zelfstandig hun mening te vormen op basis van de beschikbare nieuwsvoorziening.

2 De krant weerspiegelt onze postmoderne maatschappij waarin veel opinies naast elkaar bestaan.

3 Door gebrek aan brede analyses en vergezichten wordt de krant steeds oppervlakkiger.

4 Het huidige format voor nieuwsvoorziening leidt tot voorspelbaarheid en te grote uniformiteit.

5 Hoofdredacteuren van kranten geven het nieuws elke dag hun eigen persoonlijke tintje.

6 Lezers van een krant willen door hun krant graag bevestigd worden in hun opinies.

7 Willem Duys was de grondlegger van de huidige televisiejournalistiek.

Opdracht
14

Lees tekst 5 *De prijs van werk* op p. 355 en beantwoord de vraag.

3p Welke drie van onderstaande zinnen zijn inhoudelijk gezien juist volgens tekst 5? Noteer de nummers van deze zinnen.

1 ‘Baanzekerheid’ en ‘arbeidstijdverkorting’ komen nauwelijks meer voor in het Haagse woordenboek.
2 Bewust kiezen politici het mensbeeld van de flexibele mens als basis voor hun beleidskeuzes.
3 De huidige flexibilisering van de arbeidsmarkt is inhoudelijk niet verdedigbaar.
4 De laatste jaren ervaren mensen veel meer stress door hun werk.
5 Politieke problemen leiden tot problemen op de arbeidsmarkt.
6 Wetenschap moet geld opleveren.

Theorie

Teksten vergelijken

Als twee teksten over hetzelfde onderwerp gaan, kun je ze met elkaar **vergelijken**. Er zijn dan immers altijd overeenkomsten en verschillen. Die kunnen met diverse zaken te maken hebben, bijvoorbeeld:

- verschillen tussen de teksten in de gegeven informatie;
- inhoudelijke toevoegingen die een tekstfragment geeft op de hoofdtekst;
- verschillen in de verklaringen of de oplossingen die de teksten geven voor een probleem;
- overeenkomsten of verschillen in opvattingen en/of argumenten van de auteurs.

Als er gevraagd wordt naar verschillen tussen twee teksten, moet je altijd over *beide* teksten iets inhoudelijks zeggen, bijvoorbeeld: ‘De auteur van tekst 1 vindt dít en de auteur van tekst 2 vindt juist dát.’ Zeg niet: ‘De auteur van tekst 1 vindt dít en de auteur van tekst 2 *niet*.’ In het laatste geval zeg je niet iets duidelijks over tekst 2.

Er zijn drie soorten vragen:

1 vragen over een tekstfragment en een (klein) deel van een hoofdtekst;
2 vragen over een tekstfragment en een hele hoofdtekst;
3 vragen over twee hoofdteksten.

Voor vragen van het type 2 en 3 moet je één of twee teksten helemaal gelezen hebben of opnieuw lezen. Dat kost veel tijd. Als je op het examen in tijdnood raakt, kun je vragen van het type 2 en 3 beter even overslaan. Blijkt later dat je toch tijd genoeg hebt, dan maak je de vraag alsnog, want zo’n vraag levert vaak wel 2 of 3 punten op.

Opdracht
15

Lees tekst 5 *De prijs van werk* op p. 355 en tekst 6 *Tekstfragment 1* en beantwoord de vragen.

1p **1** Citeer uit tekstfragment 1 de zin die nauw aansluit bij de hoofdgedachte van tekst 5.

1p **2** In tekstfragment 1 worden beweringen gedaan over inkomensveranderingen van verschillende sociaal-economische groeperingen.
Bij welke alinea uit tekst 5 sluiten deze beweringen het meeste aan?

Tekst 6

Tekstfragment 1

Voor minister-president Rutte is het onvermijdelijk dat we zekerheden opgeven. "Dé manier om kwijt te raken wat we hebben, is vast te houden aan wat we hebben", sprak hij in zijn H.J. Schoo-lezing. Daar zit een kern van waarheid in. Maar de boodschap zou veel beter te verteren zijn als je niet zou voelen dat het steeds dezelfde mensen zijn die profiteren van "het opgeven van zekerheden", terwijl anderen het nakijken hebben. Hoger opgeleiden, de commerciele jongens, de mensen die slim door het systeem weten te manoeuvreren, gaan erop vooruit en de rest heeft het nakijken.

Volgens een recente studie van het Amsterdamse Instituut voor Arbeidsstudies is de rijkste 10 procent van Nederland er sinds het einde van de jaren zeventig 23 procent op vooruitgegaan, terwijl de armste 10 procent juist 30 procent heeft ingeleverd. Maatschappelijke veranderingen zijn beter te verkopen als de overheid niet de concurrentie, maar de verbinding tussen burgers zou benadrukken. Misschien zouden we dan ook tot de conclusie komen dat sommige zekerheden niet meer te handhaven zijn. Maar dan zou de pijn tenminste eerlijk verdeeld worden.

naar: Peter Giesen
uit: de Volkskrant, 9 november 2013
Examen vwo 2016 tijdvak 1, tekstfragment 1

Ik kan/weet:

- ☐ betogende teksten lezen, waaronder teksten met een ingewikkelde argumentatie, of artikelen waarin de schrijver (impliciet) een standpunt inneemt of beschouwing geeft. 4F
- ☐ een vergelijking maken met andere teksten en tussen tekstdelen. 4F
- ☐ relaties als oorzaak-gevolg, doel-middel, opsomming e.d. herkennen en begrijpen. 3F
- ☐ taalgebruik beoordelen. 4F
- ☐ ironisch taalgebruik herkennen. 4F
- ☐ de tekst opdelen in betekenisvolle eenheden en de functie van deze eenheden benoemen. 3F
- ☐ impliciete relaties tussen tekstdelen aangeven. 4F
- ☐ onderscheid maken tussen uiteenzettende, beschouwende of betogende teksten. 4F

→ *Maak de opdrachten op* **Nieuw Nederlands online** *en ga aan de slag met* **Examensprint.**

3 Argumenteren

Je leert:

- hoe je de diverse opdrachten over de vaardigheid Argumenteren aanpakt.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis
- Cursus 2 Lezen
- Cursus 6 Argumenteren

Theorie

Argumenteren

Op het Centraal Schriftelijk Eindexamen wordt je kennis van argumentatie getoetst. Die kennis valt uiteen in twee vaardigheden: (1) een betoog analyseren en (2) een betoog beoordelen. Alle theorie over argumenteren vind je in de gelijknamige cursus.
→ *zie Argumenteren p. 194*

1 Een betoog analyseren
Je kunt
- standpunten en argumenten identificeren en interpreteren;
- feitelijke en waarderende argumenten onderscheiden;
- argumentatiestructuren herkennen: enkelvoudige, onderschikkende en nevenschikkende argumentaties;
- argumentatieschema's herkennen op basis van
  - oorzaak en gevolg;
  - kenmerk of eigenschap;
  - voor- en nadelen;
  - voorbeelden;
  - vergelijking;
  - autoriteit.

2 Een betoog beoordelen
Je kunt
- drogredenen herkennen: (*a*) een onjuist gebruik van een argumentatieschema of (*b*) het overtreden van een discussieregel;
  a onjuist gebruik van een argumentatieschema:
  - onjuist beroep op een oorzaak-gevolgschema;
  - onjuist beroep op een kenmerk- of eigenschapsschema;
  - onjuist beroep op een voor- en nadelenschema:
    - overdrijven van voor- of nadelen;
    - vals dilemma;
  - onjuist beroep op een voorbeeldschema: overhaaste generalisatie;
  - onjuist beroep op een vergelijkingsschema: verkeerde vergelijking;
  - onjuist beroep op autoriteit.

  b overtreding van een discussieregel:
  - de persoonlijke aanval;
  - het ontduiken van de bewijslast;
  - de cirkelredenering;
  - het vertekenen van een standpunt;
  - het bespelen van publiek.
- een betoog op aanvaardbaarheid beoordelen op basis van:

→

– aanvaardbaarheid en controleerbaarheid van feitelijke argumenten;
– betrouwbaarheid van bronnen;
– aanvaardbaarheid van waarderende argumenten;
– relevantie van argumenten;
– consistentie van de argumentatie;
– toereikendheid van de argumentatie.

In het vervolg van deze paragraaf komen de diverse tekstonafhankelijke vragen/ opdrachten van het domein *Argumenteren* aan de orde.

Theorie

Een betoog analyseren: standpunten en (feitelijke en waarderende) argumenten identificeren en interpreteren

Standpunten en **argumenten** herken je soms aan **signaalwoorden**. Er zijn **feitelijke** en **waarderende** argumenten. → *zie Argumenteren p. 194*

Opdracht
1

Lees tekst 1 *Mannen? Nee vrouwen zijn bevoorrecht* en beantwoord de vragen.

1p **1** Welk standpunt wordt in tekst 1 ingenomen als het gaat om de positie van vrouwen en mannen?
A Het is terecht dat vrouwen bevoorrecht worden, omdat dat al eeuwenlang het geval is.
B Het is terecht dat vrouwen bevoorrecht worden, omdat ze nu eenmaal zwakker zijn.
C Mannen moeten bevoorrecht worden, omdat ze al eeuwenlang achtergesteld worden.
D Mannen moeten bevoorrecht worden, omdat ze het nu slechter hebben dan vrouwen.

4p **2** De redenering die in tekst 1 wordt uitgewerkt, kan worden samengevat met behulp van onderstaand schema.
Vul het verder aan. Geef antwoord in volledige zinnen. Soms moet je de kern van een argument in eigen woorden samenvatten. Gebruik voor je antwoord in totaal niet meer dan 70 woorden.

Standpunt	Vrouwen worden bevoorrecht / niet onderdrukt (door mannen)
Argument in alinea 5	
Argument in alinea 6	
Argument in alinea 7	
Conclusie	

Naar: Examen vwo 2017 tijdvak 1, vraag 7

Tekst 1

Mannen? Nee vrouwen zijn bevoorrecht

(1) Er zijn vijftig jaar voorbij sinds Betty Friedan, de latere hogepriesteres van het feminisme, haar *The feminine mystique* publiceerde. En wat voor vijftig jaar zijn dat geweest! Miljoenen boeken, artikelen en interviews hebben ons duidelijk gemaakt dat vrouwen gediscrimineerd, verdrukt, gebruikt en misbruikt worden door mannen. Het spervuur aan beschuldigingen is intens en meedogenloos. Het begint wanneer we op de kleuterschool zitten en vergezelt ons vaak tot aan het graf.
(2) Maar zijn de beschuldigingen ook waar? Hebben vrouwen het ook

werkelijk slechter dan mannen? Wanneer dat zo is, hoe kan het dan dat de maatschappij mannelijke scholieren altijd veel harder behandelt om volwaardig lid van de maatschappij te worden dan vrouwen – vanaf het oude Egypte tot aan de moderne militaire academies (voordat deze gemengd werden)?

(3) Hoe komt het dat mannen, vanaf de Bijbelse Jakob tot aan het hedendaagse India, altijd moeten betalen voor het recht op trouwen terwijl vrouwen dat niet hoeven? Hoe komt het dat mannen, vanaf het moment dat aan Adam werd gezegd dat hij 'in het zweet zijns aanschijns' zou eten, tot op de dag van vandaag praktisch altijd het zwaarste, smerigste en allergevaarlijkste werk uitvoeren en de overgrote meerderheid van werkgerelateerde ongelukken ondergaan? Hoe komt het dat in de meeste landen vanaf Talmoedische tijden tot aan het heden, de wet mannen altijd heeft verplicht hun vrouwen te verzorgen, maar nooit andersom? Hoe komt het dat vrouwen volgens een VN-onderzoek in dertien verschillende landen twee keer zoveel uur per dag besteden aan slapen, rusten, eten, opmaken en *socializen* dan mannen?

(4) Duizenden jaren geleden kon seriemoordenares Medea[1)] in de Griekse mythologie ongestraft in een wagen wegkomen die haar ter beschikking was gesteld door de zonnegod Helios. In het Texas van vandaag worden veroordeelde mannelijke moordenaars vaker geëxecuteerd dan vrouwelijke – de verhouding is tien op een. Wanneer het rechtssysteem in de Verenigde Staten vrouwen hetzelfde zou behandelen als mannen, zou het aantal vrouwelijke gevangenen in het kwadraat zijn toegenomen. Sinds de oorlog is uitgevonden, zijn vrouwen nooit gedwongen te vechten; dat is zelfs van toepassing op het hedendaagse Israël, het enige land in de geschiedenis dat vrouwendienstplicht kent.

(5) Vandaag heeft ieder noemenswaardig ziekenhuis een afdeling voor vrouwenziekten, met name voor borstkanker. Maar gelijkwaardige klinieken om prostaatkanker te behandelen zijn zeldzaam, terwijl prostaatkanker toch net zo dodelijk is, zo niet iets dodelijker. In veel ontwikkelde landen worden er twee van iedere drie dollars in de medische zorg aan vrouwen besteed. De financiering van medisch onderzoek is nog onevenwichtiger.

(6) En er is meer. Telkens wanneer er zich een gijzelingssituatie voordoet, zijn het de vrouwen (en kinderen) die als eersten worden vrijgelaten. Zelfs wanneer een klimpartij in de bergen mislukt, wordt verwacht dat de mannen zich opofferen voor de vrouwen en niet andersom. Op tv is mannenbloed goedkoop – een schrijver beweert dat er tweehonderd mannen sterven op het scherm voor iedere vrouw die hun lot deelt. Op hetzelfde medium is een vrouwendood altijd een tragedie, behalve wanneer ze een echt slecht karakter heeft. Maar wanneer een man sterft, is het óf zijn eigen schuld óf is zijn dood onderdeel van het vermaak.

(7) In dit verband kan ik ook wijzen op de zogenoemde 'dubbele standaard'. Die laat zien dat de dingen niet zo eenvoudig zijn als ze lijken. In het Oude Testament wordt de man die zijn zus verleidt, ter dood gebracht. De tekst bevat geen enkel woord over het omgekeerde. In het Byzantijns recht moest de man die schuldig was aan hoererij een boete betalen – die gedeeltelijk naar de vrouw ging met wie hij geslapen had. Wanneer hij niet kon betalen, moest hij de amputatie van een lidmaat ondergaan – omgekeerd gebeurde dat echter niet. In veel culturen zijn mannelijke homoseksuelen met groot machtsvertoon vervolgd, maar lesbische vrouwen bleven onaangeraakt. Terwijl zo'n tienduizend homoseksuelen in de concentratiekampen stierven, blijkt geen enkele lesbische vrouw ooit gearresteerd te zijn om diezelfde reden.

(8) Kortom, vrouwenonderdrukking is een mythe. Is een leugen. Voor ieder nadeel dat het vrouw-zijn met zich meebrengt, zijn er privileges die zij alleen geniet. In werkelijkheid zijn het de mannen die het meeste werk in het leven doen, moeilijkheden verdragen en als gevolg daarvan sterven. Niet toevallig is hun levensverwachting vandaag de dag in 194 van de 194 landen lager dan die van vrouwen.

→

(9) Mannen kunnen weliswaar geen kinderen baren, maar zijn wel, fysiek gesproken, de sterkere sekse. De huidige situatie, waarin vrouwen bevoorrecht zijn ten opzichte van mannen, moet daarom ook blijven zoals deze is. Iedereen van ons is uit een vrouw geboren. Als volwassen man zou ik niet willen dat vrouwen zich voor mij opofferen (als kind is het een ander geval). Het zou echter fijn zijn wanneer we, te midden van de tsunami aan rioolinhoud die feministen de laatste vijftig jaar over onze hoofden uit hebben gegoten, van tijd tot tijd een vriendelijke vrouwenstem konden horen die zegt: "Dank je, vriend."

naar: Martin van Creveld
uit: NRC Handelsblad, 19 & 20 oktober 2013
Examen vwo 2017 tijdvak 1, Tekst 1

noot 1 Medea was in de Griekse mythologie een tovenares, getrouwd met Jason. Hij nam haar mee naar Griekenland, maar liet haar in de steek voor de dochter van de koning van Korinthe. Daarop nam Medea gruwelijk wraak door hun twee zoontjes te vermoorden alsook de koning van Korinthe en zijn dochter. Met een drakenwagen, gezonden door haar grootvader Helios, vluchtte Medea weg.

Opdracht 2

Lees tekst 2 *Tekstfragment 2* en beantwoord de vragen.

2p **1** Wat is in tekst 2 het centrale standpunt? Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 10 woorden.

Een auteur kan in zijn argumentatie gebruikmaken van feitelijke en van waarderende argumenten. Beide soorten argumenten zijn ook aanwijsbaar in tekst 2.

1p **2** In welke alinea wordt met name gebruikgemaakt van argumentatie op basis van waarderende uitspraken?

Tekst 2

Tekstfragment 2

(1) Tegenwoordig kunnen onderzoekers DNA-codes lezen en erfelijke eigenschappen van voedsel ingrijpend veranderen. Dat heet genetische modificatie. Is dat gevaarlijk? Het meest genoemde risico is dat er een eiwit ontstaat waar mensen allergisch voor zijn. In theorie kan dat, maar als de fabrikant zo'n eiwit niet onderkent, doet de EU dat wel en die laat zo'n product niet toe. Andere gezondheidsproblemen zijn nogal gezocht.
(2) De directe effecten op het milieu lijken na twintig jaar ervaring ook wel los te lopen. Steeds meer oerwouden worden gerooid voor de landbouw, maar dat ligt aan de groeiende vraag naar vlees, melk en biobrandstof. Het maakt daarbij niet uit of je gebruikmaakt van gentech of niet.
(3) DNA-technieken vergroten wel de macht van multinationals zoals Monsanto. Monsanto creëert en patenteert krachtige nieuwe zaden die iedere boer moet hebben om de concurrentie vol te houden. Streven Monsanto en consorten naar een monopolie op zaden en dus op ons eten? Ongetwijfeld, want monopolies betekenen winst. Dat is een gevaar en daar moeten we iets tegen doen. Een verbod op genetisch gemodificeerde planten helpt echter weinig. We hebben andere wetten nodig, bijvoorbeeld een verbod op het patenteren van zaden.

naar: Martijn Katan, emeritus hoogleraar in de voedingsleer aan de Vrije Universiteit Amsterdam
uit: NRC Handelsblad, 19 & 20 april 2014
Examen vwo 2017 tijdvak 2, Tekstfragment 2

Theorie

Een betoog analyseren: argumentatieschema's herkennen

Er zijn zes verschillende argumentatieschema's: op basis van **oorzaak en gevolg**, **kenmerk of eigenschap**, **voor- en nadelen**, **voorbeelden**, **vergelijking** en **autoriteit**.
Het juiste schema zoek je in drie stappen:
Stap 1 Onderstreep het standpunt.
Stap 2 Onderstreep het argument.
Stap 3 Bepaal van welk schema er sprake is (door de redenering te vergelijken met de voorbeelden uit de cursus Argumenteren). → *zie Argumenteren p. 205*

Opdracht
3

Lees tekst 3 *Tekstfragment 3* en beantwoord de vraag.
Van wat voor soort argumentatie wordt in tekst 3 voornamelijk gebruikgemaakt?
1p Van argumentatie op basis van
A oorzaak en gevolg
B vergelijking
C voorbeeld

Tekst 3

Tekstfragment 3

(1) Ondernemers omarmen de sociale media. Maar helemaal zonder gevaar is het gebruik ervan niet. Om te zorgen dat je geen flater slaat op Twitter en Facebook, zijn er deze do's & don'ts.

Bezint eer gij begint
(2) Veel mensen gebruiken sociale media 'even tussendoor' om een bericht de wereld in te sturen. Ze tweeten bijvoorbeeld dat ze bij een klant op bezoek zijn om te praten over een grote order. Misschien is die klant daar wel helemaal niet van gediend. Of je krijgt tijdens het gesprek te horen dat de order niet doorgaat. De tweet is ondertussen wel de wereld ingestuurd en kan soms hardnekkig blijven rondzingen.

Respecteer privacy
(3) Niet iedereen wil graag op internet staan. Pas op met het noemen van namen van mensen op Facebook. Wees voorzichtig met persoonsgegevens. Bedenk goed of iedereen die je op een filmpje hebt staan, wel op YouTube wil verschijnen. Weet dat iedere opname die je maakt die niet op de openbare weg speelt, een mijnenveld van privacyregels met zich meebrengt.

Maak communicatiebeleid voor gebruik van sociale media
(4) Hoe wil je dat jouw bedrijf zich presenteert aan de buitenwereld? Welke waarden zijn belangrijk in je communicatie? Dit soort vragen beantwoord je met communicatiebeleid of met je communicatiestrategie. Dat hoeft geen dik boekwerk te zijn, een paar basisregels op een vel A4 zijn vaak genoeg. Sociale media moeten binnen dat beleid passen en ermee in overeenstemming zijn.

naar: www.mkbservicedesk.nl
Examen vwo 2015 tijdvak 1, Tekstfragment 3

Opdracht
4

Lees tekst 4 *Tekstfragment 2* en beantwoord de vraag.
Een schrijver kan gebruikmaken van verschillende soorten argumentatie.
1p Van welk argumentatieschema wordt gebruikgemaakt in alinea 3 van tekst 4?
De argumentatie in alinea 3 berust op
A autoriteit.
B vergelijking.
C voorbeeld.

Tekst 4

Tekstfragment 2

Hooggeachte mevrouw Schippers,

(1) Misschien kunt u het ons uitleggen. Wat is het verschil tussen een patiënt met een manisch-depressieve stoornis en iemand die lijdt aan multiple sclerose? Beiden vertonen immers veranderingen in hun gedrag. Beide aandoeningen hebben een periodiek beloop. De beide ziekten treffen gelijkelijk mensen in de bloei van hun leven. (…)
(2) Als het u niet lukt om ons het verschil tussen deze psychiatrische en 'somatische' stoornissen uit te leggen, kunt u dan verduidelijken waarom u voorstelt om een – verhoogde – eigen bijdrage te eisen van de psychiatrische patiënten en niet van patiënten die lijden aan andere (hersen) aandoeningen? (…)
(3) Wij kunnen uw voorstel niet anders uitleggen dan als een terugval op gedachtegoed waartegen Philippe Pinel, die de psychiatrische patiënt letterlijk en figuurlijk uit zijn ketenen bevrijdde, al meer dan tweehonderd jaar geleden in opstand kwam: de waan dat psychiatrische ziekten geen echte ziekten zouden zijn.

naar: een open brief van de hoogleraren psychiatrie van de acht academische ziekenhuizen aan minister Edith Schippers van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
uit: NRC Handelsblad, 21 juni 2011
Examen vwo 2015 tijdvak 2, Tekstfragment 2

Opdracht
5

Lees tekst 5 *Het nieuws als show* en beantwoord de vraag.
1p Van welk argumentatieschema wordt in alinea 3 en 4 vooral gebruikgemaakt?
Er wordt vooral gebruikgemaakt van argumentatie op basis van
A oorzaak en gevolg.
B vergelijking.
C voorbeelden.
D voor- en nadeel.

Tekst 5

Het nieuws als show

(1) In 1963 verscheen op de Nederlandse televisie voor het eerst iets wat leek op een anchorman[1]. Willem Duys[2] begon het maandelijk-
5 se praatprogramma *Voor de vuist weg*. Hijzelf was er de spil en het gezicht van; gasten kwamen en gingen. Berucht werd de uitzending met de man die ter verruiming van de
10 geest een gaatje in zijn voorhoofd had geboord (midden jaren zestig). Het grootste deel van wat uitdrukkelijk een 'show' heette, werd gevuld met licht nieuws en optredens van
15 artiesten. *Voor de vuist weg* bleek een schot in de roos. Niet alleen omdat het programma jarenlang tot de best bekeken uitzendingen van de Nederlandse televisie behoorde,
20 maar ook omdat de formule ervan gaandeweg school heeft gemaakt in de televisiejournalistiek en nieuwsvoorziening.
(2) Eén vast en betrouwbaar gezicht
25 om je aan vast te klampen, en een hele stoot individuele gezichten om

het nieuws een persoonlijk karakter te geven. Dat is vandaag de dag ook het karakter van populaire praat- programma's op televisie als *Pauw & Witteman* en *Knevel & Van den Brink*[3]. Alleen veranderde dit ene gezicht soms in twee gezichten. Dat was eveneens afgekeken van het Amerikaanse voorbeeld, waar zelfs nieuwslezers het al sinds jaar en dag niet meer alleen mogen doen. En dus vormen duo-presentatoren als Jeroen Pauw en Paul Witteman hun eigen variant op het janusgezicht[4] waar- mee politiekoppels van oudsher hun ondervragingstechnieken kracht bijzetten.

(3) Die gezichten, daar gaat het om. Zij geven het nieuws een persoonlijk aanzien. Aan de redactionele kant krijgt het medium het mombakkes opgezet van Paul Witteman of Andries Knevel. Aan de persoonlijke kant krijgt het nieuws het gezicht van één specifieke betrokkene bij ramp, festiviteit of trend. En de politicus die aanschuift, wordt van de weeromstuit een persoon als u of ik. Politici maken hun akkoord niet alleen eer- der bekend bij *Pauw & Witteman* dan in de Tweede Kamer, zij doen dat meestal ook als leuke jongens die elkaar best mogen, in plaats van de staatslieden die zij zouden moeten zijn.

(4) Het format, dat tenslotte niet voor niets in het entertainment van Willem Duys is geworteld, brengt die meta- morfose vanzelf tot stand. Hoe effec- tief het format is, blijkt niet alleen uit dit soort tv-programma's. Ook de dagbladen moeten eraan geloven. Nieuws is pas compleet, wanneer daarbij een paar 'gewone Neder- landers' mogen toelichten hoe het hun leven beïnvloedt en wat zij daar- van vinden. En ook aan de kant van het medium heeft het anonieme gezag van de krant inmiddels een duidelijk gezicht gekregen. Hoofd- redacteuren spreken zich uit in wekelijkse brieven aan de lezer, gaan het land in om deze te ont- moeten of schuiven op hun beurt aan bij presentator Jeroen Pauw. Het officiële commentaar van de krant wordt vaak overvleugeld door dat van columnisten, sprekend op eigen gezag en voorzien van identificeer- bare pasfoto's.

naar: Ger Groot
uit: De Groene Amsterdammer, 21 november 2012
Examen vwo 2016 tijdvak 2, Tekst 1, alinea 1 t/m 4

noot 1 anchorman: vaste presentator in een televisiejournaal of actualiteitenprogramma, rond 1960 naar Amerikaans voorbeeld in de Nederlandse media geïntroduceerd
noot 2 Willem Duys (1928-2011) was een Nederlandse radio- en televisiepresentator.
noot 3 *Pauw & Witteman* was een populair praatprogramma (2006-2014) op televisie waarin diverse gasten, onder wie politici, aan tafel verschenen en over actuele onderwerpen discussieerden. Een vergelijkbaar praatprogramma was van 2007 tot 2014 dat van Andries Knevel en Tijs van den Brink.
noot 4 janusgezicht: term, ontleend aan Janus, een Romeinse god die met twee gezichten werd afgebeeld

Opdracht
6

Lees tekst 5 *De prijs van werk* op p. 355 en beantwoord de vraag.

1p In de tekst wordt met regelmaat gebruikgemaakt van argumentatie. Van welk argumentatieschema wordt voornamelijk gebruikgemaakt?
Van argumentatie op basis van
A gezag
B kenmerk
C oorzaak en gevolg
D overeenkomst en vergelijking
E voorbeelden

Theorie

Een betoog analyseren: argumentatiestructuren herkennen

Er zijn drie verschillende **argumentatiestructuren**: **enkelvoudige**, **onderschikkende** en **nevenschikkende** argumentaties. Bij nevenschikkende argumentatie kan sprake zijn van afhankelijke of van onafhankelijke argumenten. Die structuren kunnen gecombineerd worden tot een onder- en nevenschikkende argumentatie.
Over argumentatiestructuren zijn in de examens voor 2018 geen vragen gesteld. Hieronder vind je een aantal voorbeelden van vragen die in een examen zouden kunnen voorkomen.
Om de argumentatiestructuur vast te stellen, zet je eerst zelf de argumentatie in een blokjesschema. Vervolgens stel je de structuur vast. → *zie Argumenteren p. 197*

Opdracht
7

Lees tekst 6 *Mannen? Nee vrouwen zijn bevoorrecht* en beantwoord de vraag.

1p Van welke argumentatiestructuur is hier sprake?
A enkelvoudige argumentatie
B nevenschikkende argumentatie
C onderschikkende argumentatie
D onder- en nevenschikkende argumentatie

Tekst 6

Mannen? Nee vrouwen zijn bevoorrecht

Niet mannen, maar vrouwen zijn bevoorrecht. (...)
50 **(4)** Duizenden jaren geleden kon seriemoordenares Medea[1] in de Griekse mythologie ongestraft in een wagen wegkomen die haar ter beschikking was gesteld door de
55 zonnegod Helios. In het Texas van vandaag worden veroordeelde mannelijke moordenaars vaker geëxecuteerd dan vrouwelijke – de verhouding is tien op een. Wanneer
60 het rechtssysteem in de Verenigde Staten vrouwen hetzelfde zou behandelen als mannen, zou het aantal vrouwelijke gevangenen in het kwadraat zijn toegenomen.

naar: Martin van Creveld
uit: NRC Handelsblad, 19 & 20 oktober 2013
Examen vwo 2017 tijdvak 1, Tekst 1 (fragment)

noot 1 Medea was in de Griekse mythologie een tovenares, getrouwd met Jason. Hij nam haar mee naar Griekenland, maar liet haar in de steek voor de dochter van de koning van Korinthe. Daarop nam Medea gruwelijk wraak door hun twee zoontjes te vermoorden alsook de koning van Korinthe en zijn dochter. Met een drakenwagen, gezonden door haar grootvader Helios, vluchtte Medea weg.

Opdracht
8

Lees tekst 7 *Mannen? Nee vrouwen zijn bevoorrecht* en beantwoord de vraag.

1p Van welke argumentatiestructuur is hier sprake?
A enkelvoudige argumentatie
B nevenschikkende argumentatie
C onderschikkende argumentatie
D onder- en nevenschikkende argumentatie

Tekst 7

Mannen? Nee vrouwen zijn bevoorrecht

Niet mannen, maar vrouwen zijn bevoorrecht. (…) In veel culturen zijn mannelijke homoseksuelen met groot machtsvertoon vervolgd, maar
120 lesbische vrouwen bleven onaangeraakt. Terwijl zo'n tienduizend homoseksuelen in de concentratiekampen stierven, blijkt geen enkele lesbische vrouw ooit gearresteerd te zijn om
125 diezelfde reden.

naar: Martin van Creveld
uit: NRC Handelsblad, 19 & 20 oktober 2013
Examen vwo 2017 tijdvak 1, Tekst 1 (fragment)

Opdracht
9

Lees tekst 8 *Tekstfragment 2* en beantwoord de vraag.

1p Van welke argumentatiestructuur is hier sprake?

A enkelvoudige argumentatie
B nevenschikkende argumentatie
C onderschikkende argumentatie
D onder- en nevenschikkende argumentatie

Tekst 8

Tekstfragment 2

DNA-technieken vergroten wel de macht van multinationals zoals Monsanto. Monsanto creëert en patenteert krachtige nieuwe zaden die iedere boer moet hebben om de concurrentie vol te houden. Streven Monsanto en consorten naar een monopolie op zaden en dus op ons eten? Ongetwijfeld (…)

naar: Martijn Katan, emeritus hoogleraar in de voedingsleer aan de Vrije Universiteit Amsterdam
uit: NRC Handelsblad, 19 & 20 april 2014
Examen vwo 2017 tijdvak 2, tekstfragment 2 (fragment van alinea 3)

Opdracht
10

Lees tekst 9 *Het juk van de vrijheid* en beantwoord de vraag.

1p Van welke argumentatiestructuur is hier sprake?

A enkelvoudige argumentatie
B nevenschikkende argumentatie
C onderschikkende argumentatie
D onder- en nevenschikkende argumentatie

Tekst 9

Het juk van de vrijheid

De economische voordelen van ongelijkheid zijn (…) een mythe, de sociale
170 nadelen zijn daarentegen reëel. Wereldwijd zijn er cijfers verzameld over tienerzwangerschap, levensverwachting, moorden, obesitas en onderwijsprestaties in verschillende
175 landen. Het blijkt dat de mate van inkomensgelijkheid doorslaggevend is voor succes of geen succes.

naar: Pieter Hilhorst
uit: De Groene Amsterdammer, 18 april 2012
Examen vwo 2015 tijdvak 1, Tekst 1, regel 168-177

Theorie

Een betoog analyseren: tegenargumenten en weerleggingen

Om een betoog te analyseren, moet je naast standpunten en argumenten ook tegenargumenten en weerleggingen kunnen herkennen. Een **tegenargument** is een reactie op een standpunt: een argument tegen dat standpunt. Een **weerlegging** (of ontkrachting) is gericht tegen een argument. Het is een uitspraak die bedoeld is om aan te tonen dat het argument niet correct is. → ***zie Argumenteren p. 195***
NB Vanaf 2021 wordt het begrip 'weerlegging' niet meer gebruikt in het Centraal Examen. In plaats daarvan wordt 'tegenargument' gebruikt.

Opdracht
11

Lees tekst 10 *Vrouwen bevoorrecht? Nee, ze zijn juist bezig met een inhaalslag* en beantwoord de vragen.
In tekst 10 worden twee standpunten met betrekking tot de stand van zaken van de emancipatie tegenover elkaar gezet: het standpunt van Van Saarloos zelf en het standpunt van Van Creveld uit tekst 1, zoals Van Saarloos dat weergeeft.

2p **1** Benoem per auteur het betreffende standpunt. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 35 woorden.

In tekst 1 *Mannen? Nee vrouwen zijn bevoorrecht* worden argumenten gebruikt om het centrale standpunt in die tekst te ondersteunen. Een aantal van die argumenten wordt in tekst 10 genuanceerd, ontkracht of weerlegd, een aantal andere niet.

2p **2** Welke twee van onderstaande argumenten worden in tekst 10 genuanceerd, ontkracht of weerlegd?

Nummer	Argument
1	De levensverwachting van mannen is in alle landen lager dan die van vrouwen.
2	Er wordt altijd maar verwacht dat mannen zich opofferen voor vrouwen en niet andersom.
3	In crisissituaties worden vrouwen (en kinderen) als eersten vrijgelaten.
4	Mannen dragen financieel meer bij dan vrouwen aan een relatie tussen man en vrouw.
5	Mannen krijgen in Texas veel vaker de doodstraf opgelegd dan vrouwen.
6	Vrouwen spelen nauwelijks een rol van belang in militaire conflicten.

Opdracht
12

Lees tekst 1 *Mannen? Nee vrouwen zijn bevoorrecht* op p. 362 en tekst 10 *Vrouwen bevoorrecht? Nee, ze zijn juist bezig met een inhaalslag* en beantwoord de vragen.
Uit de teksten 1 en 10 blijken fundamenteel afwijkende visies op hoe de medische wereld omgaat met mannen- en vrouwenziektes. De argumentatie voor beide visies kan worden samengevat met gebruikmaking van onderstaand schema.

4p **1** Noteer de twee argumenten uit tekst 1 voor het aldaar ingenomen standpunt en noteer de argumentatie waarmee in tekst 10 het eerste argument van Van Creveld wordt weerlegd. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord in totaal niet meer dan 60 woorden.

Standpunt (Van Creveld): Er is meer geld en meer aandacht voor vrouwenziektes dan voor mannenziektes.

↑ ↑

Argument 1 (Van Creveld):

Argument 2 (Van Creveld):

Weerlegging (Van Saarloos):

Onderbouwing (Van Saarloos):

In tekst 1 worden in alinea 3 en 4 enkele al dan niet vermeende voorrechten van vrouwen genoemd. Op twee van bedoelde voorrechten wordt in tekst 10 kritiek gegeven.

4p **2** Neem onderstaand schema over en noteer daarin de twee bedoelde manieren waarop vrouwen volgens tekst 1 worden bevoorrecht. Noteer ook de kritiek daarop zoals verwoord in tekst 10.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord in totaal niet meer dan 60 woorden.

Bevoorrechting van de vrouw volgens tekst 1	**Kritiek uit tekst 10**
in alinea 3	
in alinea 4	

Tekst 10

Vrouwen bevoorrecht? Nee, ze zijn juist bezig met een inhaalslag

(**1**) "Het gaat slecht met mannen" is gelukkig niet meer bijna hetzelfde als zeggen: "Het gaat slecht met de mensheid." Integendeel, apocalyp-
5 tisch geschreeuw over de teloorgang van de man (feminisering! over-emancipatie!) scoort. Dat heeft professor Martin van Creveld met zijn boek *De bevoorrechte sekse* goed
10 begrepen. Wie stelt dat er wordt gerammeld aan de poorten van de gevestigde orde, kan rekenen op aandacht.
(**2**) In werkelijkheid is de redenering
15 van de professor niets meer dan verkapte borstklopperij: de kracht van de man verzwakt de man. Helemaal nieuw is dit argument niet. Simone de Beauvoir[1)] analyseerde in
20 *De tweede sekse* dat de unieke kracht van de vrouw, het baren, haar benadeelde. Mannen kunnen alleen maar doden, terwijl vrouwen leven kunnen schenken. Dit vermogen
25 kunnen de mannen onmogelijk evenaren en daarom onderdrukken ze de vrouw. Zou de man de nieuwe tweede sekse zijn en zou zijn kracht (doden) ook zijn zwakte vormen, dan
30 zou je hieruit kunnen concluderen dat vernietiging (m), en niet leven schenken (v), vandaag de dag als indrukwekkendste kracht wordt gezien. Dat is een cynische conclu-
35 sie. Bovendien is zo'n redenering een veel te verregaande reactie op Van Crevelds pleidooi. Want behalve enkele feitelijke onjuistheden en een ietwat bijzondere lezing van Medea,
40 staat er niets nieuws in zijn stuk.
(**3**) Eén punt maakt hij wel, namelijk dat we soms openlijk over de minder vanzelfsprekende kanten van emancipering moeten nadenken,
45 zonder dat zulke vraagstukken direct worden weggezet als anti-emancipatorisch. Het vergruizen van het kerngezin als hoeksteen (seriële monogamie, mede mogelijk gemaakt
50 door economische zelfstandigheid), de toestroom van vrouwen op de arbeidsmarkt en de onderbelichte rechten van vaders (waarom blijft het kind na scheiding doorgaans bij de
55 moeder en moet de vader krampachtig bewijzen dat hij een goede ouder is?) – ze zijn het bediscussiëren waard. Sowieso moet de illusie dat iedereen eenzelfde
60 opvatting over het goede leven heeft op de schop, zonder dat het een emancipatorische poging als quota direct uitsluit.
(**4**) Maar waar Van Creveld over de
65 werkelijkheid lijkt te willen schrijven, schuwt hij het absurde niet. Zo baalt hij er nog altijd van dat de hoerige man in het Oude Testament ter dood werd veroordeeld. Die wrok kan ik
70 hem niet kwalijk nemen. Historische

→

verhalen bepalen immers onze hedendaagse moraal. Maar het probleem is nu juist dat Van Creveld het gewicht van het verleden negeert, zodra het hem uitkomt. Dat vrouwen een marginale rol hadden aan het oorlogsfront, heeft ongetwijfeld iets te maken met het feit dat ze lang niet op gevechtsposities werden toegelaten. En nog altijd worden vrouwen uit elite-eenheden geweerd.

(**5**) Van Creveld acht het verder belachelijk dat vrouwen nooit wettelijk zijn verplicht om voor hun partner te zorgen, laat staan dat zij een bruidsschat betaalden. Vandaag de dag behoren vrouwen inderdaad even verantwoordelijk te zijn voor de kosten van hun huwelijksovereenkomst. En ja, daar horen ook de eerste dates bij. Van Creveld kan echter niet negeren dat de bruidsschat de vrouw tot een bezit maakte. Ze werd een verovering die dat verbond niet zelf kon verbreken, omdat haar echtgenoot voor haar had betaald en gezorgd. Wie dat 'bevoorrecht' noemt, gelooft in sprookjes waarin prinsessen in comateuze slaap of boven in een hoge toren wachten op een eerste kus, om de prins vervolgens te bedanken voor hun nieuw verworven afhankelijkheid.

(**6**) Het artikel van Van Creveld verwordt al helemaal tot fictie, wanneer hij het leed van prostaatkanker inzet om tegen dat van borstkanker op te bieden. Ik wil hem erop attenderen dat er voor de mannen ook een leuk verzetje is op kankergebied: in 2013 lieten veel Nederlandse mannen hun snor staan om geld in te zamelen voor prostaatkanker. Een zaak die mij aan het hart gaat, ook al zal ik nooit één van de jaarlijks circa 11.428 mannen zijn die met prostaatkanker worden geconfronteerd.

(**7**) Als Van Creveld liever niet aan het KWF[2] doneert, omdat hij nooit één van de jaarlijks circa 15.000 vrouwen zal zijn die met borstkanker te maken krijgen, is dat zijn goed recht. Maar zijn claim dat de vrouw in medisch onderzoek wordt voorgetrokken, is ronduit onzin. Hij maakt zich kwaad over speciale afdelingen voor vrouwenziektes. Hij zal dan blij zijn om te horen dat iedere 'neutrale' afdeling, zoals die van hart- en vaatziekten, stiekem een heuse mannenafdeling is. Onlangs publiceerde NRC Handelsblad nog over een hoogleraar cardiologie die met moeite geld wist los te weken voor hartonderzoek onder vrouwen. Wat blijkt? Hartkwalen treffen vrouwen anders, maar daar is nooit onderzoek naar gedaan. Het mannelijk lichaam is altijd de norm geweest.

(**8**) We zijn bezig die eenzijdige focus te herstellen en dat is waar Van Creveld zo van schrikt. Onderwijl wordt de overspelige man ook nog beboet, terwijl de vrouw vrijuit gaat. Ik weet niet of en waar dat het geval is, maar er zijn in ieder geval plekken bekend waar dat zeker niet zo gaat. Of we moeten die regelmatige berichten negeren waaruit blijkt dat het seksuele leven van een vrouw bestraffing verdient – soms op radicale wijze zoals blijkt uit het boek *Onteerd* van de Pakistaanse Mukhtar Mai[3].

(**9**) Wanneer we zeggen: het gaat slecht met de mensheid, laat het dan niet om specifiek mannen of vrouwen gaan, maar om mensen als Mukhtar Mai, of de door Van Creveld genoemde gegijzelden, de tienduizend uitgemoorde homoseksuelen, de kinderen en partners van moderne Medea's. Laten we ons om hen bekommeren, in plaats van belachelijk haantje-de-voorstegedrag te tonen in het opeisen van ellende. Van Creveld poneert provocatieve stellingen – maar uiteindelijk wil hij niets veranderen, want eigenlijk vindt hij het terecht dat de 'sterkere' man zich opoffert voor vrouwen. De militair expert wil de strijd der seksen niet staken. Zo vooruitstrevend is hij niet. Liever kruipt hij in de rol van sprookjesheld of droomprins.

(**10**) Het gerammel aan de poorten van de gevestigde orde schudt hem niet wakker. Het irriteert hem slechts in zijn slaap: hij krijgt er nachtmerries van. Liever hoort hij sussende woorden. Van Creveld wil met 'dank

185 je, vriend' worden beloond. Niet om zijn prestaties, maar puur vanwege zijn geslacht. Hij vraagt daarbij om een 'vriendelijke vrouwenstem'. En daar zit de kernangst van zijn stuk: vrouwen zijn hem tegenwoordig (overemancipatie!) niet vriendelijk
190 genoeg. Vrouwen, ze mogen van hun voorrecht genieten, maar alleen als ze lief om zíjn toestemming vragen.

naar: Simone van Saarloos
uit: NRC Handelsblad, 19 & 20 oktober 2013
Simone van Saarloos (1990) studeerde filosofie en literatuurwetenschappen. Ze is columnist bij nrc.next.
Examen vwo 2017, tijdvak 1, Tekst 2

noot 1 Simone de Beauvoir (1908-1986) was een Frans filosofe, schrijfster en feministe. Ze is vooral bekend geworden door haar boek *De tweede sekse* waarin ze pleit voor (economische) onafhankelijkheid van de vrouw.
noot 2 KWF: een Nederlandse organisatie die zich inzet voor de bestrijding van kanker
noot 3 Mukhtar Mai: een Pakistaanse vrouw die in 2002 door een dorpstribunaal werd veroordeeld tot een groepsverkrachting. Mukhtar Mai bracht de zaak voor de rechter en wist deze – ondanks bedreigingen en voortdurende tegenwerking – uiteindelijk te winnen. Later schreef ze een boek over wat haar is overkomen.

Opdracht 13

Lees tekst 2 *Tekstfragment 2* op p. 364 en tekst 11 *Eco-extremisten* en beantwoord de vraag.
In alinea 2 van tekst 2 wordt gesteld dat het na twintig jaar ervaring wel meevalt met de directe negatieve effecten van 'gentechnologie' (het met behulp van technologie aanpassen van het DNA van een organisme) op het milieu.

1p Geef het argument weer dat de milieubeweging volgens tekst 11 hiertegen zou inbrengen. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

Tekst 11

Eco-extremisten

155 (**9**) Het maakt *Greenpeace* en consorten tot erfdragers van de luddieten. Het luddisme was een sociale beweging in het begin van de 19de eeuw, die met name in
160 Engeland veel aanhangers had en zich afzette tegen de industrialisatie en mechanisering die in die tijd grote veranderingen voor arbeiders teweegbrachten. Luddieten waren
165 bang dat de industriële revolutie hun ambachtelijke manier van werken overbodig maakte en reageerden door machines te saboteren en te vernielen.
170 (**10**) Net als bij de luddieten komen de standpunten van de milieubewegingen niet voort uit onwetendheid. De luddieten waren doorgaans goedgetrainde vaklieden, die wisten
175 waarover ze het hadden. Bij *Greenpeace* en andere milieuorganisaties werken veel hoogopgeleiden die prima in staat zijn om de wetenschappelijke feiten rond
180 bijvoorbeeld genetische modificatie en synthetische biologie tot zich te nemen. Ze kiezen er echter welbewust voor de resultaten terzijde te schuiven en antiweten-
185 schappelijke standpunten in te nemen. Voor hen is een hoogtechnologische samenleving zo'n dystopie, dat ze zich niet laten overtuigen door bewijzen.

→

190 (**11**) De milieuorganisaties komen doorgaans niet openlijk uit voor hun neo-luddistische ideologie. Ze verschuilen zich achter andere argumenten om hun standpunten te
195 onderbouwen. Een favoriet is het voorzorgsprincipe. Dit houdt in dat als een nieuwe techniek wordt geïntroduceerd, de voorstanders moeten bewijzen dat er geen
200 onomkeerbare schade wordt toegebracht aan mens of milieu. Zoals Amerikaanse politici wetsvoorstellen enorm kunnen vertragen door eindeloos te oreren, kan het
205 voorzorgsprincipe de introductie van een wetenschappelijke ontwikkeling lang vertragen: als een techniek twintig jaar veilig gebleken is, is het principe nog altijd in te zetten door
210 te stellen dat het niet zeker is wat die over meerdere generaties doet.
(**12**) Milieuorganisaties maken daarvan dankbaar gebruik en roepen te pas en te onpas dat er
215 niet genoeg onderzoek is gedaan om alle risico's uit te sluiten en dat het daarom verstandiger is een techniek helemaal niet in te zetten. Bij genetische modificatie en
220 synthetische biologie werkt die vertragingstactiek behoorlijk.

naar: Hidde Boersma
uit: de Volkskrant, 27 september 2014
Hidde Boersma (1980) is wetenschapsjournalist en bioloog.
Examen vwo 2017 tijdvak 2, Tekst 1, alinea 9 t/m 12

Theorie

Een betoog beoordelen: drogredenen herkennen

Op het examen wordt je soms gevraagd **drogredenen** te benoemen. Een goede tekst behoort uiteraard geen drogredenen te bevatten. Daarom staat in de vraag naar een drogreden vaak een zinsnede als 'een kritische lezer zou hier een drogreden kunnen herkennen'. Het stukje tekst waar de drogreden te vinden is (een zin, een alinea), wordt in de vraag aangeduid.
Er zijn twee groepen drogredenen:
1 onjuist gebruik van argumentatieschema's;
2 overtreden van discussieregels.

Bij een drogreden is sprake van een slechte argumentatie. Probeer altijd eerst het standpunt en het argument te vinden en vervolgens te bedenken waarom het argument slecht is. Dat lukt het beste bij drogredenen uit de eerste groep.
Bij de tweede groep moet je vooral letten op formuleringen. In de cursus Argumenteren vind je van elke drogreden een voorbeeld en ook de opdrachten bevatten voorbeelden. Het is verstandig om van elke drogreden een duidelijk voorbeeld uit het hoofd te leren. Als je op het examen dan een vraag over drogredenen krijgt, kun je de zinnen waarom het in de tekst gaat, vergelijken met het geleerde voorbeeld en zo tot de juiste drogreden komen. → ***zie Argumenteren p. 209, 211***
Een andere goede strategie is elimineren. Je streept dan antwoorden weg die volgens jou fout zijn, tot het juiste antwoord overblijft.
Het eerste cijfer tussen de haakjes geeft aan hoe vaak de drogreden in de vwo-examens van 2013 tot en met 2017 als antwoordmogelijkheid werd aangeboden. Het tweede cijfer geeft aan hoe vaak de drogreden het juiste antwoord was.

Onjuist gebruik van argumentatieschema's:
- onjuist beroep op een oorzaak-gevolgschema (2/0);
- onjuist beroep op een kenmerk- of eigenschapsschema (0/0);
- overdrijven van voor- of nadelen (3/3);
- vals dilemma (0/0);
- onjuist beroep op een voorbeeldschema: overhaaste generalisatie (2/1);
- onjuist beroep op een vergelijkingsschema: verkeerde vergelijking (2/0);
- onjuist beroep op autoriteit (1/0).

Overtreden van discussieregels:
- de persoonlijke aanval (2/1);
- het ontduiken van de bewijslast (5/0);
- de cirkelredenering (5/0);
- het vertekenen van een standpunt (2/1);
- het bespelen van publiek (2/1).

Soms wordt je gevraagd een gegeven drogreden uit te leggen. Er is dan eigenlijk sprake van een *Leg uit*-vraag. Let dus op de formulering en het maximumaantal woorden.

Voorbeeld

"Zo lijkt het ook te gaan met de media." (regels 120-121)
Een kritische lezer zou kunnen opmerken dat de hier gemaakte vergelijking niet volledig juist is.

2p **25** Leg uit waarom een kritische lezer deze vergelijking niet helemaal juist zou kunnen vinden.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 40 woorden.

Examen vwo 2016, tijdvak 2, vraag 25

Opdracht
14

Lees tekst 12 *Tekstfragment 1* en beantwoord de vraag.
"In de toekomst is een gezond persoon waarschijnlijk iemand wiens erfelijk materiaal nog niet onderzocht is."
Een kritische lezer kan in deze bewering een drogreden zien.

1p Welke van onderstaande drogredenen kan in deze bewering worden gezien?

A een cirkelredenering
B het maken van een overhaaste generalisatie
C het maken van een verkeerde vergelijking
D het overdrijven van de gevolgen

Tekst 12

Tekstfragment 1

(…) Ten derde is de medicalisering aan de prestatiemaatschappij of *norisk society* te wijten. We accepteren geen afwijkingen van de norm of risico's meer. Een kind dat niet goed presteert op school, heeft ADHD of een andere psychische stoornis. Het is niet vreemd dat Thea Heeren, bestuurder van GGZ Centraal, in de praktijk ziet dat mensen de 'kleine DSM' (een samenvatting van het grote handboek) gebruiken om te kijken of ze een bepaalde stoornis hebben. Kunnen ze alle criteria op een checklist afvinken, dan vinden ze dat ze een ziekte hebben waarvoor ze een behandeling moeten krijgen. In de toekomst is een gezond persoon waarschijnlijk iemand wiens erfelijk materiaal nog niet onderzocht is. Diagnoses zullen steeds vroeger gesteld worden. En we zullen eisen dat aan gediagnosticeerde ziektes ook iets wordt gedaan door de medici. Maar zullen we ons niet doodongelukkig voelen, vooral als er geen behandeling voor de ziekte mogelijk blijkt? Of slikken gezonde mensen straks pillen om zich nog beter te voelen?

Naar: Giovanni Wouters, 'Farmaceuten bedenken constant nieuwe aandoeningen' uit: de Volkskrant, 13 augustus 2011
Examen vwo 2015 tijdvak 2, Tekstfragment 1

Opdracht
15

Lees tekst 13 *Het recht om de gordijnen te mogen sluiten* en beantwoord de vraag.
In alinea 6 wordt een argumentatie opgezet die in alinea 7 eindigt met de volgende conclusie: “Het onschuldbeginsel … toekomstige verdachten.” (regels 138-141) Een kritische lezer kan zich afvragen of het gerechtvaardigd is om deze conclusie te trekken.

1p Welke van onderstaande drogredenen kan de kritische lezer in genoemde argumentatie zien?

A het ontduiken van de bewijslast
B het overdrijven van de voor- of nadelen
C een overhaaste generalisatie

Tekst 13

Het recht om de gordijnen te mogen sluiten

(**6**) Privacy is een pijler van de rechtsstaat. Zonder privacy belanden we in een strafrechtstaat waarin de burger is onderworpen aan de informatiemacht van de overheid of het bedrijfsleven. Een nationale DNA-database zou er mooi in passen. Koops wees er al op dat we in feite nu een paradigmawisseling beleven. Ooit verzamelde de staat alleen informatie die aantoonbaar nodig is voor de opsporing. “Tegenwoordig is het uitgangspunt bijna: zoveel mogelijk informatie verzamelen en als blijkt dat informatie niet relevant is, kan deze worden weggegooid (of bewaard voor latere doeleinden, want wie wat bewaart die heeft wat).”
(**7**) Het onschuldbeginsel is dan definitief geschorst. De bevolking bestaat alleen nog uit verdachten of toekomstige verdachten.

naar: Folkert Jensma
uit: NRC Handelsblad, 24 & 25 november 2012
Examen vwo 2015 tijdvak 2, Tekst 2, alinea 6 en 7

Opdracht
16

Lees tekst 14 *Eco-extremisten* en beantwoord de vragen.
Een kritisch lezer zou in het tekstgedeelte dat bestaat uit alinea 4 en alinea 5 van tekst 14 een drogreden kunnen aanwijzen.

1p Welke van onderstaande drogredenen zou dat zijn?

A een cirkelredenering
B een persoonlijke aanval
C het bespelen van publiek
D het ontduiken van de bewijslast

Tekst 14

Eco-extremisten

(**4**) *Greenpeace* en *Milieudefensie* wijzen op hun websites genetische modificatie categorisch af, hun gevolg bang makend met plaatjes van angstige, gillende maïskolven en termen als *Frankensteinfood*[2]. Dat er al meer dan twintig jaar genetisch gemodificeerde gewassen worden verbouwd en gegeten zonder enige gezondheidsschade en dat de wetenschappelijke consensus is dat gentech veilig is, maakt ze niet uit. Ook negeren ze het feit dat genetisch gemodificeerde gewassen leiden tot minder pesticidegebruik en dat er varianten zijn ontwikkeld die meer oogstzekerheid geven.
(**5**) De geschetste handelwijze is exemplarisch voor de afkeer van veel milieubewegingen voor technologie en technologische

oplossingen. Oppervlakkig gezien vechten ze wel voor de goede zaak. Aan de basis van de organisaties ligt een wereldbeschouwing die 75 principieel technofoob is. Het lijkt misschien of ze de wereld willen verbeteren, en misschien willen ze dat ook wel. In de praktijk komen hun acties echter vooral voort uit 80 een angst voor de destructieve en oncontroleerbare kracht van technologie. Organisaties als *Greenpeace* en *Milieudefensie* hebben een romantisch beeld van het pre-85 industriële tijdperk en strijden voor de in hun ogen beheersbare en overzichtelijke wereld van toen. Ze zweren hierdoor regelmatig technologische ontwikkelingen af, zelfs als 90 die helpen de wereld duurzamer te maken.

naar: Hidde Boersma
uit: de Volkskrant, 27 september 2014
Hidde Boersma (1980) is wetenschapsjournalist en bioloog.
Examen vwo 2017 tijdvak 2, Tekst 1, alinea 4 en 5

noot 2 *Frankenstein* is een roman uit 1818 van Mary Shelley, waarin de hoofdpersoon uit dode lichamen een monster maakt dat hij tot leven weet te wekken.

Opdracht 17

Lees tekst 10 *Vrouwen bevoorrecht? Nee, ze zijn juist bezig met een inhaalslag* op p. 371 en beantwoord de vragen.

“de kracht van de man verzwakt de man.” (regels 16-17)
Van Creveld zou blijkens alinea 2 met deze zinsnede gebruik hebben gemaakt van een argument dat ook al bij De Beauvoir te vinden zou zijn: “Helemaal nieuw is dit argument niet.” (regels 17-18)
Een kritisch lezer zou kunnen opmerken dat de gelijkstelling van “de redenering van de professor” en de analyse van De Beauvoir niet terecht is.

1p **1** Met welk argument zou deze kritische lezer zijn mening kunnen staven? Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 40 woorden.

“Een zaak die mij aan het hart gaat, ook al zal ik nooit één van de jaarlijks circa 11.428 mannen zijn die met prostaatkanker worden geconfronteerd. Als Van Creveld liever niet aan het KWF doneert, omdat hij nooit één van de jaarlijks circa 15.000 vrouwen zal zijn die met borstkanker te maken krijgen, is dat zijn goed recht.” (regels 114-124)
Een kritisch lezer zou – lettend op wat er staat in de tekst van Van Creveld – kunnen opmerken dat hier sprake is van een drogreden.

1p **2** Van welke drogreden zou hier sprake zijn?
- A een cirkelredenering
- B een onjuist beroep op het oorzaak-gevolgschema
- C het ontduiken van de bewijslast
- D het vertekenen van een standpunt

Theorie

Een betoog beoordelen op aanvaardbaarheid

Om de argumentatie van een heel betoog te beoordelen op **aanvaardbaarheid**, stel je de volgende vragen:
- Zijn de feitelijke argumenten aanvaardbaar en controleerbaar?
- Zijn de gebruikte bronnen betrouwbaar?
- Zijn de waarderende argumenten aanvaardbaar?
- Zijn de argumenten relevant?
- Is de argumentatie consistent? (Spreekt de auteur zichzelf niet tegen?)
- Is de argumentatie toereikend?

→ ***zie Argumenteren p. 216***

In de examens van 2013 tot en met 2017 is er geen vraag gesteld over de aanvaardbaarheid van een heel betoog. Hieronder volgen enkele vragen die gesteld hadden kunnen worden bij het examen vwo 2017, tijdvak 1.

Opdracht
18

Lees tekst 1 *Mannen? Nee vrouwen zijn bevoorrecht* van Martin van Creveld op p. 362 en tekst 10 *Vrouwen bevoorrecht? Nee, ze zijn juist bezig met een inhaalslag* van Simone van Saarloos op p. 371. Kijk ook naar je antwoorden bij opdracht 1, 7, 8 en 12 (over tekst 1) en 11, 12 en 17 (over tekst 10).

3p **1** Welke van onderstaande uitspraken zijn het meest van toepassing op tekst 1 en 10? Kies bij elk van onderstaande paren AB, CD, EF en GH één antwoord.
- A Van Creveld geeft vooral feitelijke argumenten voor zijn standpunt.
- B Van Creveld geeft vooral waarderende argumenten voor zijn standpunten.
- C Van Creveld gebruikt meer drogredenen dan Van Saarloos.
- D Van Saarloos gebruikt meer drogredenen dan Van Creveld.
- E Van Creveld gebruikt meer ironie dan Van Saarloos om zijn standpunt te ondersteunen.
- F Van Saarloos gebruikt meer ironie dan Van Creveld om zijn standpunt aan te vallen.
- G Van Saarloos weerlegt of ontkracht de argumenten van Van Creveld.
- H Van Saarloos weerlegt of ontkracht niet alle argumenten van Van Creveld.

1p **2** Welke uitspraak geeft het juiste oordeel over betogen van Van Creveld (tekst 1) en Van Saarloos (tekst 10)?
- A Het standpunt van Van Creveld is aannemelijker dan dat van Van Saarloos, omdat zijn argumenten relevanter zijn dan die van Van Saarloos.
- B Het standpunt van Van Saarloos is aannemelijker dan dat van Van Creveld, omdat haar argumenten relevanter zijn dan die van Van Creveld.

Ik kan/weet:

- ☐ betogende teksten lezen, waaronder teksten met een ingewikkelde argumentatie, of artikelen waarin de schrijver (impliciet) een standpunt inneemt of een beschouwing geeft. 4F
- ☐ onderscheid maken tussen argumenten: objectieve (feitelijke) versus subjectieve (waarderende) argumenten, en tussen drogredenen en argumenten. 4F
- ☐ argumentatieschema's herkennen. 4F
- ☐ argumentatie analyseren en beoordelen. 4F
- ☐ persoonlijke waardeoordelen herkennen en deze als zodanig interpreteren. 4F
- ☐ relaties als oorzaak-gevolg, doel-middel, opsomming e.d. herkennen. 3F
- ☐ onderscheid maken tussen standpunt en argument. 3F
- ☐ argumentatiestructuren herkennen.

→ ***Maak de opdrachten op* Nieuw Nederlands online *en ga aan de slag met* Examensprint.**

4 Samenvatten

Je leert:

- hoe je de diverse opdrachtvormen rond de vaardigheid Samenvatten aanpakt.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis
- Cursus 2 Lezen
- Cursus 6 Argumenteren

Theorie

De vaardigheid Samenvatten

Onder de vaardigheid Samenvatten vallen drie deelvaardigheden:

1 een tekst reduceren tot hoofduitspraken;
2 de informatie in een tekst ordenen;
3 een samenvatting beoordelen.

Opdracht
1

Hieronder staat in alfabetische volgorde een aantal vragen en opdrachten waarmee de deelvaardigheden 1, 2 en 3 op het examen getoetst worden.
Noteer bij elke vraag/opdracht (*a* tot en met *g*) het nummer van de deelvaardigheid waar de vraag/opdracht bij hoort.

a Maak een samenvatting van tekst(deel) x.
b Neem onderstaand schema over en vat daarin samen …
c Op welke (onderliggende) vraag geeft tekst(deel) x antwoord?
d Wat is de hoofdgedachte van tekst(deel) x? (meestal meerkeuze)
e Welk kopje past het beste boven tekstdeel x? (meestal meerkeuze)
f Welke van de onderstaande beweringen hoort (niet) thuis in een samenvatting van tekst x?
g Welke van de onderstaande samenvattingen geeft de hoofdgedachte/gedachtegang/inhoud van de tekst het beste weer?

Theorie

Hoofduitspraken: hoofdgedachte

Op het examen kun je vragen verwachten als:

- Citeer de zin die de hoofdgedachte van tekstdeel x het beste weergeeft.
- Welke van de zinnen A tot en met D geeft de hoofdgedachte van tekstdeel x het beste weer?
- Formuleer de hoofdgedachte van tekstdeel x in één zin. Bij deze opdracht is er meestal niet één zin in de tekst die de hoofdgedachte weergeeft.
- Welke van de zinnen A tot en met D geeft de hoofdgedachte van de gehele tekst het beste weer?

De **hoofdgedachte van een tekstgedeelte** vind je vaak op een **voorkeursplaats**: het begin of het eind van een tekstgedeelte. Bij een alinea zoek je de **kernzin**, meestal de eerste, soms de tweede of de laatste zin. Bij een groepje alinea's, vaak een deelonderwerp, zoek je eerst in de eerste en de laatste alinea. Je vindt de hoofdgedachte vaker daar dan in tussenliggende alinea's.

→

Als je de **hoofdgedachte van de hele tekst** moet vaststellen, kun je meestal kiezen uit vier mogelijkheden. Onthoud het volgende:

- Het gaat om de zin die de hoofdgedachte het béste weergeeft. De foute antwoorden zijn meestal geen onzinnige beweringen, maar er is maar één antwoord het beste.
- Het gaat om de héle tekst. Kijk voordat je A, B, C of D kiest, nog even naar de indelingsvraag. Daar worden de deelonderwerpen genoemd. Door daarop te letten, kun je soms foute antwoorden wegstrepen: zinnen die wél de hoofdgedachte van een deelonderwerp weergeven, maar niét van de hele tekst.
- Lees voordat je de vraag beantwoordt, nog even de titel van de tekst. Een informerende titel geeft soms aanwijzingen over de hoofdgedachte van de tekst.
- Kijk naar (je antwoord op) de vraag over het schrijfdoel of de tekstsoort. Informerende teksten hebben een constatering als hoofdgedachte, overtuigende teksten een standpunt.
- Het juiste antwoord is vaak een microsamenvatting van de tekst; de juiste hoofdgedachte bestaat vaak uit enkele aan elkaar geplakte zinsgedeelten uit de hele tekst.

De handigste manier om de hoofdgedachte te kiezen is elimineren. Lees eerst alle opties. Lees dus ook verder als je denkt dat je het goede antwoord gevonden hebt: misschien is er nog een beter antwoord. Ga vervolgens wegstrepen: verwerp de minder goede antwoorden tot het beste antwoord overblijft.

Opdracht
2

Lees tekst 1 *Ik was, dus ik ben* en voer de opdracht uit.

1p Formuleer de hoofdgedachte van tekst 1 'Ik was, dus ik ben' in één zin. Geef antwoord in een volledige zin en gebruik voor je antwoord in totaal niet meer dan 30 woorden.

Tekst 1

Ik was, dus ik ben

40 (**4**) In een interessant essay in *NRC Handelsblad* van 29 augustus 2009 schrijft Hans Goedkoop dat het goed gaat met het historisch besef in Nederland. Er waren de afgelopen
45 jaren veel jammerklachten over een gebrek aan historische belangstelling. Goedkoop meent dat daarmee het historisch besef niet in het geding komt. De klachten over de teloorgang
50 ervan berusten dus nergens op. "Wij zoeken naar de bril die al een hele tijd op onze neus staat", zegt hij.
(**5**) Kun je met een bril op blind zijn? Ik ben bang van wel. Natuurlijk gaat
55 het goed met de verkoop- en kijkcijfers voor historie. Daar ben ik ook echt blij mee. Het is grandioos dat een programma als *Andere tijden* zo goed bekeken wordt en bekroond is.
60 Ik ben er blij om dat Geert Mak in de top 10 van bestverkopende schrijvers staat. Het stemt tevreden dat vanuit de regering een opdracht is gekomen de geschiedeniscanon voor de basis-
65 scholen samen te stellen. Zelfs een Nationaal Historisch Museum zal er eindelijk komen na een historie van meer dan twee eeuwen mislukte pogingen er een te stichten.[1)]
70 (**6**) Mooi, mooi, werkelijk waar. Maar wat staat daar tegenover? Desinteresse, kneutergeschiedenis, oplichting, verkitsching van de historie, geschiedenis als pretpark en
75 kermisattractie. Ik kan niet meedoen met het gejuich over de opbloei van de historische belangstelling, omdat ik tegenwoordig zoveel veinzerij zie. De geschiedschrijving van de historie
80 heeft een roddelgehalte gekregen, de tocht naar het verleden staat gelijk aan ramptoerisme, de historische sensatie van Johan Huizinga[2)] is sensatiezucht geworden.

naar: Marita Mathijsen, ingekorte versie van de Huizingalezing in de Leidse Pieterskerk, uitgesproken op 18 december 2009
uit: NRC Handelsblad, Opinie & Debat, 18 & 19 december 2009
Examen vwo 2013 tijdvak 1, alinea 4 t/m 6

noot 1 Op 7 juni 2011, dus ruim anderhalf jaar na publicatie van deze tekst, werd bekend dat de subsidiëring voor de oprichting van een Nationaal Historisch Museum zou worden stopgezet.

noot 2 Johan Huizinga (1872-1945) was vanaf 1915 hoogleraar Algemene Geschiedenis aan de Rijksuniversiteit Leiden. Hier schreef hij het boek waarmee hij wereldfaam verwierf: *Herfsttij der Middeleeuwen*.

Opdracht
3

Lees tekst 2 *Mannen? Nee vrouwen zijn bevoorrecht* en beantwoord de vragen.

1p **1** Hoe kan de strekking van alinea 6 van tekst 2 het beste worden samengevat? Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

1p **2** Hoe kan de strekking van alinea 7 van tekst 2 het beste worden samengevat?
A Al eeuwenlang worden vrouwen bij vervolging voor seksuele gedragingen bevoorrecht.
B De normen voor seksueel gedrag zijn minder stringent voor vrouwen dan voor mannen.
C De praktijk dat vrouwen seksueel worden bevoorrecht is wereldwijd aanwijsbaar.
D Het is een wijdverbreid misverstand dat mannen worden bevoordeeld ten opzichte van vrouwen.

Tekst 2

Mannen? Nee vrouwen zijn bevoorrecht

(**6**) En er is meer. Telkens wanneer er zich een gijzelingssituatie voordoet, zijn het de vrouwen (en kinderen) die als eersten worden vrijgelaten. Zelfs wanneer een klimpartij in de bergen mislukt, wordt verwacht dat de mannen zich opofferen voor de vrouwen en niet andersom. Op tv is mannenbloed goedkoop – een schrijver beweert dat er tweehonderd mannen sterven op het scherm voor iedere vrouw die hun lot deelt. Op hetzelfde medium is een vrouwendood altijd een tragedie, behalve wanneer ze een echt slecht karakter heeft. Maar wanneer een man sterft, is het óf zijn eigen schuld óf is zijn dood onderdeel van het vermaak.

(**7**) In dit verband kan ik ook wijzen op de zogenoemde ‘dubbele standaard’. Die laat zien dat de dingen niet zo eenvoudig zijn als ze lijken. In het Oude Testament wordt de man die zijn zus verleidt, ter dood gebracht. De tekst bevat geen enkel woord over het omgekeerde. In het Byzantijns recht moest de man die schuldig was aan hoererij een boete betalen – die gedeeltelijk naar de vrouw ging met wie hij geslapen had. Wanneer hij niet kon betalen, moest hij de amputatie van een lidmaat ondergaan – omgekeerd gebeurde dat echter niet. In veel culturen zijn mannelijke homoseksuelen met groot machtsvertoon vervolgd, maar lesbische vrouwen bleven onaangeraakt. Terwijl zo’n tienduizend homoseksuelen in de concentratiekampen stierven, blijkt geen enkele lesbische vrouw ooit gearresteerd te zijn om diezelfde reden.

naar: Martin van Creveld
uit: NRC Handelsblad, 19 & 20 oktober 2013
Examen vwo 2017 tijdvak 1, Tekst 1, alinea 6 en 7

Opdracht
4

Lees tekst 3 *Het recht om de gordijnen te mogen sluiten* en beantwoord de vraag.

1p Wat is de hoofdgedachte van tekst 3?
A De attitude van de burger draagt in hoge mate bij aan het verminderen van privacy.
B De informatie die overheid en bedrijven vergaren, geeft deze te veel macht over mensen.
C Het recht op privacy is voor de media een nieuwsitem dat niet serieus genomen wordt.
D Inperking van het recht op privacy is noodzakelijk om onze veiligheid te garanderen.

Tekst 3

Het recht om de gordijnen te mogen sluiten

(**1**) Het ergste wat je over iemand te weten kan komen, is alles. Als het over privacy gaat, is dat mijn favoriete citaat. Het is van Bert Jaap Koops, hoogleraar regulering van technologie in Tilburg. Ik kon het alleen niet op tijd in mijn hersenpan vinden, toen ik dinsdag bij het opiniërend televisieprogramma *De Wereld Draait Door* aan tafel mocht zitten. Daar ging het over het nut van, nota bene, een nationale DNA-database, waarin iedere burger verplicht wordt geregistreerd ten dienste van de opsporing. Het is een idee van Peter R. de Vries, ooit omarmd door een Rotterdamse politiechef. Die werd teruggefloten door de minister wegens ‘doorgeslagen denken’. Maar in de roes van het opsporingssucces in de zaak Vaatstra[1)] ging het deze week crescendo. Die arrestatie kwam na een beperkt, goed omschreven, regionaal en vrijwillig DNA-onderzoek. Dus waarom niet even doorpakken naar een nationale verplichte DNA-registratie? Althans, dat was de teneur in de (sociale) media. Of ik voor het tv-debat maar even aan de rem wilde komen hangen. Privacy neemt in razend tempo af. Je draagt er allemaal vrijwillig aan bij met Facebook, LinkedIn en Twitter.

(**2**) Waar is privacy ook alweer goed voor? Soms ben ik het zelf ook even kwijt. Ik sloeg er Koops’ oratie uit 2006 over tendensen in opsporing en technologie op na. Dat was een helder verhaal over het uitdijende strafrecht, de voortdenderende technologie en de transparante burger die permanent bewaakt, gevolgd en geregistreerd wordt. Die laat zich dit vooralsnog aanleunen. Albert Heijn voorspelt je boodschappen, Google weet wat je gaat zoeken, de NS kent je reisgedrag, de telecomproviders onthouden je bel- en internetgegevens, de bank en de KLM laten de staat (en de VS) meekijken in je geld- en reisverkeer, Facebook onthoudt alle gezichten en je gsm weet waar je bent. De fiscus wist sowieso alles al. De politie ontvangt straks live-beelden van alle bewakingscamera’s. Op Schiphol kijkt de bodyscan even onder je kleren. Je paspoort bevat je vingerafdrukken en irisscan. Het houdt niet op.

(**3**) De vraag is inmiddels met hoe weinig privacy we toe kunnen. Waar ligt de ondergrens? Welke inbreuk accepteren we echt niet? Het elektronisch patiëntendossier was dus voor de burger een brug te ver. Net als een reality-tv-programma met heimelijke beelden van gewonden op de Eerste Hulp. Ook de kilometerheffing met kijkkastje kwam er niet. Over het biometrische paspoort ontstond ongenoegen, maar niet genoeg om het af te blazen. Het argument ‘ik heb niks te verbergen’ heeft de overhand.

(**4**) Ik vind dat Koops mijn reserve het best verwoordt. Voor hem is privacy een essentieel onderdeel van de *condition humaine*[2)], het mens zijn. Er moet ergens in je leven een plek zijn waar je niet wordt bespied. Waar je alleen met jezelf kunt zijn of intiem met een ander. Waarover je geen verantwoording schuldig bent en waar je vrij bent van andermans morele oordelen. Waar je onbevangen jezelf kunt zijn en geheimen kunt koesteren en ongezien in je dagboek kunt schrijven. Privacy is daarvoor de waarborg. In een rechtsstaat mag je ervan uitgaan dat de burger niet wordt achtervolgd door verouderde of foute informatie en het recht heeft om informatie te laten wissen of te laten verlopen. In een rechtsstaat mag een burger opnieuw beginnen. Zijn handelen mag ook vergeten worden.

(**5**) Privacy is een waarborg om de macht van de staat in toom te houden, zegt Koops. Het zorgt ervoor dat de overheid niet alles weet en alles kan en dat de overheid de burger niet controleert op oneigenlijke gronden. De privacynorm “maakt het mogelijk om naar eigen keuze in relaties met andere mensen jezelf bloot te geven of je gedekt te houden”. Als er in concrete situaties een veiligheids- →

belang is of een ander algemeen belang dat inbreuk rechtvaardigt, dan kan dat, mits omkleed met beperkingen. Maar als er onverhoopt “geen algemeen vangnet van privacy meer over is, dan is het alleen nog de macht van anderen die bepaalt welke keuzen je kunt maken in je leven”.

(**6**) Privacy is een pijler van de rechtsstaat. Zonder privacy belanden we in een strafrechtstaat waarin de burger is onderworpen aan de informatiemacht van de overheid of het bedrijfsleven. Een nationale DNA-database zou er mooi in passen. Koops wees er al op dat we in feite nu een paradigmawisseling beleven. Ooit verzamelde de staat alleen informatie die aantoonbaar nodig is voor de opsporing. “Tegenwoordig is het uitgangspunt bijna: zoveel mogelijk informatie verzamelen en als blijkt dat informatie niet relevant is, kan deze worden weggegooid (of bewaard voor latere doeleinden, want wie wat bewaart die heeft wat).”

(**7**) Het onschuldbeginsel is dan definitief geschorst. De bevolking bestaat alleen nog uit verdachten of toekomstige verdachten. Tussen een medisch bevolkingsonderzoek en een strafrechtelijk sporenonderzoek is dan niet veel verschil. Zelfde data-base, andere vraag. Verzekeraars zouden als eerste toegang willen, stel ik me voor. Of je een baan krijgt, een verzekering, een hypotheek – het is nu al vaak de vraag hoe het antwoord uit de talloze databases is samengesteld.

naar: Folkert Jensma
uit: NRC Handelsblad, 24 & 25 november 2012
Examen vwo 2015 tijdvak 2, Tekst 2

noot 1 De zaak Vaatstra betreft een moordzaak die pas na jaren werd opgelost dankzij grootschalig DNA-onderzoek.

noot 2 Met de term *condition humaine* (ontleend aan de titel van een werk van de Franse denker Malraux uit 1933) wordt geduid op algemeen-menselijke kenmerken zoals honger en dorst, pijn, eenzaamheid en dood.

Opdracht
5

Lees tekst 4 *Het nieuws als show* op p. 349 en beantwoord de vraag.

2p Welke van onderstaande beweringen geeft het beste de hoofdgedachte van tekst 4 weer?

A De diverse nieuwsmedia zijn onder invloed van de verregaande individualisering van de burger steeds meer op elkaar gaan lijken, wat de kwaliteit van de media niet ten goede is gekomen.

B De formule van Duys’ praatprogramma *Voor de vuist weg* heeft de journalistiek de afgelopen decennia persoonlijker en professioneler gemaakt en deze ontwikkeling moet worden toegejuicht.

C De moderne media hebben hun ‘smoel’ verloren en moeten ernaar streven dit terug te krijgen door redacteuren de kans te geven met onverwachte en eigenzinnige berichtgeving te komen.

D De moderne media zouden Duys’ format moeten blijven hanteren, aangezien de doorsnee burger krant, radio en televisie nog steeds nodig heeft voor meningsvorming over de actualiteit.

Theorie

Hoofduitspraken: tussenkopjes

In kranten en tijdschriften worden de deelonderwerpen soms aangegeven met informatieve **tussenkopjes**. Die geven aan waarover het tekstgedeelte gaat. In examenteksten staan die tussenkopjes niet, maar je kunt wel de vraag krijgen welk tussenkopje het beste boven een bepaald tekstdeel past. Dat is dan het kopje dat de inhoud van het tekstdeel het beste verwoordt.

Opdracht
6

Lees tekst 3 *Het recht om de gordijnen te mogen sluiten* op p. 382 en beantwoord de vragen.
Hieronder staan in willekeurige volgorde vier tussenkopjes die in tekst 3 gebruikt zouden kunnen zijn:

1 Gebrek aan privacy
2 Aantasting van de rechtsorde
3 Privacy in de media
4 Toenemende inbreuk op privacy

1p **1** Welk van deze tussenkopjes zou het beste passen boven alinea 3?
1p **2** Welk van deze tussenkopjes zou het beste passen boven alinea 6?

Theorie

Hoofduitspraken: (hoofd)vraag waarop tekst(deel) antwoord geeft

In de inleiding van een tekst wordt soms een vraag gesteld, die in de tekst beantwoord wordt. Maar ook als die niet letterlijk in de tekst gesteld wordt, geeft een tekst vaak antwoord op een vraag: de **impliciete hoofdvraag**.
Ook een deelonderwerp van een tekst kan antwoord geven op een vraag. Het deelonderwerp *Oorzaken van de klimaatverandering* bijvoorbeeld beantwoordt de vraag *Wat zijn de oorzaken van de klimaatverandering?* of *Welke zaken veroorzaken de klimaatverandering?* Op het examen moet je soms vaststellen op welke niet in de tekst genoemde vraag een tekst(deel) antwoord geeft.

Opdracht
7

Lees tekst 3 *Het recht om de gordijnen te mogen sluiten* op p. 382 en voer de opdracht uit.
1p Formuleer de hoofdvraag waarop tekst 3 het antwoord geeft. Gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

Theorie

Hoofduitspraken: een samenvatting van een tekstdeel maken

Als je een samenvatting moet maken, is altijd het maximumaantal woorden gegeven. Gebruik je meer woorden dan is toegestaan, dan levert de informatie in de te veel gebruikte woorden geen punten op. Bij een samenvatting worden ook formulering en spelling beoordeeld.
Er zijn twee opdrachtvormen: de *beknopte* samenvatting en de *geleide* samenvatting. Voor beide vormen geldt: als je twijfelt of je een zin wel of niet in je samenvatting moet opnemen, schrijf hem dan in eerste instantie wel op. Je krijgt namelijk geen puntenaftrek als je een zin in je samenvatting opneemt die er niet in thuishoort. Als blijkt dat je te veel woorden hebt gebruikt, ga dan nog eens na of je de zin misschien kunt weglaten.

Beknopte samenvatting
Bij een **beknopte samenvatting** geeft de opdracht je geen aanwijzingen over wat je moet opnemen in je tekst. Het tekstgedeelte dat je moet samenvatten, is precies aangegeven met alineanummers of regelnummers, maar je moet zelf vaststellen wat de hoofdzaken zijn. Zoek de belangrijkste informatie eerst op de **voorkeursplaatsen**: het begin en het eind van de tekst of het tekstfragment en de eerste en laatste zinnen van de deelonderwerpen en/of de alinea('s).

Geleide samenvatting
Bij een **geleide samenvatting** geeft de opdracht je enkele aandachtspunten over de inhoud. Op welke plaats(en) in de tekst daarover iets wordt gezegd, moet je zelf uitzoeken. Vaak vind je in de tekst kernwoorden uit de aandachtspunten terug, of synoniemen ervan. Zoek dan in de omgeving daarvan naar de informatie die je in je samenvatting moet opnemen.

Stappenplan geleide samenvatting
Stap 1: Markeer de kernwoorden in de opdracht en zoek ze in de tekst.
Stap 2: Onderstreep de zinsgedeelten die de antwoorden bevatten.
Stap 3: Formuleer de zinnen van de samenvatting.
Stap 4: Controleer het aantal woorden, de formulering en de spelling.

Voorbeeld

Let op: dit voorbeeld behandelt alleen het begrip 'broederschap' uit de examenopdracht hieronder; het begrip 'vrijheid' komt aan de orde in opdracht 8.

In alinea 11 wordt gesteld: "Net als vrijheid en gelijkheid heeft ook broederschap een schaduwkant." (regels 228-230)

4p **10** Vat voor de twee begrippen vrijheid ❶ en broederschap afzonderlijk en in eigen woorden samen
– wat de schaduwkanten zijn en
– waartoe deze schaduwkanten leiden.
Gebruik voor je antwoord niet meer dan 60 woorden.

Examen vwo 2015 tijdvak 1, vraag 10

Het juk van de vrijheid

(11) ❻ Net als vrijheid ❶ en gelijkheid heeft ook broederschap een schaduwkant. Broederschap kan leiden (230) tot dwingend conformisme ❸, waardoor ❷ op den duur andersdenkenden kunnen worden uitgesloten. De neiging om vooral iets over te hebben voor mensen die je kunt vertrouwen en die (235) op je lijken, kan ontaarden in groepsvorming. Broederschap wordt dan gevoed met vijandigheid tegen buitenstaanders ❺. Het is de harde achterkant van de onderlinge saamhorigheid. (240) Het is daarom van belang om geen van de idealen te verabsoluteren. Opgelegd conformisme tast de vrijheid aan. Vijanddenken tast de gelijkheid aan. ❹ (245)

Naar: Pieter Hilhorst uit: De Groene Amsterdammer, 18 april 2012
Examen vwo 2015 tijdvak 1, Tekst 1, alinea 11

Aandachtspunten herkennen in de tekst

❶ De aandachtspunten bevatten de kernwoorden 'vrijheid', 'broederschap', 'schaduwkanten' en 'waartoe ... leiden'. Het gaat dus om de negatieve kant (dat zie je aan 'schaduw') van twee verschijnselen en de gevolgen daarvan (dat zie je aan 'waartoe ... leiden').

❷ Het signaalwoord 'waardoor' is geen kernwoord, maar geeft wel (een) gevolg(en) aan.

❸ In de buurt van de kernwoorden vind je het antwoord voor het begrip 'broederschap'. Dat antwoord luidt: *De schaduwkant van broederschap is dwingend conformisme. Dat kan leiden tot uitsluiting van andersdenkenden.* (14 woorden)

❹ Je ziet dat je de rest van de alinea in het geheel niet gebruikt voor de samenvatting. Het gaat alleen om de gevraagde informatie; andere zaken doen er niet toe.

❺ Het werd ook goed gerekend als je bij het gevolg genoteerd had: *Dat kan leiden tot vijandigheid tegen buitenstaanders*. Alleen 'groepsvorming' als gevolg was fout, want groepsvorming is niet per se negatief en dus geen schaduwkant.

❻ Uit de eerste zin *Net als vrijheid en gelijkheid heeft ook broederschap een schaduwkant* kun je afleiden dat de schaduwkant van vrijheid al eerder in de tekst genoemd is.

Opdracht
8

Lees tekst 4 *Het juk van de vrijheid* en voer de opdracht uit.

2p Vat voor het begrip *vrijheid* in eigen woorden samen
– wat de schaduwkanten zijn en
– waartoe deze schaduwkanten leiden.
Geef antwoord in volledige zinnen en gebruik voor je antwoord in totaal niet meer dan 30 woorden.

Tekst 4

Het juk van de vrijheid

(5) Dit radicale vrijheidsbegrip werd geïnspireerd door denkers zoals Jean-Paul Sartre. Hij stelt dat als God niet bestaat de mens vrij is in de keuzes die hij maakt. Maar dat betekent ook dat de mens volledig verantwoordelijk is voor de gevolgen van die keuzes, zowel voor zichzelf als voor de mensheid als geheel. Hij moet daarom zijn vrijheid vertalen in actie voor de mensheid. Sartre wordt daarmee niet alleen een profeet van de revolutie, maar hij zadelt mensen ook op met een loodzwaar vrijheidsbegrip. Als het misgaat, kunnen we de verantwoordelijkheid op niemand anders afschuiven en zijn we zelf to blame. De groei van het aantal mensen met depressieve klachten heeft te maken met de opkomst van dit loodzware vrijheidsbegrip. Mensen dreigen aan hun eigen hoge verwachtingen ten onder te gaan.

(6) Het vrijheidsbegrip waarin de mens zich loszingt van zijn omgeving past ook wonderwel bij het idee van de homo economicus die alleen zijn eigen belang nastreeft. In de ideologie van de vrije markt bakt de bakker geen brood uit caritas, maar om daar zelf aan te verdienen. De onzichtbare hand van de vrije markt zorgt ervoor dat de mens in zijn streven om zijn eigen belang te dienen ook het algemene belang dient. Maar deze interpretatie van het vrijemarktdenken heeft ook een keerzijde. De vrije markt leidt namelijk gemakkelijk tot weinig winnaars en veel verliezers. Zo wordt vrijheid de vrijheid van de sterksten.

(7) Om weerwerk te bieden aan de schaduwkanten van onze vrijheidsliefde, zoals de stress en de faalangst, moeten we op zoek naar een andere vrijheidsopvatting, namelijk de opvatting die vrijheid aan identiteit koppelt. Vrijheid is de mogelijkheid om je identiteit tot uitdrukking te brengen. Wie vrijheid koppelt aan identiteit, neemt afstand van de individualistische opvatting van vrijheid. Mensen drukken hun identiteit immers uit door hun verbindingen met anderen. Ik ben vader. Ik ben lid van de vakbond. Ik ben vrijwilliger.

naar: Pieter Hilhorst
uit: De Groene Amsterdammer, 18 april 2012
Examen vwo 2015 tijdvak 1, Tekst 1, alinea 5 t/m 7

Opdracht
9

Lees tekst 5 *Ik heb niets te verbergen* en voer de opdracht uit.
De strekking van tekst 5 kan worden samengevat door de volgende zin met twee voorwaarden aan te vullen. “Privacy mag ondergeschikt zijn aan veiligheid wanneer de burger ...”

2p Vat bedoelde twee voorwaarden samen. Geef antwoord in een volledige zin en gebruik voor je antwoord in totaal niet meer dan 25 woorden.

Tekst 5

Ik heb niets te verbergen

(6) Door privacy te benaderen als iets breders dan alleen 'garanderen van geheimhouding' blijkt, dat er diverse problemen kunnen ontstaan. Als de overheidsbureaucratie persoonlijke informatie gebruikt om belangrijke beslissingen te nemen over burgers, maar die burgers geen inspraak hebben in hoe deze informatie wordt gebruikt, kan dat leiden tot machteloosheid en kwetsbaarheid van het individu.

(7) De gevaren die samenhangen met grootschalige dataverzameling zijn daarom vooral zaken als onverschilligheid, dwalingen, misbruik, onmacht en gebrek aan transparantie en verantwoording. Er zijn mensen onterecht op een zwarte lijst beland. Het bureaucratisch gegenereerde profiel begint de persoon te overwoekeren, zoals terrorisme-deskundige Beatrice de Graaf onlangs nog in haar oratie stelde.

(8) Privacy hangt samen met het weerbaar maken van de burger. Het beschermt de persoonlijke integriteit en waardigheid. Als iemand gereduceerd wordt tot bepaalde gemonitorde gedragspatronen, moet hij in elk geval tegen die categorisering in beroep kunnen gaan.

(9) Discussies zoals die nu vaak worden gevoerd over privacy versus veiligheid, raken zelden de kern. Het gaat niet om de vraag of overheden wel of geen persoonlijke data mogen verzamelen en analyseren. Het gaat om het staatsrechtelijk fundament onder die taakstelling: het garanderen van toezicht, transparantie, het afleggen van rekenschap.

(10) Deze waarden moeten de plaats in het debat innemen van het 'ik-heb-niets-te-verbergen'-argument dat slechts bepaalde problemen omtrent privacy benoemt, maar andere onder het tapijt schuift. Een samenleving waarbinnen deze fundamentele waarden en daarmee de bescherming van privacy niet worden bediscussieerd, is als een rechtbank waar het risico bestaat dat iemand terechtstaat maar geen mogelijkheid heeft in beroep te gaan, het bewijs niet mag inzien en die ook na het uitzitten van de straf het stempel 'verdacht' blijft houden.

naar: Daan Weggemans
uit: Trouw, 25 juni 2013
Examen vwo 2015 tijdvak 2, Tekst 3, alinea 6 t/m 10

Opdracht **10**

Lees tekst 6 *Digitaal panopticum* en voer de opdracht uit.

2p Vat de inhoud van alinea 2 samen. Geef antwoord in volledige zinnen en gebruik voor je antwoord in totaal niet meer dan 30 woorden.

Tekst 6

Digitaal panopticum[1]

(1) Er lijkt niet veel meer over van de utopische verwachtingen waarmee de opkomst van internet gepaard ging. Het web zou de traditionele politieke en economische verhoudingen overhoophalen. De verwachting was dat het web de weg zou vrijmaken voor de ultieme bevrijding van het individu. Zo gaven mediatheoreticus Mark Deuze en journalist Henk Blanken in de essaybundel *PopUp* (2007) nog hoog op van de 'Yahoo-generatie', die heel anders met de media zou omgaan, "van alles door elkaar, obsessief communicerend, desnoods over niets, en vooral: loyaal aan niets of niemand en wantrouwig ten opzichte van alles wat met institutionele autoriteiten te maken heeft: zorgverzekeraars, politiek, journalistiek." Onder meer de opkomst van het web zou het lot kunnen bezegelen van de oude media en de traditionele poli-

→

tiek, gedragen door publieke omroepen, dagbladen en politieke partijen.

(2) Nog geen decennium later blijken die utopische verwachtingen naïef en grotendeels achterhaald. De hoeveelheid fora, blogs en informatiebronnen mag fenomenaal toegenomen zijn, wetenschappers worstelen met de vraag of die groei inderdaad heeft geleid tot meer zeggenschap en politiek empowerment van de burgers. Dat het web in landen in crisis, zoals Tunesië en Egypte, een sleutelrol heeft gespeeld wordt door niemand betwist, maar de vraag is hoe blijvend het democratisch potentieel van het web op termijn is.

naar: Frank van Vree
uit: De Groene Amsterdammer, 13 juni 2012
Examen vwo 2015 tijdvak 1, Tekst 2, alinea 1 en 2

noot 1 Het woord 'panopticum' kent meerdere betekenissen, waaronder:
- een wassenbeeldenmuseum waarin individuen te kijk staan;
- een gevangenis waarin alle cellen vanuit één centraal punt in de gaten gehouden kunnen worden.

Theorie

Ordenen: informatie in een schema plaatsen

Elke tekst heeft een bepaalde opbouw. Soms is er zelfs sprake van een standaardstructuur. Een uiteenzetting kan bijvoorbeeld zijn opgebouwd volgens de verklaringsstructuur, een betoog volgens de argumentatiestructuur of de voor- en nadelenstructuur, een beschouwing volgens de probleem-oplossingsstructuur. → *zie Basis p. 20*

Ook deelonderwerpen en alinea's zijn soms opgebouwd volgens ordeningsprincipes. Het deelonderwerp 'voordelen' van een tekst met de voor- en nadelenstructuur bestaat vaak uit een opsomming van voordelen. In een betoog kom je vaak na het standpunt argumenten, ondersteunende argumenten, tegenargumenten en weerleggingen tegen. Als je zulke elementen kunt herkennen, begrijp je beter hoe de informatie in de tekst geordend is.

Bij het examen moet je voor de opdracht 'informatie ordenen' informatie-elementen uit (een deel van) de tekst invullen in een gegeven schema.

Opdracht
11

4p

Lees tekst 7 *Het nieuws als show* en voer de opdracht uit.
In alinea 1 tot en met 4 wordt het huidige format voor nieuwsvoorziening beschreven. Welke middelen zetten tv en kranten blijkens het tekstgedeelte van alinea 1 tot en met 4 in om invulling te geven aan dit format? Neem onderstaand schema over en vul dit in.

tv	kranten
middel 1:	middel 1:
middel 2:	middel 2:
middel 3:	middel 3:

Tekst 7

Het nieuws als show

(**1**) In 1963 verscheen op de Nederlandse televisie voor het eerst iets wat leek op een anchorman[1]. Willem Duys[2] begon het maandelijkse praatprogramma *Voor de vuist weg*. Hijzelf was er de spil en het gezicht van; gasten kwamen en gingen. Berucht werd de uitzending met de man die ter verruiming van de geest een gaatje in zijn voorhoofd had geboord (midden jaren zestig). Het grootste deel van wat uitdrukkelijk een ‘show’ heette, werd gevuld met licht nieuws en optredens van artiesten. *Voor de vuist weg* bleek een schot in de roos. Niet alleen omdat het programma jarenlang tot de best bekeken uitzendingen van de Nederlandse televisie behoorde, maar ook omdat de formule ervan gaandeweg school heeft gemaakt in de televisiejournalistiek en nieuwsvoorziening.

(**2**) Eén vast en betrouwbaar gezicht om je aan vast te klampen, en een hele stoet individuele gezichten om het nieuws een persoonlijk karakter te geven. Dat is vandaag de dag ook het karakter van populaire praatprogramma’s op televisie als *Pauw & Witteman* en *Knevel & Van den Brink*[3]. Alleen veranderde dit ene gezicht soms in twee gezichten. Dat was eveneens afgekeken van het Amerikaanse voorbeeld, waar zelfs nieuwslezers het al sinds jaar en dag niet meer alleen mogen doen. En dus vormen duo-presentatoren als Jeroen Pauw en Paul Witteman hun eigen variant op het janusgezicht[4] waarmee politiekoppels van oudsher hun ondervragingstechnieken kracht bijzetten.

(**3**) Die gezichten, daar gaat het om. Zij geven het nieuws een persoonlijk aanzien. Aan de redactionele kant krijgt het medium het mombakkes opgezet van Paul Witteman of Andries Knevel. Aan de persoonlijke kant krijgt het nieuws het gezicht van één specifieke betrokkene bij ramp, festiviteit of trend. En de politicus die aanschuift, wordt van de weeromstuit een persoon als u of ik. Politici maken hun akkoord niet alleen eerder bekend bij *Pauw & Witteman* dan in de Tweede Kamer, zij doen dat meestal ook als leuke jongens die elkaar best mogen, in plaats van de staatslieden die zij zouden moeten zijn.

(**4**) Het format, dat tenslotte niet voor niets in het entertainment van Willem Duys is geworteld, brengt die metamorfose vanzelf tot stand. Hoe effectief het format is, blijkt niet alleen uit dit soort tv-programma’s. Ook de dagbladen moeten eraan geloven. Nieuws is pas compleet, wanneer daarbij een paar ‘gewone Nederlanders’ mogen toelichten hoe het hun leven beïnvloedt en wat zij daarvan vinden. En ook aan de kant van het medium heeft het anonieme gezag van de krant inmiddels een duidelijk gezicht gekregen. Hoofdredacteuren spreken zich uit in wekelijkse brieven aan de lezer, gaan het land in om deze te ontmoeten of schuiven op hun beurt aan bij presentator Jeroen Pauw. Het officiële commentaar van de krant wordt vaak overvleugeld door dat van columnisten, sprekend op eigen gezag en voorzien van identificeerbare pasfoto’s.

naar: Ger Groot
uit: De Groene Amsterdammer, 21 november 2012
Examen vwo 2016 tijdvak 2, Tekst 1, alinea 1 t/m 4

noot 1 anchorman: vaste presentator in een televisiejournaal of actualiteitenprogramma, rond 1960 naar Amerikaans voorbeeld in de Nederlandse media geïntroduceerd
noot 2 Willem Duys (1928-2011) was een Nederlandse radio- en televisiepresentator.
noot 3 *Pauw & Witteman* was een populair praatprogramma (2006-2014) op televisie waarin diverse gasten, onder wie politici, aan tafel verschenen en over actuele onderwerpen discussieerden. Een vergelijkbaar praatprogramma was van 2007 tot 2014 dat van Andries Knevel en Tijs van den Brink.
noot 4 janusgezicht: term, ontleend aan Janus, een Romeinse god die met twee gezichten werd afgebeeld

Theorie

Beoordelen: welke zinnen horen (niet) in de samenvatting thuis?

Om een samenvatting te beoordelen, moet je kunnen vaststellen welke inhoudselementen van belang zijn in het geheel van de tekst. Dat zijn in het algemeen de elementen die de hoofdgedachte rechtstreeks ondersteunen.
Op het examen krijg je een aantal zinnen die deel kunnen uitmaken van een samenvatting. Je moet de zinnen herkennen die wél of juist níét in de samenvatting thuishoren. Die eerste, de kernzinnen, vind je meestal op voorkeursplaatsen in de tekst.
→ *zie Basis p. 23*
Bijvoorbeeld:
- Is er een zin die aansluit bij de hoofdgedachte?
- Is er een zin bij uit het slot?
- Is er een zin die de hoofdgedachte vormt van een van de deelonderwerpen?

Deze zinnen zijn het meest kansrijk als correct antwoord. Zinnen die afkomstig zijn uit voorbeelden in de tekst, zijn in het algemeen niet belangrijk voor een samenvatting.

Een paar tips
- Kijk nog even naar de tekstsoort. Als de tekst bijvoorbeeld een betoog is, zullen de zinnen een standpunt en argumenten moeten bevatten.
- Soms heb je iets aan de tekststructuur. Als er sprake is van een verklaringsstructuur, zullen de zinnen een verschijnsel en verklaringen noemen.
- Kijk ook nog even naar de vraag waarin de tussenkopjes worden genoemd die de deelonderwerpen aangeven.

Het kan ook zijn dat je gevraagd wordt om vast te stellen welke vragen die in een tekst staan, wél of juist níét beantwoord moeten worden in een goede samenvatting. Op die manier stel je vast welke deelonderwerpen belangrijker en minder belangrijk zijn in een tekst.

Samenvattingen vergelijken
Er is nog een andere vorm van een samenvatting beoordelen. Je krijgt dan vier korte samenvattingen A tot en met D aangeboden. Daaruit moet je die samenvatting kiezen die de inhoud van de tekst het beste weergeeft. Vergelijk daartoe de beweringen die in elk van de vier opties staan en kijk of je die in de uitgangstekst terugvindt. Kies het antwoord waarin je het meeste van de tekst herkent.

Opdracht
12

Lees tekst 5 *De prijs van werk* op p. 355 en beantwoord de vraag.
3p Welke drie van onderstaande zinnen bevatten zo belangrijke informatie dat ze zeker in een samenvatting van de tekst ‘De prijs van werk’ zouden moeten worden opgenomen? Noteer de nummers van deze zinnen.

1 De eisen die de arbeidsmarkt tegenwoordig stelt, zijn een gevolg van politieke keuzen.
2 De Nederlandse arbeidsmarkt kent volgens een aantal hoogleraren al erg veel flexibiliteit.
3 Men had vroeger meer tijd voor activiteiten in de privésfeer.
4 Problemen zoals toenemend ziekteverzuim worden op een verkeerde manier aangepakt.
5 Sinds in 2008 de crisis uitbrak, zegt ruim de helft van de werknemers nog meer werkdruk te ervaren.
6 Studenten zijn tegenwoordig meer bereid een hoge studielening af te sluiten.
7 Tegenwoordig leidt de arbeidsmarkt tot kansongelijkheid en stress bij werknemers.

Opdracht
13

Lees tekst 8 *Omstreden wetenschap* en beantwoord de vraag.
Stel je voor dat je van tekst 8 een samenvatting zou moeten maken. Hieronder staan acht zinnen in alfabetische volgorde; de zinnen zijn al dan niet woordelijk aan de tekst ontleend.

4p Noteer de nummers van de vier zinnen die je in een samenvatting van de tekst kunt opnemen.

1 De geëngageerde journalistiek draagt in belangrijke mate bij aan de ondermijning van het vertrouwen in de wetenschap.
2 De wetenschap wil haar gezag tegenwoordig graag in het communicatieve handelen realiseren.
3 Een grote meerderheid van de bevolking heeft groot vertrouwen in wetenschap en technologie.
4 Het lijkt tegenwoordig alsof media het vertrouwen in de wetenschap ondermijnen.
5 Politieke en wetenschappelijke meningsverschillen doen zich vooral voor in de sociale en de medische wetenschappen.
6 Tegenwoordig speelt de strijd tussen elkaar beconcurrerende opvattingen zich meer dan ooit af in de media.
7 Veel wetenschappelijke inzichten zijn – net als vroeger – onderwerp van discussie, doordat ze rechtstreeks verbonden zijn met maatschappelijke en politieke krachten.
8 Wetenschappers beschikten in vroegere samenlevingen over prestige, doordat toen alleen rijkere mensen konden studeren.

Tekst 8

Omstreden wetenschap

(**1**) Het gezag van de wetenschap is tanende – wanneer we althans afgaan op uitlatingen van publicisten en onderzoekers. En het moet gezegd: er zijn inderdaad tekenen die daarop wijzen. Wie herinnert zich niet de campagne om jonge meisjes te vaccineren tegen het baarmoederhalskanker veroorzakende HPN-virus, die pijnlijk mislukte als gevolg van een effectief geruchtencircus op internet; of de uitgelekte e-mails van onderzoekers van de IPCC, het internationale panel dat zich bezighoudt met klimaatverandering, waaruit zou blijken dat zij hun resultaten welbewust manipuleerden. In beide gevallen deden de media volgens enkele critici méér dan alleen de erosie van het vertrouwen in de wetenschap weerspiegelen.

(**2**) Dat deze voorstelling van zaken te simpel is, blijkt uit de onlangs verschenen bundel Onzekerheid troef. Het betwiste gezag van de wetenschap onder redactie van Huub Dijstelbloem en Rob Hagendijk. Enquêtes wijzen erop dat een grote meerderheid van de bevolking nog altijd een groot vertrouwen koestert in wetenschap en technologie. Een ander, belangrijker bezwaar dat de auteurs inbrengen tegen de idee van een kwijnend prestige van de wetenschap is, dat de vertrouwenskwestie veel te absoluut gesteld wordt. Om te begrijpen waarom 'de' wetenschap niet langer over een vanzelfsprekend gezag beschikt, moet haar positie vanuit een meervoudig perspectief worden bezien. Onderzoekers en instellingen opereren immers in een ingewikkeld politiek en economisch krachtenveld.

(**3**) De idee dat 'de' wetenschap aan gezag heeft ingeboet, is historisch gezien aanvechtbaar. Natuurlijk, haar beoefenaren beschikten in vroegere, van standsgevoel doortrokken samenlevingen onmiskenbaar over een zeker prestige. Ook toen waren echter veel van hun inzichten al onderwerp van vaak bittere controverses. Veel opvattingen en theorieën waren rechtstreeks verbonden met maatschappelijke en politieke krachten, zoals de geschiedenis van uiteenlopende disciplines, van de medische wetenschap en de geschiedschrijving tot de sociale wetenschappen, laat zien.

(**4**) Ook nu gaan politieke en wetenschappelijke meningsverschillen in veel, vaak saillante gevallen hand in hand. Deze bestrijken een gebied dat varieert van de biologie en de psy-

chologie tot de economie. Tegelijkertijd is er een groot verschil met vroeger: nu speelt de strijd tussen elkaar beconcurrerende opvattingen zich meer dan ooit af in de media. Die ontwikkeling begon, wat Nederland betreft, in de Volkskrant, die al vroeg furore maakte met geëngageerde journalistiek over wetenschap en samenleving en breidde zich in de volgende decennia gestadig uit.

(**5**) Of het nu gaat om discussieprogramma's, opinierubrieken, nieuwsuitzendingen of boekenpagina's – sinds de jaren negentig is de wetenschapper eenvoudig niet meer weg te denken uit de media. Het gezag van de wetenschap is tegenwoordig discursief: het moet, net als in het geval van politieke en andere maatschappelijke instituties, in het communicatieve handelen worden gerealiseerd. Wetenschappers zijn gedwongen zich te verstaan met de media – zoals ze zich ook moeten verstaan met andere krachten die voortdurend op hen inwerken, te beginnen met politieke, financiële en economische machten. En iedereen in de wereld van de wetenschap weet hoe moeilijk dat is – vooral in deze tijd.

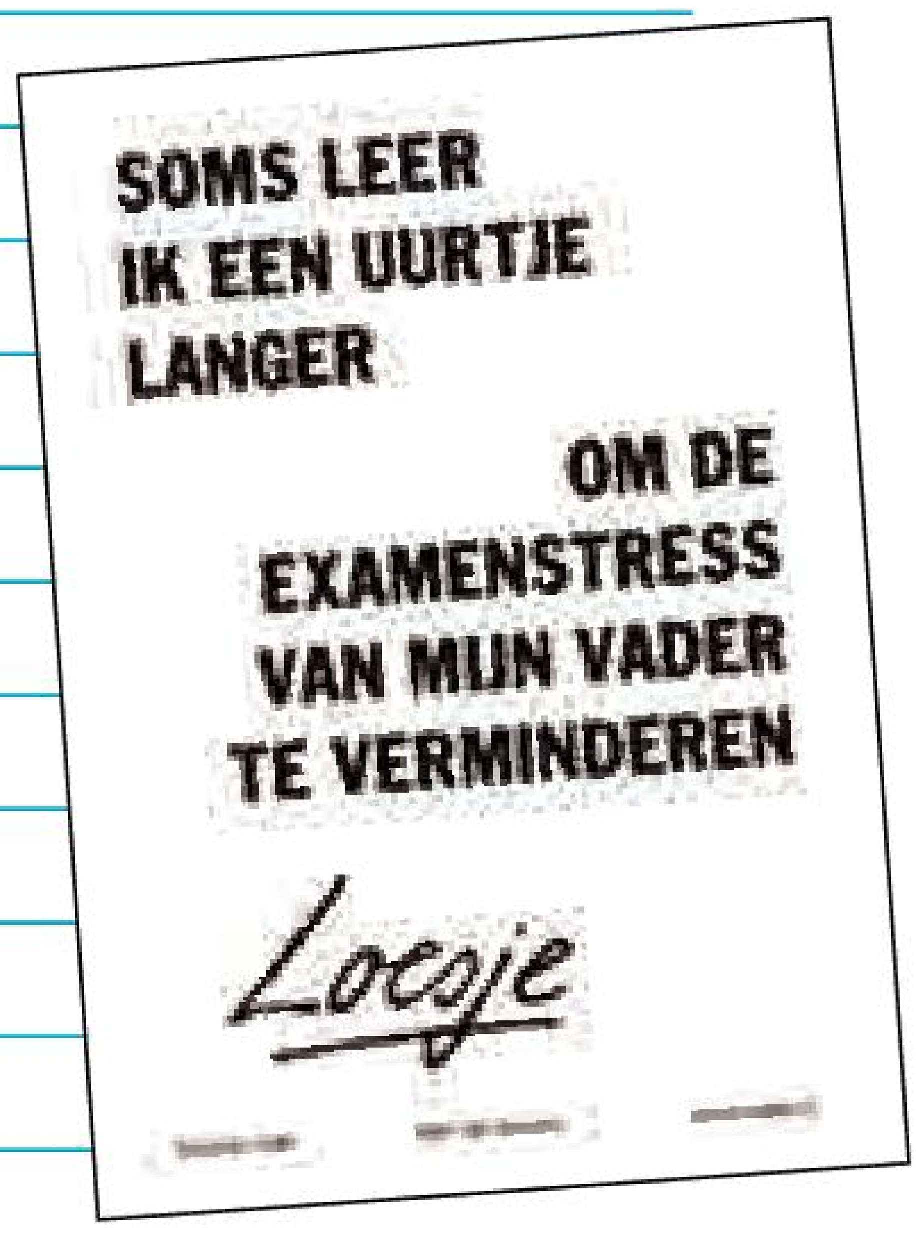
naar: Frank van Vree
uit: De Groene Amsterdammer, 21 maart 2012
Examen vwo 2015 tijdvak 1, Tekst 4

Ik kan/weet:

- ☐ de hoofdgedachte in eigen woorden weergeven. 3F
- ☐ onderscheid maken tussen hoofd- en bijzaken, meningen en feiten. 3F
- ☐ van een tekst(deel) een goed geformuleerde samenvatting maken. 4F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online** *en ga aan de slag met* **Examensprint.**

Aantekeningen

Register

Bronvermelding

Beeldresearch: Lineair, Arnhem

Berlinda van Dam / HH, Den Haag: p. 8-9
Peter Hilz / HH, Den Haag: p. 15(b)
Corbis / Getty Images, Dublin: p. 15(o), 29, 221
Ton Borsboom / ANP, Rijswijk: p. 19
AFP / ANP, Rijswijk: p. 24, 37, 207
Shutterstock, New York: p. 25, 84, 126, 201, 204, 320, 330
Rijksmuseum / TU Delft: p. 30
Riotgames, Parijs: p. 33
Peter Hilz / HH, Den Haag: p. 34
Bangalore Mirror, Bangalore: p. 38
iStock, Dublin: p. 44, 65, 75, 77, 95, 116, 133, 175, 213, 319, 326, 331
Loesje, Arnhem: p. 55, 107, 141, 171, 191, 223, 277, 313,
335, 393
Amaury Miller / HH, Den Haag: p. 56-57
Sire Ideele Reclame, Amsterdam: p. 58
Remko de Waal / ANP, Rijswijk: p. 59
de Volkskrant, Amsterdam: p. 62
NRC, Amsterdam: 63
Alamy / Imageselect, Wassenaar: p. 68, 203, 219, 318, 333
Polaris / HH, Den Haag: p. 69
Picture Alliance / Lineair: p. 74, 196, 293
Stephen Fry, *Mythos*, Uitgeverij Thomas Rap, Amsterdam: p. 81
Chad Baker / Getty Images, Dublin: p. 98
Motherbabychild, Springfield: p. 100
Rick Gershon / Getty Images, Dublin: p. 103
Thomas Schlijper / HH, Den Haag: p. 108-109, 314-315
Anne Buiskool, Soest: p. 119
Dolph Cantrijn / HH, Den Haag: p. 122
Edwin Janssen / HH, Den Haag: p. 130
NBB, Rotterdam: p. 134, 336-337
Michiel Wijnbergh / HH, Den Haag: p. 142-143
Flip Franssen / HH, Den Haag: p. 172-173
Robin van Lonkhuijsen / ANP, Rijswijk: p. 182
Patrick Post / HH, Den Haag: p. 184
Rex Features / HH, Den Haag: p. 186
Jon Rawlinson, Londen: p. 188
Hans van Rhoon / HH, Den Haag: p. 192-193
Maskot / Getty Images, Dublin: p. 199
Reuters / ANP, Rijswijk: p. 215
Roger Dohmen / HH, Den Haag: p. 224-225
Ron Giling / Lineair: p. 260, 325
Kees van de Veen / HH, Den Haag: p. 278-279
Dagmar Pegels-Duine, Middelharnis: p. 316
Freestockimages, Moskou: p. 317
Truus van Gog / HH, Den Haag: p. 321
Peter Macdiarmid / Getty Images, Dublin: p. 322
Marc van der Kort / ANP, Rijswijk: p. 323
Maarten Hartman / HH, Den Haag: p. 324
ANP / Spaarnestad, Rijswijk: p. 327
Vivienne van Leeuwen, Den Haag: p. 328
Martijn Beekman / HH, Den Haag: p. 329
ANP / Topfoto, Rijswijk: p. 332

LEERWERKBOEK
FLEX

NEDERLANDS

6E EDITIE

4-5-6 VWO

Met FLEX heb je:

Boeken die je mag houden

- elk schooljaar krijg je een nieuw boek
- dit boek mag je houden om in te markeren en te werken
- zo wordt je boek een effectief leermiddel

Een persoonlijke digitale leeromgeving

- waarin je wordt uitgedaagd om het beste uit jezelf te halen
- met oefentoetsen, interactieve opdrachten en feedback
- en met inzicht in je resultaten

+

Altijd actueel lesmateriaal

- actuele inhoud met opdrachten en toetsen
- zowel in je boek als digitaal
- aangevuld met nieuw lesmateriaal op basis van het nieuws en actualiteiten

Noordhoff

MIX
Papier van verantwoorde herkomst
FSC® C118189
FSC www.fsc.org

www.nieuwnederlands.noordhoff.nl

ISBN 978-90-01-90050-2
9 789001 900502